

DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO 2019

Opracowanie:

Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne
Departament Polityki Regionalnej
Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Wielkopolskie

Regionalne Obserwatorium
Terytorialne

Projekt finansowany przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego
i Samorząd Województwa Wielkopolskiego w ramach WIELKOPOLSKIEGO REGIONALNEGO
PROGRAMU OPERACYJNEGO na lata 2014-2020

Poznań, wrzesień 2019 r.

Opracowanie:

Wielkopolskie Regionalne Obserwatorium Terytorialne
Departament Polityki Regionalnej
Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego

Wielkopolskie

Regionalne Obserwatorium
Terytorialne

**DIAGNOZA SYTUACJI
SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ I PRZESTRZENNEJ
WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO
2019**

Publikacja dostępna na stronie:

wrot.umww.pl

ISBN 978-83-64765-24-7

SPIS TREŚCI

WSTĘP	6
1. GOSPODARKA	8
1.1. WSKAŹNIKI MAKROEKONOMICZNE	8
1.2. STRUKTURA GOSPODARKI	16
1.2.1. <i>Rolnictwo i leśnictwo</i>	<i>18</i>
1.2.2. <i>Przemysł i budownictwo</i>	<i>29</i>
1.2.3. <i>Usługi</i>	<i>32</i>
1.3. WYMIANA HANDLOWA	36
1.3.1. <i>Eksport</i>	<i>36</i>
1.3.2. <i>Import</i>	<i>37</i>
1.3.3. <i>Saldo bilansu handlowego</i>	<i>39</i>
1.4. ATRAKCYJNOŚĆ INWESTYCYJNA I KONKURENCYJNOŚĆ WIELKOPOLSKI	42
1.4.1. <i>Atrakcyjność inwestycyjna i konkurencyjność Wielkopolski w świetle krajowych i europejskich rankingów</i>	<i>42</i>
1.4.2. <i>Tereny inwestycyjne</i>	<i>48</i>
1.5. PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ	52
1.5.1. <i>Podmioty gospodarcze</i>	<i>53</i>
1.5.2. <i>Inwestycje w przedsiębiorstwach</i>	<i>61</i>
1.5.3. <i>Klasy</i>	<i>66</i>
1.5.4. <i>Instytucje otoczenia biznesu (IOB)</i>	<i>70</i>
1.6. BADANIA I ROZWÓJ ORAZ INNOWACYJNOŚĆ	73
1.6.1. <i>Działalność badawcza i rozwojowa (B+R)</i>	<i>73</i>
1.6.2. <i>Działalność innowacyjna</i>	<i>79</i>
1.6.3. <i>Inteligentne specjalizacje</i>	<i>87</i>
1.7. PRZEMYSŁ 4.0.	90
1.8. TRANSPORT	94
1.8.1. <i>Powiązania zewnętrzne w układzie międzynarodowym</i>	<i>94</i>
1.8.2. <i>Drogi kołowe</i>	<i>96</i>
1.8.3. <i>Drogi dla rowerów</i>	<i>110</i>
1.8.4. <i>Transport kolejowy</i>	<i>110</i>
1.8.5. <i>Mobilność, dojazdy do pracy, transport miejski i aglomeracyjny</i>	<i>117</i>
1.8.6. <i>Transport lotniczy</i>	<i>122</i>
1.8.7. <i>Żegluga śródlądowa</i>	<i>125</i>
1.8.8. <i>Transport towarów i działalność logistyczna</i>	<i>126</i>
1.9. FINANSE JEDNOSTEK SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO (JST)	134
1.9.1. <i>Dochody JST</i>	<i>134</i>
1.9.2. <i>Wydatki JST</i>	<i>140</i>
1.9.3. <i>Saldo budżetowe</i>	<i>146</i>
2. SPOŁECZEŃSTWO	151
2.1. DEMOGRAFIA I OSADNICTWO	151
2.1.1. <i>Ruch naturalny</i>	<i>151</i>
2.1.2. <i>Starzenie się społeczeństwa</i>	<i>156</i>
2.1.3. <i>Migracje ludności</i>	<i>161</i>
2.1.4. <i>Suburbanizacja</i>	<i>167</i>

2.1.5.	Mieszkalnictwo	170
2.1.6.	Prognoza zmian liczby ludności	175
2.2.	RYNEK PRACY	180
2.2.1.	Poziom zatrudnienia	180
2.2.2.	Poziom zatrudnienia według BAEL	183
2.2.3.	Pracujący według BAEL.....	186
2.2.4.	Bierni zawodowo według BAEL.....	188
2.2.5.	Opieka nad dziećmi do lat 3.....	189
2.2.6.	Bezrobocie rejestrowane	193
2.2.7.	Osoby z niepełnosprawnościami na rynku pracy	205
2.2.8.	Cudzoziemcy na rynku pracy.....	209
2.2.9.	Sytuacja materialna, wynagrodzenia i świadczenia emerytalno-rentowe	211
2.3.	EDUKACJA.....	218
2.3.1.	Wychowanie przedszkolne.....	219
2.3.2.	Szkoły podstawowe i gimnazjalne	223
2.3.3.	Szkoły ponadgimnazjalne	229
2.3.4.	Doradztwo zawodowe	238
2.3.5.	Kształcenie ustawiczne na tle struktury wykształcenia ludności	241
2.3.6.	Powiązania z rynkiem pracy – problem niedopasowania kierunków kształcenia, deficyt i nadwyżka zawodów	242
2.3.7.	Szkolnictwo wyższe	247
2.4.	ZDROWIE.....	251
2.4.1.	Stacjonarna opieka zdrowotna.....	251
2.4.2.	Personel	255
2.4.3.	Dostępność aptek	257
2.4.4.	Stan zdrowia ludności.....	260
2.4.5.	Profilaktyka i wczesne wykrywanie chorób	262
2.4.6.	System ratownictwa medycznego	263
2.4.7.	Krwiodawstwo	265
2.5.	INTEGRACJA SPOŁECZNA	267
2.5.1.	Klienci pomocy społecznej	267
2.5.2.	Usługi społeczne wobec seniorów	271
2.5.3.	Usługi kierowane do rodzin	275
2.5.4.	Osoby z niepełnosprawnościami i zaburzone psychicznie	282
2.5.5.	Aktywność społeczna i wolontariat	287
2.5.6.	Przestępczość.....	294
2.6.	KULTURA I TURYSTYKA	300
2.6.1.	Atrakcyjność turystyczna Wielkopolski.....	300
2.6.2.	Ruch turystyczny i baza noclegowa	306
2.6.3.	Sport i rekreacja.....	310
2.6.4.	Dziedzictwo kulturowe regionu	313
2.6.5.	Instytucje kultury i wydarzenia o znaczeniu ponadlokalnym.....	316
2.6.6.	Uczestnictwo w kulturze	317
2.7.	SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE	326
2.7.1.	Trendy ogólnopolskie i regionalne.....	326
2.7.2.	Wykorzystywanie komputerów i Internetu przez gospodarstwa domowe.....	328
2.7.3.	Wykorzystywanie komputerów i Internetu przez podmioty gospodarcze.....	331
2.7.1.	Wykorzystywanie ICT w jednostkach administracji publicznej.....	333

3. ŚRODOWISKO	336
3.1. ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE	336
3.1.1. <i>Ukształtowanie terenu</i>	336
3.1.2. <i>Kierunki wykorzystania powierzchni</i>	336
3.1.3. <i>Obszary prawnie chronione</i>	338
3.1.4. <i>Zasoby kopalin</i>	340
3.2. ZASOBY WODNE I JAKOŚĆ WÓD	343
3.2.1. <i>Wody powierzchniowe i podziemne</i>	343
3.2.2. <i>Zagrożenie powodziowe</i>	345
3.3. ZMIANY KLIMATU	348
3.4. GOSPODARKA WODNO-KANALIZACYJNA	351
3.4.1. <i>Infrastruktura wodociągowa</i>	351
3.4.2. <i>Oczyszczalnie ścieków i infrastruktura kanalizacyjna</i>	351
3.5. GOSPODARKA ODPADAMI	360
3.5.1. <i>Podstawowe dane</i>	360
3.5.2. <i>Instalacje unieszkodliwiania odpadów</i>	366
3.5.3. <i>Odpady azbestowe</i>	366
3.6. ENERGIA	370
3.6.1. <i>Infrastruktura energetyczna</i>	370
3.6.2. <i>Bilans energetyczny (produkcja i zużycie energii elektrycznej)</i>	372
3.6.3. <i>Odnawialne źródła energii (OZE)</i>	376
3.6.4. <i>Ciepłownictwo</i>	384
3.6.5. <i>Sieć gazowa</i>	388
3.6.6. <i>Ubóstwo energetyczne</i>	395
3.7. JAKOŚĆ POWIETRZA	399
3.8. KLIMAT AKUSTYCZNY	403
4. ANALIZA SWOT	405
5. PODSUMOWANIE – ANALIZA ZRÓŻNICOWANIA REGIONALNEGO POLSKI	409
5.1. POZYCJA KONKURENCYJNA WIELKOPOLSKI WEDŁUG PRZYJĘTYCH DZIEDZIN ROZWOJU	409
5.1.1. <i>Metodyka analizy zróżnicowania regionalnego – dobór wskaźników i ich grupowanie</i> .	409
5.1.2. <i>Wyznaczenie cząstkowych mierników syntetycznych</i>	416
5.1.3. <i>Analiza cząstkowych mierników syntetycznych według przyjętych dziedzin rozwoju</i>	418
5.2. KOMPLEKSOWA ANALIZA ZRÓŻNICOWANIA KRAJU – SUPERMIERNIK ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTW	423

WSTĘP

Dynamicznie zmieniająca się sytuacja geopolityczna kraju bezpośrednio oddziałuje na uwarunkowania rozwoju województwa wielkopolskiego, dlatego niniejsze opracowanie stanowi analizę bieżącej sytuacji społeczno-gospodarczej regionu. Ma ono na celu przedstawienie wewnętrznego zróżnicowania regionu, jak i pozycji Wielkopolski na tle pozostałych województw, kraju i Unii Europejskiej. Zakres czasowy opracowania obejmuje zasadniczo lata 2007-2017. Jednak w zależności od dostępności danych, w przypadku charakterystyki poszczególnych zjawisk, wykorzystane zostały najbardziej aktualne źródła informacji, będące do dyspozycji Zespołu Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego (WROT) w momencie przygotowywania dokumentu. Pochodzą one zarówno ze źródeł wtórnych obejmujących różnego rodzaju opracowania tematyczne, jak i pierwotnych, jakimi są dane statystyczne pozyskane z krajowej statystyki publicznej (Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego) i wspólnotowej (EUROSTAT).

Zakres tematyczny opracowania obejmuje trzy bloki tematyczne:

1. Gospodarka (w tym: analiza wskaźników makroekonomicznych, struktury gospodarczej, atrakcyjności inwestycyjnej i konkurencyjności regionu w skali kraju i Unii Europejskiej, przedsiębiorczości, sektora badań i rozwoju, transportu oraz finansów publicznych JST);
2. Społeczeństwo (w tym: analiza procesów demograficznych i osadniczych, rynku pracy, sektora edukacji i ochrony zdrowia, kwestia integracji społecznej, kultury i turystyki, społeczeństwa informacyjnego);
3. Środowisko (w tym: charakterystyka najważniejszych aspektów środowiska przyrodniczego oraz jego ochrony, tj. zasoby wodne i jakość wód, aspekty zmian klimatu, jakość powietrza i klimat akustyczny, oraz gospodarka wodno-kanalizacyjna, gospodarka odpadami, energia).

Podsumowanie diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wielkopolskiego stanowi z jednej strony analiza SWOT, jako jedna z najczęściej wykorzystywanych metod w procesie zarządzania strategicznego, pozwalająca wyróżnić zjawiska o kluczowym znaczeniu dla rozwoju regionu, a z drugiej kompleksowa analiza zróżnicowania kraju w układzie regionów, która posłużyła do syntetycznej oceny pozycji konkurencyjnej Wielkopolski na tle innych województw.

Szerokie podejście tematyczne pozwoliło na zobrazowanie dynamiki zmian w analizowanym okresie, dostarczenie bieżących informacji i wskazanie obecnych trendów rozwojowych regionu, aby umożliwić wnioskowanie, prognozowanie i podejmowanie strategicznych decyzji. Kształtowanie przyszłej polityki rozwoju, decyzje strategiczne i finansowe powinny się opierać na bieżących wskaźnikach rozwoju społeczno-gospodarczego oraz uwzględniać aktualne odniesienia do wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej.

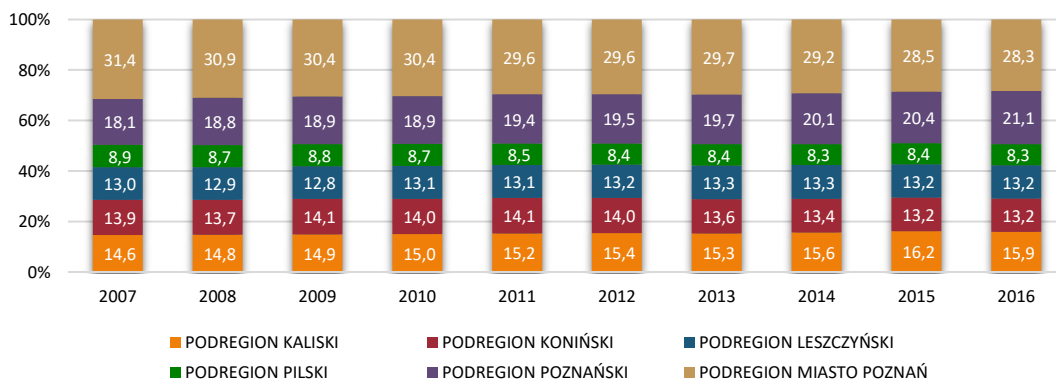
Zespół WROT

1. GOSPODARKA

1.1. Wskaźniki makroekonomiczne

Do oceny ogólnego stanu gospodarki regionu wykorzystuje się najczęściej wskaźniki makroekonomiczne, będące wyznacznikiem rozwoju gospodarczego i poziomu zamożności. Podstawowym syntetycznym miernikiem makroekonomicznym ukazującym kondycję gospodarki jest produkt krajowy brutto (PKB) w cenach bieżących, który w 2016 roku wyniósł w Wielkopolsce 183 778 mln zł, stanowiąc 9,9% wartości krajowej (3. miejsce, za województwami mazowieckim – 22,3% i śląskim – 12,3%). Blisko połowę (49,4%) PKB w regionie wytworzono w dwóch podregionach, położonych w jego centralnej części, tj. miasto Poznań (52 065 mln zł) i poznańskim (38 752 mln zł), natomiast najmniejszymi udziałami charakteryzowały się podregiony pilski (8,3%, tj. 15 262 mln zł), leszczyński (13,2%, tj. 24 174 mln zł) oraz koniński (13,2%, tj. 24 347 mln zł). Wskazuje to na nadal istniejące na obszarze województwa dysproporcje w rozkładzie potencjału gospodarczego.

Ryc. 1. Struktura PKB w Wielkopolsce według podregionów w latach 2007-2016 (%)

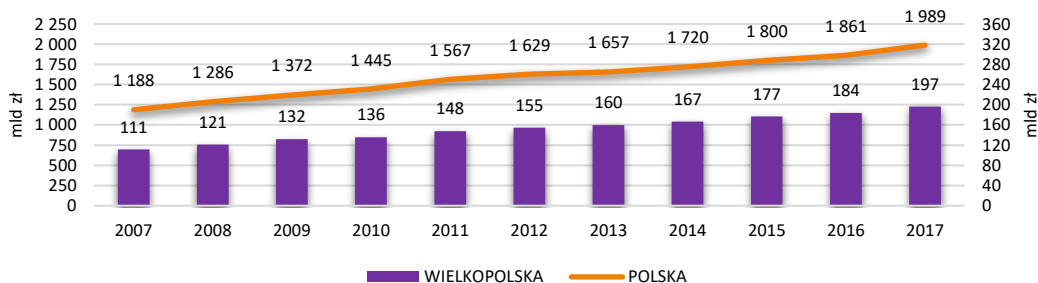

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

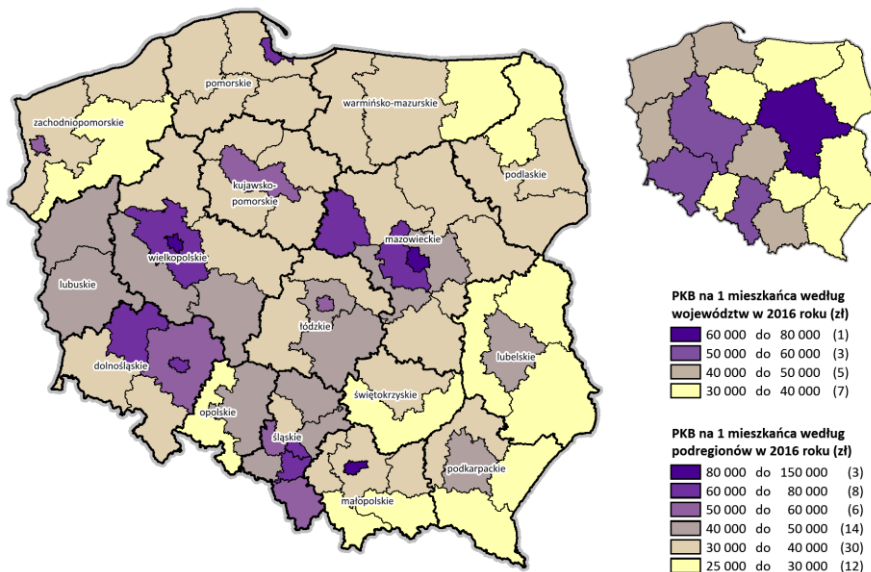
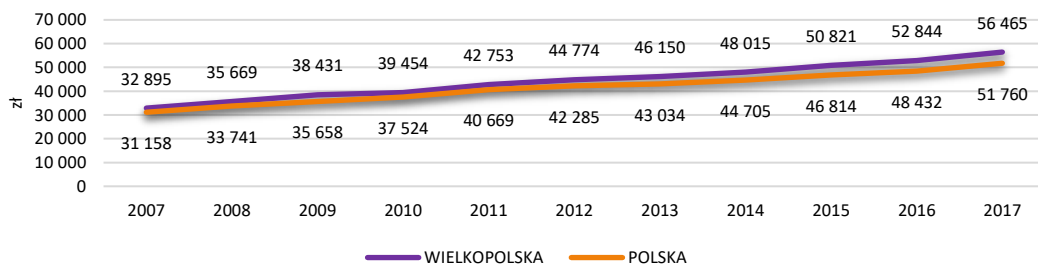
W przeliczeniu na 1 mieszkańca wartość PKB w Wielkopolsce, wynosząca w 2016 roku 52 844 zł, była jedną z najwyższych w kraju (3. miejsce, za województwami mazowieckim i dolnośląskim), stanowiąc 109,1% średniej wartości dla Polski (48 432 zł). Na tle kraju Wielkopolska wyróżniała się również najwyższą dynamiką zmian wartości wskaźnika w latach 2007-2016 – w regionie wartość wskaźnika zwiększyła się w tym okresie o 60,6%, podczas gdy przeciętnie w kraju o 55,4%, co świadczy o rosnącym potencjale gospodarczym województwa. Najwyższymi wartościami wskaźnika charakteryzowały się podregiony miasto Poznań (96 138 zł, 2. miejsce wśród polskich podregionów, za miastem Warszawą) oraz poznański (60 722 zł), natomiast najniższymi podregiony koniński (36 944 zł) oraz pilski (37 012 zł). Należy jednak zaznaczyć, że najwyższą dynamikę zmian odnotowano w latach 2007-2016 w podregionach: kaliskim (wzrost o 77,9%, jeden z najwyższych wyników w kraju), poznańskim (wzrost o 67,0%) i leszczyńskim (wzrost o 63,1%), natomiast najniższą w podregionach: pilskim (wzrost o 51,3%), miasto Poznań (wzrost o 55,0%) i konińskim (wzrost o 55,6%).

Na kontynuację trendu wzrostowego PKB w regionie wskazują opublikowane przez Główny Urząd Statystyczny wstępne szacunki dla 2017 roku. Zgodnie z nimi jego wartość osiągnęła w Wielkopolsce poziom 196 780 mln zł (9,9% ogólnej wartości w Polsce), a więc 56 465 zł per capita (w kraju – 51 760 zł). W obu przypadkach region zajmował, podobnie jak w poprzednich latach, 3. miejsce wśród województw.

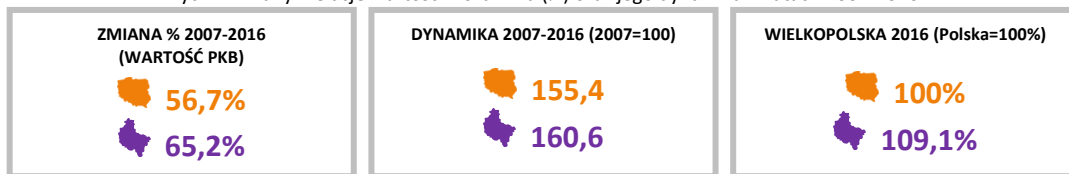
Ryc. 2. Wartość PKB w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017¹ (mld zł)

Ryc. 3. PKB na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017¹ oraz w Polsce według podregionów i województw w 2016 roku (zł)

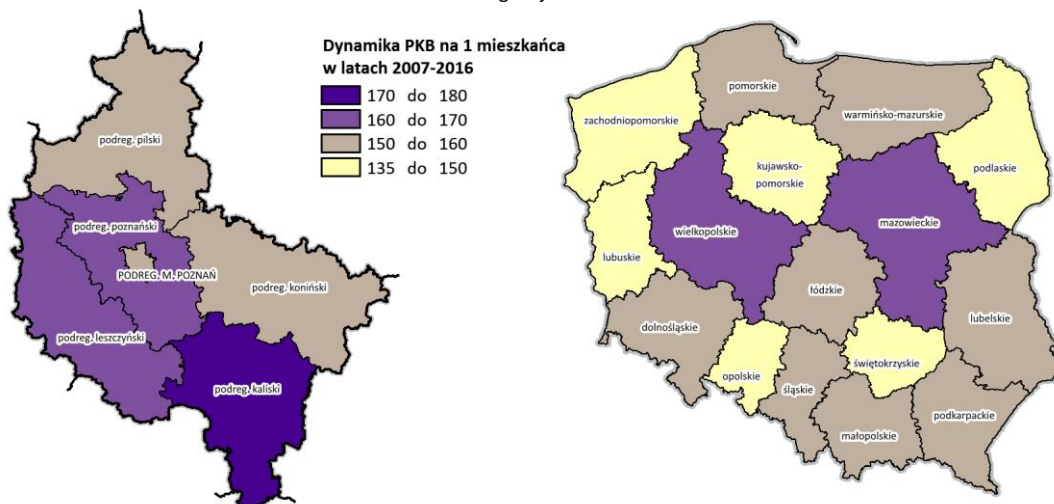
Ryc. 4. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹ W przypadku 2017 roku na wykresie przedstawiono wstępne szacunki wartości PKB.

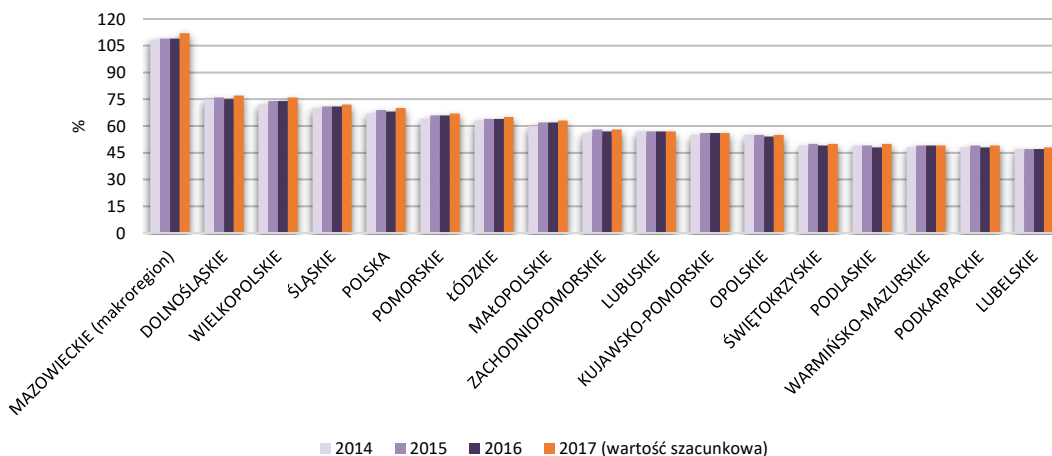
Ryc. 5. Dynamika zmian PKB na 1 mieszkańca w latach 2007-2016 w Wielkopolsce według podregionów oraz w Polsce według województw

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

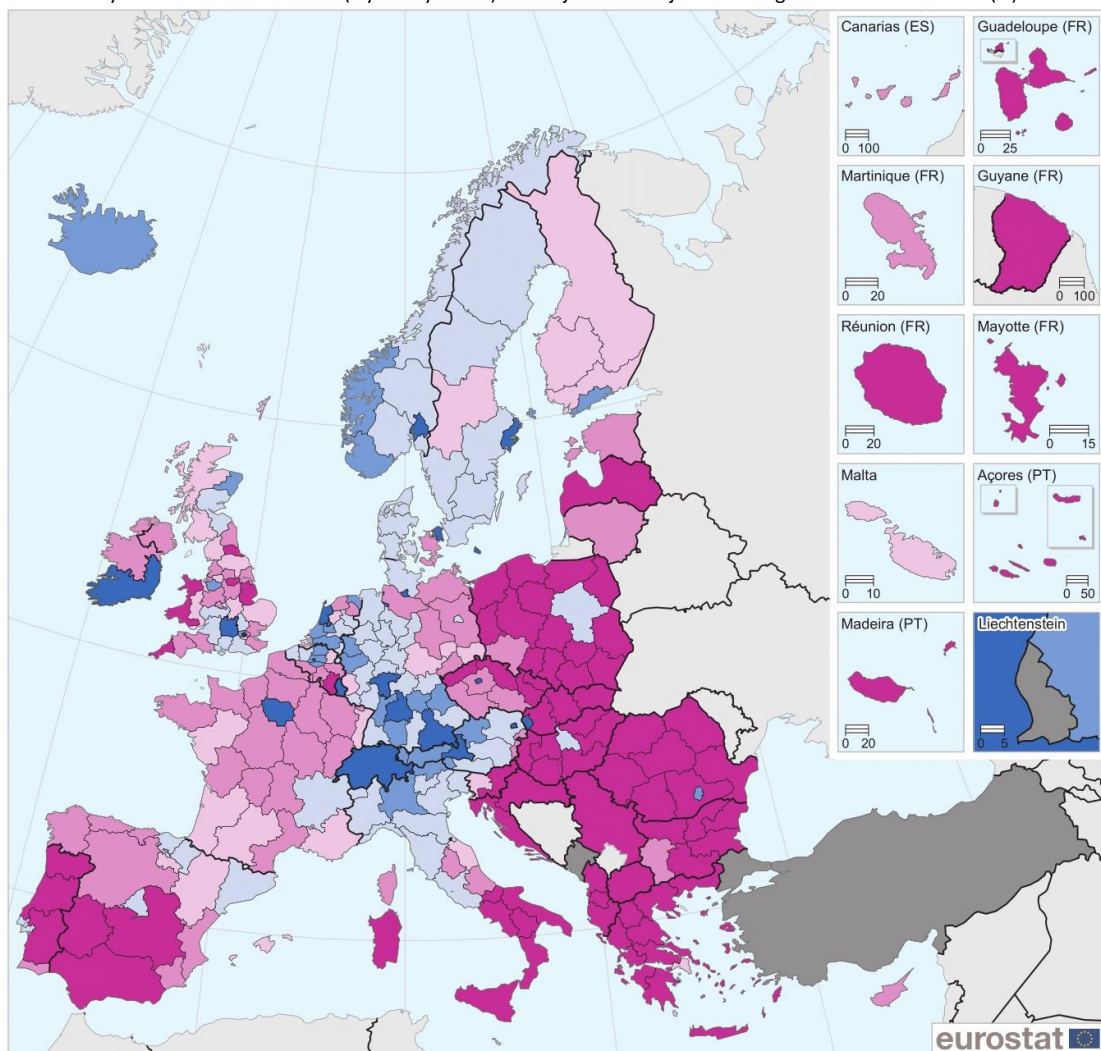
Warto zaznaczyć, że w 2016 roku wartość PKB per capita (wyrażona w standardzie siły nabywczej – PPS) kształtowała się w Wielkopolsce na poziomie 74% średniej UE-28, a wstępne szacunki wskazują, że w 2017 roku przekroczyła poziom 75% średniej unijnej, powyżej którego regiony zaliczane są do grupy regionów przejściowych w zakresie kwalifikowalności do funduszy europejskich dostępnych w ramach polityki spójności. Wartym uwagi jest także to, iż w latach 2007-2016 województwo wielkopolskie należało do grupy regionów wyróżniających się najwyższym wzrostem wartości tego wskaźnika, przekraczającym 10 p.p.

Ryc. 6. PKB na 1 mieszkańca (wyrażony w PPS) w relacji do średniej UE-28 w Polsce według województw w latach 2014-2017 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Ryc. 7. PKB na 1 mieszkańca (wyrażony w PPS) w relacji do średniej UE-28 w regionach UE w 2016 roku (%)

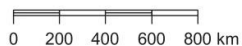

(based on data in purchasing power standards (PPS) in relation to the EU-28 average, EU-28 = 100)

EU-28 = 100

- < 75
- 75 - < 90
- 90 - < 100
- 100 - < 125
- 125 - < 150
- ≥ 150
- Data not available

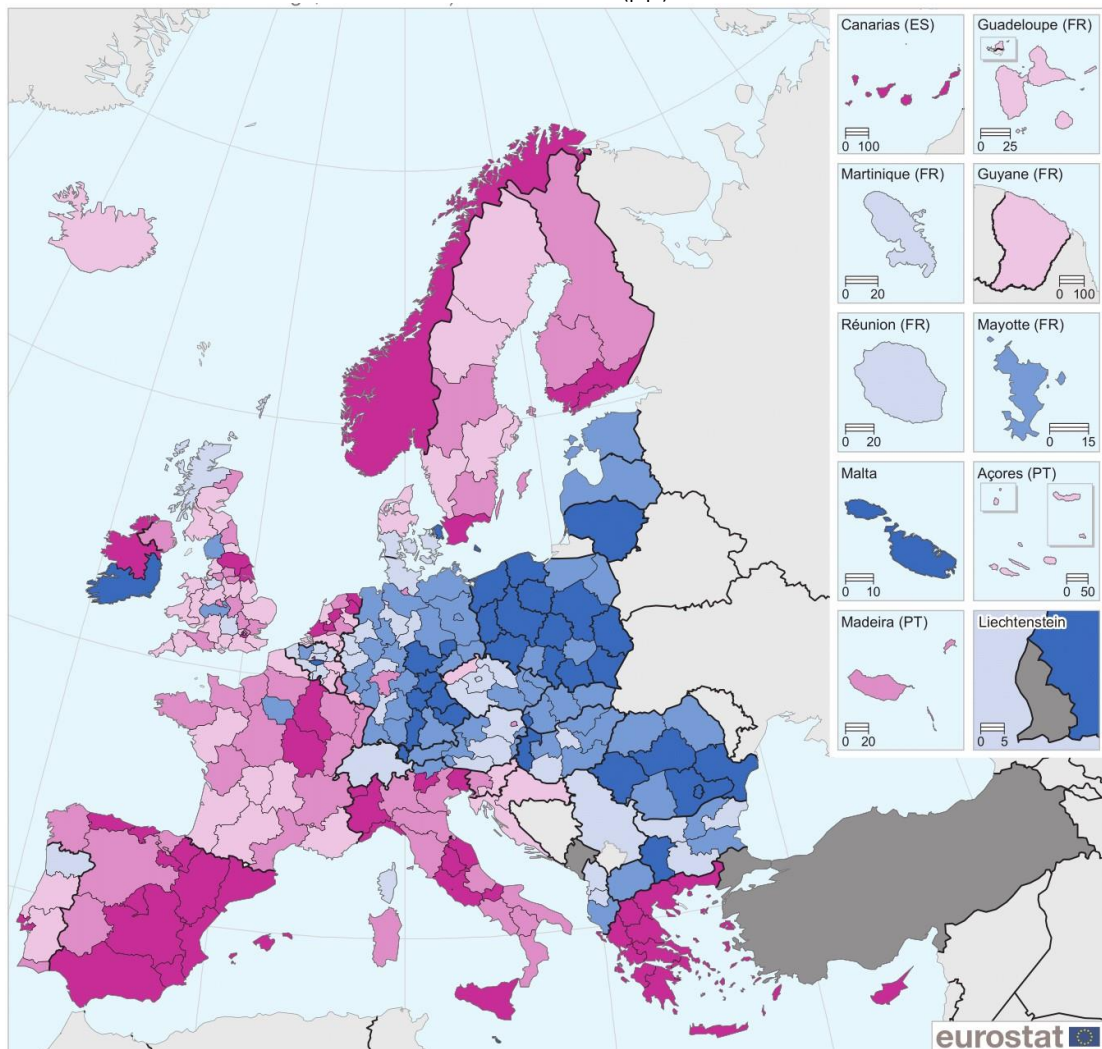
Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © INSTAT © Turkstat
 Cartography: Eurostat — GISCO, 04/2018

Note: Norway, 2015. Former Yugoslav Republic of Macedonia and Albania: 2014. Switzerland and Serbia: national data. Switzerland: provisional.

Źródło: Eurostat

Ryc. 8. Zmiana wartości PKB na 1 mieszkańca (wyrażonego w PPS) w relacji do średniej UE-28 w regionach UE w latach 2007-2016 (p.p.)

(percentage points difference for 2016 minus 2007; based on data in purchasing power standards (PPS) in relation to the EU-28 average, EU-28 = 100)

EU-28 = 0

- < -10
- 10 - < -5
- 5 - < 0
- 0 - < 5
- 5 - < 10
- ≥ 10
- Data not available

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © INSTAT © Turkstat
Cartography: Eurostat — GISCO, 04/2018

0 200 400 600 800 km

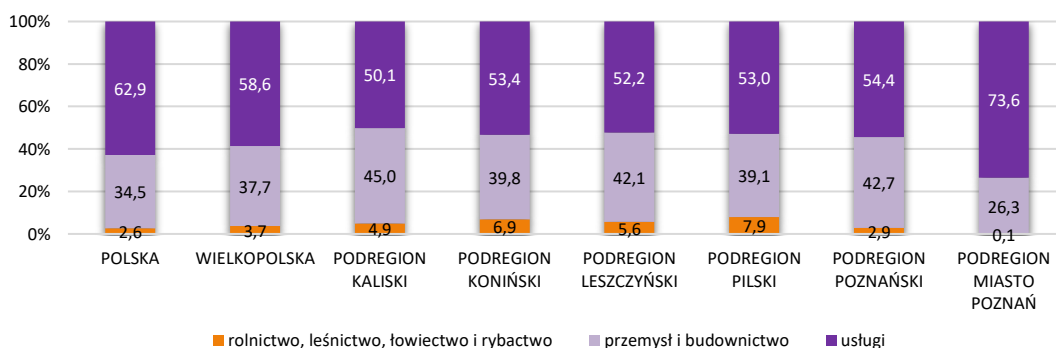
Note: Albania, 2008-2014. Norway, Switzerland and Serbia: national data. Switzerland: provisional. Bulgaria, Germany and Romania: break in series.

Źródło: Eurostat

Innym wskaźnikiem wykorzystywanym do oceny kondycji rodzimej gospodarki jest wartość dodana brutto (WDB). W 2016 roku osiągnęła ona w Wielkopolsce poziom 162 337 mln zł, co stanowiło 9,9% ogólnej wartości dla Polski i plasowało region na 3. miejscu wśród województw, za mazowieckim (22,3%) i śląskim (12,3%). Podobnie jak w przypadku PKB, największą część WDB wytworzono w podregionach miasto Poznań (28,3%, tj. 45 999 mln zł) i poznańskim (21,1%, tj. 34 229 mln zł), a najmniejszymi udziałami charakteryzowały się podregiony pilski (8,3%, tj. 13 481 mln zł), leszczyński (13,2%, tj. 21 352 mln zł) i koniński (13,2%, tj. 21 505 mln zł).

Analiza struktury WDB pozwala stwierdzić, że przy jej wytworzeniu największą rolę odgrywał w 2016 roku, podobnie jak w latach wcześniejszych, sektor usług (95 164 mln zł, tj. 58,6%; średnio w kraju – 62,9%), a następnie sektory przemysłu i budownictwa (61 161 mln zł, tj. 37,7%; średnio w kraju 34,5%) oraz rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (6 013 mln zł, tj. 3,7%; średnio w kraju – 2,6%). Struktura wytworzonej WDB charakteryzowała się pewnym zróżnicowaniem w poszczególnych podregionach województwa. Uwagę zwracają przede wszystkim względnie wysokie udziały sektora rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa w podregionach: pilskim, konińskim i leszczyńskim (przekraczające 5%), sektora przemysłu i budownictwa w podregionach kaliskim (45,0%), poznańskim i leszczyńskim (powyżej 42%) oraz sektora usług w podregionie miasto Poznań (ponad 70%).

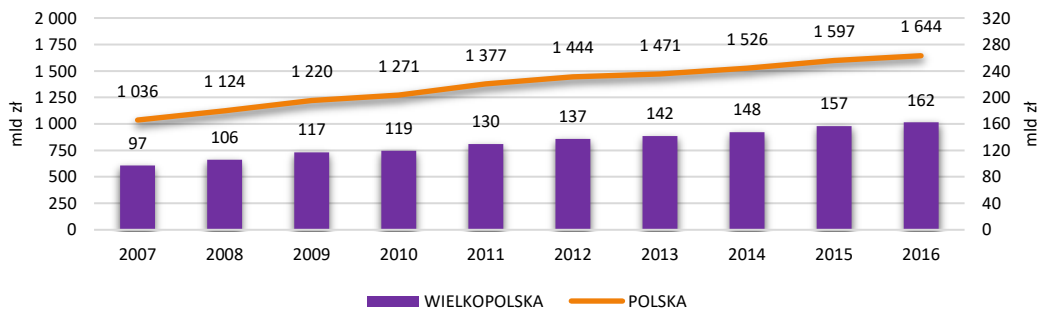
Ryc. 9. Struktura WDB według sektorów gospodarki w Wielkopolsce i Polsce oraz w podregionach Wielkopolski w 2016 roku (%)

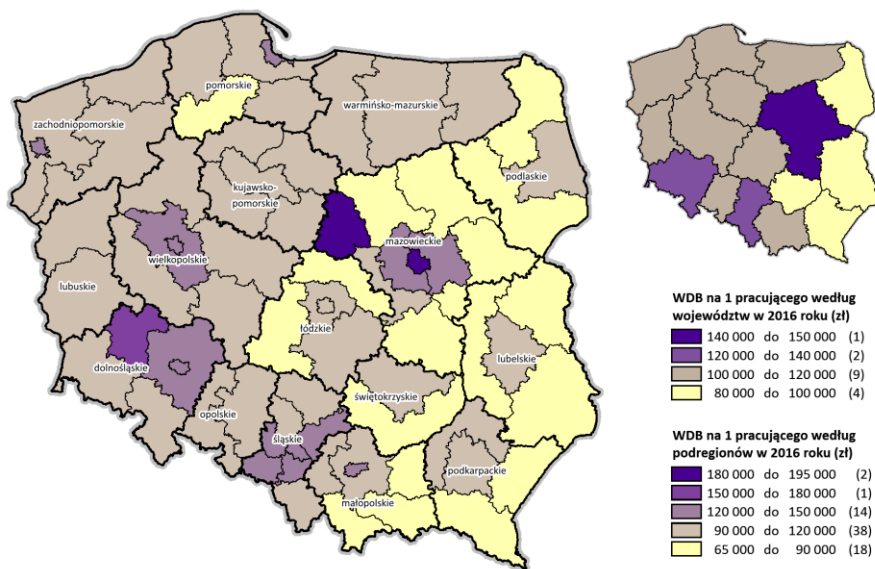
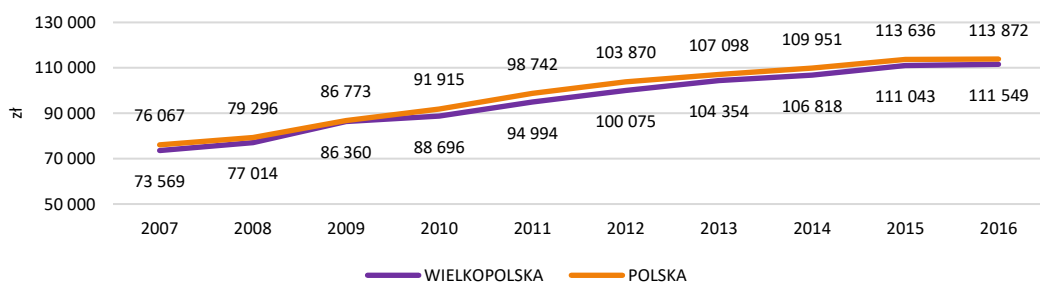
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

WDB w przeliczeniu na 1 pracującego, będąca miarą wydajności (produktywności) pracy, w Wielkopolsce osiągnęła w 2016 roku poziom 111 549 zł, a więc niższy niż średnio w kraju (113 872 zł), plasujący ją na 6. miejscu wśród województw. Świadczy to o niższej produktywności pracy w Wielkopolsce niż przeciętnie w Polsce. Za pozytywne uznać można natomiast to, że województwo wielkopolskie charakteryzowało się w latach 2007-2016 wyższą niż przeciętnie w kraju dynamiką zmian wartości wskaźnika, osiągającą poziom 151,6 (3. miejsce w kraju, średnio w Polsce – 149,7). Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w 2016 roku w sektorach przemysłu i budownictwa (136 143 zł, średnio w kraju – 148 268 zł) oraz usług (118 629 zł, średnio w kraju – 122 444 zł), natomiast najniższe w przypadku sektora rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (29 494 zł, przeciętnie w kraju – 19 749 zł). Na tle regionu najwyższymi wartościami wskaźnika wyróżniały się podregiony miasto Poznań (137 693 zł) oraz poznański (127 018 zł), natomiast w pozostałych regionach nie przekraczały one 100 tys. zł i wynosiły: 97 537 zł w podregionie leszczyńskim, 96 898 zł w podregionie kaliskim, 96 236 zł w podregionie pilskim oraz 94 821 zł w podregionie konińskim. Biorąc pod uwagę dynamikę zmian jego wartości w latach 2007-2016 można jednak zauważyć, iż najwyższy wzrost odnotowano w podregionach: kaliskim (o 61,4%), leszczyńskim (o 58,8%), poznańskim (o 56,1%) i konińskim (o 50,0%), zaś najmniejszy w podregionach pilskim (o 44,6%) i miasto Poznań (o 43,5%).

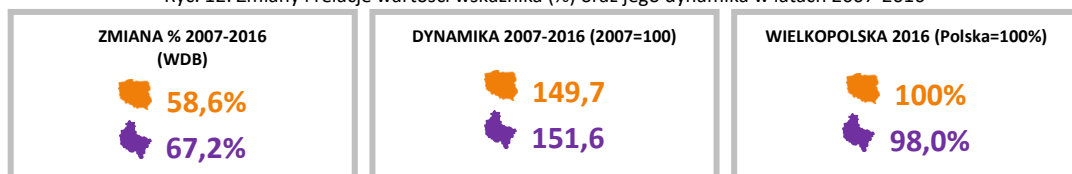
Ryc. 10. WDB w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2016 (mld zł)

Ryc. 11. WDB na 1 pracującego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2016 oraz w Polsce według podregionów i województw w 2016 roku (zł)

Ryc. 12. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Podsumowanie:

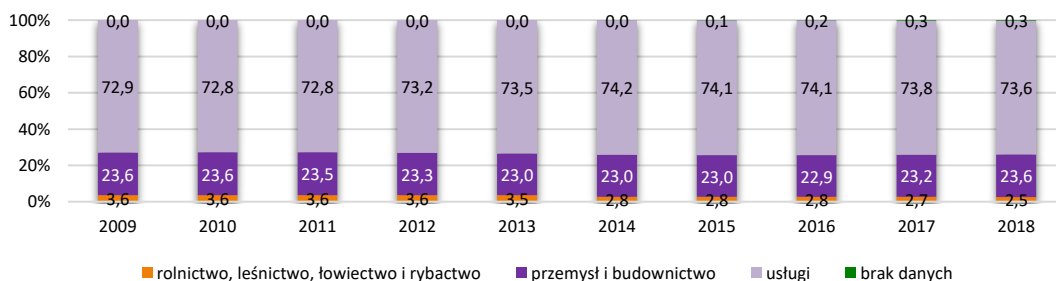
- Wielkopolska to region o dużym, choć nadal nie w pełni wykorzystanym, potencjale gospodarczym. Osiągnięte przez region wartości podstawowego wskaźnika makroekonomicznego, tj. PKB na mieszkańca, od lat należą do jednych z najwyższych w kraju, co potwierdza względnie dobrą kondycję gospodarki regionalnej. Województwo wyróżnia się także pod względem dynamiki zmian wartości tego wskaźnika, osiągającej w latach 2007-2016 najwyższą wartość w kraju, a jednocześnie jedną z wyższych wśród regionów UE.
- Blisko połowa wartości PKB w Wielkopolsce wytworzona była w dwóch podregionach zlokalizowanych w centralnej części regionu – w mieście Poznaniu i podregionie poznańskim, a pozostała część w czterech pozostałych podregionach, co świadczy o nadal istniejących dysproporcjach wewnątrzregionalnych. Stolica województwa, która charakteryzowała się najwyższym udziałem w strukturze PKB i osiągała jedne z najwyższych wartości wskaźnika w kraju, nie wyróżniała się jednak pod względem dynamiki zmian PKB per capita – odnotowany w latach 2007-2016 wzrost wartości wskaźnika był jednym z niższych w regionie, niewyróżniającym go wśród polskich podregionów. Pod tym względem korzystnie odznaczał się natomiast podregion kaliski, który odnotował w tym okresie jeden z najwyższych w kraju przyrostów wartości PKB na mieszkańca.
- Wielkopolska nie wyróżniała się na tle województw pod względem wydajności (produktywności) pracy, o czym świadczy poziom WDB przypadającej na 1 pracującego, który nadal kształtował się poniżej średniej krajowej. W tym względzie nastąpiły jednak korzystne zmiany, przejawiające się odnotowanym w latach 2007-2016 wzrostem wartości wskaźnika (jednym z najwyższych w Polsce), przekraczającym średnią dla kraju. W ujęciu wewnątrzregionalnym dostrzega się nadal pewne zróżnicowanie – względnie najlepszą sytuacją pod względem wartości WDB, w tym w przeliczeniu na 1 pracującego, odznaczały się miasto Poznań oraz podregion poznański, zaś najmniej korzystną podregiony piłski i koniński. Pod względem odnotowanych w latach 2007-2016 zmian w tym zakresie na tle regionu wyróżniał się podregion kaliski, który osiągnął najwyższy wzrost wskaźnika, natomiast szczególnie niekorzystnie kształtowała się sytuacja w Poznaniu, który mimo że odnotowywał względnie najwyższe wartości wskaźnika, to jednak charakteryzował się najniższą dynamiką jej wzrostu.

1.2. Struktura gospodarki

Struktura gospodarki, w szczególności odnosząca się do liczby pracujących w poszczególnych sektorach ekonomicznych, jest uznawana za jeden z podstawowych wskaźników służących do oceny poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru oraz dojrzałości systemu rynkowego. Udziały poszczególnych sektorów w strukturze zmieniają się i różnią w poszczególnych etapach rozwoju. Najogólniej uznaje się, że postępującemu rozwojowi gospodarczemu towarzyszą tendencje zmniejszania roli sektora rolniczego, zwiększenia, a w późniejszym okresie stabilizacji i spadku znaczenia sektora przemysłu oraz systematycznego wzrostu roli sektora usług.

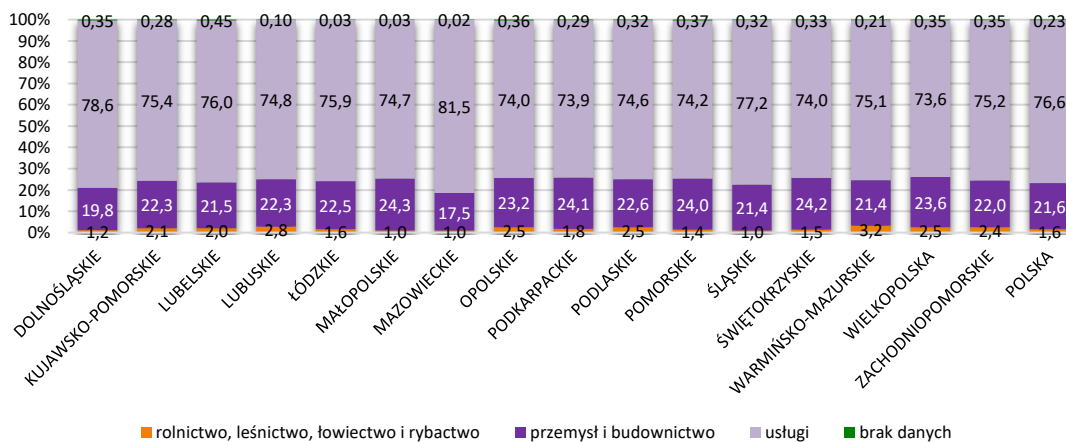
W 2018 roku, podobnie jak w latach poprzednich, większość funkcjonujących na obszarze województwa wielkopolskiego podmiotów gospodarczych reprezentowało sektor usług (73,6%), natomiast pozostała część związana była przede wszystkim z sektorem przemysłu i budownictwa (23,6%), a w znacznie mniejszym stopniu z sektorem rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (2,5%). Podobnie jak w kraju, w regionie obserwuje się w strukturze przedsiębiorstw stopniowy spadek udziału sektora rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, głównie na rzecz wzrostu udziału sektora usług. Mimo to Wielkopolska nadal charakteryzowała się niższym niż średnio w kraju (najniższym wśród województw) udziałem sektora usług (średnia dla Polski – 76,6%), natomiast wyższymi udziałami sektorów przemysłu i budownictwa (przeciętnie w kraju – 21,6%) oraz rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (3. miejsce wśród województw, średnio w kraju – 1,6%).

Ryc. 13. Struktura podmiotów gospodarczych według sektorów gospodarki w Wielkopolsce w latach 2009-2018 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

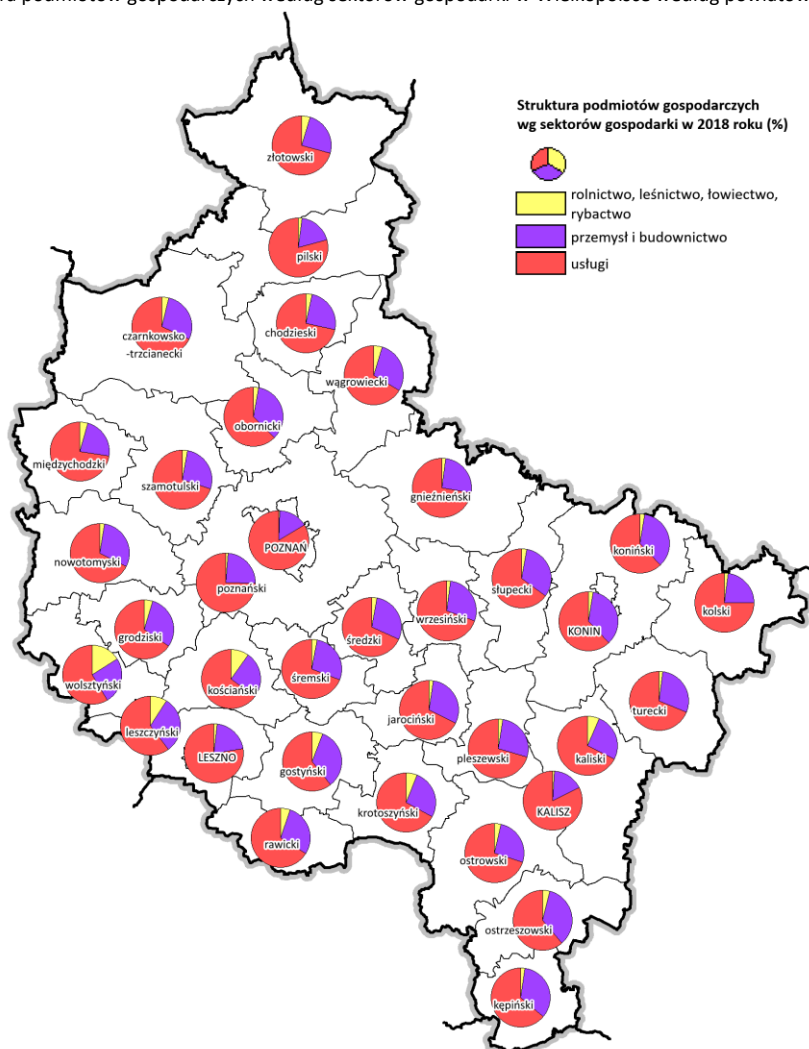
Ryc. 14. Struktura podmiotów gospodarczych według sektorów gospodarki w Polsce według województw w 2018 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W ujęciu wewnątrzregionalnym struktura podmiotów gospodarczych cechowała się pewnym zróżnicowaniem. W 2018 roku względnie najwyższe udziały sektora rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (przekraczające 5%) odnotowały jednostki położone głównie w południowo-zachodniej części regionu (7 powiatów, w tym wolsztyński – 15,9%) – charakteryzującej się dobrze rozwiniętym sektorem rolniczym, na bazie którego rozwinęło się przetwórstwo rolno-spożywcze, natomiast najniższe udziały (poniżej 1%) odnotowały miasta na prawach powiatu (w tym Poznań – 0,4%) – wyjątek stanowiło Leszno (1,8%). Miasta te wraz z powiatem pilskim charakteryzowały się jednocześnie najniższymi odsetkami (15-22%) podmiotów reprezentujących sektor przemysłu i budownictwa, co wiązało się z dominacją sektora usług (udziały przekraczające 75%). Powiaty wyróżniające się relatywnie wysokimi udziałami przedsiębiorstw z sektora przemysłu i budownictwa (powyżej 30%) skupiały się głównie we wschodniej części regionu – cechującej się przede wszystkim rozwojem przemysłu paliwowo-energetycznego (opartego o węgiel brunatny), oraz jego południowej części – charakteryzującej się rozwiniętym przemysłem spożywczym, włókienniczym, odzieżowym i elektromaszynowym. Jednostką o względnie niskim odsetku przedsiębiorstw usługowych (poniżej 60%) był natomiast powiat wolsztyński.

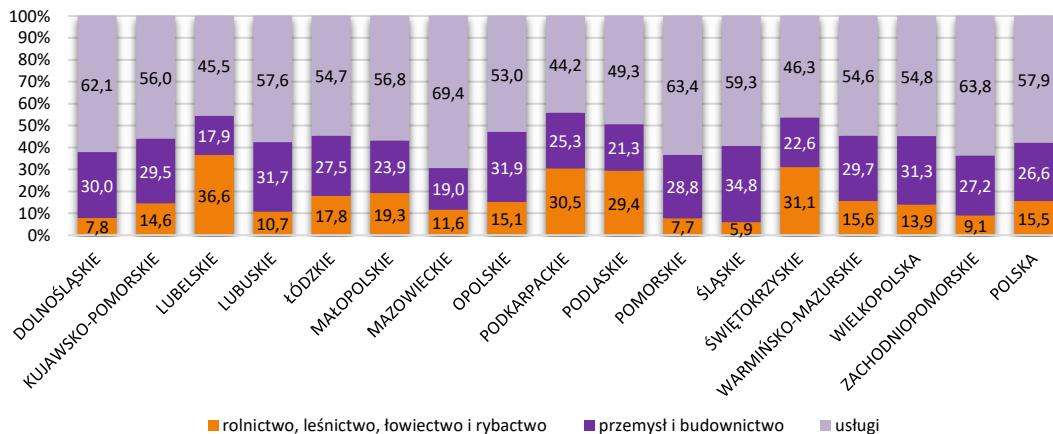
Ryc. 15. Struktura podmiotów gospodarczych według sektorów gospodarki w Wielkopolsce według powiatów w 2018 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

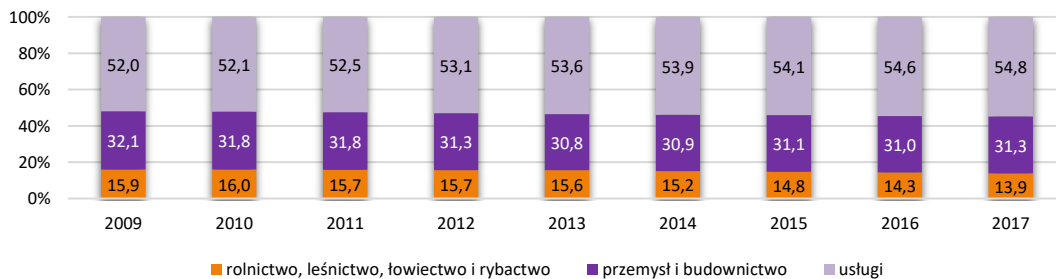
O dużym znaczeniu sektora usług dla gospodarki Wielkopolski świadczy także zwiększający się odsetek pracujących w nim osób, kształtujący się w 2017 roku na poziomie 54,8% (2009 rok – 52,0%). Systematyczny wzrost udziału tego sektora w strukturze pracujących w regionie odbywał się kosztem zmniejszania odsetków pracujących w dwóch pozostałych sektorach, w szczególności w sektorze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, a w mniejszym stopniu sektora przemysłu i budownictwa – w 2017 roku pracowało w nich odpowiednio 13,9% oraz 31,3% ogółu pracujących (w 2009 roku – 15,9% i 32,1%).

Ryc. 16. Struktura pracujących według sektorów gospodarki w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 17. Struktura pracujących według sektorów gospodarki w Wielkopolsce w latach 2009-2017 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

1.2.1. Rolnictwo i leśnictwo

Rolnictwo stanowi jeden z najważniejszych potencjałów gospodarczych Wielkopolski. Choć uwarunkowania klimatyczno-przyrodnicze dla jego rozwoju w nie należą do korzystnych, co związane jest m.in. ze względnie słabymi glebami, a także z niedużymi zasobami wodnymi i z coraz bardziej dostrzeganym problemem suszy rolniczej, to jednak rolnictwo od wielu lat stanowi ważny element gospodarki Wielkopolski, wyróżniający ją na tle kraju. Szczególną rolę w tym zakresie odgrywa południowo-zachodnia część regionu, cechująca się wysokim poziomem rozwoju produkcji rolniczej.

Województwo wielkopolskie od lat wyróżnia się na tle kraju największą liczbą podmiotów gospodarczych funkcjonujących w sektorze rolnictwa, leśnictwa, rybactwa i rybołówstwa (sekcja PKD 2007: A), która w 2018 roku osiągnęła poziom 10,8 tys. przedsiębiorstw, a więc 15,3% ogólnej wartości

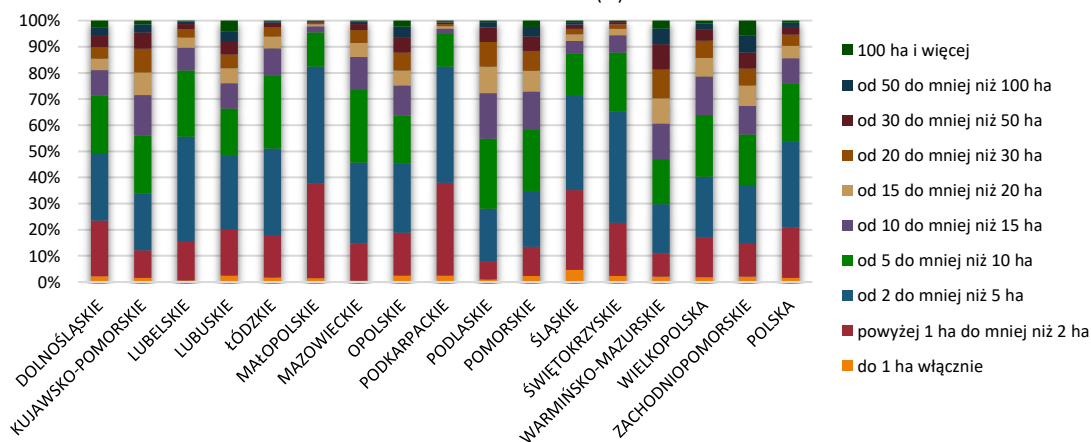
w Polsce. Większość z nich (86,5%, tj. 9,4 tys. podmiotów) związana była z działem 01 – Uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo (włączając działalność usługową), a pozostała część głównie z działem 02 – Leśnictwo i pozyskiwanie drewna (12,8%, tj. 1,4 tys. podmiotów), Warto jednak zaznaczyć, że liczba podmiotów reprezentujących ten sektor gospodarki w regionie, podobnie jak ogólnie w Polsce, ulega systematycznemu zmniejszeniu – w 2018 roku była o 15,3% niższa niż w 2009 roku.

Liczba pracujących w sektorze rolnictwa, leśnictwa, rybactwa i rybołówstwa w 2017 roku osiągnęła w województwie wielkopolskim poziom 214,4 tys. osób (wzrost względem 2009 roku o 2,9%). Stanowiło to 9,0% ogółu pracujących w tym sektorze w Polsce (5. miejsce wśród województw).

1.2.1.1. Rolnictwo

W skali kraju Wielkopolska nie posiada wysokiej jakości i zasobności gleb gruntów ornych oraz sadów. Na terenie regionu brak jest gleb klasy I, a jedynie w niewielkiej ilości występują gleby klasy II. W województwie dominują gleby średniej jakości (klasa IIIb, IVa i IVb), duży udział posiadają także gleby niskourodajne (klasy V i VI) oraz gleby nieprzydatne rolniczo (klasa VIz). Średnią przydatność gleb dla rolnictwa w Wielkopolsce potwierdza stosunkowo niska wartość wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, która wynosi 63,4 pkt, co plasuje województwo na 11. miejscu w kraju (przy średniej 66,6 pkt). Najwyższe wartości (pow. 80 pkt) wskaźnik osiąga w południowo-wschodniej części regionu, w rejonie Kalisza i Leszna. Z kolei najmniejsze występują we wschodniej (okolice Konina) i południowej (okolice Ostrzeszowa) części Wielkopolski, a także w rejonie Nowego Tomysła, Wielienia, Chodzieży i Wągrowca.

Ryc. 18. Struktura gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych w Polsce według województw w 2016 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2017 roku na terenie Wielkopolski funkcjonowało 121,4 tys. gospodarstw rolnych, tj. o 3,4% mniej niż w 2010 roku, które zajmowały powierzchnię 1 925,0 tys. ha (64,5% ogólnej powierzchni regionu), przy czym 1 684,7 tys. ha (87,5%) odnosiło się do gospodarstw indywidualnych. Większość tej powierzchni zajmowały użytki rolne (92,0%, tj. 1 772,0 tys. ha, średnio w kraju – 89,0%), a w 99,5% były to użytki rolne w dobrej kulturze (średnio w kraju 99,1%). Średnia powierzchnia wielkopolskiego gospodarstwa rolnego wynosiła 15,9 ha (w kraju – 11,7 ha), a przeciętna powierzchnia posiadanych użytków rolnych osiągała poziom 14,6 ha (w kraju – 10,4 ha)². Według danych za 2016 rok³ duża część

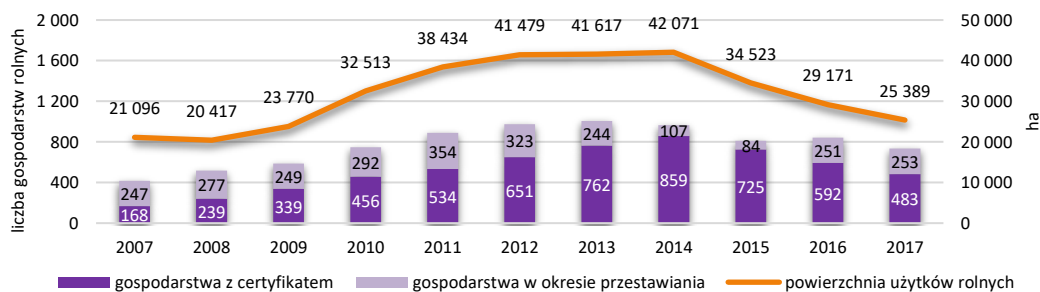
² Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2017 r. Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

³ Od 2014 roku, w związku ze zmianami w organizacji i metodologii badań rolniczych, dane z tego zakresu są prezentowane dla lat, w których prowadzone będą badania struktury gospodarstw rolnych i spisy rolne (tj. co 3-4 lata). Ostatnie zamieszczone w BDL GUS dane dotyczą 2016 roku.

gospodarstw rolnych w regionie dysponowała niewielkim arealem użytków rolnych – poniżej 5 ha (40,3%, tj. 48,8 tys. gospodarstw), a zaledwie 14,3% (17,3 tys.) to gospodarstwa większe, posiadające ponad 20 ha. Odsetek gospodarstw wielkopowierzchniowych (o areale użytków rolnych 100 ha i więcej), wykazujących największe zdolności konkurencyjne i rozwojowe, kształtował się w regionie na poziomie 1,2% (1,5 tys. gospodarstw).

W 2017 roku 736 wielkopolskich gospodarstw rolnych prowadziło produkcję metodami ekologicznymi (tj. 3,6% wszystkich tego typu gospodarstw w kraju, 11. miejsce wśród województw). Łączna powierzchnia użytków rolnych, którymi one dysponowały wyniosła 25,4 tys. ha, tj. 5,1% ogólnego arealu należącego do tego typu gospodarstw w Polsce (8. pozycja w kraju). W porównaniu do 2007 roku liczba tych gospodarstw oraz ich powierzchnia zwiększyły się w regionie odpowiednio o 77,3% i 20,4%, jednak w porównaniu z 2013 rokiem (gdy funkcjonowało ich najwięcej) wartości te zmniejszyły się kolejno o 26,8% i 39,0%. Blisko 2/3 wielkopolskich gospodarstw ekologicznych (65,6%, tj. 483 gospodarstwa) posiadało w 2017 roku certyfikat zgodności Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, a pozostałe były w okresie przestawiania gospodarowania na metody ekologiczne.

Ryc. 19. Liczba ekologicznych gospodarstw rolnych (z certyfikatem zgodności Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych oraz w okresie przestawiania gospodarowania na metody ekologiczne) oraz powierzchnia użytków rolnych tych gospodarstw (ha) w Wielkopolsce w latach 2007-2017

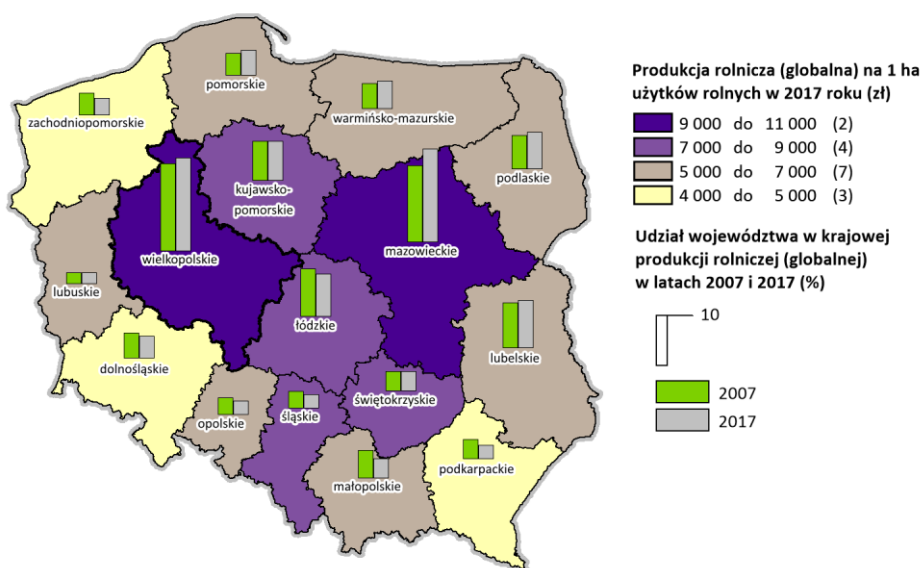
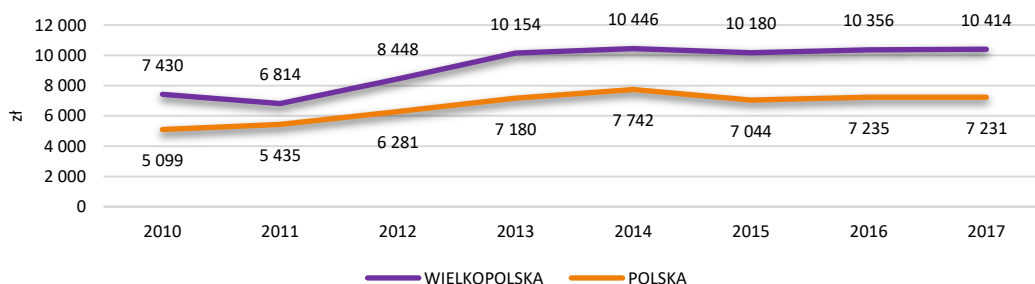
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

O dużym potencjale gospodarczym rolnictwa w Wielkopolsce świadczy wielkość globalnej produkcji rolniczej, będącej sumą wartości surowych (nieprzetworzonych) produktów pochodzenia roślinnego i zwierzęcego, która utrzymuje się na jednym z najwyższych poziomów w Polsce. W 2017 roku województwo charakteryzowało się najwyższym udziałem w produkcji krajowej (*ex aequo* z województwem mazowieckim), kształtującym się na poziomie 17,4%.

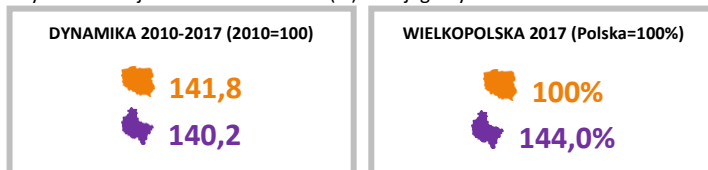
W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych przypadało w 2017 roku 10 414 zł globalnej produkcji rolniczej, co było, podobnie jak w latach poprzednich, najwyższą wartością wśród województw, znacznie przekraczającą średnią krajową (7 231 zł). W porównaniu do 2010 roku wartość wskaźnika w regionie zwiększyła się o 40,2%, podczas gdy średnio w Polsce wzrost ten wyniósł 41,8%.

Województwo wielkopolskie jest ważnym producentem głównych ziemiopłodów rolnych. W 2018 roku odznaczało się ono największą w kraju powierzchnią zbóż (10 783,4 km², tj. 13,8% wartości krajowej) i buraków cukrowych (479,1 km², tj. 20,1% wartości krajowej), a także jednymi z najwyższych powierzchni ziemniaków (319,2 km², tj. 10,7% wartości krajowej) – 2. miejsce wśród województw (za mazowieckim) oraz rzepaku i rzepiku (989,1 km², tj. 11,7% wartości krajowej) – 3. miejsce (za województwami dolnośląskim i lubelskim).

Ryc. 20. Produkcja rolnicza (globalna) na 1 ha użytków rolnych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2010-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

Ryc. 21. Relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2010-2017

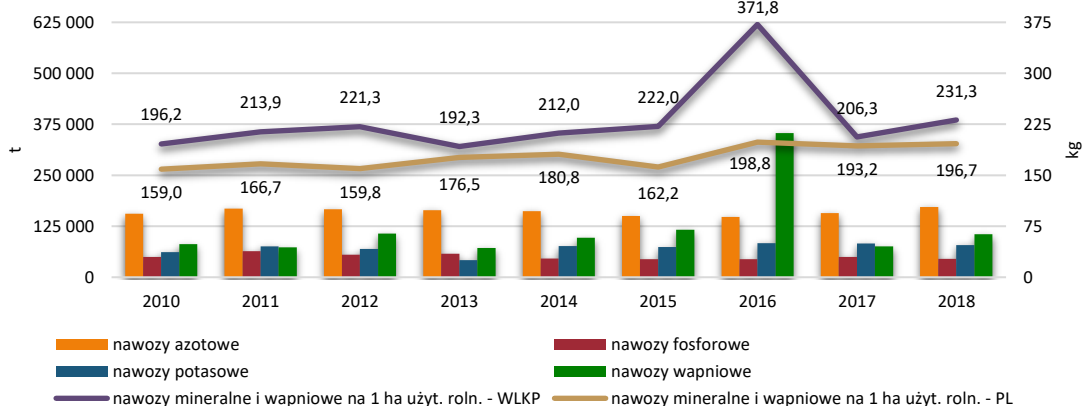
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Konsekwencją znacznych powierzchni upraw w regionie były osiągnięte zbiory, odznaczające się wysokimi udziałami w krajowej produkcji. W 2018 roku wynosiły one: 13,4% w przypadku zbóż (3 578,4 tys. t, tj. o 10,7% mniej niż w 2007 roku) – najwyższa wartość w Polsce, 19,1% w odniesieniu do buraków cukrowych (2 737,4 tys. t, tj. o 10,5% więcej niż w 2007 roku) – 2. lokata (za województwem kujawsko-pomorskim), 10,6% dla ziemniaków (795,6 tys. t, tj. o 30,5% mniej niż w 2007 roku) – 2. miejsce (za województwem mazowieckim) oraz 10,4% w przypadku rzepaku i rzepiku (228,2 tys. t, tj. o 29,2% mniej niż 2007 roku) – 4. pozycja (za województwami: dolnośląskim, lubelskim i opolskim). W Wielkopolsce względnie duże powierzchnie przeznaczają się także pod uprawę warzyw gruntowych – w 2018 roku zajmowały one areal 211,5 km², stanowiąc 12,0% całkowitej powierzchni przeznaczonej na ten cel w kraju (3. miejsce, za województwami mazowieckim i kujawsko-pomorskim). Pod względem zbiorów warzyw gruntowych region, z wynikiem 463,6 tys. t (o 34,1% niższym niż w 2007 roku), znalazł

się na 5. miejscu w kraju (za województwami: mazowieckim, łódzkim, kujawsko-pomorskim i małopolskim), osiągając udział w krajowej produkcji na poziomie 11,3%. Najwyższe udziały w strukturze zbiorów warzyw gruntowych w regionie miały: cebula, kapusta marchew i pomidory. Niższą pozycję wśród województw, tj. 6. miejsce, Wielkopolska zajmowała pod względem zbiorów owoców (z drzew oraz jagodowych), które w 2018 roku osiągały poziom 157,6 tys. t (o 79,8% wyższy niż w 2007 roku), stanowiący 3,1% całkowitej produkcji w Polsce. Największa część zbiorów owoców z drzew dotyczyła jabłoni, a następnie wiśni, śliwi i czereśni, natomiast w przypadku zbiorów owoców jagodowych – truskawek (i poziomek) oraz porzeczek.

Rozpatrując produkcję roślinną warto także zwrócić uwagę na wysokość osiąganych w województwie wielkopolskim plonów z 1 ha, które w przypadku rozpatrywanych wyżej ziemioplodów były w 2018 roku niższe niż średnio w kraju (w przeciwieństwie do lat wcześniejszych, gdy większość z nich osiągała poziom wyższy niż ogólnie w Polsce). Należy jednak pamiętać, że osiągnięte plony wykazują coroczne zróżnicowanie, na co wpływ ma szereg czynników, w tym niezależnych od człowieka, jak np. warunki pogodowe. W 2018 roku osiągały one w regionie poziom 3,3 t w przypadku zbóż ogółem (9. miejsce w kraju), 24,9 t w odniesieniu do ziemniaków (9. miejsce), 57,1 t dla buraków cukrowych (13. miejsce) oraz 2,3 t w przypadku rzepaku i rzepiku (10. miejsce), natomiast średnio w kraju wynosiły odpowiednio: 3,4 t, 25,1 t, 59,9 t i 2,6 t. Podobna sytuacja występowała w zakresie plonów warzyw gruntowych oraz owoców z drzew, kształtujących się w 2018 roku na poziomie odpowiednio 21,9 t (średnio w kraju – 23,3 t) i 10,8 t (średnio w kraju – 18,5 t) – w obu przypadkach Wielkopolska uplasowała się na 7. miejscu wśród województw.

Ryc. 22. Zużycie nawozów mineralnych (azotowych, potasowych, fosforowych) i wapniowych w Wielkopolsce (t) oraz ich zużycie w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w Wielkopolsce i Polsce (kg) w latach 2010-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Istotne znaczenie dla wydajności upraw roślinnych ma intensywność stosowanych środków produkcji, wśród których można wymienić nawozy. Województwo wielkopolskie od lat charakteryzuje się najwyższym zużyciem nawozów mineralnych (azotowych, fosforowych, potasowych i azotowych) i wapniowych, kształtującym się w okresie 2010-2018 w granicach od 336 193 t (2013 rok) do 401 846 t (2018 rok) – wyjątek stanowił 2016 rok, w którym odnotowano wzrost zużycia nawozów (głównie wapniowych) do poziomu 629 119 t. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych zużycie nawozów mineralnych i wapniowych w Wielkopolsce osiągało w tym okresie poziom wyższy niż przeciętnie w Polsce. W 2018 roku wartość wskaźnika wyniosła w regionie 231,3 kg (wzrost o 17,9% względem 2010 roku) – co plasowało go na 5. miejscu wśród województw, natomiast średnio w kraju kształtowała się ona na poziomie 196,7 kg (o 23,7% wyższym niż w 2010 roku). Należy jednak zaznaczyć, że zbyt wysoka chemizacja rolnictwa, której konsekwencją mogą być sploty nawozów sztucznych (zwłaszcza

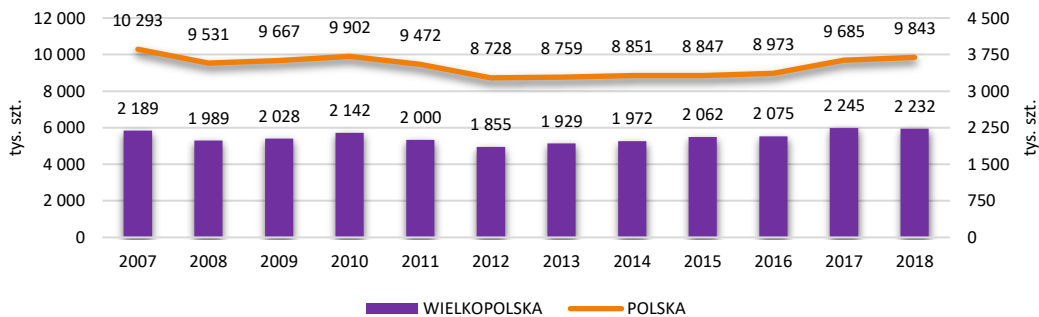
azotowych), wpływa niekorzystnie na jakość gleb oraz wód powierzchniowych i podziemnych. Problem ten występuje w szczególności w południowo-wschodniej części województwa.

Wielkopolska odznacza się na tle województw nie tylko pod względem produkcji roślinnej, ale także (i przede wszystkim) w zakresie produkcji zwierzęcej. Województwo wielkopolskie charakteryzowało się w 2018 roku (podobnie jak w latach wcześniejszych) wysokimi udziałami w krajowym pogłowie zwierząt gospodarskich. Uwidaczniało się to w m.in. w przypadku trzody chlewnej (3 965,8 tys. szt., tj. o 24,0% mniej niż w 2007 roku), drobiu (38 856,2 tys. szt., tj. o 12,1% więcej niż w 2007 roku) oraz bydła (1 030,8 tys. szt., tj. o 37,2% więcej niż w 2007 roku), w odniesieniu do których kształtowały się one na poziomie odpowiednio: 36,0% – najwyższy udział wśród województw, 19,3% i 16,7% – w obu przypadkach 2. miejsce wśród województw, za mazowieckim. Względnie wysokie udziały, powyżej 10%, odnotowano także w przypadku pogłowia kóz – 12,4% (5 494 szt., tj. o 65,8% mniej niż w 2007 roku) – 2. lokata w kraju, za województwem małopolskim, oraz indyków – 14,6% (2 098,5 tys. szt., tj. o 223,2% więcej niż w 2007 roku) – 3. miejsce wśród województw, za warmińsko-mazurskim i mazowieckim. Pogłowie owiec (22 793 szt., tj. o 44,7% mniej niż w 2007 roku), koni (15 248 szt., tj. o 32,6% mniej niż w 2007 roku) i gęsi (90 354 szt., tj. o 1,6% mniej niż w 2007 roku) stanowiło natomiast odpowiednio: 8,5% – 3. miejsce (za województwami małopolskim i podlaskim), 8,2% – 3. miejsce (za województwami mazowieckim i lubelskim) i 8,8% krajowego pogłowia – 4. miejsce (za województwami mazowieckim, łódzkim i lubelskim). Województwo wielkopolskie wyróżniało się także pod względem pogłowia kaczek i innych zwierząt gospodarskich, które osiągało w 2018 roku najwyższy poziom w Polsce – 1 905,5 tys. szt. (o 346,8% wyższy niż w 2007 roku), stanowiący 37,2% krajowego pogłowia.

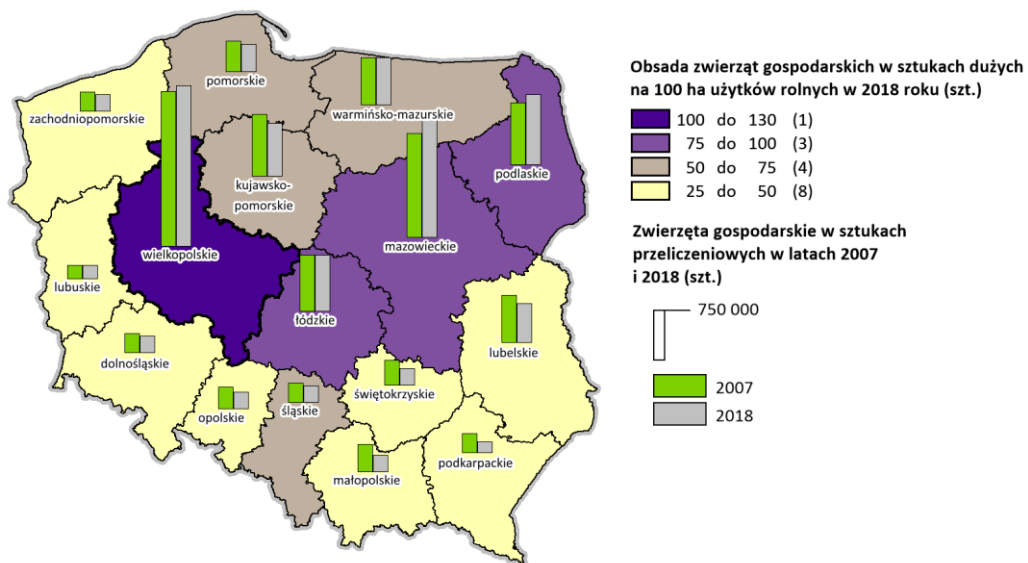
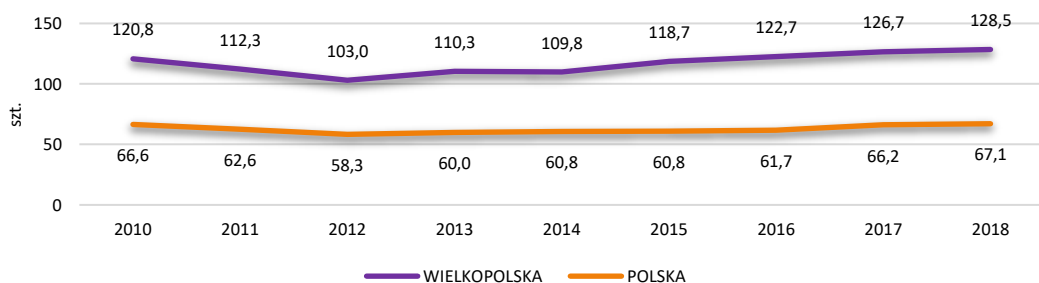
Wysoka pozycja Wielkopolski pod względem pogłowia zwierząt gospodarskich ujawnia się także w ujęciu relatywnym, tj. w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych. W szczególności odnosi się to do trzody chlewnej, w przypadku której region od lat osiąga najwyższe wartości wskaźnika wśród województw, znacznie przekraczające średnią dla kraju. W 2018 roku wartość wskaźnika w regionie wynosiła 228,2 szt. (w 2010 roku – 249,1 szt.), podczas gdy przeciętnie w Polsce kształtowała się na poziomie 75,2 szt. (w 2010 roku – 99,4 szt.). Równie korzystnie kształtowała się sytuacja w zakresie drobiu oraz bydła, w przypadku których wskaźnik osiągał w 2018 roku wartości odpowiednio 2 236,2 szt. (w 2010 roku – 1 905,9 szt.) – najwyższy wynik w Polsce, oraz 59,3 szt. (w 2010 roku – 46,5 szt.) – 2. miejsce wśród województw, za podlaskim. W obu przypadkach obsada zwierząt była wyższa niż przeciętnie w kraju, gdzie na 100 ha użytków rolnych przypadało odpowiednio 1 372,2 szt. drobiu (w 2010 roku – 958,7 szt.) oraz 42,2 szt. bydła (w 2010 roku – 37,4 szt.). Region cechował się także względnie wysokimi wartościami wskaźnika obsady indyków – 120,8 szt. (w 2010 roku – 45,7 szt.), a także kaczek i innych zwierząt gospodarskich – 109,7 szt. (w 2010 roku – 24,6 szt.), które plasowały go odpowiednio na 3. miejscu (za województwami warmińsko-mazurskim i lubuskim) i 1. miejscu w kraju. W Polsce średnie wartości analogicznych wskaźników wynosiły 98,1 szt. w przypadku indyków (w 2010 roku – 49,6 szt.) oraz 34,9 szt. w przypadku kaczek i innych zwierząt (w 2010 roku – 18,0 szt.). Dla pozostałych zwierząt gospodarskich analizowany wskaźnik w 2018 roku kształtował się na poziomie nieprzekraczającym średniej krajowej. Wartość wskaźnika wynosiła: w przypadku gęsi – 5,2 szt. (w 2010 roku – 31,6 szt.) – 10. lokata w Polsce, w odniesieniu do owiec – 1,3 szt. (podobnie jak w 2010 roku) – 12. miejsce w kraju, dla koni – 0,9 szt. (w 2010 roku – 1,2 szt.) – 12. lokata wśród województw, a w odniesieniu do kóz – 0,3 szt. (w 2010 roku – 0,8 szt.) – 6. miejsce w kraju. W Polsce wskaźniki te kształtowały się na poziomie odpowiednio: 7,0 szt. (w 2010 roku – 9,8 szt.), 1,8 szt. (w 2010 roku – 1,4 szt.), 1,3 szt. (w 2010 roku – 2,0 szt.) oraz 0,3 szt. (w 2010 roku – 0,8 szt.)⁴.

⁴ Od 2013 roku dane dotyczące pogłowia koni i kóz zbierane są co trzy lata. Dane prezentowane w latach 2014 i 2015 pochodzą z czerwca 2013 roku, natomiast dane prezentowane w latach 2017 i 2018 pochodzą z czerwca 2016 roku.

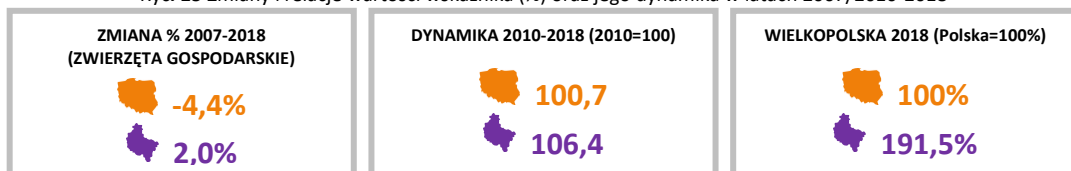
Ryc. 23. Zwierzęta gospodarskie w sztukach przeliczeniowych (LSU) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (tys. szt.)

Ryc. 24. Obsada zwierząt gospodarskich w sztukach dużych (LSU) na 100 ha użytków rolnych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2010-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (szt.)

Ryc. 25 Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007/2010-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2018 roku łączna liczba zwierząt gospodarskich (bydła, owiec, kóz, koni, trzody chlewnej i drobiu), podobnie jak w latach wcześniejszych, osiągnęła w regionie najwyższą wartość w kraju, wynoszącą 2 232,2 tys. sztuk przeliczeniowych (w LSU), a więc o 2,0% więcej niż w 2007 roku. Stanowiło to 22,7% krajowej wartości, co oznacza wzrost udziału w porównaniu z 2007 rokiem o 1,4 p.p. Obsada zwierząt gospodarskich w sztukach dużych na 100 ha użytków rolnych w regionie wyniosła w 2018 roku 128,5 szt., a więc o 6,4% więcej niż w 2010 roku. Była to najwyższa wartość w Polsce, przekraczająca średnią krajową kształtującą się na poziomie 67,1 szt. (w 2010 roku – 66,6 szt.). Intensywna produkcja zwierzęca może być źródłem negatywnych oddziaływań na środowisko, szczególnie w zakresie gleb i wód. Potencjalne zagrożenia związane są z funkcjonowaniem dużych ferm trzody chlewnej, bydła i drobiu, koncentrujących się w szczególności w południowo-wschodniej części województwa.

Wielkopolska osiąga najwyższe lub jedno z najwyższych wyników w zakresie produkcji zwierzęcej. Uwidacznia się to przede wszystkim w produkcji jaj kurzych, w przypadku której województwo od lat jest liderem w kraju, a także w produkcji żywca rzeźnego (zwłaszcza wołowego, wieprzowego i drobiowego), w przypadku której zajmowało ono w 2017 roku 2. pozycję wśród województw (za mazowieckim) – udziały regionu w krajowej produkcji wynosiły odpowiednio 30,4% (3 344,8 mln szt., tj. o 25,7% więcej niż w 2007 roku) oraz 20,8% (1 424,0 tys. t, tj. o 18,8% więcej niż w 2007 roku). W 2017 roku województwo wielkopolskie, podobnie jak w latach wcześniejszych, należało również do grupy największych w kraju producentów mleka krowiego – udział w krajowej produkcji na poziomie 13,8% (1 838,4 mln l, wzrost względem 2007 roku o 24,4%), a także cechowało się względnie dobrą sytuacją w zakresie produkcji wełny – 6,9% krajowej produkcji (58 411 kg, tj. o 59,4% mniej niż w 2007 roku). Pod tym względem plasowało się ono odpowiednio na 3. miejscu (za województwami mazowieckim i podlaskim) i 5. miejscu (za województwami: małopolskim, podlaskim, podkarpackim i lubelskim) w kraju.

Analizując produkcję zwierzęcą warto także zwrócić uwagę na relatywnie dobrą sytuację Wielkopolski pod względem produkcji miodu pszczelego. W 2018 roku w regionie wyprodukowano w sumie 1 962,5 t miodu, tj. 8,8% produkcji krajowej, co plasowało go na 4. pozycji wśród województw, za lubelskim, małopolskim i mazowieckim (w latach 2016⁵-2017 zajmował 2. miejsce, za lubelskim). Średnia ilość miodu wyprodukowanego przez 1 rodzinę pszczelą osiągnęła w Wielkopolsce poziom 17,9 kg w przypadku pasiek amatorskich (w kraju – 17,4 kg) i 24,3 kg w odniesieniu do pasiek towarowych (w kraju – 29,9 kg). Liczba rodzin pszczelich ulegała stopniowemu zwiększeniu – w porównaniu do 2014 roku wzrosła o 13,9%, wynosząc w 2018 roku 132 321 (należały one do 6 028 pszczelarzy), tj. 8,1% ogółu w kraju (5. miejsce wśród województw, za lubelskim, podkarpackim, warmińsko-mazurskim i małopolskim). Przeciętna obsada pasieki w Wielkopolsce kształtowała się na podobnym poziomie jak średnio w kraju i wynosiła 22,0 rodziny pszczele. Największa część pni pszczelich w regionie utrzymywana była w pasiekach o obsadzie: 21-50 (33,6%, tj. 44 427), 11-20 (20,1%, tj. 26 579) oraz 51-80 rodzin pszczelich (19,6%, 25 878). Wśród wielkopolskich pasiek istniało także 30 uznawanych za zawodowe (o obsadzie przekraczającej 150 rodzin pszczelich), w których skupiało się 5,5% (7 337) ogółu zidentyfikowanych w regionie pni pszczelich (średnio w kraju 4,7%). Mimo wzrostu liczby rodzin pszczelich stopień napszczelenia w regionie, tj. liczba rodzin pszczelich przypadających na 1 km² powierzchni, nie należał w 2018 roku do najwyższych w kraju (9. miejsce) – wynosił 4,4, podczas gdy przeciętnie w Polsce – 5,2⁶.

Województwo wielkopolskie wyróżnia się relatywnie wysokim poziomem rozwoju sektora rolniczego, co potwierdzają wyniki badania *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich*⁷. Zgodnie z nimi

⁵ Według GUS (infografika – Wielki Dzień Pszczół) w 2017 roku Wielkopolska była liderem w zakresie produkcji miodu. W regionie wyprodukowano w tym okresie 2 529 t miodu, tj. 14,8% wartości krajowej produkcji.

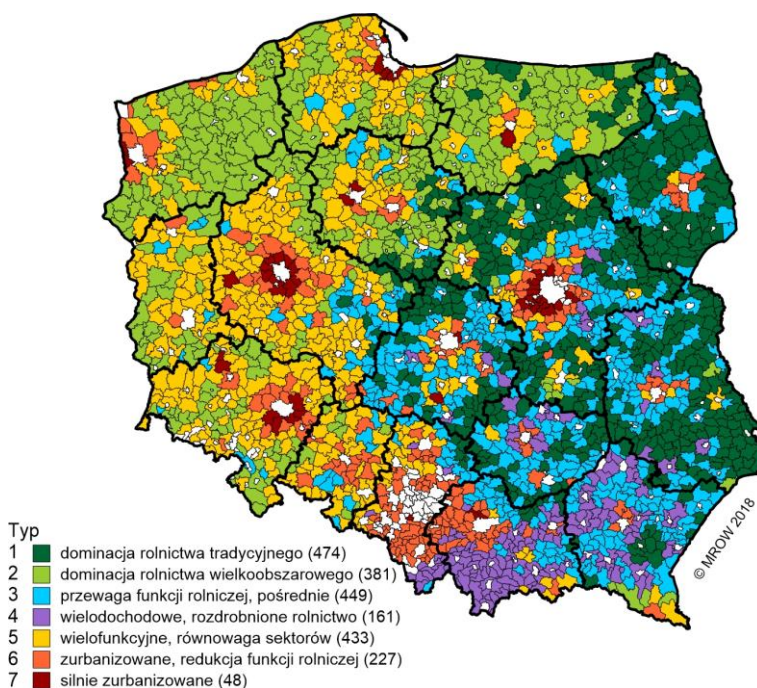
⁶ Opracowano na podstawie raportów Sektor pszczelarski w Polsce za lata 2014-2018, przygotowywanych corocznie przez Instytut Ogrodnictwa – Zakład Pszczelnictwa w Puławach.

Przedstawione informacje pochodzą z Inspekcji Weterynaryjnej (dane na temat liczby rodzin pszczelich, liczby posiadających rodziny pszczele) oraz Krajowego Ośrodka Wsparcia Rolnictwa (dane dotyczące produkcji miodu pszczelego odnoszą się wyłącznie do pasiek będących w posiadaniu pszczelarzy należących do organizacji pszczelarskich – którzy w 2018 roku byli posiadaczami ponad 80% wszystkich rodzin pszczelich w Polsce).

⁷ M. Stanny, A. Rosner, Ł. Komorowski, *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III*, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa, 2018 r.

jedynie wschodnia oraz południowo-wschodnia część regionu (i pojedyncze jednostki w zachodniej części Wielkopolski) należała do grupy obszarów cechujących się przeciętnym lub niskim poziomem rozwoju tego sektora, a pozostała część odznaczała się na tle kraju bardzo wysokim lub wysokim poziomem jego rozwoju. Należy jednak zaznaczyć, że w ostatnich latach w Wielkopolsce zaobserwować można systematyczny wzrost wielofunkcyjności gospodarczej obszarów wiejskich, a region wyróżniał się na tle kraju stosunkowo wysoką dynamiką rozwoju funkcji pozarolniczych – mniej niż 10% gmin osiągnęło wynik poniżej przeciętnej dla kraju, a aż 45% odznaczało się ponadprzeciętną dynamiką zmian. Najwyższym poziomem dezagrarnizacji gospodarki lokalnej, rozumianej jako zaawansowanie procesu zmniejszania się udziału rolnictwa w strukturze źródeł utrzymania ludności wsi, wyróżniały się gminy położone w pobliżu stolicy województwa, natomiast względnie niskim (a w kilku przypadkach bardzo niskim) jej poziomem cechowały się przede wszystkim jednostki zlokalizowane we wschodniej części regionu.

Ryc. 26. Typologia strukturalna obszarów wiejskich w Polsce

Źródło: *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa, 2018 r.*

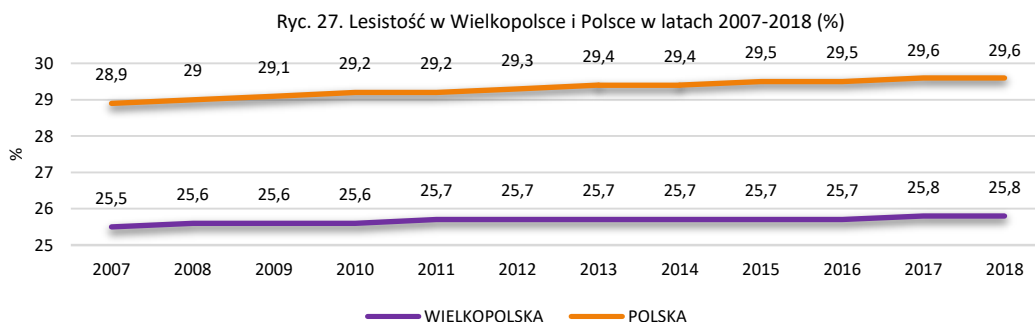
O wielofunkcyjnym kierunku rozwoju obszaru regionu świadczy także dokonana w badaniu typologia obszarów wiejskich, zgodnie z którą większość wielkopolskich gmin została zakwalifikowana do typu wielofunkcyjnych, cechujących się równowagą sektorów (w których relatywnie wysoka dezagrarnizacja struktury gospodarczej łączy się z ponadprzeciętnym rozwojem zarówno funkcji rolniczej, jak i pozarolniczych). Skupiały się one przede wszystkim w zachodniej i południowej części Wielkopolski. Na pozostałym obszarze województwa przeważały obszary wiejskie charakteryzujące się przewagą funkcji rolniczej (wschodnia część regionu) lub dominacją rolnictwa wielkoobszarowego (północno-wschodnia część regionu), przy czym były to zarówno jednostki wyróżniające się wysokowydajnym rolnictwem, jak i te, w których rolnictwo zmagало się z trudnościami o charakterze strukturalnym (np. niekorzystną strukturą agrarną i strukturą demograficzną) i które zagrożone są trwałą marginalizacją. W centralnej części regionu znajdowały się natomiast obszary zurbanizowane (gminy podmiejskie), na których występowała znaczna redukcja funkcji rolniczej.

1.2.1.2. Leśnictwo

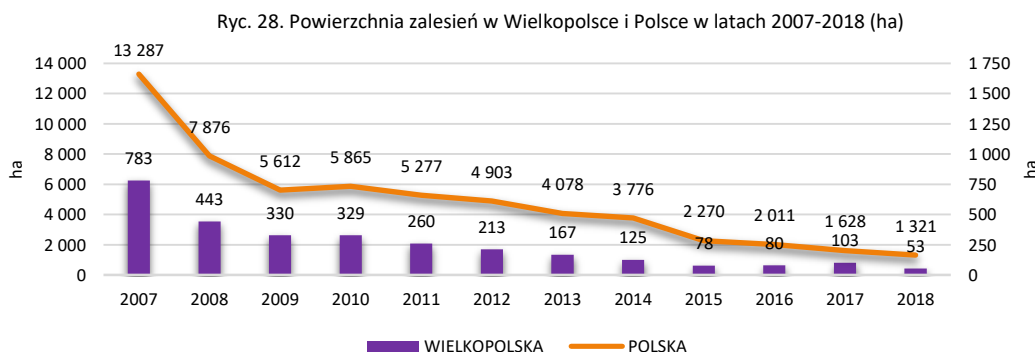
W 2018 roku grunty leśne w Wielkopolsce obejmowały obszar 7 892,4 km², z czego większość (97,5%) zajmowały lasy – 7 693,5 km², tj. 8,3% ogólnej powierzchni lasów w kraju (3. miejsce, za województwami mazowieckim i zachodniopomorskim). Blisko 90% ogólnej powierzchni lasów w regionie stanowiły lasy publiczne (6 847,6 km²), przede wszystkim zarządzane przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, natomiast pozostała ich część była własnością prywatną (845,9 km², tj. 11,0%). Największe kompleksy leśne zlokalizowane są w północno-zachodniej Wielkopolsce i tworzą je: Puszcza Notecka, Puszcza Drawska, Bory Krajeńskie.

Mimo względnie dużej powierzchni lasów województwo wielkopolskie od lat charakteryzuje się jedną z niższych w kraju lesistości. W 2018 roku osiągnęła ona wartość 25,8% (o 0,3 p.p. wyższą niż w 2007 roku), kształtując się na poziomie niższym niż średnio w kraju (29,6%) i plasując Wielkopolskę na 12. miejscu wśród województw. W przypadku wielkopolskich miast wynosiła ona 14,4% (średnio w kraju – 21,0%), natomiast na obszarach wiejskich osiągnęła wartość 26,4% (przeciętnie w Polsce – 30,2%). Najwyższą lesistością w regionie, przekraczającą poziom 35%, odznaczała się jego północna i północno-zachodnia część, natomiast najniższe wartości wskaźnika, poniżej 10%, osiągały miasta na prawach powiatu (poza Poznaniem).

Powierzchnia zalesień w regionie, podobnie jak ogólnie w Polsce, znacznie zmalała z 782,6 ha w 2007 roku do 52,9 ha w 2018 roku (w kraju z 13 286,8 ha do 1 321,0 ha). Największy jej spadek odnotowano w latach 2007-2009 i wynosił on 57,9% (w kraju – 57,8%).

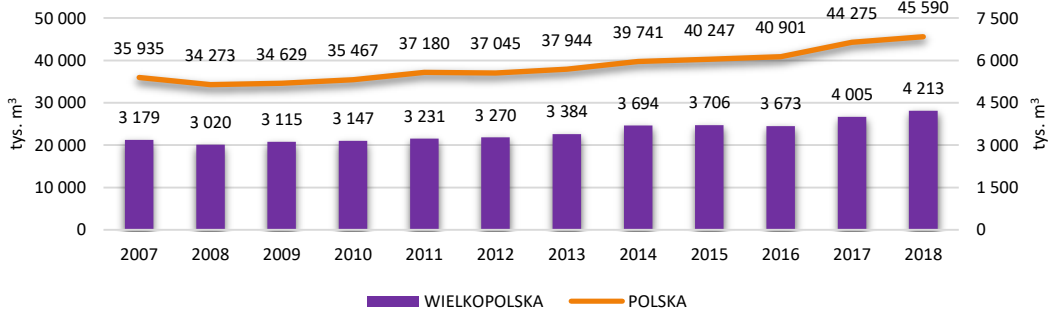

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

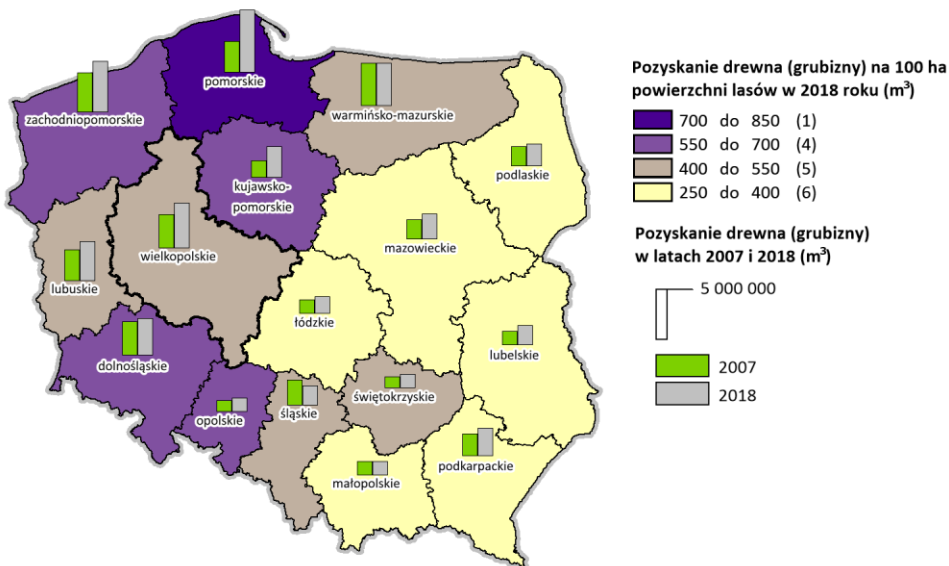
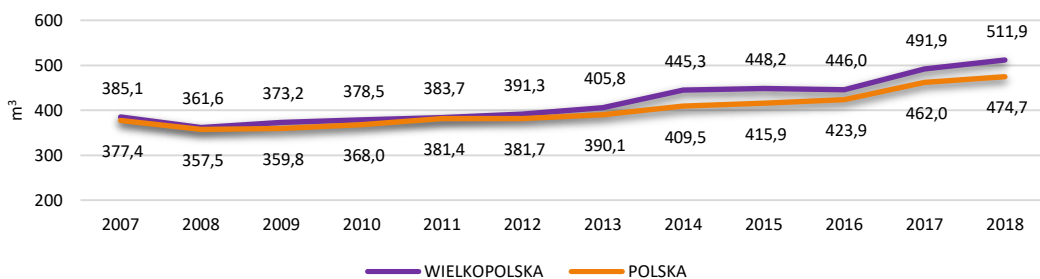

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

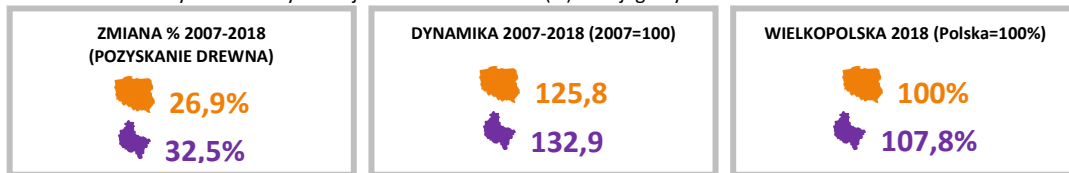
Ryc. 29. Pozyskanie drewna w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (tys. m³)

Ryc. 30. Pozyskanie drewna (grubizny) na 100 ha powierzchni lasów w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (m³)

Ryc. 31 Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Część gruntów leśnych w Wielkopolsce wykorzystuje się gospodarczo. W 2018 grunty związane z gospodarką leśną obejmowały powierzchnię 198,9 km², co stanowiło 9,7% wszystkich tego typu gruntów w kraju (4. miejsce) oraz 2,5% ogółu gruntów leśnych w regionie. Ilość pozyskiwanego w regionie drewna stopniowo wzrasta (wzrost w latach 2007-2018 o 32,5%). W 2018 roku wyniosła ona 4 213,4 tys. m³ (9,2% ogółu drewna pozyskanego w kraju), co podobnie jak w latach wcześniejszych plasowało Wielkopolskę na 3. miejscu wśród województw (za pomorskim i zachodniopomorskim). Większość tej wartości (93,5%, tj. 3 938,6 tys. m³) stanowiła grubizna, zaś pozostała część odnosiła się do drewna małowymiarowego (274,9 tys. m³).

W przeliczeniu na 100 ha powierzchni lasów ilość pozyskanego w 2018 roku drewna (grubizny) kształtowała się w Wielkopolsce na przeciętnym poziomie – 511,9 m³ (6. lokata wśród województw). Była to wartość o 32,9% wyższa niż w 2007 roku, przekraczająca średnią dla Polski wynoszącą 474,7 m³ (wzrost o 25,8% względem 2007 roku). W przypadku lasów publicznych wartość wskaźnika wynosiła w 2018 roku 563,7 m³, natomiast w odniesieniu do lasów prywatnych osiągała poziom 92,8 m³.

1.2.2. Przemysł i budownictwo

Województwo wielkopolskie uznawane jest za jeden z najlepiej rozwiniętych przemysłowych regionów Polski. W 2018 roku sektor przemysłu i budownictwa w regionie (sekcje PKD 2007: B-F) reprezentowało 101,2 tys. podmiotów gospodarczych (o 19,6% więcej niż w 2009 roku), tj. 10,7% ogółu przedsiębiorstw z tego sektora w kraju. Ponad połowa z nich (58,3%, tj. 59,0 tys. przedsiębiorstw, średnio w kraju – 57,2%) związana była z budownictwem (sekcja F) – głównie z robotami budowlanymi specjalistycznymi (dział 43 – 39,6 tys. podmiotów), a pozostała część z przemysłem (42,2 tys. podmiotów), w szczególności z przetwórstwem przemysłowym (sekcja C – 39,4 tys. przedsiębiorstw) obejmującym głównie:

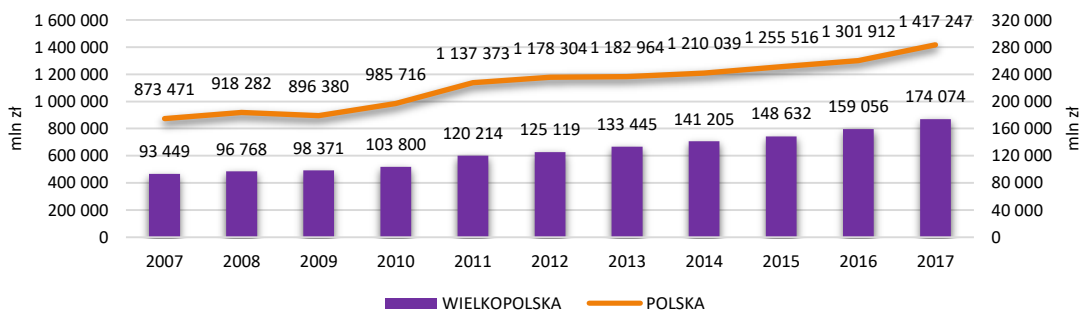
- produkcję metalowych wyrobów gotowych (dział 25 – 7,3 tys. podmiotów),
- naprawę, konserwację i instalowanie maszyn i urządzeń (dział 33 – 5,0 tys. podmiotów),
- produkcję mebli (dział 31 – 4,5 tys. podmiotów),
- produkcję wyrobów z drewna i korka oraz wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania (dział 16 – 3,6 tys. podmiotów),
- produkcję artykułów spożywczych (dział 10 – 3,6 tys. podmiotów).

W porównaniu z 2009 rokiem w strukturze sektora przemysłu i budownictwa w regionie (podobnie jak ogólnie w Polsce) odnotowano pewne zmiany przejawiające się wzrostem udziału przedsiębiorstw związanych z budownictwem, a zmniejszeniem się odsetka przedsiębiorstw prowadzących działalność przemysłową (zmiana o 2,8 p.p.).

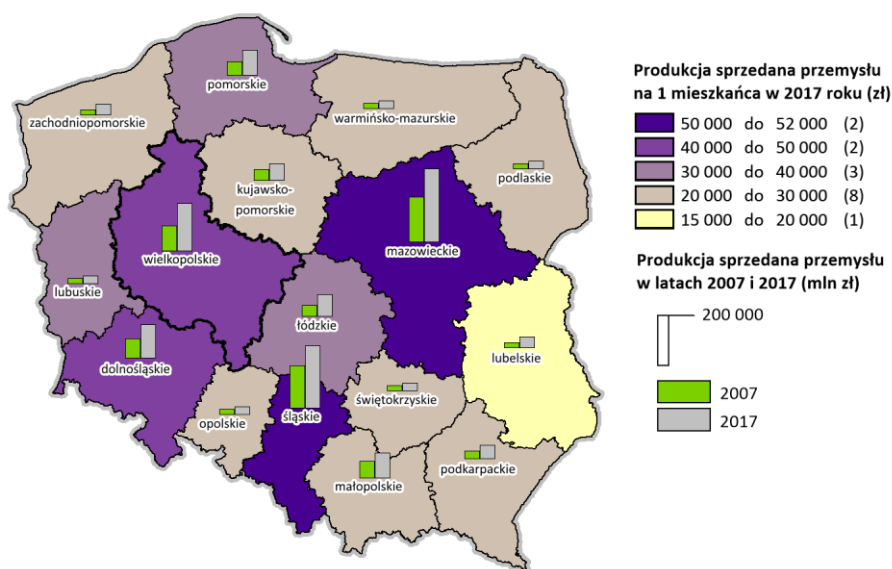
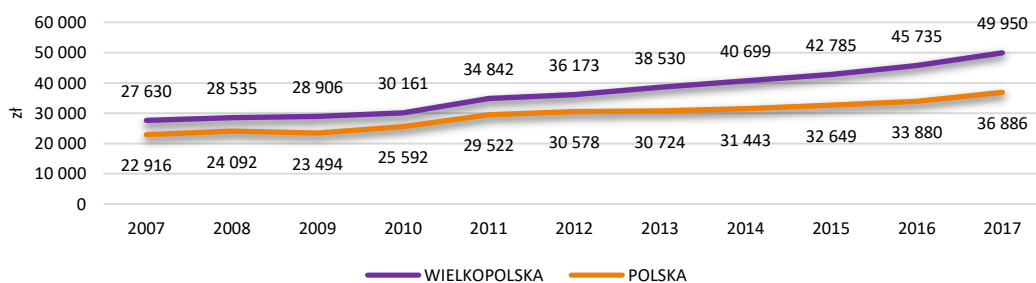
Nieco inna struktura sektora przemysłu i budownictwa ujawnia się biorąc pod uwagę liczbę pracujących w nim osób, która w 2017 roku wynosiła 483,2 tys. osób (o 14,8% więcej niż w 2009 roku), tj. 11,8% wszystkich pracujących w tym sektorze w Polsce. Większość z nich związanych było z przemysłem (79,6%, tj. 384,6 tys. osób, średnio w kraju 77,8%), głównie z przetwórstwem przemysłowym (sekcja C – 357,4 tys. osób, tj. 74,0% ogółu pracujących w analizowanym sektorze), a pozostała część z budownictwem (20,4%, tj. 98,6 tys. osób, przeciętnie w kraju – 22,2%). Podobnie jak w Polsce, w regionie w strukturze pracujących w sektorze przemysłu i budownictwa zmniejszył się (względem 2009 roku) udział osób związanych z budownictwem, a wzrósł odsetek pracujących w przemyśle (zmiana o 1,0 p.p.).

Województwo wielkopolskie jest jednym z ważniejszych regionów przemysłowych w Polsce. Może o tym świadczyć jego znaczny udział w krajowej produkcji wielu produktów przemysłowych, takich jak: meble (32% krajowej produkcji w 2016 roku), napoje (28%), wyroby tekstylne (22%), urządzenia elektryczne (21%), papier i wyroby z papieru (17%), pojazdy samochodowe, przyczepy i naczepy (16%), wyroby z drewna, korka, słomy i wikliny (15%), artykuły spożywcze (15%), poligrafia

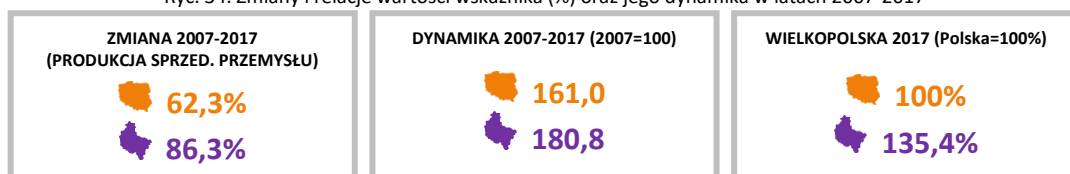
Ryc. 32. Produkcja sprzedana przemysłu w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 33. Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

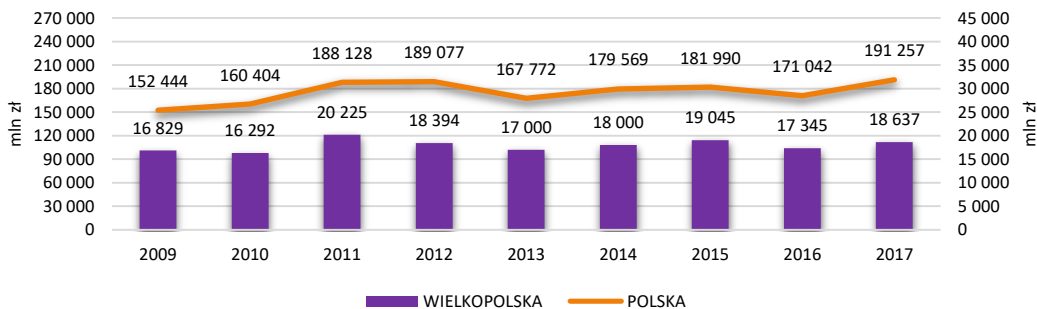

Ryc. 34. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

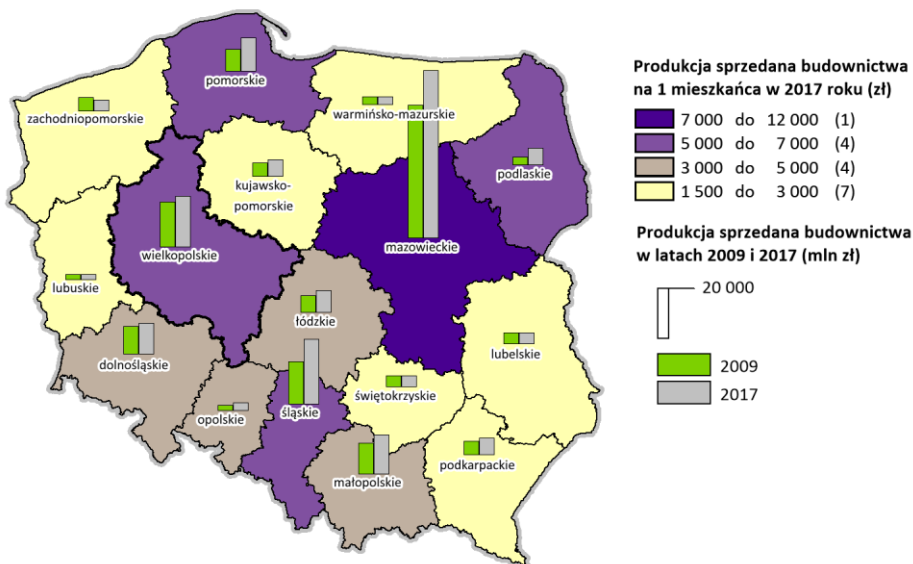
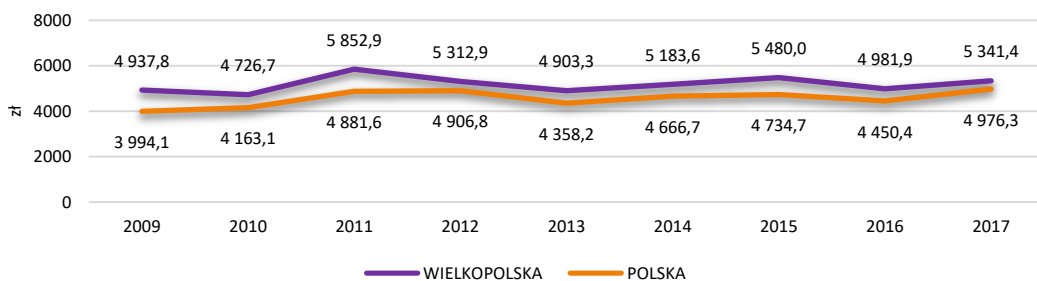

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

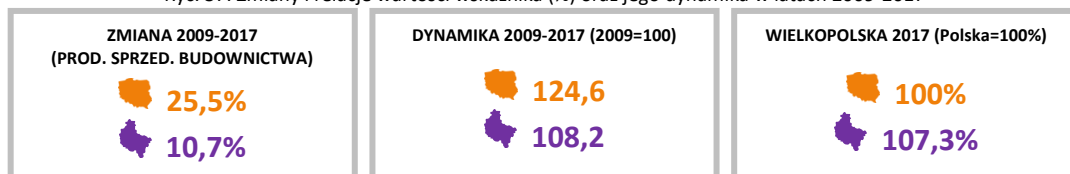
Ryc. 35. Produkcja sprzedana budownictwa (w cenach bieżących) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2009-2017 (mln zł)

Ryc. 36. Produkcja sprzedana budownictwa (w cenach bieżących) na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2009-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

Ryc. 37. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2009-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

i reprodukcja zapisanych nośników informacji (15%), maszyny i urządzenia (12%), wyroby z gumy i tworzywa sztuczne (12%) oraz wyroby z metali (10%)⁸.

Podstawowym miernikiem aktywności produkcyjnej przemysłu (sekcji PKD 2007: B, C, D i E) jest produkcja sprzedana przemysłu, która w 2017 roku osiągnęła w Wielkopolsce poziom 174 074 mln zł, stanowiąc 12,3% wartości krajowej. Blisko 60% tej wartości związane było z dużymi przedsiębiorstwami (100 610,8 mln zł), 23,9% z przedsiębiorstwami średnimi (41 603,2 mln zł), a 18,3% z podmiotami małymi (31 860,0 mln zł). W 2017 roku największe znaczenie dla osiągniętej w regionie produkcji sprzedanej (przez przedsiębiorstwa o liczbie pracujących powyżej 9 osób, ogółem – 167 322,0 mln zł) miało przetwórstwo przemysłowe (udział na poziomie 94,4%, tj. 157 931,0 mln zł), głównie produkcje: artykułów spożywczych (33 769,3 mln zł), pojazdów samochodowych, przyczep i naczep (25 646,2 mln zł), mebli (13 732,6 mln zł) oraz urządzeń elektrycznych (11 956,9 mln zł) – stanowiły one kolejno: 20,2%, 15,3%, 8,2% i 7,1% ogólnej wartości produkcji sprzedanej przemysłu w Wielkopolsce⁹.

Wielkopolska wyróżniała się na tle kraju nie tylko biorąc pod uwagę bezwzględną wartość produkcji sprzedanej, lecz także w ujęciu względnym, tj. w przeliczeniu na 1 mieszkańca, w przypadku którego zajmowała w 2017 roku 3. miejsce wśród województw (za śląskim i mazowieckim). Osiągnięta w tym okresie wartość wskaźnika – 49 950 zł przekraczała średnią dla kraju – 36 886 zł i była o 80,8% wyższa od wyniku osiągniętego w Wielkopolsce w 2007 roku (przeciętny wzrost w Polsce – 61,0%).

W przypadku budownictwa wartość produkcji sprzedanej¹⁰ (w cenach bieżących) osiągnęła w Wielkopolsce w 2017 roku poziom 18 637,4 mln zł, co stanowiło 9,7% ogólnej produkcji sprzedanej w Polsce. Na 1 mieszkańca regionu przypadało więc 5 341,4 zł, a więc więcej niż średnio w kraju – 4 976,3 zł (2. miejsce wśród województw, za mazowieckim) i o 8,2% więcej niż w 2009 roku (średni wzrost w kraju – 24,6%).

1.2.3. Usługi

Sektor usług ogółem

W 2018 roku w sektorze usług (sekcje PKD 2007: G-U) funkcjonowało w Wielkopolsce 316,1 tys. podmiotów gospodarczych (wzrost o 20,7% względem 2009 roku), co stanowiło 9,5% wszystkich przedsiębiorstw usługowych w kraju. Największą ich część (31,4%) związana była z handlem hurtowym i detalicznym oraz naprawą pojazdów samochodowych, w tym motocykli (sekcja G – 99,4 tys. podmiotów), a następnie z działalnością profesjonalną, naukową i techniczną (sekcja M – 14,1%, tj. 44,5 tys. podmiotów). Względnie dużymi udziałami w strukturze tych podmiotów, kształtującymi się w granicach 6-8%, charakteryzowały się także działalności związane z: transportem i gospodarką magazynową (sekcja H – 25,4 tys. podmiotów), opieką zdrowotną i pomocą społeczną (sekcja Q – 24,2 tys. podmiotów) oraz z obsługą rynku nieruchomości (sekcja L – 19,5 tys. podmiotów).

W sektorze usług pracowało w regionie w 2017 roku 844,1 tys. osób (wzrost o 23,9% względem 2009 roku), tj. 9,5% wszystkich pracujących w nim w Polsce. Najwięcej związanych było z handlem hurtowym i detalicznym oraz naprawą pojazdów samochodowych, w tym motocykli (sekcja G – 30,5%, tj. 257,8 tys. osób), edukacją (sekcja P – 12,9%, tj. 109,3 tys. osób), transportem i gospodarką magazynową (sekcja H – 11,6%, tj. 98,2 tys. osób), opieką zdrowotną i pomocą społeczną (sekcja Q – 8,4%, tj. 70,9 tys. osób).

⁸ Informacja o stanie gospodarki województwa wielkopolskiego w 2017 roku, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego – Departament Gospodarki, Poznań, 2018 r.

⁹ Biuletyn statystyczny województwa wielkopolskiego IV kwartał 2017, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

¹⁰ Dane nt. produkcji sprzedanej budownictwa dotyczą przedsiębiorstw budowlanych o liczbie pracujących powyżej 9 osób.

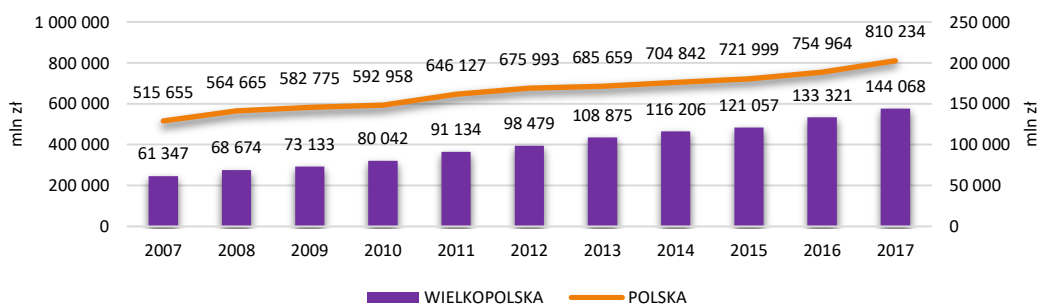
Handel

Wielkopolska wyróżnia się na tle kraju pod względem wartości sprzedaży detalicznej, zajmując od wielu lat 2. pozycję w kraju, za województwem mazowieckim. W 2017 roku osiągnęła ona poziom 144 068,2 mln zł (o 134,8% wyższy niż w 2007 roku), co stanowiło 17,8% wartości krajowej.

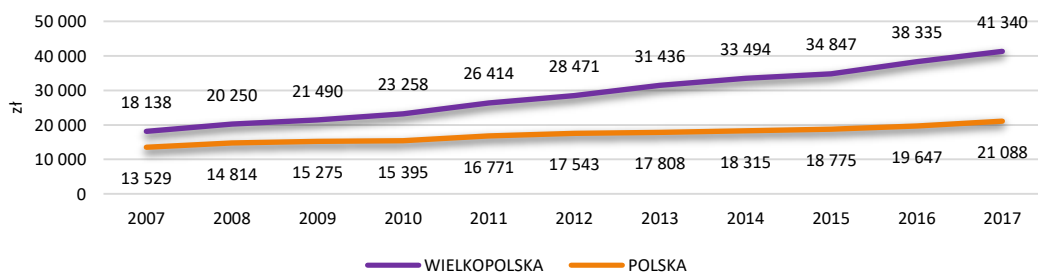
Wysoka pozycja regionu pod względem wartości sprzedaży detalicznej ujawnia się także w ujęciu relatywnym, tj. w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W tym przypadku Wielkopolska w 2017 roku również plasowała się (podobnie jak w latach wcześniejszych) na 2. miejscu wśród województw (za mazowieckim), osiągając wartość wskaźnika na poziomie 41 340 zł, a więc znacznie wyższym niż średnio w kraju – 21 088 zł. Ponadto region wyróżniał się pod względem zmian wartości wskaźnika – w porównaniu do 2007 roku zwiększyła się ona o 127,9% (najwyższy wzrost w kraju), podczas gdy przeciętnie w Polsce o 55,9%.

W 2017 roku sprzedaż hurtowa (dotycząca podmiotów o liczbie pracujących powyżej 9 osób) kształtowała się w Wielkopolsce na poziomie 128 372,3 mln zł (wzrost o 15,5% względem 2007 roku), stanowiąc 13,0% wartości krajowej (2. miejsce wśród województw, po mazowieckim). W przeliczeniu na 1 mieszkańca wartość sprzedaży hurtowej w regionie wyniosła 36 791,2 zł, co oznacza, że była wyższa od średniej dla kraju – 25 607,1 zł oraz o 109,2% większa od wartości wskaźnika osiągniętej w 2007 roku.

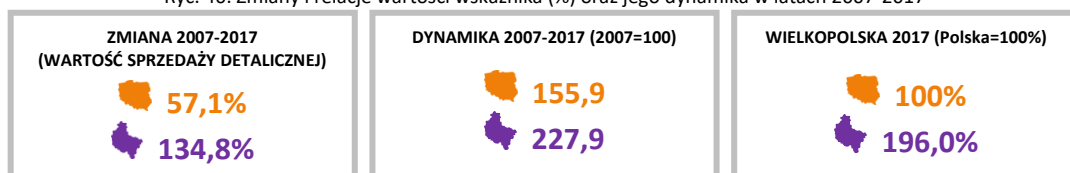
Ryc. 38. Wartość sprzedaży detalicznej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 39. Wartość sprzedaży detalicznej na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (zł)

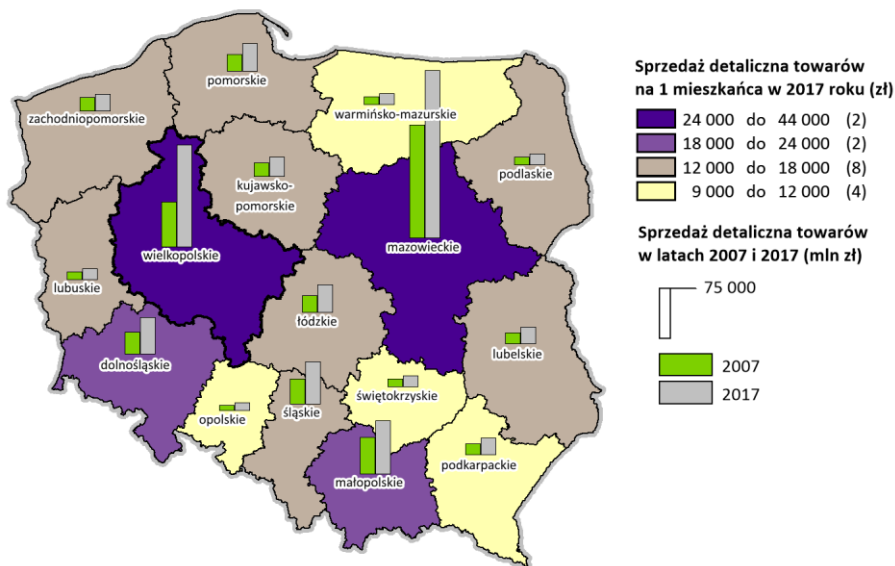

Ryc. 40. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 41. Wartość sprzedaży detalicznej na 1 mieszkańca w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Podsumowanie:

- Gospodarka Wielkopolski jest zdywersyfikowana, cechuje ją rozwinięty i gałęziowo zróżnicowany przemysł, dobrze rozwinięte rolnictwo oraz dynamicznie rozwijający się sektor usług. W strukturze gospodarczej regionu, podobnie jak w innych województwach dominuje sektor usług, jednak jego udział był niższy niż średnio w kraju. Województwo wielkopolskie charakteryzowało się wyższym niż przeciętnie w Polsce udziałem sektora przemysłu i budownictwa oraz względnie wysokim udziałem sektora rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa. Struktura gospodarki wykazywała zróżnicowanie wewnątrzregionalne. W południowo-zachodniej części województwa zaobserwować można względnie wyższe udziały sektora rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa, we wschodniej i południowej Wielkopolsce wyższe udziały sektora przemysłu i budownictwa, zaś w miastach na prawach powiatu w strukturze gospodarki zdecydowanie dominował sektor usług.
- Rolnictwo, mimo niekorzystnych warunków klimatycznych, glebowych i wodnych, stanowi jeden z najważniejszych potencjałów gospodarczych Wielkopolski, wyróżniający ją na tle kraju. Dużą rolę w tym zakresie odgrywa południowo-zachodnia część regionu, odznaczająca się względnie wysokim poziomem rozwoju produkcji rolniczej. Województwo od wielu lat charakteryzuje się wysokimi zbiorami, które czynią je ważnym producentem ziemiopłodów rolnych. Silna pozycja regionu ujawniała się także w zakresie produkcji zwierzęcej, w przypadku której osiągał on najwyższe lub jedno z najwyższych wyników w kraju. Za niekorzystne uznać można to, iż duża część gospodarstw rolnych nadal dysponowała względnie niewielkim arealem użytków rolnych, a tylko nieznaczny odsetek to gospodarstwa wielkopowierzchniowe, posiadające największe zdolności konkurencyjne i rozwojowe.
- W ostatnich latach w województwie wielkopolskim zaobserwować można wzrost wielofunkcyjności gospodarczej obszarów wiejskich, a dynamika rozwoju funkcji pozarolniczych wyróżniała region na tle kraju. W tym zakresie najlepsza sytuacja występowała w jego zachodniej i południowej części, gdzie relatywnie wysoka dezagraryzacja struktury gospodarczej łączyła się z ponadprzeciętnym rozwojem funkcji rolniczej, jak i pozarolniczych. Na pozostałym obszarze regionu występowały

przede wszystkim tereny wiejskie o przewadze funkcji rolniczej (wyjątek stanowiły zurbanizowane obszary położone w sąsiedztwie Poznania), przy czym były to zarówno jednostki charakteryzujące się wysokowydajnym rolnictwem, jak i te, w których rolnictwo zmaga się z problemami strukturalnymi i które zagrożone są trwałą marginalizacją.

- Wielkopolska stanowi jeden z ważniejszych regionów przemysłowych Polski. Potwierdzają to m.in. znaczne udziały regionu w krajowej produkcji wielu produktów przemysłowych, zwłaszcza: mebli, napojów, wyrobów tekstylnych, urządzeń elektrycznych, papieru i wyrobów z papieru oraz pojazdów samochodowych, przyczep i naczep, a także osiągnięte przez województwo wartości produkcji sprzedanej przemysłu oraz budownictwa, kształtujące się na jednym z najwyższych poziomów w kraju.
- Województwo wielkopolskie wyróżnia się także pod względem sprzedaży detalicznej i hurtowej, która z roku na rok wzrastała. Wartości wskaźników z tego zakresu od wielu lat osiągają w regionie poziom wyższy niż średnia dla Polski i plasują go na 2. miejscu wśród województw.

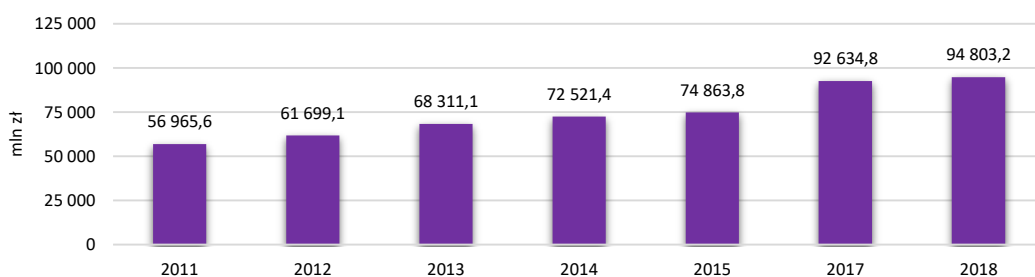
1.3. Wymiana handlowa

Postępujący proces globalizacji i związany z nim rozwój współpracy międzynarodowej powodują, że coraz większą rolę w rozwoju gospodarczym krajów i regionów odgrywa handel zagraniczny. Wymiana handlowa wiąże się z wieloma korzyściami dla gospodarki kraju i regionu, m.in. wpływa na wielkość PKB i jego strukturę, ułatwia postęp technologiczny, a także prowadzi do specjalizacji, wzrostu wydajności i poprawy jakości produktów oraz do redukcji kosztów. Z punktu widzenia rozwoju gospodarki korzystnym jest gdy saldo bilansu handlowego, będące różnicą między eksportem a importem, jest dodatnie, a więc gdy osiągnięta jest nadwyżka handlowa (eksportowa).

1.3.1. Eksport

Wielkość eksportu w Wielkopolsce wyniosła w 2018 roku 94 803,2 mln zł, tj. o 2,3% więcej niż rok wcześniej i o 66,4% więcej niż w 2011 roku. Podobnie jak w latach wcześniejszych głównym kierunkiem eksportowym w 2018 roku były Niemcy, w przypadku których wolumen eksportu osiągnął poziom 31 353,3 mln zł, co stanowiło 33,1% ogólnej wielkości eksportu w Wielkopolsce. W dalszej kolejności były to: Wielka Brytania (6 051,3 mln zł, tj. 6,4%), Francja (5 928,4 mln zł, tj. 6,3%), Holandia (5 417,6 mln zł, tj. 5,7%) – łącznie z tymi krajami związana była ponad połowa regionalnego eksportu. Nieco niższe udziały, kształtujące się na poziomie 2-5%, odnotowano w przypadku Szwecji (4 044,8 mln zł), Włoch (3 614,2 mln zł), Czech (3 472,3 mln zł), Belgii (2 741,3 mln zł), Węgier (2 320,2 mln zł), Danii (2 073,9 mln zł), Hiszpanii (2 072,2 mln zł), Rosji (1 924,4 mln zł), Rumunii (1 916,9 mln zł), Austrii (1 896,5 mln zł) i USA (1 861,7 mln zł).

Ryc. 42. Wielkość eksportu w Wielkopolsce w latach 2011-2015 i 2017-2018 (mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Największymi eksporterami w województwie wielkopolskim były w 2018 roku przedsiębiorstwa prowadzące działalność związaną z produkcją pojazdów samochodowych (wielkość eksportu – 17 765,0 mln zł), a następnie z produkcją pozostałych mebli (6 078,6 mln zł) oraz elektrycznego sprzętu oświetleniowego (4 196,4 mln zł) – ich łączny udział w regionalnej wartości eksportu wyniósł blisko 30%. Najczęściej eksportowano towary sklasyfikowane do działów CN¹¹: 87 – pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria (wielkość eksportu – 20 197,1 mln zł), 94 – meble; pościel, materace, stelaże pod materace, poduszki itp.; lampy i oprawy oświetleniowe; reklamy świetlne znaki informacyjne itp.; budynki prefabrykowane (14 737,2 mln zł) oraz 84 – reaktory jądrowe, kotły, maszyny i urządzenia mechaniczne; ich części (10 841,0 mln zł). Z towarami tymi związana była blisko połowa całkowitej wartości eksportu w regionie.

¹¹ CN – nomenklatura scalona/scalona nomenklatura towarowa handlu zagranicznego (ang. Combined Nomenclature) – podstawowy element Wspólnej Taryfy Celnej, pozwalający na sklasyfikowanie towarów w obrocie międzynarodowym, pozwalający na identyfikację towarów. Nomenklaturę tę określa Komisja Europejska w formie rozporządzeń.

Tab. 1. Główni eksporterzy (przedsiębiorstwa) w Wielkopolsce w 2018 roku

Klasa PKD przedsiębiorstwa	Wielkość eksportu (mln zł)	Udział w ogólnej wielkości eksportu (%)
29.10 produkcja pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli	17 765,0	18,7
31.09 produkcja pozostałych mebli	6 078,6	6,4
27.40 produkcja elektrycznego sprzętu oświetleniowego	4 196,4	4,4
29.32 produkcja pozostałych części i akcesoriów do pojazdów silnikowych, z wyłączeniem motocykli	3 595,3	3,8
46.90 sprzedaż hurtowa niewyspecjalizowana	2 743,3	2,9
27.51 produkcja elektrycznego sprzętu gospodarstwa domowego	2 356,0	2,5
10.12 przetwarzanie i konserwowanie mięsa z drobiu	2 217,9	2,3
31.03 produkcja materaców	1 947,4	2,1
10.11 przetwarzanie i konserwowanie mięsa, z wyłączeniem mięsa z drobiu	1 788,5	1,9
13.92 produkcja gotowych wyrobów tekstylnych	1 781,3	1,9
27.20 produkcja baterii i akumulatorów	1 591,1	1,7
31.01 produkcja mebli biurowych i sklepowych	1 556,1	1,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Tab. 2. Główne towary eksportowe Wielkopolski w 2018 roku

Dział CN	Wielkość eksportu (mln zł)	Udział w ogólnej wielkości eksportu (%)
87 pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria	20 197,1	21,3
94 meble; pościel, materace, stelaże pod materace, poduszki itp.; lampy i oprawy oświetleniowe; reklamy świetlne znaki informacyjne itp.; budynki prefabrykowane	14 737,2	15,5
84 reaktory jądrowe, kotły, maszyny i urządzenia mechaniczne; ich części	10 841,0	11,4
85 maszyny i urządzenia elektryczne oraz ich części; rejestratory i odtwarzacze dźwięku, rejestratory i odtwarzacze obrazu i dźwięku oraz ich części i akcesoria	7 658,7	8,1
39 tworzywa sztuczne i artykuły z nich	4 679,9	4,9
2 mięso i podroby jadalne	4 541,0	4,8
73 wyroby z żeliwa lub stali	2 693,4	2,8
48 papier i tektura; artykuły z masy papierniczej, papieru lub tektury	2 339,4	2,5
44 drewno i artykuły z drewna; węgiel drzewny	2 111,8	2,2
4 produkty mleczarskie; jaja ptasie; miód naturalny; jadalne produkty pochodzenia zwierzęcego, gdzie indziej niewymienione ani niewłączone	1 687,9	1,8

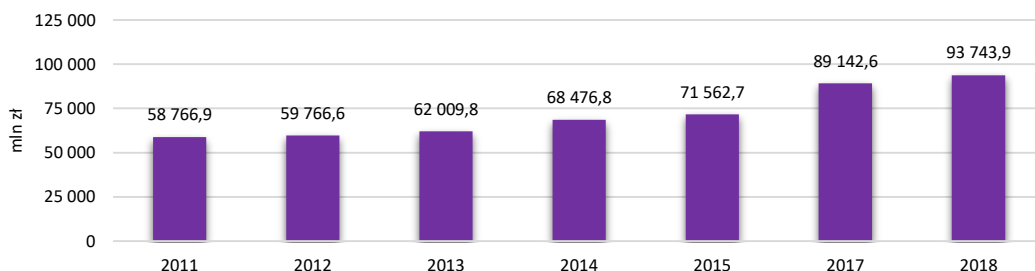
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Prawie 1/3 osiągniętej w regionie wielkości eksportu związana była z Poznaniem (31,2%, tj. 29 589,9 mln zł), a blisko 15% z powiatem poznańskim (13 986,6 mln zł). Jednostkami, które odnotowały w 2018 roku względnie wysokie udziały w eksporcie były także powiaty: pilski (5,4%, tj. 5 156,6 mln zł), szamotulski (4,6%, tj. 4 386,9 mln zł) i ostrowski (4,4%, tj. 4 216,6 mln zł). Najniższymi udziałami w strukturze eksportu (poniżej 0,6%) cechowały się natomiast powiaty: międzychodzki (262,9 mln zł), złotowski (346,3 mln zł), koniński (504,4 mln zł) i miasto Konin (506,5 mln zł).

1.3.2. Import

W 2018 roku wielkość importu w Wielkopolsce wyniosła 93 743,9 mln zł, a więc była o 5,2% wyższa niż rok wcześniej i o 59,5% wyższa niż w 2011 roku. Importowane towary pochodziły (były wysyłane) przede wszystkim z Niemiec (40,3% ogólnej wartości regionalnego importu, tj. 37 762,7 mln zł), a następnie Czech (8,1%, tj. 7 554,1 mln zł), Chin (7,8%, tj. 7 308,1 mln zł) i Niderlandów (5,1%, tj. 4 741,5 mln zł). W dalszej kolejności były to (udziały na poziomie 2-5%): Włochy (3 854,0 mln zł), Hiszpania (3 462,9 mln zł), Belgia (2 841,9 mln zł), Francja (2 594,8 mln zł) oraz Wielka Brytania (2 115,1 mln zł).

Ryc. 43. Wielkość importu w Wielkopolsce w latach 2011-2015 i 2017-2018 (mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Wśród wielkopolskich przedsiębiorstw będących importerami przeważały podmioty gospodarcze, których działalność związana była ze sprzedażą hurtową i detaliczną samochodów osobowych i furgonetek (wielkość importu – 12 747,6 mln zł), produkcją pojazdów samochodowych (9 570,3 mln zł) oraz sprzedażą hurtową niewyspecjalizowaną (6 395,9 mln zł). Z przedsiębiorstwami tymi związane było około 30% całkowitego wolumenu importu w regionie. Najczęściej importowano towary z działów CN: 87 – pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria (wielkość importu – 19 853,6 mln zł), 84 – reaktory jądrowe, kotły, maszyny i urządzenia mechaniczne; ich części (11 947,7 mln zł), 85 – maszyny i urządzenia elektryczne oraz ich części; rejestratory i odtwarzacze dźwięku, rejestratory i odtwarzacze obrazu i dźwięku oraz ich części i akcesoria (8 081,9 mln zł) oraz 39 – tworzywa sztuczne i artykuły z nich (6 390,0 mln zł). Łącznie wartość tych towarów stanowiła prawie 50% całkowitego wolumenu importu w Wielkopolsce.

Blisko 70% regionalnego wolumenu importu odnosiło się do miasta Poznania (40,6%, tj. 38 084,1 mln zł) oraz powiatu poznańskiego (28,1%, tj. 26 346,1 mln zł). W dalszej kolejności były to powiaty: pilski (3,9%, tj. 3 688,3 mln zł), szamotulski (3,3%, tj. 3 089,9 mln zł), wrzesiński (1,9%, tj. 1 813,7 mln zł), ostrowski (1,9%, tj. 1 769,4 mln zł) i nowotomyski (1,8%, tj. 1 709,4 mln zł). Najniższe wartości importu odnotowano natomiast w powiatach (udziały w strukturze regionalnego importu poniżej 0,2%): międzychodzkiem (89,8 mln zł), konińskim (173,6 mln zł) i rawickim (176,7 mln zł).

Tab. 3. Główni importerzy (przedsiębiorstwa) w Wielkopolsce w 2018 roku

Klasa PKD przedsiębiorstwa	Wielkość importu (mln zł)	Udział w ogólnej wielkości importu (%)
45.11 sprzedaż hurtowa i detaliczna samochodów osobowych i furgonetek	12 747,6	13,6
29.10 produkcja pojazdów samochodowych, z wyłączeniem motocykli	9 570,3	10,2
46.90 sprzedaż hurtowa niewyspecjalizowana	6 395,9	6,8
47.11 sprzedaż detaliczna prowadzona w niewyspecjalizowanych sklepach z przewagą żywności, napojów i wyrobów tytoniowych	5 451,1	5,8
47.19 pozostała sprzedaż detaliczna prowadzona w niewyspecjalizowanych sklepach	3 549,7	3,8
27.40 produkcja elektrycznego sprzętu oświetleniowego	2 770,7	3,0
46.61 sprzedaż hurtowa maszyn i urządzeń rolniczych oraz dodatkowego wyposażenia	2 416,5	2,6
27.51 produkcja elektrycznego sprzętu gospodarstwa domowego	2 225,9	2,4
29.32 produkcja pozostałych części i akcesoriów do pojazdów silnikowych, z wyłączeniem motocykli	2 149,2	2,3
46.46 sprzedaż hurtowa wyrobów farmaceutycznych i medycznych	1 622,9	1,7
46.75 sprzedaż hurtowa wyrobów chemicznych	1 447,8	1,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Tab. 4. Główne towary importowe Wielkopolski w 2018 roku

	Dział CN	Wielkość importu (mln zł)	Udział w ogólnej wielkości importu (%)
87	pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria	19 853,6	21,2
84	reaktory jądrowe, kotły, maszyny i urządzenia mechaniczne; ich części	11 947,7	12,7
85	maszyny i urządzenia elektryczne oraz ich części; rejestratory i odtwarzacze dźwięku, rejestratory i odtwarzacze obrazu i dźwięku oraz ich części i akcesoria	8 081,9	8,6
39	tworzywa sztuczne i artykuły z nich	6 390,0	6,8
48	papier i tektura; artykuły z masy papierniczej, papieru lub tektury	2 771,8	3,0
94	meble; pościel, materace, stelaże pod materace, poduszki itp.; lampy i oprawy oświetleniowe; reklamy świetlne znaki informacyjne itp.; budynki prefabrykowane	2 368,6	2,5
73	wyroby z żeliwa lub stali	2 211,6	2,4
61	artykuły odzieżowe i dodatki odzieżowe, dziane	2 052,5	2,2
8	owoce i orzechy jadalne; skórki owoców cytrusowych lub melonów	1 856,2	2,0
72	żeliwo i stal	1 817,6	1,9
76	aluminium i artykuły z aluminium	1 584,7	1,7
90	przrządy i aparatura, optyczne, fotograficzne, kinematograficzne, pomiarowe, kontrolne, precyzyjne, medyczne lub chirurgiczne; ich części i akcesoria	1 522,0	1,6
29	chemikalia organiczne	1 453,7	1,6
22	napoje bezalkoholowe, alkoholowe i ocet	1 363,8	1,5

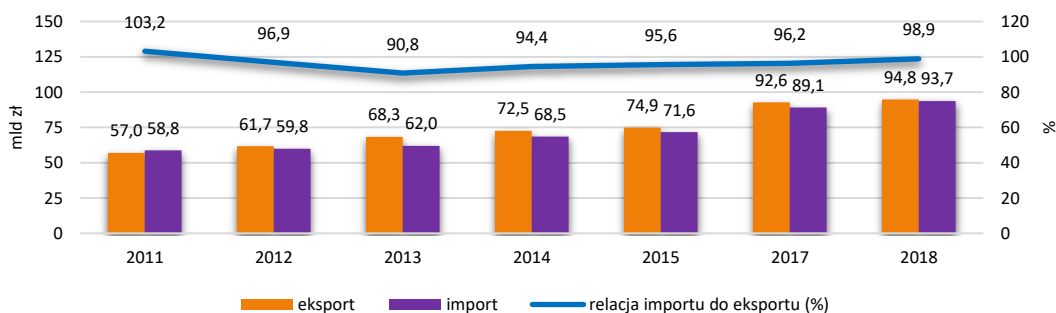
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

1.3.3. Saldo bilansu handlowego

W 2018 roku bilans handlowy Wielkopolski był dodatni i osiągał wartość 1 059,3 mln zł (tj. o 69,7% niższą niż w 2017 roku). Nadwyżkę eksportową odnotowano w 2018 roku w większości wielkopolskich powiatów, przy czym najwyższy poziom osiągnęła w powiatach ostrowskim i kępińskim, gdzie oscylowała w granicach 2 000-2 500 mln zł, a także pilskim, grodziskim, tureckim i szamotulskim, w których kształtowała się na poziomie 1 250-1 500 mln zł. Deficytem bilansu handlowego cechowały się natomiast cztery jednostki: powiat poznański (-12 359,5 mln zł), miasto Poznań (-8 494,2 mln zł), miasto Konin (-123,9 mln zł) i powiat leszczyński (-53,7 mln zł).

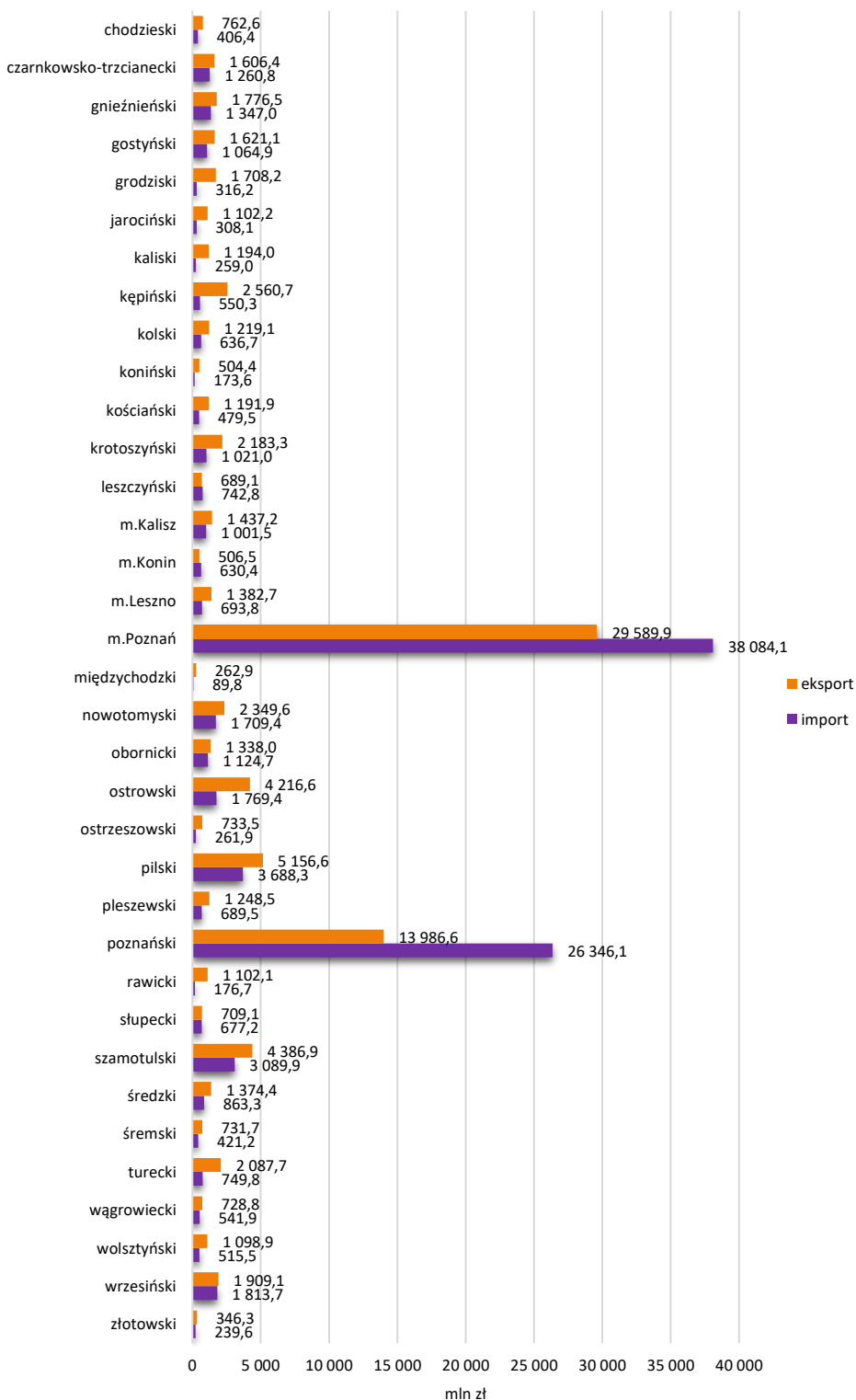
Relacja importu do eksportu wynosiła w 2018 roku 98,9%, a więc była o 2,7 p.p. wyższa niż rok wcześniej i o 4,3 p.p. niższa niż w 2011 roku, w którym odnotowano w regionie deficyt bilansu handlowego. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w powiecie poznańskim (188,4%), Poznaniu (128,7%), Koninie (124,5%) i powiecie leszczyńskim (107,8%), natomiast najniższe w powiatach: rawickim (16,0%), grodziskim (18,5%), kępińskim (21,5%), kaliskim (21,7%) i jarocińskim (28,0%).

Ryc. 44. Eksport i import (mld zł) oraz relacja importu do eksportu (%) w Wielkopolsce w latach 2011-2015 i 2017-2018

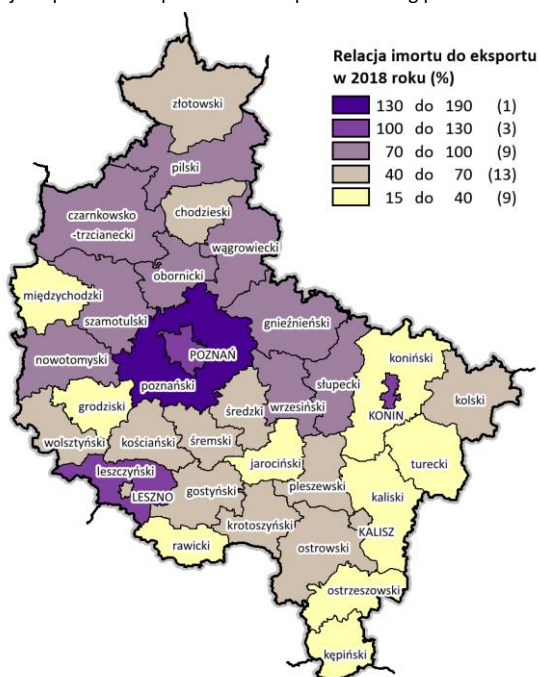
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Ryc. 45. Wielkość eksportu i importu w Wielkopolsce według powiatów w 2018 roku (mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Ryc. 46. Relacja importu do eksportu w Wielkopolsce według powiatów w 2018 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Administracji Skarbowej

Podsumowanie:

- W województwie wielkopolskim zaobserwować można korzystne zjawisko intensyfikacji wymiany handlowej, w szczególności eksportu towarów. Głównym partnerem (kierunkiem) wymiany handlowej od wielu lat są Niemcy, a najważniejszymi podmiotami w niej uczestniczącymi były przedsiębiorstwa związane z branżą samochodową, eksportujące i importujące pojazdy nieszynowe oraz ich części i akcesoria. W strukturze regionalnego eksportu i importu dominowały przedsiębiorstwa prowadzące działalność w centralnej części Wielkopolski, tj. w Poznaniu oraz powiecie poznańskim.
- Za pozytywne uznać należy utrzymujący się w regionie dodatni bilans handlowy, który w ostatnich latach wykazywał jednak tendencje spadkowe. Nadwyżkę eksportową odnotowano w większości wielkopolskich powiatów, natomiast najwyższy deficyt bilansu handlowego zaobserwowano w powiecie poznańskim oraz w Poznaniu, a więc w jednostkach charakteryzujących się największymi udziałami w wymianie handlowej.

1.4. Atrakcyjność inwestycyjna i konkurencyjność Wielkopolski

W ostatnich latach obserwuje się coraz większe zainteresowanie zagadnieniem konkurencyjności regionalnej, w tym atrakcyjności inwestycyjnej, uznawanej za siłę napędową współczesnych warunków gospodarki światowej. Konkurencyjność jest wypadkową różnorodnych, współwystępujących na danym obszarze czynników lokalizacyjnych, które mogą stać się źródłem przewag konkurencyjnych, przynoszących korzyści dla całego regionu. Wynikają one m.in. z korzystnego położenia geograficznego, posiadanych zasobów środowiska, dostępnej infrastruktury technicznej i społecznej, jakości kapitału ludzkiego, obecności instytucji B+R. Kluczowe znaczenie ma więc stworzenie sprzyjającego klimatu inwestycyjnego, czyli zapewnienie odpowiednich warunków do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej, istotnych dla potencjalnych inwestorów.

1.4.1. Atrakcyjność inwestycyjna i konkurencyjność Wielkopolski w świetle krajowych i europejskich rankingów

Konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej jest przedmiotem wielu krajowych i europejskich rankingów, przygotowywanych przez różnego rodzaju instytucje. Istotnym narzędziem pozwalającym ocenić konkurencyjność regionów w skali europejskiej jest opracowywany regularnie od 2010 roku (co 3 lata) raport *Regional Competitiveness Index* (RCI). Ocena dokonywana jest w nim w oparciu o 11 filarów (czynników konkurencyjności mających znaczenie dla przedsiębiorstw i mieszkańców), które przyporządkowano do trzech grup: filarów podstawowych (instytucje, stabilność makroekonomiczna, infrastruktura, zdrowie, jakość edukacji podstawowej), filarów efektywności (edukacja na poziomie wyższym oraz szkolenia i uczenie się przez całe życie, wydajność rynku pracy, wielkość rynku) i filarów innowacyjności (otwartość na postęp techniczny, stan rozwoju przedsiębiorstw, innowacyjność).

Zgodnie z edycją RCI 2016 Wielkopolska (tak jak większość polskich województw) znalazła się w grupie jednostek o względnie niskiej atrakcyjności i konkurencyjności, plasując się na 190. miejscu wśród 263 analizowanych regionów (w skali od 0 do 100 uzyskała ocenę 35,3). Warto jednak zaznaczyć, że jej pozycja konkurencyjna uległa poprawie względem RCI 2013, w którym zajmowała 209. lokatę (na 262 możliwe). Podobnie jak w poprzedniej edycji raportu, Wielkopolska cechowała się szczególnie niekorzystną sytuacją w zakresie filarów innowacyjności, gdzie zajęła dopiero 232. pozycję. Niewiele lepsza sytuacja ujawniała się w przypadku pozostałych dwóch grup filarów, tj. podstawowych i efektywności, w przypadku których region uplasował się odpowiednio na 188. oraz 184. miejscu.

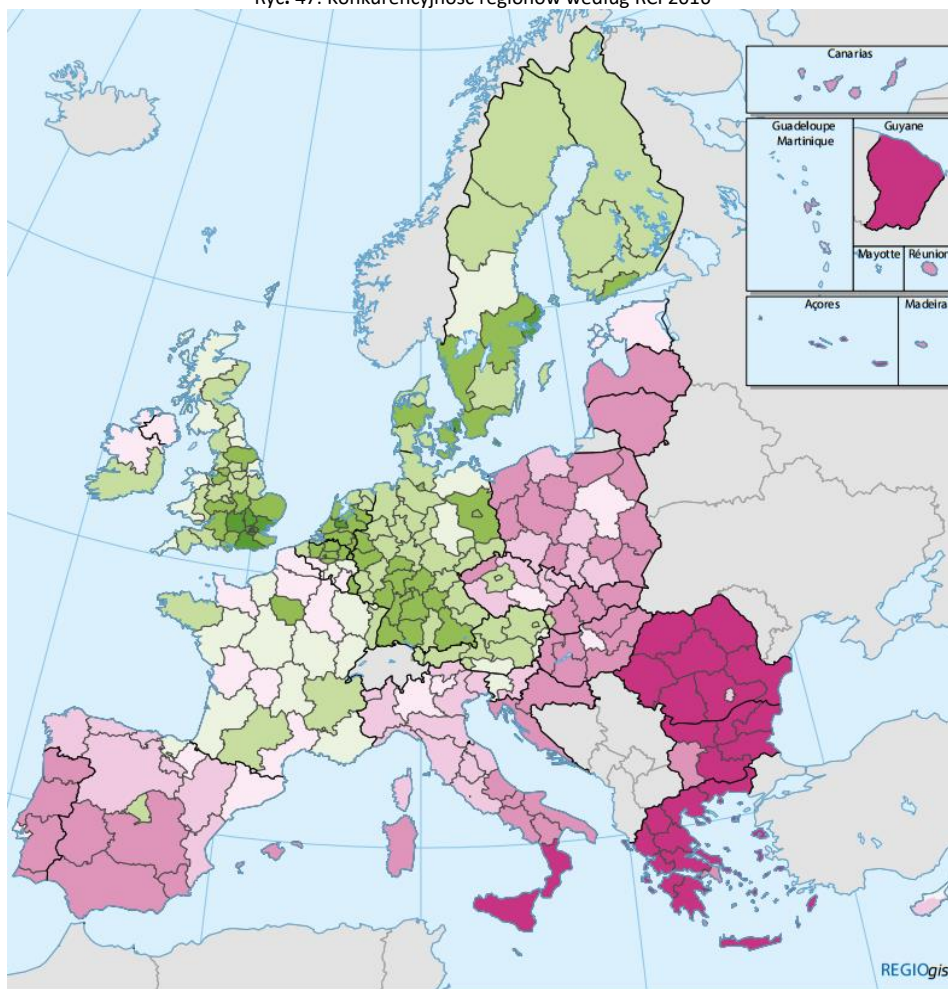
Tab. 5. Pozycja konkurencyjna Wielkopolski w układzie poszczególnych komponentów RCI 2016

Typ filarów	Nazwa filaru	Ocena (0-100)	Pozycja
Filar podstawowy ¹²	instytucje	38,1	188
	infrastruktura	20,2	50,6 175 188
	zdrowie	49,1	229
Filar efektywności	edukacja na poziomie wyższym oraz szkolenia i uczenie się przez całe życie	61,2	149
	wydajność rynku pracy	46,8	51,0 206 184
	wielkość rynku (potencjał rynkowy)	20,6	178
Filar innowacyjności	otwartość na postęp techniczny (gotowość technologiczna)	39,5	222
	stan rozwoju przedsiębiorstw	9,7	20,2 248 232
	innowacyjność	21,7	200

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – *The EU Regional Competitiveness Index 2016, 2017 r.*

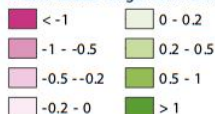
¹² W przypadku filarów: instytucje i otwartość na postęp techniczny, ostateczna pozycja regionu jest wynikiem zsumowania pozycji poszczególnego regionu oraz pozycji kraju, w którym są zlokalizowane. W tabeli nie zamieszczono informacji na temat dwóch czynników z grupy podstawowej, tj. stabilności makroekonomicznej oraz jakości edukacji podstawowej. W ich przypadku RCI uwzględnia wskaźniki obliczone dla poziomu kraju – dla Polski wyniosły one odpowiednio 63,3 oraz 80,2 (na 100 możliwych), co plasowało ją na 16. oraz 6. miejscu wśród 28 analizowanych państw.

Ryc. 47. Konkurencyjność regionów według RCI 2016

Regional Competitiveness Index - RCI 2016

Index: values range from low (negative) to high (positive)

EU-28 = 0
Source: DG REGIO

Źródło: *The EU Regional Competitiveness Index 2016, 2017 r.*

Rozpatrując atrakcyjność inwestycyjną Wielkopolski warto także zwrócić uwagę na biznesowy ranking konkurencyjności (atrakcyjności) europejskich miast i regionów *European Cities and Regions of the Future*, który ukierunkowany jest przede wszystkim na bezpośrednie inwestycje zagraniczne¹³. Zgodnie z jego edycją z 2018 roku¹⁴ województwo wielkopolskie znalazło się wśród europejskich regionów średniej wielkości charakteryzujących się najwyższym poziomem przyjazności dla biznesu (10. miejsce w rankingu).

¹³ Pozycja konkurencyjna jednostek w rankingu określana jest na podstawie syntetycznego wskaźnika uwzględniającego kwestie: efektywności kosztowej, infrastruktury, jakości życia, klimatu dla biznesu, potencjału ekonomicznego, strategii bezpośrednich inwestycji biznesowych, zasobów ludzkich.

¹⁴ fDi European Cities and Regions of the Future 2018/19. With Europe in flux, which locations have investment potential for the long haul?, The financial Times Ltd, London, 2018 r.

Względnie niską atrakcyjność inwestycyjną województwa wielkopolskiego w skali unijnej potwierdzają opracowania przygotowywane corocznie (od 2008 roku) na zlecenie Polskiej Agencji Inwestycji i Handlu (PAIiH), w których ocenia się ją w oparciu o pomiar atrakcyjności zasobów pracy, rynku oraz innowacyjności. Jednostki przyporządkowywane są w nich do sześciu klas atrakcyjności (od A – najwyższa atrakcyjność do F – najniższa atrakcyjność). Zgodnie z raportem z 2017 roku¹⁵ Wielkopolska zajęła 160. miejsce wśród wszystkich 275 regionów UE (NUTS 2), kwalifikując się do grupy jednostek klasy D, a więc posiadających stosunkowo niską atrakcyjność inwestycyjną.

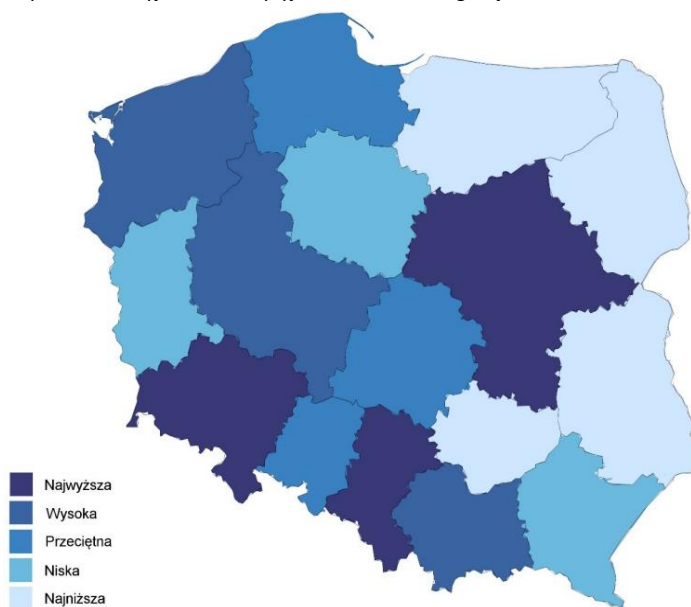
Mimo że Wielkopolska nie wyróżniała się wysoką konkurencyjnością i atrakcyjnością inwestycyjną wśród europejskich regionów to jednak na poziomie krajowym uznaje się ją często za jednostkę o względnie korzystnej sytuacji w tym zakresie. Świadczą o tym m.in. zapisy raportów publikowanych cyklicznie przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (IBnGR) oraz wspomnianych wyżej raportów PAIiH.

W raportach IBnGR do oceny ogólnej atrakcyjności inwestycyjnej województw wykorzystano siedem uniwersalnych czynników lokalizacji, tj. dostępność transportową, koszty pracy, chłonność rynku zbytu, poziom rozwoju infrastruktury społecznej i gospodarczej, poziom bezpieczeństwa i aktywność wobec inwestorów. Atrakcyjność inwestycyjną podregionów i regionów w poszczególnych kategoriach działalności określono natomiast w oparciu o: dostępność transportową, wielkość i jakość zasobów pracy, poziom rozwoju infrastruktury gospodarczej, poziom rozwoju gospodarczego, stopień ochrony i stan środowiska przyrodniczego oraz poziom bezpieczeństwa powszechnego. W przypadku działalności przemysłowej uwzględniono ponadto koszty pracy, w przypadku działalności usługowej – koszty pracy oraz chłonność rynku zbytu, a w przypadku działalności zaawansowanej technologicznie – chłonność rynku zbytu i poziom infrastruktury społecznej. W opublikowanym w 2016 roku raporcie¹⁶, podobnie jak w latach wcześniejszych, województwo wielkopolskie znalazło się w grupie regionów charakteryzujących się względnie wysoką atrakcyjnością inwestycyjną, plasując się na 5. miejscu w kraju (za województwami: śląskim, dolnośląskim, mazowieckim i małopolskim). Wysoka lokata regionu w rankingu wynikała przede wszystkim z ponadprzeciętnej dostępności transportowej (2. miejsce wśród województw, za mazowieckim), z posiadanych zasobów i kosztów pracy (3. miejsce, za województwami śląskim i małopolskim), a także z względnie dobrze rozwiniętej infrastruktury gospodarczej oraz z poziomu bezpieczeństwa powszechnego (w obu przypadkach 5. miejsce w kraju). Wielkopolska wyróżniała się korzystnymi warunkami przede wszystkim dla lokalizacji działalności usługowej (5. miejsce w kraju, za województwami: śląskim, mazowieckim, małopolskim i dolnośląskim). W przypadku pozostałych typów działalności charakteryzowała się natomiast przeciętną atrakcyjnością inwestycyjną (w przypadku działalności zaawansowanej technologicznie zajęła 7. miejsce, a w odniesieniu do działalności przemysłowej – 8. miejsce wśród województw). Najwyższą atrakcyjnością inwestycyjną w regionie (we wszystkich typach działalności) odznaczał się podregion poznański (z Poznaniem), natomiast najmniej korzystną sytuację w tym zakresie odnotował podregion pilski.

¹⁵ H. Godlewska-Majkowska, A. Komor, T. Pilewicz, D. Turek, J. Żukowska, P. Zarębski, M. Czernecki, D. Miąsek, M. Typa, Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017, raport przygotowany na zlecenie PAIiH w Instytucie Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa, 2017 r.

¹⁶ A. Borowicz, M. Kostyra, M. Dzierżanowski, S. Szultka, M. Wandałowski, Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2016, IBnGR, Gdańsk, 2016 r.

Ryc. 48. Atrakcyjność inwestycyjna w Polsce według województw w 2016 roku

Źródło: Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2016, IBnGR, Gdańsk, 2016 r.

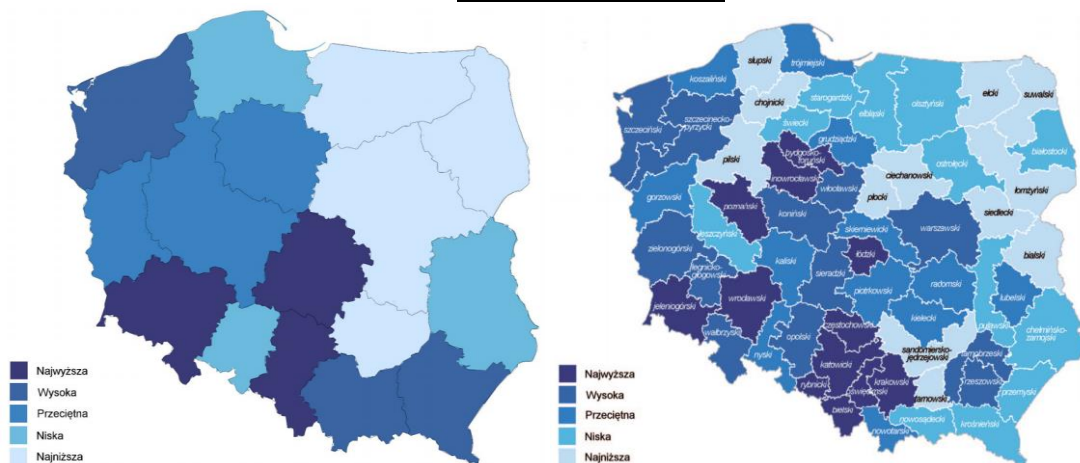
Tab. 6. Atrakcyjność inwestycyjna ogółem oraz dla działalności przemysłowej, usługowej, zaawansowanej technologicznie w Polsce według województw w 2016 roku

Województwo	Ogółem		Działalność przemysłowa		Działalność usługowa		Działalność zaawansowana technologicznie	
	wartość wskaźnika	pozycja	wartość wskaźnika	pozycja	wartość wskaźnika	pozycja	wartość wskaźnika	pozycja
dolnośląskie	0,573	2	0,297	2	0,273	4	0,580	3
kujawsko-pomorskie	-0,184	10	0,031	7	-0,115	9	-0,255	10
lubelskie	-0,496	14	-0,245	12	-0,313	15	-0,420	15
lubuskie	-0,187	11	-0,014	9	-0,279	14	-0,359	12
łódzkie	0,111	7	0,146	3	-0,053	8	-0,210	8
małopolskie	0,341	4	0,066	5	0,411	3	0,733	2
mazowieckie	0,544	3	-0,402	16	0,490	2	1,019	1
opolskie	-0,182	9	-0,104	10	-0,138	10	-0,248	9
podkarpackie	-0,339	12	0,050	6	-0,014	6	-0,283	11
podlaskie	-0,641	16	-0,273	14	-0,394	16	-0,633	16
pomorskie	0,099	8	-0,238	11	-0,045	7	0,254	5
śląskie	0,903	1	1,238	1	0,757	1	0,483	4
świętokrzyskie	-0,466	13	-0,263	13	-0,214	12	-0,372	13
warmińsko-mazurskie	-0,507	15	-0,346	15	-0,218	13	-0,409	14
wielkopolskie	0,271	5	-0,009	8	0,017	5	0,037	7
zachodniopomorskie	0,160	6	0,068	4	-0,166	11	0,085	6

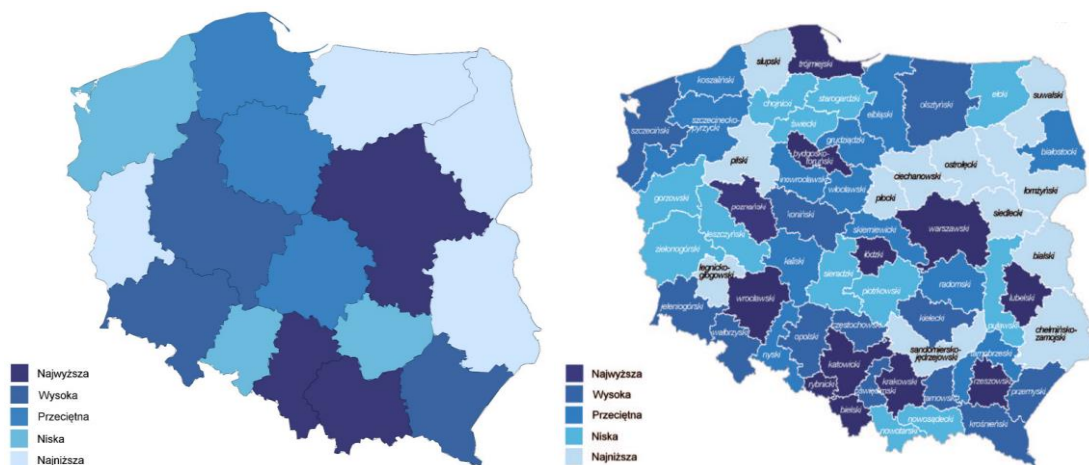
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2016, IBnGR, Gdańsk, 2016 r.

Ryc. 49. Atrakcyjność inwestycyjna dla działalności przemysłowej, usługowej i zaawansowanej technologicznie w Polsce według województw i podregionów w 2016 roku

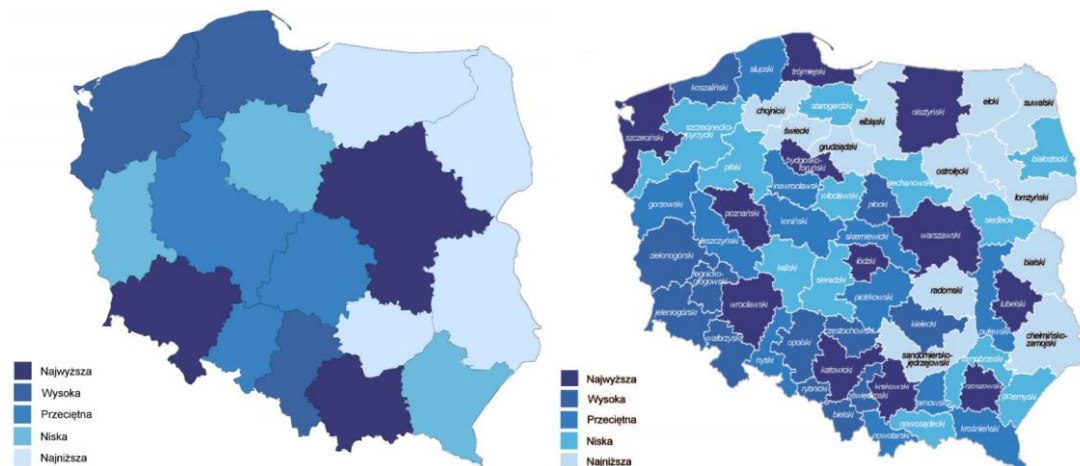
DZIAŁALNOŚĆ PRZEMYSŁOWA

DZIAŁALNOŚĆ USŁUGOWA

DZIAŁALNOŚĆ ZAAWANSOWANA TECHNOLOGICZNIE

Źródło: Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2016, IBnGR, Gdańsk, 2016 r.

W raportach przygotowywanych na zlecenie PAIH ocenie podlega potencjalna atrakcyjność inwestycyjna polskich regionów dla gospodarki narodowej oraz dla poszczególnych typów działalności (przemysłu, handlu i napraw, zakwaterowania i gastronomii, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej) oraz rzeczywista atrakcyjność inwestycyjna¹⁷. Podobnie jak w przypadku zestawienia dotyczącego regionów UE, analizowane jednostki klasyfikowane są w nich do sześciu klas atrakcyjności inwestycyjnej, oznaczanych od A (najwyższa atrakcyjność) do F (najniższa atrakcyjność).

Zgodnie z raportem z 2017 roku¹⁸ Wielkopolska zajmowała w 2016 roku 6. miejsce w kraju pod względem potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej (w ujęciu podstawowym) dla gospodarki narodowej, zaliczając się do klasy B. Region zapewniał relatywnie dobre warunki dla prowadzenia działalności przemysłowej oraz profesjonalnej, naukowej i technicznej (w obu przypadkach zakwalifikował się do klasy B atrakcyjności inwestycyjnej), natomiast nie wyróżniał się na tle kraju pod kątem atrakcyjności dla pozostałych analizowanych sekcji gospodarki (należał do grupy województw klasy C w przypadku handlu i napraw oraz do klasy D w odniesieniu do zakwaterowania i gastronomii). Szczególnie atrakcyjnym miejscem do lokalizacji inwestycji były miasta na prawach powiatu – Poznań, Konin, Kalisz, Leszno (atrakcyjność inwestycyjna klasy A w przypadku wszystkich rozpatrywanych typów działalności oraz w ujęciu ogólnym), a także obszar centralnej części regionu (powiat poznański – atrakcyjność inwestycyjna klasy A dla gospodarki narodowej, przemysłu, handlu i napraw, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej oraz klasy B w przypadku zakwaterowania i gastronomii).

Tab. 7. Potencjalna atrakcyjność inwestycyjna dla gospodarki narodowej, działalności przemysłowej, handlu i napraw, zakwaterowania i gastronomii oraz działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej w Polsce według województw w 2016 roku

Województwo	Gospodarka narodowa		Przemysł	Handel i naprawy	Zakwaterowanie i gastronomia	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
	wartość wskaźnika	pozycja	klasa	klasa	klasa	klasa
dolnośląskie	0,398	2	A	A	A	B
kujawsko-pomorskie	0,260	10	D	D	E	D
lubelskie	0,172	15	F	F	F	F
lubuskie	0,251	11	D	D	D	C
łódzkie	0,315	7	C	B	D	D
małopolskie	0,359	4	B	B	A	B
mazowieckie	0,420	1	A	A	A	A
opolskie	0,262	9	D	D	D	D
podkarpackie	0,238	12	E	E	E	E
podlaskie	0,192	14	F	F	E	E
pomorskie	0,333	5	B	B	B	A
śląskie	0,379	3	A	A	C	C
świętokrzyskie	0,163	16	F	F	F	F
warmińsko-mazurskie	0,211	13	E	E	E	D
wielkopolskie	0,329	6	B	B	C	D
zachodniopomorskie	0,309	8	C	C	C	A

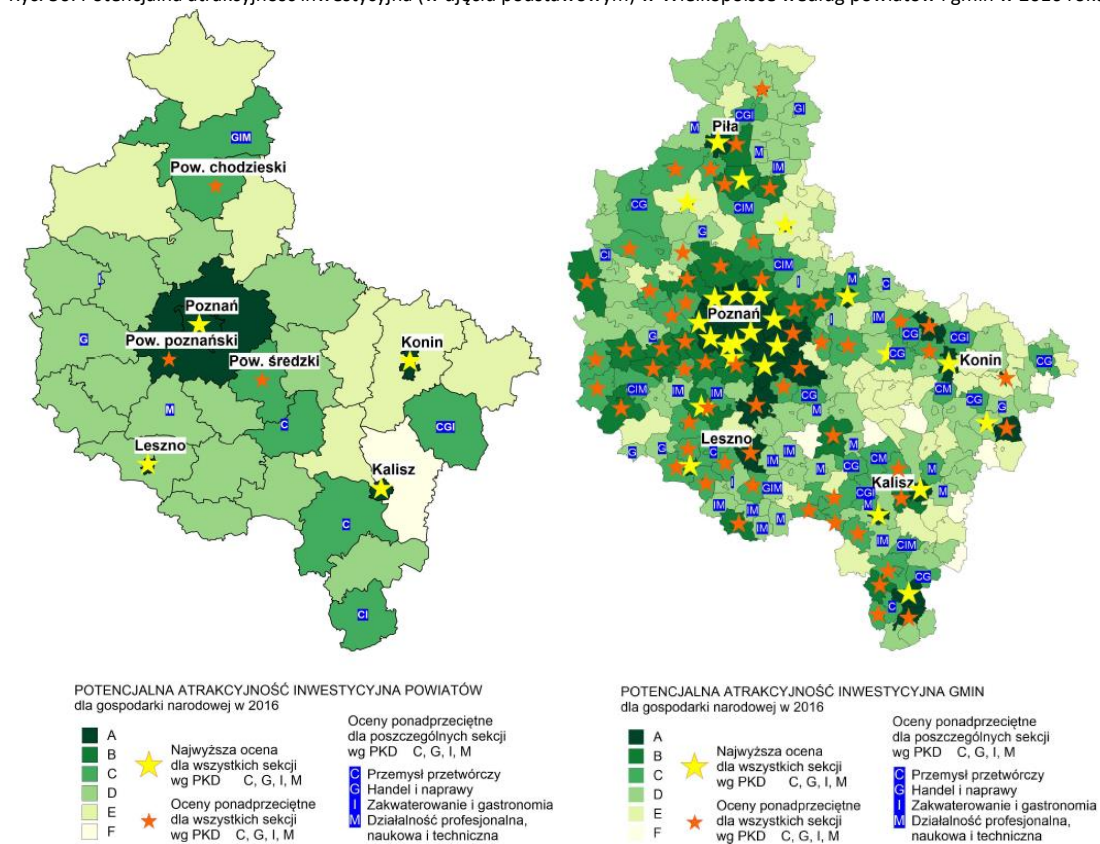
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017, PAIH, Warszawa, 2017 r.

¹⁷ W raporcie wykorzystano dwa podejścia do oceny atrakcyjności inwestycyjnej jednostek, tj. dotyczące:

- potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej – rozumianej jako zespół regionalnych walorów lokalizacyjnych mających wpływ na osiągnięcie celów inwestora. W tym podejściu wyodrębniono dodatkowo dwa ujęcia, oceniające atrakcyjność inwestycyjną dla całej gospodarki narodowej oraz dla jej wybranych sekcji (przemysłu, handlu i napraw, zakwaterowania i gastronomii, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej), tj. ogólne – odnoszące się wyłącznie do województw (wykorzystujące wskaźniki dostępne od poziomu województw), oraz podstawowe – oceniające walory lokalizacyjne województw, powiatów i gmin;
- rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej – rozumianej jako zdolność regionu do kreowania satysfakcji klienta (inwestora) i wywołania absorpcji kapitału finansowego i rzeczowego w formie inwestycji.

¹⁸ H. Godlewska-Majkowska, A. Komor, T. Pilewicz, D. Turek, J. Żukowska, P. Zarębski, M. Czernecki, D. Miąsek, M. Typa, Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017, raport przygotowany na zlecenie PAIH w Instytucie Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa, 2017 r.

Ryc. 50. Potencjalna atrakcyjność inwestycyjna (w ujęciu podstawowym) w Wielkopolsce według powiatów i gmin w 2016 roku

Źródło: Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017. Województwo wielkopolskie, PAIH, Warszawa, 2017 r.

Poza potencjalną atrakcyjnością inwestycyjną w ujęciu podstawowym w raporcie zawarto także oceny wyróżniające poszczególne regiony pod względem potencjalnej atrakcyjności inwestycyjnej w ujęciu ogólnym i rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej. Wskazują one na relatywnie dużą potencjalną atrakcyjność inwestycyjną województwa wielkopolskiego dla gospodarki narodowej oraz dla przemysłu kapitałochłonnego i pracochłonnego, handlu i napraw, zakwaterowania i gastronomii oraz działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej (we wszystkich przypadkach region zakwalifikowano do klasy C atrakcyjności inwestycyjnej). W przypadku rzeczywistej atrakcyjności inwestycyjnej Wielkopolska wyróżniała się natomiast w dwóch sekcjach gospodarki, tj. handlu i napraw (klasa A) oraz przemysłu (klasa C).

1.4.2. Tereny inwestycyjne

Inwestycje mające na celu prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej uznaje się za jeden z istotniejszych stymulatorów rozwoju gospodarczego w regionie. Ich realizacja niesie ze sobą wiele korzyści związanych m.in. z powstawaniem nowych miejsc pracy, aktywizacją społeczeństwa, napływem nowych technologii czy możliwością wejścia lokalnych przedsiębiorstw w łańcuch wartości dodanej i ekspansji na inne rynki. Należy jednak zaznaczyć, że ich rezultatem mogą być też tzw.

negatywne efekty zewnętrzne, takie jak hałas, zanieczyszczenie środowiska, zmiana krajobrazu, zatory drogowe, które mogą być uciążliwe dla mieszkańców z punktu widzenia jakości życia¹⁹.

Zachęcenie potencjalnego inwestora do lokowania swojej działalności wymaga podjęcia wielu działań mających na celu zapewnienie właściwych warunków do podjęcia i prowadzenia działalności gospodarczej, w tym związanych z odpowiednim przygotowaniem terenów inwestycyjnych, ich promocją i kompleksową obsługą inwestora. Wielkopolska charakteryzuje się względnie dużym potencjałem pod względem dostępności terenów inwestycyjnych. Zgodnie z wynikami badania przeprowadzonego w 2017 roku przez Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Wielkopolski²⁰, ponad 80% uczestniczących w nim gmin województwa wielkopolskiego²¹, tj. 123 jednostki posiadały na swoim obszarze obszary przeznaczone pod aktywizację gospodarczą, których łączna powierzchnia wyniosła 11 040,25 ha (w 31 gminach przekraczała 100 ha). Były to przede wszystkim tereny prywatne (istniały w 97 badanych gminach) oraz gminne (w 90 gminach), a w mniejszym stopniu obszary będące własnością Skarbu Państwa (w 33 gminach) lub innych jednostek (w 7 gminach).

Badanie pozwoliło także zidentyfikować najważniejsze trudności związane z rozwojem terenów inwestycyjnych i „przyciąganiem” inwestorów w Wielkopolsce. Wśród nich wymienić można m.in. niewystarczające środki finansowe, brak gruntów, które mogłyby być przeznaczone pod aktywizację gospodarczą, trudności związane ze zmianami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, ograniczenia środowiskowe, ale także niechęć mieszkańców do tego typu działań (w tym niechęć do sprzedaży gruntów). Wartym podkreślenia jest także to, że coraz częściej sygnalizowanym przez samorządy problemem był także niski poziom bezrobocia – brak rąk do pracy, zniechęcający potencjalnych inwestorów do lokowania swojej działalności na obszarze Wielkopolski.

Istniejące ograniczenia nie zniechęcają jednak samorządów do podejmowania działań z tego zakresu, o czym świadczy m.in. to, iż 39% samorządów uczestniczących w badaniu (59 jednostek) zadeklarowało zamiar tworzenia terenów inwestycyjnych i ich promocji. Takich przedsięwzięć nie planowało podjąć 55% badanych jednostek (pozostałe nie udzieliły odpowiedzi), co częściowo mogło wynikać także z tego, że niektóre z nich opierały swoje działania na istniejącej już ofercie inwestycyjnej (niewykorzystanych dotychczas terenach inwestycyjnych). Ponadto 71 badanych samorządów podejmowało także (w okresie ostatnich 3 lat) działania służące zapewnieniu odpowiedniej infrastruktury na terenach inwestycyjnych, które najczęściej dotyczyły doprowadzenia mediów i budowy dróg dojazdowych, a rzadziej realizacji badań geologicznych, rekultywacji terenu, czy opracowania dokumentacji technicznej.

W celu pozyskania nowych inwestorów samorządy stosowały także różnego rodzaju zachęty inwestycyjne – najczęściej ulgi podatkowe (w 72 gminach), a także podejmowały współpracę (głównie w zakresie promocji i opracowywania oferty inwestycyjnej, obsługi wizyt inwestorów, szkoleń) z innymi instytucjami – najczęściej z Wielkopolskim Centrum Obsługi Inwestora (63 samorządy), Polską Agencją Inwestycji i Handlu (38 samorządów), Departamentem Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego (33 samorządy) oraz ze specjalnymi strefami ekonomicznymi (29 samorządów). Wśród partnerów wymieniano także Stowarzyszenie Samorządowe A2 Wielkopolska, lokalne izby gospodarcze oraz deweloperów. Poza wymienionymi wcześniej przedsięwzięciami samorządy gminne realizowały także działania związane z promocją oferty inwestycyjnej – prowadziły je 102 badane samorządy posiadające tereny inwestycyjne. Najczęściej była to promocja oferty w Internecie (w 89 samorządach), przy czym należy zaznaczyć, że jedynie 15 samorządów posiadało wyodrębnioną w tym celu stronę internetową, oraz zamieszczanie i aktualizacja ofert w bazie Wielkopolskiego Centrum Obsługi Inwestora (w 52 samorządach). Rzadziej wykorzystywanymi formami

¹⁹ K. Peszat, W. Dziemianowicz, J. Charkiewicz (red.), Dostępność oraz uwarunkowania rozwoju i wykorzystania terenów inwestycyjnych w województwie wielkopolskim, ekspertyza wykonana na zlecenie WROT, Poznań, 2016 r.

²⁰ Raport – Zaangażowanie wielkopolskich samorządów w budowę oferty inwestycyjnej i przyciąganie inwestorów, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Wielkopolski, Centrum Obsługi Inwestora, Poznań.

²¹ W badaniu uczestniczyło 151 gmin, tj. 66,8% ogólnej liczby gmin w Wielkopolsce.

promocji były: współpraca w tym zakresie z instytucjami rządowymi, udział w branżowych targach, czy prezentacja podczas różnego rodzaju wydarzeń (konferencji, wystaw i in.).

Podjęmowane przez samorządy działania wpływały na wzrost zainteresowania potencjalnych inwestorów poszukujących lokalizacji do prowadzenia działalności gospodarczej, które (w okresie 12 miesięcy przed przeprowadzeniem badania) odnotowano w 69% badanych gminach. W większości przypadków kontakt nawiązany był indywidualnie przez inwestora (73 przypadki), a rzadziej przez Wielkopolskie Centrum Obsługi Inwestora (15 przypadków), Polską Agencję Inwestycji i Handlu (14 przypadków), firmę prywatną z branży obrotu nieruchomościami (10 przypadków), Specjalną Strefę Ekonomiczną (7 przypadków) oraz Departament Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego (6 przypadków). W efekcie w 30 gminach rozpoczął (w ostatnim roku) działalność nowy inwestor (reprezentujący głównie branże: spożywcza, motoryzacyjną, transportu i logistyki), a w 33 gminach uruchomienie działalności przez inwestora było planowane w kolejnym roku²².

Ważnym narzędziem polityki inwestycyjnej, przyciągającym kapitał krajowy i zagraniczny, są specjalne strefy ekonomiczne (SSE), czyli administracyjnie wyodrębnione obszary, na których działalność gospodarcza może być prowadzona i rozwijana na preferencyjnych warunkach. W województwie wielkopolskim nie utworzono wprawdzie żadnej SSE, jednak na jego terenie zlokalizowane są podstrefy pięciu funkcjonujących w Polsce SSE²³:

- Kostrzyńsko-Słubickiej SSE, której obszar zarządzania obejmuje powiaty: czarnkowsko-trzcianecki, chodzieski, grodziski, gnieźnieński, kościański, międzychodzki, nowotomyski, obornicki, pilski, poznański, szamotulski, wągrowiecki, wolsztyński oraz miasto na prawach powiatu Poznań,
- Łódzkiej SSE, której obszar zarządzania obejmuje powiaty: kaliski, kolski, koniński, ostrzeszowski, turecki oraz miasta na prawach powiatu Kalisz i Konin,
- Słupskiej SSE, której obszar zarządzania obejmuje powiat złotowski,
- Kamiennogórskiej SSE Małej Przedsiębiorczości, której obszar zarządzania obejmuje powiaty kępiński i ostrowski,
- Wałbrzyskiej SSE "INVEST-PARK" Sp. z o.o., której obszar zarządzania obejmuje powiaty: gostyński, jarociński, krotoszyński, leszczyński, pleszewski, rawicki, słupecki, średzki, śremski, wrzesiński oraz miasto na prawach powiatu Leszno.

Pomocnym narzędziem do promocji potencjału inwestycyjnego wielkopolskich samorządów jest także baza ofert inwestycyjnych²⁴ prowadzona przez Wielkopolskie Centrum Obsługi Inwestora (działające w ramach Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Wielkopolski), która stanowi cenne źródło informacji dla przedsiębiorców poszukujących lokalizacji dla swojej działalności gospodarczej. W 2018 roku zawierała ona informacje na temat 250 terenów inwestycyjnych, którymi dysponowało 85 wielkopolskich gmin.

Rozpatrując zagadnienie terenów inwestycyjnych warto także wspomnieć, że na terenie województwa wielkopolskiego zidentyfikowano potencjalne tereny dla inwestycji związanych z Korytarzem Bałtyk-Adriatyk – jedną z najważniejszych transeuropejskich sieci drogowo-kolejowych, mających kluczowe znaczenie dla rozwoju Polski i jej gospodarki morskiej. Zgodnie z raportem przygotowanym w 2019 roku przez Stowarzyszenie Polskich Regionów Korytarza Transportowego Bałtyk-Adriatyk²⁵ takie tereny zlokalizowane były na obszarach: Brudzewa, Kalisza, Konina, Międzychodu, Ostrowa Wielkopolskiego, Piły, Poznania, Rawicza, Tarnowa Podgórnego oraz Wrześni.

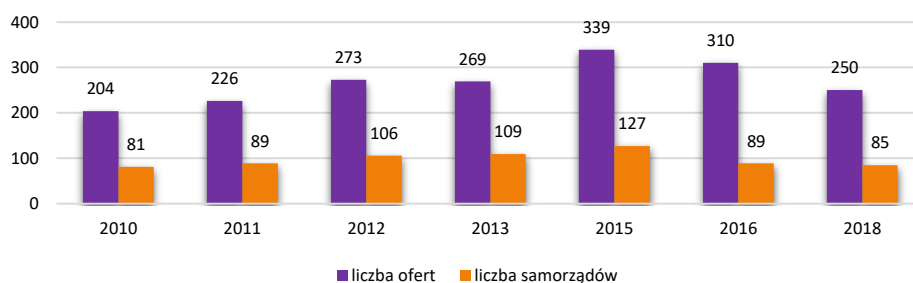
²² Raport – Zaangażowanie wielkopolskich samorządów w budowę oferty inwestycyjnej i przyciąganie inwestorów, Stowarzyszenie Gmin i Powiatów Wielkopolski, Centrum Obsługi Inwestora, Poznań.

²³ Rozporządzenie Ministra Przedsiębiorczości i Technologii z dnia 29 sierpnia 2018 r. w sprawie ustalenia i przypisania ich zarządzającym (Dz. U. z 2018 roku, poz. 1698).

²⁴ <http://www.investinwielkopolska.pl/pl/>

²⁵ Raport 2019. Raport Korytarza Transportowego Bałtyk-Adriatyk w Polsce. Stan infrastruktury liniowej oraz punktowej na rok 2019, Stowarzyszenie Polskich Regionów Korytarza Transportowego Bałtyk-Adriatyk, Gdańsk, 2019 r.

Ryc. 51. Liczba ofert w bazie Regionalnego Centrum Obsługi Inwestora oraz liczba wielkopolskich samorządów zamieszczających oferty w bazie w latach 2010-2013, 2015-2016 i 2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Wielkopolskiego Centrum Obsługi Inwestora

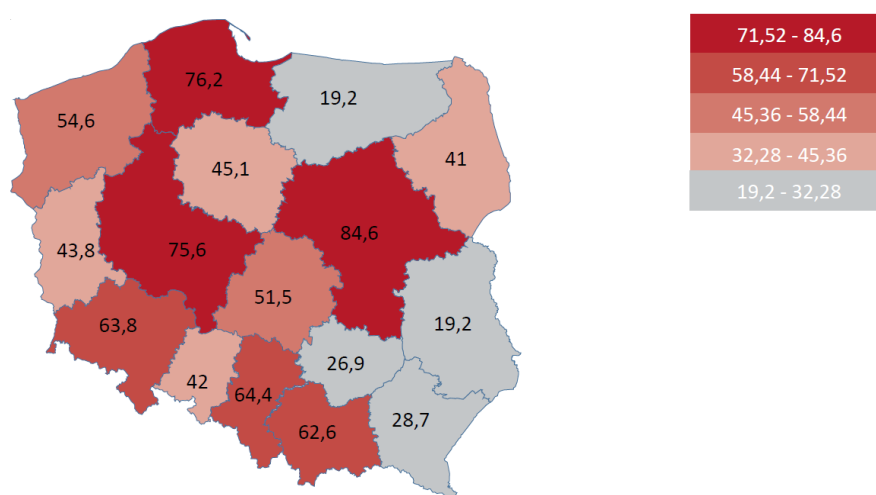
Podsumowanie:

- Konkurencyjność i atrakcyjność inwestycyjna Wielkopolski na tle regionów europejskich uległa stopniowej poprawie, jednak nadal kształtowała się na relatywnie niskim poziomie. Względnie korzystna sytuacja województwa ujawniała się natomiast na poziomie krajowym, gdzie było ono klasyfikowane do regionów zapewniających inwestorom stosunkowo dobre warunki do prowadzenia działalności gospodarczej. Pod tym względem pozytywnie wyróżniła się przede wszystkim centralna część Wielkopolski.
- Duża część wielkopolskich samorządów podejmowała działania związane z rozwojem terenów inwestycyjnych i ich promocją, co oznacza, że dostrzegają one znaczenie nowych inwestycji dla rozwoju ich obszaru. Rozwój oferty inwestycyjnej utrudniają jednak liczne problemy, związane najczęściej z brakiem środków finansowych niezbędnych m.in. do uzbrojenia terenów w infrastrukturę.

1.5. Przedsiębiorczość

Wzrost przedsiębiorczości, której przejawem jest m.in. powstawanie nowych podmiotów gospodarczych i ich działalność, stanowi obecnie jeden z ważniejszych warunków rozwoju społeczno-gospodarczego i czynników decydujących o konkurencyjności obszaru. Pod tym względem Wielkopolska wyróżnia się na tle kraju względnie dobrą sytuacją, co znajduje potwierdzenie m.in. w przygotowywanych cyklicznie przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) raportach o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, w których zamieszczone są rankingi przedsiębiorczości województw. W zestawieniach tych Wielkopolska najczęściej należała do grona regionów cechujących się najwyższymi wartościami syntetycznego wskaźnika przedsiębiorczości (opierającego się na podstawowych wskaźnikach statystycznych z obszarów gospodarki i rynku pracy²⁶), które w latach 2014-2016 plasowały ją na 3. miejscu w kraju, za województwami mazowieckim i pomorskim.

Ryc. 52. Syntetyczny wskaźnik poziomu przedsiębiorczości w Polsce według województw w 2016 roku

Źródło: Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, PARP, Warszawa, 2018 r.

Rozpatrując kwestię przedsiębiorczości warto mieć na uwadze to, że dla jej rozwoju istotne znaczenie ma również właściwie ukształtowane środowisko działalności gospodarczej, w tym odpowiednie wyposażenie instytucjonalne, w skład którego wchodzi m.in. instytucje otoczenia biznesu (IOB). IOB nie tylko stymulują lokalną przedsiębiorczość świadcząc usługi informacyjne, doradcze, techniczne, finansowe i szkoleniowe dla osób rozpoczynających, jak i już prowadzących działalność gospodarczą, lecz także inicjują działalność innowacyjną i umożliwiają transfer nowoczesnych technologii, kreując w ten sposób rozwój gospodarki opartej na wiedzy. Z jednej strony stanowią więc one czynnik lokalizacji działalności gospodarczej, zaś z drugiej warunkują dynamiczny rozwój społeczno-gospodarczy.

²⁶ Rankingi uwzględniają następujące wskaźniki: (1) liczba przedsiębiorstw aktywnych na 1 000 mieszkańców (dla przedsiębiorstw mikro, małych i średnich); (2) liczba pracujących na aktywny podmiot w firmach mikro, małych i średnich; (3) pracujący w przedsiębiorstwach aktywnych (mikro, małych i średnich) na 1 000 mieszkańców; (4) przychody na aktywne przedsiębiorstwo mikro, małe i średnie; (5) przychody na pracującego w aktywnej firmie mikro, małej, średniej; (6) udział kosztów w przychodach w aktywnych przedsiębiorstwach mikro, małych i średnich; (7) przeciętne wynagrodzenie w przedsiębiorstwach aktywnych, małych i średnich; (8) nakłady inwestycyjne na mikro, małe i średnie przedsiębiorstwo aktywne; (9) nakłady inwestycyjne na pracującego w aktywnym przedsiębiorstwie mikro, małym i średnim.

1.5.1. Podmioty gospodarcze²⁷

Względnie wysoki poziom przedsiębiorczości w Wielkopolsce potwierdzają dane statystyczne dotyczące podmiotów gospodarczych. W 2018 roku w regionie prowadziło działalność 429,7 tys. przedsiębiorstw, a więc 9,8% ogółu podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w całym kraju w systemie REGON. Sytuowało to Wielkopolskę na 3. miejscu wśród regionów (za województwami mazowieckim i śląskim). Liczba podmiotów gospodarczych w Wielkopolsce systematycznie wzrasta – w porównaniu do 2007 roku zwiększyła się ona o 22,0%, podczas gdy średnio w kraju o 18,4%.

Pod względem grup rodzajów działalności PKD 2007 wśród podmiotów zarejestrowanych w 2018 roku w REGON w Wielkopolsce najliczniej reprezentowanym był sektor usług (316,1 tys., tj. 73,6% ogółu podmiotów), a w dalszej kolejności przemysł i budownictwo (101,2 tys., tj. 23,6%). Najniższym udziałem w strukturze podmiotów gospodarczych charakteryzował się sektor rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (10,8 tys. podmiotów, tj. 2,5%) (patrz podrozdział 1.2).

Wśród wielkopolskich przedsiębiorstw dominują jednostki prywatne, które w 2017 roku stanowiły 96,5% ogółu przedsiębiorstw funkcjonujących w regionie (414,5 tys. podmiotów, w kraju – 96,0%). Liczba podmiotów gospodarczych należących do sektora publicznego wyniosła w tym okresie 8,8 tys., a więc ich udział w strukturze przedsiębiorstw wyniósł 2,0% (w kraju – 2,6%).

Podobnie jak w kraju, zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych w Wielkopolsce stanowiły mikroprzedsiębiorstwa, zatrudniające mniej niż 10 pracowników. W 2018 roku ich udział w strukturze podmiotów funkcjonujących w Wielkopolsce osiągnął poziom 95,7% (411,3 tys. podmiotów), a więc podobnie jak w kraju – 96,0%. Przedsiębiorstwa małe (15,0 tys. podmiotów) i średnie (2,9 tys. podmiotów), zatrudniające odpowiednio 10-49 i 50-249 pracowników, stanowiły łącznie 4,2% wszystkich przedsiębiorstw w regionie (w kraju – 3,9%), a przedsiębiorstwa duże (zatrudniające powyżej 249 pracowników), podobnie jak w kraju – 0,1%.

Dominującą grupą przedsiębiorstw, zarówno w Wielkopolsce, jak i w Polsce, są osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W 2018 roku stanowiły one 73,1% wszystkich podmiotów gospodarczych w regionie (314,3 tys.), co oznacza, że ich udział w strukturze podmiotów gospodarczych był wyższy niż w kraju (71,3%).

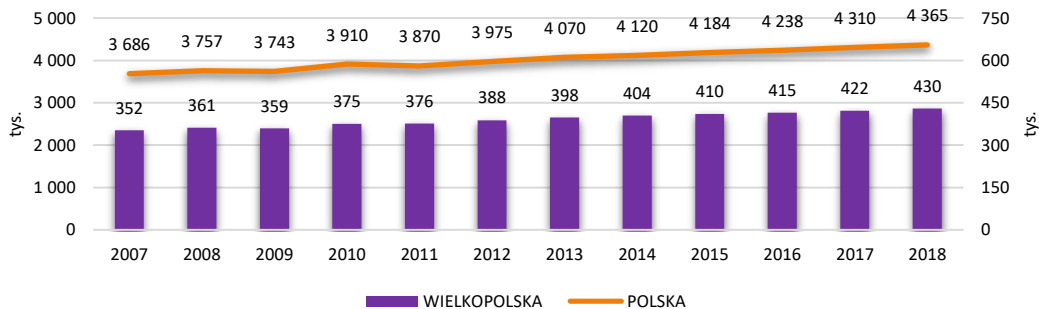
Biorąc pod uwagę liczbę podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców województwo wielkopolskie, z wartością 1 230 podmiotów, uplasowało się w 2018 roku na 5. miejscu w kraju, osiągając wartość wyższą niż średnia dla kraju – 1 136 podmiotów. Wartość wskaźnika w regionie wzrosła więc względem 2007 roku o 18,3%, podczas gdy w Polsce o 17,5%. Podmioty gospodarcze koncentrowały się głównie na obszarze miast, gdzie na 10 tys. osób przypadają w 2018 roku 1 464 podmioty (w kraju – 1 359) – 4. miejsce wśród województw. Na obszarach wiejskich wartość wskaźnika osiągnęła natomiast poziom 951 podmiotów (w kraju – 802), co było jednym z wyższych wyników – 2. miejsce w kraju (za województwem zachodniopomorskim).

Rozmieszczenie przedsiębiorstw na obszarze województwa charakteryzuje duże zróżnicowanie. Największa ich koncentracja (w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców) występowała w 2018 roku w centralnej części regionu – w stolicy województwa i jej najbliższym sąsiedztwie, natomiast najniższe wartości wskaźnika osiągały jednostki położone we wschodniej i północnej części regionu.

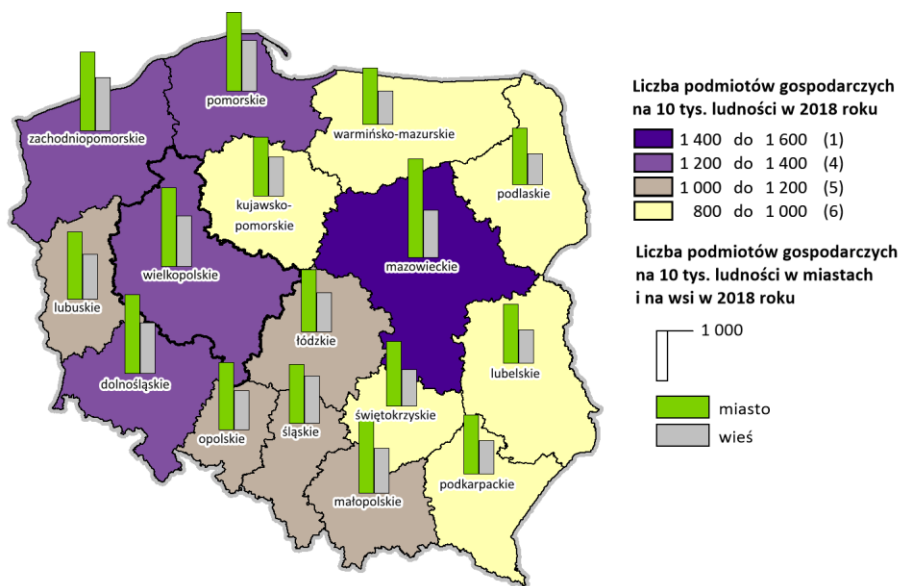
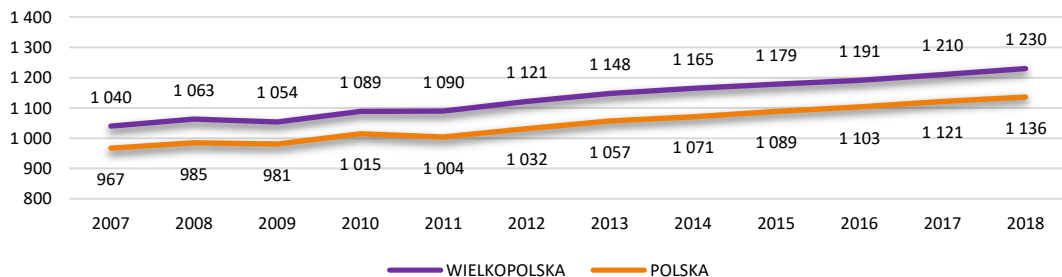
Ważną kwestią określającą sytuację w zakresie przedsiębiorczości jest także liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych. W 2018 roku wyniosła ona w Wielkopolsce 38,9 tys. podmiotów, co stanowiło 9,9% wszystkich nowo zarejestrowanych przedsiębiorstw w kraju (2. miejsce, za województwem mazowieckim – 18,4%). Blisko 70% z nich stanowiły podmioty należące do sektora usług (26,9 tys. przedsiębiorstw), natomiast pozostałe związane były przede wszystkim z działalnością przemysłową i budownictwem (29,6%, tj. 11,5 tys. podmiotów), a w niewielkim stopniu z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem (1,1%, tj. 446 podmiotów).

²⁷ Dane nt. struktury podmiotów gospodarczych według sektorów własnościowych oraz sekcji i działów PKD nie uwzględniają informacji o wszystkich przedsiębiorstwach – nie sumują się one do ogólnej liczby podmiotów gospodarczych funkcjonujących na danym obszarze. Wynika to z tego, że począwszy od danych według stanu na koniec 2014 r. istnieje możliwość wystąpienia w rejestrze REGON niewypełnionych pozycji dotyczących przewidywanej liczby pracujących, adresu siedziby, rodzaju przeważającej działalności oraz formy własności.

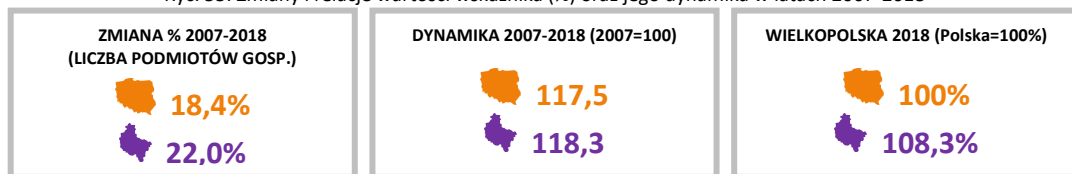
Ryc. 53. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (tys.)

Ryc. 54. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku

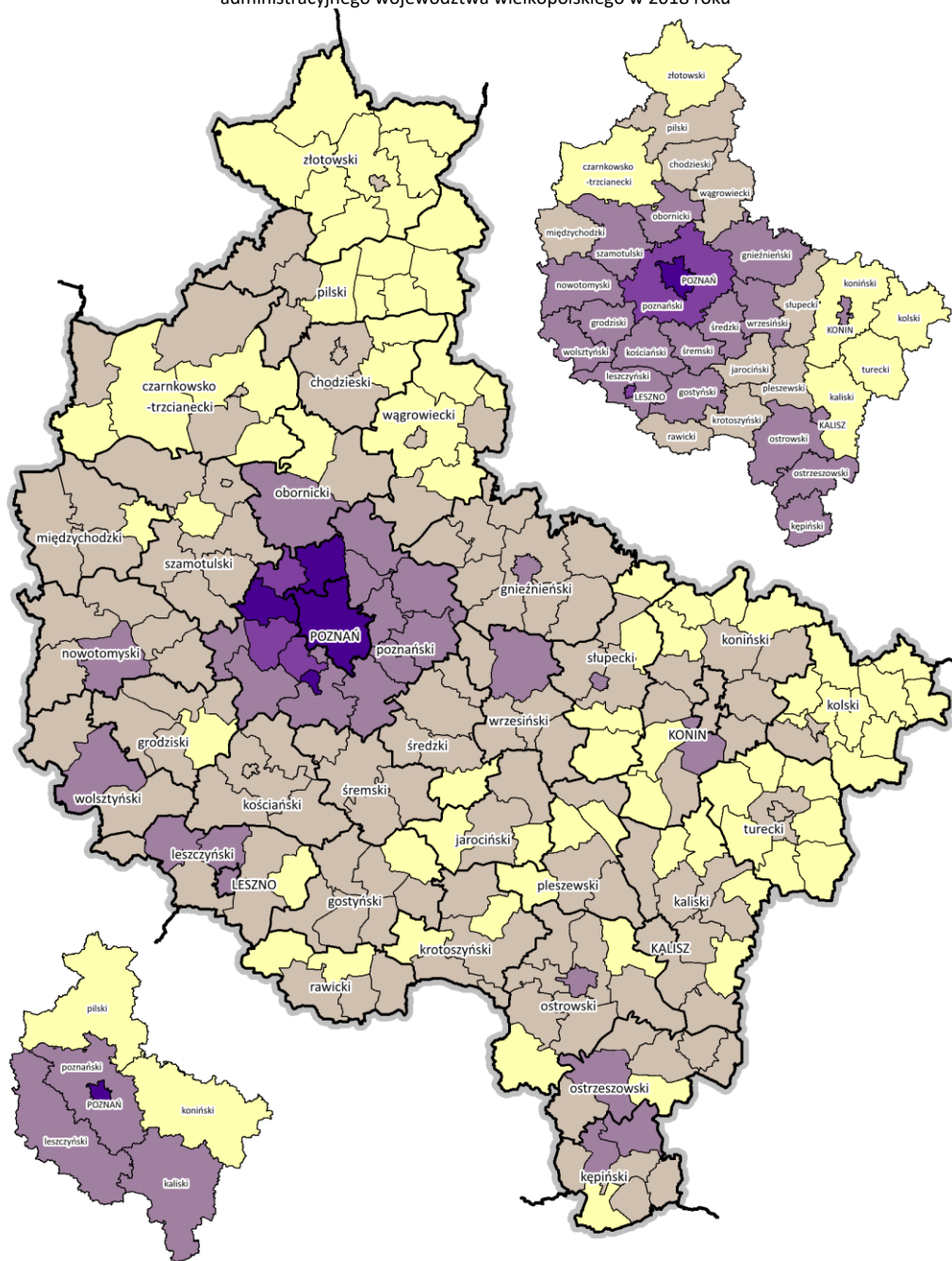

Ryc. 55. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 56. Liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku

Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. ludności w 2018 roku

Gminy

2 000 do 2 400	(4)
1 600 do 2 000	(3)
1 200 do 1 600	(25)
800 do 1 200	(121)
500 do 800	(73)

Powiaty

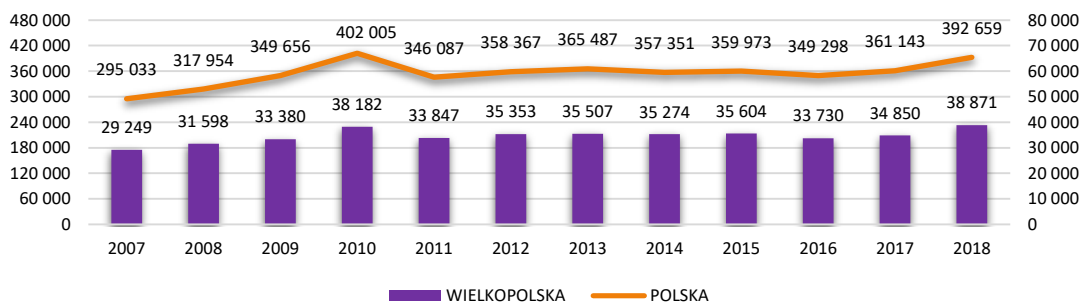
1 600 do 2 100	(1)
1 300 do 1 600	(2)
1 000 do 1 300	(17)
900 do 1 000	(9)
750 do 900	(6)

Podregiony

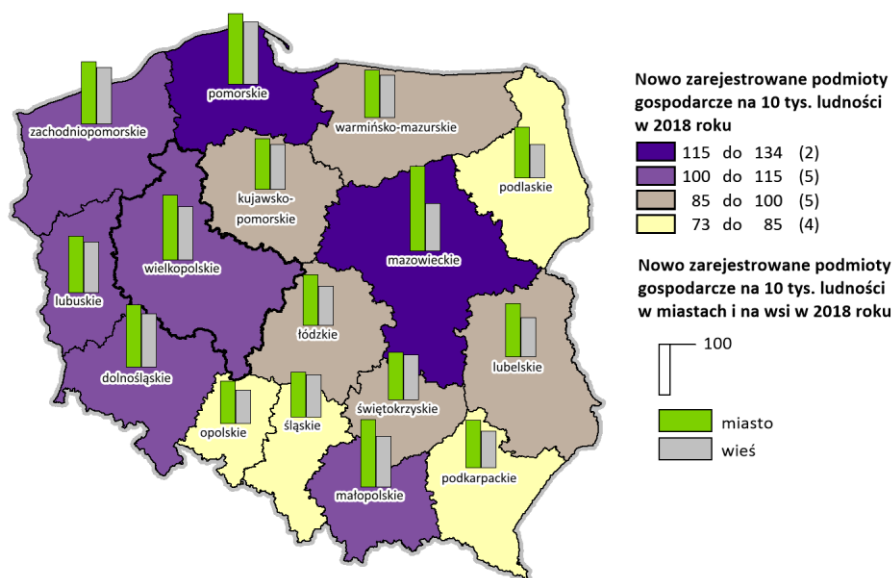
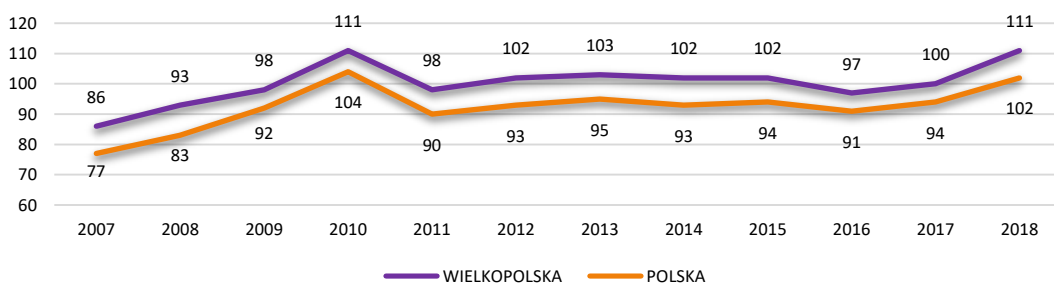
1 500 do 2 100	(1)
1 000 do 1 500	(3)
890 do 1 000	(2)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

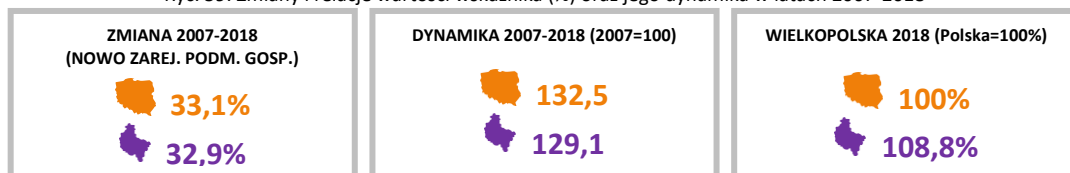
Ryc. 57. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018

Ryc. 58. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku

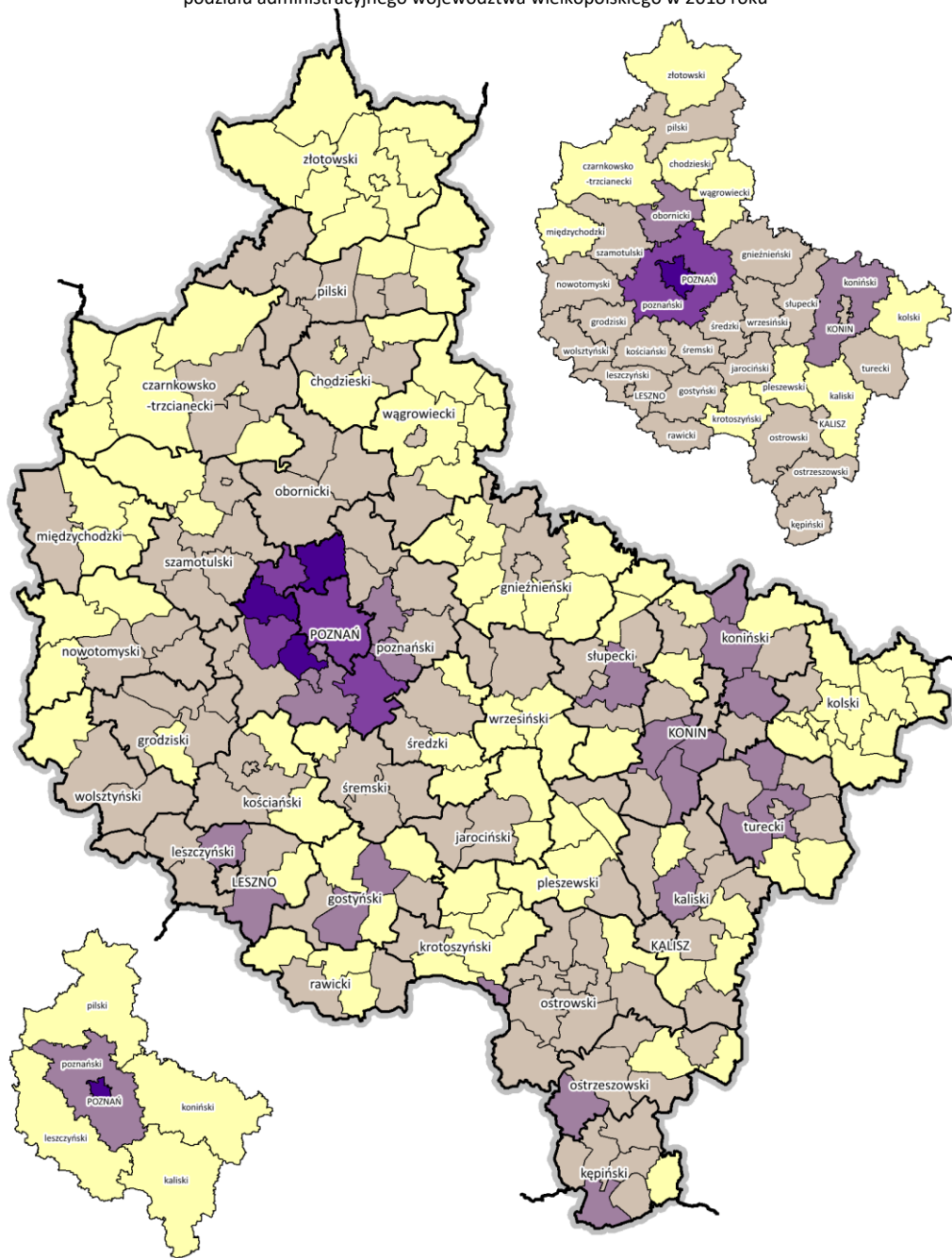

Ryc. 59. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 60. Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku

Nowo zarejestrowane podmioty gospodarcze na 10 tys. ludności w 2018 roku

Gminy

180 do 215	(3)
150 do 180	(4)
120 do 150	(23)
90 do 120	(102)
45 do 90	(94)

Powiaty

150 do 170	(1)
130 do 150	(1)
110 do 130	(2)
90 do 110	(22)
65 do 90	(9)

Podregiony

140 do 170	(1)
100 do 140	(1)
85 do 100	(4)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2018 roku liczba jednostek nowo zarejestrowanych w systemie REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców województwa wielkopolskiego wyniosła 111, a więc była wyższa niż średnia dla kraju – 102 (5. miejsce wśród województw). Wielkopolska charakteryzowała się jednak niższą niż w Polsce dynamiką zmian wartości wskaźnika – w porównaniu z 2007 rokiem zwiększyła się ona o 29,1%, natomiast w kraju o 32,5%. Wartość wskaźnika osiągnęła wyższe wartości w miastach – 120 (4. miejsce w kraju) niż na obszarach wiejskich – 102 (3. miejsce wśród województw). W obu przypadkach wartości te były wyższe niż średnie dla kraju, kształtujące się na poziomie odpowiednio 112 i 87 podmiotów.

Jednostki charakteryzujące się w 2018 roku najwyższymi wartościami analizowanego wskaźnika skupiały się przede wszystkim w centralnej części województwa – w Poznaniu i jego sąsiedztwie. Relatywnie korzystną sytuacją w tym zakresie cechowały się ponadto jednostki położone na obszarze powiatu konińskiego.

Ważną grupą przedsiębiorstw są podmioty gospodarcze z udziałem kapitału zagranicznego. W 2017 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało ich 2 070, a więc 8,9% wszystkich tego typu podmiotów w Polsce. Wśród nich najliczniejszą grupę stanowiły podmioty związane z handlem i naprawą pojazdów samochodowych (29,8%), przetwórstwem przemysłowym (27,3%) – obejmującym zwłaszcza produkcję: wyrobów z metali, artykułów spożywczych oraz wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych – a także z działalnością profesjonalną, naukową i techniczną (7,4%) oraz obsługą rynku nieruchomości (7,4%)²⁸. W większości (52,8%) były to mikroprzedsiębiorstwa (1 093 podmioty), a w dalszej kolejności przedsiębiorstwa małe (22,3%, tj. 461 podmiotów) i średnie (16,4%, tj. 340 podmiotów). Udział dużych podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym kształtował się natomiast na poziomie 8,5% (176 przedsiębiorstw).

W przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego w Wielkopolsce osiągnęła w 2017 roku wartość 59,3 (4. miejsce wśród województw), a więc była niższa niż średnia dla kraju, wynosząca 60,4. W porównaniu z 2007 rokiem wartość wskaźnika wzrosła o 35,0% (w kraju o 24,3%), jednak warto zaznaczyć, że była niższa niż w latach 2010-2016.

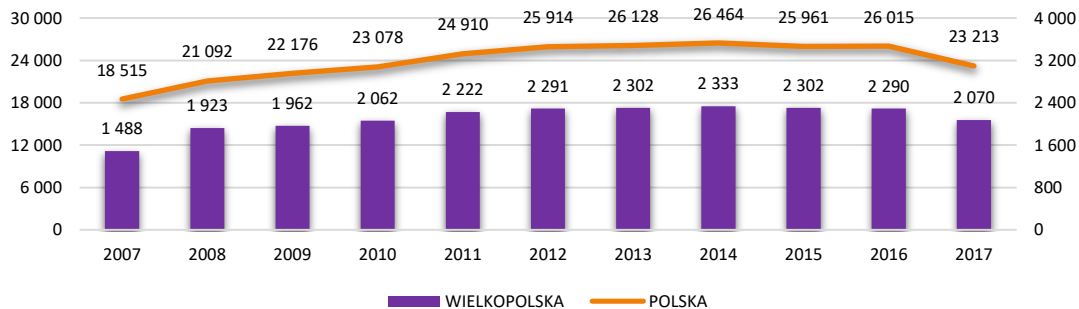
Mimo zmniejszającej się w ostatnich latach liczby ww. podmiotów wartość kapitału zagranicznego w Wielkopolsce systematycznie wzrasta. W 2017 roku osiągnęła ona poziom 24 515,0 mln zł, co stanowiło 12,0% ogólnej wielkości kapitału zagranicznego zaangażowanego w Polsce i uplasowało region na 2. miejscu w kraju (za województwem mazowieckim – 46,5%). Zainwestowany w regionie kapitał zagraniczny pochodził z 62 krajów, przy czym w 90,6% z państw członkowskich UE. Największą jego część dotyczyła udziałowców z Niemiec (33,0%) i Holandii (29,5%), którzy zaangażowali w Wielkopolsce kapitał w wysokości odpowiednio 8 081,7 mln zł (w 722 podmiotach) i 7 230,5 mln zł (w 307 podmiotach). Wśród nich wymienić można takich inwestorów jak²⁹: Volkswagen AG, Beiersdorf AG, Lidl Stiftung, MAN Nutzfahrzeuge AG, czy Royal Philips Electronics N.V. Względnie dużymi udziałami w jego strukturze charakteryzował się także kapitał pochodzący ze Stanów Zjednoczonych (6,6%, tj. 1 616,5 mln zł), Luksemburga (6,5%, tj. 1 587,4 mln zł), Francji (5,2%, tj. 1 268,8 mln zł) i Wielkiej Brytanii (4,9%, tj. 1 211,8 mln zł), który zaangażowano odpowiednio w: 41, 58, 150 i 99 podmiotach. Inwestorzy z pozostałych krajów wykazali się mniejszą aktywnością w tym zakresie. Podobnie jak w poprzednich latach, największą część kapitału zagranicznego ulokowano w podmiotach związanych z przetwórstwem przemysłowym (41,7%), handlem i naprawą pojazdów samochodowych (31,4%) oraz transportem i gospodarką magazynową (9,4%)³⁰.

²⁸ Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w województwie wielkopolskim w 2017 r., Informacje sygnałne, Urząd Statystyczny w Poznaniu, 2019 r.

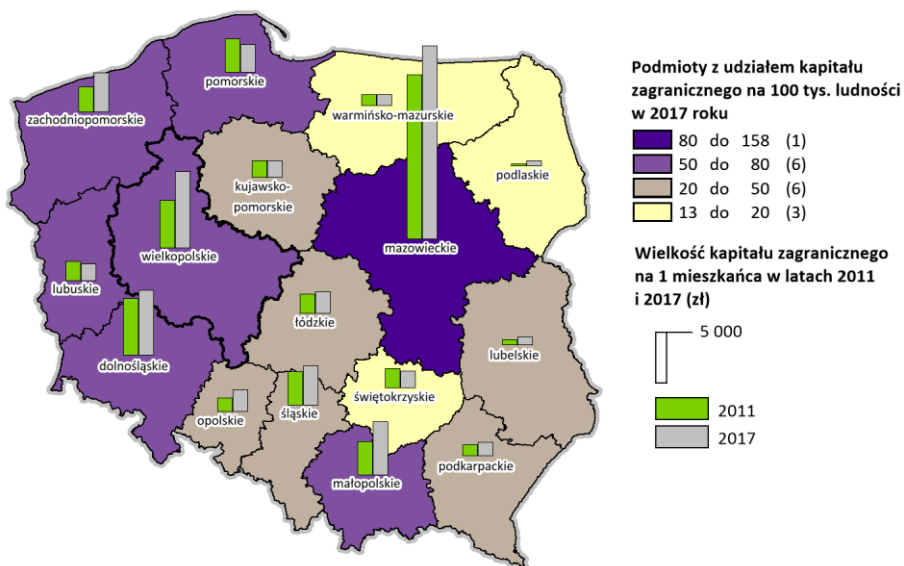
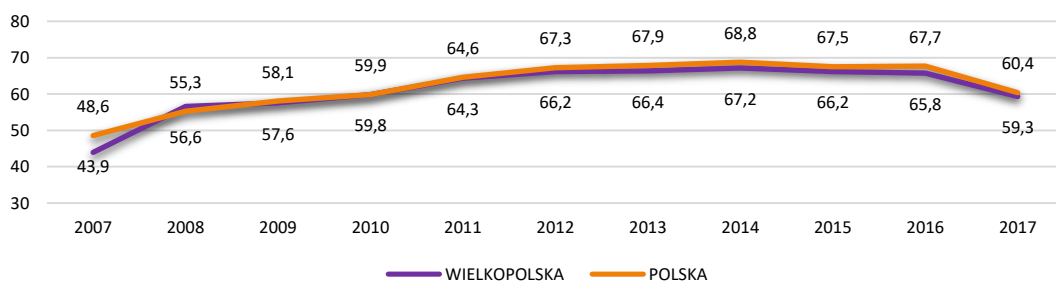
²⁹ List of major foreign investors in Poland – February 2019.

³⁰ Działalność gospodarcza podmiotów z kapitałem zagranicznym w województwie wielkopolskim w 2017 r., Informacje sygnałne, Urząd Statystyczny w Poznaniu, 2019 r.

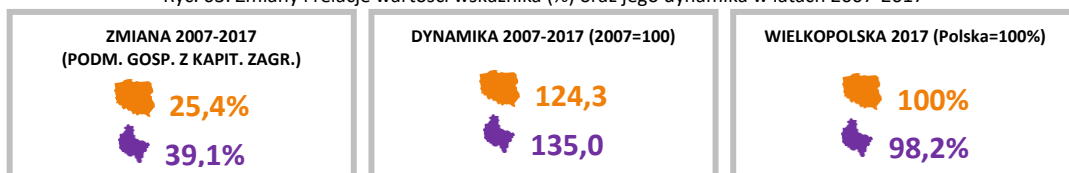
Ryc. 61. Liczba podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 62. Liczba podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego na 100 tys. mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

Ryc. 63. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

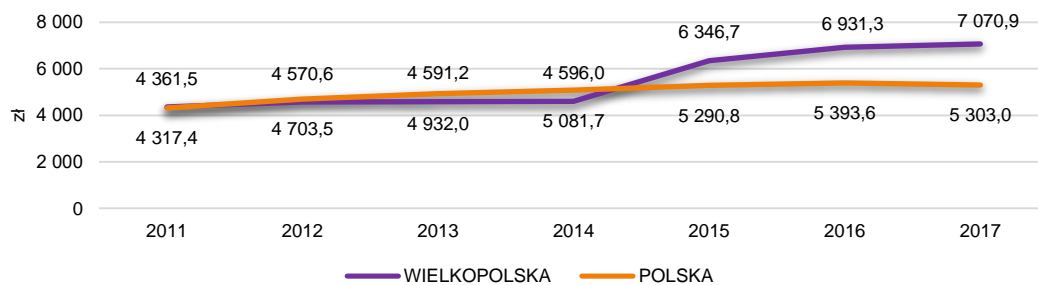
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Kwota kapitału zagranicznego w Wielkopolsce w przeliczeniu na 1 mieszkańca, wynosząca w 2017 roku 7 070,9 zł, przekraczała średnią dla kraju kształtującą się na poziomie 5 303,0 zł. Wartość wskaźnika w regionie zwiększyła się względem 2011 roku o 62,1% (najwyższy wzrost wśród województw), podczas gdy w Polsce wzrosła o 22,8%.

Większość (blisko 65%) podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym koncentrowała się w 2017 roku w Poznaniu (878 podmiotów) i powiecie poznańskim (451). Wartość zainwestowanego tam kapitału wyniosła odpowiednio 7 562,6 mln zł i 9 217,7 mln zł (łącznie 68,4% jego ogólnej wartości w regionie), a więc na 1 mieszkańca przypadało kolejno 23,6 tys. zł i 39,1 tys. zł. Najmniej tego rodzaju podmiotów działało natomiast w powiatach: kaliskim (6), międzychodzkiem i ostrzeszowskim (po 10).

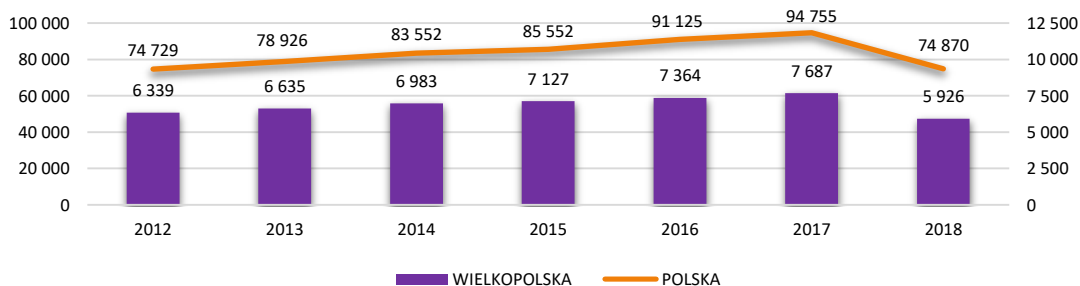
W 2017 roku w przedsiębiorstwach z udziałem kapitału zagranicznego zlokalizowanych na obszarze Wielkopolski pracowało 306,9 tys. osób, a więc 15,6% wszystkich pracujących w tego typu podmiotach w Polsce (2. miejsce w kraju, za województwem mazowieckim – 33,0%). Większość z nich była zatrudniona w podmiotach dużych (82,6%), a znacznie mniejsza część w przedsiębiorstwach średnich (13,1%), małych (3,6%) i mikro (0,6%).

Ryc. 64. Wielkość kapitału zagranicznego na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2011-2017 (zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 65. Liczba spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2012-2018³¹

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Warto zaznaczyć, że duża część przedsiębiorstw zagranicznych zakłada spółki handlowe, które z udziałem kapitału krajowego prowadzą działalność gospodarczą. W 2018 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało 5 926 spółek handlowych z udziałem kapitału zagranicznego, co stanowiło 7,9% wszystkich tego typu podmiotów funkcjonujących w Polsce i plasowało region na 3. miejscu w kraju (za województwami mazowieckim i dolnośląskim). Na 1 000 mieszkańców przypadało w 2018 roku 1,7 takich spółek (4. miejsce w kraju), a więc mniej niż średnio w Polsce (1,9). W porównaniu do 2012 roku wartość wskaźnika zmniejszyła się o 7,4%, podczas gdy w kraju wzrosła

³¹ Zmniejszenie liczby spółek handlowych z kapitałem zagranicznym wynika z tego, że w lipcu 2018 roku wykreślono z rejestru REGON podmioty, które utraciły zdolność prawną na mocy art. 3 Ustawy z dnia 28.11.2014 roku o zmianie ustawy o KRS i niektórych innych ustaw (Dz.U.poz.1942).

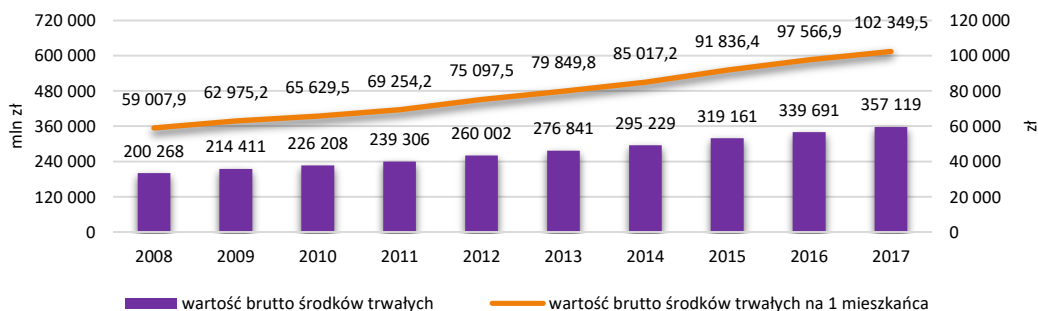
o 0,5%. Najwyższymi wartościami wskaźnika (powyżej 1,0) charakteryzował się obszar centralnej Wielkopolski oraz większość miast na prawach powiatu (wyjątek – miasto Konin), z Poznaniem na czele (wartość wskaźnika na poziomie 5,9), a najniższymi (poniżej 0,5) wschodnia i południowo-wschodnia część regionu³².

1.5.2. Inwestycje w przedsiębiorstwach

W 2017 roku wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej osiągnęła w województwie wielkopolskim poziom 357 118,8 mln zł, co stanowiło 9,3% ogólnej wartości tych środków w Polsce (3. miejsce w kraju, za województwami mazowieckim i śląskim). Większość tej kwoty związana była, podobnie jak w kraju, z sektorem usług (211 160,4 mln zł, tj. 59,1%), zwłaszcza z działalnością związaną z obsługą rynku nieruchomości (sekcja L – 56 567,7 mln zł), transportem i gospodarką magazynową (sekcja H – 55 697,0 mln zł), a także handlem hurtowym i detalicznym oraz naprawą pojazdów samochodowych (sekcja G – 42 129,3 mln zł). Pozostała część odnosiła się przede wszystkim do przemysłu i budownictwa (124 789,3 mln zł, tj. 34,9%) – w szczególności do przetwórstwa przemysłowego (sekcja C – 75 458,4 mln zł), a w mniejszym stopniu do sektora rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa (21 169,1 mln zł, tj. 5,9%).

Wartość brutto środków trwałych per capita systematycznie wzrasta. W 2017 roku osiągnęła w Wielkopolsce poziom 102,3 tys. zł, co było wartością wyższą od średniej dla Polski – 99,7 tys. zł, plasującą region na 4. miejscu w kraju (za województwami: mazowieckim, lubuskim i dolnośląskim). Wielkopolska charakteryzowała się także wyższą niż średnia krajowa dynamiką wzrostu wartości wskaźnika w latach 2008-2017, wynoszącą 173,5 (w Polsce – 170,7).

Ryc. 66. Wartość brutto środków trwałych w gospodarce narodowej (mln zł) oraz na 1 mieszkańca (zł) w Wielkopolsce w latach 2008-2017

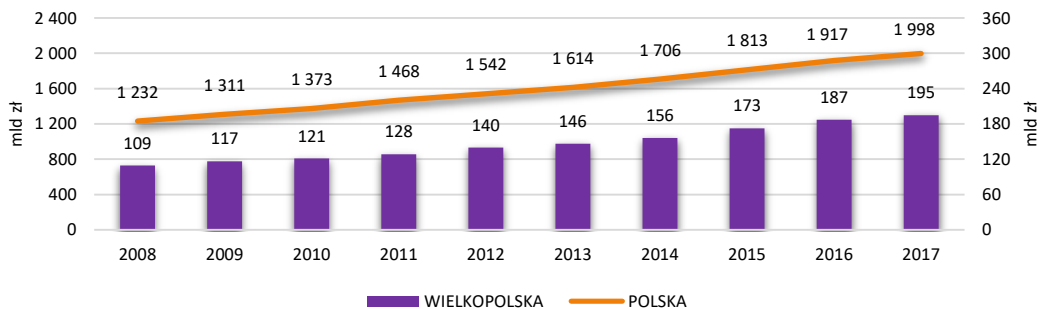
Źródło Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w Wielkopolsce wyniosła w 2017 roku 194 643,1 mln zł, co stanowiło 9,7% ogólnej wartości dla kraju. Ponad połowa tej kwoty – 57,7% (112 283,3 mln zł) dotyczyła działalności przemysłowej i budownictwa, 39,8% (77 396,2 mln zł) sektora usług, a 2,6% (4 963,7 mln zł) rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa.

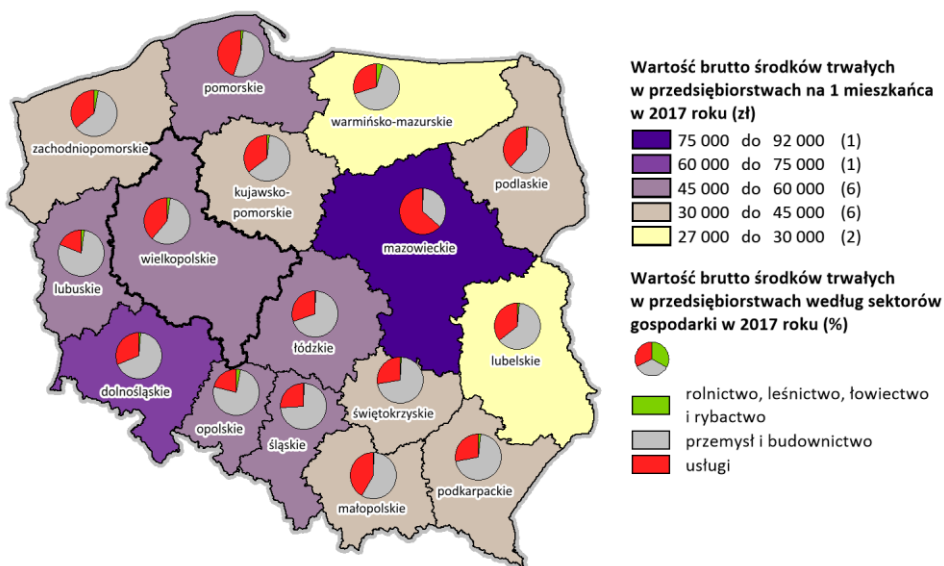
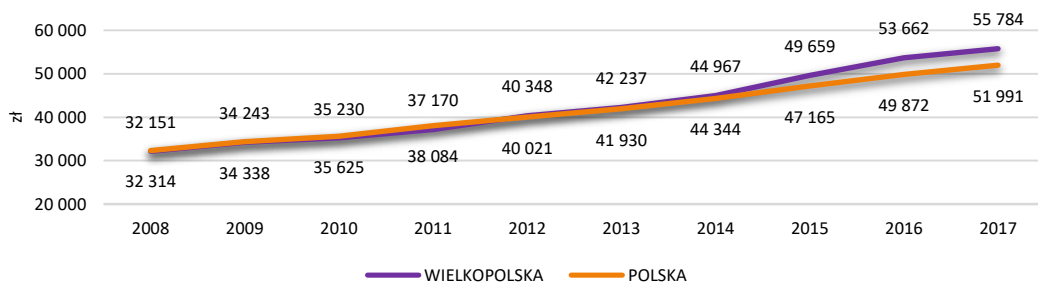
W przeliczeniu na 1 mieszkańca wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w 2017 roku wyniosła w województwie wielkopolskim 55,8 tys. zł, co było jednym z wyższych wyników w kraju (4. miejsce, za województwami: mazowieckim, dolnośląskim i śląskim), przekraczającym średnią dla Polski (52,0 tys. zł). Wielkopolska znalazła się w grupie trzech regionów, które w latach 2008-2017 odnotowały najwyższy wzrost wartości wskaźnika, kształtujący się na poziomie 73,5% (w kraju – 60,9%).

³² Zmniejszenie liczby spółek handlowych z kapitałem zagranicznym wynika z tego, że w lipcu 2018 roku wykreślono z rejestru REGON podmioty, które utraciły zdolność prawną na mocy art. 3 Ustawy z dnia 28.11.2014 roku o zmianie ustawy o KRS i niektórych innych ustaw (Dz.U.poz.1942).

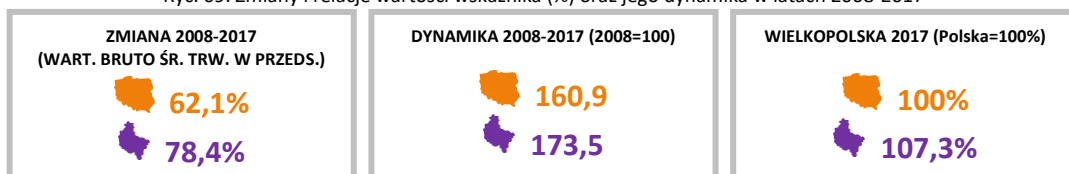
Ryc. 67. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 (mld zł)

Ryc. 68. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

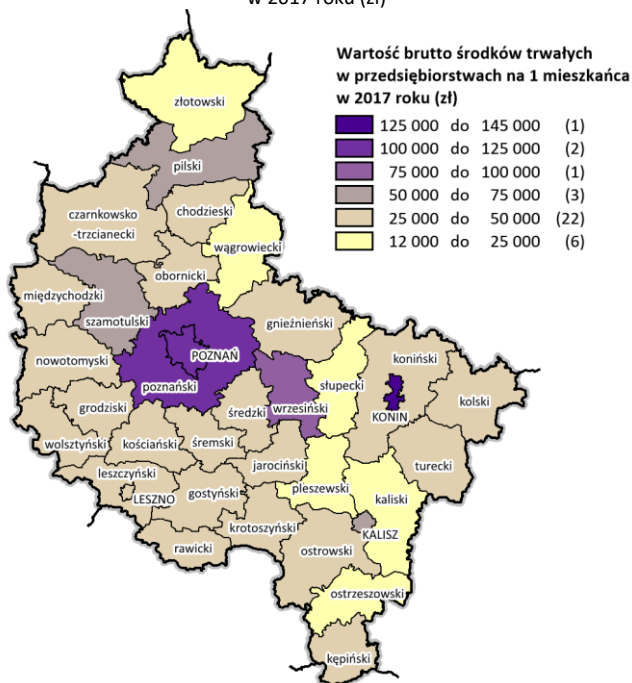

Ryc. 69. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 70. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (zł)

Źródło Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Pod względem wartości wskaźnika na tle regionu wyróżniały się: Konin, Poznań oraz powiat poznański, gdzie wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach per capita przekraczała 100 tys. zł. W większości powiatów (28) wartość wskaźnika nie przekraczała jednak 50 tys. zł.

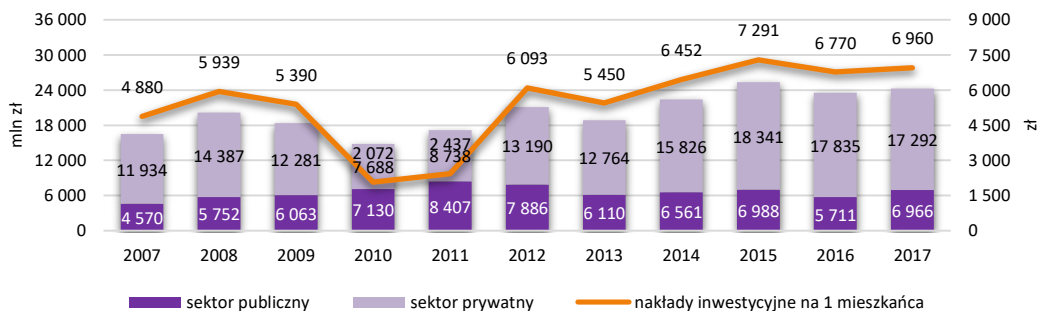
W województwie wielkopolskim wartość nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej (w cenach bieżących) osiągnęła w 2017 roku poziom 24 257,1 mln zł (9,4% wartości krajowej, 3. miejsce, za województwami mazowieckim i śląskim). Podobnie jak w kraju ponad połowa tej wartości (58,3%, tj. 14 149,4 mln zł) odnosiła się do sektora usług, głównie do transportu i gospodarki magazynowej (sekcja H – 3 948,2 mln zł) oraz działalności związanej z obsługą rynku nieruchomości (sekcja L – 3 295,1 mln zł). Udział przemysłu i budownictwa w strukturze poniesionych nakładów inwestycyjnych wyniósł w 2017 roku 38,2% (9 268,3 mln zł), natomiast rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa – 3,5% (839,4 mln zł). Większość nakładów inwestycyjnych, porównywalnie jak w kraju, związana była z sektorem prywatnym (17 291,6 mln zł, tj. 71,3%) – zwłaszcza z przedsiębiorstwami powyżej 9 pracujących (14 621,2 mln zł), a w mniejszym stopniu z sektorem publicznym (6 965,5 mln zł).

Nakłady inwestycyjne w gospodarce narodowej w przeliczeniu na 1 mieszkańca regionu osiągnęły w 2017 roku poziom 6 960 zł (średnia dla kraju – 6 712 zł, 4. miejsce, za województwami mazowieckim, dolnośląskim i pomorskim), przy czym w sektorze prywatnym – 4 962 zł, a w sektorze publicznym – 1 999 zł. Wartość wskaźnika zwiększyła się więc w porównaniu do 2007 roku o 42,6% (w kraju o 33,4%).

W wielkopolskich przedsiębiorstwach (zatrudniających powyżej 9 osób) nakłady inwestycyjne osiągnęły w 2017 roku wartość 15 084,3 mln zł, co stanowiło 9,5% ogólnej wielkości nakładów w kraju. W ich strukturze według sektorów gospodarki najwyższymi udziałami charakteryzowały się przemysł i budownictwo (56,3%, 8 490,0 mln zł) oraz usługi (41,2%, 6 228,1 mln zł), a najniższym rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (2,4%, 366,3 mln zł).

Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w przeliczeniu na 1 mieszkańca regionu wyniosły w 2017 roku 4 328 zł (5. miejsce wśród województw), tym samym były wyższe niż średnio w Polsce – 4 141 zł. Wartość wskaźnika zwiększyła się w latach 2008-2017 o 17,6%, a więc podobnie jak w kraju – wzrost o 17,7%.

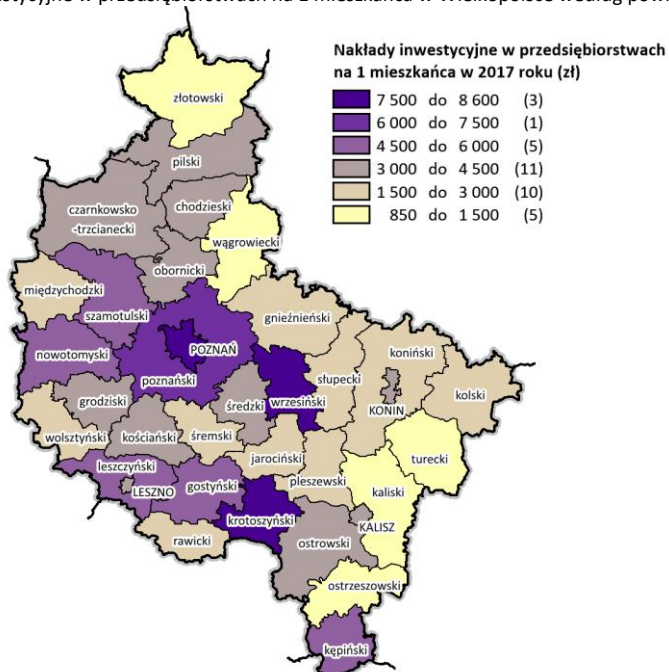
Ryc. 71. Wartość nakładów inwestycyjnych w gospodarce narodowej według sektorów własności (mln zł) oraz nakłady inwestycyjne w przeliczeniu na 1 mieszkańca (zł) w Wielkopolsce w latach 2007-2017

Źródło Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

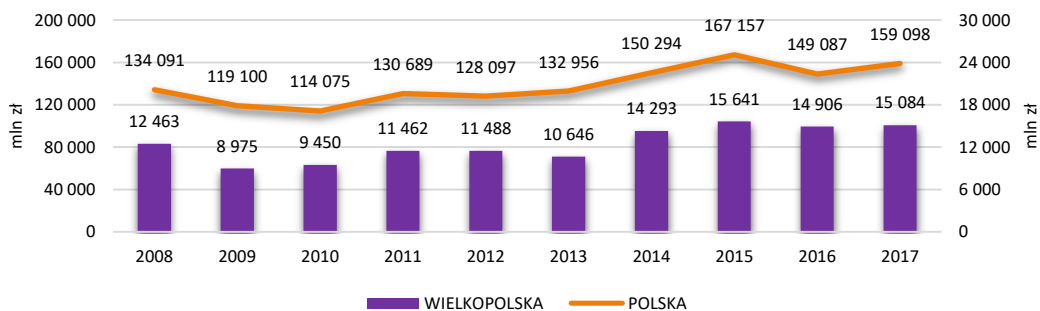
W ujęciu wewnętrznym zaobserwować można duże dysproporcje w wartości wskaźnika. Pozytywnie wyróżniała się centralna oraz zachodnia i południowo-zachodnia część regionu, natomiast jednostki osiągające względnie najniższe wartości wskaźnika skupiały się przede wszystkim w południowo-wschodniej i wschodniej części Wielkopolski.

Ryc. 72. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (zł)

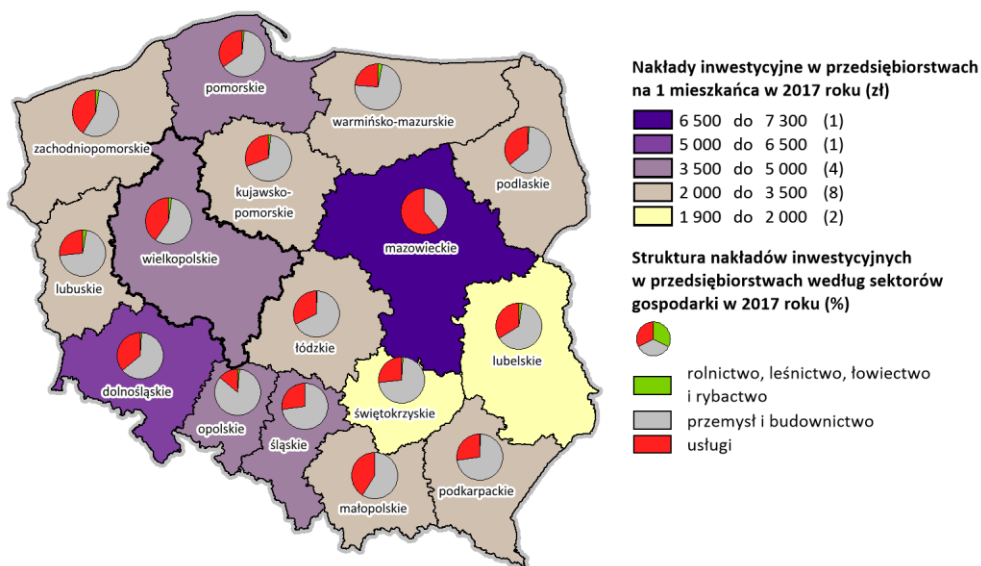
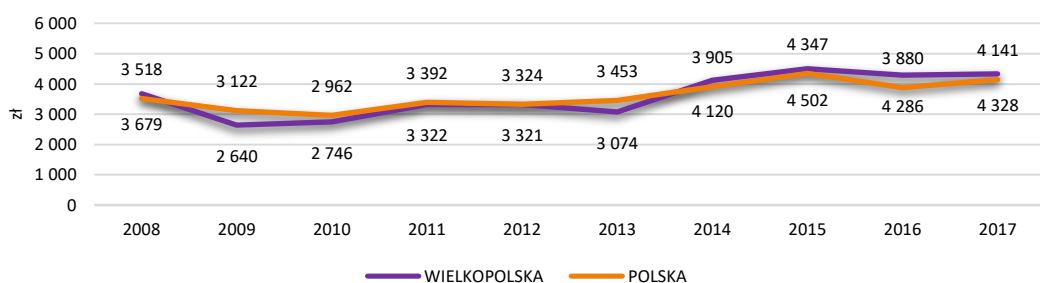

Źródło Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 73. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 (mln zł)

Ryc. 74. Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

Ryc. 75. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

1.5.3. Klastry

Klastry, będące geograficznym skupiskiem niezależnych podmiotów reprezentujących określoną specjalizację gospodarczą, współpracujących i konkurujących ze sobą w ramach łańcucha wartości, postrzegane są jako motory rozwoju gospodarczego, wpływające pozytywnie na produktywność i konkurencyjność przedsiębiorstw funkcjonujących w ramach tego skupiska gospodarczego, a jednocześnie na konkurencyjność obszaru, na którym są zlokalizowane³³. Współpraca w ramach klastra ma charakter sformalizowany, jest realizowana w wymiarze zarówno wertykalnym, jak i horyzontalnym, i ukierunkowana na osiągnięcie założonych wspólnych celów. Klastry są źródłem korzyści i tworzą nową wartość dla wszystkich typów podmiotów w nich uczestniczących – przedsiębiorstw, uczelni i innych jednostek naukowych, instytucji otoczenia biznesu, administracji publicznej oraz innych organizacji wspierających³⁴. Opierając się na współpracy w realizacji wspólnych działań są jednym ze sposobów zwiększenia intensywności współpracy środowisk biznesu i nauki, co w efekcie sprzyja tworzeniu innowacyjnych produktów i usług. Tworząc środowisko innowacyjne zachęcają nowe podmioty do lokowania się na danym obszarze, co ma znaczenie przy pozyskiwaniu inwestorów, zwłaszcza tych wykorzystujących w swojej działalności nowe technologie, które poprzez klastry mogą być (na zasadzie dyfuzji wiedzy) przenoszone do innych podmiotów. Intensywnie rozwijające się klastry generują także nowe miejsca pracy, a jako struktury otwarte tworzą łańcuchy wartości, które w znacznej części scalają lokalne środowisko biznesowe, rozwijają je, zwiększają intensywność oraz jakość tych relacji, a także przyciągają nowe podmioty do współpracy lub tworzą odpowiednie warunki do powstawania nowych przedsiębiorstw. Korzyści płynące z istnienia klastrów wynikają też z tego, że mogą być one narzędziem promocji regionów (elementem marketingu terytorialnego). Połączenie promocji marki klastrów z promocją obszaru, z którego pochodzą stanowi okazję do budowy wizerunku regionu oraz stwarza możliwość zaistnienia w świadomości społecznej w kraju i zagranicą³⁵.

Zgodnie z przeprowadzonym przez Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości (PARP) badaniem dotyczącym klastrów³⁶ w 2015 roku na terenie kraju funkcjonowały 134 klastry (powstałe w latach 2003-2015), z czego 12 (tj. blisko 9,0%, 3. miejsce w kraju) pochodziło z obszaru Wielkopolski (najwięcej działało w województwie śląskim – 28). Może to świadczyć o tym, że w regionie występują względnie dobre warunki do powstawania tego typu struktur.

Wielkopolska należała także do grona województw wyróżniających się największą liczbą podmiotów tworzących klastry. W 2015 roku było ich 499, co stanowiło 8,5% wszystkich podmiotów w kraju działających w ramach klastrów i plasowało region na 4. miejscu w kraju. Większość podmiotów wchodzących w skład klastrów to przedsiębiorstwa (zwłaszcza mikro- i małe przedsiębiorstwa), a w mniejszym stopniu jednostki naukowe (Wielkopolska należała do grupy pięciu województw, w których udział tych jednostek w strukturze podmiotów tworzących klastry nie przekraczał 10%), instytucje otoczenia biznesu i inne podmioty.

Organizacje klastrowe w województwie działały w branżach: budownictwa, przemysłu spożywczego, energetyki, ICT (po dwa klastry), a także poligrafii i wydawnictwa, lotnictwa, przemysłu meblowego oraz gospodarki odpadami (po jednym klastrze). Częściowo wpisywały się one zatem w wyodrębnione w regionie inteligentne specjalizacje.

Podobnie jak w kraju, zidentyfikowane w 2015 roku klastry funkcjonujące w Wielkopolsce to względnie młode struktury (w porównaniu do klastrów w Europie i na świecie). Swoją działalność rozpoczęły one po 2007 roku, przy czym najwięcej (osiem klastrów) utworzono w latach 2009-2011.

³³ M. Dzierżoniowski (red.), Kierunki i założenia polityki klastrowej w Polsce do 2020 roku. Rekomendacje Grupy roboczej ds. polityki klastrowej, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa, 2012 r.

³⁴ J. Hołub-Iwan, Ł. Wielec, Opracowanie systemu wyboru Krajowych Klastrów Kluczowych, Część I: Charakterystyka Krajowego Klastra Kluczowego w oparciu o analizę źródeł wtórnych, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa, 2014 r.

³⁵ G. Buczyńska, D. Frączek, P. Kryjom, Raport z inwentaryzacji klastrów w Polsce 2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa, 2016 r.

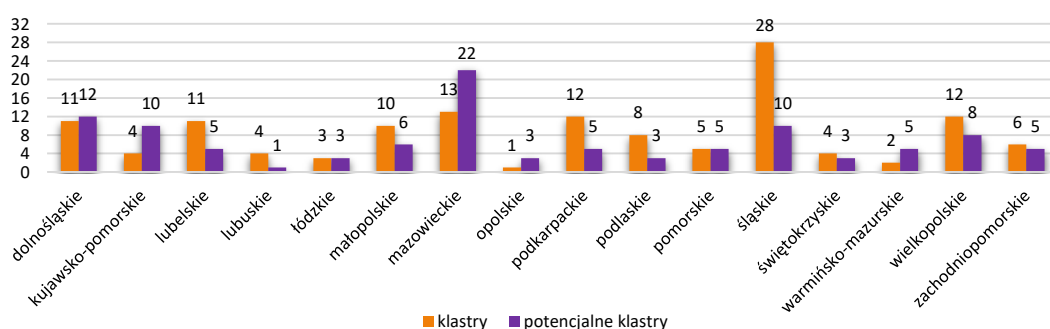
³⁶ G. Buczyńska, D. Frączek, P. Kryjom, Raport z inwentaryzacji klastrów w Polsce 2015, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa, 2016 r.

W pewnym stopniu mogło to wynikać z dostępności dla klastrów dodatkowych źródeł finansowania, które można było pozyskać w ramach krajowych i regionalnych programów operacyjnych, a także z działań podejmowanych w celu promocji współpracy klastrowej (projekty PARP w latach 2010-2011).

Istniejące w regionie klastry realizowały wspólnie różnorodne działania i projekty. Za niekorzystne uznać można jednak to, że co trzecia organizacja klastrowa nie posiadała w 2015 roku dokumentu strategicznego, w oparciu o który mogłaby funkcjonować.

W raporcie PARP zidentyfikowano także potencjalne klastry, tzn. te, które nie spełniały wszystkich kryteriów lub wymogów odnoszących się do klastrów, jednak posiadały potencjalną zdolność do kooperacji stwarzającą szanse na przekształcenie ich w „pełnowartościowe” klastry. W całym kraju zidentyfikowano ich 106, w tym 8 w Wielkopolsce. Potencjalne klastry w regionie reprezentowały następujące branże: przemysł metalowy, ICT, produkcja energii, przemysł spożywczy, drzewna, przemysł meblowy, e-commerce/handel oraz edukacja.

Ryc. 76. Liczba klastrów oraz potencjalnych klastrów w Polsce według województw w 2015 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Raport z inwentaryzacji klastrów w Polsce 2015, PARP, Warszawa, 2016 r.

Tab. 8. Klastry w Polsce według województw w 2015 roku

Jednostka	Klastry			Podmioty w klastrach			Klastry nieposiadające strategii		Potencjalne klastry
	liczba	udział w Polsce (%)	pozycja	liczba	udział w Polsce (%)	pozycja	liczba	odsetek (%)	liczba
dolnośląskie	11	8,2	5	554	9,4	3	4	36,4	12
kujawsko-pomorskie	4	3,0	11	125	2,1	13	0	0,0	10
lubelskie	11	8,2	5	443	7,5	6	5	45,5	5
lubuskie	4	3,0	11	82	1,4	15	1	25,0	1
łódzkie	3	2,2	14	120	2,0	14	1	33,3	3
małopolskie	10	7,5	7	354	6,0	9	3	30,0	6
mazowieckie	13	9,7	2	608	10,4	2	5	38,5	22
opolskie	1	0,7	16	20	0,3	16	0	0,0	3
podkarpackie	12	9,0	3	488	8,3	5	3	25,0	5
podlaskie	8	6,0	8	272	4,6	10	1	12,5	3
pomorskie	5	3,7	10	427	7,3	7	0	0,0	5
śląskie	28	20,9	1	1 190	20,3	1	12	42,9	10
świętokrzyskie	4	3,0	11	190	3,2	11	0	0,0	3
warmińsko-mazurskie	2	1,5	15	137	2,3	12	2	100,0	5
wielkopolskie	12	9,0	3	499	8,5	4	4	33,3	8
zachodniopomorskie	6	4,5	9	359	6,1	8	1	16,7	5
POLSKA	134	100,0	-	5 868	100,0	-	42	31,3	106

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Raport z inwentaryzacji klastrów w Polsce 2015, PARP, Warszawa, 2016 r.

Tab. 9. Charakterystyka klastrów funkcjonujących w Wielkopolsce w 2015 roku

Nazwa klastra	Rok założenia/ zawarcia porozumienia	Branża agregacji	Nazwa koordynatora ³⁷
Centrum Innowacji Fotowoltaicznych (Dolina Fotowoltaiki)	b.d.	energetyka, ciepłownictwo, OZE	EN2EN
IT Leszno Klaster	2014	ICT	Leszczyńskie Centrum Biznesu Sp. z o.o.
Klaster Kotlarski	2009	energetyka, ciepłownictwo, OZE	Stowarzyszenie Klaster Kotlarski
Klaster Poligraficzno-Reklamowy w Lesznie	2007	poligrafia i wydawnictwa	Stowarzyszenie Klaster Poligraficzno-Reklamowy w Lesznie
Klaster Przetwórców Szkła Budowlanego	2009	budownictwo i architektura	Stowarzyszenie Przetwórców Szkła Budowlanego
Klaster Spożywczy Leszczyńskie Smaki	2010	przemysł spożywczy	Leszczyńskie Centrum Biznesu Sp. z o.o.
Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski – Stowarzyszenie w Kaliszu	2009	przemysł spożywczy	Regionalna Izba Gospodarcza w Kaliszu
Leszczyński Klaster Budowlany	2010	budownictwo i architektura	Leszczyńskie Centrum Biznesu Sp. z o.o.
Swarzędzki Klaster Producentów Mebli	2011	przemysł meblowy	Cech Stolarzy Swarzędzkich
WASTE-Klaster	2011	gospodarka komunalna, gospodarka odpadami	Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wielkopolski Klaster Lotniczy	2009	lotnictwo	Stowarzyszenie Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego „WIELKOPOLSKI KLASTR LOTNICZY”
Wielkopolski Klaster Teleinformatyczny	2008	ICT	Wielkopolski Klaster Teleinformatyczny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Raport z inwentaryzacji klastrów w Polsce 2015, PARP, Warszawa, 2016 r., oraz W. Dyba, Przepływy wiedzy w organizacjach klastrowych w Polsce zachodniej, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, 2016 r.

Innym źródłem danych na temat klastrów w regionie jest interaktywna mapa klastrów w Polsce³⁸ prowadzona przez PARP. Należy jednak zaznaczyć, że ich rejestracja w bazie jest dobrowolna, w związku z tym część funkcjonujących na danym obszarze klastrów nie jest w niej uwzględniona (np. Swarzędzki Klaster Producentów Mebli). W bazie tej zarejestrowały się 22 klastry działające na obszarze Wielkopolski (10,9% wszystkich zgłoszonych w kraju), w tym dwa spełniające standardy zarządzania klastrem, tj. Polski Klaster Innowacyjnych Technologii Kuźniczych HEFAJSTOS oraz Klaster Poligraficzno-Reklamowy w Lesznie. Żadne z tych porozumień klastrowych nie posiadało jednak statusu Krajowego Klastra Kluczowego (w Polsce taki status posiada 13 klastrów). Wśród wielkopolskich porozumień klastrowych zarejestrowanych w bazie (poza klastrami uwzględnionymi we wskazanym wcześniej raporcie PARP) wymienić można m.in. "Food 4 Good" Żywność dla Zdrowia, ECDF mKlaster, Klaster Wielkopolski Biogaz, Ostrowski Klaster Automatyki, Poznański Klaster Edukacyjny, Wielkopolski Klaster Kolejowy, czy Zachodni Klaster Transportowo Logistyczny. Członkami tych klastrów były przede wszystkim przedsiębiorstwa (głównie mikro- i małe przedsiębiorstwa) – stanowiły one ponad 80% wszystkich podmiotów działających w klastrach, a w mniejszym stopniu jednostki naukowe, instytucje otoczenia biznesu i inne podmioty.

³⁷ Koordynator to podmiot, który organizuje i animuje rozwój interakcji, powiązań i współpracy w klastrze, a także świadczy wyspecjalizowane usługi na rzecz wszystkich członków klastra, w szczególności na rzecz przedsiębiorstw.

³⁸ <https://www.pi.gov.pl/PARP/data/klastry2/index.html>, data dostępu: 12.06.2019 r.

Tab. 10. Klustry funkcjonujące w Wielkopolsce według interaktywnej mapy klastrów w Polsce (stan na 12 czerwca 2019 roku)

Nazwa klastra	Rok założenia	Dominująca branża	Nazwa koordynatora	Liczba członków klastra			
				przedsiębiorstwa	jednostki naukowe	instytucje otoczenia biznesu	pozostali
"Food 4 Good" Żywność dla Zdrowia	2011	przemysł spożywczy	Centrum Wspierania Innowacji Novotec Sp. z o.o.	12	1	1	0
Centrum Innowacji i Technologii Konfekcjonowania Produktów Spożywczych – Europejskie Porozumienie Kompetencyjne	2011	przemysł spożywczy	Regionalny Innowator Branży Spożywczej Sp. z o.o.	13	2	1	0
E-Commerce Connections	2011	IT, informatyka	SpeedUp Iqator Sp. z o.o.	11	1	2	0
ECDF mKlaster	2011	IT, informatyka	ECDF sp. z o.o.	27	3	4	0
Klaster Poligraficzno-Reklamowy w Lesznie	2007	poligrafia, wydawnictwa, reklama	Klaster Poligraficzno-Reklamowy w Lesznie	39	3	2	2
Klaster Przetwórców Szkła Budowlanego	2011	budownictwo	Stowarzyszenie Przetwórców Szkła Budowlanego	12	3	2	7
Klaster Spożywczy Leszczyńskie Smaki	2010	przemysł spożywczy	Leszczyńskie Centrum Biznesu Sp. z o.o.	19	2	2	3
Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski –Stowarzyszenie	2009	przemysł spożywczy	Regionalna Izba Gospodarcza w Kaliszu	28	6	4	1
Klaster SynergIT	2010	IT, informatyka	Fundacja Edukacji, Innowacji i Wdrażania Nowoczesnych Technologii	25	0	1	0
Klaster Wielkopolski Biogaz	2011	bioenergia	Team Of Agra Sp. z o.o.	11	2	1	0
Leszczyński Klaster Budowlany	2010	budownictwo	Miasto Leszno	28	0	3	3
Ostrowski Klaster Automatyki	2009	przemysł metalowy	INTECH - ZAP Sp. z o.o.	10	0	1	0
Polski Klaster Innowacyjnych Technologii Kuźniczych HEFAJSTOS	2012	przemysł metalowy	Instytut Obróbki Plastycznej w Poznaniu	16	4	3	0
Powiązanie Kooperacyjne Marketingu i Reklamy "Marka Jutra"	2011	poligrafia, wydawnictwa, reklama	Wielkopolski Instytut Jakości Sp. z o.o.	14	0	1	0
Poznański Klaster Edukacyjny	2010	edukacja	Poznańskie Centrum Edukacji Ustawicznej i Praktycznej	6	1	1	4
Klaster Kotlarski	2009	ciepłownictwo	Stowarzyszenie Klaster Kotlarski	65	3	2	0
Waste-Klaster	2010	gospodarka odpadami	Fundacja Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza; Poznański Park Naukowo-Technologiczny (PPNT)	55	6	4	1
Wielkopolski Klaster Kolejowy	2012	przemysł maszynowy	Stowarzyszenie Wielkopolski Klaster Kolejowy	20	2	2	2
Wielkopolski Klaster Lotniczy	2009	lotnictwo	Stowarzyszenie Przedsiębiorców Przemysłu Lotniczego	23	3	3	0
Wielkopolski Klaster MEBEL DESIGN	2011	przemysł meblowy	Wielkopolska Izba Przemysłowo-Handlowa	11	3	1	0
Wielkopolski Klaster Teleinformatyczny	2008	ICT, telekomunikacja	Wielkopolski Klaster Teleinformatyczny	102	3	4	1
Zachodni Klaster Transportowo Logistyczny	2010	transport i logistyka	Marathon Technology Park sp. z o.o.	10	1	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie mapy klastrów w Polsce

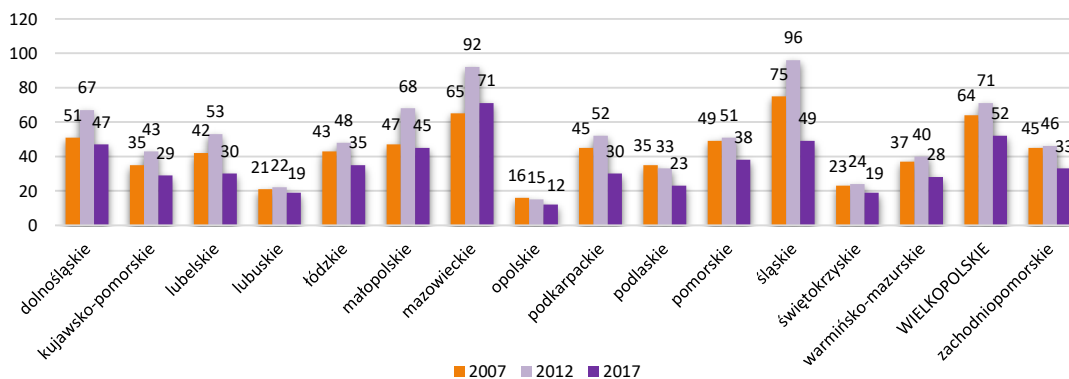
Rozpatrując zagadnienie klastrów w regionie warto wspomnieć o powstałym w 2012 roku Stowarzyszeniu *Wielkopolskie Centrum Klasteringu*, utworzonym przez 17 aktywnych inicjatyw klastrowych z terenu województwa wraz ze współpracującymi z nimi instytucjami otoczenia biznesu, jednostkami B+R. W 2017 roku bazę członkowską Stowarzyszenia tworzyło 19 powiązań kooperacyjnych/inicjatyw klastrowych, 27 członków zwyczajnych (osób fizycznych), 45 członków wspierających (osób prawnych), 11 jednostek B+R, 3 parki/centra logistyczne i 13 innych instytucji otoczenia biznesu. Trzy z nich (Klaster Spożywczy Leszczyńskie Smaki, Leszczyński Klaster Budowlany i Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski – Stowarzyszenie w Kaliszu) otrzymały ponadto w 2017 roku status Certyfikowanej Inicjatywy Klastrowej w Województwie Wielkopolskim³⁹.

1.5.4. Instytucje otoczenia biznesu (IOB)

Odpowiednio ukształtowane środowisko biznesu stanowi współcześnie istotny czynnik rozwoju regionalnego, wpływający na atrakcyjność inwestycyjną i konkurencyjność obszaru. Szczególnie istotną rolę w tym zakresie odgrywają instytucje wspierające przedsiębiorczość i innowacyjność przedsiębiorstw, stanowiące platformę wymiany wiedzy między sektorami przedsiębiorstw i nauki.

Zgodnie z raportem Stowarzyszenia Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce⁴⁰ w województwie wielkopolskim funkcjonowały w 2017 roku 52 ośrodki innowacji i przedsiębiorczości, co stanowiło 9,3% wszystkich tego typu ośrodków w kraju (2. wynik wśród województw, za mazowieckim – 12,7%). Podobnie jak w pozostałych województwach liczba tego typu jednostek w Wielkopolsce ulegała stopniowemu zmniejszeniu – w 2017 roku było ich o 12 mniej niż w 2007 roku i o 19 mniej niż w 2012 roku. Wśród tych jednostek znalazło się 14 ośrodków innowacji (9,7% ogółu w Polsce, 3. miejsce w kraju, za województwami mazowieckim – 16 i śląskim – 15), skupiających się przede wszystkim w Poznaniu – 12 ośrodków.

Ryc. 77. Liczba ośrodków innowacji i przedsiębiorczości w Polsce według województw w latach 2007, 2012 i 2017

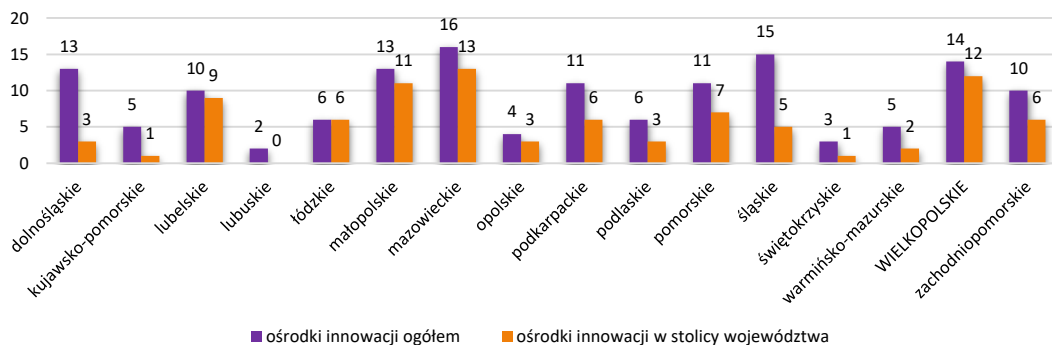

Źródło Opracowanie własne na podstawie raportów Ośrodki Innowacji i przedsiębiorczości w Polsce

³⁹ Departament Gospodarki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego rozpoczął wdrażanie procesu Certyfikacji Inicjatyw Klastrowych w Województwie Wielkopolskim w 2016 roku. Ma on na celu kwalifikację współpracy przedsiębiorstw oraz jednostek naukowych w regionie jako inicjatywy klastrowej oraz zdefiniowanie jej fazy rozwoju w celu dopasowania wsparcia dedykowanego dla poszczególnych poziomów zaawansowania danej inicjatywy.

⁴⁰ Ośrodki Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce. Raport 2018, Stowarzyszenie Organizatorów Ośrodków Innowacji i Przedsiębiorczości w Polsce, Poznań/Warszawa, 2018 r.

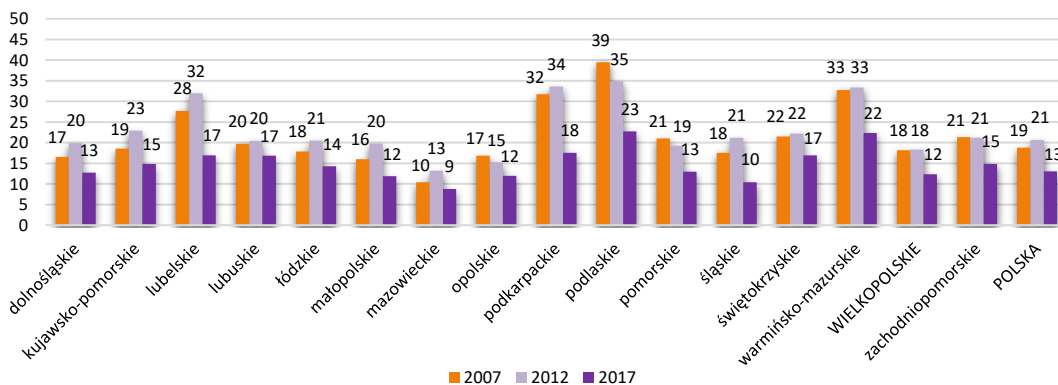
Ryc. 78. Liczba ośrodków innowacji w Polsce według województw, w tym zlokalizowanych w ich stolicach, w 2017 roku

Źródło Opracowanie własne na podstawie raportu Ośrodki Innowacji i przedsiębiorczości w Polsce, 2018 r.

Mimo że Wielkopolska wyróżniała się na tle innych województw pod względem liczby ośrodków innowacji i przedsiębiorczości, to jednak w ujęciu względnym, tj. w przeliczeniu na 100 tys. podmiotów gospodarczych funkcjonujących na obszarze regionu, osiągała jedną z niższych wartości w kraju. W 2017 wartość wskaźnika kształtowała się w Wielkopolsce na poziomie 12 ośrodków, a więc niższym niż w latach wcześniejszych (w latach 2007 i 2012 – 18 ośrodków) oraz niższym niż średnio w kraju – 13 ośrodków.

Ryc. 79. Liczba ośrodków innowacji i przedsiębiorczości przypadających na 100 tys. podmiotów gospodarczych w Polsce według województw w latach 2007, 2012 i 2017

Źródło Opracowanie własne na podstawie raportu Ośrodki Innowacji i przedsiębiorczości w Polsce, 2018 r.

Wśród instytucji okołobiznesowych działających na obszarze województwa wielkopolskiego (poza instytucjami naukowo-badawczymi), wymienić można: izby gospodarcze, stowarzyszenia, inkubatory przedsiębiorczości, parki technologiczne, centra transferu technologii, ośrodki doradztwa, instytucje finansowe oraz agencje rozwoju. Są to m.in.⁴¹:

- Wielkopolska Izba Przemysłowo-Handlowa (Oddziały w Gnieźnie i Międzychodzie),
- Polska Izba Gospodarcza Importerów Eksporterów i Kooperacji w Poznaniu,
- Izba Przemysłowo-Handlowa Południowej Wielkopolski w Ostrowie Wielkopolskim,
- Izba Gospodarcza Północnej Wielkopolski w Pile,
- Wielkopolskie Zrzeszenie Handlu i Usług w Poznaniu,

⁴¹ H. Godlewska-Majkowska, A. Komor, T. Pilewicz, D. Turek, J. Żukowska, P. Zarębski, M. Czernecki, D. Miąsek, M. Typa, Atrakcyjność inwestycyjna regionów 2017, raport przygotowany na zlecenie PAIiH w Instytucie Przedsiębiorstwa Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa, 2017 r.

- Stowarzyszenie Ostrzeszowskie Centrum Przedsiębiorczości. Inkubator Przedsiębiorczości,
- Stowarzyszenie Ostrowskie Centrum Wspierania Przedsiębiorczości,
- Poznański Park Naukowo-Technologiczny Fundacji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza,
- Poznański Park Technologiczno-Przemysłowy,
- YouNick Technology Park sp. z o.o.,
- Wielkopolska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości Sp. z o.o. w Poznaniu.

Ważnym wsparciem dla inwestorów (zapewniające im kompleksową obsługę) jest również Centrum Obsługi Inwestora, działające w ramach Stowarzyszenia Gmin i Powiatów Wielkopolski.

Podsumowanie:

- Wielkopolska wyróżnia się na tle kraju względnie wysokim poziomem przedsiębiorczości, o czym świadczy systematycznie wzrastająca liczba podmiotów gospodarczych funkcjonujących na jej obszarze, w tym utrzymująca się na relatywnie wysokim poziomie liczba przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (przy rosnącej wielkości zaangażowanego w nich kapitału zagranicznego). Ich rozmieszczenie na obszarze województwa nie jest jednak równomierne – większość z nich koncentruje się w centralnej części regionu, uznawanej za lokomotywę rozwoju Wielkopolski.
- Korzystnym zjawiskiem obserwowanym w województwie wielkopolskim jest systematyczny wzrost nakładów inwestycyjnych i wartości brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach. Osiągnięte wartości wskaźników z tego zakresu były jednymi z wyższych w kraju.
- Województwo wielkopolskie wyróżniało się na tle kraju pod względem liczby funkcjonujących na jego obszarze organizacji klastrowych oraz liczby funkcjonujących w ich ramach podmiotów. Może to świadczyć o tym, że w regionie występują względnie dobre warunki do powstawania tego typu struktur, mających coraz większe znaczenie dla rozwoju gospodarczego regionu. Nie oznacza to jednak, że ta forma współpracy gospodarczej podmiotów jest Wielkopolsce wystarczająco rozwinięta.
- Wielkopolska wyróżniała się na tle kraju pod względem liczby ośrodków innowacji i przedsiębiorczości (2. miejsce wśród województw), jednak uwzględniając wzrastającą liczbę podmiotów gospodarczych funkcjonujących na jej obszarze osiągała jedno z niższych wyników (poniżej średniej krajowej). Za niekorzystne uznać należy także obserwowane w ostatnich latach zmniejszanie się liczby tego typu ośrodków w regionie.

1.6. Badania i rozwój oraz innowacyjność

Działalność innowacyjna jest współcześnie czynnikiem decydującym o potencjale regionalnej i krajowej gospodarki, stanowiącym podstawę jej rozwoju w kierunku gospodarki opartej na wiedzy. Innowacyjność regionu wpływa także na jego atrakcyjność inwestycyjną i zwiększa szanse pozyskania inwestora wykorzystującego w swojej działalności zaawansowane metody produkcji i rozwijającego nowoczesne technologie. Zasadnicze znaczenie dla budowania potencjału innowacyjnego regionu ma aktywność przedsiębiorstw, które w zakresie wytwarzania i wdrażania innowacji powinny ściśle współpracować z sektorami nauki oraz administracji. Działania służące rozwojowi inteligentnej i konkurencyjnej gospodarki powinny uwzględniać wszystkie etapy powstawania innowacji, w tym etap badawczo-rozwojowy, który w dużym stopniu przyczynia się do kreowania nowych produktów lub usług. W tym względzie istotne jest budowanie potencjału naukowo-badawczego w oparciu o prężnie działające uczelnie wyższe i inne jednostki naukowe zapewniające dostęp do wysoko wykwalifikowanej kadry pracowników, które zwiększają prawdopodobieństwo komercjalizacji wyników badań naukowych.

1.6.1. Działalność badawcza i rozwojowa (B+R)

Liczba podmiotów w działalności B+R w województwie wielkopolskim systematycznie wzrasta. W 2017 roku na jego obszarze funkcjonowały 454 tego typu podmioty (o 349 więcej niż w 2007 roku), które stanowiły 8,9% ogółu podmiotów w kraju (4. miejsce wśród województw). Większość z nich (89,6%, tj. 407 podmiotów) działało w sektorze przedsiębiorstw. Wśród podmiotów prowadzących w regionie działalność B+R funkcjonowało 71 jednostek wyspecjalizowanych badawczo, w tym 15 szkół wyższych, 7 instytutów badawczych i 6 instytutów naukowych Polskiej Akademii Nauk⁴².

Na 100 tys. mieszkańców przypadało 13,0 podmiotów prowadzących działalność B+R (w 2007 roku – 3,1), co było wartością niewiele niższą niż średnia dla kraju – 13,3 (w 2007 roku – 3,0) i plasowało Wielkopolskę na 4. miejscu wśród województw (za mazowieckim, małopolskim i podkarpackim). Mniej korzystna sytuacja regionu uwidoczniła się jednak w przypadku wskaźnika określającego liczbę podmiotów w działalności B+R przypadającą na 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej. Mimo odnotowanego w latach 2007-2017 wzrostu (z 30,3 do 108,4) wartość wskaźnika kształtowała się na poziomie niższym niż średnio w kraju (119,3). Pod tym względem Wielkopolska uplasowała się na 10. pozycji wśród polskich regionów.

W wielkopolskich podmiotach prowadzących działalność B+R pracowało w 2017 roku 15,0 tys. osób (8,0% wszystkich pracujących w tym sektorze w Polsce), przy czym 69,4% (10,4 tys. osób) stanowili pracownicy naukowo-badawczy, 14,4% (2,2 tys. osób) technicy i pracownicy równorzędni, a 16,2% (2,4 tys. osób) pozostały personel pomocniczy (pracownicy na stanowiskach robotniczych i administracyjno-ekonomicznych). Większość pracujących (9,9 tys. osób, 66,4%) związana była z sektorem szkolnictwa wyższego (w kraju – 50,5%), a pozostała część z sektorem przedsiębiorstw (4,6 tys. osób, 30,4%; w kraju – 45,8%) oraz sektorami rządowym i prywatnych instytucji niekomercyjnych (0,5 tys. osób, 3,2%; w kraju – 3,7%). Wśród pracujących było 1 106 osób z tytułem naukowym profesora, 1 925 ze stopniem naukowym doktora habilitowanego i 3 719 osób ze stopniem naukowym doktora⁴³.

Biorąc pod uwagę ekwiwalenty pełnego czasu pracy (EPC)⁴⁴ liczba pracujących w działalności B+R w 2017 roku wynosiła w Wielkopolsce 7 919,1 EPC, co stanowiło 6,5% wszystkich pracujących w tym sektorze w Polsce (5. miejsce w kraju). Połowa z nich (50,6%, tj. 4 005,2 EPC) związana była z sektorem szkolnictwa wyższego (w kraju – 41,7%), 46,1% (3 649,3 EPC) z sektorem przedsiębiorstw

⁴² Rocznik statystyczny województwa wielkopolskiego, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

⁴³ Rocznik statystyczny województwa wielkopolskiego, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

⁴⁴ EPC – jednostka przeliczeniowa służąca ustaleniu faktycznego zatrudnienia w działalności B+R. Jeden EPC wskazuje na jeden osobo-rok poświęcony wyłącznie na działalność B+R.

(w kraju – 55,2%), a 3,3% (264,6 EPC) z sektorami rządowym i prywatnych instytucji niekomercyjnych (w kraju – 3,0%). Podobnie jak w ogólnie w Polsce, większość pracujących w B+R (72,5%, 5 738,3 EPC) stanowili pracownicy naukowo-badawczy (w kraju – 79,5%).

W 2017 roku na 1 000 osób aktywnych zawodowo przypadało w Wielkopolsce 4,8 EPC pracujących w B+R, co było wartością niższą niż średnia dla kraju, kształtująca się na poziomie 7,0 EPC (8. miejsce wśród województw). W porównaniu z 2007 rokiem wartość wskaźnika⁴⁵ zwiększyła się o 4,3%, podczas gdy średnio w Polsce o 59,1%. W regionie pracujący w B+R stanowili w 2017 roku 0,9% wszystkich pracujących (5. miejsce na tle województw), a więc ich odsetek kształtował się na podobnym poziomie jak w 2007 roku⁴⁶ (wzrost o 0,02 p.p.) i był niższy niż średnio w kraju – 1,1% (wzrost o 0,37 p.p. względem 2007 roku).

W 2017 roku nakłady wewnętrzne na B+R wyniosły w Wielkopolsce 1 244,2 mln zł, tj. 6,0% wszystkich tego typu nakładów w Polsce (6. miejsce w kraju). Większość z nich (78,5%) stanowiły jednak nakłady bieżące (976,5 mln zł, tj. w kraju – 80,4%), a jedynie 21,5% to nakłady inwestycyjne na środki trwałe (267,6 mln zł, w kraju – 19,6%). Ponad połowa tych nakładów, tj. 52,1% (648,0 mln zł) związana była z sektorem przedsiębiorstw (w kraju – 64,5%), 45,4% z sektorem szkolnictwa wyższego (565,0 mln zł, w kraju – 32,9%), a 2,5% (31,2 mln zł) z sektorami rządowym i prywatnych instytucji niekomercyjnych (w kraju – 2,6%). Największa część poniesionych w Wielkopolsce w 2017 roku nakładów wewnętrznych na B+R (48,7%, tj. 605,8 mln zł) dotyczyła dziedziny nauk inżynierskich i technicznych (w kraju – 52,3%), a następnie z dziedzin nauk przyrodniczych – 20,3% (252,6 mln zł, w kraju – 21,6%) oraz nauk rolniczych i weterynaryjnych – 11,9% (148,4 mln zł, w kraju – 4,6%). Pozostała część odnosiła się natomiast do dziedzin: nauk medycznych i nauk o zdrowiu (8,3%, tj. 102,7 mln zł, w kraju – 11,8%), nauk humanistycznych i sztuki (6,1%, tj. 76,0 mln zł, w kraju – 3,8%) oraz nauk społecznych (4,7%, tj. 58,8 mln zł, w kraju – 5,9%). Ponad 40% tych nakładów (539,8 mln zł) przeznaczono w regionie na prace rozwojowe (w kraju – 53,4%), 34,9% (434,7 mln zł) na badania podstawowe (w kraju – 29,0%), a 21,7% (269,7 mln zł) na badania stosowane (w kraju – 17,6%)⁴⁷.

W Wielkopolsce wielkość nakładów wewnętrznych na B+R w przeliczeniu na 1 mieszkańca osiągnęła w 2017 roku poziom 357,0 zł (6. miejsce na tle województw), co oznacza, że była niższa niż średnia dla kraju – 535,6 zł. Wartość wskaźnika w regionie zwiększyła się w porównaniu z 2007 rokiem o 114,4%, jednak należy zaznaczyć, że wzrost ten był znacznie niższy niż w kraju – 205,9%.

W przeliczeniu na 1 pracującego w B+R wielkość tych nakładów w regionie wyniosła w 2017 roku 83,2 tys. zł (10. miejsce w kraju), a więc była niższa niż średnia dla Polski, osiągająca wartość 109,7 tys. zł. Niższy niż w kraju był także odnotowany wzrost wartości wskaźnika względem 2007 roku⁴⁸, który w przypadku Wielkopolski wyniósł 87,0%, zaś w przypadku Polski – 99,8%.

Województwo wielkopolskie nie wyróżniało się również pod względem wielkości nakładów wewnętrznych w relacji do PKB (w cenach bieżących). W 2017 roku⁴⁹ wartość wskaźnika kształtowała się w regionie na stosunkowo niskim poziomie – 0,63% (8. miejsce wśród województw), tym samym była niższa niż średnia dla kraju – 1,03%. W przypadku sektora przedsiębiorstw wynosiła ona 0,33% (9. miejsce na tle województw, w kraju – 0,67%), a w odniesieniu do sektora rządowego i szkolnictwa wyższego – 0,30% (w kraju – 0,37%). W porównaniu z 2007 rokiem wartość wskaźnika zwiększyła się w województwie wielkopolskim o 0,11 p.p., podczas gdy w Polsce wzrost ten wyniósł 0,46 p.p.

⁴⁵ W przypadku 2007 roku w analizach uwzględniono wartość wskaźnika dotyczącego zatrudnionych na 1 000 osób aktywnych zawodowo (EPC).

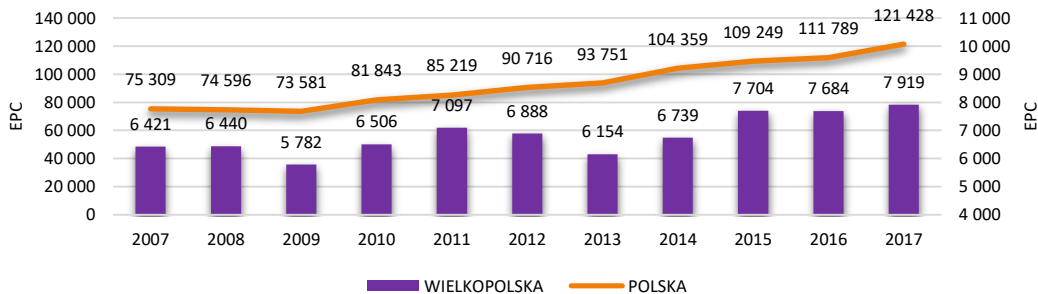
⁴⁶ W przypadku 2007 roku uwzględniono liczbę zatrudnionych w B+R.

⁴⁷ Działalność badawcza i rozwojowa w Polsce w 2017 r., Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa, 2018 r.

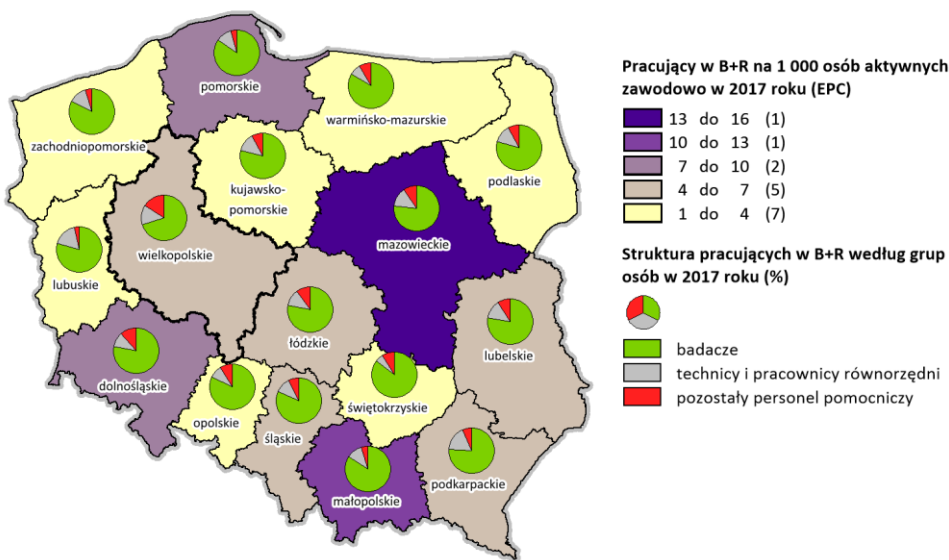
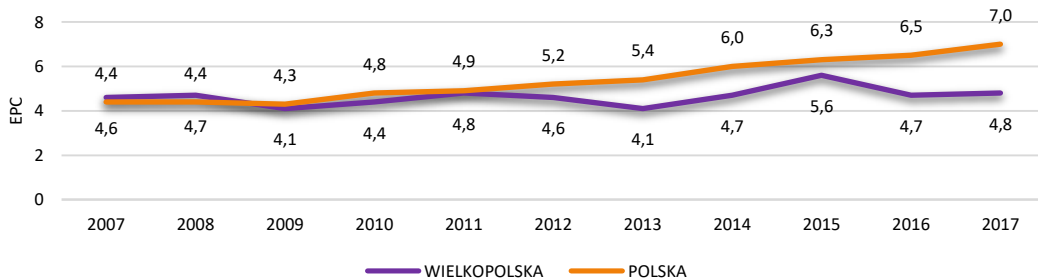
⁴⁸ W przypadku 2007 roku uwzględniono wartość wskaźnika dotyczącego nakładów wewnętrznych na B+R w przeliczeniu na 1 zatrudnionego w B+R.

⁴⁹ W przypadku 2017 roku wartość wskaźnika obliczono na podstawie szacunkowej wartości PKB (w cenach bieżących).

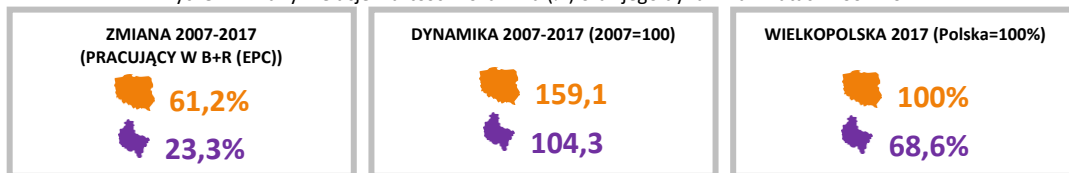
Ryc. 80. Pracujący⁵⁰ w B+R w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (EPC)

Ryc. 81. Pracujący w B+R na 1 000 osób aktywnych zawodowo w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (EPC)

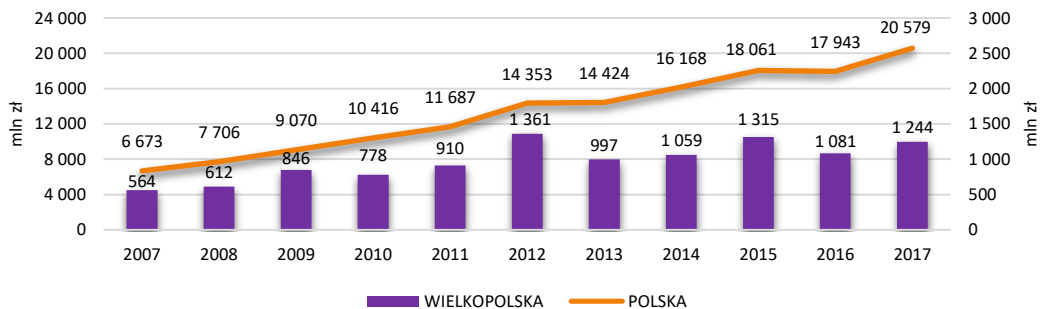
Ryc. 82. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

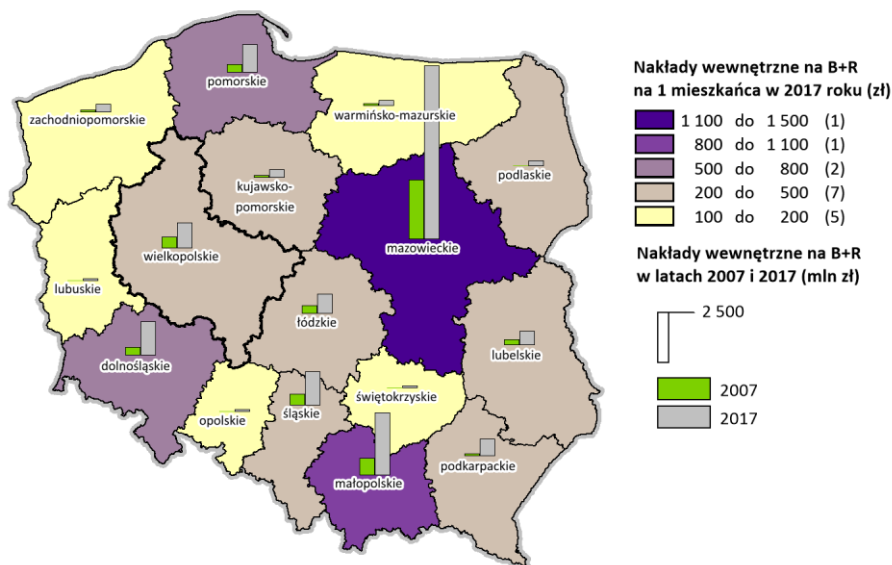
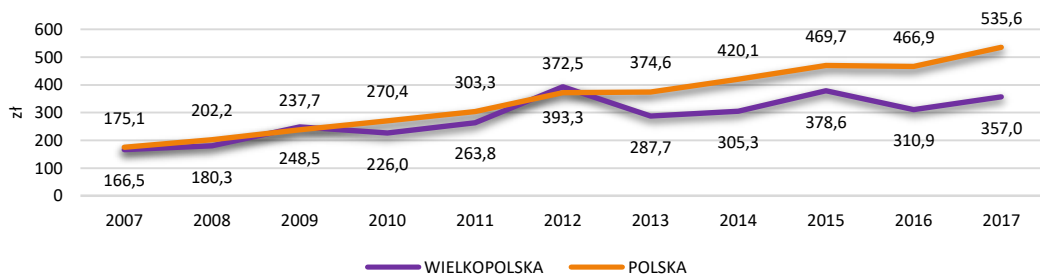
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

⁵⁰ W przypadku lat 2007-2015 przedstawiono dane dotyczące liczby zatrudnionych w B+R.

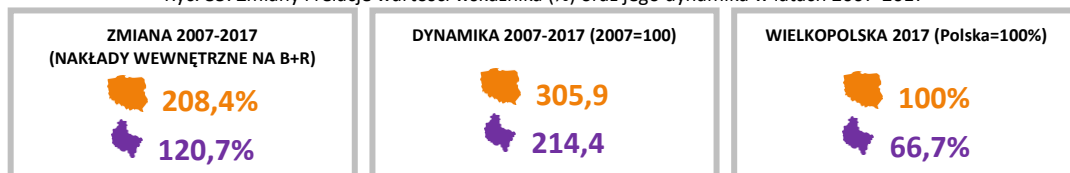
Ryc. 83. Nakłady wewnętrzne na B+R w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 84. Nakłady wewnętrzne na B+R na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

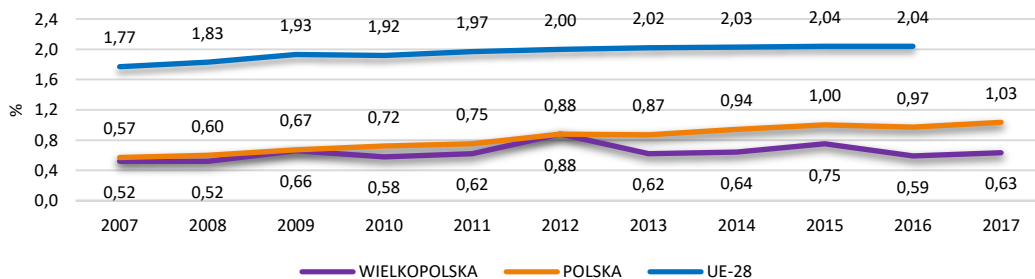

Ryc. 85. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

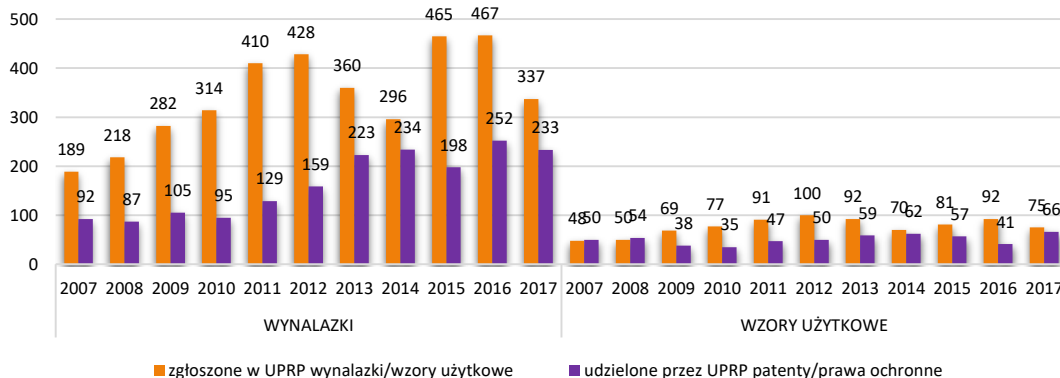
Ryc. 86. Nakłady wewnętrzne na B+R w relacji do PKB w Wielkopolsce i Polsce oraz UE-28 w latach 2007-2017⁵¹ (%)

Źródło Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Eurostatu

Efektami prowadzonej działalności B+R są powstające wynalazki i wzory użytkowe, które chronione są udzielanymi patentami i prawami ochronnymi. W 2017 roku wśród 4 877 zgłoszonych do Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej (UPRP) wynalazków i wzorów użytkowych 412 (tj. 8,4%) pochodziło z województwa wielkopolskiego (4. miejsce w kraju). Zgłoszenia dotyczyły głównie wynalazków (337, tj. 8,6% wszystkich zgłoszonych do UPRP), a w mniejszym stopniu wzorów użytkowych (75, tj. 7,9% wszystkich zgłoszonych do UPRP). UPRP udzielił w 2017 roku 233 patentów na wynalazki (tj. 8,3% wszystkich udzielonych w kraju) oraz 66 praw ochronnych na wzory użytkowe (tj. 8,5% ogółu objętych prawami ochronnymi) zgłoszone przez podmioty z Wielkopolski. Łącznie stanowiło to 8,4% (5. miejsce wśród województw) wszystkich patentów i praw ochronnych udzielonych w tym okresie w Polsce.

Ryc. 87. Zgłoszone w UPRP wynalazki i wzory użytkowe oraz udzielone przez UPRP patenty i prawa ochronne w Wielkopolsce w latach 2007-2017

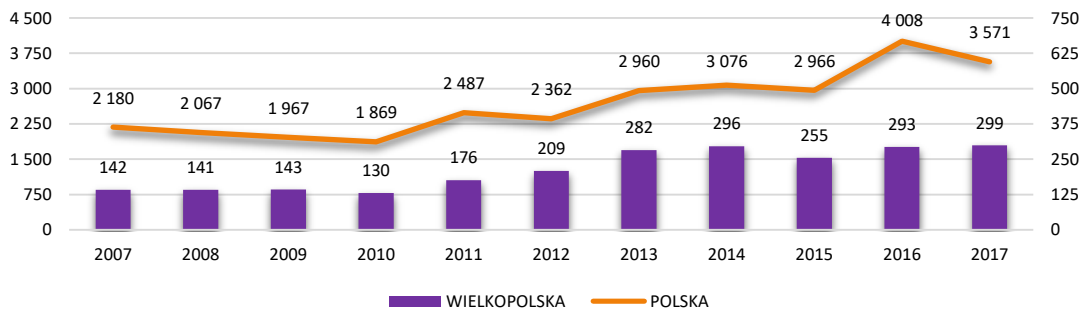

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz raportów rocznych Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej

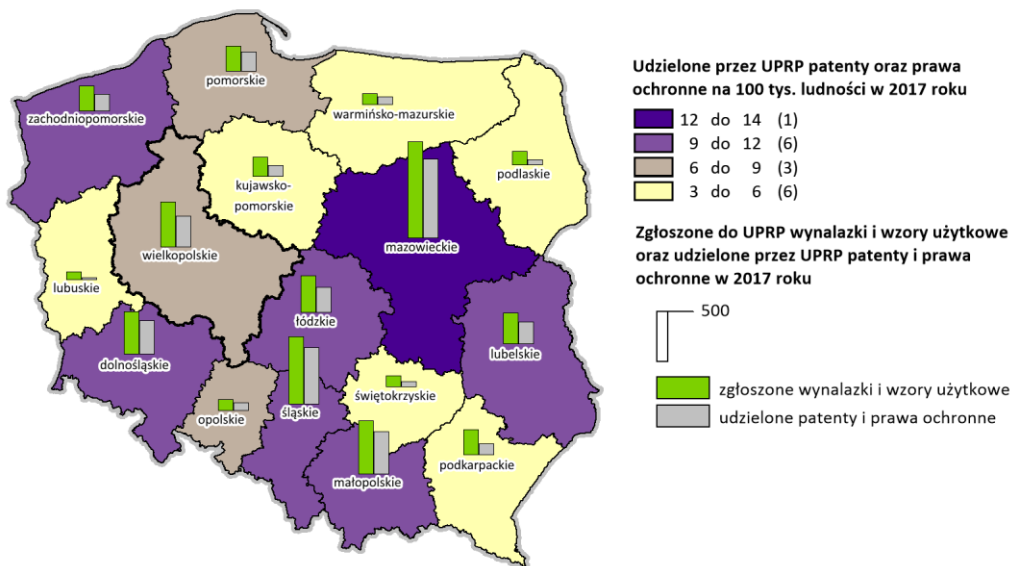
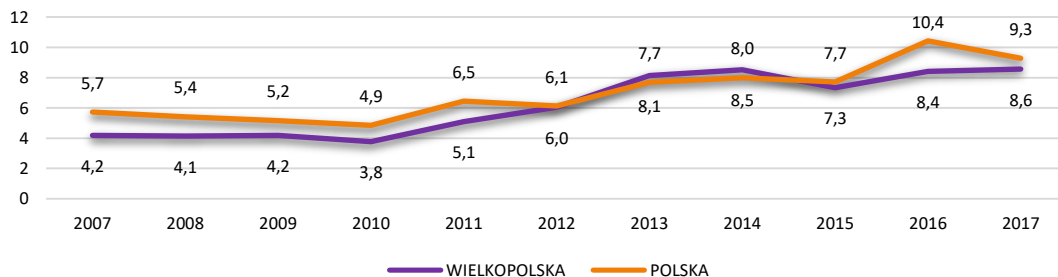
Na 100 tys. mieszkańców Wielkopolski przypadało w 2017 roku 8,6 udzielonych przez UPRP patentów i praw ochronnych, co było wartością niższą od średniej krajowej (9,3), plasującą ją na 8. miejscu wśród województw. Należy jednak zaznaczyć, że region charakteryzował się wyższym niż w kraju wzrostem wartości wskaźnika – w porównaniu z 2007 rokiem jego wartość zwiększyła się o 104,4%, natomiast w Polsce o 62,5%. W przypadku patentów na wynalazki wartość wskaźnika wyniosła w 2017 roku 6,7 (w kraju – 7,3), natomiast w odniesieniu do praw ochronnych na wzory użytkowe osiągnęła poziom 1,9 (w kraju – 2,0).

⁵¹ Wartość wskaźnika dla Polski i Wielkopolski w 2017 roku obliczono na podstawie wstępnych szacunków GUS dotyczących PKB w cenach bieżących. W przypadku UE-28 dane na temat wartości wskaźnika w 2017 roku nie są dostępne.

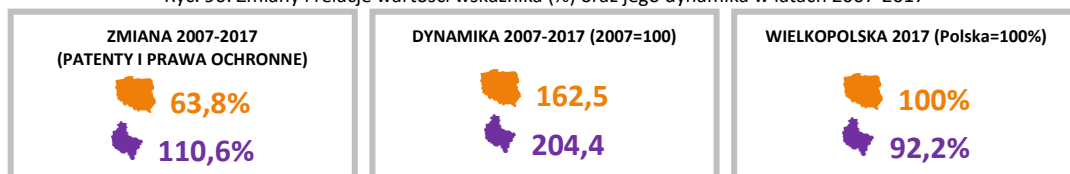
Ryc. 88. Udzielone przez UPRP patenty i prawa ochronne w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 89. Udzielone przez UPRP patenty na wynalazki i prawa ochronne na wzory użytkowe na 100 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

Ryc. 90. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

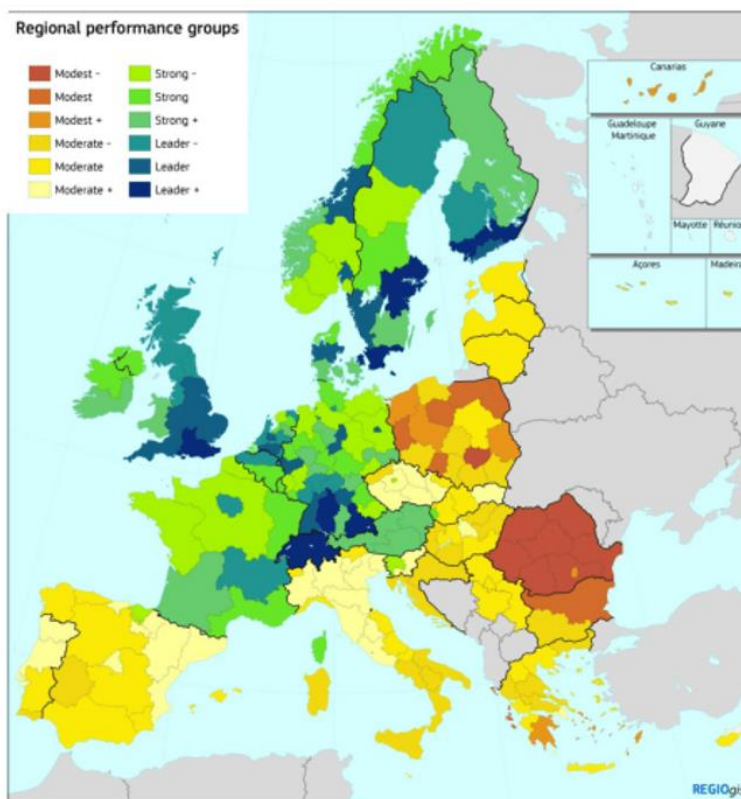

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

1.6.2. Działalność innowacyjna

Województwo wielkopolskie nie wyróżnia się pod względem innowacyjności, zarówno na tle regionów UE, jak i polskich województw. Potwierdza to przygotowywany cyklicznie raport na temat innowacyjności regionów europejskich, którego ósmą edycję opublikowano w 2017 roku⁵². Jednostki (220 regionów z 22 państw członkowskich UE, Norwegii, Serbii i Szwajcarii⁵³) są w nim klasyfikowane pod względem poziomu innowacyjności do czterech grup: liderów innowacji (wynik powyżej 120% średniej UE), silnych innowatorów (90-120% średniej UE), umiarkowanych innowatorów (50-90% średniej UE) i skromnych innowatorów (poniżej 50% średniej UE). Dodatkowo w obrębie każdej z nich podzielono je na trzy części – regiony osiągające w danej grupie wyniki najwyższe (oznaczone „+”), pośrednie oraz najniższe (oznaczone „-”). Podstawą klasyfikacji jest złożony (syntetyczny) wskaźnik – RII (*Regional Innovation Index*), stanowiący wypadkową 18 wskaźników odnoszących się do kwestii mających znaczenie dla innowacyjności. Zgodnie z Raportem Wielkopolska, podobnie jak w latach poprzednich, należała do grupy regionów charakteryzujących się najniższą innowacyjnością – skromnych innowatorów, którą tworzyły 22 jednostki, w tym 9 polskich województw. Mimo odnotowanego (umiarkowanego) wzrostu wskaźnika względem RII 2011 (o 2,5), województwo zajęło 199. pozycję wśród 220 analizowanych regionów, osiągając jednocześnie 8. wynik w kraju. Warto jednak zaznaczyć, że Wielkopolska osiągnęła najwyższy wynik (49,3% średniej UE) w grupie skromnych innowatorów („+”), który kształtował się na poziomie nieznacznie niższym niż graniczna wartość 50% średniej UE, powyżej której jednostki kwalifikowane są do klasy umiarkowanych innowatorów.

Ryc. 91. Innowacyjność regionów UE, Norwegii, Serbii i Szwajcarii w 2016 roku

Źródło: Regional Innovation Scoreboard 2017

⁵² Regional Innovation Scoreboard 2017, European Commission, 2017 r.

⁵³ Cypr, Estonia, Łotwa, Litwa, Luksemburg i Malta są rozpatrywane w raporcie na poziomie kraju.

Tab. 11. Innowacyjność polskich województw na tle regionów UE, Norwegii, Serbii i Szwajcarii w 2016 roku

Województwo	Indeks RII 2017	Pozycja w rankingu	Grupa innowatorów	Zmiana indeksu względem RII 2011
mazowieckie	63,6	159	umiarkowany	-0,1
małopolskie	57,2	178	umiarkowany -	4,6
dolnośląskie	56,9	179	umiarkowany -	3,7
pomorskie	55,0	181	umiarkowany -	0,4
podkarpackie	51,8	192	umiarkowany -	2,9
tódzkie	50,4	197	umiarkowany -	4,7
śląskie	50,3	198	umiarkowany -	2,1
wielkopolskie	49,3	199	skromny +	2,5
lubelskie	47,4	201	skromny +	7,6
zachodniopomorskie	47,0	204	skromny +	5,6
kujawsko-pomorskie	46,3	206	skromny	0
podlaskie	45,5	207	skromny	5,1
opolskie	43,7	208	skromny	-0,6
lubuskie	41,1	210	skromny	3,1
warmińsko-mazurskie	38,9	212	skromny	-3,3
świętokrzyskie	36,8	213	skromny -	0,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Regional Innovation Scoreboard 2017, European Commission, 2017 r.

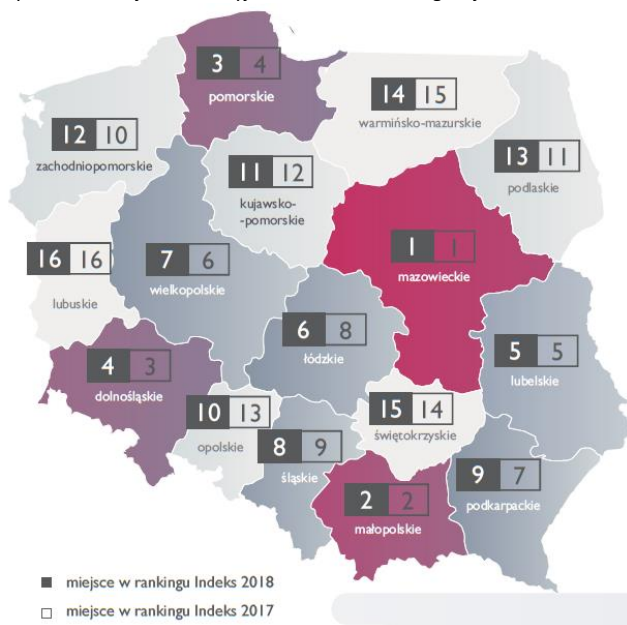
Niska pozycja województwa wielkopolskiego pod względem poziomu innowacyjności była konsekwencją tego, iż w przypadku znacznej części analizowanych wskaźników kwalifikowało się ono do grupy regionów osiągających najniższe wyniki. Taka sytuacja występowała w przypadku dziewięciu wskaźników: (1) odsetka ludności w wieku 25-64 lat uczestniczącej w kształceniu ustawicznym, (2) wydatków na B+R w sektorze przedsiębiorstw w relacji do PKB, (3) odsetka innowacyjnych MŚP, (4) odsetka MŚP wprowadzających innowacje produktowe lub procesowe, (5) odsetka MŚP wdrażających innowacje marketingowe lub organizacyjne, (6) odsetka MŚP współpracujących z innymi, (7) liczby publikacji publiczno-prywatnych w przeliczeniu na 1 mln osób, (8) liczby wniosków patentowych zgłoszonych do Europejskiego Urzędu Patentowego w przeliczeniu na 1 mld PKB, (9) udziału sprzedaży innowacji nowych dla rynku lub dla MŚP w ogólnym obrocie. Elementami wyróżniającymi pozytywnie Wielkopolskę na tle regionów europejskich były natomiast: względnie wysoki udział wydatków MŚP na innowacje inne niż B+R w ich ogólnym obrocie, liczba wniosków wzorniczych przypadających na 1 mld PKB oraz odsetek ludności w wieku 30-34 lat z wykształceniem wyższym, w przypadku których województwo zakwalifikowało się do grupy jednostek o najwyższych lub wysokich wynikach. W odniesieniu do pozostałych sześciu wskaźników: (1) liczby międzynarodowych publikacji naukowych w przeliczeniu na 1 mln osób, (2) odsetka publikacji naukowych z regionu należących do 10% najczęściej cytowanych publikacji na świecie, (3) wydatków na B+R w sektorze publicznym w relacji do PKB, (4) liczby wniosków o znaki towarowe w przeliczeniu na 1 mld PKB, (5) odsetka zatrudnionych w sektorze średnio-wysokiej/wysokiej technologii i usługach opartych na wiedzy oraz (6) udziału wyrobów średnio-wysokich/wysokich technologii w eksporcie, Wielkopolska osiągała przeciętne wyniki.

Niekorzystna sytuacja Wielkopolski ujawnia się też w raportach banku Millenium, w których ocenie podlega potencjał innowacyjności województw. Zawarty w nich ranking bazuje na syntetycznym wskaźniku (indeks Millenium) uwzględniającym sześć kryteriów warunkujących rozwój innowacyjności, tj. wydajność pracy, stopę wartości dodanej, wydatki na B+R, edukację policealną, liczbę pracujących w obszarze B+R oraz liczbę patentów. Zgodnie z raportem z 2018 roku⁵⁴ region charakteryzował się umiarkowanym potencjałem innowacyjności (zajął 7. miejsce w zestawieniu). Na tle kraju wyróżniał się

⁵⁴ G. Maliszewski, A. Berent, Ł. Buczek, A. Pulnar, Indeks Millenium 2018. Potencjał Innowacyjności Regionów, Departament Public Relations Banku Millenium, Warszawa, 2018 r.

on pod względem wydajności pracy (3. lokata) i edukacji policealnej (5. lokata), zaś najmniej korzystnie wypadał w kryteriach dotyczących stopy wartości dodanej (12. pozycja) i liczby patentów (9. pozycja).

Ryc. 92. Potencjał innowacyjności w Polsce według województw

Źródło: Indeks Millenium 2018. Potencjał Innowacyjności Regionów, Departament Public Relations Banku Millenium, Warszawa, 2018 r.

Tab. 12. Ranking potencjału innowacyjności województw w Polsce w ujęciu ogólnym oraz w układzie kryteriów oceny

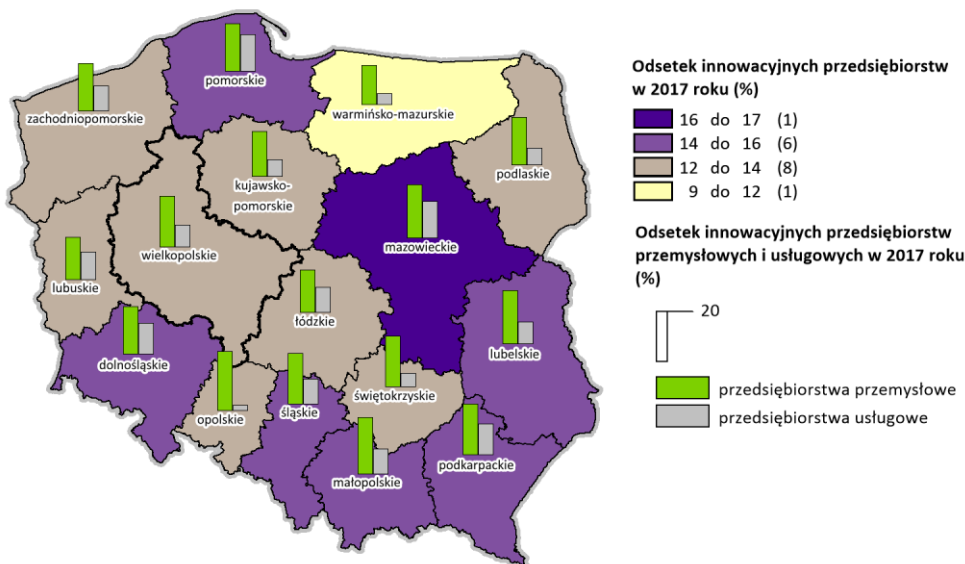
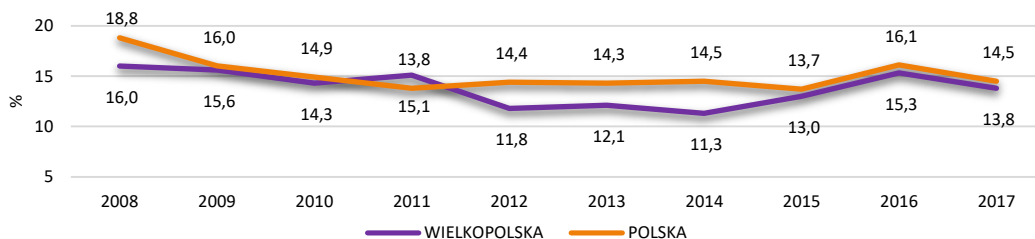
Województwo	Indeks Millenium		wydajność pracy		stopa wartości dodanej		wydatki na B+R		edukacja policealna		pracujący w B+R		liczba patentów	
	wartość	pozycja	wartość	pozycja	wartość	pozycja	wartość	pozycja	wartość	pozycja	wartość	pozycja	wartość	pozycja
mazowieckie	94	1	100	1	87	5	77	2	100	1	100	1	100	1
małopolskie	86	2	79	4	93	4	100	1	100	1	74	2	69	3
pomorskie	71	3	99	2	95	3	53	3	80	4	50	3	49	8
dolnośląskie	66	4	69	10	78	10	32	6	89	3	50	3	79	2
lubelskie	60	5	58	15	100	1	41	5	70	6	33	9	59	5
łódzkie	59	6	68	11	100	1	29	7	64	7	38	6	58	6
wielkopolskie	58	7	92	3	76	12	27	8	73	5	34	7	48	9
śląskie	56	8	75	7	81	8	24	9	53	10	34	7	69	3
podkarpackie	55	9	78	5	82	7	49	4	49	12	45	5	29	12
opolskie	47	10	76	6	76	12	17	11	46	13	20	13	50	7
kujawsko-pomorskie	46	11	72	8	73	14	16	12	57	8	26	10	33	11
zachodniopomorskie	46	11	64	14	83	6	13	15	53	10	21	12	40	10
podlaskie	45	13	72	8	68	16	20	10	57	8	25	11	29	12
warmińsko-mazurskie	40	14	58	15	79	9	15	13	42	14	20	13	25	15
świętokrzyskie	39	15	67	12	71	15	14	14	39	15	16	15	26	14
lubuskie	36	16	67	12	78	10	9	16	29	16	15	16	16	16

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Indeks Millenium 2018. Potencjał Innowacyjności Regionów, Departament Public Relations Banku Millenium, Warszawa, 2018 r.

Uwidaczniający się we wspomnianym wcześniej raporcie *Regional Innovation Scoreboard* problem niedostatecznej innowacyjności wielkopolskich przedsiębiorstw znajduje odzwierciedlenie w danych statystycznych. Zgodnie z nimi odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych⁵⁵ w regionie wyniósł w 2017 roku 13,8%, co było wartością o 2,2 p.p. niższą niż w 2008 roku, kształtującą się poniżej średniej dla kraju – 14,5% (8. miejsce wśród województw).

Wśród wielkopolskich przedsiębiorstw przemysłowych odsetek ten kształtował się w 2017 roku na poziomie 18,6% (8. pozycja wśród województw, średnia dla kraju – 18,5%), a więc w porównaniu do 2008 roku zmniejszył się o 0,2 p.p. (w kraju o 2,9 p.p.) – należy jednak zaznaczyć, że był wyższy niż w latach 2009-2016. Innowacje procesowe wdrożyło w województwie 16,1% przedsiębiorstw przemysłowych (w kraju – 15,3%), produktowe – 12,2% (w kraju – 12,0%), a nowe lub istotnie ulepszone dla rynku produkty – 6,4% (w kraju – 6,0%) podmiotów gospodarczych z sektora przemysłu. Tak jak w latach wcześniejszych najwyższy odsetek innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych odnotowano wśród dużych podmiotów, zatrudniających powyżej 249 osób (57,5%, w kraju – 59,3%), a następnie wśród przedsiębiorstw średnich (30,1%, w kraju – 32,3%) i małych (11,8%, w kraju – 11,3%).

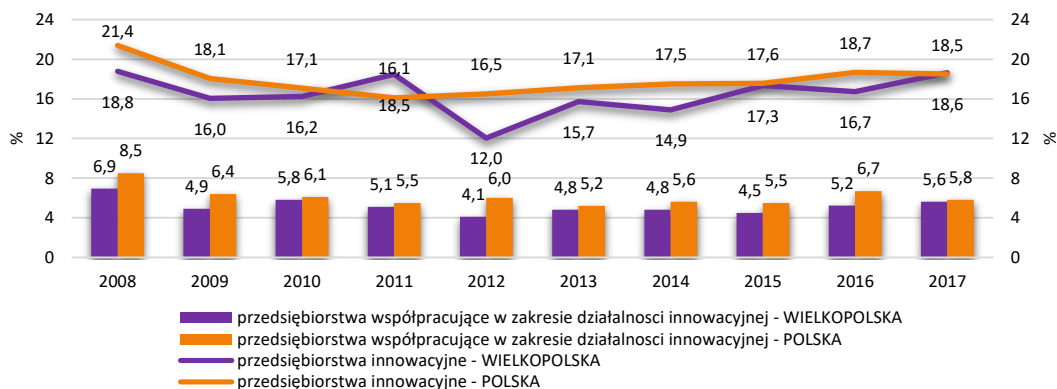
Ryc. 93. Odsetek innowacyjnych przedsiębiorstw Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

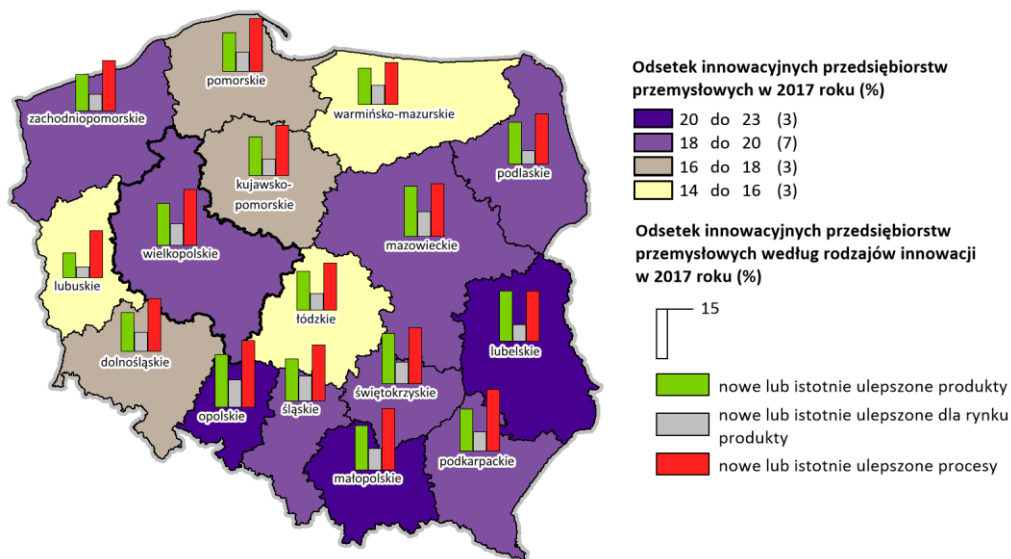
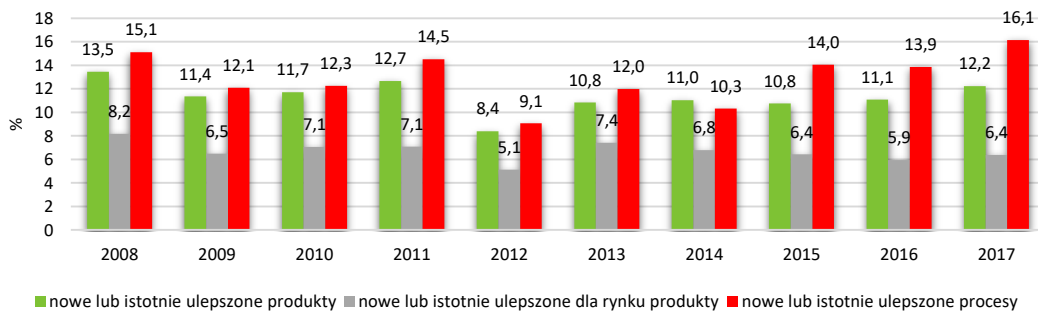
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

⁵⁵ Dane przedstawione w tej części opracowania obejmują podmioty gospodarcze z sektorów przemysłu oraz usług, przy czym należy zaznaczyć, że w przypadku przedsiębiorstw przemysłowych badaniem pełnym objęto podmioty powyżej 49 pracujących, a badaniem na próbie reprezentacyjnej podmioty o liczbie pracujących od 10 do 49 osób, natomiast w odniesieniu do przedsiębiorstw usługowych przeprowadzono badanie na próbie reprezentacyjnej.

Ryc. 94. Udziały przedsiębiorstw innowacyjnych oraz współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej w ogólnej liczbie przedsiębiorstw przemysłowych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 (%)

Ryc. 95. Odsetek innowacyjnych przedsiębiorstw przemysłowych według rodzajów wprowadzonych innowacji w Wielkopolsce w latach 2008-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

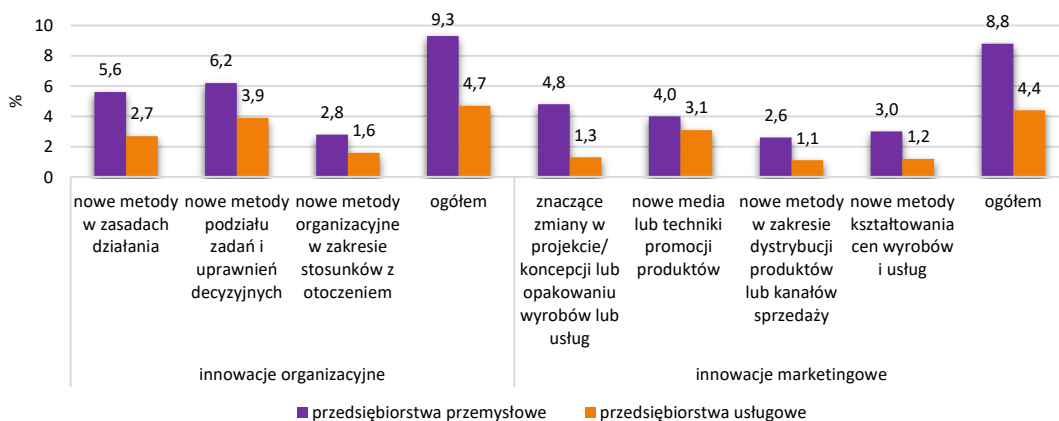

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W sektorze usług co najmniej jedną innowacją wdrożyło w 2017 roku 8,9% podmiotów gospodarczych z Wielkopolski, a więc mniej niż średnio w kraju – 10,4%. Była to wartość o 4,3 p.p. niższa niż w 2008 roku (w kraju o 5,7 p.p.), która plasowała region na 10. miejscu wśród województw. Blisko 6,5% przedsiębiorstw usługowych wprowadziło innowacje procesowe (w kraju – 8,3%), 5,4% innowacje produktowe (podobnie jak w kraju), a 2,1% innowacje rynkowe (w kraju – 2,3%).

Poza innowacjami produktowymi i procesowymi wdrażano także innowacje organizacyjne oraz marketingowe. W latach 2015-2017 innowacje organizacyjne wprowadziło w Wielkopolsce 4,7% przedsiębiorstw usługowych (12. miejsce wśród województw, średnia dla kraju – 7,0%) oraz 9,3% podmiotów z sektora przemysłu (3. pozycja w kraju, za województwami mazowieckim i pomorskim, średnia dla Polski – 8,4%). Dotyczyły one głównie nowych metod podziału zadań i usprawnień decyzyjnych, a w dalszej kolejności nowych metod w zasadach działania przedsiębiorstwa. Natomiast innowacje marketingowe wdrożyło w tym okresie 4,4% podmiotów z sektora usług (10. miejsce w kraju, średnio w Polsce – 6,9%) oraz 8,8% przedsiębiorstw przemysłowych (5. wynik wśród województw, przeciętnie w kraju – 7,5%). Były one związane głównie z nowymi mediami lub technikami promocji produktów oraz ze znaczącymi zmianami w projekcie/koncepcji lub opakowaniu wyrobów lub usług⁵⁶.

Ryc. 96. Odsetek przedsiębiorstw usługowych i przemysłowych w Wielkopolsce, które w latach 2015-2017 wdrożyły innowacje organizacyjne i marketingowe (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2015–2017, GUS, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

W 2017 roku 15,1% wielkopolskich przedsiębiorstw przemysłowych i 6,4% przedsiębiorstw usługowych poniosło nakłady na działalność innowacyjną (w kraju odpowiednio 14,7% i 8,2%). Ich łączna wartość wyniosła 3 173,0 mln zł (7,7% ogółu nakładów w kraju), przy czym większość związana była z podmiotami przemysłowymi (85,9%, tj. 2 724,7 mln zł) – głównie z przedsiębiorstwami dużymi (2 074,9 mln zł), a pozostała część (448,3 mln zł) z podmiotami z sektora usług. Połowa tej kwoty ukierunkowana była na maszyny i urządzenia techniczne (1 603,3 mln zł), a pozostała głównie na działalność B+R (21,9%, tj. 693,8 mln zł) oraz budynki i lokale, obiekty inżynierii lądowej i wodnej oraz grunty (11,3%, tj. 359,5 mln zł). Źródłem finansowania tych działań były przede wszystkim (w 79,5%) środki własne przedsiębiorstw (2 521,9 mln zł), a w dalszej kolejności: kredyty bankowe (9,7%, tj. 309,0 mln zł), środki pozyskane z zagranicy (3,8%, tj. 121,8 mln zł) i środki budżetowe (2,1%, tj. 67,0 mln zł).

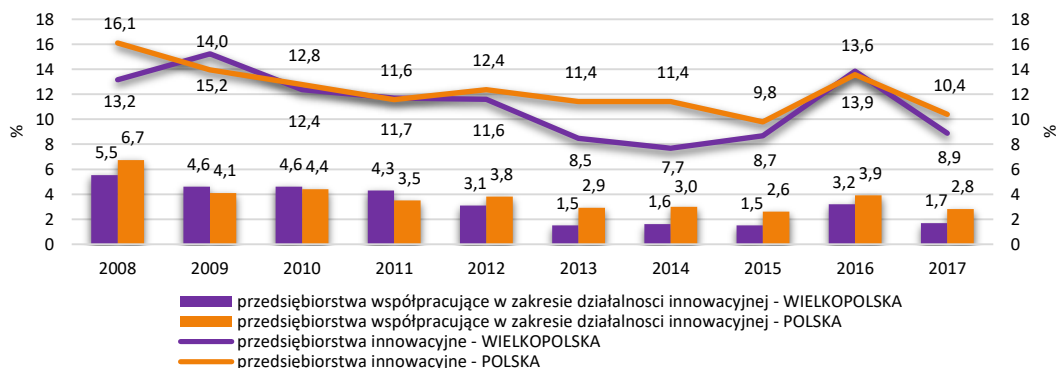
Poniesione przez przedsiębiorstwa z województwa wielkopolskiego nakłady na działalność innowacyjną stanowiły w 2017 roku 1,61% PKB⁵⁷ (8. miejsce wśród województw, średnio w kraju

⁵⁶ Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2015–2017, GUS, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa–Szczecin, 2018 r.

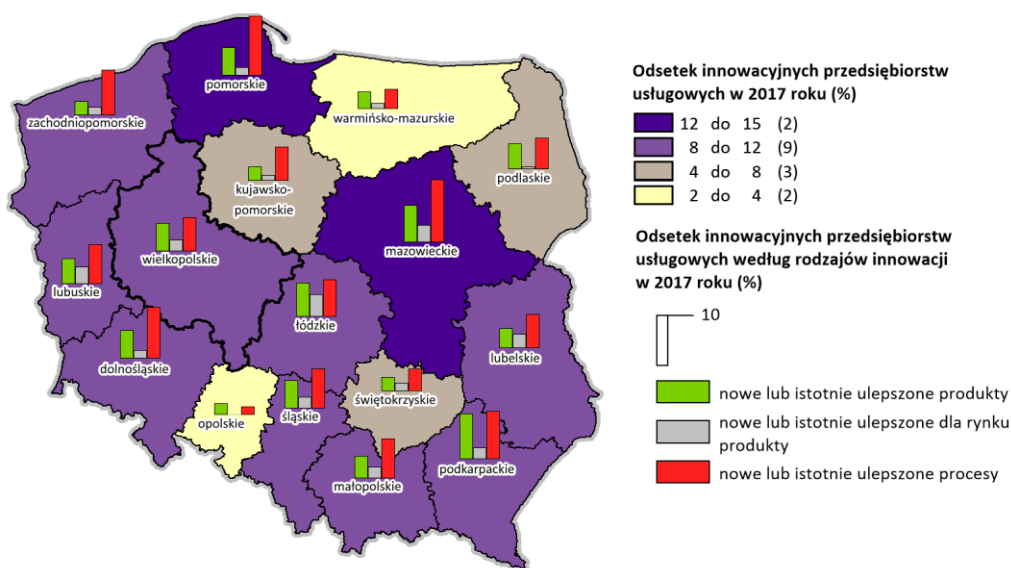
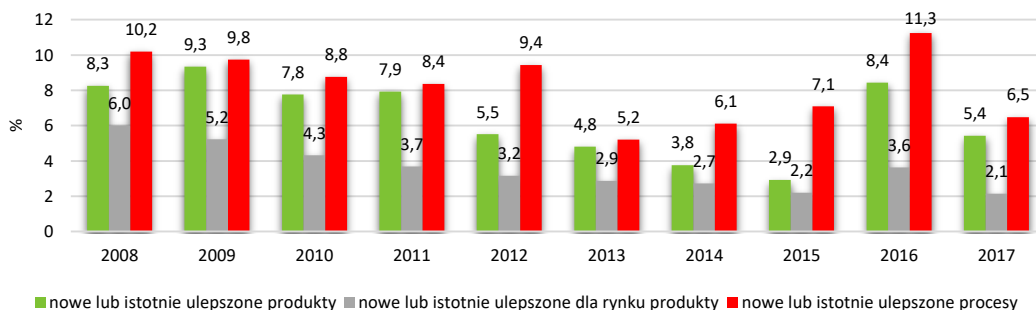
⁵⁷ Wartość wskaźnika w 2017 roku obliczono na podstawie wstępnych szacunków GUS dotyczących PKB w cenach bieżących.

– 2,07%). W latach 2008-2017 wartość wskaźnika w regionie charakteryzowała się pewną zmiennością – oscylowała w granicach od 0,85% (2009 rok) do 1,90% (2015 rok), jednak w całym tym okresie kształtowała się na poziomie niższym niż średnia krajowa.

Ryc. 97. Udziały przedsiębiorstw innowacyjnych oraz współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej w ogólnej liczbie przedsiębiorstw z sektora usług w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 (%)

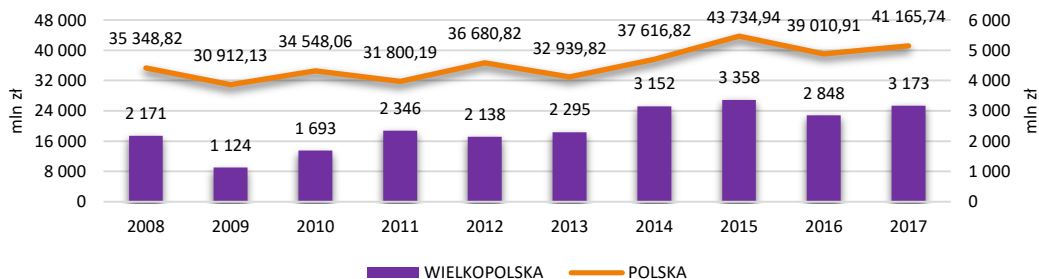

Ryc. 98. Odsetek innowacyjnych przedsiębiorstw usługowych według rodzajów wprowadzonych innowacji w Wielkopolsce w latach 2008-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

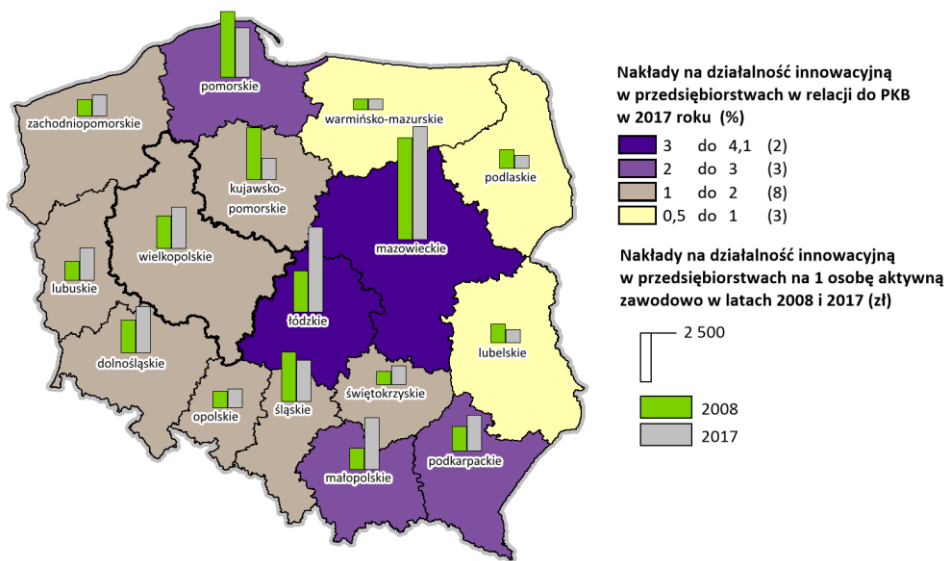
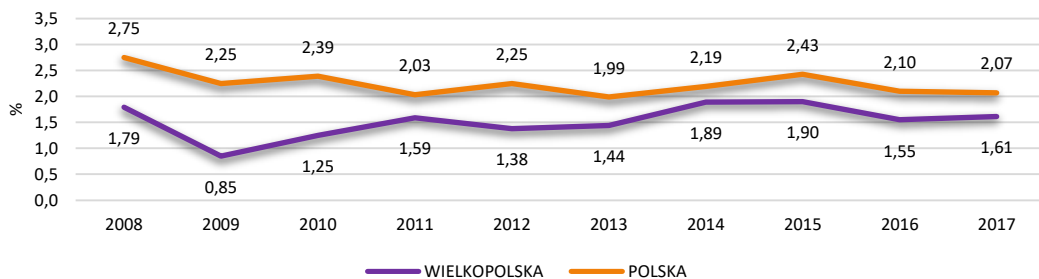

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

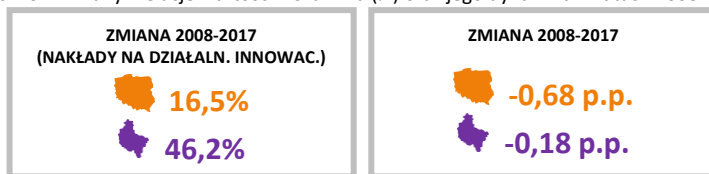
Ryc. 99. Nakłady przedsiębiorstw na działalność innowacyjną w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 (mln zł)

Ryc. 100. Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach w relacji do PKB w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku⁵⁸ (%)

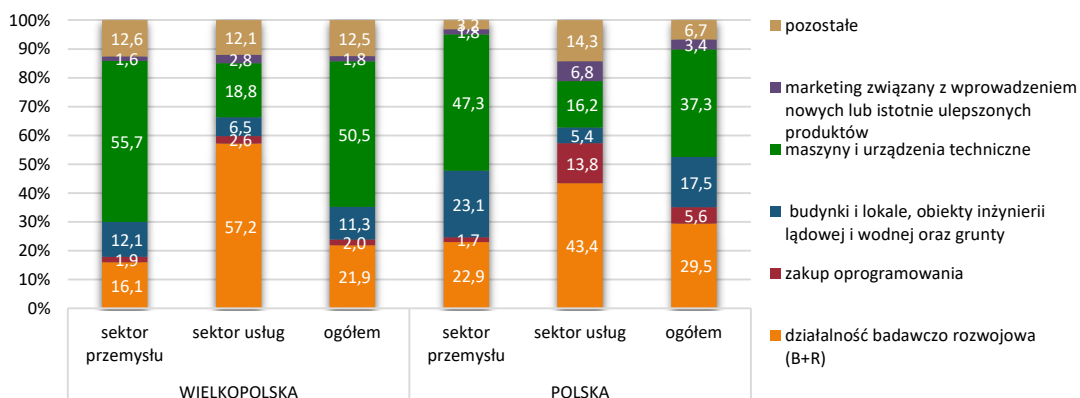
Ryc. 101. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

⁵⁸ Wartość wskaźnika w 2017 roku obliczono na podstawie wstępnych szacunków GUS dotyczących PKB w cenach bieżących.

Ryc. 102. Struktura nakładów poniesionych przez przedsiębiorstwa na działalność innowacyjną według rodzajów działalności innowacyjnej w Wielkopolsce i Polsce w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ważnym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi innowacyjności gospodarki jest współpraca między podmiotami, która nadal jest niedostatecznie rozwinięta. W 2017 roku 1,7% przedsiębiorstw usługowych i 5,6% przedsiębiorstw przemysłowych współpracowało w zakresie działalności innowacyjnej z innymi podmiotami gospodarczymi lub instytucjami niekomercyjnymi. W obu przypadkach odsetki te były niższe niż przeciętnie w kraju (odpowiednio: 2,8% i 5,8%) i plasowały region na 9. miejscu w Polsce – najwyższe wartości wskaźnika odnotowały: w odniesieniu do podmiotów z sektora usług – województwo mazowieckie (4,5%), a w odniesieniu do przedsiębiorstw przemysłowych – województwo małopolskie (8,1%). W przypadku przedsiębiorstw usługowych aktywnym udziałem we wspólnych projektach dotyczących działalności innowacyjnej cechowało się 9,0% przedsiębiorstw dużych (w kraju – 17,1%), 5,2% średnich (w kraju – 7,4%) i 1,0% małych (w kraju – 1,6%). Natomiast w odniesieniu do podmiotów z sektora przemysłu odsetki te kształtowały się odpowiednio na poziomie: 26,9% (w kraju – 30,5%), 8,5% (w kraju – 10,7%) i 3,0% (w kraju – 2,5%).

Konsekwencją podejmowanych przez przedsiębiorstwa działań są przychody osiągane ze sprzedaży wytworzonych produktów. W 2017 roku udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych lub istotnie ulepszonych w podmiotach z sektora przemysłu w wartości sprzedaży wyrobów ogółem kształtował się w Wielkopolsce na poziomie 7,7%, co było najniższą wartością odnotowaną w regionie w ostatnim dziesięcioleciu, niższą niż średnia krajowa (8,8%). Podobna sytuacja występowała w przypadku udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem, który wyniósł 6,9% (w kraju 7,1%), w tym 4,0% w odniesieniu do sprzedaży produktów innowacyjnych dla rynku oraz około 3,0% w przypadku sprzedaży produktów innowacyjnych tylko dla przedsiębiorstwa (w kraju odpowiednio 3,4% i 3,6%). Biorąc pod uwagę produkty innowacyjne na eksport wartość wskaźnika osiągnęła natomiast poziom 3,1%, podczas gdy w Polsce wyniosła 3,7%.

1.6.3. Inteligentne specjalizacje

Rozpatrując zagadnienie innowacyjności warto wspomnieć o inteligentnych specjalizacjach (IS), wyodrębnionych w ramach Regionalnej Strategii Innowacji dla Wielkopolski – kluczowego dokumentu opisującego założenia oraz sposób realizacji polityki innowacyjnej województwa wielkopolskiego, służącego jednocześnie realizacji założeń unijnej Strategii Europa 2020. Zidentyfikowanie IS w regionach było w perspektywie UE 2014-2020 warunkiem koniecznym do uzyskania dostępu do środków w ramach polityki spójności, mającym na celu koncentrację wsparcia w ramach prowadzonej polityki innowacyjnej na (dopasowanych do uwarunkowań) kluczowych dla regionu priorytetach

w zakresie rozwoju opartego na wiedzy. Wyznaczenie obszarów specjalizacji było odpowiedzią na niedostateczny rozwój sektora B+R oraz słabnącą innowacyjność gospodarki i miało służyć osiągnięciu przez poszczególne regiony przewag konkurencyjnych w określonych dziedzinach.

W Wielkopolsce, w wyniku procesu przedsiębiorczego odgrywania, wyodrębniono trzy grupy obszarów IS, tj.:

- Obszary wyłaniające się z tradycyjnych specjalizacji gospodarczych Wielkopolski i posiadające potencjał modernizacji i unowocześnienia dzięki stykowi ze specjalizacją naukową regionu:
 - **Biosurowce i żywność dla świadomych konsumentów** – obszar obejmujący produkcję biosurowców i żywności w ramach całego łańcucha wartości, mający na celu m.in. rozwój bezpiecznych bioproduktów i zdrowej żywności, nowoczesnych technologii produkcji żywności, innowacyjnych metod sprzedaży i dystrybucji wysokojakościowej żywności, ekologicznej produkcji żywności i zagospodarowania odpadów poprodukcyjnych,
 - **Wnętrza przyszłości** – obszar obejmujący produkcję wyposażenia wnętrz (odpowiadającą potrzebom ludności) w ramach dobrze współpracujących łańcuchów wartości w regionie, mający na celu budowę i rozwój marek globalnych. Ukierunkowany jest on m.in. na rozwój: specjalistycznych i spersonalizowanych mebli i artykułów wnętrz, nowych zastosowań technologii i materiałów, wzornictwa przemysłowego i innowacji opierających się o design, recyklingu i upcyklingu w produkcji mebli i wyposażenia wnętrz,
 - **Przemysł jutra** – obszar ukierunkowany na stosowanie zaawansowanych procesów produkcyjnych i procesów specjalnych oraz wdrażanie produkcji zrównoważonej. Koncentruje się on m.in. na rozwoju: wyspecjalizowanych technologii, maszyn, urządzeń i in. elementów dla przemysłów rolno-spożywczego, wyposażenia wnętrz i transportowego, ekoinnowacyjnych środków transportu samochodowego i powietrznego oraz pojazdów i systemów komunikacji publicznej, zautomatyzowanych, zrównoważonych i zoptymalizowanych procesów produkcyjnych oraz sterowania i monitorowania, materiałów z recyklingu i odzysku,
 - **Wyspecjalizowane procesy logistyczne** – obszar koncentrujący się na wykorzystaniu istniejącego w regionie potencjału do rozwoju wyspecjalizowanych usług i produktów logistycznych oraz zrównoważonych łańcuchów dostaw zwiększających poziom obsługi klientów biznesowych, a także procesów logistycznych wspierających mobilność regionalną. W jego ramach rozwija się m.in. specjalistyczne rozwiązania logistyczne dla potrzeb MŚP i handlu wielokanałowego (w tym elektronicznego), usługi, technologie i produkty dla logistyki, inżynierię i informatyzację procesów logistycznych, transport multimodalny,
 - **Rozwój oparty na ICT** – obszar obejmujący dwie dziedziny: technologie dla innowacyjnych społeczności oraz biznesowe zastosowania ICT, w ramach którego rozwijane są m.in. aplikacje, usługi i systemy ICT służące poprawie jakości życia, zaawansowane systemy dla biznesu, specjalistyczne narzędzia i produkty ICT dla pozostałych IS regionu, systemy informatyczne do zarządzania złożoną infrastrukturą, systemy osadzone dla infrastruktury,

W ramach ww. specjalizacji wspiera się także przygotowanie i profesjonalizację kadr dla poszczególnych obszarów specjalizacji.

- Jakość życia – obszary wyłaniające się z wyzwań stojących przed Wielkopolską obejmujące nowoczesne technologie, usługi i produkty przyjazne człowiekowi oraz poprawiające jakość życia, oparte na sektorach emergentnych i wyłaniającym się potencjale naukowym:
 - **Nowoczesne technologie medyczne** – obszar obejmujący nowe technologie pomocne w walce z chorobami rzadkimi i cywilizacyjnymi (chorobami układu krążenia, układu nerwowego, nowotworami i in.), a także technologie farmaceutyczne wykazujące potencjał komercjalizacji i odpowiadające na popyt ze strony przedsiębiorstw. W jego ramach rozwijane są m.in. medycyna spersonalizowana, produkty, usługi i nowe technologie związane z profilaktyką, diagnostyką i terapią chorób cywilizacyjnych oraz chorób rzadkich, a także nowe metody wspomagające decyzje diagnostyczne i leczenie z wykorzystaniem ICT i Big Data.

- Obszary innowacji międzybranżowych – obszary dotyczące powiązań międzybranżowych między zidentyfikowanymi IS. Inwestycje w obszary tworzące się na styku istniejących IS mogą prowadzić do znaczących innowacji, tworzą synergie i przynoszą największe korzyści dla rozwoju gospodarki regionu.

Podsumowanie:

- W Wielkopolsce odnotowuje się stopniowy wzrost wartości wskaźników dotyczących liczby podmiotów w działalności B+R, pracujących w nich osób, nakładów wewnętrznych na działalność B+R, a także wskaźników odnoszących się do efektów tej działalności – liczby udzielonych przez URPR patentów na wynalazki i praw ochronnych na wzory użytkowe. Mimo to nadal kształtowały się one na niesatysfakcjonującym poziomie, nieprzekraczającym średniej krajowej, co świadczy o niepełnym wykorzystaniu dostępnego w regionie potencjału badawczo-rozwojowego.
- Województwo wielkopolskie nadal charakteryzowało się niskim poziomem innowacyjności, zarówno na poziomie europejskim, jak i krajowym. Wynikało to przede wszystkim z niedostatecznej aktywności innowacyjnej wielkopolskich przedsiębiorstw, o czym świadczą m.in. wartości wskaźników dotyczących odsetka przedsiębiorstw innowacyjnych oraz współpracujących w zakresie działalności innowacyjnej, czy nakładów poniesionych przez przedsiębiorstwa na działalność innowacyjną, które najczęściej kształtowały się na poziomie niższym niż średnio w kraju.

1.7. Przemysł 4.0.⁵⁹

Obecnie w gospodarce obserwuje się zmiany przejawiające się ukierunkowaniem na innowacyjne rozwiązania i dostępne technologie cyfrowe oraz powstawaniem sieci połączeń pomiędzy produktami, łańcuchami wartości i modelami biznesowymi. To ukierunkowanie, wynikające w szczególności z potrzeby umocnienia pozycji na rynku oraz dostosowania się do obecnych wymagań rynku i oczekiwań klienta określane jest mianem czwartej rewolucji przemysłowej (przemysłu 4.0). Przemysł 4.0. to pojęcie odnoszące się do integracji pracowników, inteligentnych maszyn i urządzeń, systemów oraz wprowadzania zmian w procesach produkcyjnych (zmian w sposobie pracy), których celem jest zwiększenie wydajności wytwarzania i umożliwienie wprowadzania elastycznych zmian asortymentu, w jak największym stopniu dostosowanego do indywidualnych potrzeb klientów.

Województwo wielkopolskie znajduje się na początkowym etapie wdrażania czwartej rewolucji przemysłowej, a świadomość wielkopolskich przedsiębiorstw na temat idei przemysłu 4.0. i korzyści płynących z jej wdrażania jest stosunkowo niewielka. Wśród objętych badaniem przedsiębiorstw 44,0% posiadało wiedzę na temat tej koncepcji, natomiast pozostała część nie spotkała się nigdy z pojęciem przemysłu 4.0. (28,0%) lub znane jej było tylko samo pojęcie, lecz nie istota tej idei (28,0%). O niewystarczającym stopniu wdrażania założeń przemysłu 4.0. świadczy również fakt, iż działalność dużej części przedsiębiorstw uczestniczących w badaniu nie była zautomatyzowana – większość wykorzystywanych maszyn i urządzeń wymagała ręcznej obsługi (37,1%) lub była ona jedynie częściowo zautomatyzowana (34,6%). W przypadku 25,1% podmiotów gospodarczych większość procesów była zautomatyzowana, wymagała programowania i umiejętności informatycznych, a jedynie w działalności 3,2% przedsiębiorstw występowała integracja ludzi, maszyn i systemów informatycznych a maszyny mogły komunikować się między sobą bez udziału człowieka, która świadczyłaby o rozwoju w kierunku przemysłu 4.0.

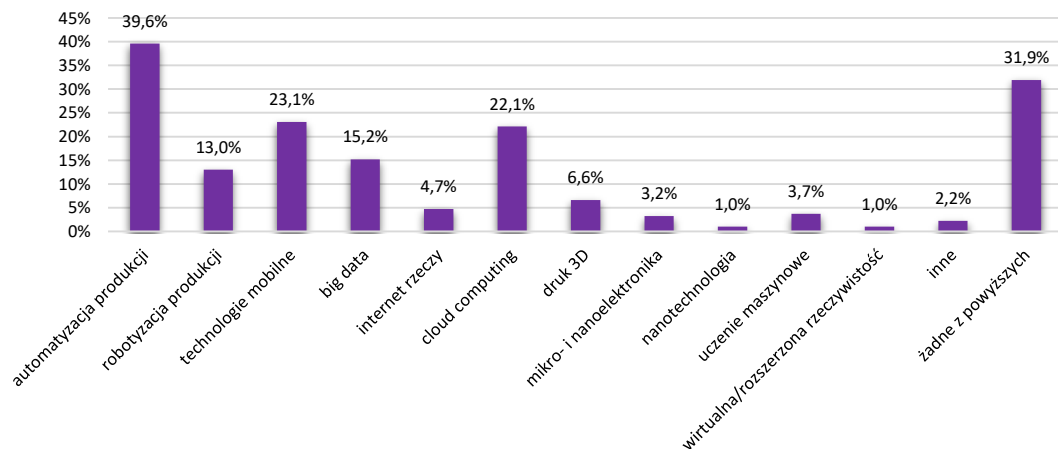
Wartym uwagi jest także to, że blisko 1/3 badanych przedsiębiorstw (31,9%) z Wielkopolski nie wykorzystywała technologii charakterystycznych dla przemysłu 4.0. W pozostałej części najczęściej pojawiały się: automatyzacja produkcji (z wykorzystaniem pojedynczych maszyn lub współpracujących ze sobą maszyn) (39,6%), technologie mobilne (23,1%), cloud computing (22,1%), a w dalszej kolejności były to: Big Data (15,2%), robotyzacja produkcji (13,0%), wytwarzanie addytywne (druk 3D – 6,6%), Internet rzeczy (4,7%), uczenie maszynowe (3,7%) oraz mikro- i nanoelektronika (3,2%).

Czwarta rewolucja przemysłowa wiąże się nie tylko z wykorzystaniem nowych technologii, lecz także z wdrażaniem koncepcji wspierających zarządzanie produkcją, które mają wpływ na rozwój w kierunku przemysłu 4.0. W tym przypadku sytuacja wielkopolskich przedsiębiorstw również nie kształtowała się korzystnie, o czym może świadczyć to, iż połowa badanych podmiotów (50,1%) nie wdrażała w okresie 5 ostatnich lat narzędzi wspierających proces zarządzania. Natomiast pozostała ich część wykorzystywała koncepcje, które najczęściej nie wymagają dużych nakładów finansowych, wiedzy i poziomu innowacji, tj. ERP (ang. *Enterprise Resource Planning*) (36,9%) poprzez m.in. korzystanie z oprogramowania wspierającego zarządzanie zasobami w firmie, Just in Time Management (10,6%), Lean Management (8,4%), Total Quality Management (6,4%) i Six Sigma (4,4%). Wśród innych rozwiązań wskazywano metody: agile, scrum oraz oprogramowanie Jira.

Nowe technologie wdrażane są częściej w większych przedsiębiorstwach, zwłaszcza z udziałem kapitału zagranicznego, które posiadają odpowiednio duże zasoby własne i dysponują odpowiednim zapleczem badawczo-rozwojowym. Większość rozwiązań jest kosztowna, dlatego małe firmy, kierujące się zasadą ekonomicznej opłacalności i maksymalizacji osiąganych zysków, rzadko mogą pozwolić sobie na wprowadzenie rozwiązań charakterystycznych dla przemysłu 4.0., zwłaszcza, że najczęściej przynoszą one korzyści dopiero w dłuższej perspektywie.

⁵⁹ Opracowano na podstawie: K. Bondyra, B. Zagierski, Przemysł 4.0. Na jakim etapie rewolucji przemysłowej rewolucji znajduje się województwo wielkopolskie?, DC CENTRUM, Ekspertyza wykonana na zlecenie WROT, Poznań, 2019 r.

Ryc. 103. Odsetek przedsiębiorstw korzystających z technologii związanych z przemysłem 4.0. w Wielkopolsce (% , n = 407)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Przemysł 4.0. Na jakim etapie rewolucji przemysłowej rewolucji znajduje się województwo wielkopolskie?, Poznań, 2019 r.

Branżami, w których najczęściej dostrzega się elementy koncepcji przemysłu 4.0., i w których należy upatrywać największych szans jej rozwoju są w Wielkopolsce branże wpisujące się w regionalne inteligentne specjalizacje. Są to przede wszystkim przedsiębiorstwa produkcyjne, które wobec zmieniających się oczekiwań konsumentów i zwiększającej się konkurencji muszą zwiększać efektywność produkcji i oferować klientowi wysoką jakość wytwarzanych towarów, zapewniać szybką realizację zleceń i umożliwiać indywidualizację zamówień przy zachowaniu względnie niskiej ceny. Szczególnie znaczenia dla rozwoju w Wielkopolsce idei przemysłu 4.0. ma specjalizacja „Przemysł jutra”, która aktualnie w największym stopniu wykorzystuje charakterystyczne dla tej koncepcji rozwiązania. Wśród branż wyróżniających się aktualnie najwyższym poziomem zaawansowania technologicznego w Wielkopolsce (najbardziej zbliżonym do modelu przemysłu 4.0.) uznać należy przemysł samochodowy oraz lotniczy. Do wdrażania technologii związanych z czwartą rewolucją przemysłową coraz lepiej przygotowana (pod względem sprzętowym, technicznym i organizacyjnym) jest także branża kotlarska, w której zaobserwować można względnie wysoki poziom automatyzacji procesów produkcyjnych i pomocniczych, jednak w znikomym stopniu dostrzegalna jest robotyzacja. Niektóre rozwiązania typowe dla tej koncepcji (m.in. wykorzystanie technologii druku 3D, Internetu rzeczy, rozszerzonej rzeczywistości, cloud computing, Big Data) zauważyć można także w branżach elektronicznej i odlewniczej, jednak zmiany w tym zakresie mają charakter fragmentaryczny – ograniczają się do wąskiego zakresu procesów oraz pojedynczych technologii, przez co aktualnie nie można wskazać wyraźnego trendu rozwoju w kierunku przemysłu 4.0., wymagającego bardziej kompleksowego podejścia. Istotną rolę w transformacji gospodarki odgrywa specjalizacja „Rozwój oparty na ICT”, która w dużym stopniu determinuje powodzenie wdrażania modelu przemysłu 4.0. także w innych branżach – poprzez dostarczanie niezbędnych do jego wdrażania rozwiązań z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych. Potencjał w zakresie wdrażania rozwiązań wpisujących się w idę przemysłu 4.0. posiadają także specjalizacje „Wnętrza przyszłości” i „Wyspecjalizowane procesy logistyczne”, przy czym ich aktualny stan zaawansowania technologicznego jest daleki od wizji odpowiadającej czwartej rewolucji przemysłowej (stopień rozpowszechnienia kompleksowych rozwiązań z zakresu automatyzacji jest nadal niewielki, w szczególności wśród MŚP). Za specjalizację, która w przyszłości może stanowić obszar dużego skoku rozwojowego w kierunku modelu przemysłu 4.0. uznano także „Nowoczesne technologie medyczne”. Wśród obiecujących medycznych obszarów zastosowań nowoczesnych technologii charakterystycznych dla czwartej rewolucji przemysłowej można wymienić: protetykę (potencjalna synergia z technologiami przyrostowymi, m.in. drukiem 3D

oraz trendem personalizacji wyrobów), nanonarzędzia oraz systemy pozwalające na przeprowadzanie zdalnej diagnostyki i operacji chirurgicznych. Najniższy potencjał adaptacyjny w kierunku modelu przemysłu 4.0. wykazuje specjalizacja „Biosurowce i żywność dla świadomych konsumentów”. Sektor spożywczy w Wielkopolsce charakteryzuje się względnie niskim stopniem automatyzacji i poziomem innowacyjności, a więc wyzwaniem dla tej branży nadal pozostaje adaptacja do warunków trzeciej rewolucji przemysłowej.

Czwarta rewolucja przemysłowa implikuje przemiany na rynku pracy i edukacji. Do wdrażania jej założeń niezbędna jest odpowiednio wykwalifikowana kadra pracowników, posiadająca określone kompetencje, nie tylko techniczne – pozwalające na zrozumienie procesu produkcyjnego i podjęcie działań go usprawniających (m.in. umiejętności informatyczne, w tym w zakresie programowania, zarządzania systemami informatycznymi, z zakresu automatyki i robotyki), lecz także miękkie, takie jak umiejętności uczenia się i współpracy czy otwartość na zmiany. W województwie wielkopolskim duża część pracowników nie posiada dostatecznych kompetencji niezbędnych do tego aby przedsiębiorstwa mogły rozwijać i wdrażać nowoczesne technologie – w 51,9% badanych przedsiębiorstw wskazano, że żaden z pracowników lub tylko niewielka ich część posiada takie kompetencje. Potwierdza to potrzebę intensyfikacji działań na rzecz rozwoju kadry pracowników (m.in. w formie szkoleń i kursów), które nadal są niewystarczająco rozpowszechnione wśród wielkopolskich przedsiębiorstw. Braki w zakresie kwalifikacji i kompetencji, które utrudniają rozwój w kierunku modelu przemysłu 4.0., dostrzegalne są także wśród potencjalnych pracowników. Dotyczy to przede wszystkim umiejętności technicznych, na braki których wskazywało 85,8% badanych przedsiębiorstw, a w dalszej kolejności zdolności do współpracy (34,9%) i kompetencji organizacyjnych (30,5%). Wobec istniejącego niedopasowania kwalifikacji i kompetencji do obecnych i przyszłych wymagań rynku pracy koniecznym staje się podjęcie działań związanych z przekwalifikowaniem zawodowym, a także przedsięwzięć na rzecz większego wykorzystania modelu kształcenia dualnego na etapie szkolnictwa ponadpodstawowego i wyższego oraz działań promujących wśród uczniów perspektywiczne kierunki kształcenia.

Podsumowanie:

- W województwie wielkopolskim wdrażanie idei przemysłu 4.0. znajduje się na początkowym etapie, o czym może świadczyć fakt, iż duża część przedsiębiorstw nadal wykorzystywała maszyny i urządzenia wymagające ręcznej obsługi lub charakteryzowała się tylko częściowym zautomatyzowaniem działalności. Wielkopolskie przedsiębiorstwa w niewystarczającym stopniu wykorzystywały nowoczesne technologie i koncepcje wspierające zarządzanie produkcją charakterystyczne dla czwartej rewolucji przemysłowej. Z jednej strony uwarunkowane jest to niewielką świadomością wielkopolskich przedsiębiorstw na temat koncepcji przemysłu 4.0. i korzyści wynikających z jej wdrażania, zaś z drugiej strony wynika także z tego, że wdrażanie nowych technologii przeważnie wiąże się z ponoszeniem kosztów przekraczających najczęściej możliwości finansowe przedsiębiorstw, zwłaszcza MŚP.
- Elementy koncepcji przemysłu 4.0. najczęściej pojawiały się w Wielkopolsce w przedsiębiorstwach produkcyjnych, zwłaszcza reprezentujących regionalne inteligentne specjalizacje, w których należy upatrywać największych szans na rozwój w tym kierunku. Rozwiązania charakterystyczne dla modelu przemysłu 4.0. wykorzystywane były przede wszystkim w branżach wpisujących się w specjalizację „Przemysł jutra”, w szczególności samochodowej i lotniczej, natomiast za specjalizację o najniższym potencjale adaptacyjnym w tym zakresie uznać można „Biosurowce i żywność dla świadomych konsumentów”. Istotne znaczenie dla transformacji gospodarki regionu w kierunku modelu przemysłu 4.0. ma także specjalizacja „Rozwój oparty na ICT”, która dostarczając niezbędne do jego wdrażania rozwiązania z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych determinuje w dużym stopniu jego rozwój w innych branżach.

- Wdrażanie założeń czwartej rewolucji przemysłowej w województwie wielkopolskim utrudniają także niedostateczne kompetencje i kwalifikacje dużej części pracowników przedsiębiorstw, które dostrzegalne są również wśród potencjalnych pracowników. Dotyczy to zarówno umiejętności technicznych, niezbędnych do wprowadzania i wykorzystywania nowych technologii, jak i umiejętności o charakterze miękkim, takich jak zdolność do współpracy, uczenia się, czy otwartość na zmiany. Świadczy to o potrzebie wdrażania programów rozwoju kadry pracowniczej w przedsiębiorstwach, ale także o konieczności podjęcia działań na rzecz większego dopasowania kwalifikacji potencjalnych pracowników do obecnych i przyszłych wymagań rynku pracy.

1.8. Transport

Teorie rozwoju gospodarczego regionów mocno akcentują bezpośrednią lub pośrednią rolę wyposażenia obszaru w infrastrukturę transportową i jej wpływu na wzrost gospodarczy. Wysokie koszty inwestycji prowadzą jednak do ograniczania wydatków publicznych na jej rozbudowę, co w warunkach dynamicznego rozwoju motoryzacji skutkuje kongestią uciążliwą zarówno dla mieszkańców i przedsiębiorców, jak i dla środowiska przyrodniczego. Niewątpliwie inwestycje realizowane w międzynarodowych korytarzach transportowych mogą przyczynić się do poprawy konkurencyjności regionów w skali europejskiej. Kluczowe w tym zakresie jest zapewnienie dobrej dostępności komunikacyjnej (przestrzennej i czasowej) całego województwa, zarówno w kontekście powiązań zewnętrznych, w tym infrastruktury o wysokich parametrach eksploatacyjnych, jak i wewnętrznych (infrastruktura o znaczeniu regionalnym i lokalnym). Słaba dostępność komunikacyjna może być przyczyną utrudnień w sprawnym przepływie towarów i osób, a tym samym może rzutować na słabszy rozwój gospodarczy regionów.

1.8.1. Powiązania zewnętrzne w układzie międzynarodowym

Województwo wielkopolskie charakteryzuje się korzystnym położeniem w układzie najważniejszych europejskich korytarzy transportowych stymulujących rozwój regionalnych powiązań transportowych.

Przez obszar Wielkopolski przebiegają 2 z 10 transeuropejskich korytarzy transportowych⁶⁰:

- Korytarz nr II: Berlin – Poznań – Warszawa – Mińsk – Moskwa – Niżnyj Nowograd, w tym linia kolejowa E20 (nr 3) o docelowej maksymalnej prędkości 160 km/h i nacisku 225 kN/oś oraz autostrada A2,
- Korytarz nr VIa: Grudziądz – Świecie – Gniezno – Poznań, będący odgałęzieniem korytarza nr VI Gdańsk – Katowice – Żylna, w tym droga krajowa nr 5 na odcinku Bydgoszcz – Gniezno – Poznań (docelowo o parametrach drogi ekspresowej) oraz linia kolejowa nr 353 Poznań Wschód – Inowrocław – Skandawa.

Sieć TEN-T

Przez Polskę, a jednocześnie Wielkopolskę, przebiegają dwa z dziewięciu korytarzy TEN-T (ang. *Trans-European Network - Transport*):

- Korytarz Morze Północne – Bałtyk, który łączy porty wschodnie wybrzeża Morza Bałtyckiego z portami Morza Północnego poprzez Finlandię, Estonię, Litwę, Łotwę, Polskę, Niemcy, Holandię i Belgię.
- Korytarz Bałtyk-Adriatyk, który łączy Bałtyk z Adriatykiem poprzez uprzemysłowione obszary m.in. Górny Śląsk, Wiedeń, Bratysławę, północno-wschodnie Włochy.

Transeuropejska sieć transportowa obejmuje różne rodzaje transportu, w tym na terenie Wielkopolski: drogi, linie kolejowe, śródlądowe drogi wodne, terminale lotnicze. Wspieranie rozwoju sieci w ramach programu pomocowego UE TEN-T związane jest z rozwojem wspólnego rynku Wspólnoty, w którym priorytetami są m.in.: zrównoważony rozwój sieci transportowych, interoperacyjność systemu transportowego i jego spójność z innymi rodzajami transportu, ochrona środowiska i wzrost standardów bezpieczeństwa.

Sieć TEN-T składa się obecnie z dwóch poziomów:

- sieci kompleksowej – multimodalnej sieci transportowej o stosunkowo dużej gęstości, która zapewnia dostępność wszystkich regionów europejskich (w tym regionów peryferyjnych). Łączna długość sieci kompleksowej wynosi niespełna 140 tys. km linii kolejowych, 137 tys.

⁶⁰ Zgodnie z ustaleniami Paneuropejskich Konferencji Transportu (Kreta 1994 r., Helsinki 1997 r.)

km dróg, 24 tys. km śródlądowych dróg wodnych. Do sieci kompleksowej na terenie Wielkopolski zalicza się (z wyłączeniem odcinków sieci bazowej):

- drogę nr 11 (docelowo S11) relacji: Kołobrzeg – Koszalin – Piła – Poznań – Ostrów Wlkp. -Tarnowskie Góry – droga A1,
- drogę nr 5 (docelowo S5) relacji: droga A1 (Grudziądz) – Bydgoszcz – Gniezno – Poznań – Leszno – droga A8 (Wrocław),
- drogę nr 10 (docelowo S10) relacji: droga A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – droga S7 (Płońsk),
- linię kolejową nr 353 relacji Poznań Wschód – Inowrocław – Skandawa,
- linię kolejową nr 131 relacji Chorzów Batory – Tczew (jako ciąg pasażerski);
- sieci bazowej – będącej kluczową częścią sieci kompleksowej, obejmującej połączenia o znaczeniu strategicznym dla największych europejskich i światowych przepływów transportowych. łączna długość sieci szkieletowej wynosi niespełna 70 tys. km linii kolejowych, 60 tys. km dróg kołowych oraz 24 tys. km śródlądowych dróg wodnych. Do sieci bazowej na terenie Wielkopolski zalicza się:
 - drogę A2 (Berlin) relacji granica państwa – Świecko – Poznań – Łódź – Warszawa – Biała Podlaska – granica państwa (Mińsk),
 - drogę nr S8 relacji Wrocław – Kępno – Sieradz – A1 – Warszawa – Choroszcz (S19),
 - linię kolejową nr 3 relacji Warszawa Zachodnia – Poznań – Kunowice,
 - linię kolejową nr 271 relacji Wrocław Główny – Poznań Główny,
 - linię kolejową nr 351 relacji Poznań Główny – Szczecin Główny,
 - linię kolejową nr 131 relacji Chorzów Batory – Tczew (jako ciąg towarowy),
 - planowaną linię kolei dużych prędkości relacji Warszawa – Łódź – Poznań/Wrocław (tzw. „Y”) wraz z połączeniem w kierunku Berlina,
 - węzeł miejski Poznań,
 - Port Lotniczy Poznań-Ławica.

Europejskie ciągi komunikacyjne wynikające z umów międzynarodowych

W europejskiej sieci komunikacyjnej wyróżnia się dodatkowo połączenia oznakowane jednolitą numeracją, zachowaną przy przekraczaniu granic państw, w tym drogi kołowe, linie kolejowe i drogi wodne, pokrywające się z przebiegiem ww. korytarzy transportowych i sieci TEN-T.

Umowa europejska o głównych drogach ruchu międzynarodowego (AGR), sporządzona w Genewie 15 listopada 1975 roku (Dz. U. z 1985 roku Nr 10 poz. 35) określa na terenie Wielkopolski:

- drogę nr E30 będącą drogą główną w kategorii A, obejmującą autostradę A2,
- drogę nr E261 zaliczoną do kategorii B – odgałęzień, odnóg i łączników, obejmującą drogę krajową nr 5 (S5).

Umowa europejska o głównych międzynarodowych liniach kolejowych (AGC), sporządzona w Genewie 31 maja 1985 roku określa na terenie Wielkopolski:

- linię kolejową nr E20 obejmującą linię nr 3,
- linię kolejową nr E59 obejmującą linie nr 351 i 271.

Umowa europejska o ważnych międzynarodowych liniach transportu kombinowanego i obiektach towarzyszących (AGTC), sporządzona w Genewie 1 lutego 1991 roku określa na terenie Wielkopolski:

- linię kolejową nr CE20 obejmującą linię nr 3,
- linię kolejową nr CE65 obejmującą linię nr 131.

Ustawa z 15 grudnia 2016 roku o ratyfikacji Europejskiego porozumienia w sprawie głównych śródlądowych dróg wodnych o znaczeniu międzynarodowym (AGN), sporządzonego w Genewie 19 stycznia 1996 roku, pozwoliła na włączenie w sieć dróg wodnych o jednolitej strukturze przy spełnieniu kryteriów dróg wodnych o parametrach klasy IV, rzeki Noteć, stanowiącej drogę wodną nr E70.

1.8.2. Drogi kołowe

1.8.2.1. Infrastruktura drogowa

Sieć dróg ogółem

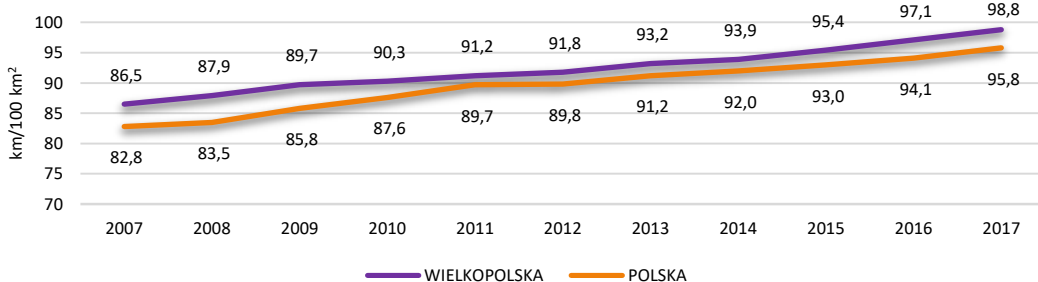
Sieć dróg (publicznych) w województwie wielkopolskim jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Podstawowy układ sieci drogowej Wielkopolski, obejmujący drogi krajowe i wojewódzkie, zapewnia dostępność stolicy regionu z miast o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym, w tym z województw sąsiednich, oraz miast powiatowych.

Województwo wielkopolskie jest regionem o średniej gęstości sieci drogowej (7. miejsce wśród województw). Wskaźnik gęstości dróg publicznych o twardej nawierzchni w województwie w roku 2017 wyniósł 98,8 km/100 km² i był nieznacznie wyższy od wskaźnika dla całego kraju – 95,8 km/100 km². Z kolei dynamika zmian wartości wskaźnika w latach 2007-2017 wyniosła 114,2 i także była zbliżona (nieznacznie niższa) do średniej krajowej – 115,7.

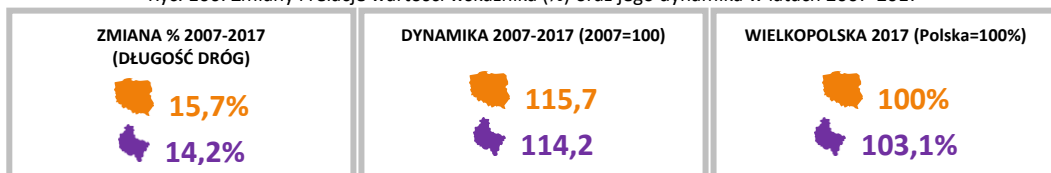
Ryc. 104. Długość dróg publicznych o twardej nawierzchni w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (km)

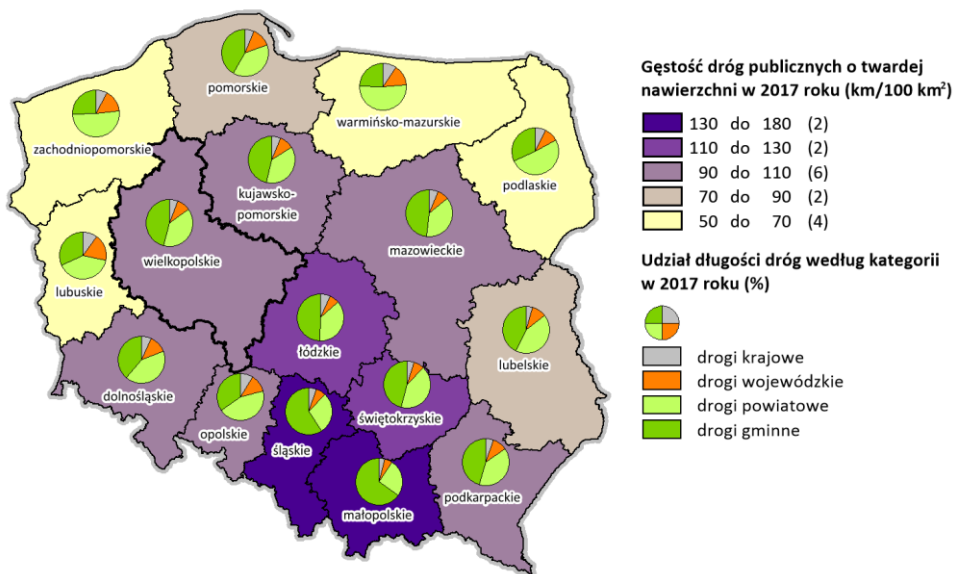
Ryc. 105. Gęstość dróg publicznych o twardej nawierzchni w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (km/100 km²)

Ryc. 106. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 107. Gęstość dróg publicznych o twardej nawierzchni według województw w 2017 roku (km/100 km²)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Łączna długość dróg publicznych o twardej nawierzchni w Wielkopolsce w latach 2007-2017 zwiększyła się corocznie o 0,7-2,1%. Od 2007 roku długość dróg o twardej nawierzchni w regionie zwiększyła się o 3 674,6 km (tj. o 14,2%), osiągając w 2017 roku długość 29 466,1 km, co stanowiło 9,8% łącznej długości dróg w kraju. W Polsce w latach 2007-2017 łączna długość dróg publicznych o twardej nawierzchni uległa zwiększeniu o 15,7%. Skala przyrostu długości dróg w województwie wielkopolskim była zatem przeciętna (10. miejsce wśród województw) i mniejsza niż średnio w kraju. W 2017 roku w województwie wielkopolskim drogi na terenach miast stanowiły 17,6% wszystkich dróg, tj. mniej niż w średnio w kraju – 19,8%.

Województwo wielkopolskie dysponuje rozbudowaną siecią dróg powiatowych i gminnych, odgrywających (obok znaczenia lokalnego) bardzo istotną rolę w dostępie ludności i podmiotów gospodarczych do ośrodków ponadlokalnych i sieci dróg wyższego rzędu. W 2017 roku w województwie istniało 11 253,1 km dróg powiatowych o nawierzchni twardej, 963,4 km dróg o nawierzchni gruntowej oraz 13 709,8 km dróg gminnych o twardej nawierzchni i 10 396,4 km o nawierzchni gruntowej.

Drogi lokalne posiadały zdecydowanie największy udział w sieci drogowej, w tym gminne – 46,5% łącznej długości dróg oraz powiatowe – 38,2%. Relacja ta uległa odwróceniu w 2011 roku, wcześniej pod względem udziału w długości dróg ogółem dominowały drogi powiatowe.

W latach 2007-2017 malała długość dróg krajowych, wojewódzkich i powiatowych, natomiast w przypadku dróg gminnych systematycznie rosła. Długość dróg według kategorii zmienia się głównie w wyniku budowy nowych odcinków oraz nieznacznie w wyniku nadania lub pozbawienia ich kategorii.

Drogi krajowe

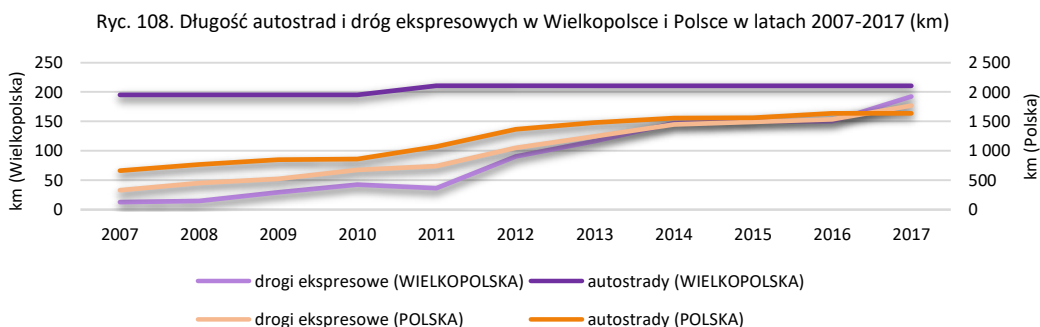
Ze względu na funkcje pełnione w sieci drogowej największe znaczenie mają drogi krajowe. W 2019 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało 16 dróg krajowych o łącznej długości 1 484,4 km (będących w zarządzie GDDKiA). Z powodu tranzytowego położenia Wielkopolski w układzie europejskich korytarzy transportowych istotne znaczenie odgrywa autostrada A2 przebiegająca w kierunkach zachód-wschód, o długości 210,5 km na terenie regionu.

Najważniejsze kierunki ruchu osobowego oraz wymiany towarowej obsługują także drogi krajowe ujęte w docelowym układzie dróg ekspresowych. Zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów

określającym docelową sieć autostrad i dróg ekspresowych, w województwie wielkopolskim zlokalizowano 4 drogi krajowe w klasie ekspresowej:

- S5 relacji: droga A1 (Grudziądz) – Bydgoszcz – Gniezno – Poznań – Leszno – droga A8 (Wrocław),
- S8 relacji: Wrocław – Kępno – Sieradz – droga A1 – Warszawa – Choroszcz (droga S19),
- S10 relacji: droga A6 (Szczecin) – Piła – Bydgoszcz – Toruń – droga S7 (Płońsk),
- S11 relacji: Kołobrzeg – Koszalin – Piła – Poznań – Ostrów Wlkp. – Tarnowskie Góry – droga A1.

Pod względem gęstości autostrad i dróg ekspresowych Wielkopolska przewyższyła średnią krajową, plasując się na 5. miejscu wśród województw. W 2017 roku wyniosła ona odpowiednio 1,4 km/100 km² w województwie oraz 1,1 km/100 km² w kraju. Dynamika zmiany gęstości dróg była w regionie znacznie niższa niż średnio w Polsce – odpowiednio 192,9 oraz 340,6. Wynika to z jednej strony z oddania do użytkowania autostrady A2 w pełnym przebiegu na terenie regionu od 2011 roku (łącznie 210,5 km) oraz z faktu iż w ostatnich latach plan budowy dróg ekspresowych realizowany jest w większym stopniu w innych województwach, głównie w Polsce Wschodniej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Całkowita długość dróg ekspresowych na koniec 2017 roku wyniosła 192,3 km, co stanowiło 10,9% dróg tej klasy w kraju. Brakujące odcinki sieci na terenie Wielkopolski, będące w przygotowaniu, związane są z kontynuacją budowy dróg S11 i S10 w pełnym przebiegu oraz planem rozbudowy do klasy ekspresowej drogi nr 25.

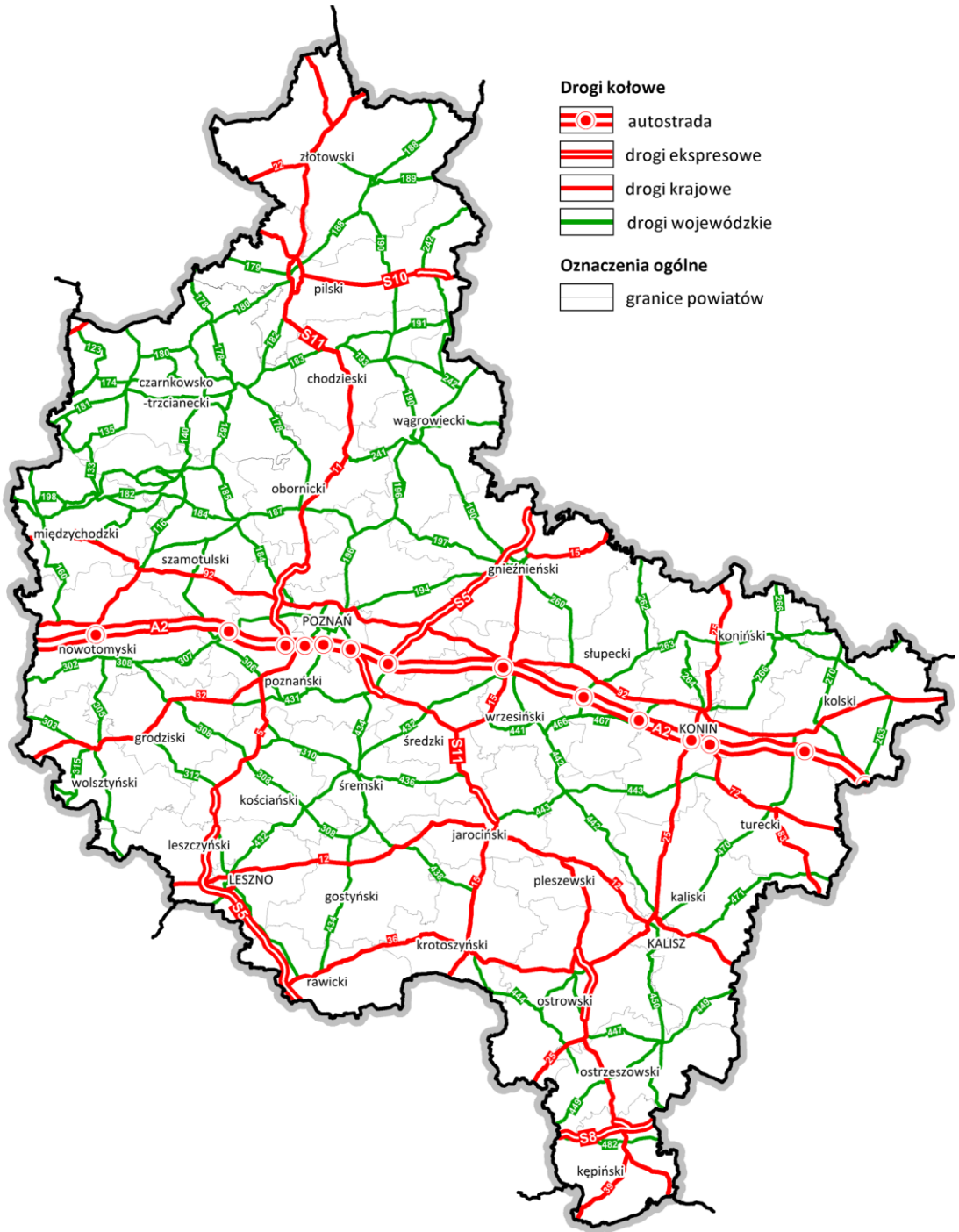
Drogi krajowe realizowane są na podstawie Programu Budowy Dróg Krajowych, z wykorzystaniem środków Krajowego Funduszu Drogowego oraz budżetu państwa, a wsparcie unijne pochodzi głównie z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko. Z uwagi na rozciągłość przestrzenną województwa wielkopolskiego na osi północ-południe, znaczenie strategiczne dla regionu ma droga ekspresowa S11. W pełnym przebiegu droga przewidziana jest do realizacji⁶¹:

- do 2022 roku – odcinek Koszalin – Szczecinek,
- do 2024 roku – odcinek Kępno – autostrada A1,
- do 2026 roku – odcinek Szczecinek – Piła, Piła – Poznań oraz Kórnik – Ostrów Wlkp. – Kępno.

Obok rozbudowy sieci dróg ekspresowych i autostrad, działania zarządców dróg wszystkich kategorii obejmują budowy, rozbudowy, przebudowy i bieżące remonty dróg oraz obiektów mostowych, mające na celu utrzymanie właściwego ich stanu, jak również sukcesywną jego poprawę pod względem płynności i bezpieczeństwa ruchu.

⁶¹ Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.) przyjęty Uchwałą nr 156/2015 Rady Ministrów z dnia 8 września 2015 r. w sprawie ustanowienia programu wieloletniego pod nazwą „Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014-2023 (z perspektywą do 2025 r.)”.

Ryc. 109. Sieć dróg krajowych i wojewódzkich na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Drogi wojewódzkie

W układzie drogowym Wielkopolski istotne znaczenie odgrywają drogi wojewódzkie, którymi administruje Samorząd Województwa za pośrednictwem Wielkopolskiego Zarządu Dróg Wojewódzkich w Poznaniu (WZDW). W 2019 roku długość dróg wojewódzkich (będących w zarządzie WZDW) wyniosła 2 730,4 km. Drogi te łączą wszystkie ważniejsze ośrodki miejskie województwa oraz uzupełniają podstawowy układ dróg krajowych. Zamierzenia WZDW koncentrują się na następujących inwestycjach:

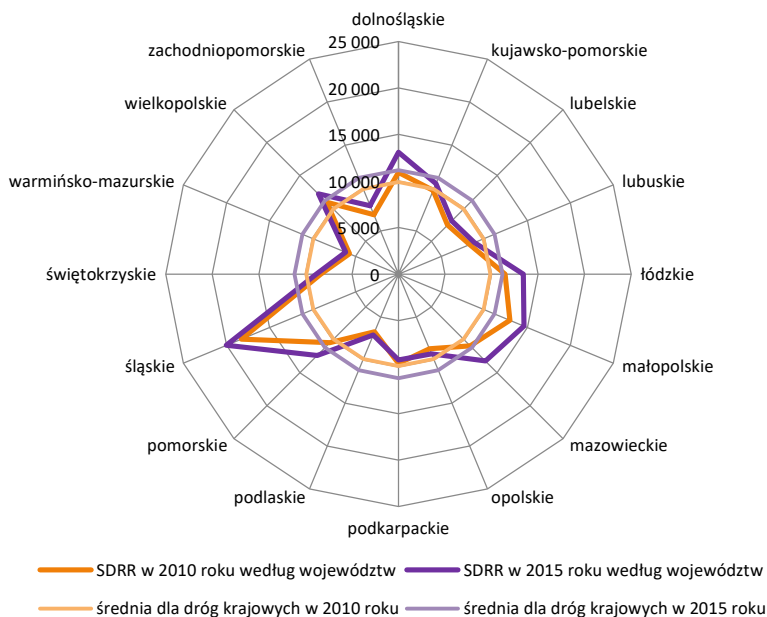
- rozbudowa drogi: droga nr 123 Huta Szklana – Przesieki, droga nr 160 Sowia Góra – Miedzichowo, droga nr 182 odcinek Ujście – Piotrowo, droga nr 188 odcinek Piła – Lipka, droga nr 190 odcinek Krajenka – Miłosławice, droga nr 194 odcinek Wyrzysk – Osiek, droga nr 260 ul. Warszawska w Gnieźnie wraz z budową wiaduktu nad linią kolejową, droga nr 263 Kłodawa – Dąbie odcinek od DK 92 do DW 473, droga nr 263 w Ślesinie, droga nr 269 odcinek Sompolinek – Lubotyń, droga nr 305 odcinek Solec – granica województwa, droga nr 306 odcinek Buk – DW 431, droga nr 308 odcinek Grodzisk Wlkp. – Kunowo, droga nr 431 odcinek Kórnik – DK 32 wraz z budową mostu w Rogalinku, droga nr 432 w Lesznie, droga nr 432 odcinek Leszno – Jerka oraz odcinek Zaniemyśl – Środa Wlkp. wraz z przebudową mostu w Krzywiniu, droga nr 432 Środa Wlkp. – Września, droga nr 441 odcinek Miłosław – Borzykowo, droga nr 443 odcinek Tuliszków – Gizałki wraz z mostem w Gizałkach, droga nr 447 odcinek Grabów nad Prosną – DK 11, droga nr 473 Powiercie – Dąbie;
- przebudowa drogi: droga nr 178 odcinek DW 174 – Czarnków, droga nr 180 odcinek Trzcianka – Piła, droga nr 181 odcinek Niegostaw – Wieleni, droga nr 193 odcinek Margonin – Gołańcz, droga nr 197 odcinek Rejowiec – Pawtowo Skockie, odcinek Kiszkowo – Komorowo, droga nr 241 Morakowo – Wągrowiec, droga nr 251 odcinek Kaliska – Niemczyn, droga nr 260 w gminie Witkowo, droga nr 260 w Gnieźnie, droga nr 264 w Koninie, droga nr 266 w Koninie, droga nr 305 odcinek Boruja Kościelna – Karpicko, droga nr 307/308 odcinek Nowy Tomyśl – Buk, droga nr 315 odcinek Obra – granica województwa, droga nr 449 Zajązki – Giżyce, droga nr 450 Ołobok – Smolniki, droga nr 466 odcinek Słupca – Pyzdry, odcinek byłej drogi krajowej nr 5 Kaczkowo – granica województwa wielkopolskiego i dolnośląskiego, odcinek byłej drogi krajowej nr 5 Poznań – węzeł S5 Gniezno Południe, odcinek byłej drogi krajowej nr 8 granica województwa – Kępno – granica województwa (Wieruszów);
- budowa mostu: droga nr 133 most Sieraków II (rzeka Warta), droga nr 160 most Międzychód II (rzeka Warta);
- przebudowa mostu: droga nr 194 most w Żuławce (rzeka Noteć), droga nr 241 most w Rogoźnie (rzeka Mała Wełna), droga nr 449 most w Brzezinach (rzeka Pokrzywnica);
- budowa obwodnicy: droga nr 160 – Łowycy, droga nr 178 – Oborniki, droga nr 241 – Rogoźno, droga nr 305 – Nowy Tomyśl wraz z budową wiaduktu nad linią kolejową, droga nr 308 – Kościan, droga nr 431 – Mosina, droga nr 434 – Gostyń, droga nr 444 – Świeca, droga nr 449 – Ostrzeszów;
- budowa nowej drogi łączącej DW 260 z DK 15 w Gnieźnie.

1.8.2.2. Natężenie ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich

Drogi krajowe, oprócz znaczenia tranzytowego, pełnią również funkcję „szkieletu”, na którym opiera się układ drogowych powiązań wewnątrzregionalnych Wielkopolski. System transportowy w przypadku całego kraju, jest jednak niewystarczający dla obecnego natężenia ruchu i wzrastającej liczby pojazdów. Potwierdzają to Generalne Pomiary Ruchu na sieci dróg krajowych i wojewódzkich (z wyłączeniem miast na prawach powiatu) wykonywane co 5 lat przez Generalną Dyрекcyję Dróg Krajowych i Autostrad. Wielkość natężenia ruchu może być utożsamiana z ważnością połączeń

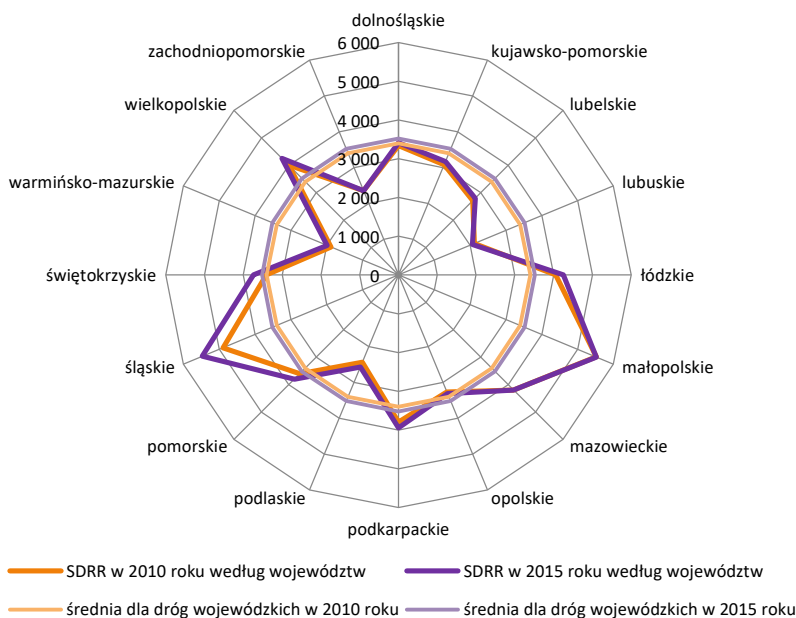
komunikacyjnych w województwie. Jest również podstawą do ustalania priorytetów inwestycyjnych w sieci dróg krajowych i wojewódzkich.

Ryc. 110. Średni dobowy ruch roczny pojazdów (SDRR) na drogach krajowych w Polsce według województw w latach 2010 i 2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu z 2015 roku (GDDKiA)

Ryc. 111. Średni dobowy ruch roczny pojazdów (SDRR) na drogach wojewódzkich w Polsce według województw w latach 2010 i 2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu z 2015 roku (GDDKiA)

Według ostatnich badań z 2015 roku średni dobowy ruch na drogach krajowych w Polsce wyniósł 11 178 pojazdów na dobę, tj. mniej niż w Wielkopolsce – 12 171 pojazdów na dobę. W stosunku do ostatniego badania z 2010 roku nastąpił wzrost ruchu o 14% w kraju i znacznie mniej – o 11%, w regionie (9. miejsce w Polsce, wraz z województwami dolnośląskim i podkarpackim). Średnie dobowe natężenie ruchu na drogach międzynarodowych w województwie było zbliżone do krajowego i wyniosło 20 835 pojazdów na dobę (w Polsce 20 067 pojazdów na dobę), wzrastając w omawianym okresie o 22% (w kraju o 17%). Pod względem wielkości ruchu ogółem Wielkopolska uplasowała się na 6. miejscu w kraju, natomiast w odniesieniu do dróg międzynarodowych na 3. miejscu.

Badania prowadzone na drogach wojewódzkich regionu w 2015 roku wskazały również znaczne obciążenie średnim ruchem dobowym tego rodzaju dróg w Wielkopolsce, jednak wzrost natężenia w stosunku do 2010 roku nie był aż tak znaczący. Na drogach wojewódzkich w kraju wartość wskaźnika wyniosła średnio 3 520 pojazdów na dobę, a w Wielkopolsce 4 250 pojazdów na dobę (4. miejsce wśród województw) i wzrosła w stosunku do roku 2010 odpowiednio o 4% i 6%. Region zanotował jeden z najwyższych wzrostów w kraju (za województwami śląskim – 12% i świętokrzyskim – 10%, równo z pomorskim – 6%).

W poprzednich edycjach badania notowano systematyczny wzrost udziału w ruchu samochodów ciężarowych oraz osobowych. Wyniki z 2015 roku na drogach krajowych wskazują jednak na niewielki spadek udziału kategorii pojazdów ciężarowych ogółem (27,1% wobec 28,6% w 2010 roku). Niezmienny pozostaje z kolei wyższy udział samochodów osobowych, a także pojazdów ciężarowych na drogach o większym znaczeniu w układzie funkcjonalnym – utrzymała się prawidłowość z lat 2005 i 2010 wskazująca na to, że drogi wojewódzkie są w mniejszym stopniu wykorzystywane przez ciężki ruch towarowy niż drogi krajowe. Na drogach wojewódzkich z kolei zdecydowanie przeważał ruch samochodów osobowych – 83,8% (na drogach krajowych 71,7%).

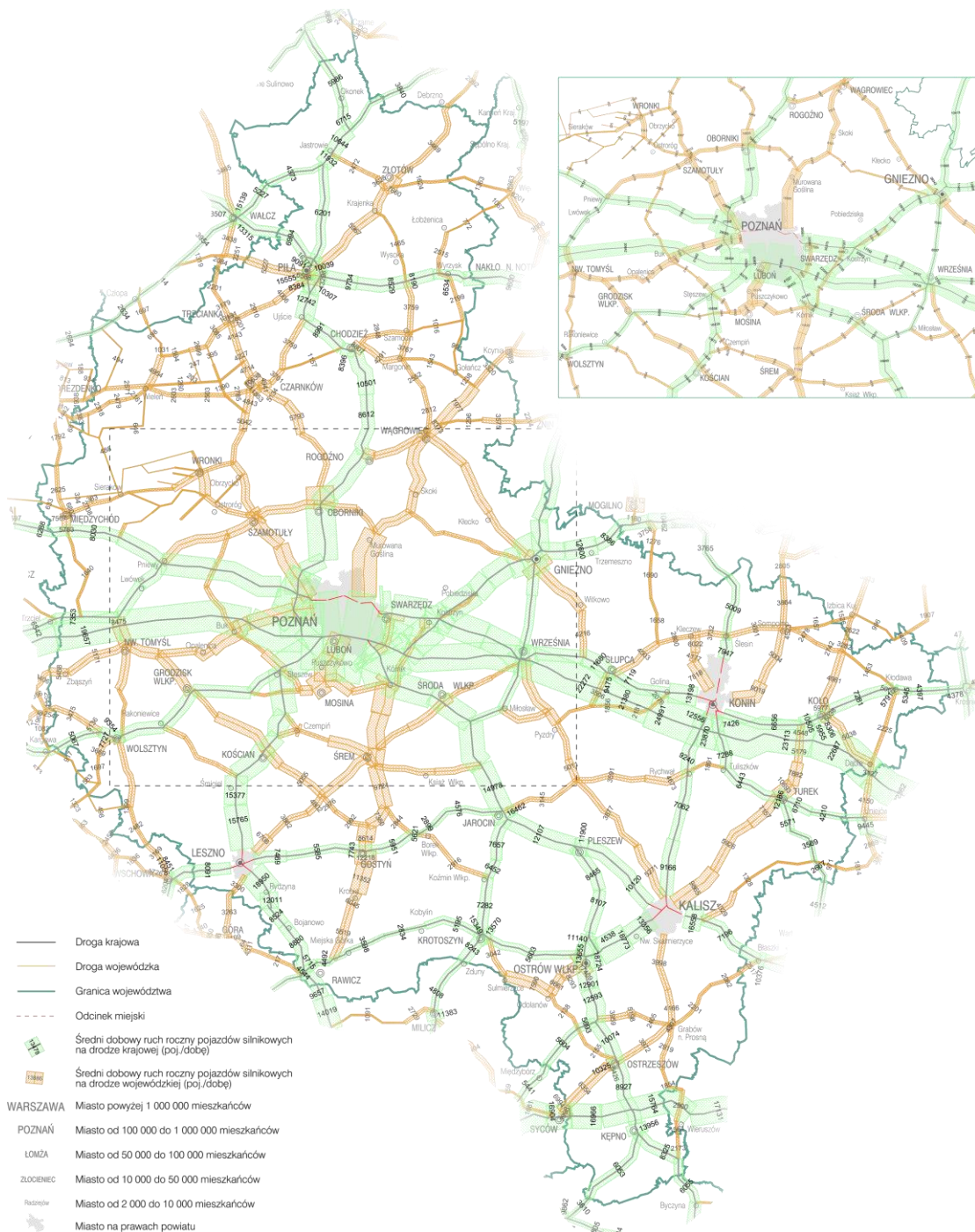
Wskaźniki zmian ruchu, także z badań poprzednich, wskazują na zmniejszanie się dynamiki wzrostu ruchu pojazdów. W 2015 roku na drogach krajowych zanotowano w szczególności wzrost udziału w ruchu samochodów ciężarowych z przyczepami (o 18%), samochodów osobowych (o 17%) oraz motocykli (o 15%). Spadek dotyczył natomiast samochodów ciężarowych bez przyczep, ciągników rolniczych i autobusów. Na drogach wojewódzkich zanotowano mniejsze wartości wskaźników zmian ruchu. O 13% wzrósł ruch motocykli, a o 6% samochodów osobowych i ciężarowych z przyczepami. W przypadku pozostałych kategorii pojazdów zanotowano spadki.

Na terenie województwa wielkopolskiego najwyższe natężenie ruchu występowało na odcinkach dróg krajowych w rejonie miasta Poznania (40-60 tys. pojazdów na dobę), w tym w szczególności na odcinku miejskim autostrady A2, a także na odcinku drogi S11 w kierunku Środy Wielkopolskiej. Nieco niższe natężenie ruchu, ale wciąż relatywnie wysokie (powyżej 20 tys. pojazdów na dobę) występowało na dalszych odcinkach dróg prowadzących do stolicy regionu, w szczególności w kierunku Swarzędza, Tarnowa Podgórnego, Kostrzyna, Komornik, Stęszewa, oraz w okolicy węzłów Buk, Słupca, Nowy Tomyśl, Września, a ponadto w rejonie Gniezna (obwodnica w ciągu drogi nr 5) i Konina (w ciągu autostrady A2).

Istnieje duże prawdopodobieństwo, że liczba codziennych dojazdów do miast z obszarów z nimi sąsiadujących będzie nadal rosła, w tym najszybciej w rejonie Poznania, gdzie zjawiska świadczące o suburbanizacji są widoczne najbardziej.

Na wybranych odcinkach sieci dróg wojewódzkich występowało natężenie ruchu przekraczające średnią wojewódzką dla dróg krajowych, tj. od 12,2 tys. do 20,5 tys. pojazdów na dobę. Dotyczyło to dróg: nr 260 (Gniezno), nr 178 (Oborniki), nr 433 (Swarzędz), nr 307 (Poznań – Wysogotowo – Zakrzewo), nr 445 (Ostrów Wlkp.), nr 434 (Kórnik, Gostyń), nr 196 (Poznań – Murowana Goślina, nr 188 i 179 (Piła) oraz nr 430 i 431 (Poznań – Luboń – Mosina).

Ryc. 112. Średni dobowy ruch roczny pojazdów (SDRR) na drogach krajowych i wojewódzkich w Wielkopolsce w 2015 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników Generalnego Pomiaru Ruchu z 2015 roku (GDDKiA)

1.8.2.3. Wskaźnik motoryzacji

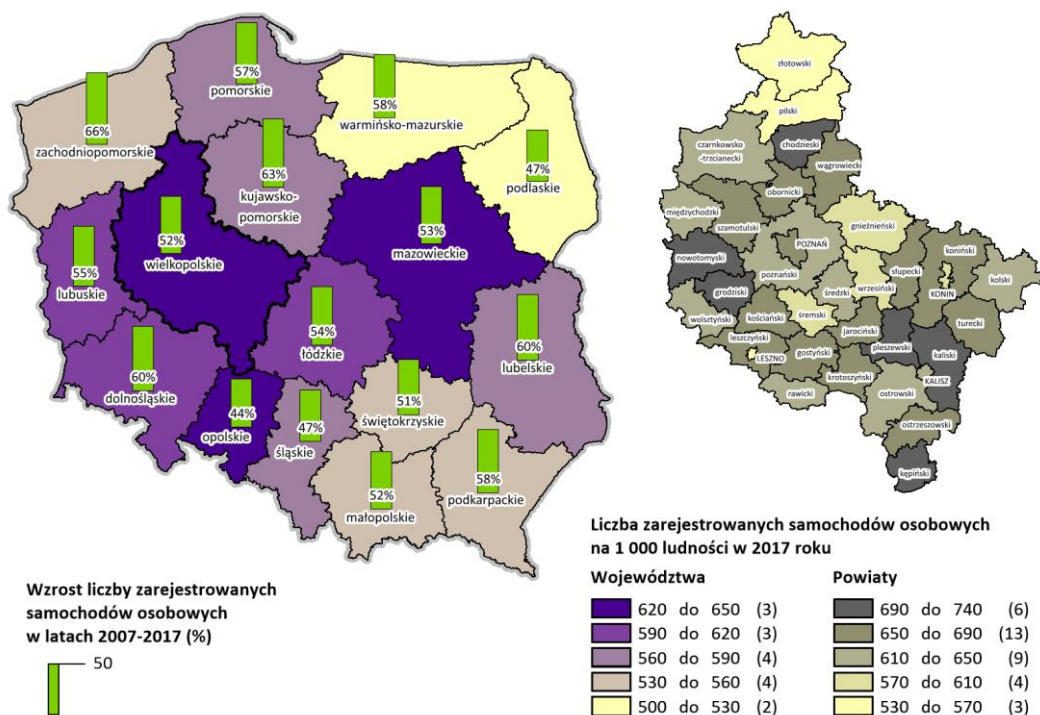
W 2017 roku w województwie wielkopolskim w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców było zarejestrowanych 648 samochodów osobowych (w 2007 roku – 438 pojazdów), a region pierwszy raz od wielu lat zajął nie 1. a 2. miejsce w kraju za województwem mazowieckim, na co wpływ miało niższe tempo przyrostu nowych pojazdów obserwowane w ostatnich latach.

Wśród powiatów najwięcej pojazdów zarejestrowanych było w pleszewskim, grodziskim, chodzieskim, nowotomyskim (700-740 pojazdów na 1 000 ludności), a najmniej w złotowskim, m. Leszno, pilskim, m. Konin, wrzesińskim i gnieźnieńskim (530-600 pojazdów na 1 000 ludności).

Pod względem liczby pojazdów ciężarowych na 1 000 mieszkańców Wielkopolska znajdowała się na 2. miejscu w kraju (razem z województwem świętokrzyskim) – 97 pojazdów (za województwem mazowieckim – 105 pojazdów). Jednocześnie wartość była wyższa od średniej w kraju, która wyniosła w 2017 roku 85 pojazdów na 1 000 ludności.

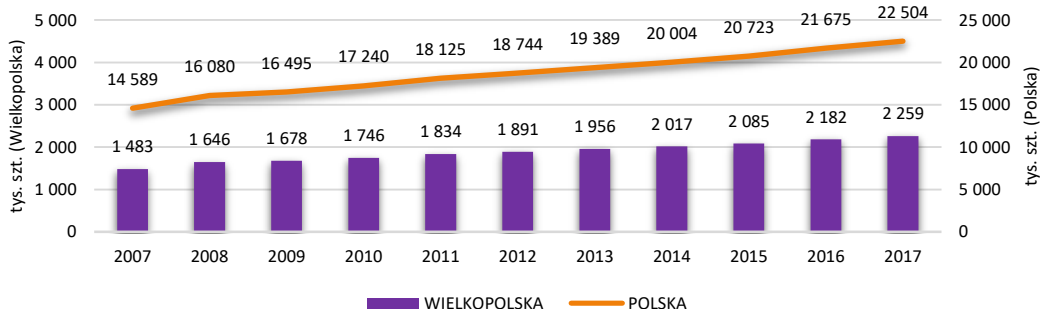
Układ infrastruktury drogowej Wielkopolski nie jest przystosowany w sposób dostateczny do wzrastającej liczby pojazdów. Jest to związane m.in. z brakiem obwodnic miast oddzielających ruch lokalny od tranzytowego ciężarowego. Dodatkowo duże miasta borykają się z problemem ograniczenia przepustowości istniejących dróg, w szczególności w godzinach porannego i popołudniowego szczytu komunikacyjnego. Jest to wynikiem prowadzenia polityki przestrzennej na terenach podmiejskich skutkującej tym, że rozbudowa infrastruktury nie postępuje równoległe z dynamicznym rozwojem nowych funkcji, w tym głównie zabudowy mieszkaniowej.

Ryc. 113. Liczba zarejestrowanych samochodów osobowych na 1 000 ludności w Polsce według województw i w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (szt.)

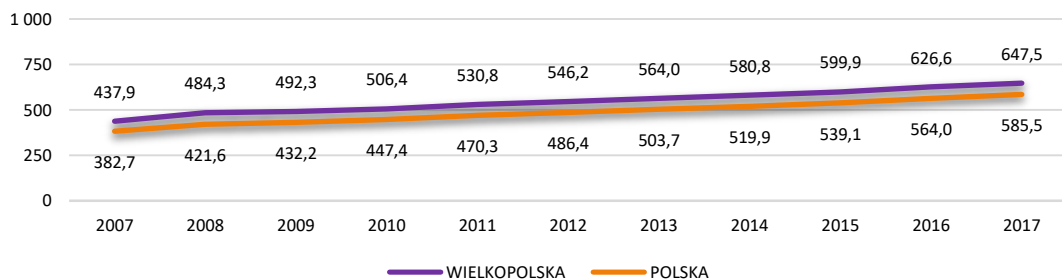

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

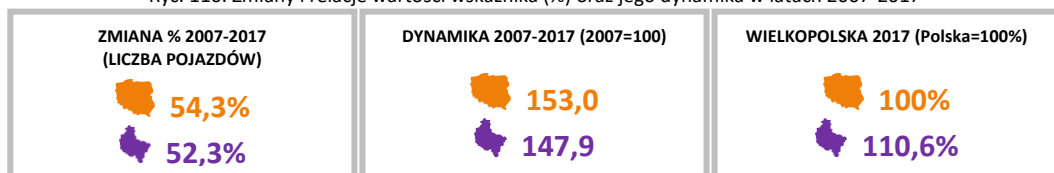
Ryc. 114. Liczba zarejestrowanych samochodów osobowych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. szt.)

Ryc. 115. Liczba zarejestrowanych samochodów osobowych na 1 000 ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (szt.)

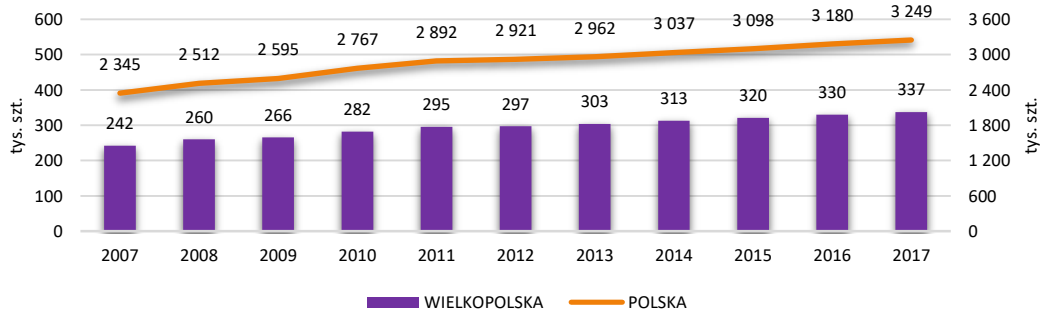

Ryc. 116. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

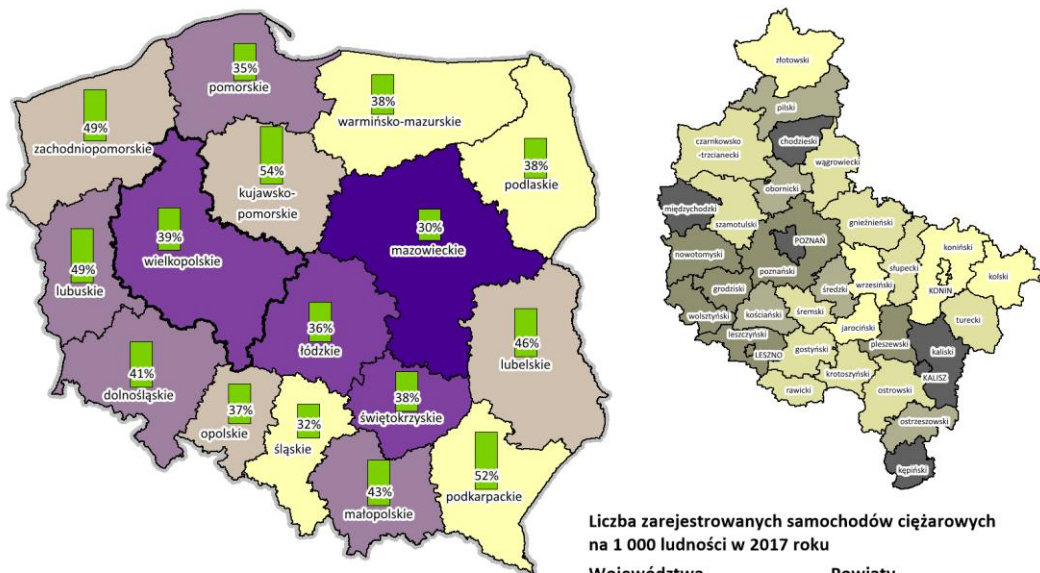
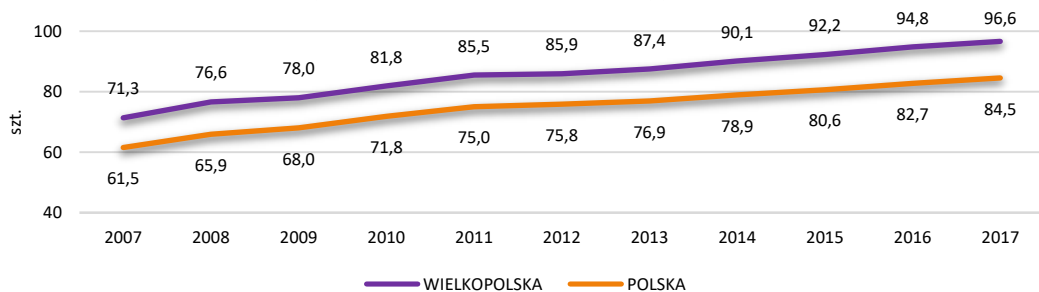
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 117. Liczba zarejestrowanych samochodów ciężarowych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. szt.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

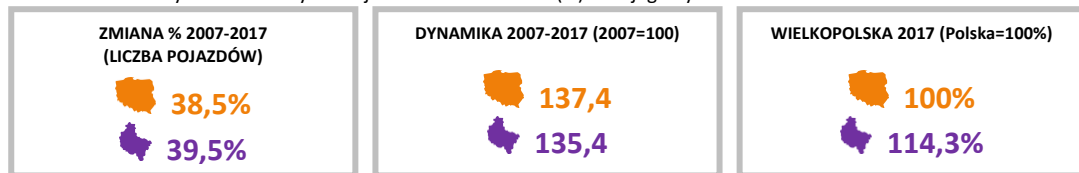
Ryc. 118. Liczba zarejestrowanych samochodów ciężarowych na 1 000 ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw i w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (szt.)

Wzrost liczby zarejestrowanych samochodów ciężarowych w latach 2007-2017 (%)

Ryc. 119. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

1.8.2.4. Wypadki drogowe

W 2017 roku w Wielkopolsce odnotowano 3 122 wypadki drogowe (9,5% wypadków ogółem na terenie kraju), w których 294 osoby poniosły śmierć (10,4% ofiar w Polsce). Należy zauważyć, że wartości te są zmienne i uzależnione od wielu czynników, jednak od 2007 roku liczba wypadków na terenie województwa wielkopolskiego systematycznie malała, podobnie jak liczba ofiar. Wyjątkiem były lata 2016 i 2017, kiedy wartości te wzrosły w stosunku do roku poprzedniego. Tendencja w ostatnich 2 latach była odmienna niż w kraju, gdzie liczba wypadków drogowych oraz ofiar śmiertelnych nadal malała. Liczba wypadków w przeliczeniu na 100 tys. ludności, po raz pierwszy od 2010 roku była wyższa w regionie niż w kraju – odpowiednio 90 w Wielkopolsce (6. miejsce wśród województw) i 85 w Polsce.

Liczba ofiar śmiertelnych w przeliczeniu na 100 wypadków drogowych w Wielkopolsce w 2017 roku kształtowała się na średnim poziomie 9,4, co plasowało region na 9. miejscu wśród województw, ale powyżej średniej krajowej – 8,6. Najwyższe wartości wskaźnika osiągnęły województwa: podlaskie, kujawsko-pomorskie, lubuskie i lubelskie.

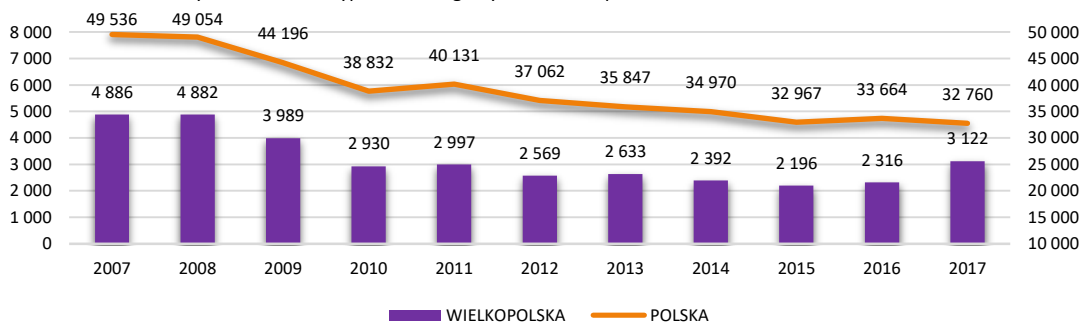
W układzie wewnątrzregionalnym największa liczba wypadków w przeliczeniu na 100 tys. ludności wystąpiła w powiecie leszczyńskim, mieście Lesznie, powiecie poznańskim, mieście Poznaniu, a także w powiatach: kościańskim, pleszewskim i średzkim. Wartości wskaźnika kształtowały się na poziomie od 168,2 do 116,9 wypadków. Najmniej wypadków odnotowano w powiatach tureckim, grodziskim, kępińskim, pilskim, krotoszyńskim, jarocińskim i konińskim (40,3-43,2 wypadków na 100 tys. ludności).

Odwrotnie kształtowała się sytuacja zobrazowana przez wskaźnik liczby ofiar śmiertelnych na 100 wypadków drogowych – najwyższe wartości notowano często w powiatach charakteryzujących się małą liczbą wypadków, tj. w ostrzeszowskim, szamotulskim, tureckim, obornickim, konińskim, złotowskim, krotoszyńskim i wolsztyńskim (od 44,4 do 26,9 ofiar/100 wypadków).

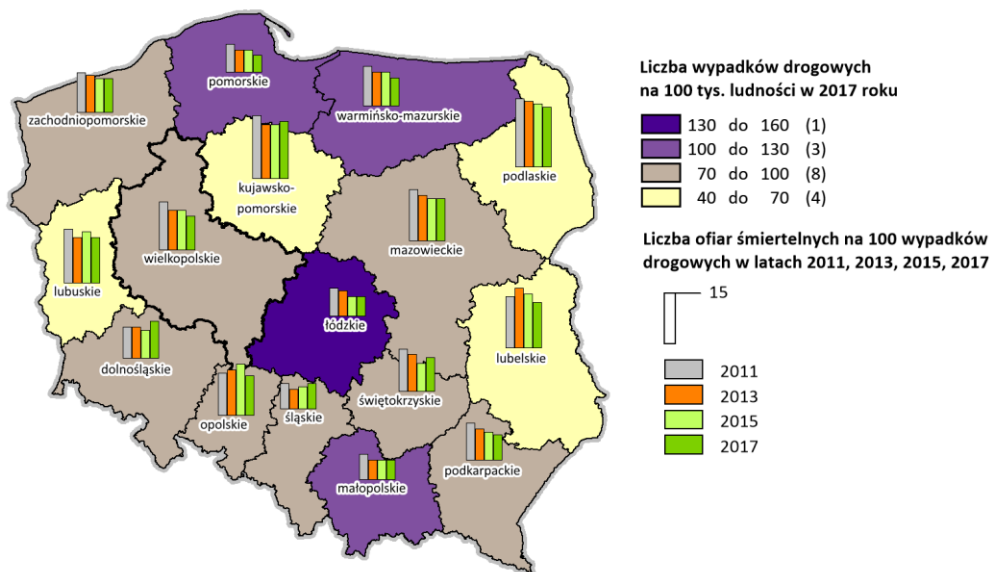
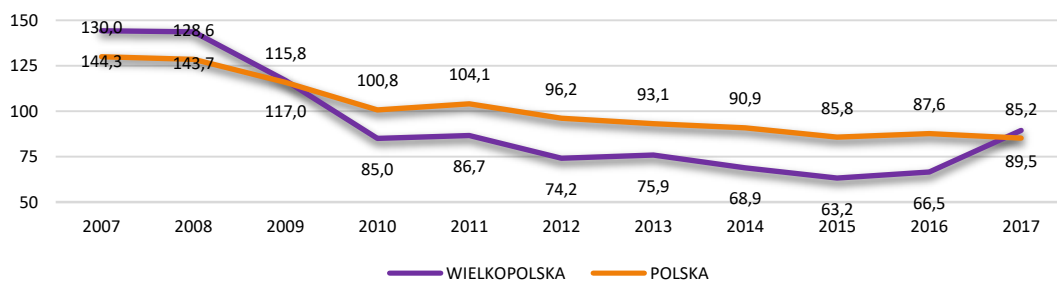
Powyższe dane wskazują na wagę problemu zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego. Analizy statystyk dotyczące wypadków drogowych⁶² wskazują, że znaczna liczba wypadków drogowych spowodowana jest wzrostem liczby pojazdów na drogach i ponadprzeciętnym natężeniem ruchu na wybranych odcinkach sieci drogowej. Nie mniej istotny pozostaje czynnik ludzki, głównie z powodu nadmiernej prędkości jazdy kierowców oraz ich młodego wieku (25-39 lat) poprzez nieprzestrzeganie pierwszeństwa przejazdu i jazdę bez wymaganego oświetlenia. Do najbardziej niebezpiecznych miesięcy należą listopad oraz lipiec, co może być spowodowane nieprzystosowaniem pojazdów do panujących warunków atmosferycznych, a także natężonym ruchem w okresie urlopów wakacyjnych. Groźne są także godziny szczytu komunikacyjnego, szczególnie w piątki, kiedy negatywne statystyki dotyczące wypadków są najwyższe. Ponadto na bezpieczeństwo ruchu drogowego wpływ może mieć zły stan techniczny i nieodpowiednie parametry techniczne dróg, a także zły stan techniczny pojazdów. Do niebezpiecznych zalicza się ponadto godziny nocne na drogach nieoświetlonych, jazdę w warunkach mgły, dymu, czy też opadów śniegu i gradu, obszary niezabudowane (w tym autostrady oraz drogi ekspresowe z uwagi na wyższą dozwoloną prędkość ruchu). Do najbardziej śmiertelnych wypadków dochodzi na przejazdach kolejowych.

⁶² K. Kluszczyk, R. Łukasik, P. Czech, T. Figlus, K. Turoń, Analiza statystyk dotyczących wypadków drogowych w Polsce w latach 2005-2015, Czasopismo Autobusy : technika, eksploatacja, systemy transportowe, nr 6/2017, Instytut Naukowo-Wydawniczy "SPATIUM". sp. z o.o., 2017 r.

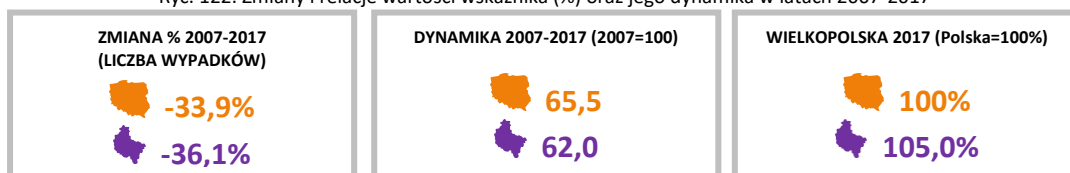
Ryc. 120. Liczba wypadków drogowych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 121. Wypadki drogowe na 100 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

Ryc. 122. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

1.8.2.5. Komunikacja zbiorowa – autobusowa⁶³

Na mocy Ustawy z dnia 16 grudnia 2010 roku o publicznym transporcie zbiorowym, Województwo Wielkopolskie jest zobowiązane do organizowania na swoim terenie wojewódzkich przewozów o charakterze użyteczności publicznej. Zamierzenia te w zakresie transportu autobusowego i kolejowego zostały określone w Planie Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Wielkopolskiego.

Regularna komunikacja autobusowa w województwie wielkopolskim odbywa się po następujących rodzajach linii:

- międzyregionalnych dalekobieżnych, tj. powyżej 160 km, obejmujących swoim zasięgiem obszar co najmniej dwóch regionów, które łączą miasta wojewódzkie oraz inne ważniejsze ośrodki aglomeracyjne,
- regionalnych, tj. w granicach 50-160 km, dokonywanych na obszarze kilku sąsiednich województw, łączących mniejsze miasta z dużymi ośrodkami w regionie,
- podmiejskich, tj. do 50 km, łączących osiedla wiejskie z ośrodkami gminnymi, powiatowymi i wojewódzkimi,
- miejskich, tj. funkcjonujących w obrębie miast oraz w strefie 5-10 km poza jego granicami.

Liczba linii regularnych oraz wielkość przewozów osób jest wynikiem zgłaszanego popytu na przewozy, o którym decyduje głównie liczba ludności i gęstość zaludnienia oraz rozmieszczenie osiedli, ośrodków przemysłowych, naukowych i administracyjnych. Najwięcej linii oraz przewoźników funkcjonuje w powiatach: poznańskim, konińskim i kaliskim. Po względnej stabilizacji liczby linii autobusowych (liczba obowiązujących zezwoleń na przewóz regularny, wydanych przez Marszałka Województwa Wielkopolskiego) w latach 2011-2013 na poziomie 700-800 linii, zanotowano ich spadek do 396 w 2017 roku oraz do 394 w połowie 2018 roku, a tendencja ta może zostać utrzymana. Spadkowi liczby linii towarzyszył jednoczesny rozwój rynku małych, lokalnych przewoźników.

W ostatnich latach obserwuje się ponadto wzrost ogólnej liczby zarejestrowanych autobusów w regionie, co może świadczyć o systematycznej zmianie struktury przewozów autobusowych. W latach 2007-2017 liczba pojazdów wzrosła o 31,3% (2 050 szt.), z 6 552 w 2007 roku do 8 602 w 2017 roku.

Największymi przewoźnikami w Wielkopolsce są, podobnie jak w latach ubiegłych, Przedsiębiorstwa Komunikacji Samochodowej (6 przedsiębiorstw PKS – Kalisz, Konin, Piła, Poznań, Gniezno, Ostrów Wlkp.) o różnym statusie własnościowym oraz Milla Spółdzielnia w Lesznie. Na 5 przedsiębiorstw w latach 2016-2017 jedynie 2 zanotowały wzrost liczby pasażerów (PKS Piła i PKS Konin), a największy spadek frekwencji zanotował PKS w Poznaniu S.A.

Liczba przewiezionych pasażerów w 2017 roku przez przewoźników, którym Marszałek Województwa Wielkopolskiego udzielił zezwolenia na przewóz regularny wyniosła 16 101 131 osób (w tym na podstawie biletów jednorazowych zostało przewiezionych 5 084 377 pasażerów, na podstawie biletów miesięcznych 9 484 364 pasażerów, natomiast biletów okresowych 1 532 390 pasażerów). Dane te ulegają zmianom i są zależne od liczby linii oraz udzielania informacji przez przewoźników.

W ocenie mieszkańców⁶⁴ najistotniejsze w transporcie autobusowym byłyby działania ukierunkowane na zwiększenie częstotliwości połączeń i zmiany godzin kursowania. Zdecydowanie rzadziej wskazywano na takie elementy jak ceny biletów, czas przejazdu lub jakość taboru. Od 2010 roku dostrzega się powolny, ale jednak dość równomierny wzrost poziomu jakości świadczonych usług przez przewoźników autobusowych poprzez wycofywanie starszych pojazdów, w miejsce których zostają wprowadzone pojazdy nowsze (w tym pojazdy niskopodłogowe zapewniające wysoki komfort podróżowania oraz pojazdy niskoemisyjne).

⁶³ Opracowano na podstawie: Transport publiczny w Wielkopolsce, Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego – Departament Transportu, 2018 r.

⁶⁴ Na podstawie wyników badań w zakresie mierników oceny konkurencyjności transportu publicznego na terenie Województwa Wielkopolskiego przeprowadzonych w związku z opracowaniem Planu zrównoważonego rozwoju publicznego transportu zbiorowego.

1.8.3. Drogi dla rowerów

Popularną formą turystyki, jak i sposobem na codzienne dojazdy np. do pracy czy szkoły jest aktualnie korzystanie z roweru, w tym w połączeniu z transportem kolejowym (tzw. transport multimodalny). Wzrost zainteresowania transportem multimodalnym (rower + kolej) możliwy jest m.in. dzięki budowie w obrębie stacji kolejowych nowoczesnych węzłów przesiadkowych wraz z infrastrukturą rowerową oraz dzięki coraz większej liczbie taboru kolejowego przystosowanego do przewozu rowerów. Równoległe ze zwiększającą się liczbą rowerzystów następuje rozwój infrastruktury rowerowej. Wielkopolska jest liderem w kraju (obok województwa mazowieckiego) pod względem długości dróg dla rowerów (odpowiednio oznakowanych, zgodnie z Ustawą Prawo o ruchu drogowym) – 1 464,2 km w 2017 roku, co stanowiło 12,1% ich długości ogółem w Polsce. W przeliczeniu na 10 tys. km² region zajął z kolei 4. miejsce wśród województw z wartością 490,9 km/10 tys. km², przekraczając średnią krajową (388,2 km/10 tys. km²).

Wśród wielkopolskich powiatów największą gęstość dróg dla rowerów posiadają miasta na prawach powiatu (głównie z uwagi na małą powierzchnię całkowitą miasta). Dużą gęstością dróg rowerowych mogą pochwalić się także powiaty: kościański, grodziski, oraz leszczyński (800-1 000 km/10 tys. km²). Najmniejszą gęstość dróg, najprawdopodobniej zrekompensowaną przez rozwiniętą sieć turystycznych szlaków rowerowych, posiadają powiaty: międzychodzki, kaliski, wrzesiński, słupecki gnieźnieński i złotowski (90-200 km/10 tys. km²).

1.8.4. Transport kolejowy

1.8.4.1. Infrastruktura szynowa

Całkowita długość eksploatowanych linii kolejowych w regionie, będących w zarządzie PKP Polskich Linii Kolejowych S.A., w 2017 roku wyniosła 1 878 km, co stanowiło 9,8% ogólnej długości linii kolejowych w Polsce. Wielkopolska posiada najdłuższą sieć kolejową, zaraz za województwem śląskim. Długość sieci dynamicznie malała do 2014 roku, po czym nastąpiła jej stabilizacja. Zjawisko to, związane głównie z likwidacją linii kolejowych lub ich odcinków, miało miejsce na terenie całego kraju.

W 2017 roku aż 61,5% sieci kolejowej Wielkopolski stanowiły linie dwutorowe (w kraju 45,4%), natomiast udział długości linii zelektryfikowanych wynosił 67,3% i był nieco wyższy od średniej krajowej – 61,7%. Linie znaczenia państwowego stanowiły 60,1% sieci, będącej w zarządzie PKP Polskich Linii Kolejowych S.A.

Wskaźnik gęstości sieci kolejowej w 2017 roku wyniósł w Wielkopolsce 6,3 km/100 km² i był zbliżony do średniej w kraju – 6,1 km/100 km². Na terenie regionu znajdowało się 11,4% wszystkich stacji kolejowych w kraju (22 ze 192 stacji)⁶⁵.

Linie kolejowe Wielkopolski łączą główne ośrodki miejskie województwa ze stacjami węzłowymi w regionach sąsiednich. Dobra dostępność kolei umożliwia większości mieszkańców województwa dojazdy do miejsc pracy i nauki, zlokalizowanych w ośrodkach ponadlokalnych i subregionalnych. W województwie wielkopolskim w 2019 roku prowadzono przewozy pasażerskie na 18 liniach kolejowych. Na pozostałych liniach z powodów technicznych lub decyzji o likwidacji nie prowadzi się obecnie przewozów kolejowych. Dostęp do sieci kolejowej posiada zdecydowana większość miast powiatowych. Z uwagi na zawieszenie przewozów pasażerskich z sieci kolejowej wyłączone są miasta: Czarnków, Międzychód, Gostyń, Śrem, natomiast przez powiat turecki nie przebiega żadna linia kolejowa. Województwo wielkopolskie, pomimo swojej dużej powierzchni, dysponuje dość gęstą siecią kolejową – z wyjątkiem środkowo-wschodniej części regionu.

Wśród czynnych linii kolejowych 9 przebiega przez Poznań lub bierze początek w tym mieście. Status linii państwowej w granicach województwa posiada 10 linii. Pozostałe linie tworzą sieć o znaczeniu regionalnym lub lokalnym. Większość linii (13) jest zelektryfikowanych, w tym 2 jedynie

⁶⁵ Dane UTK – Dobowa wymiana pasażerska na stacjach kolejowych w Polsce w 2017 roku

częściowo. Brak elektryfikacji wymaga wykorzystania taboru spalinowego. Dwa tory ruchu posiada 11 linii, w tym 3 linie na wybranych odcinkach.

Linie o znaczeniu państwowym tworzą szkielet powiązań międzyregionalnych Wielkopolski. Pozostałe połączenia posiadają znaczenie regionalne. Modernizacja linii regionalnych oraz wyższy standard przewozów (nowy tabor, wyższa częstotliwość połączeń), a także krótszy czas dojazdu, mają duży wpływ na wzrost zainteresowania transportem kolejowym i tym samym rosnącą liczbę pasażerów. Przykładem jest efekt modernizacji regionalnych linii kolejowych nr 356 i 357 z Poznania w kierunku Wągrowca i Wolsztyna, które przyczyniły się do znacznego wzrostu liczby pasażerów na tych odcinkach.

Dodatkowo w województwie funkcjonuje 19 linii (głównie łącznic) o znaczeniu towarowym. Do istotnych połączeń wchodzących w skład międzynarodowych tranzytowych tras kolejowych należą linie: nr 3, 131, 272 (odcinek Gądky – Poznań) oraz 394, po których mogą kursować pociągi tranzytowe.

Ryc. 123. Sieć kolejowa na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Tab. 13. Podstawowe informacje o liniach kolejowych lub ich odcinkach z priorytetem ruchu pasażerskiego na terenie województwa wielkopolskiego

Nr	Kategoria	Elektryfikacja	Liczba torów	Stacja początkowa	Stacja końcowa
3	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Warszawa Zachodnia	Kunowice
14	państwowa	zelektryfikowana na odcinku Krotoszyn – Łódź kaliska	dwutorowa	Łódź Kaliska	Tuplice
18	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Kutno	Piła Główna
131	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Chorzów Batory	Tczew
181	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Herby Nowe	Oleśnica
203	-	niezelektryfikowana	dwutorowa na odcinku Piła - Kostrzyn	Tczew	Kostrzyn
271	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Wrocław Główny	Poznań Główny
272	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Kluczbork	Poznań Główny
281	-	zelektryfikowana na odcinku Gniezno – Oleśnica	dwutorowa na odcinku Gniezno – Jarocin	Oleśnica	Chojnice
351	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Główny	Szczecin Główny
353	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Wschód	Skandawa
354	-	zelektryfikowana	dwutorowa na odcinku Poznań POD – Oborniki i Dziembówko – Piła Główna	Poznań Główny POD	Piła Główna
355	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Ostrów Wlkp.	Grabowno Wielkie
356	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Wschód	Bydgoszcz Główna
357	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Powodowo	Luboń
359	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Leszno	Zbąszyń
403	państwowa	niezelektryfikowana	jednotorowa	Piła Północ	Ulikowo
405	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Piła Główna	Ustka

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKP PLK S.A.

Tab. 14. Podstawowe informacje o liniach kolejowych z priorytetem ruchu towarowego na terenie województwa wielkopolskiego

Nr	Kategoria	Elektryfikacja	Liczba torów	Stacja początkowa	Stacja końcowa
352	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Swarzędz	Poznań Starołęka
394	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Krzesiny	Kobylnica
395	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Zieliniec	Kiekrz
801	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Starołęka PSK	Poznań Górczyn
802	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Starołęka PSK	Luboń
803	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Piątkowo	Suchy Las
804	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Antoninek	Nowa Wieś Poznańska
805	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Swarzędz	Stary Młyn
806	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Franowo PFD	Nowa Wieś Poznańska
807	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Sokołowo Wrzesińskie	Września
808	państwowa	zelektryfikowana	dwutorowa	Września	Podstolice
811	państwowa	zelektryfikowana	jednotorowa	Stary Staw	Franklinów
812	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Kępno (R5)	Hanulin (R39)
813	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Kępno (KP1)	Hanulin (R5)
814	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Kępno (R38)	Hanulin (R2)
815	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Durzyn	Krotoszyn
816	-	niezelektryfikowana	jednotorowa	Krotoszyn	Osusz
823	-	zelektryfikowana	jednotorowa	Poznań Franowo PFD	Stary Młyn
824	-	zelektryfikowana	dwutorowa	Pokrzywno	Poznań Franowo PFD
984	-	zelektryfikowana	dwutorowa	Poznań Franowo PFB	Poznań Franowo PFA

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKP PLK S.A.

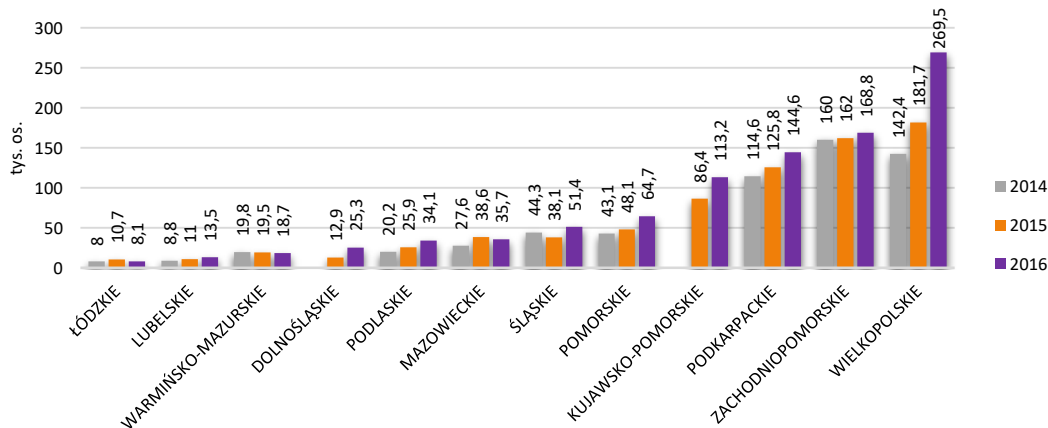
Wielkopolska jest liderem pod względem oferty kolei wąskotorowych, które w Polsce posiadają daleko sięgające tradycje – początki ich funkcjonowania na ziemiach polskich sięgają XIX wieku. Zalety kolei wąskotorowej, takie jak stosunkowo niewysoki koszt budowy i użytkowania infrastruktury, pozwalały na wykorzystywanie jej m.in. w miejscach gdzie korzystanie z normalnotorowej infrastruktury i taboru było nieopłacalne. Obecnie tego typu kolej tylko w niektórych przypadkach jest wykorzystywana w celach przewozu towarów, znacznie częściej stanowi atrakcję turystyczną bądź element dziedzictwa kulturowego.

W wielu przypadkach liczba pasażerów kolei wąskotorowej jest zbyt mała, by zagwarantować środki na właściwe utrzymanie infrastruktury i pojazdów. Istnienie kolei wąskotorowych jest uzależnione od źródeł dodatkowego finansowania, w tym stowarzyszeń lokalnych czy władz samorządowych.

W 2016 łączna długość eksploatowanych linii kolei wąskotorowych w Polsce wyniosła blisko 395 km, w tym 72 km w Wielkopolsce (18,2%). Możliwości użytkowania linii związane są ze stanem technicznym szlaków kolejowych. Na terenie regionu funkcjonowało 6 linii wąskotorowych spośród 22 w całym kraju.

W większości województw gdzie istnieją koleje wąskotorowe zainteresowanie tego rodzaju przewozami rośnie, co potwierdza wzrost liczby pasażerów, liczby uruchomionych pociągów czy wzrost pracy eksploatacyjnej taboru. W czterech województwach – wielkopolskim, zachodniopomorskim, podkarpackim oraz kujawsko-pomorskim, liczba pasażerów utrzymuje się na zdecydowanie wyższym poziomie w stosunku do pozostałych. Ich zaletą są wyjątkowe walory regionów, a w przypadku województwa wielkopolskiego bardzo duża liczba pasażerów przewieziona w ramach Kolei Parkowej Maltanki oraz Pleszewskiej Kolei Lokalnej, która jako jedyna była czynna przez cały 2016 rok. Kolej pleszewska jako jedyna w kraju wykonywała regularne kursy pasażerskie niezwiązane z ruchem turystycznym. Podróżni byli dowożeni z centrum miasta do oddalonego dworca kolei normalnotorowej.

Ryc. 124. Liczba pasażerów kolei wąskotorowych w Polsce według województw w latach 2014-2016 (tys. os.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Kolej wąskotorowa w Polsce. Dane rynkowe oraz zasady funkcjonowania, bezpieczeństwo, ochrona dziedzictwa kolei, UTK, Warszawa, 2017 r.

Modernizacje linii kolejowych

Na terenie województwa wielkopolskiego od kilku lat prowadzone są intensywne prace modernizacyjne, zarówno na głównych ciągach kolejowych, jak i na liniach regionalnych. Celem inwestycji kolejowych jest przede wszystkim: zwiększenie przepustowości linii, wyeliminowanie „wąskich gardeł”, poprawienie oferty przewozowej, zwiększenie komfortu i skrócenie czasu podróży, poprawa ochrony środowiska, zwiększenie bezpieczeństwa prowadzenia ruchu kolejowego (w tym na

przejazdach kolejowych, gdzie liczba wypadków komunikacyjnych jest bardzo wysoka), zwiększenie skuteczności systemów sterowania ruchem kolejowym i sygnalizacji oraz budowa wiaduktów drogowych zastępujących likwidowane przejazdy w poziomie szyn. Na liniach regionalnych (gdzie inwestorami są głównie samorządy województw) istotne jest ponadto przywrócenie prędkości rozkładowej, zmniejszenie nakładów związanych z utrzymaniem linii, zmniejszenie awaryjności, podniesienie jakości obsługi podróży oraz zwiększenie konkurencyjności kolei względem innych środków transportu.

Ponadto w ramach Programu Inwestycji Dworcowych (PID) z perspektywą do 2023 roku w województwie wielkopolskim inwestycje będą obejmowały 13 obiektów dworcowych, w tym:

- przebudowę dworców: Poznań Garbary, Opalenica, Pałędzie, Zbąszyń, Kobylnica, Pobiedziska, Poznań Główny (Stary), Poznań Zachodni, Trzemeszno, w tym dostosowanie dworca do TSI PRM (Techniczne Specyfikacje Interoperacyjności dla osób o ograniczonej możliwości poruszania się): Pierzyska;
- budowę nowych dworców IDS (ujednolicone Innowacyjne Dworce Systemowe): Nowy Tomyśl, Biskupice Wielkopolskie oraz Pobiedziska Letnisko.

Tab. 15. Projekty inwestycyjne na lata 2014-2020 na sieci kolejowej w Wielkopolsce objęte aktualizacją Krajowego Programu Kolejowego (z wyłączeniem projektów multilokalizacyjnych) w 2018 roku

Nazwa projektu	Źródło finansowania, wartość inwestycji, lata realizacji
Lista podstawowa	
Prace na linii kolejowej E20 na odcinku Warszawa – Poznań – pozostałe roboty, odcinek Sochaczew – Swarzędz	CEF 2 029,6 mln zł 2017-2020
Prace na linii kolejowej E59 na odcinku Poznań Główny – Szczecin Dąbie	CEF 2 162,9 mln zł 2015-2021
Prace na linii kolejowej E59 na odcinku Wrocław – Poznań, etap IV, odcinek granica województwa dolnośląskiego – Czempin	CEF 1 133,9 mln zł 2015-2020
Modernizacja linii kolejowej E59 na odcinku Wrocław – Poznań, etap III, odcinek Czempin – Poznań – Faza II (projekt zrealizowany)	POIiŚ 323,4 mln zł 2015-2019
Prace na linii kolejowej E59 na odcinku Wronki – Słonice	CEF 1 286,0 mln zł 2019-2021
Prace na liniach kolejowych nr 281, 766 na odcinku Oleśnica / Łukanów – Krotoszyn – Jarocin – Września – Gniezno w ramach Udzielenie podstawowych ciągów wywozowych z Dolnego Śląska	Środki krajowe 317,5 mln zł 2016-2023
Modernizacja linii kolejowej nr 354 Poznań Główny POD – Chodzież – Piła Główna	RPO 499,6 mln zł 2017-2020
Lista rezerwowa	
Prace na liniach kolejowych nr 18, 203 na odcinku Bydgoszcz Główna – Piła Główna – Krzyż, etap I: prace na odcinku Bydgoszcz Główna – Piła Główna	Fundusz Spójności 350 mln zł
Prace na liniach kolejowych nr 18, 203 na odcinku Bydgoszcz Główna – Piła Główna – Krzyż, etap II: prace na odcinku Piła Główna – Krzyż wraz z elektryfikacją	Fundusz Spójności 650 mln zł
Prace na obwodnicy towarowej Poznania	Fundusz Spójności 387,1 mln zł
Prace na liniach kolejowych nr 14, 811 na odcinku Łódź Kaliska – Zduńska Wola – Ostrów Wlkp., etap II: Zduńska Wola – Ostrów Wielkopolski	Fundusz Spójności 814,7 mln zł
Prace na liniach kolejowych nr 14, 815, 816 na odcinku Ostrów Wlkp. – (Krotoszyn) – Leszno – Głogów wraz z elektryfikacją odcinka Krotoszyn / Durzyn – Leszno – Głogów	Fundusz Spójności 1 200 mln zł
Prace na liniach kolejowych nr 281, 766 na odcinku Oleśnica / Łukanów – Krotoszyn – Jarocin – Września – Gniezno	Fundusz Spójności 400 mln zł
Rewitalizacja linii kolejowej nr 356 na odcinku Wągrowiec – Gołańcz – gr. województwa	RPO 74 mln zł
Rewitalizacja linii kolejowej nr 357 na odcinku Drzymałowo - Wolsztyn	RPO 48 mln zł

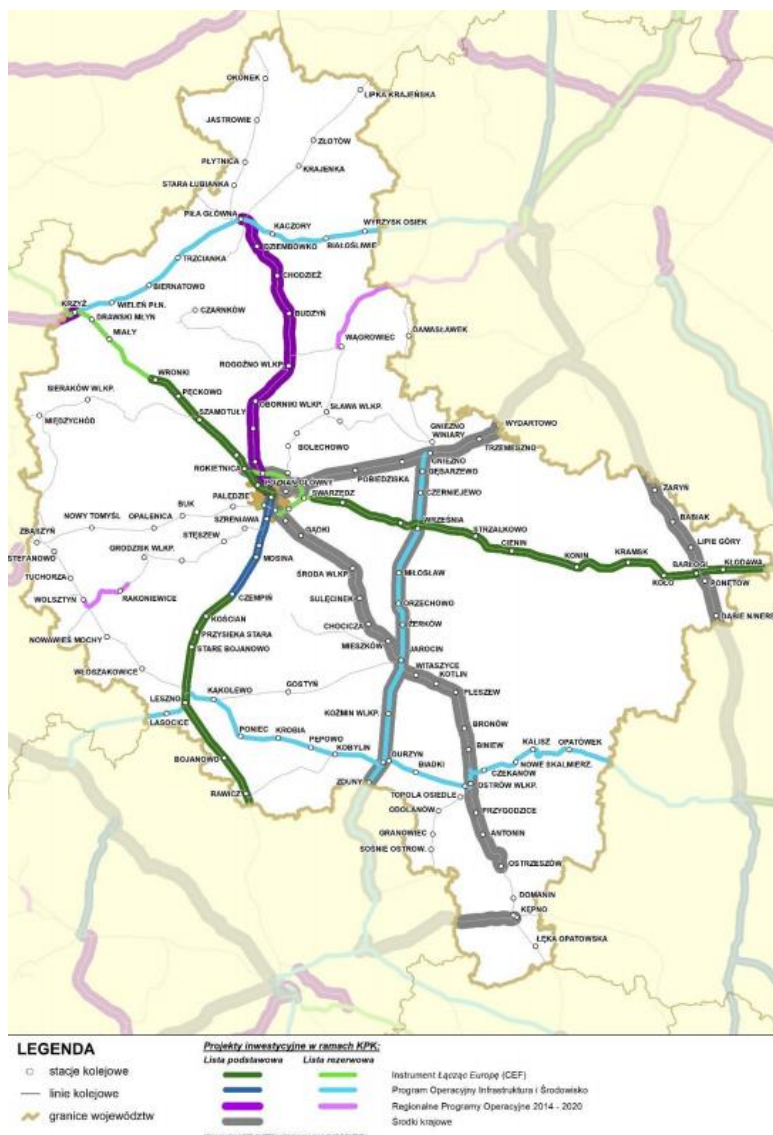
CEF – instrument finansowy Unii Europejskiej, związany z finansowaniem europejskiej sieci drogowej (ang. Connecting Europe Facility)

POIiŚ – Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko

RPO – Regionalny Program Operacyjny

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Ryc. 125. Projekty inwestycyjne na lata 2014-2020 na sieci kolejowej w Wielkopolsce objęte aktualizacją Krajowego Programu Kolejowego (z wyłączeniem projektów multilokalizacyjnych) w 2018 roku

Źródło: Wielkopolski Urząd Wojewódzki w Poznaniu – Inwestycje kolejowe w województwie wielkopolskim

Wdrażanie interoperacyjności, tj. zharmonizowanie wymagań technicznych dotyczących systemów kolejowych w różnych państwach jest wymagane na terenie UE. Interoperacyjny tabor (np. wykorzystanie którego eliminuje konieczność zmiany lokomotywy z powodu różnych standardów technicznych sieci) oznacza duże oszczędności finansowe i czasowe dla przewoźników kolejowych, a w konsekwencji także dla pasażerów i przedsiębiorców przewożących towary koleją. Poprzez podniesienie konkurencyjności kolei interoperacyjność oznacza tym samym lepszą ofertę przewozową, co ma również pozytywny wpływ na obniżenie emisyjności europejskiej gospodarki i ochronę środowiska przyrodniczego. Wdrażanie interoperacyjności jest procesem stopniowym, którego realizacja zaplanowana jest na wiele lat. Zapewnienie zgodności taboru i infrastruktury z Technicznymi Specyfikacjami Interoperacyjności, tj. specjalnymi aktami prawnymi UE co do zasady wymagane jest jedynie gdy są one modernizowane lub odnawiane. Na szczególną uwagę, w zakresie wdrażania

interoperacyjności, zastępuje Europejski System Sterowania Ruchem Kolejowym (ERTMS), który ma zastąpić przeszło dwadzieścia systemów krajowych.

1.8.4.2. Komunikacja zbiorowa – kolejowe przewozy regionalne

Pod względem dobowej wymiany pasażerskiej na stacjach kolejowych w Polsce w 2017 roku⁶⁶ na pierwszym miejscu w kraju uplasował się Poznań Główny, a liczba pasażerów – 56 300 była porównywalna ze stacjami Wrocław Główny (53 200 osób) oraz Warszawa Śródmieście (53 100 osób).

Wielkość łącznej wymiany pasażerskiej na terenie całego województwa⁶⁷ nie była najwyższa w kraju (28,5 mln osób), ale pozwoliła zająć 3. miejsce wśród innych regionów. Na początku zestawienia uplasowały się województwa mazowieckie (101,1 mln osób) i pomorskie (53,7 mln osób), w których bardzo wysoki był udział przewozów regionalnych i aglomeracyjnych. Podobną strukturą charakteryzowały się wartości wskaźnika wykorzystania, tj. łączna liczba przejazdów koleją w przeliczeniu na 1 mieszkańca regionu.

Na mocy Ustawy z dnia 16 grudnia 2010 roku o publicznym transporcie zbiorowym, samorządy wojewódzkie i lokalne zobowiązane są do organizowania wojewódzkich przewozów o charakterze użyteczności publicznej na swoim terenie. W odniesieniu do Wielkopolski zamierzenia te, w zakresie transportu autobusowego i kolejowego, zostały określone w Planie Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego dla Województwa Wielkopolskiego. Zorganizowanie wojewódzkiego publicznego transportu zbiorowego ma na celu zapewnienie możliwie pełnego pokrycia regionu siecią połączeń wojewódzkich eliminującą nasilające się zjawiska konkurencji przewozów autobusowych i kolejowych i dążenie do uzyskania w skali województwa spójnej sieci zintegrowanych przewozów w ramach publicznego transportu zbiorowego. Celem jest również poprawa standardu podróży, postrzegana zarówno poprzez pryzmat czasu podróży pomiędzy poszczególnymi powiatami, jak i warunków podróżowania, atrakcyjnych czasów przejazdów i cen dostępnych dla podróżnych, w ramach zintegrowanej taryfy kolejowo-autobusowej.

Do przewoźników wykonujących przewozy w ramach służby publicznej na terenie województwa wielkopolskiego należą:

- Przewozy Regionalne Sp. z o.o., w kapitale której udział Województwa Wielkopolskiego wynosi 9,7%,
- Koleje Wielkopolskie Sp. z o.o., będące spółką samorządową ze stuprocentowym udziałem Samorządu Województwa Wielkopolskiego, powołane na mocy Uchwały Sejmiku Województwa Wielkopolskiego nr XXXIX/542/09 z dnia 28 września 2009 roku.

Przewozy regionalne prowadzone są na większości linii kolejowych województwa wielkopolskiego. Spółka Przewozy Regionalne obsługuje 12 relacji:

- Poznań Główny – Gniezno – granica województwa,
- Poznań Główny – Opalenica – Zbąszyń – Zbąszynek,
- Jarocin – Krotoszyn,
- Poznań Główny – Chodzież – Piła – Szczecinek,
- Poznań Główny – Wronki – Krzyż – Stargard Szczeciński,
- Piła – Wyrzysk Osiek – Bydgoszcz,
- Chojnice – Piła – Krzyż,
- Ostrów Wlkp. – Oleśnica,
- Poznań Główny – Kościan – Leszno – Rawicz – granica województwa,
- Poznań Główny – Jarocin – Ostrów Wlkp. – Kępno – granica województwa,
- Ostrów Wlkp. – Kalisz - granica województwa,

⁶⁶ Dane UTK (stacje o dobowej wymianie pasażerskiej powyżej 1000 osób, na których zatrzymywał się więcej niż jeden przewoźnik) – Dobowa wymiana pasażerska na stacjach kolejowych w Polsce w 2017 roku

⁶⁷ Na podstawie: Koleje pasażerskie w województwach - dynamika zmian. UTK. Warszawa. 2017

- Piła – Wałcz (tylko do granicy województwa).
- Spółka Koleje Wielkopolskie prowadzi natomiast działalność operacyjną na odcinkach:
- Poznań Główny – Wągrowiec – Gołańcz,
 - Poznań Główny – Luboń – Grodzisk Wlkp. – Wolsztyn,
 - Leszno – Wolsztyn – Zbąszynek,
 - Leszno – Kąkolewo – Krotoszyn – Ostrów Wlkp.,
 - Poznań – Września – Konin- Koło – Kłodawa – Kutno,
 - Poznań – Opalenica – Nowy Tomyśl – Zbąszyń – Zbąszynek,
 - Poznań – Gniezno – Mogilno.

Pozytywnym aspektem jest zwiększająca się corocznie liczba pasażerów w transporcie kolejowym, w szczególności na liniach, na których organizatorem przewozów jest Marszałek Województwa Wielkopolskiego. W 2018 roku spółki regionalne obsłużyły łącznie 25,5 mln pasażerów, w tym 11 mln pasażerów obsłużyły Koleje Wielkopolskie sp. z o.o., a 14,5 mln pasażerów Przewozy Regionalne sp. z o.o. (POLREGIO). W stosunku do roku poprzedniego zanotowano wzrost liczby pasażerów o około 10,0%. W 2018 roku przewozu około 40% pasażerów dokonano taborem stanowiącym własność Samorządu Województwa Wielkopolskiego (według stanu na 31 grudnia 2018 roku – 58 pojazdów kolejowych). Powyższe wyniki możliwe były do osiągnięcia dzięki temu, że w województwie wielkopolskim nie jest redukowana liczba połączeń. W kolejnych rozkładach jazdy pociągów zwiększono częstotliwość kursowania pociągów w celu przyciągnięcia jak największej liczby pasażerów do ekologicznego środka transportu jakim jest kolej. Świadczy o tym wzrastająca wielkość pracy eksploatacyjnej, która w 2018 roku wyniosła 11,5 mln pockm, tj. o 4,4% więcej niż w 2017 roku. Najbardziej zadowalający jest fakt, że przy wzroście pracy eksploatacyjnej zanotowano dziesięcioprocentowy wzrost liczby przewiezionych pasażerów. Jest to m.in. efekt wdrożenia I etapu projektu Poznańskiej Kolei Metropolitalnej, wznowienia przewozów pasażerskich na linii komunikacyjnej Gniezno – Września – Jarocin oraz rozszerzenia stref obowiązywania zintegrowanej oferty taryfowej Bus-Tramwaj-Kolej. Województwo Wielkopolskie planuje dalszy wzrost pracy eksploatacyjnej dla ruchu aglomeracyjnego po zakupie nowego taboru kolejowego.

1.8.5. Mobilność, dojazdy do pracy, transport miejski i aglomeracyjny

Mobilność ludności - dojazdy do pracy

Otwarte granice i szerokie możliwości przemieszczania się po świecie sprawiają, że na rynku pracy coraz bardziej ceniona jest mobilność pracowników. Jest to gotowość do pojęcia pracy nie tylko w miejscu zamieszkania, ale także w innych, czasem bardzo odległych lokalizacjach. Pojęcie mobilności w kontekście zatrudnienia oznacza również wykonywanie obowiązków, które wymagają częstego podróżowania, a także gotowość do zmiany zawodu.

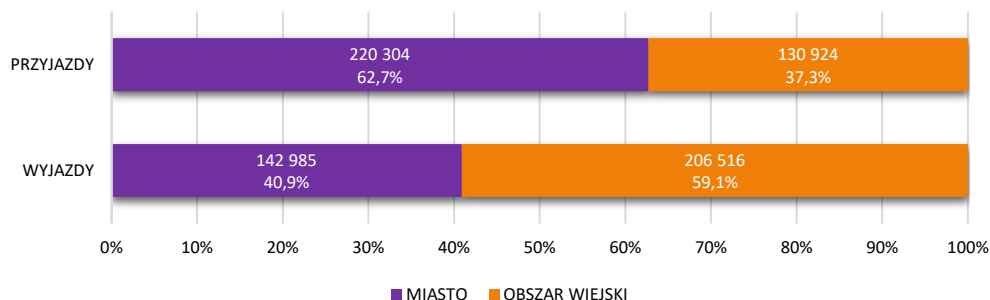
W ostatnich latach rośnie liczba pracowników, którzy są mobilni. Deklaracja mobilności często jednak wynika z przyczyn ekonomicznych. Trudny rynek pracy sprawia, że muszą wykazać się elastycznością w tym zakresie.

Badania przepływów ludności związanych z zatrudnieniem (GUS 2019, aktualność danych – 2016 rok oraz GUS 2016, aktualność danych – 2011 rok) wskazują na zwiększenie mobilności ludności w ciągu ostatnich kilku lat. Dojazdy do pracy związane z obszarem województwa wielkopolskiego w 2016 roku obejmowały 349 501 osób przejeżdżających do pracy do danej gminy oraz 351 228 osób wyjeżdżających poza miejsce (gminę/miasto/obszar wiejski) zamieszkania. W stosunku do 2011 roku mobilność ludności wzrosła o 8,7% w przypadku osób przyjeżdżających oraz o 9,7% w przypadku osób wyjeżdżających.

W układzie miasto/obszar wiejski tendencje w zakresie kierunków przepływów nie ulegają zmianom. Dominują dojazdy do pracy w kierunku miast – liczba osób przyjeżdżających do miast (220 304 osoby, tj. 62,7% przyjazdów ogółem) jest wyższa niż na obszary wiejskie (130 924 osoby, tj.

37,3%). Odwrotnie sytuacja kształtuje się w przypadku wyjazdów do pracy z miejsca zamieszkania – 142 985 osób (40,9%) wyjeżdża z miast, natomiast aż 206 516 osób (59,1%) z obszarów wiejskich.

Ryc. 126. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w Wielkopolsce w układzie miasto/wieś w 2016 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Nominalnie największe przepływy ludności związane z zatrudnieniem charakterystyczne były dla dużych miast i ich obszarów funkcjonalnych. Jest to związane z dużą liczbą ludności zamieszkującą te gminy i przemieszczającą się codziennie do i z pracy. Do charakterystycznych gmin należało miasto wojewódzkie Poznań i gmina wiejska Tarnowo Podgórne, z uwagi na najwyższą liczbę wyjazdów i przyjazdów – Poznań (26 101 i 81 025 osób) oraz najwyższą po stolicy Wielkopolski liczbę przyjeżdżających (głównie z Poznania) – Tarnowo Podgórne (15 018 osób), która znacznie przekraczała liczbę wyjeżdżających (2 649 osób). Podobna sytuacja związana z łącznymi przepływami osób, choć w mniejszej skali, dotyczyła miast: Kalisza, Ostrowa Wielkopolskiego, Gniezna, Leszna, Konina, Kościana, Swarzędza, Lubonia, Wrześni oraz gmin Komorniki i Czerwonak, a także obszarów wiejskich Kórnik i Swarzędza. Biorąc pod uwagę stosunek wyjeżdżających do przyjeżdżających do pracy można zauważyć, że najwyższe jego wartości odnotowano w gminach i obszarach wiejskich Wielkopolski Wschodniej, Południowej i Północnej.

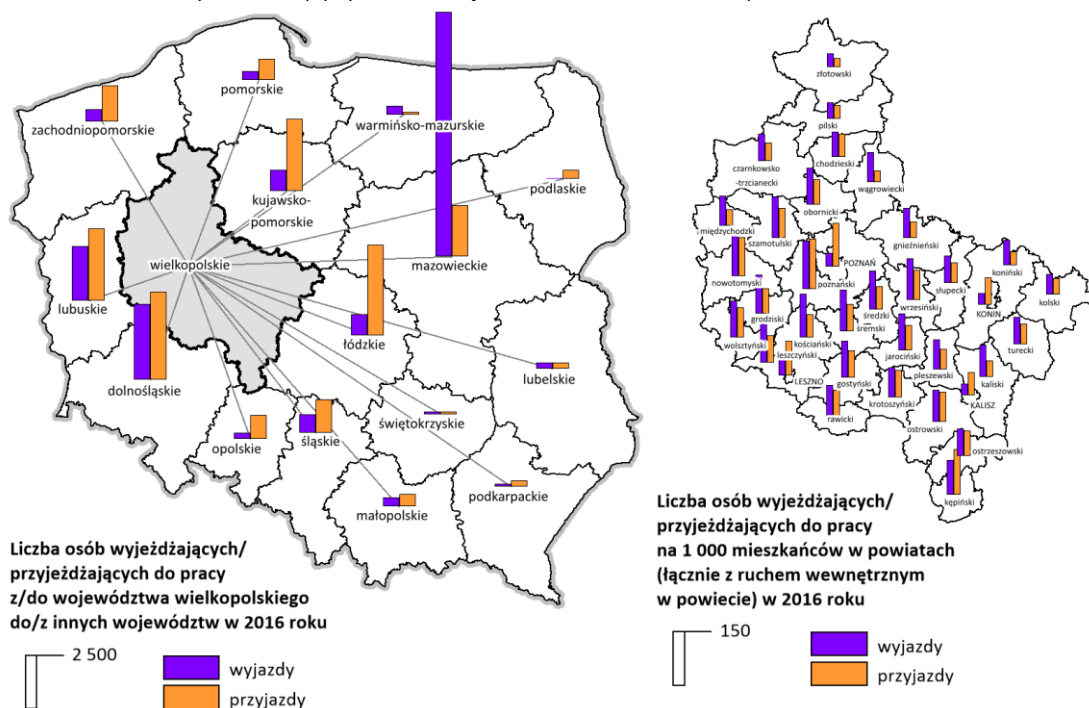
O skali mobilności w danej jednostce przestrzennej można mówić uwzględniając liczbę jej mieszkańców. Wskaźnik ten obrazuje pośrednio potrzebę lub skłonność ludności z danego obszaru do mobilności. Największą mobilnością (liczba wyjazdów/przyjazdów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców na poziomie 190-230) w przypadku wyjazdów cechowały się następujące obszary: Ostroróg (obszar wiejski), gmina Czarnków, Zbąszyń (obszar wiejski), miasto i obszar wiejski Murowana Goślina, miasto Nekla, miasto nowe Skalmierzyce, Wronki (obszar wiejski), Kostrzyn (obszar wiejski), Nowy Tomyśl (obszar wiejski) i miasto Czempin. Z kolei największą skalę przyjazdów na 1 000 mieszkańców (300-590) zanotowano w: gminie Tarnowo Podgórne, Nowych Skalmierzycach (obszar wiejski), mieście Rydzyna, gminie Baranów, mieście Kleczew, gminie Powidz, Kórniku (obszar wiejski), miastach Krzywiń, Wronki, Nowy Tomyśl oraz w gminie Komorniki.

W ujęciu powiatowym największą mobilnością charakteryzowały się osoby zamieszkujące lub pracujące w powiatach położonych w centralnej części Wielkopolski, a najmniejszą powiaty Wielkopolski Północnej i Wschodniej. Wyższa liczba przyjeżdżających niż wyjeżdżających do pracy w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców wystąpiła jedynie w przypadku miast na prawach powiatu oraz powiatów poznańskiego i kępińskiego.

Wymiana pracowników pomiędzy miejscem zamieszkania a miejscem pracy występuje również pomiędzy województwami np. w charakterze dojazdów do pracy w cyklu tygodniowym. Najsilniejsze powiązania pod tym względem występowały pomiędzy Wielkopolską a województwami mazowieckim (49,8% wyjazdów ogółem, 9,7% przyjazdów ogółem), dolnośląskim (15,4%, 16,5%), lubuskim (11,2%, 13,6%), łódzkim (4,2%, 17,2%) i kujawsko-pomorskim (4,3%, 13,8%), przy łącznej liczbie 23 124 przyjeżdżających oraz 21 397 wyjeżdżających. W każdym przypadku, z wyjątkiem województwa

mazowieckiego, liczba przyjeżdżających do pracy była wyższa niż liczba wyjeżdżających poza granice regionu.

Ryc. 127. Przepływy ludności związane z zatrudnieniem w Wielkopolsce w 2016 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Dojazdy do szkół w Poznaniu

W otoczeniu dużych miast na ponadprzeciętną mobilność ludności obok dojazdów do pracy, składają się także dojazdy do miejsc nauki. Zgodnie z wynikami badania GUS pn. *Dojazdy uczniów do szkół zlokalizowanych w miastach wojewódzkich*⁶⁸ łączna liczba przyjeżdżających do szkół na terenie Poznania wyniosła w 2018 roku 11 667 uczniów szkół podstawowych (3 031 osób), gimnazjalnych (895 osób), ponadgimnazjalnych (6 269 osób) i szkół dla dorosłych (1 472 osoby). Analiza nie uwzględniała osób studiujących na uczelniach wyższych, których dojazdy cechują się mniejszą cyklicznością, ale większym zasięgiem oraz natężeniem.

W 2018 roku (stan na czerwiec) do szkół dla dzieci i młodzieży zlokalizowanych w stolicy województwa wielkopolskiego przyjeżdżało łącznie 10 195 uczniów mieszkających poza jej granicami. W zbiorowości przyjeżdżających do szkół podstawowych w Poznaniu najliczniejsze strumienie płynęły z podpoznańskich gmin: Dopiewa, Rokietnicy, Kórnik, a także z Komornik, Swarzędza i Lubonia.

Pod względem liczby przyjeżdżających uczniów miasto Poznań znalazło się na 4. miejscu wśród 18 największych polskich miast, stanowiących stolice województw (wliczono osobno Toruń i Bydgoszcz oraz Gorzów Wielkopolski i Zieloną Górę), a odsetek dojeżdżających do stolicy Wielkopolski wyniósł 7,2%.

⁶⁸ Dojazdy uczniów do szkół zlokalizowanych w miastach wojewódzkich, GUS, Warszawa, 2018 r.

Tab. 16. Uczniowie przyjeżdżający do miejsc nauki w Poznaniu według rodzajów szkół i miejsca zamieszkania w 2018 roku

Szkoły podstawowe	Szkoły gimnazjalne	Szkoły ponadpodstawowe	Szkoły dla dorosłych	Ogółem
Liczba przyjeżdżających (os.)				
3 031	895	6 269	1 472	10 195
Odsetek przyjeżdżających do Poznania (Polska=100%)				
11,2%	8,5%	6,1%	6,3%	7,2%
Największy udział w dojazdach do Poznania według miejsca zamieszkania (gmina)				
Rokietnica (15,2%)	Kórnik (17,8%)	Swarzędz (7,9%)	Kórnik (5,3%)	-
Komorniki (11,0%)	Dopiewo (11,1%)	Luboń (6,8%)	Swarzędz (4,6%)	-
Kórnik (10,2%)	Rokietnica (10,3%)	Dopiewo (6,6%)	Luboń (3,3%)	-
Dopiewo (8,9%)	Swarzędz (9,5%)	Czerwonak (6,2%)	Mosina (3,0%)	-
Swarzędz (8,8%)	Komorniki (9,1%)	Suchy Las (6,1%)	Tarnowo Podgórne (2,9%)	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Dojazdy uczniów do szkół zlokalizowanych w miastach wojewódzkich, GUS, Warszawa, 2018 r.

Transport miejski i aglomeracyjny, integracja transportu zbiorowego

Z mobilnością ludności nierozdzielnie wiąże się zapewnienie sprawnej komunikacji zbiorowej oraz dostępnej infrastruktury drogowej o dobrej jakości w odniesieniu do transportu indywidualnego. Obecnie formułowane cele polityk transportowych ukierunkowane są m.in. na rozwój zrównoważonego transportu zbiorowego służącego minimalizacji negatywnego oddziaływania rosnącego ruchu drogowego. Priorytetem jest integracja różnych rodzajów transportu, w tym: kolejowego, autobusowego, miejskiego, samochodowego czy rowerowego, zarówno w aspekcie przestrzennym (węzły przesiadkowe), jak i taryfowym. W kontekście ograniczania negatywnego oddziaływania transportu na środowisko przyrodnicze do aktualnych trendów rozwojowych w zakresie transportu zaliczyć należy także wykorzystanie pojazdów niskoemisyjnych, w tym transportu szynowego oraz pojazdów elektrycznych.

Rozkład przestrzenny miast, układ linii kolejowych Wielkopolski, aktualne kierunki migracji wewnętrznych ludności oraz kierunki i natężenie dobowych przepływów ludności stanowią specyficzne uwarunkowania rozwoju zintegrowanego transportu zbiorowego w regionie. Specyfika funkcjonowania obszarów funkcjonalnych miast, gdzie z uwagi na duże zapotrzebowanie na codzienny transport procesy integracji są najsilniejsze, wymusza powiązanie funkcjonalne poszczególnych systemów komunikacyjnych, a sprawność transportu i jego dostępność nabierają szczególnego znaczenia.

Obszarem największego zainteresowania jest obszar funkcjonalny Poznania, gdzie notuje się największą liczbę podróży pomiędzy obszarem centralnym a gminami otaczającymi, a skutki kongestii są odczuwalne najbardziej. Promienisty układ linii kolejowych w rejonie miasta sprzyja rozwojowi transportu szynowego. Możliwe jest wykorzystanie kolei w mieście oraz jej powiązanie z systemem komunikacji miejskiej tworząc zintegrowane węzły przesiadkowe. Potencjalnie do wykorzystania w ruchu pasażerskim pozostają miejskie linie towarowe, mające charakter obwodnicowy.

Obok działań inwestycyjnych obejmujących rozwój systemu kolejowego oraz miejskich systemów komunikacyjnych (tramwajowych i autobusowych) konieczna jest promocja transportu zbiorowego, pozwalająca w dłuższej perspektywie wpłynąć na zmianę niekorzystnego podziału modalnego transportu w dojazdach codziennych do pracy lub szkoły, który od wielu lat charakteryzuje się dominacją ruchu samochodowego.

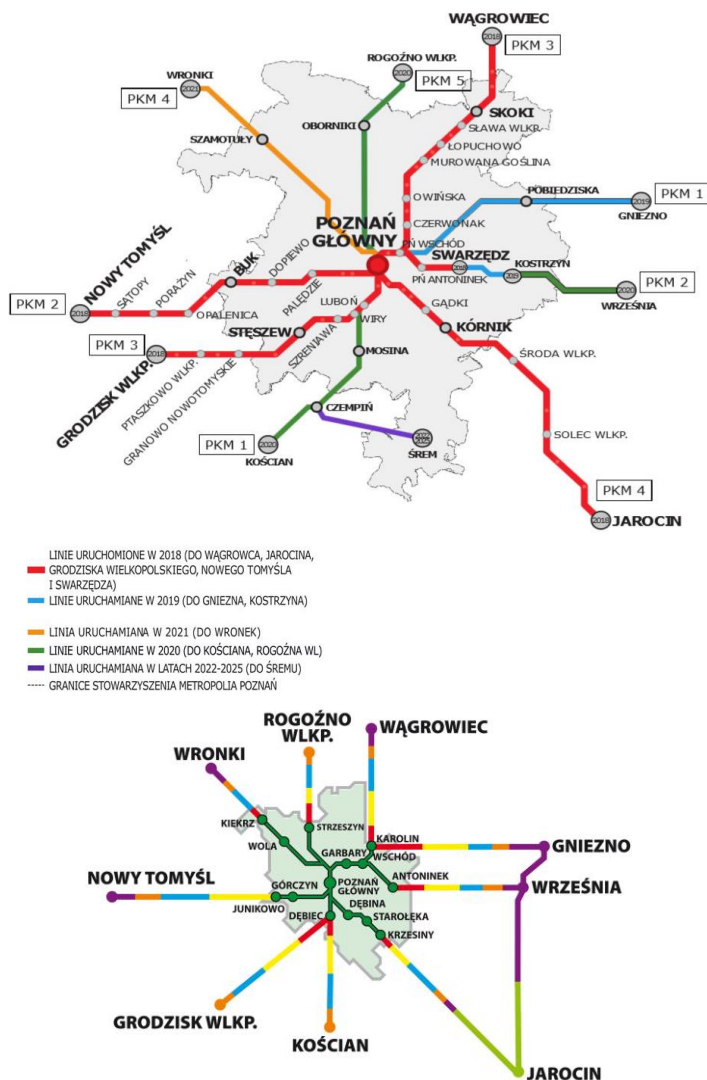
W Wielkopolsce istnieje wiele dobrych przykładów integracji transportu zbiorowego, które należy rozwijać, w tym: porozumienia międzygminne w zakresie komunikacji zbiorowej organizowanej przez Zarząd Transportu Miejskiego w Poznaniu, Poznańska Kolej Metropolitalna, zintegrowane bilety w oparciu o jeden system płatniczy (np. Bus-Tramwaj-Kolej, Poznańska Elektroniczna Karta

Aglomeracyjna), systemy rowerów i innych indywidualnych pojazdów miejskich, parkingi typu parkuj i jedź (Park&Ride).

Poznańska Kolej Metropolitalna (PKM) to jedno z największych tego typu przedsięwzięć w Polsce. Pierwszy zasięg sieci obejmował linie łączące Poznań z Grodziskiem Wielkopolskim, Jarocinem, Nowym Tomyślem, Wągrowcem i Swarzędzem. System zapewniał częstotliwość pociągów co 30 minut w godzinach szczytu komunikacyjnego. Do 2021 roku aktywowane mają być połączenia z Gnieznem, Kościanem, Rogoźnem, Wronek i Wrześnią do Poznania. Ponadto w ramach PKM rozpoczęły się prace nad przywróceniem ruchu pociągów na linii Śrem – Czempin w wariantcie z jej elektryfikacją.

Z siatką linii kolejowych PKM pokrywa się zintegrowany imienny bilet miesięczny Bus-Tramwaj-Kolej (BTK). System wprowadzony został w 2012 roku przez POLREGIO (Przewozy Regionalne) wspólnie z Kolejami Wielkopolskimi (KW) oraz Zarząd Transportu Miejskiego (ZTM) w Poznaniu. Od września 2017 roku strefę jego działania rozszerzono na obszar około 50 kilometrów od Poznania. Wspólny bilet na przejazdy pociągami KW i POLREGIO oraz autobusami i tramwajami komunikacji miejskiej w Poznaniu jest wygodną i tanią alternatywą dla dwóch oddzielnych biletów okresowych.

Ryc. 128. Obecny i planowany zasięg funkcjonowania PKM oraz zasięg funkcjonowania biletu BTK

Źródło: <http://www.kolej.metropoliapoznan.pl/>, <http://bustramwajkolej.pl/>

Organizację sprawnego transportu zbiorowego w rejonie Poznania za pomocą jednego biletu umożliwił system Poznańskiej Elektronicznej Karty Aglomeracyjnej (PEKA). Porozumienie ZTM w Poznaniu z okolicznymi samorządami obejmuje kilkanaście gmin.

Łączna długość linii komunikacji miejskiej na terenie województwa wielkopolskiego wyniosła w 2017 roku 6 410,0 km, co stanowiło 11,1% ogólnej długości sieci w kraju (dane GUS). W przeliczeniu na 1 000 ludności Wielkopolska posiadała jedną z najdłuższych sieci komunikacji miejskiej w kraju – 1,8 km, zaraz za województwem śląskim – 2,7 km, przy średniej w Polsce na poziomie 1,5 km. Region znajdował się na 3. miejscu w kraju pod względem długości miejskiej sieci autobusowej (6 181,0 km) oraz na 6. pozycji pod względem długości linii tramwajowych (229,0 km). Na tle kraju w Wielkopolsce zdecydowanie dominowały linie komunikacji miejskiej obsługujące tereny wiejskie (2 777,1 km).

Ryc. 129. Zasięg stref taryfowych w transporcie organizowanym przez ZTM w Poznaniu

Źródło: ZTM w Poznaniu

1.8.6. Transport lotniczy

Lotniska i lądowiska

Na terenie województwa wielkopolskiego funkcjonuje Port Lotniczy Poznań-Ławica im. Henryka Wieniawskiego o znaczeniu regionalnym, realizujący połączenia międzynarodowe o zasięgu europejskim. Lotnisko obsługuje ruch pasażerski oraz w mniejszym stopniu ruch towarowy. Ponadto w regionie znajdują się inne lotniska wpisane do rejestru lotnisk cywilnych Urzędu Lotnictwa Cywilnego (2017 rok), w tym w: Kobylnicy k. Poznania, Michałkowie k. Ostrowa Wielkopolskiego, Strzyżewicach k. Leszna, Poznaniu-Bednarach (gm. Pobiedziska). Są to lotniska należące przeważnie do aeroklubów i stanowiące bazę sportowo-treningową oraz obsługujące cywilne przeloty prywatne. Oprócz tego funkcjonują także samolotowe lądowiska cywilne wpisane do ewidencji Urzędu Lotnictwa Cywilnego: Kazimierz Biskupi, Radzewice k. Poznania, Sowiniec (gm. Mosina), Powodowo (gm. Wolsztyn), Debrzno, Jaraszewo (gm. Obrzycko), Krępko (gm. Szydłowo), Piła, Śmiłowo (gm. Kaczory), Zakrzewo (gm. Dopiewo) i Zborowo (gm. Dopiewo),

Przy kilku większych szpitalach zlokalizowano lądowiska dla śmigłowców transportu sanitarnego. Tego typu lądowiska znajdują się w następujących miastach: Gniezno, Jarocin, Kalisz, Kępno, Konin, Krotoszyn, Leszno, Międzychód, Nowy Tomyśl, Ostrow Wielkopolski, Piła, Pleszew, Poznań (2 lądowiska), Puszczykowo, Szamotuły, Śrem, Środa Wielkopolska, Trzcianka i Złotów.

Do pozostałych lądowisk samolotowych lub śmigłowcowych w Wielkopolsce, często o charakterze prywatnym, zalicza się m.in. Clip Logistics (gm. Swarzędz), Piła Motylewo, PZZ Piła, PRH Stawnica (gm. Złotów), Sobota (gm. Rokietnica), Koziegłowy ZD (gm. Czerwonak), Oborniki Słonawy, PAGO Dąbcze, Działyń oraz Kąkolewo.

Na terenie województwa zlokalizowane są także dwa czynne lotniska wojskowe – w Powidzu oraz w Poznaniu-Krzyszczakach.

Port Lotniczy Poznań-Ławica

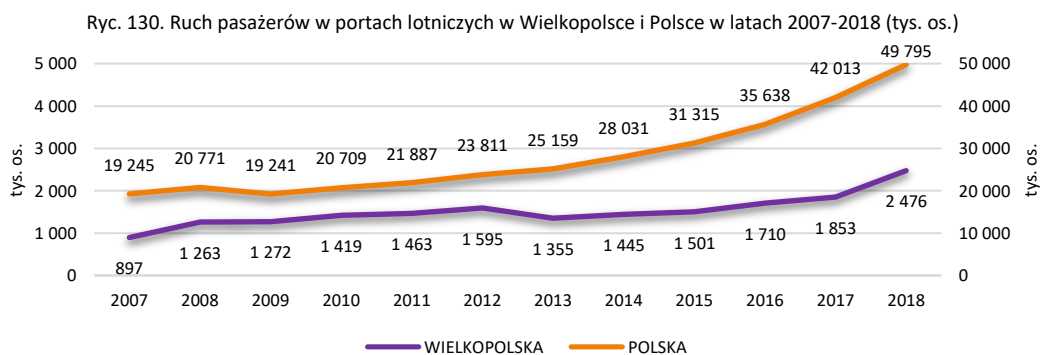
Port Lotniczy Poznań-Ławica to najważniejsze lotnisko regionu. Długość drogi startowej wynosi 2 504 m, a jej szerokość 50 m. Terminal posiada około 23 000 m² powierzchni użytkowej i przepustowość na poziomie 3 mln pasażerów rocznie.

W terminalu cargo znajdują się: magazyn eksportowy, importowy i krajowy oraz boksy załadunku i wyładunku. Port Lotniczy w Poznaniu został wpisany do książki kodowej Lufthansy Cargo, co oznacza, że przesyłki do Poznania można nadawać z każdego lotniska na świecie.

Liczba i kierunki połączeń Portu Lotniczego Poznań-Ławica ulegają zmianom i są zależne od aktualnej sytuacji rynku lotniczego oraz preferencji podróżnych. Obecnie z lotniska Ławica odbywają się regularne loty do 32 portów lotniczych Europy (2019 rok) zlokalizowanych w 16 krajach, w tym do 11 stolic krajów UE, takich jak: Ateny, Budapeszt, Dublin, Kijów, Kopenhaga, Londyn, Malta, Oslo, Paryż, Rzym, Sztokholm, oraz do kilku ważnych portów przesiadkowych, jak Frankfurt nad Menem, Monachium, Barcelona czy Edynburg. Najwięcej regularnych połączeń lotniczych wykonywanych jest w ciągu tygodnia do: Warszawy, Londynu, Monachium, Kopenhagi i Frankfurtu.

Loty czarterowe odbywają się do kilkunastu państw w 41 kierunkach (2019 rok) do portów lotniczych zlokalizowanych na wybrzeżu Morza Śródziemnego, Morza Czarneego, Morza Czerwonego i Oceanu Atlantyckiego.

Od wielu lat województwo wielkopolskie plasuje się na 6. miejscu w kraju pod względem obsługi pasażerów w portach lotniczych, w 2018 roku posiadało 5,4% udział w ruchu pasażerów w Polsce ogółem. W 2018 roku w Porcie Lotniczym Poznań-Ławica obsłużono łącznie 2 476,3 tys. pasażerów w 31,2 tys. operacji lotniczych, w tym 1 668,0 tys. pasażerów w ruchu regularnym, 803,5 tys. w czarterowym i 4,7 tys. w ruchu General Aviation. Corocznie obserwowany jest wzrost liczby pasażerów obsługiwanych przez lotnisko – 33,7% w stosunku do 2017 roku oraz 182,4% w stosunku do roku 2007.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Udział transportu lotniczego w przewozach towarowych w Polsce jest niewielki, a ilość przewożonych towarów oraz poczty w poszczególnych latach ulega częstym zmianom. Wyniki przewozów cargo są najbardziej czułym wskaźnikiem światowej koniunktury gospodarczej. Przewozy lotnicze stanowią najdroższy środek transportu, dlatego w konsekwencji niekorzystnych zmian

gospodarczych przedsiębiorstwa ograniczają koszty transportu, a ruch lotniczy cargo odczuwa to najbardziej. Ponadto w skali kraju występują znaczne różnice regionalne w ilości przewożonych ładunków w ruchu krajowym i zagranicznym w poszczególnych portach lotniczych, z dominującą pozycją województwa mazowieckiego obsługującego 72,8% rynku. W latach 2007-2017 notowane były zmiany w przeładunku towarów. W 2017 roku w Porcie Lotniczym Poznań-Ławica załadunek i wyładunek towarów wyniósł 1 988,0 t, co stanowiło 1,5% ogólnej wielkości przeładunków w Polsce. Niski udział przewozów cargo na lotnisku w Poznaniu związany jest z ukierunkowaniem obiektu na obsługę pasażerską.

Port lotniczy Poznań-Ławica znajduje się około 5 km od centrum Poznania. Położenie lotniska w granicach miasta rodzi zarówno pozytywne jak i negatywne konsekwencje. Do pozytywnych aspektów lokalizacji portu lotniczego można zaliczyć możliwość zapewnienia dobrej dostępności komunikacyjnej i szybkiego połączenia z centrum miasta, w tym np. z Dworcem Głównym w Poznaniu. Dostępność lotniska polepszyła się w wyniku rozbudowy ul. Bukowskiej w Poznaniu do drogi dwujezdniowej (zakończony w 2011 roku). Dodatkowo port lotniczy zyskał szybkie połączenie z autostradą A2 w wyniku budowy zachodniej obwodnicy Poznania w ciągu drogi S11 na odcinku od węzła Tarnowo Podgórne do węzła Poznań Zachód. Dodatkowo w dalszej perspektywie uwzględniana jest możliwość kolejowego połączenia lotniska z Dworcem Głównym w Poznaniu.

Przestrzenną konsekwencją lokalizacji Ławicy jest ograniczenie wysokości zabudowy na ścieżkach podejścia i zejścia samolotów. Od strony wschodniej tor lotu samolotów przebiega nad centrum miasta, uniemożliwiając budowę budynków i budowli powyżej określonego pułapu wysokości. Negatywnym aspektem położenia lotniska Ławica jest generowanie ponadnormatywnego hałasu i jego negatywne oddziaływanie na sąsiadującą z portem zabudowę. Dodatkowo Uchwała nr XVIII/302/12 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 30 stycznia 2012 roku, w sprawie utworzenia obszaru ograniczonego użytkowania dla lotniska Poznań-Ławica w Poznaniu, zawiera wymagania techniczne dotyczące budynków w określonym typie zabudowy oraz ograniczenia w lokalizacji budynków o danej funkcji, w tym szpitali, domów opieki społecznej i budynków związanych ze stałym lub czasowym pobytem dzieci i młodzieży.

Rola małych lotnisk w rozwoju subregionów (Kalisz, Piła, Leszno, Konin)

Zasadniczo lotniska i lądowiska subregionalne wpływają na konkurencyjność regionu, jednak nie wypracowano do tej pory jednego modelu rozwoju tego typu obiektów gwarantującego sukces. Lokalne lotniska nie wpływają na poprawę mobilności przestrzennej siły roboczej i nie wpisują się znacząco w wewnętrzny rozwój dostępności komunikacyjnej. Ich działalność związana jest głównie z obsługą wysoko wykwalifikowanych kadr lub dysponentów kapitału, a nie masowego klienta. Wpływ na to ma m.in. brak regularnej siatki połączeń.

Małe lotniska i lądowiska zlokalizowane w subregionach Wielkopolski (Leszno, Piła, Ostrów Wielkopolski, Kazimierz Biskupi k. Konina), prowadzą przede wszystkim działalność szkoleniową i sportową oraz w niewielkim zakresie obsługują ruch General Aviation. Do potencjalnych funkcji, które po części są realizowane lub mogłyby być dodatkowo rozwijane należą m.in. wysokiej klasy, intensywnej działalności szkoleniowej i sportowej, rozwój działalności technicznej/lokalnego biznesu, rozwój lotnisk jako produktów turystycznych (w oparciu atrakcyjną lokalizację).

1.8.7. Żegluga śródlądowa

Największe rzeki stanowiące jednocześnie drogi wodne na terenie Wielkopolski to Warta, przepływająca przez centrum regionu, wraz z jej dopływem – Notecią. Układ dróg wodnych śródlądowych jest bardzo korzystny – zapewnia połączenie ze zlokalizowanymi na rzece Odrze portami w Szczecinie i Świnoujściu oraz w Gdańsku poprzez Wisłę. Jednocześnie Warta i Noteć tworzą Wielką Pętlę Wielkopolski – międzyregionalny szlak o istotnym znaczeniu turystycznym dla Wielkopolski.

Najważniejszą drogą wodną dla żeglugi w regionie jest szlak Wisła – Odra (międzynarodowa droga wodna E70), stanowiący część europejskiego szlaku żeglugowego łączącego Europę Zachodnią i Wschodnią z Kłajpedy do Rotterdamu, obejmujący na terenie Wielkopolski rzekę Noteć.

Śródlądowe drogi wodne klasyfikowane są, zgodnie z Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 maja 2002 roku w sprawie klasyfikacji śródlądowych dróg wodnych (Dz. U. z 2002 roku Nr 77 poz. 695), według wielkości statków lub zestawów pchanych (długości, szerokości) jakie mogą być dopuszczone do żeglugi na określonej drodze wodnej oraz parametrów szlaku takich jak: minimalna głębokość szlaku czy minimalny prześwit pod mostami, rurociągami i innymi urządzeniami krzyżującymi się z drogą wodną. Do dróg wodnych o znaczeniu regionalnym zalicza się drogi klasy Ia, Ib, II i III. Drogi o znaczeniu międzynarodowym to drogi klasy IV, Va i Vb.

Drogi wodne w Wielkopolsce posiadają następujące klasy:

- Kanał Ślesiński:
 - II od połączenia z Wartą do Jeziora Gopło (32,0 km),
 - III Jezioro Gopło (27,5 km).
- Rzeka Warta:
 - Ia od kanału Ślesińskiego do Lubonia (154,6 km),
 - Ib od Lubonia do ujścia Noteci (183,8 km),
 - II od ujścia Noteci do ujścia do Odry (68,2 km).
- Rzeka Noteć:
 - Ia od Jeziora Gopło (przez Kanał Górnonotecki) do połączenia z Kanałem Bydgoskim (87,1 km),
 - Ib od połączenia z Kanałem Bydgoskim do ujścia Drawy (138,3 km),
 - II od ujścia Drawy do ujścia do Warty (48,9 km).

Transport wodny śródlądowy odgrywa mało istotną rolę w systemie transportowym oraz gospodarce regionu – obecnie odbywają się jedynie przewozy incydentalne. Wpływ na to mają przede wszystkim niskie parametry techniczne dróg wodnych oraz zły stan infrastruktury żeglugowej i urządzeń hydrotechnicznych (lub ich brak), a także struktura gospodarki (związana z transportem określonych towarów) oraz silna konkurencja ze strony transportu drogowego i kolejowego. Wykorzystanie transportowe Warty i Noteci w większej skali uwarunkowane jest relatywnie wysokimi nakładami finansowymi na regulację dróg wodnych, pogłębienie, modernizację urządzeń i budowlę hydrotechnicznych, przebudowę i rewitalizację portów rzecznych oraz odnowę i zakup nowego taboru żeglugowego. Drogi wodne Wielkopolski z powodzeniem są za to wykorzystywane w turystyce kajakowej oraz żeglugowej.

1.8.8. Transport towarów i działalność logistyczna

Przewozy ładunków⁶⁹

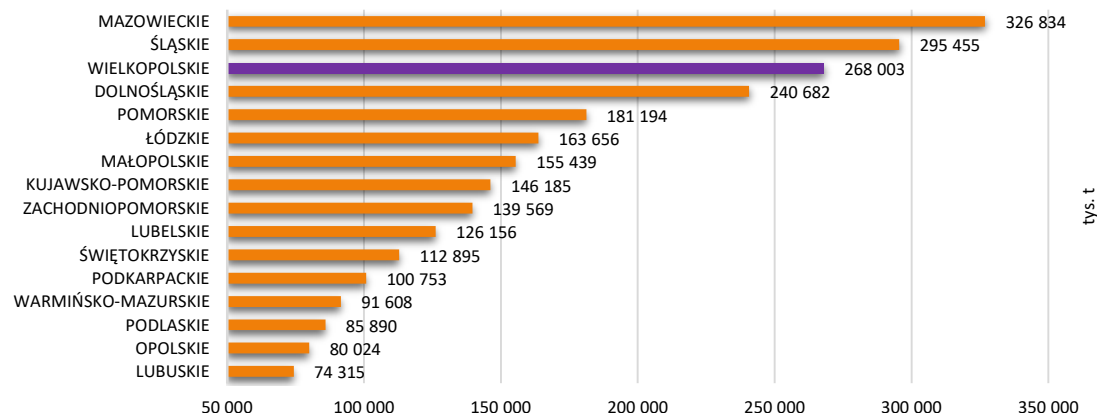
W Polsce w 2017 roku przewieziono ogółem 2 053,3 mln ton ładunków, tj. o 11,8% więcej niż przed rokiem i wykonano pracę przewozową w wysokości 434,9 mld tonokilometrow, tj. o 12,8% większą niż przed rokiem. Wzrost przewozów towarowych zanotowano w transporcie samochodowym, kolejowym lotniczym i w żegludzie morskiej, a spadek w żegludzie śródlądowej.

Transportem samochodowym przewieziono 1 747,2 mln ton ładunków (85,1% ładunków ogółem), tj. o 13,0% więcej niż w 2016 roku i wykonano pracę przewozową w tonokilometrach na poziomie 348 559 mln t, tj. większą o 14,8% niż rok wcześniej. Wielkość przewozów wyrażona w tonokilometrach stanowiła 17,5% przewozów ogółem w UE, co lokowało Polskę na pierwszej pozycji wśród krajów UE, przed Niemcami i Hiszpanią. Jeszcze większy udział (ponad 30,7%) Polska miała w przewozach międzynarodowych co uplasowało kraj na pierwszej pozycji w UE, przed Hiszpanią i Niemcami. Dominujący udział przewozów ładunków w eksporcie i imporcie, podobnie jak przed rokiem, miały przewozy do/z Niemiec a w dalszej kolejności do innych państw UE.

Transportem kolejowym przewieziono w Polsce 239,5 mln ton ładunków (11,7% ładunków ogółem), tj. o 7,6% więcej niż w 2016 roku, z kolei praca przewozowa osiągnęła poziom 54,8 mld tonokilometrow i była większa o 8,2%. Poziom przewozów ładunków (mierzony tonokilometrami) lokował polski transport kolejowy na 2. miejscu wśród krajów UE (za Niemcami, przed Francją). W przewozach transportem kolejowym ładunków eksportowanych do najpopularniejszych kierunków należały: Niemcy, Czechy, Austria oraz Ukraina, zaś w przewozach ładunków importowanych – Rosja, Ukraina oraz Niemcy, Białoruś i Czechy. Zarówno w przypadku eksportu, jak i importu zanotowano wzrost w stosunku do roku poprzedniego, odpowiednio o 1,2% i 14,0%.

Największy wzrost przewozów w transporcie samochodowym w stosunku do roku 2016 odnotowano w przewozach następujących rodzajów towarów: wyrobów włókienniczych i odzieżowych; skór i produktów skórzanych (o 31,1%), produktów spożywczych, napojów i tytoniu (o 26,8%), rud metali i innych produktów górnictwa i kopalnictwa; torfu; uranu i toru (o 18,3%), mebli; innych wyrobów, gdzie indziej niesklasyfikowanych (o 16,4%), produktów rolnictwa, łowiectwa i leśnictwa; ryb i pozostałych produktów rybołówstwa i rybactwa (o 15,0%) oraz koks i produktów rafinacji ropy naftowej (o 14,0%). Spadek odnotowano w przewozach maszyn i sprzętu gdzie indziej niesklasyfikowanego (o 8,0%).

Ryc. 131. Przewozy ładunków transportem samochodowym w Polsce według województw w 2017 roku (tys. t)

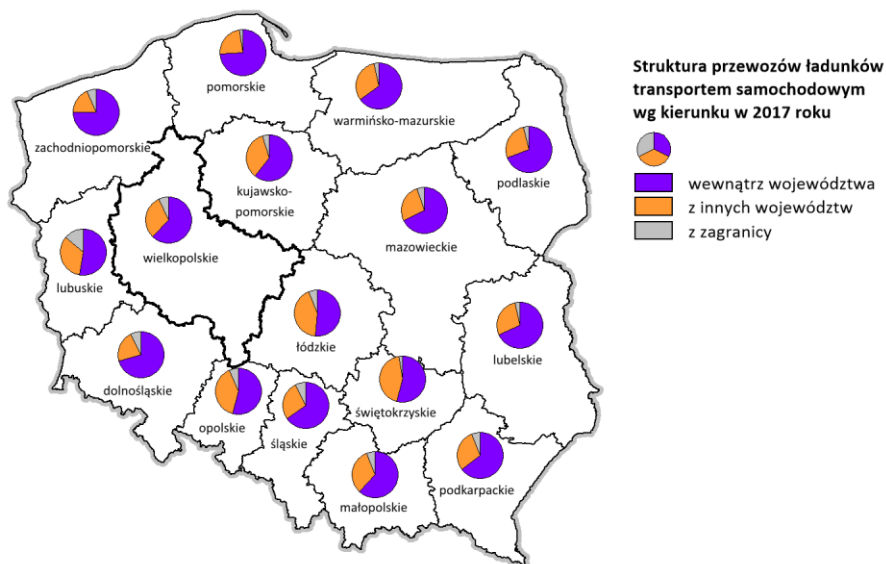
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Transport – wyniki działalności w 2017 roku, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

⁶⁹ Opracowano na podstawie: Transport – wyniki działalności w 2017 r, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r

Obsługa transportowa ładunków jest zróżnicowana w poszczególnych województwach w zależności od położenia i innych uwarunkowań przestrzennych, w tym dostępu do infrastruktury transportowej. Województwo wielkopolskie znajduje się w grupie regionów obsługujących największe masy ładunków, za województwami mazowieckim i śląskim (odpowiednio 10,4%, 12,6%, 11,4%, tj. łącznie 34,4% ładunków ogółem w 2017 roku). Bilans przewozów w regionie był w 2017 roku ujemny (-7 879 tys. t), a różnica pomiędzy nadaniami a przyjęciami była jedną z największych w kraju – Wielkopolska uplasowała się jedynie przed województwem mazowieckim (-14 035 tys. t). Największa nadwyżka przyjęć towarów wystąpiła z kolei w województwach świętokrzyskim, dolnośląskim i opolskim.

W strukturze bilansu przewozów ładunków transportem samochodowym w województwach dominowały przewozy wewnątrz województw. W 2017 roku średnio w Polsce udział tego typu przewozów wyniósł 63,8%, a w Wielkopolsce był niższy i wyniósł 61,5%. Najwięcej przewozów wewnętrznych wykonano w województwach zachodniopomorskim i pomorskim (pow. 70%). Transport do innych województw był największy w województwach świętokrzyskim, łódzkim i opolskim (pow. 40%). W Wielkopolsce odsetek tego typu przewozów był nieznacznie wyższy od średniej w kraju – 31,1% wobec 30,3%. Region znalazł się z kolei w czołówce województw pod względem udziału przewozów międzynarodowych. Wielkopolska zajęła 4. miejsce w kraju za województwami przygranicznymi tj. lubuskim (14,3% wymiany towarowej z zagranicą), śląskim (7,8%) i dolnośląskim (7,6%), osiągając wartość 7,3%, wobec średniej w Polsce wynoszącej 6,0%.

Ryc. 132. Struktura bilansu przewozów ładunków transportem samochodowym w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – *Transport – wyniki działalności w 2017 r.*, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

Transport intermodalny

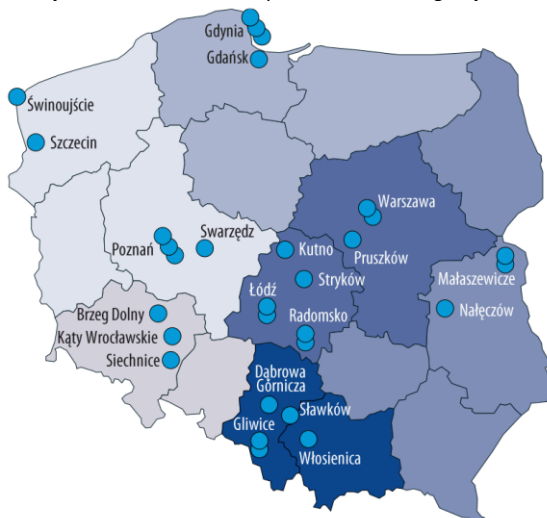
Pomimo że udział transportu intermodalnego w bilansie przewozów ładunków w Polsce nie jest najwyższy, a jego rozwój napotyka na wiele ograniczeń, województwo wielkopolskie posiada cechy, pozwalające przyjąć funkcję jednego z liderów w zakresie rozwoju tego rodzaju transportu w kraju⁷⁰. Do barier rozwoju przewozów intermodalnych można zaliczyć: wysoki poziom stawek dostępu do infrastruktury, słabą jakość infrastruktury kolejowej, brak dofinansowania przewozów intermodalnych przez Państwo, wysokie koszty inwestycji terminalowych, małą liczbę terminali i punktów

⁷⁰ M. Beim, B. Mazur, A. Soczówka, R. Zajdler, *Transport intermodalny w województwie wielkopolskim w latach 2004-2014. Przemiany, stan obecny i perspektywy rozwoju*, Ekspertyza wykonana na zlecenie WROT, Poznań, 2014 r.

przeładunkowych oraz utrudnienia w dostępie do nich, a także brak wyspecjalizowanego taboru czy poziom konkurencji na rynku kolejowych przewozów intermodalnych.

Na terenie Polski w 2017 roku zlokalizowanych było 30 aktywnych terminali intermodalnych, z tego: 6 obsługiwało przesyłki w relacjach morze-kolej i morze-droga, a 24 w relacji kolej-droga (terminale lądowe)⁷¹. W Wielkopolsce znajdowały się 4 terminale intermodalne, wszystkie zlokalizowane były w rejonie miasta Poznania.

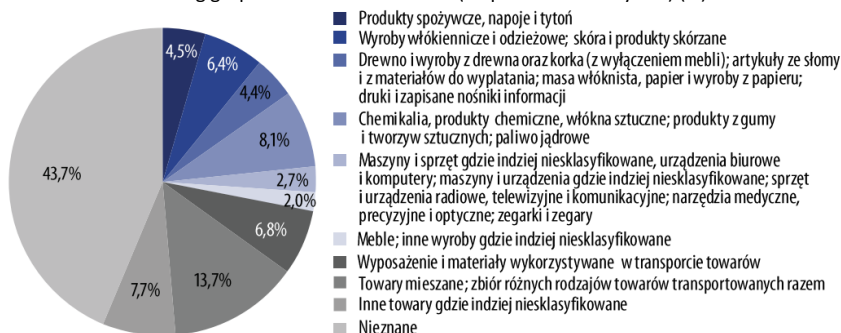
Ryc. 133. Lokalizacja terminali intermodalnych w Polsce według województw w 2017 roku

Źródło: Transport intermodalny w Polsce w 2017 roku, Informacje sygnałne, GUS, 2018 r.

Łączna roczna zdolność przeładunkowa terminali transportu intermodalnego w Polsce wyniosła 8,8 mln TEU, w tym w terminalach lądowych – 2,7 mln TEU. W terminalach intermodalnych w Polsce w 2017 roku przeładowano łącznie 60,8 mln ton ładunków skonteneryzowanych, w tym w transporcie morskim – 37,8 mln ton (38,0% ogółu ładunków), samochodowym – 11,9 mln ton (34,0%), a w transporcie kolejowym – 11,0 mln ton (28,0%). W przewozach dominowały ładunki z grupy towarów nieznanymi (43,7%), a w dalszej kolejności największy udział posiadały towary mieszane (13,7%) oraz produkty chemiczne (8,1%).

Ryc. 134. Struktura przeładunków ładunków w terminalach intermodalnych w Polsce według grup ładunków w 2017 roku (na podstawie liczby ton) (%)

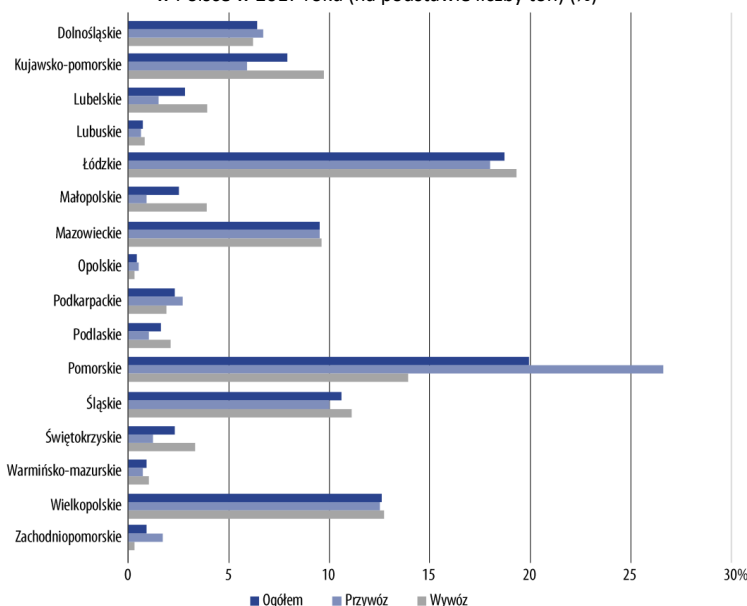

Źródło: Transport intermodalny w Polsce w 2017 roku, Informacje sygnałne, GUS, 2018 r.

⁷¹ Transport intermodalny w Polsce w 2017 r., Informacje sygnałne, GUS, 2018 r.

W 2017 roku transportem samochodowym intermodalnym na terenie kraju przewieziono w kontenerach 11,2 mln ton ładunków. W transporcie międzynarodowym dominowały przewozy do/z Niemiec (66,9%). Wewnątrz kraju najwięcej ładunków przewieziono do/z województw: pomorskiego (19,9%) – z uwagi na dostęp do terminali morskich, łódzkiego (18,7%) – z uwagi na korzystne położenie na przecięciu dróg międzynarodowych, i wielkopolskiego (12,6%). W strukturze wysoko uplasowały się także województwa śląskie i mazowieckie, będące istotnymi lokalizacjami w transporcie towarowym ogółem.

Ryc. 135. Udział województw w przewozach ładunków skonteneryzowanych transportem samochodowym intermodalnym w Polsce w 2017 roku (na podstawie liczby ton) (%)

Źródło: Transport intermodalny w Polsce w 2017 roku, Informacje sygnałowe, GUS, 2018 r.

Centra logistyczne i centra magazynowe

Obiekty realizujące działalność logistyczną obejmują zarówno centra logistyczne, centra magazynowe, jak i obiekty magazynowe. Wyróżnikiem podziału ww. obiektów jest przede wszystkim infrastruktura oraz zakres świadczonych usług. Centrum logistyczne tworzy przestrzennie funkcjonalną całość wraz z infrastrukturą i organizacją. Usługi logistyczne związane są z przyjmowaniem, magazynowaniem, rozdziałem i wydawaniem towarów. Charakterystyczną cechą centrów logistycznych jest skupianie się wokół nich wielu różnych inwestorów oraz oferta usług dodatkowych np. usługi finansowe, hotelowe, gastronomiczne, sprzedaż paliw, świadczonych przez niezależne w stosunku do nadawcy lub odbiorcy podmioty gospodarcze. Znaczenie centrów logistycznych przejawia się przede wszystkim na wykorzystaniu dostępności znacznych obszarów inwestycyjnych, wspólnego potencjału użytkowników i ich kooperacji, redukcji kosztów eksploatacyjnych poprzez wspólne użytkowanie niektórych zasobów, jak np. infrastruktury transportowo-technicznej.

Działalność logistyczna w Polsce rozwija się bardzo dynamicznie i koncentruje się głównie w lokalnych, branżowych centrach logistycznych. Rzadkością w kraju jest budowa dużych wielofunkcyjnych centrów jak w przypadku krajów Europy Zachodniej. W Polsce istnieją cztery centra logistyczne odpowiadające standardom zachodnioeuropejskim, z czego w Wielkopolsce zlokalizowane są dwa: CLIP Logistyka w Swarzędzu oraz Wielkopolskie Centrum Logistyczne Konin-Stare Miasto. Utworzenie tych centrów była inicjatywą lokalnych przedsiębiorców i pozbawiona systemowego wsparcia ze strony władz.

W Wielkopolsce dobrze rozwinięty jest także rynek powierzchni magazynowych, stanowiących podstawowy element punktowej infrastruktury logistycznej. Duża koncentracja ww. obiektów występuje w rejonie Poznania, gdzie wyróżnić można 29 parków magazynowych. Do największych powierzchniowo centrów (powyżej 70 tys. m²) można zaliczyć⁷²:

- Centrum Logistyczno-Inwestycyjne CLIP Sp. z o.o. (268 tys. m²),
- Panattoni Park Poznań (171,6 tys. m²),
- Panattoni Park Poznań I (160,2 tys. m²),
- Panattoni Park Poznań II (92,3 tys. m²),
- P3 Poznań (426,7 tys. m²),
- Prologis Park Poznań (121 tys. m²),
- Prologis Park Poznań II (120 tys. m²),
- Prologis Park Poznań III (312 tys. m²),
- Prologis Park Września (147 tys. m²),
- Panattoni Park Września (75 tys. m²),
- Tulipan Park Poznań (I-III) (łącznie 250 tys. m²),
- Centrum Logistyczne Amazon (100 tys. m²),
- Centrum Magazynowo-Biurowe sieci Intermarché i Bricomarché (łącznie ponad 80 tys. m²).

Na uwagę zasługuje również Wielkopolskie Centrum Logistyczne S.A. – specjalna strefa inwestycyjna z przystosowaną infrastrukturą na potrzeby firm o profilu logistycznym, zlokalizowana w rejonie Konina, w centrum Polski, na skrzyżowaniu autostrady A2 z drogą krajową 25. Centrum wyposażone jest w 100 ha (1 mln m²) wydzielonych, uzbrojonych terenów dla działalności gospodarczej. Ponadto spółka oferuje szeroką gamę usług serwisowych oraz inwestycyjnych.

Rozwój rynku magazynowego jest mocno powiązany z przebiegiem dróg międzynarodowych, w tym autostrady A2 oraz z samym Poznaniem, będącym relatywnie dużą i zamożną aglomeracją miejską. Dodatkowo takie czynniki jak: bliskość granicy z Niemcami oraz obecność fabryki Volkswagena, uczyniły z regionu interesującą lokalizację dla przedstawicieli sektorów motoryzacyjnego, logistycznego i handlowego.

Największa koncentracja powierzchni magazynowych w Wielkopolsce występuje w rejonie Żernik i Gądek (gmina Kórnik) oraz w okolicach Tarnowa Podgórnego, Swarzędza i gminy Komorniki. W okolicy Poznania funkcjonuje Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, o powierzchni ponad 2 tys. ha. Od początku jej funkcjonowania wydano 330 zezwoleń na prowadzenie działalności, aktualnie w strefie dostępne jest 999 ha terenów inwestycyjnych⁷³.

W 2017 roku całkowite zasoby powierzchni magazynowej w Polsce, biorąc pod uwagę otoczenie 12 miast, stanowiących największe rynki magazynowe w kraju⁷⁴, wyniosły 12,9 mln m². Poznań uplasował się na 3. miejscu w zestawieniu pod względem podaży powierzchni magazynowej (1,8 mln m², stanowiącej 14,0% powierzchni ogółem), za Warszawą II i III (2,9 mln m², 22,5%) oraz Górnym Śląskiem (2,5 mln m², 19,4%).

W Poznaniu na koniec 2017 roku w budowie znajdowało się pięć magazynów o łącznej powierzchni 82,3 tys. m², co stanowiło wzrost wielkości rynku na średnim poziomie (4. miejsce wśród 12 lokalizacji w kraju). Najwięcej nowej powierzchni magazynowej planowano na Górnym Śląsku (398,1 tys. m²), w Polsce Centralnej (240,0 tys. m²) oraz Warszawie II i III (186,8 tys. m²).

Miarą efektywności wykorzystania powierzchni magazynowej oraz zainteresowania ze strony inwestorów jest wskaźnik pustostanów, który w Poznaniu w porównaniu ze stanem z końca 2016 roku wzrósł o 2,3 p.p. i w 2017 roku ukształtował się na dość wysokim poziomie 9,6%. Wyższą wartość

⁷² Raport Korytarza Transportowego Bałtyk-Adriatyk w Polsce. Stan infrastruktury liniowej oraz punktowej na rok 2019, Stowarzyszenie Polskich Regionów Korytarza Transportowego Bałtyk-Adriatyk, Urząd Marszałkowski Województwa Pomorskiego, Gdańsk, 2019 r.

⁷³ Rynek nieruchomości magazynowych 2018 MARKET INSIGHTS, Colliers International, 2018 r.

⁷⁴ Zgodnie z raportem Rynek nieruchomości magazynowych 2018 MARKET INSIGHTS, Colliers International, 2018 r., do największych rynków magazynowych w Polsce zaliczono: Warszawę I, Warszawę II i III, Górny Śląsk (Katowice), Polskę Centralną (Łódź), Poznań, Wrocław, Trójmiasto, Kraków, Bydgoszcz i Toruń, Szczecin, Lublin i Rzeszów.

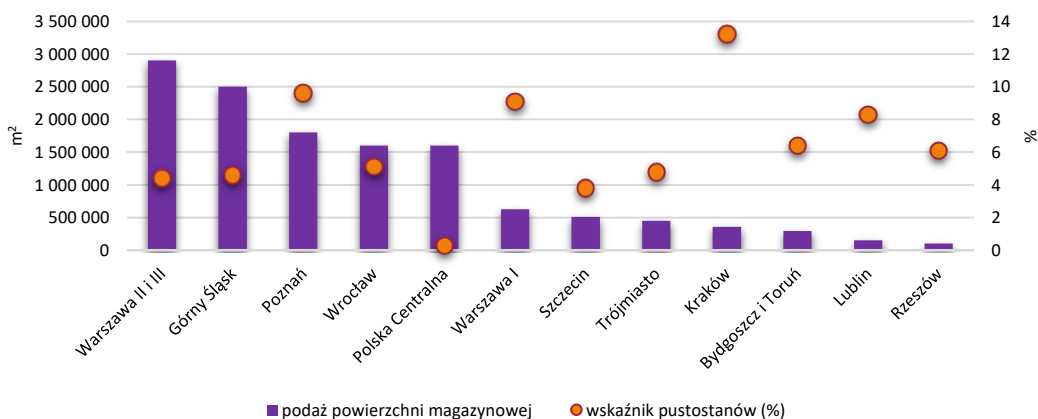
wskaźnika zanotowano jedynie w Krakowie – 13,2%. Najkorzystniejsza sytuacja wystąpiła z kolei w Polsce Centralnej (0,3%) i Szczecinie (3,8%). Powyższą sytuację tłumaczy m.in. analiza największego popytu na powierzchnie magazynowe, liczonego wolumenem transakcji na rynku, który zanotowano w Polsce Centralnej – 1,1 mln m², a także w Warszawie (964,6 tys. m²). Poznań uplasował się pod tym względem na 5. miejscu wśród analizowanych rynków magazynowych w Polsce.

W 2017 roku wśród umów podpisanych na poznańskim rynku, przeważał sektor 3PL⁷⁵, który stanowił ponad połowę popytu (52%) oraz handel (31%). Stanowiły one najpopularniejsze pod względem liczby firm oraz ich udziału na lokalnych rynkach branży, charakterystyczne dla parków magazynowych w większości województw. Ponadto zakres działalności centrów obejmował często usługi e-commerce⁷⁶ oraz działalność produkcyjną.

Stawki czynszu efektywnego za nowoczesne powierzchnie magazynowe w Poznaniu w porównaniu do poprzedniego roku uległy obniżeniu, a na koniec 2017 roku oscylowały w przedziale 2,2-2,7 EUR/m²/miesiąc. W porównaniu do innych miast ceny wynajmu w Poznaniu były relatywnie korzystne. Najwyższe ceny zanotowano w parku Warszawa I, a najniższe w parkach Warszawa II i III oraz Polska Centralna.

Na rynku magazynowym obecni są deweloperzy i inwestorzy zarówno zagraniczni, jak i polscy. Pod względem liczby firm posiadających magazyny oraz ich powierzchni w różnych lokalizacjach w Polsce można wyróżnić największe podmioty funkcjonujące w tej branży tj. Pannatoni, Prologis i Goodman. W Poznaniu do największych inwestorów należą: SEGRO (16% udziału w rynku), Panattoni (15%), CLIP (12%), Goodman (11%), oraz Prologis, P3 Logistics Park i Logicor (każdy odpowiednio po 9%).

Ryc. 136. Podaż powierzchni magazynowej (m²) i wskaźnik pustostanów (%) w miastach stanowiących największe rynki magazynowe w Polsce w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Rynek nieruchomości magazynowych 2018 MARKET INSIGHTS, Colliers International, 2018 r.

⁷⁵ 3PL – logistyka oparta na zleceniu wybranych usług firmom zewnętrznym, przy współpracy 3 podmiotów (ang. Party Logistics).

⁷⁶ E-commerce – handel elektroniczny (usługi płatnicze realizowane elektronicznie za pomocą nowoczesnych rozwiązań technologicznych i telekomunikacyjnych).

Podsumowanie:

- Aktualne tendencje w zakresie mobilności ludności wymuszają rozwój wszystkich form transportu, w tym drogowego, kolejowego, lotniczego. Dążenie do coraz większej dostępności ma znaczenie nie tylko w codziennych relacjach i powiązaniach, ale również sprzyja atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej Wielkopolski, w tym Poznania, jako najważniejszego węzła transportowego i stolicy regionu.
- Pozytywnym aspektem jest fakt, iż zmniejsza się dynamika wzrostu liczby pojazdów na drogach, o czym świadczą pomiary ruchu drogowego oraz wysokość wskaźnika motoryzacji. Największy wzrost natężenia ruchu notowany jest w otoczeniu dużych miast oraz na drogach międzynarodowych. Powiązania te należy wzmacniać z uwagi na korzystne położenie Wielkopolski w sieci transportowej UE. Istotne jest dążenie do realizacji docelowej sieci autostrad i dróg ekspresowych (w Wielkopolsce – drogi S5 i S11) z uwzględnieniem perspektywicznej rezerwy przepustowości ich odcinków miejskich. Ruch tranzytowy powinien w jak największym stopniu wykorzystywać obwodnice drogowe, zarówno w odniesieniu do małych miejscowości jak i dużych miast (np. brakujący północno-wschodni odcinek obwodnicy Poznania).
- Infrastruktura drogowa, w tym międzynarodowa, jest systematycznie remontowana i rozbudowywana za co odpowiedzialni są zarządcy drogowi. Działania te są mocno zależne od dostępności środków finansowych na inwestycje oraz przepisów prawnych, które często nie sprzyjają efektywności ich realizacji. Kluczowe jest dążenie do zapewnienia kompletnej i spójnej sieci drogowej TEN-T o określonym standardzie technicznym.
- Obok powiązań międzynarodowych i krajowych istotna jest dostępność transportowa o charakterze wewnątrzregionalnym. Z jednej strony ważne jest zapewnienie dostępu do sieci dróg wyższego rzędu oraz pomiędzy miastami i miejscowościami. Na szczególną uwagę zasługują obszary o najniższej dostępności czasowej do głównych ośrodków miejskich w układzie wojewódzkim, subregionalnym i powiatowym.
- Stosunkowo duża gęstość sieci kolejowej w regionie oraz możliwości jakie stwarza rozwój transportu kolejowego w kontekście konkurencyjności wobec transportu samochodowego jest potencjałem do wykorzystania. Do koniecznych należy zaliczyć inwestycje pozwalające na rozwój transportu szynowego, w tym usuwanie tzw. wąskich gardeł w sieci kolejowej uniemożliwiających dalszy rozwój i zwiększanie częstotliwości ruchu pociągów, zarówno regionalnych i aglomeracyjnych, jak i międzyregionalnych i międzynarodowych.
- Wyzwaniem pozostaje przeciwdziałanie negatywnym skutkom zjawiska suburbanizacji, występującego głównie w otoczeniu miast, o czym świadczą wyniki badań z zakresu demografii i oddziaływań ośrodków miejskich. Budowa nowych lub rozbudowa istniejących dróg nie jest receptą na niekontrolowany rozwój zabudowy. Zmniejszaniu skutków suburbanizacji powinno towarzyszyć udoskonalanie systemu planowania przestrzennego oraz rozwój i promocja komunikacji zbiorowej. W otoczeniu miast dotyczy to w szczególności kolei regionalnej i metropolitalnej, w zależności od dostępności terenów kolejowych, oraz komunikacji autobusowej jako systemu uzupełniającego transport szynowy. Nie mniej istotna pozostaje promocja alternatywnych formy transportu, takich jak korzystanie ze wspólnych pojazdów np. samochodów, motorowerów, rowerów i innych. Do rozważenia pozostaje budowa nowych linii kolejowych obsługujących relacje między powiatowe oraz wykorzystanie w ruchu pasażerskim linii o priorytecie ruchu towarowego.
- Niekorzystny podział modalny transportu z wyraźną dominacją transportu samochodowego nad komunikacją zbiorową wymaga każdorazowo szczegółowych analiz w zakresie lokalnej sytuacji przestrzennej i przepływów ludności, w celu zwiększenia konkurencyjności transportu zbiorowego poprzez: zwiększanie częstotliwości połączeń, skracanie czasu dojazdu, polepszenie komfortu podróży, racjonalną politykę cenową biletów itp.
- Nie bez znaczenia pozostaje wpływ transportu na emisję zanieczyszczeń powietrza, w szczególności wzdłuż głównych dróg, charakteryzujących się ponadnormatywnym natężeniem ruchu. Istotny, głównie na terenach miast, jest rozwój transportu niskoemisyjnego, w tym zarówno zbiorowego jak i indywidualnego.

- Należy wykorzystać potencjał tkwiący w bliskości Portu Lotniczego Poznań-Ławica do centrum miasta, dbając jednocześnie o jego dobrą dostępność (np. przez realizację obsługi transportem szynowym), co przyczyniłoby się dodatkowo do zwiększenia dostępności terenów otaczających do Poznania.
- Dalszy rozwój Portu Lotniczego Poznań-Ławica w zakresie zwiększania liczby połączeń lotniczych i współpracy z największymi portami lotniczymi Europy, a także transportu kolejowego w relacjach międzynarodowych i krajowych wpływa korzystnie na zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej regionu i powiązań gospodarczych. Jednocześnie jest odpowiedzią na potrzeby związane ze wzrostem mobilności ludności.
- W Wielkopolsce na trudności napotyka rozwój transportu wodnego, który uzależniony jest od warunków naturalnych związanych z niekorzystnymi uwarunkowaniami klimatycznymi, niekorzystnym bilansem wodnym, zagrożeniem suszą atmosferyczną, a w konsekwencji suszą glebową (rolniczą) i hydrologiczną, a także z niskimi stanami wód powierzchniowych. Warunki hydrologiczne ograniczają wykorzystanie transportowe dróg wodnych, jednak rzeki mogą być z powodzeniem wykorzystywane w turystyce kajakowej i żegludze śródlądowej. Sprzyjać temu będą modernizacje lub budowa portów, przystani żeglarskich i kajakowych, a także budowli technicznych i urządzeń wodnych umożliwiających wykorzystanie turystyczne wód.
- Trendy w zakresie wysokiego poziomu wielkości przewozów towarowych w Polsce (jednego z najwyższych w UE) oraz jego dalszego wzrostu notowanego w transporcie samochodowym, kolejowym i lotniczym, mają wpływ na rozwój transportu i gospodarki każdego z województw, a w szczególności tych, które charakteryzują się korzystnym położeniem w sieci transportowej. W skali kraju województwo wielkopolskie znajduje się w grupie regionów obsługujących największe masy ładunków. Duże znaczenie posiada transport międzynarodowy, co świadczy o atrakcyjności regionu i dodatkowo stymuluje jego wzrost gospodarczy. Jednocześnie wzrost ruchu towarowego, który potwierdzają zarówno badania natężenia ruchu, jak i nominalny wzrost liczby samochodów ciężarowych, bez realizacji koniecznych inwestycji drogowych, może powodować wzrost uciążliwości ruchu drogowego dla mieszkańców obszaru.
- Z uwagi na korzystne położenie oraz wyposażenie infrastrukturalne obszaru, Wielkopolska posiada dobre warunki do rozwoju transportu multimodalnego i intermodalnego, a działalność logistyczna korzysta z szerokiej oferty powierzchni magazynowych, w szczególności w rejonie Poznania. Wielkość popytu na usługi magazynowe w stosunku do ich podaży wymaga jednak racjonalizacji z uwagi na wysoką wartość wskaźnika pustostanów.

1.9. Finanse jednostek samorządu terytorialnego (JST)

Gospodarka finansowa JST wiąże się z gromadzeniem i wydatkowaniem środków publicznych, a także z finansowaniem deficytu budżetowego oraz zarządzaniem długiem publicznym. Zadaniem samorządów terytorialnych jest odpowiednie planowanie i wdrażanie polityki budżetowej, tak aby zapewnić jak największą samodzielność dochodową i jak najlepszą kondycję ekonomiczną jednostki, dzięki czemu możliwe będzie prowadzenie działań prorozwojowych służących poprawie jakości życia mieszkańców. Analizując sytuację finansową JST warto pamiętać, że zazwyczaj charakteryzuje się ona pewną zmiennością w czasie (wynikającą najczęściej z ich aktywności inwestycyjnej) i zróżnicowaniem w poszczególnych typach jednostek.

1.9.1. Dochody JST

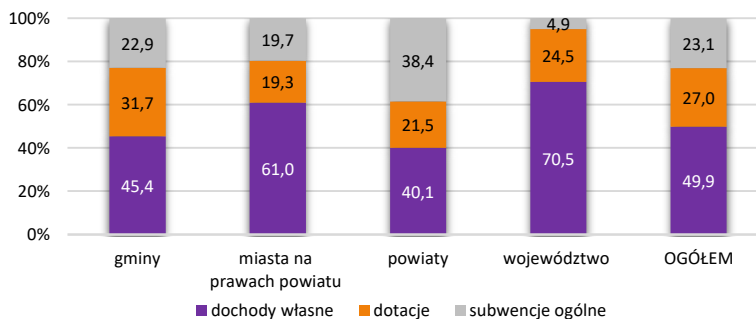
W 2017 roku łączne dochody JST w Wielkopolsce (226 gmin, 4 miast na prawach powiatu, 31 powiatów i samorządu województwa) osiągnęły poziom 20 457,7 mln zł, tj. o 82,1% więcej niż w 2007 roku (w Polsce wzrost o 75,0%). Kwota ta stanowiła 8,9% wszystkich dochodów JST w Polsce. Większość z nich, podobnie jak w poprzednich latach, stanowiły dochody gmin (57,8%; 49,7% w 2007 roku) oraz miast na prawach powiatu (24,0%; 28,0% w 2007 roku), natomiast najniższym udziałem w ich strukturze charakteryzował się samorząd województwa (5,6%; 8,1% w 2007 roku).

Kwota dochodów JST na 1 mieszkańca, mimo systematycznego wzrostu (z 3 317,7 zł w 2007 roku do 5 863,1 zł w 2017 roku), ukształtowała się w Wielkopolsce na poziomie niższym niż średnio w kraju (5 981,2 zł w 2017 roku). Pod tym względem województwo uplasowało się na 8. miejscu wśród polskich regionów. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowały w 2017 roku miasta na prawach powiatu (6 297,1 zł), a następnie gminy (4 367,0 zł), powiaty (951,8 zł) oraz samorząd województwa (325,9 zł).

Wartość wskaźnika wykazywała pewne zróżnicowanie w obrębie poszczególnych typów JST. W przypadku samorządów gminnych oscylowała w 2017 roku w granicach od 3 600,0 zł do 8 100,0 zł, w odniesieniu do miast na prawach powiatu kształtowała się na zbliżonym poziomie od 5 500,0 zł do 6 600,0 zł, a w przypadku powiatów osiągała wartości w granicach od 600,0 zł do 1 500,0 zł.

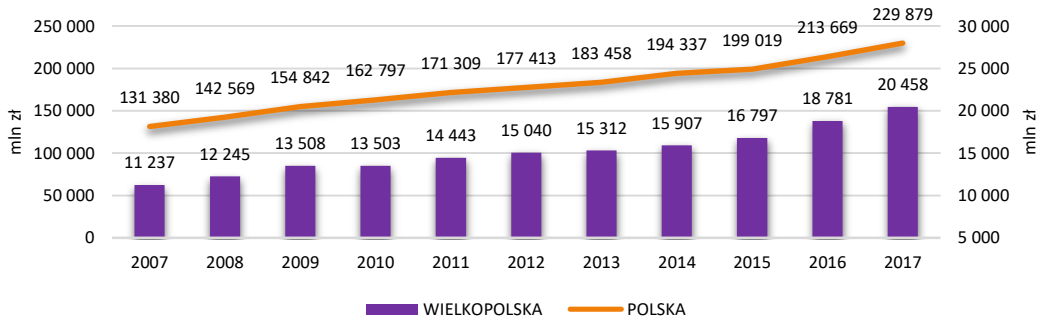
W strukturze dochodów wielkopolskich JST blisko połowę (49,9%) stanowiły dochody własne, a pozostałą część tworzyły dotacje (27,0%) i subwencje ogólne (23,1%). Udziały ww. źródeł w strukturze dochodów charakteryzowały się pewnym zróżnicowaniem w poszczególnych typach samorządów. Dochody własne, które dostarczają znacznych środków do budżetu i w największym stopniu decydują o samodzielności dochodowej danej jednostki, stanowiły największą część dochodów ogółem w przypadku samorządu województwa (70,5%) oraz miast na prawach powiatu (61,0%), natomiast w budżetach gmin i powiatów przeważały środki finansowe pochodzące z dotacji oraz subwencji ogólnych (stanowiły one odpowiednio 54,6% i 59,9% ogółu dochodów).

Ryc. 137. Struktura dochodów JST według ich rodzaju w Wielkopolsce w 2017 roku (%)

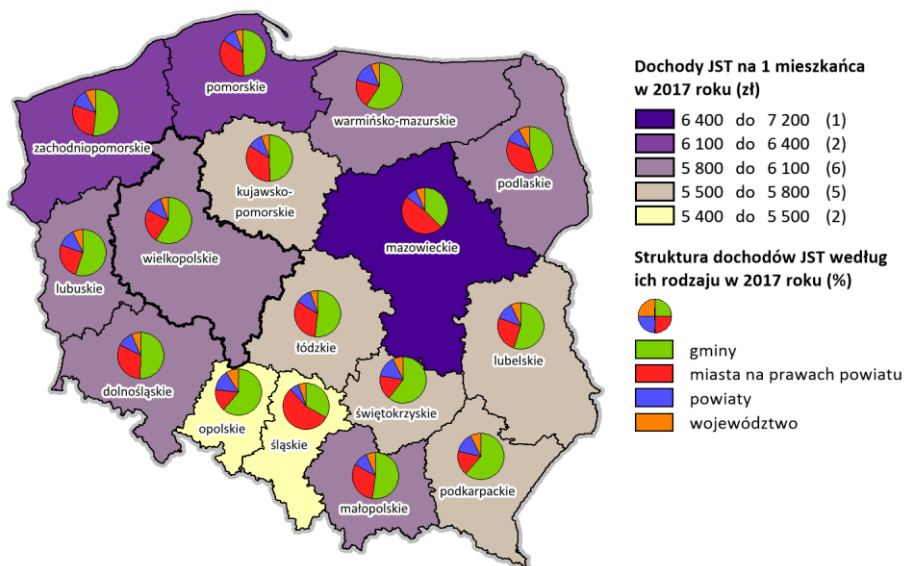
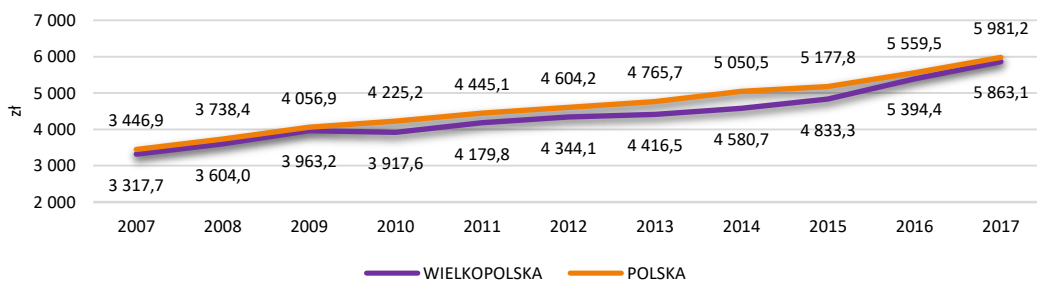

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

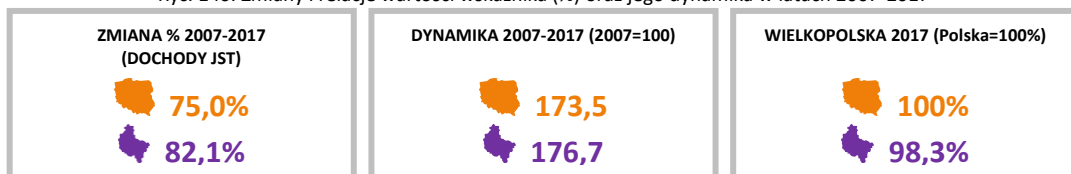
Ryc. 138. Dochody JST (gmin, powiatów, województw) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 139. Dochody JST (gmin, powiatów, województw) na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

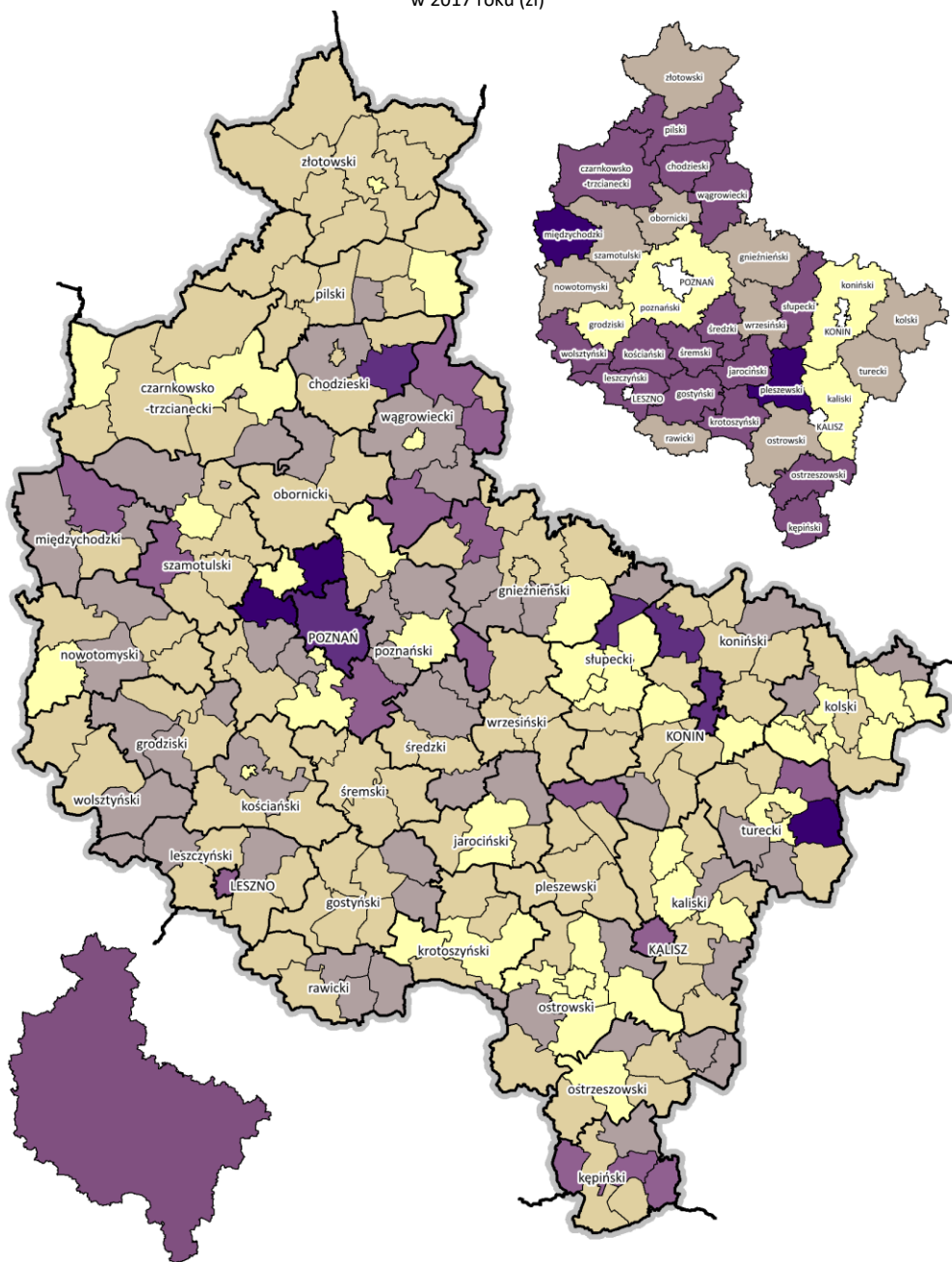

Ryc. 140. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 141. Dochody JST na 1 mieszkańca w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (zł)

Dochody JST na 1 mieszkańca w 2017 roku (zł)

Gminy

7 000 do 8 100	(3)
6 000 do 7 000	(5)
5 000 do 6 000	(15)
4 500 do 5 000	(55)
4 000 do 4 500	(111)
3 500 do 4 000	(37)

Powiaty

1 200 do 1 500	(2)
1 000 do 1 200	(15)
800 do 1 000	(10)
600 do 800	(4)
miasta na prawach powiatu	(4)

Województwo

325,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Tab. 17. Dochody JST według ich rodzaju w Wielkopolsce w 2017 roku (mln zł)

Rodzaj dochodów	Dochody JST (mln zł)				
	gminy	miasta na prawach powiatu	powiaty	województwo	OGÓŁEM
DOCHODY WŁASNE	5 373,5	2 993,0	1 033,4	802,0	10 202,0
w tym:					
- podatek rolny	142,5	1,1	-	-	143,6
- podatek leśny	23,4	0,2	-	-	23,6
- podatek od nieruchomości	1 584,8	559,5	-	-	2 144,3
- podatek od środków transportowych	100,2	41,6	-	-	141,8
- wpływy z opłaty skarbowej	18,4	23,5	-	-	41,9
- podatek od czynności cywilnoprawnych	115,6	75,4	-	-	191,0
- wpływy z opłaty eksploatacyjnej	54,8	-	-	-	54,8
- wpływy z opłaty targowej	14,7	3,3	-	-	18,0
- dochody z majątku	279,9	176,4	31,2	5,5	492,9
- udział w podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT)	2 108,3	1 313,7	570,3	132,7	4 125,0
- udziały w podatku dochodowym od osób prawnych (CIT)	136,5	149,2	28,5	570,8	885,1
DOTACJE	3 750,8	948,6	554,7	278,9	5 533,0
SUBWENCJE OGÓLNE	2 709,8	965,7	991,1	56,1	4 722,7
OGÓŁEM	11 834,1	4 907,3	2 579,2	1 137,1	20 457,7

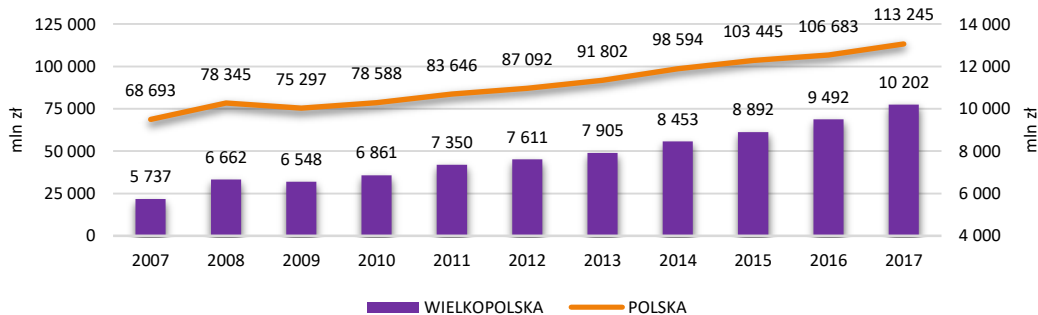
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Kwota dochodów własnych wielkopolskich JST zwiększyła się w latach 2007-2017 o 77,8% (w kraju o 64,9%). W 2017 roku osiągnęła wartość 10 202,0 mln zł (9,0% ogółu dochodów własnych JST w Polsce), plasując region na 3. miejscu w kraju (za województwami mazowieckim i śląskim). W tej grupie dochodów największe wpływy pochodziły z podatku dochodowego od osób fizycznych (PIT) oraz z podatku od nieruchomości. Na jednego mieszkańca regionu przypadało w 2017 roku 2 923,9 zł dochodów własnych (2007 rok – 1 693,9 zł), co było wartością niższą niż średnia dla Polski, wynoszącą 2 946,5 zł (2007 rok – 1 802,2 zł). Pod tym względem Wielkopolska zajęła 6. miejsce w kraju. Podobnie jak w przypadku dochodów ogółem najwyższymi wartościami wskaźnika odznaczały się miasta na prawach powiatu – 3 840,6 zł oraz gminy – 1 982,9 zł, a najniższymi samorządy powiatowe – 381,4 zł oraz województwa – 229,9 zł.

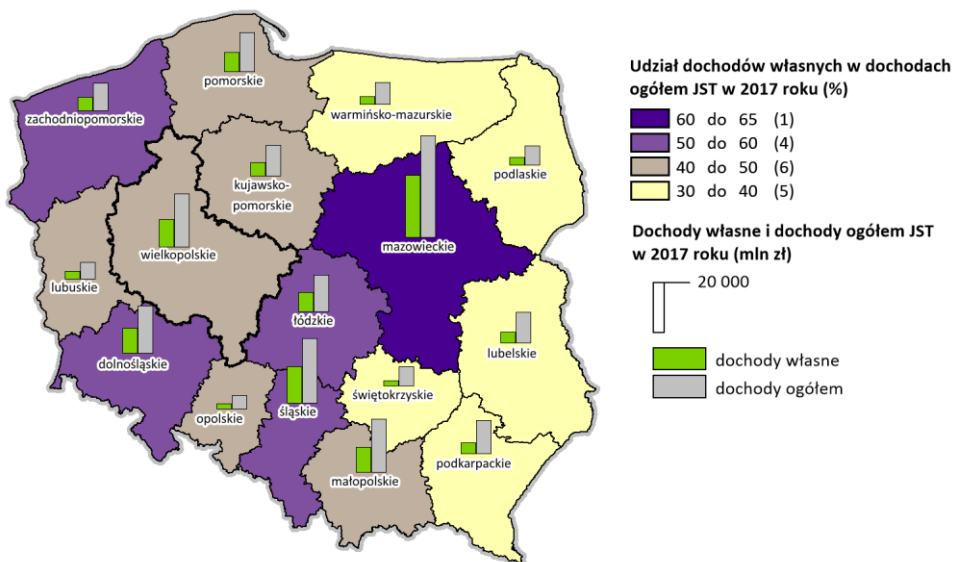
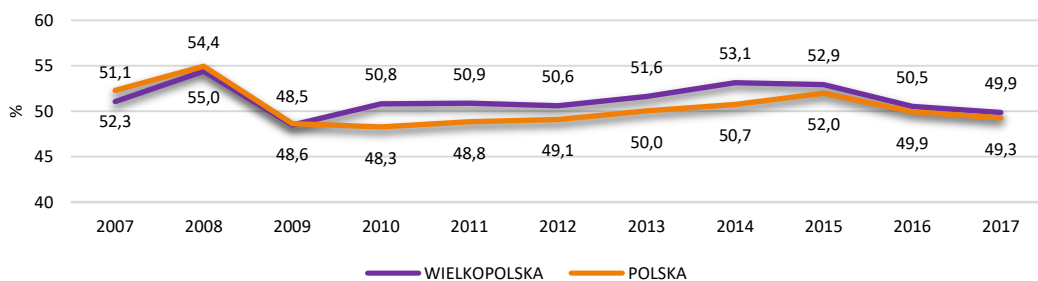
Poziom dochodów własnych wpłynął na wartość wskaźnika mierzonego udziałem dochodów własnych w dochodach ogółem JST, która w Wielkopolsce kształtowała się w latach 2007-2017 na poziomie oscylującym w granicach od 48,5% (2009 rok) do 54,4% (2008 rok). W 2017 roku wyniosła ona 49,9% (6. miejsce wśród województw), a więc była nieznacznie wyższa (o 0,6 p.p.) niż średnia dla kraju.

Wielkopolskie JST cechowały się dużym zróżnicowaniem pod względem osiąganych wartości wskaźników. Kwoty dochodów własnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca oscylowały bowiem w przedziale: od 800 zł do aż 5 900 zł w przypadku gmin, od 2 700 zł do 4 300 zł dla miast na prawach powiatu oraz od 200 zł do 600 zł w odniesieniu do powiatów. Udział tych dochodów w dochodach ogółem osiągał natomiast poziom: 18-74% dla gmin, 49-66% w przypadku miast na prawach powiatu oraz 24-66% w odniesieniu do powiatów. Względnie najlepsza sytuacja w tym zakresie występowała w centralnej części województwa. Jednostki o najniższych wartościach wskaźników koncentrowały się natomiast głównie w północnej oraz wschodniej części regionu.

Ryc. 142. Dochody własne JST (gmin, powiatów, województw) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 143. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem JST (gmin, powiatów, województw) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

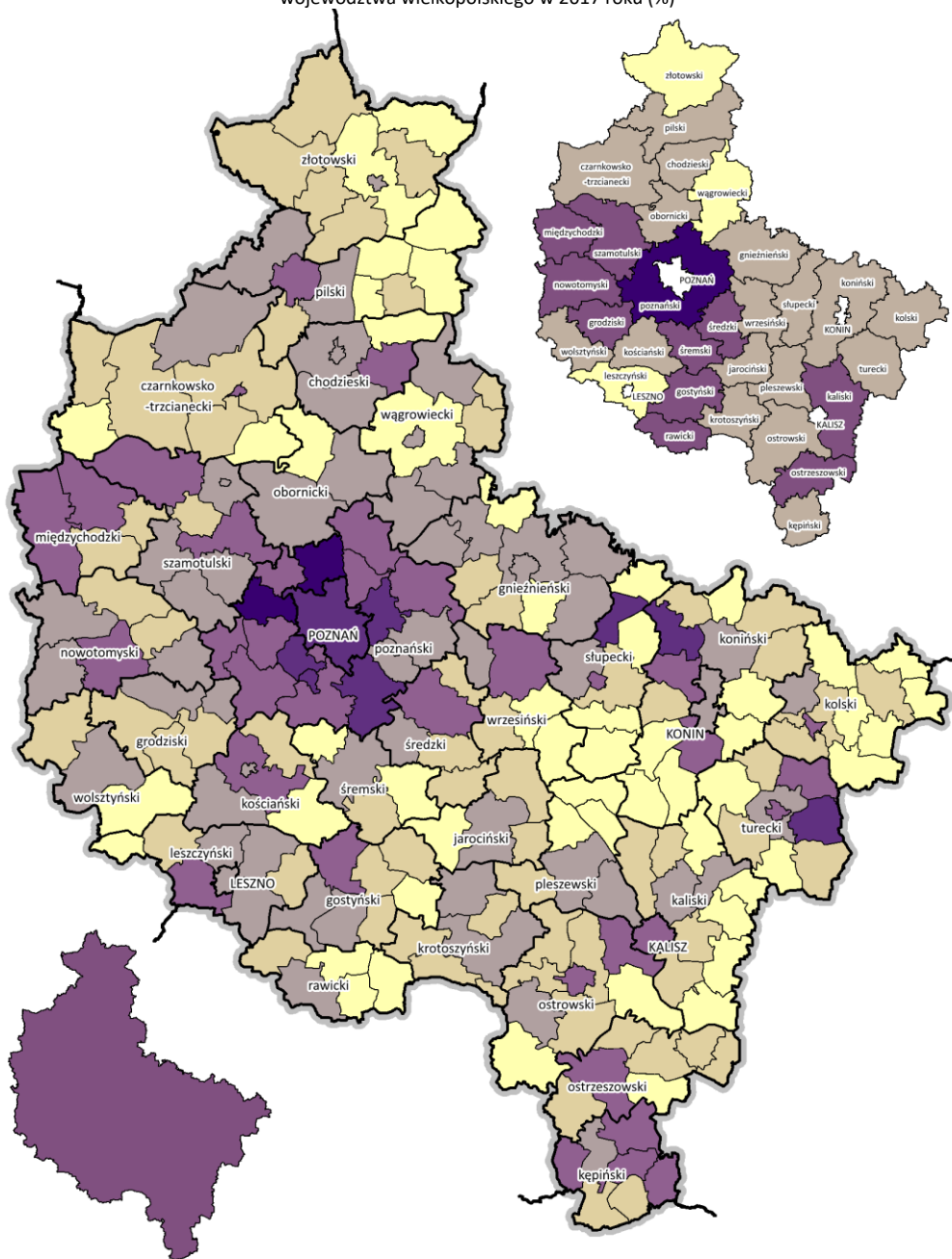

Ryc. 144. Zmiany wartości wskaźnika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 145. Udział dochodów własnych w dochodach ogółem JST w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Udział dochodów własnych w dochodach ogółem JST w 2017 roku (%)

Gminy

70 do 75	(2)
60 do 70	(8)
50 do 60	(36)
40 do 50	(58)
30 do 40	(68)
18 do 30	(54)

Powiaty

50 do 66	(1)
40 do 50	(10)
30 do 40	(17)
24 do 30	(3)
miasta na prawach powiatu	(4)

Województwo

70,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

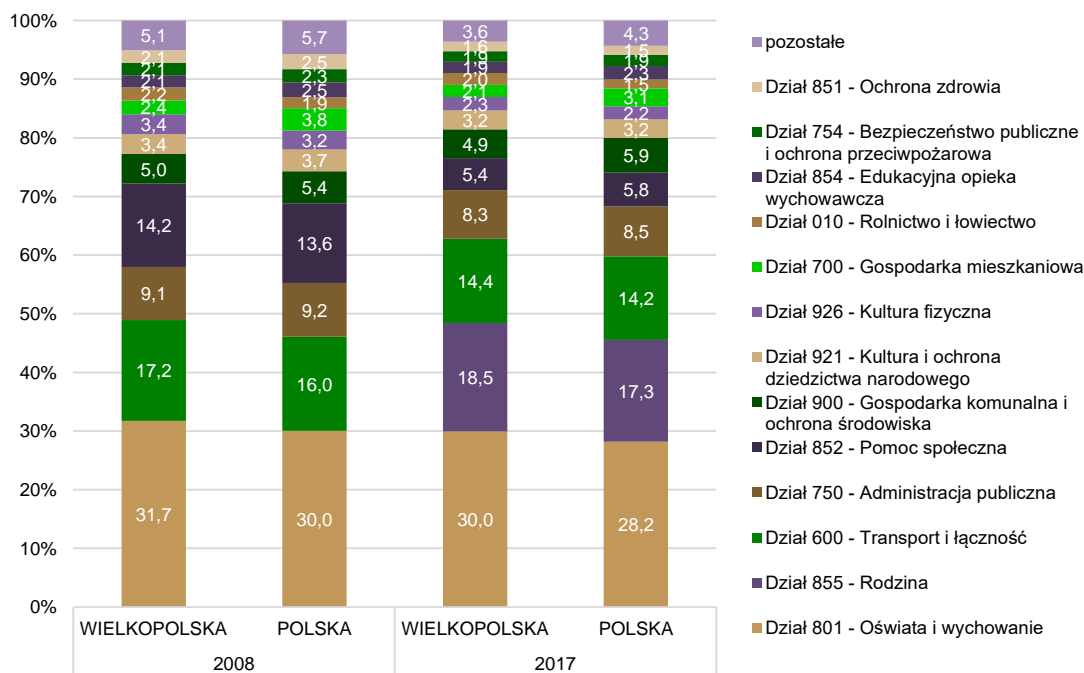
1.9.2. Wydatki JST

Systematycznie zwiększającym się dochodom JST (gmin, miast na prawach powiatu, powiatom i samorządu województwa) w Wielkopolsce towarzyszył wzrost ponoszonych przez nie wydatków. W 2017 roku osiągnęły one poziom 20 740,3 mln zł, tj. o 88,4% wyższy niż w 2007 roku (w kraju wzrost o 78,3%). Kwota ta stanowiła 9,0% ogółu wydatków poniesionych w tym okresie przez wszystkie tego typu jednostki w Polsce. W strukturze wydatków największy udział miały wydatki ponoszone przez samorządy gminne (58,5%; 50,5% w 2007 roku) oraz miasta na prawach powiatu (23,2%; 27,7% w 2007 roku), natomiast najniższym udziałem w ich strukturze charakteryzował się samorząd województwa (5,7%; 7,2% w 2007 roku).

W przeliczeniu na 1 mieszkańca regionu kwota wydatków wielkopolskich JST (5 944,1 zł, 7. miejsce wśród województw) kształtowała się w 2017 roku na poziomie niższym od średniej dla kraju (5 988,7 zł). Najwyższe wartości wskaźnika odnotowały miasta na prawach powiatu (6 179,8 zł), a następnie gminy (4 479,6 zł), powiaty (963,9 zł) oraz samorząd województwa (336,2 zł).

JST województwa wielkopolskiego charakteryzowały się dużym zróżnicowaniem pod względem wartości wskaźnika. Największe różnice dotyczyły gmin, gdzie wartości wydatków na 1 mieszkańca oscyływały w 2017 roku w granicach 800-5 900 zł. Miasta na prawach powiatu oraz powiaty osiągały natomiast wydatki per capita kształtujące się w przedziale odpowiednio 2 700-4 300 zł i 250-600 zł.

Ryc. 146. Struktura wydatków JST według działów klasyfikacji budżetowej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008 i 2017 (%)

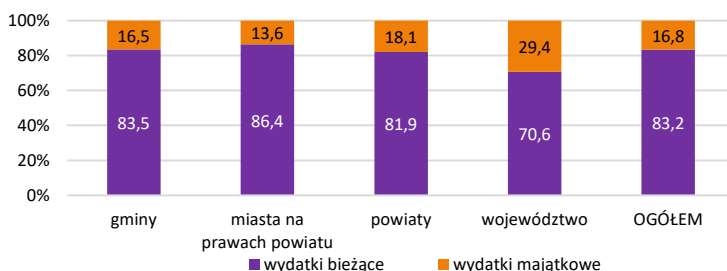
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W strukturze wydatków JST według działów klasyfikacji budżetowej najwyższymi udziałami w 2017 roku, podobnie jak w kraju, odznaczały się wydatki przeznaczone na działania z zakresu oświaty i wychowania (6 214,2 mln zł), rodziny (3 828,2 mln zł), transportu i łączności (2 984,7 mln zł), administracji publicznej (1 718,6 mln zł), pomocy społecznej (1 129,9 mln zł) oraz gospodarki komunalnej i ochrony środowiska (1 018,3 mln zł). Pozostałą część wydatkowano przede wszystkim na zadania związane z kulturą i ochroną dziedzictwa narodowego (664,5 mln zł), kulturą fizyczną (476,5 mln zł), gospodarką mieszkaniową (428,9 mln zł) oraz rolnictwem i łowiectwem (421,6 mln zł).

łącznie stanowiły one ponad 90% wszystkich wydatków poniesionych w 2017 roku przez wielkopolskie JST.

Głównym obciążeniem budżetów wielkopolskich JST były wydatki bieżące, których wartość w 2017 roku osiągnęła poziom 17 266,1 mln zł, stanowiąc 83,2% wszystkich wydatków tych jednostek. W największym stopniu wynikały one z bieżących wydatków jednostek budżetowych (przeznaczanych głównie na wynagrodzenia oraz zakup materiałów i usług), a także ze świadczeń wypłacanych na rzecz osób fizycznych. Udziały wydatków bieżących w strukturze budżetów poszczególnych typów JST oscylowały w granicach od 70,6% w przypadku samorządu województwa do 86,4% w odniesieniu do miast na prawach powiatu. Pozostałą część wydatków wielkopolskich JST (16,8%) stanowiły wydatki majątkowe.

Ryc. 147. Struktura wydatków JST według ich rodzaju w Wielkopolsce w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

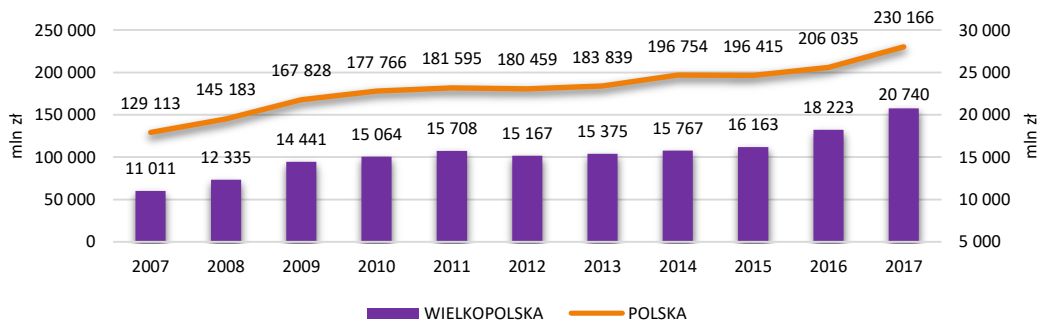
Tab. 18. Wydatki JST według ich rodzaju w Wielkopolsce w 2017 roku (mln zł)

Rodzaj wydatków	Wydatki JST (mln zł)				
	gminy	miasta na prawach powiatu	powiaty	województwo	OGÓŁEM
WYDATKI MAJĄTKOWE	2 002,19	655,33	471,64	345,09	3 474,25
w tym inwestycyjne	1 930,33	607,03	458,41	344,34	3 340,11
WYDATKI BIEŻĄCE	10 137,09	4 160,53	2 140,38	828,10	17 266,10
w tym:					
- wydatki bieżące jednostek budżetowych	5 950,88	2 844,02	1 852,71	428,81	11 076,42
- dotacje	786,04	529,61	146,08	383,16	1 844,89
- świadczenia na rzecz osób fizycznych	3 266,24	671,17	98,68	b.d.	b.d.
- wydatki na obsługę długu publicznego	61,46	41,44	12,35	11,20	126,45
OGÓŁEM	12 139,28	4 815,86	2 612,02	1 173,19	20 740,34

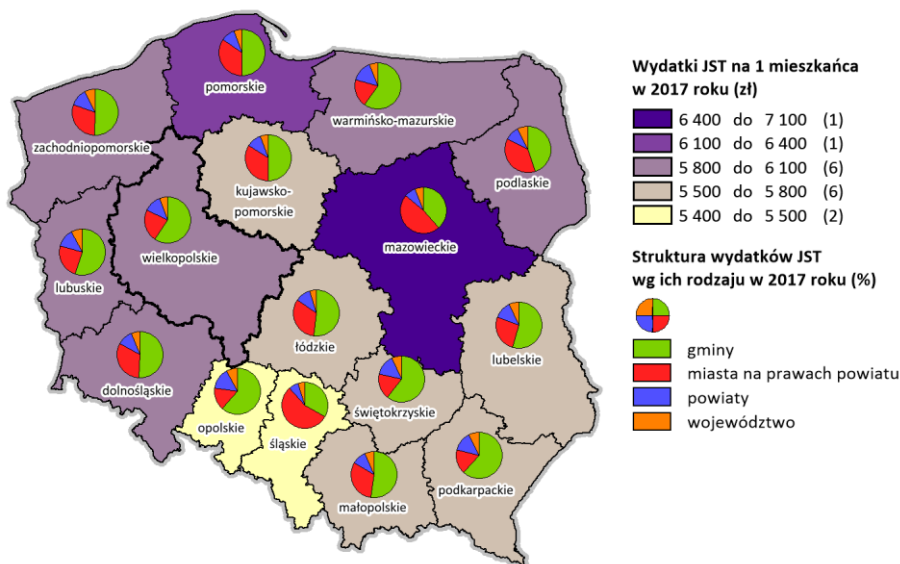
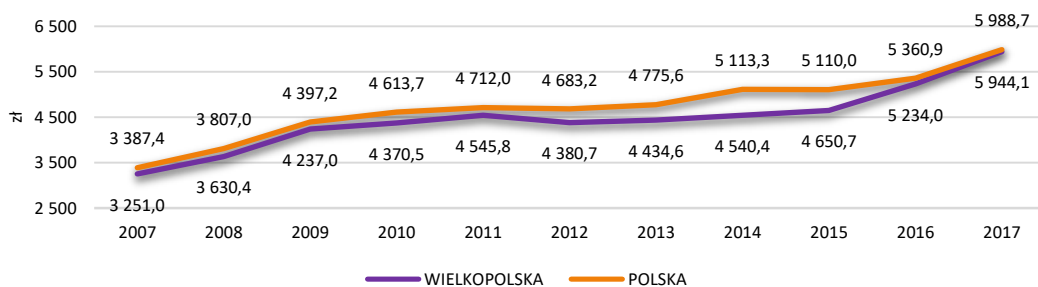
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wśród wydatków majątkowych JST najważniejszą grupę stanowią wydatki inwestycyjne, które mają na celu powiększanie mienia samorządu i w dużym stopniu przyczyniają się do rozwoju jednostki. W Wielkopolsce w 2017 roku osiągnęły one poziom 3 340,1 mln zł, co stanowiło 10,0% wszystkich wydatków inwestycyjnych poniesionych przez JST w Polsce i plasowało ją na 2. miejscu w kraju (za województwem mazowieckim). W porównaniu z 2007 rokiem kwota wydatków inwestycyjnych w regionie wzrosła o 47,4%, podczas gdy w kraju zwiększyła się o 27,5%. Względnie wysoką pozycję Wielkopolska zajęła również w przypadku wskaźnika określonego poziomem wydatków inwestycyjnych w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Osiągnięta wartość wskaźnika, wynosząca w 2017 roku 957,3 zł (2007 rok – 669,2 zł), była wyższa niż średnia dla Polski – 870,8 zł (2007 rok – 688,9 zł) i plasowała region na 4. miejscu wśród województw. Najwyższymi wydatkami inwestycyjnymi per capita cechowały się w Wielkopolsce miasta na prawach powiatu (779,0 zł) i gminy (712,3 zł), natomiast najniższymi powiaty (169,2 zł) oraz samorząd województwa (98,7 zł).

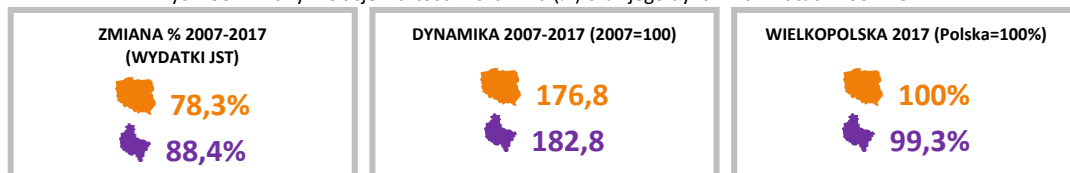
Ryc. 148. Wydatki JST (gmin, powiatów, województw) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 149. Wydatki JST (gmin, powiatów, województwa) na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Wielkopolsce według województw w 2017 roku (zł)

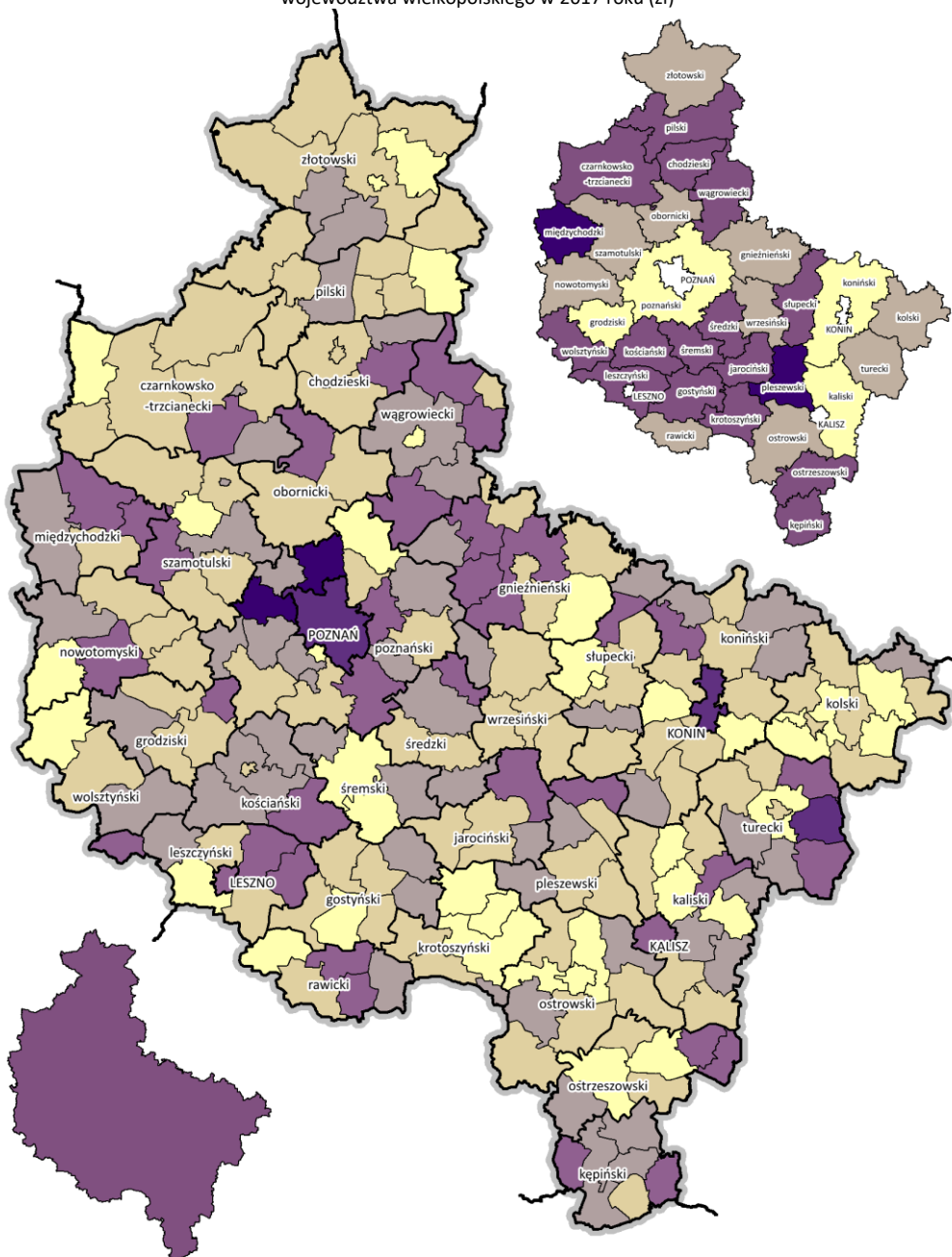

Ryc. 150. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 151. Wydatki JST na 1 mieszkańca w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (zł)

Wydatki JST na 1 mieszkańca w 2017 roku (zł)

Gminy

7 000 do 8 600	(2)
6 000 do 7 000	(3)
5 000 do 6 000	(37)
4 500 do 5 000	(57)
4 000 do 4 500	(92)
3 500 do 4 000	(35)

Powiaty

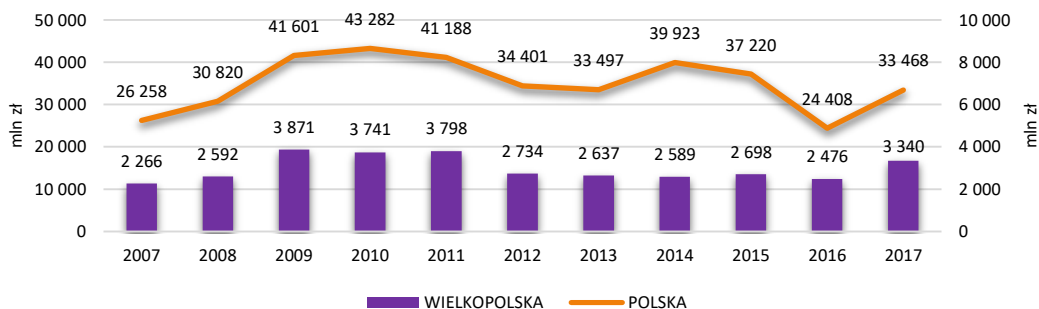
1 200 do 1 500	(2)
1 000 do 1 200	(15)
800 do 1 000	(10)
550 do 800	(4)
miasta na prawach powiatu	(4)

Województwo

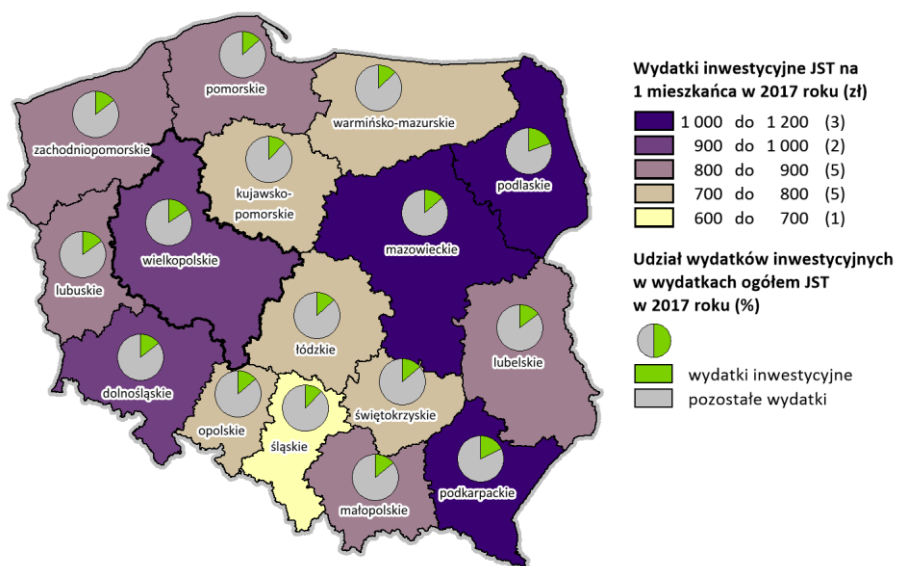
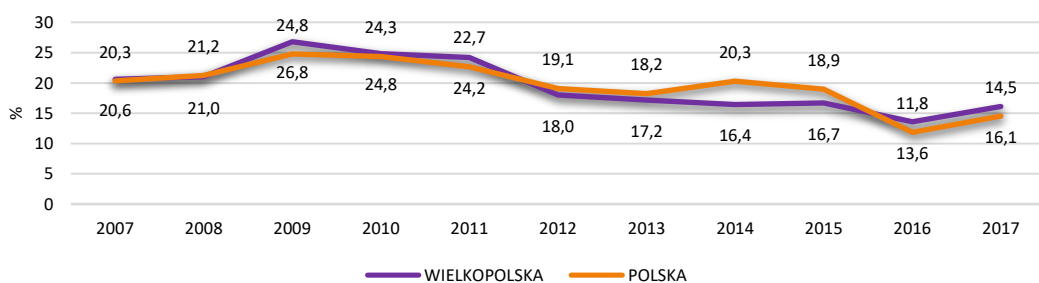
336,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

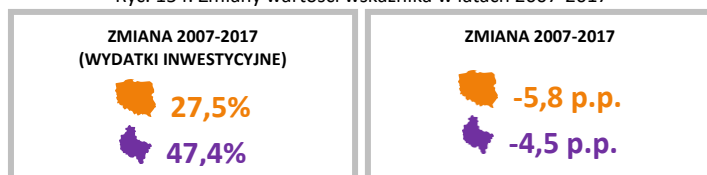
Ryc. 152. Wydatki inwestycyjne JST (gmin, powiatów, województw) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 153. Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem JST (gmin, powiatów, województw) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

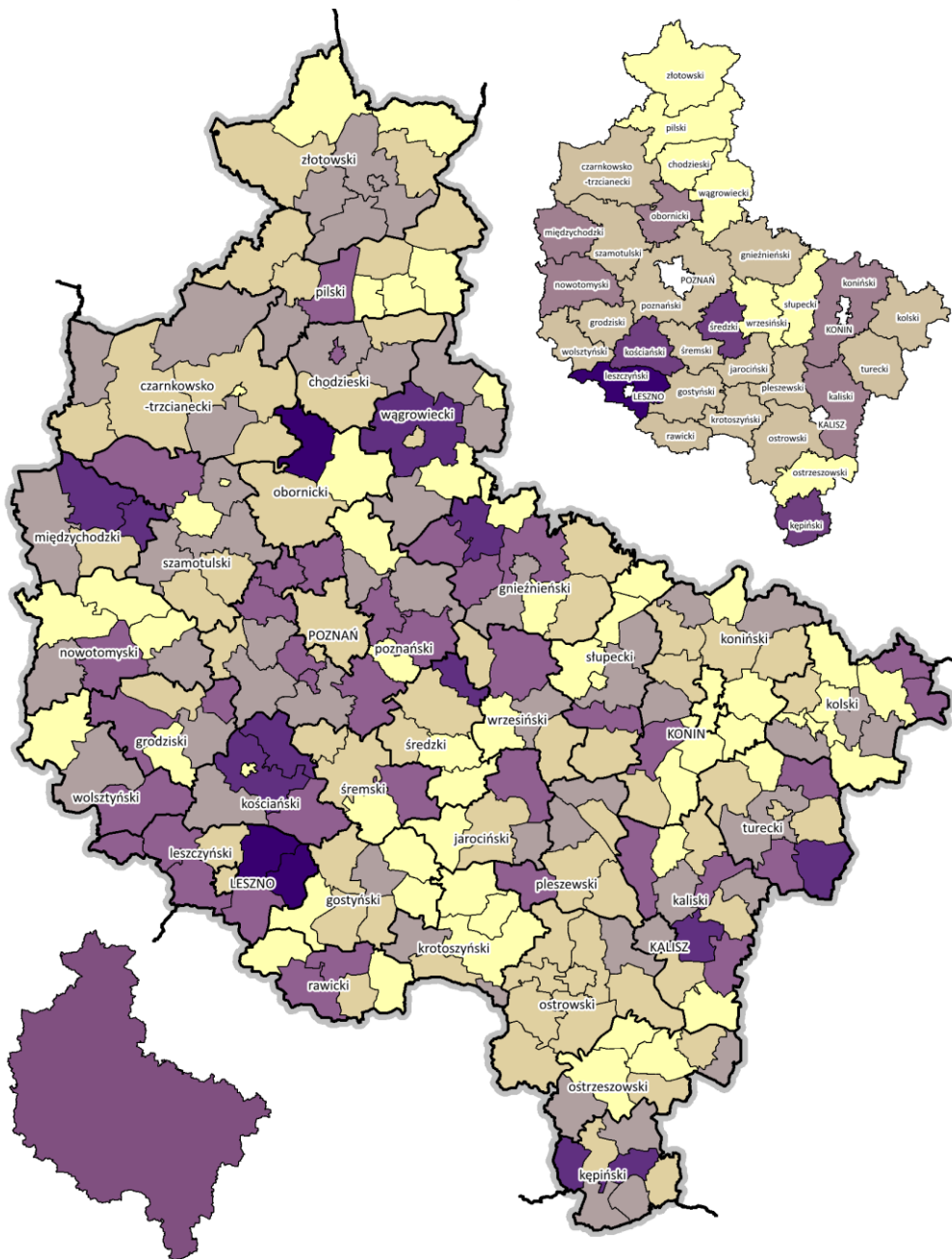

Ryc. 154. Zmiany wartości wskaźnika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 155. Udział wydatków inwestycyjnych JST (gmin, powiatów, województwa) w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem JST w 2017 roku (%)

Gminy	Powiaty	Województwo
30 do 40 (3)	40 do 55 (1)	29,4
25 do 30 (11)	30 do 40 (3)	
20 do 25 (38)	20 do 30 (5)	
15 do 20 (55)	10 do 20 (15)	
10 do 15 (64)	3 do 10 (7)	
2,5 do 10 (55)	miasta na prawach powiatu (4)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W ostatnich latach w Wielkopolsce, podobnie jak w Polsce, wartość wskaźnika określonego udziałem wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem JST wykazywała tendencje spadkowe. W latach 2007-2017 oscylowała ona w granicach od 13,6% (2016 rok) do 26,8% (2009 rok), osiągając w 2017 roku poziom 16,1% (średnia dla Polski – 14,5%). Warto jednak zaznaczyć, że była to jedna z wyższych wartości w kraju – większym udziałem wydatków inwestycyjnych w strukturze wydatków JST odznaczały się jedynie dwa województwa Polski Wschodniej, tj. podlaskie (19,5%) oraz podkarpackie (17,8%).

Zróżnicowanie wartości rozpatrywanych wskaźników można zaobserwować na wszystkich poziomach funkcjonowania samorządu terytorialnego, przy czym najbardziej widoczny jest on na poziomie gmin, gdzie wydatki inwestycyjne na mieszkańca oscylowały w 2017 roku w granicach 95-2 200 zł, a ich udział w wydatkach ogółem wynosił od 2,5% do 40%. W przypadku miast na prawach powiatu wartości wskaźników kształtowały się na poziomie odpowiednio 450-1 100 zł oraz 7-18%, a w odniesieniu do powiatów odpowiednio 35-630 zł i 3-55%. Na tle regionu względnie lepszą sytuacją w zakresie wskaźników dotyczących wydatków inwestycyjnych cechowały się jednostki koncentrujące się w jego południowo-zachodniej oraz centralnej części.

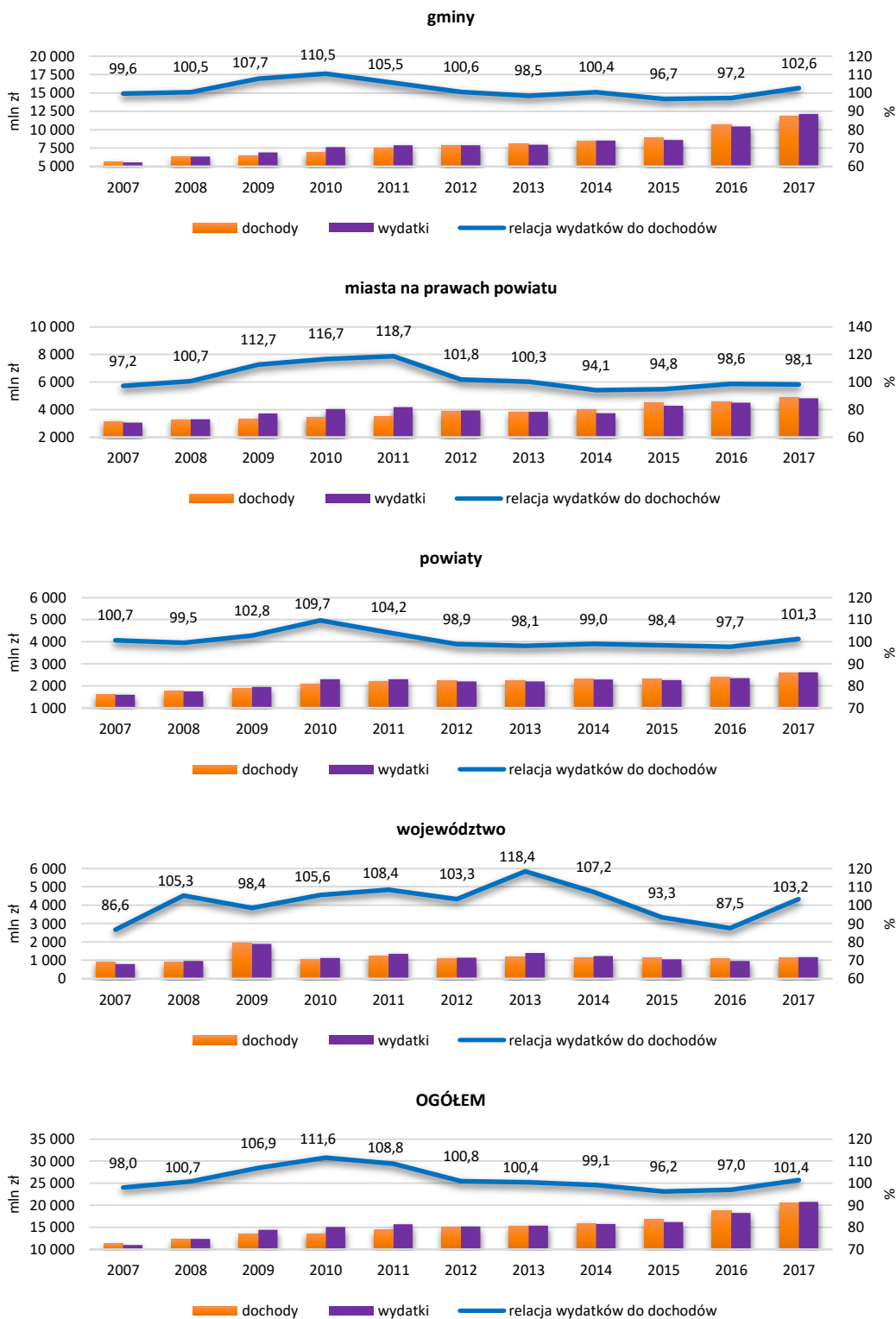
1.9.3. Saldo budżetowe

Osiągnięte w 2017 roku dochody JST (gmin, miast na prawach powiatu, powiatów, samorządu województwa) w Wielkopolsce, podobnie jak w kraju, były niższe od poniesionych przez nie wydatków. Skutkowało to osiągnięciem, najwyższego wśród województw, deficytu budżetowego w wysokości 282,7 mln zł (deficyt budżetowy JST ogółem w kraju – 287,6 mln zł). Wartość wskaźnika mierzonego relacją wydatków ogółem do dochodów ogółem wyniosła w 2017 roku 101,4%, a więc była wyższa od średniej dla kraju (100,1%) oraz od wartości osiąganych w pozostałych województwach. Sytuacja wielkopolskich JST uległa pogorszeniu w porównaniu do lat 2014-2016, kiedy osiągały one nadwyżkę budżetową (wartość wskaźnika osiągała poziom 96,2-99,1%).

Deficyt budżetowy odnotowały w Wielkopolsce wszystkie rodzaje JST poza miastami na prawach powiatu, które osiągnęły w 2017 roku nadwyżkę budżetową (saldo budżetowe: 91,4 mln zł; relacja wydatków do dochodów JST – 98,1%). Najmniej korzystna sytuacja pod względem wartości wskaźnika określonego relacją wydatków do dochodów JST charakteryzowała samorząd województwa (103,2%, saldo budżetowe: -36,1 mln zł), a następnie w gminy (102,6%, wartość deficytu budżetowego: 305,1 mln zł) oraz powiaty (101,3%; wartość deficytu budżetowego: 32,8 mln zł).

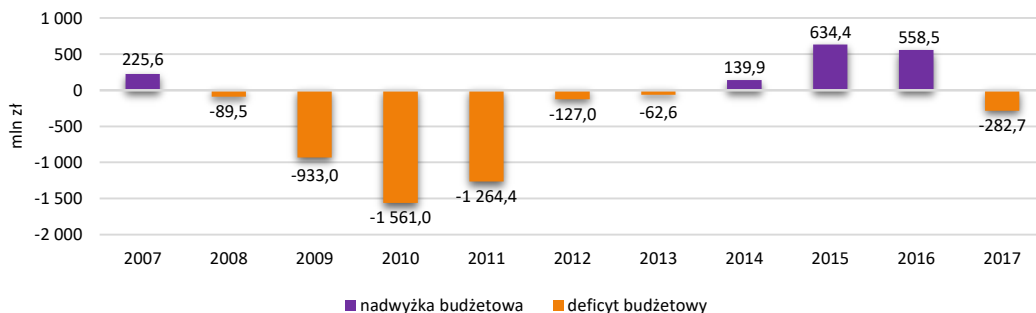
Pod względem sytuacji finansowej JST województwa wielkopolskiego charakteryzowały się względnie dużym zróżnicowaniem wewnątrzregionalnym. W 2017 roku zaledwie 87 gmin (38,5%), 14 powiatów (45,2%) i jedno miasto na prawach powiatu (Poznań) zakończyło rok nadwyżką budżetową, pozostałe jednostki osiągnęły natomiast deficyt budżetowy. Wartości wskaźnika określającego relację wydatków do dochodów JST oscylowały w przedziałach: od 95,9% do aż 135,2% w przypadku gmin, od 95,4% do 107,5% w odniesieniu do miast na prawach powiatu oraz od 94,1% do 113,8% w przypadku powiatów.

Ryc. 156. Dochody i wydatki JST (mln zł) oraz relacja wydatków do dochodów JST (%) w Wielkopolsce w latach 2007-2017

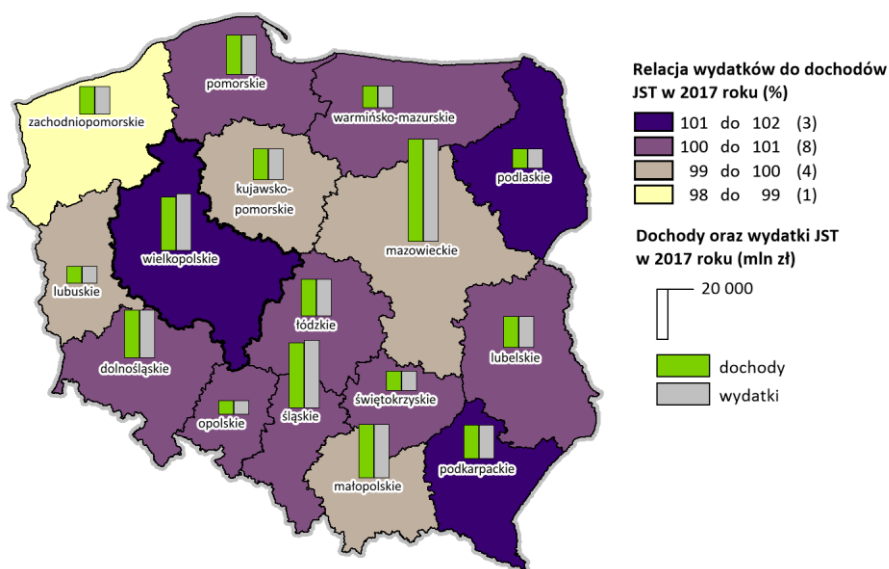
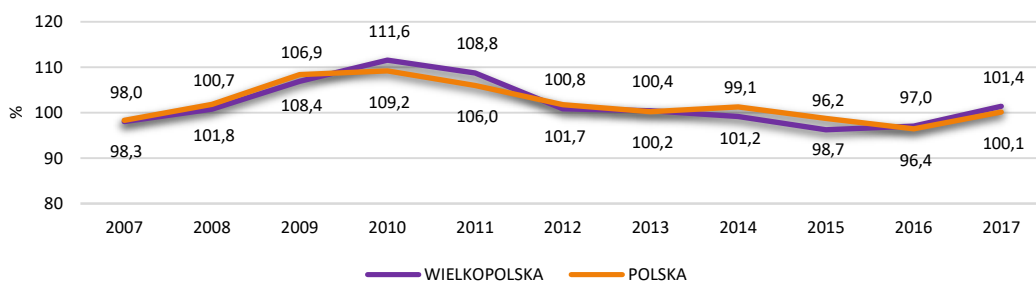

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

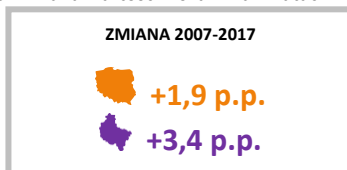
Ryc. 157. Saldo budżetowe JST (gmin, powiatów, województwa) w Wielkopolsce w latach 2007-2017 (mln zł)

Ryc. 158. Relacja wydatków do dochodów JST (gmin, powiatów, województw) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

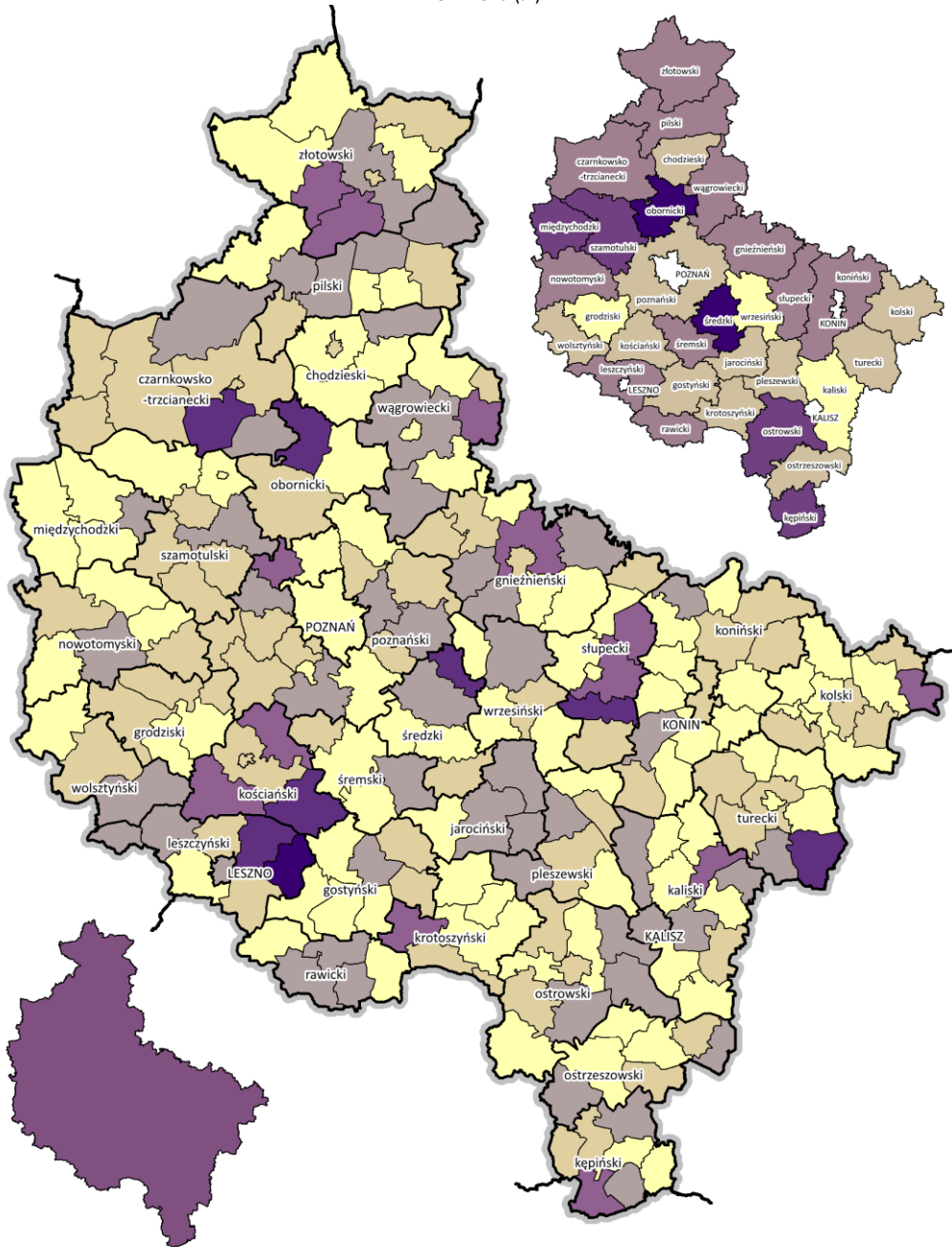

Ryc. 159. Zmiana wartości wskaźnika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 160. Relacja wydatków do dochodów JST w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Relacja wydatków do dochodów JST w 2017 roku (%)

Gminy	Powiaty	Województwo
120 do 140 (1)	110 do 115 (2)	103,2
115 do 120 (7)	105 do 110 (4)	
110 do 115 (13)	100 do 105 (11)	
105 do 110 (50)	95 do 100 (11)	
100 do 105 (68)	90 do 95 (3)	
85 do 100 (87)	miasta na prawach powiatu (4)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Podsumowanie:

- Sytuacja finansowa wielkopolskich JST ulega ogólnej poprawie z punktu widzenia osiąganych (systematycznie zwiększających się) dochodów, w tym dochodów własnych. Mimo to w regionie zaobserwować można w ostatnich latach niekorzystny trend zmniejszania się udziału dochodów własnych w budżetach, co świadczy o niewystarczającej autonomii finansowej samorządów.
- Konsekwencją zwiększania się dochodów wielkopolskich JST był wzrost ponoszonych przez nie wydatków, który jednak dotyczył przede wszystkim wydatków bieżących. Udział wydatków inwestycyjnych, mających kluczowe znaczenie dla rozwoju JST, kształtował się w regionie na względnie niskim poziomie i w ostatnich latach ulegał zmniejszeniu, co jest zjawiskiem niekorzystnym, świadczącym o stopniowym obniżaniu się potencjału inwestycyjnego JST, czego konsekwencją może być ograniczenie ich możliwości rozwoju.
- Sytuacja finansowa wielkopolskich JST pod względem dochodów i wydatków (w tym ich struktury) oraz salda budżetowego charakteryzowała się zmiennością w czasie oraz względnie dużym zróżnicowaniem, zarówno biorąc pod uwagę typ jednostek, jak i ich położenie na obszarze województwa.

2. SPOŁECZEŃSTWO

2.1. Demografia i osadnictwo

2.1.1. Ruch naturalny

Zachodzące przemiany procesów demograficznych są skutkiem głównie dwóch zjawisk: ruchu naturalnego ludności oraz migracji. Ich natężenie ma wpływ m.in. na stan i strukturę ludności, rynek pracy czy system ochrony zdrowia i opieki społecznej.

Najbardziej istotnym wyzwaniem dla rozwoju Wielkopolski jest globalny charakter postępującego procesu starzenia się społeczeństwa i jego konsekwencje w niedalekiej przyszłości. Starzenie się ludności ma swoje podłoże m. in. w niskiej dzietności (wynikającej głównie ze zmiany modelu rodziny, zamożności społeczeństwa i aktywności zawodowej kobiet) czy coraz wyższym poziomie ochrony zdrowia i opieki społecznej skutkującym wydłużaniem się przeciętnej długości trwania życia. Niepokój budzi zmiana struktury demograficznej Wielkopolan spowodowana wzrostem udziału osób starszych a spadkiem udziału ludności w wieku produkcyjnym. Obserwowane w ostatnich latach natężenie oraz skala problemów ludnościowych i społecznych wymusza działania ze strony władz regionalnych w zakresie dostosowania do zachodzących zmian infrastruktury i nakładów finansowych przeznaczonych na różne dziedziny życia społeczno-gospodarczego.

W 2018 roku w województwie wielkopolskim odnotowano 4% spadek liczby urodzeń żywych w stosunku do roku poprzedniego (tj. odpowiednio 38 778 urodzeń wobec 40 450 urodzeń). Podobna sytuacja dotyczyła kraju, gdzie w 2018 roku odnotowano 388 178 urodzeń żywych (o 3,4%) mniej niż rok wcześniej.

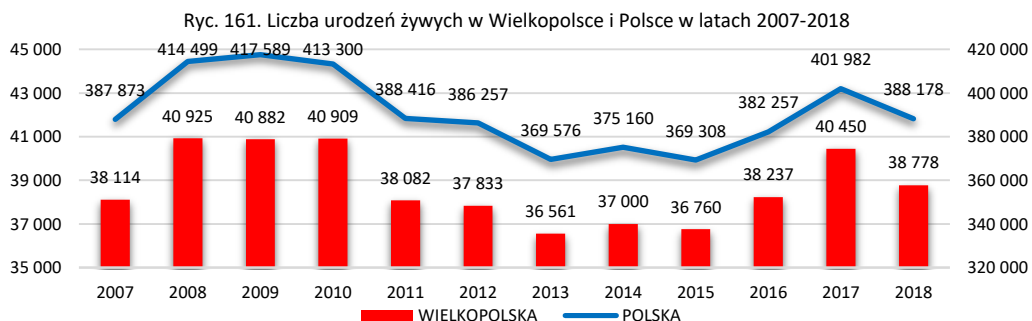
W Wielkopolsce wartość współczynnika urodzeń (liczba urodzeń żywych na 1 000 ludności) w 2018 roku wyniosła 11,1‰ (wobec 11,6‰ w 2017 roku), co oznacza, że była wyższa od średniej w kraju, osiągającej poziom 10,1‰. Najwyższą wartość współczynnika odnotowano w województwach: pomorskim (11,4‰), mazowieckim i małopolskim (po 11,2‰) oraz wielkopolskim, a najniższą w województwie świętokrzyskim – 8,6‰. Natężenie urodzeń było wyższe na wsi – 12,3‰, niż w miastach – 11,0‰. Intensywność urodzeń w przekroju terytorialnym była zróżnicowana. Najwyższe wartości współczynnika urodzeń osiągnął w powiatach: poznańskim i grodziskim (po 13,2‰), wolsztyńskim i średzkim (po 12,7‰) oraz gostyńskim (12,6‰), a najniższe w Koninie (8,4‰), Kaliszu (9,0‰) oraz w powiecie kolskim (8,6‰).

Współczynnik zgonów w województwie wielkopolskim w 2018 roku wyniósł 10,1‰ wobec 9,5‰ przed rokiem (13. miejsce wśród województw; w kraju odpowiednio 10,8‰ wobec 10,5‰). Zmarło w tym czasie 35 121 osób, tj. o 5,3% więcej wobec roku poprzedniego. Na poziomie kraju zanotowano w tym czasie o 11 348 zgonów więcej. W Wielkopolsce, podobnie jak w Polsce występuje zjawisko nadumieralności mężczyzn. Współczynnik zgonów wśród mężczyzn w 2018 roku osiągnął poziom 10,7‰ (w kraju 11,5‰) wobec 9,5‰ wśród kobiet (w kraju 10,1‰). Udział zgonów mężczyzn w ogólnej liczbie zgonów wyniósł 51,6%. Przewaga ta jest niezmienna, zarówno w miastach, jak i na obszarach wiejskich. Najwyższe natężenie zgonów w 2018 roku odnotowano w Kaliszu (12,9 zgonów na 1 000 ludności), oraz w powiatach: kolskim (11,4 zgonów na 1 000 ludności) i słupeckim (11,0 zgonów na 1 000 ludności), natomiast najniższą umieralność zaobserwowano w powiecie poznańskim (7,7 zgonów na 1 000 ludności).

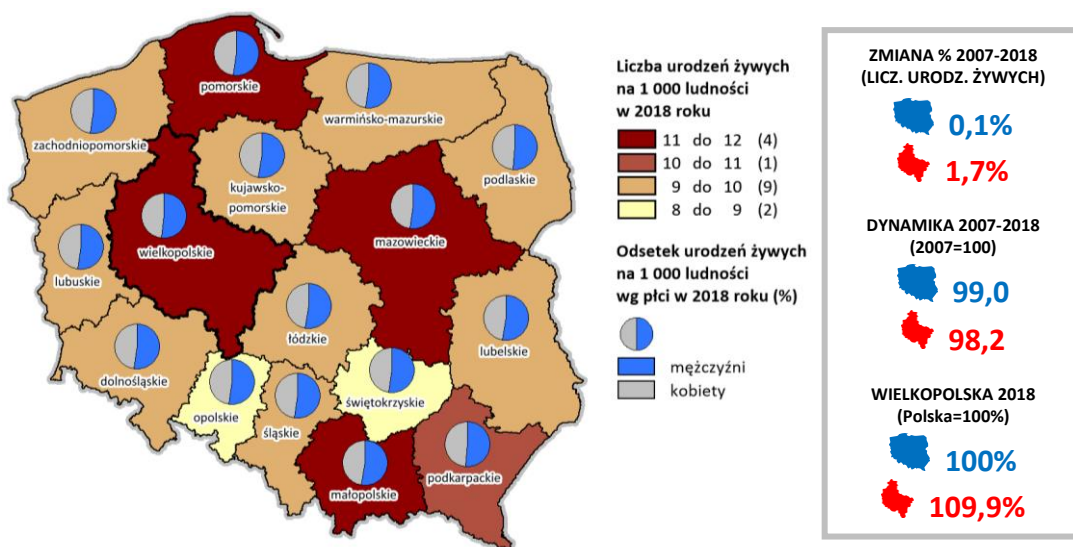
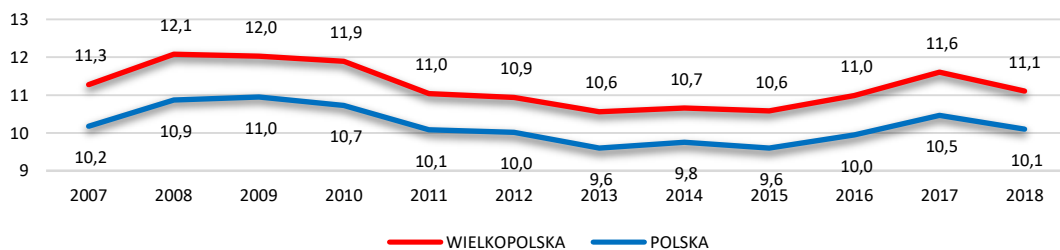
W regionie nadal występuje względnie korzystna sytuacja w zakresie przyrostu naturalnego (różnica między liczbą urodzeń a liczbą zgonów), który w przeciwieństwie do ogólnej sytuacji w kraju, od wielu lat przyjmuje wartości dodatnie (mimo tendencji spadkowej wartości wskaźnika). W latach 2015-2017 odnotowano wzrost przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1 000 ludności z 1,0‰ w 2015 roku do 2,1‰ w 2017 roku. Natomiast w 2018 roku, z racji spadku liczby urodzeń oraz wzrostu liczby zgonów w stosunku do roku poprzedniego, przyrost naturalny w województwie wielkopolskim osiągnął

poziom 1,1‰ (w kraju -0,7‰). Wartość ta uplasowała Wielkopolskę na 3. pozycji po województwach: pomorskim (1,8‰) i małopolskim (1,6‰). Ponadto dodatnią wartość współczynnika zaobserwowano w województwach podkarpackim (0,9‰) i mazowieckim (0,3‰). Ujemne wartości współczynnika przyrostu naturalnego przyjął w pozostałych 11 województwach, natomiast najniższa jego wartość została odnotowana w województwie łódzkim (-3,5‰).

Dodatnimi wartościami przyrostu naturalnego cechowała się w 2018 roku większość powiatów Wielkopolski, przy czym (podobnie jak w poprzednich latach) najwyższy poziom wskaźnik osiągał w powiatach: poznańskim (5,5‰), wolsztyńskim (3,9‰) i grodziskim (3,8‰), a najniższy w miastach na prawach powiatu – Kaliszu (-3,9‰) i Koninie (-2,5‰) oraz w powiecie kolskim (-2,8‰).

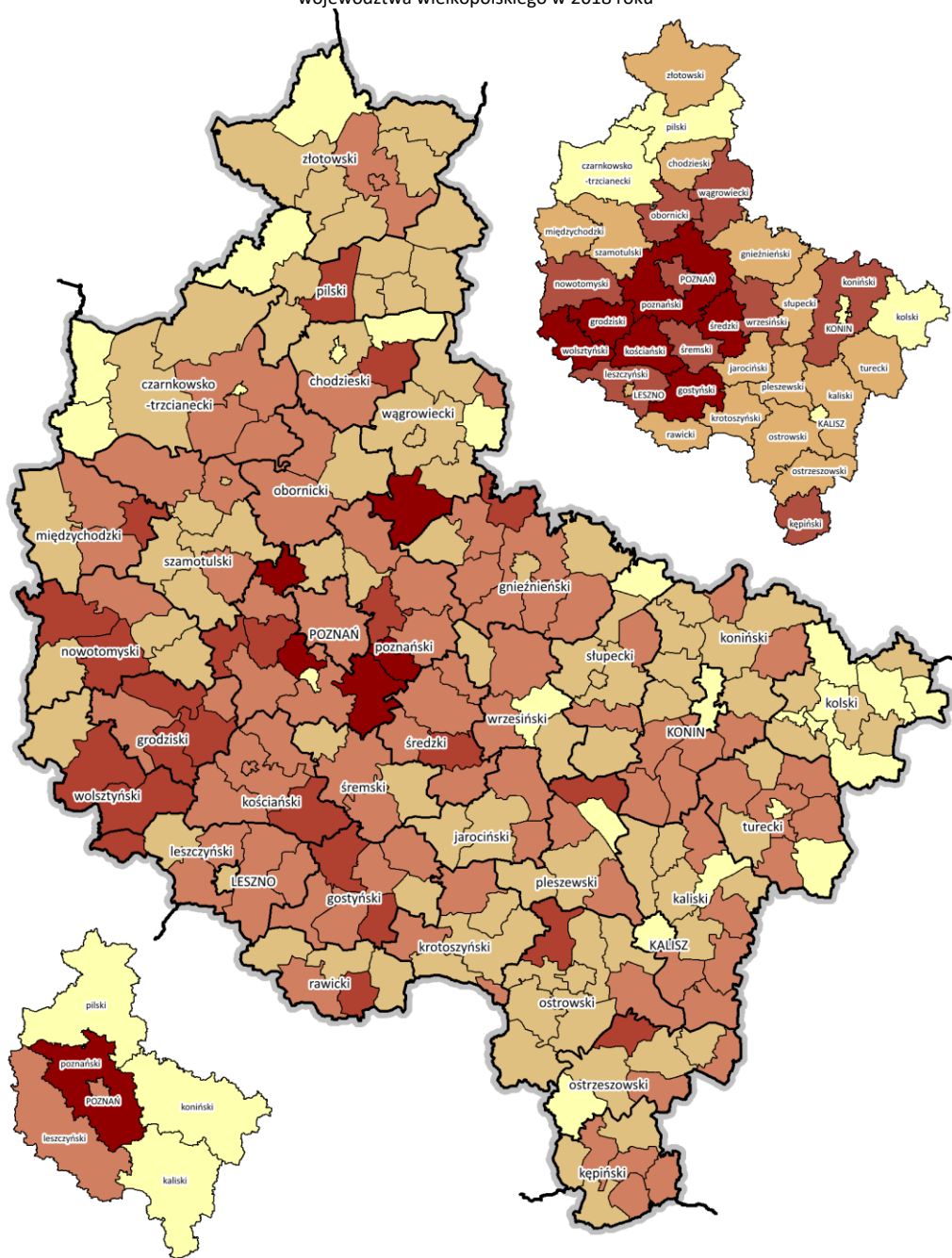

Ryc. 162. Współczynnik urodzeń (liczba urodzeń żywych na 1 000 ludności) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 163. Współczynnik urodzeń (liczba urodzeń żywych na 1 000 ludności) w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku

Liczba urodzeń żywych na 1 000 ludności w 2018 roku

Gminy

15 do 18	(5)
13 do 15	(23)
11 do 13	(86)
9 do 11	(88)
7 do 9	(24)

Powiaty

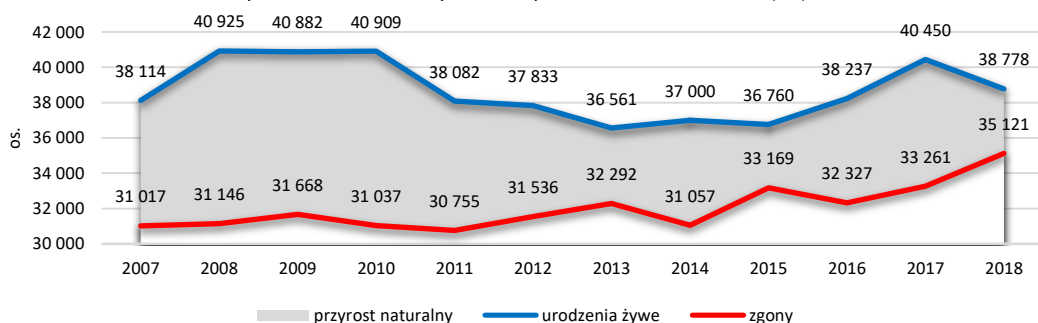
12 do 14	(6)
11 do 12	(9)
10 do 11	(15)
8 do 10	(5)

Podregiony

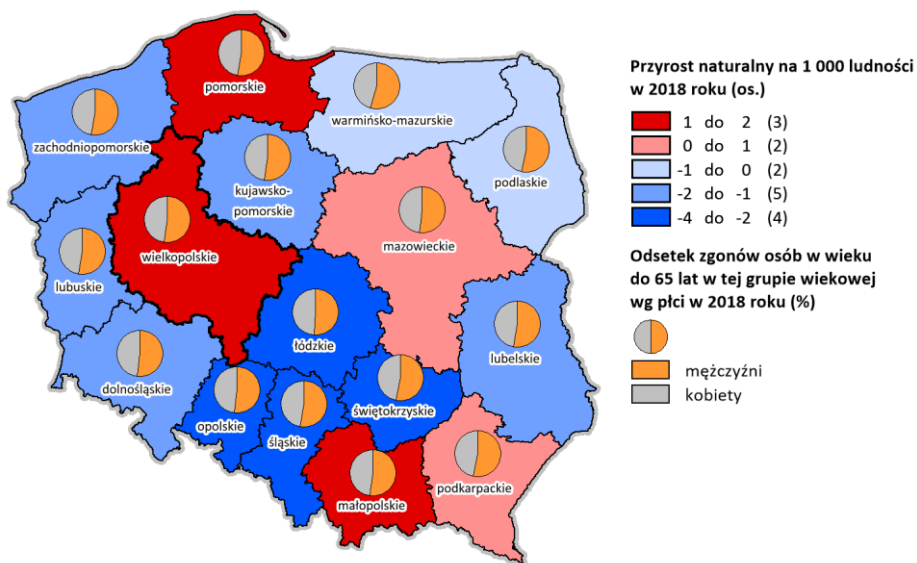
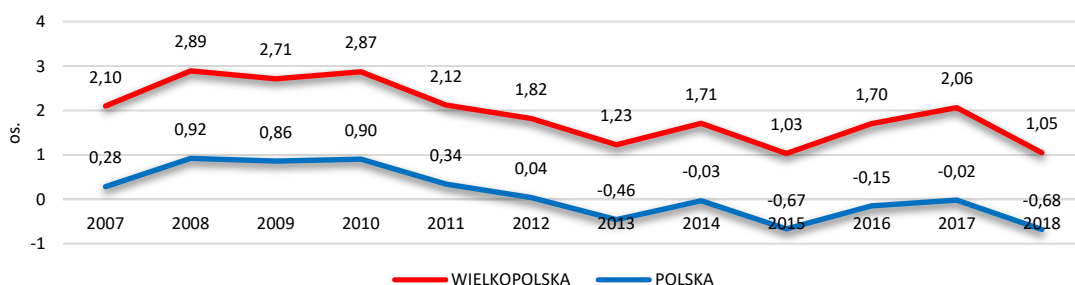
12 do 13	(1)
11 do 12	(2)
10 do 11	(3)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

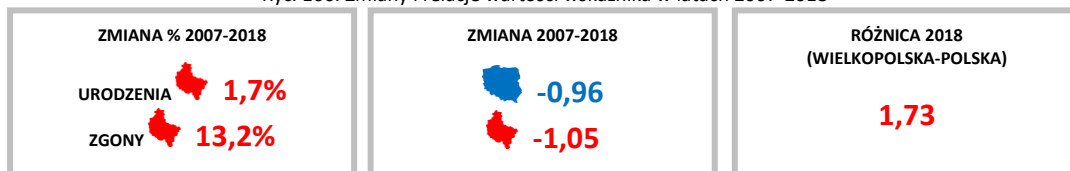
Ryc. 164. Ruch naturalny w Wielkopolsce w latach 2007-2018 (os.)

Ryc. 165. Przyrost naturalny na 1 000 ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (os.)

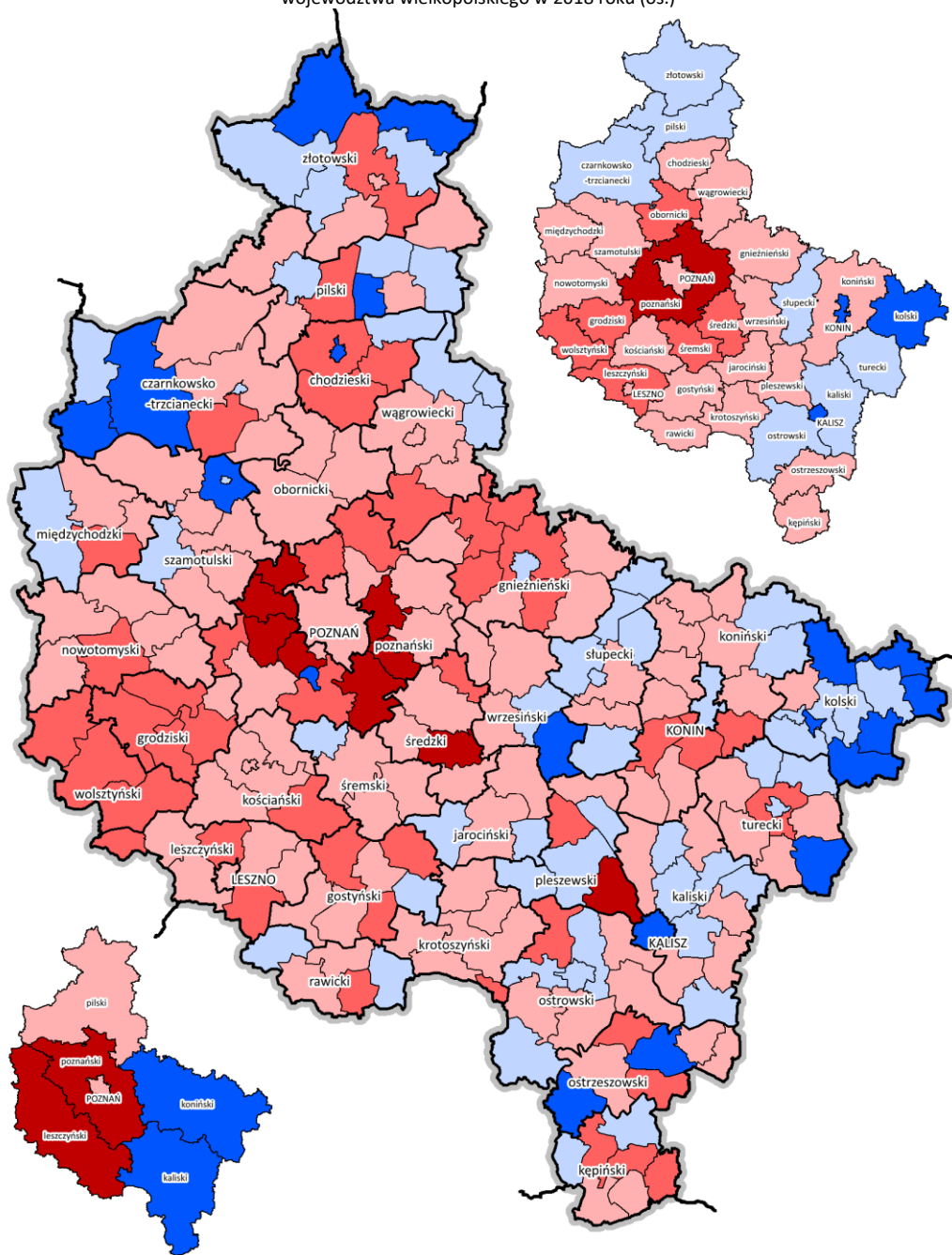

Ryc. 166. Zmiany i relacje wartości wskaźnika w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 167. Przyrost naturalny na 1 000 ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku (os.)

Przyrost naturalny na 1 000 ludności w 2018 roku

Gminy

6 do 14	(9)
3 do 6	(46)
0 do 3	(99)
-3 do 0	(53)
-6 do -3	(19)

Powiaty

4 do 6	(1)
2 do 4	(6)
0 do 2	(18)
-2 do 0	(7)
-4 do -2	(3)

Podregiony

1 do 4	(2)
0 do 1	(2)
-1 do 0	(2)

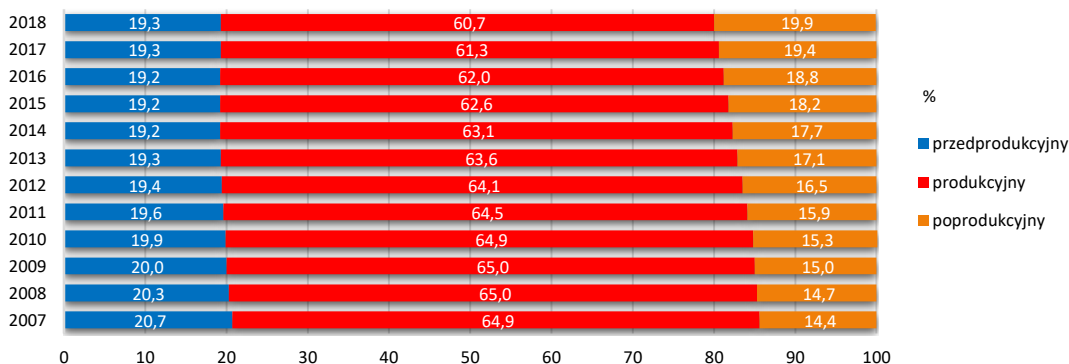
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.1.2. Starzenie się społeczeństwa

Kolejny rok z rządu dostrzegalne są zmiany w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku, zarówno w Wielkopolsce, jak i w całym kraju, co potwierdza postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Nie należy więc oczekiwać w najbliższej perspektywie znaczących zmian zapewniających stabilny rozwój demograficzny. W województwie wielkopolskim w 2018 roku kontynuowana była tendencja związana z przesunięciami w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku – zmniejszył się odsetek ludności w wieku produkcyjnym (kobiety od 18 do 59 lat, mężczyźni od 18 do 64 lat) (spadek o 0,6 p.p. w stosunku do 2017 roku, a wobec 2007 roku spadek o 4,2 p.p.) kosztem zwiększenia udziału grupy w wieku poprodukcyjnym (o 0,5 p.p. wobec 2017 roku). W latach 2007-2018 liczba tej zbiorowości zwiększyła się o 207 800 osób i osiągnęła wielkość 696 427 osób, a jej udział w tym okresie wzrósł z niecałych 15% do prawie 20%. Z kolei odsetek dzieci i młodzieży (osoby poniżej 17. roku życia) pozostał na podobnym poziomie. W 2018 roku udział osób w wieku produkcyjnym wyniósł 60,7%, w wieku poprodukcyjnym 19,9%, natomiast w wieku przedprodukcyjnym 19,3%. Zbiorowość osób w wieku produkcyjnym tworzyło 1 123 647 mężczyzn oraz 997 949 kobiet.

Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku poprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym), który nadal systematycznie wzrasta, kształtował się w Wielkopolsce w 2018 roku na poziomie 32,8 osoby (w kraju 35,3 osoby). Wartość ta uplasowała region w grupie województw o najniższym poziomie wskaźnika, *ex aequo* z województwem małopolskim, za województwami podkarpackim i warmińsko-mazurskim (32,0 osoby). Najwyższym poziomem wskaźnika obciążenia demograficznego tj. 39,9 osoby charakteryzowało się województwo łódzkie. Najniższy poziom wskaźnika osiągnął w powiecie poznańskim – 26,1 osób, a następnie w powiatach grodzickim (26,8 osób) oraz leszczyńskim (26,9 osób). Najwyższy poziom wskaźnika odnotowano natomiast w miastach na prawach powiatu – w Kaliszu (43,6 osób), Koninie (43,0 osoby), Poznaniu (41,7 osób) i Lesznie (38,7 osób).

Ryc. 168. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w Wielkopolsce w latach 2007-2018 (%)

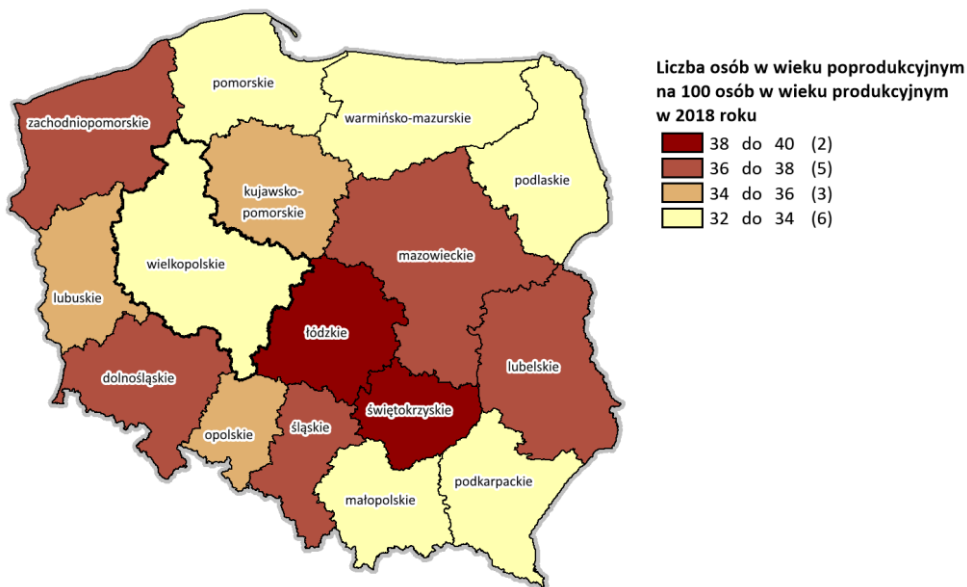
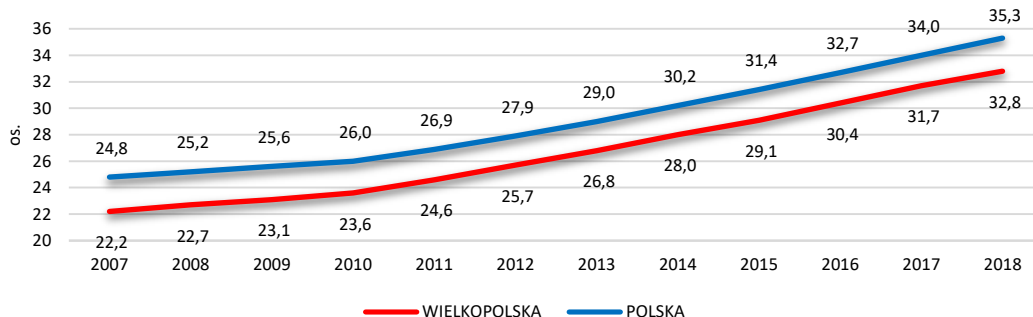

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

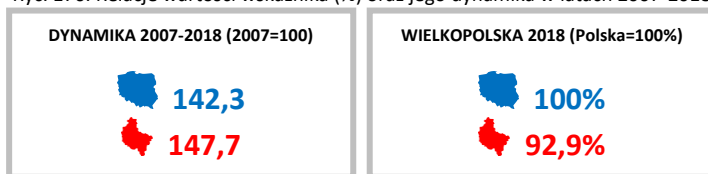
Nasilający się proces starzenia się ludności, który jest wynikiem wydłużenia trwania życia, pogłębia się na skutek niskiego poziomu dzietności. Współczynnik starości demograficznej, tj. relacja liczby ludności w starszym wieku (65 lat i więcej) do ogólnej liczby ludności wzrasta z roku na rok. W 2010 roku w Wielkopolsce wyniósł on 11,8%, a w 2018 roku wzrósł do 16,3% (w kraju odpowiednio 13,5% wobec 17,5%). W niedalekiej przyszłości wzrost liczby i odsetka osób w starszym wieku wpłynie na zmniejszenie podaży pracy i będzie stanowić wyzwanie w obszarze polityki ekonomicznej, socjalnej oraz zdrowotnej. Starzenie się społeczeństwa jest zróżnicowane regionalnie. W 2018 roku najmłodszą strukturą ludności według wieku cechowało się województwo pomorskie. Parametry starzenia się ludności były w tym regionie najbardziej korzystne, tj. wskaźnik starości wyniósł 16,4% a odsetek dzieci

(0-14 lat) – 16,7%. Województwo wielkopolskie charakteryzowało się zbliżoną strukturą wieku. Z kolei do województw cechujących się najmniej korzystnymi miernikami struktury wieku ludności należały: opolskie, świętokrzyskie i łódzkie. Wiek środkowy wyniósł w tej grupie 42-43 lata, wskaźnik starości między 19,0% a 19,5%, a udział dzieci - 14%.

Ryc. 169. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (os.)

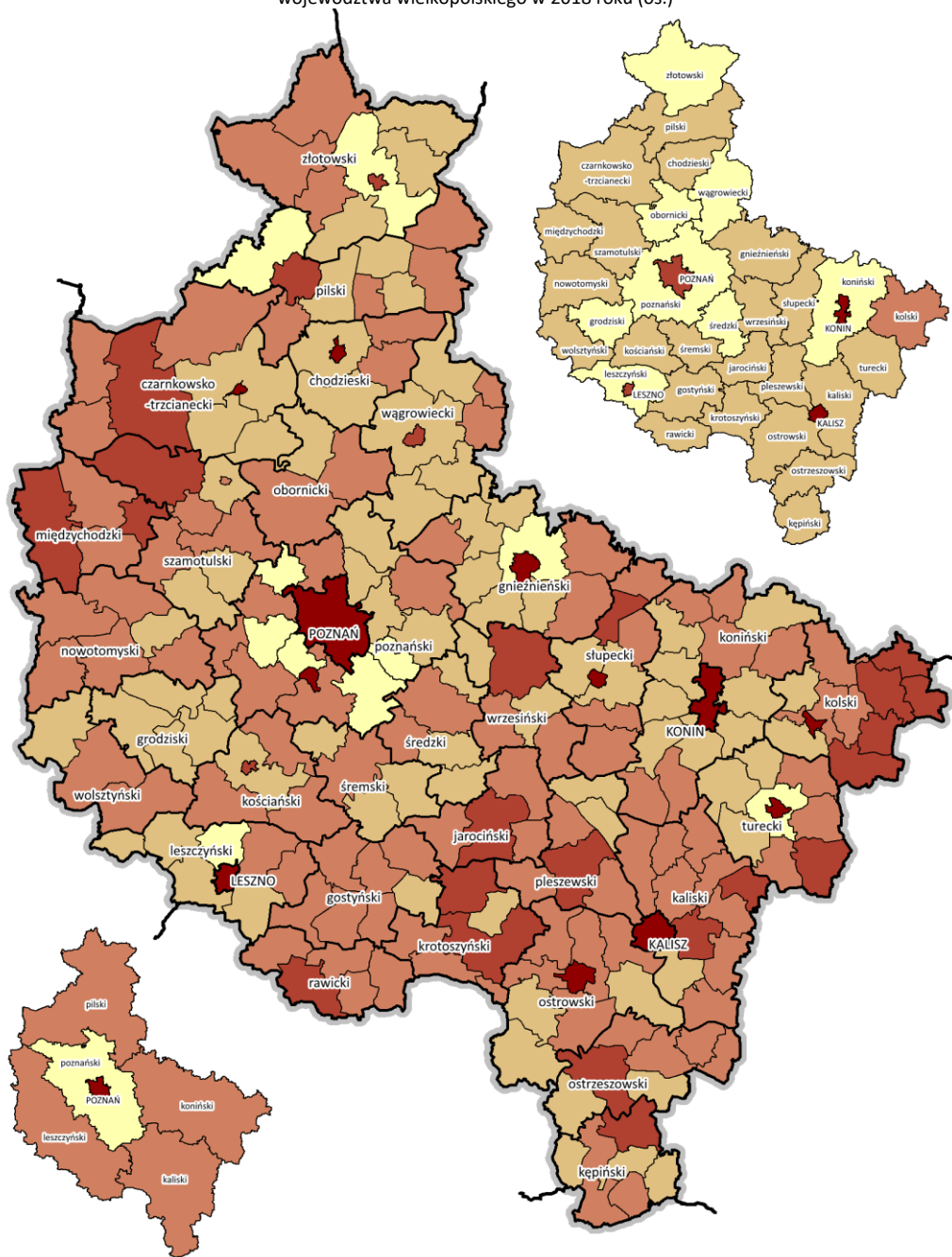

Ryc. 170. Relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 171. Wskaźnik obciążenia demograficznego w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku (os.)

Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2018 roku

Gminy

38 do 44	(12)
33 do 38	(25)
28 do 33	(103)
23 do 28	(76)
18 do 23	(10)

Powiaty

42 do 44	(2)
38 do 42	(2)
34 do 38	(1)
30 do 34	(22)
26 do 30	(8)

Podregiony

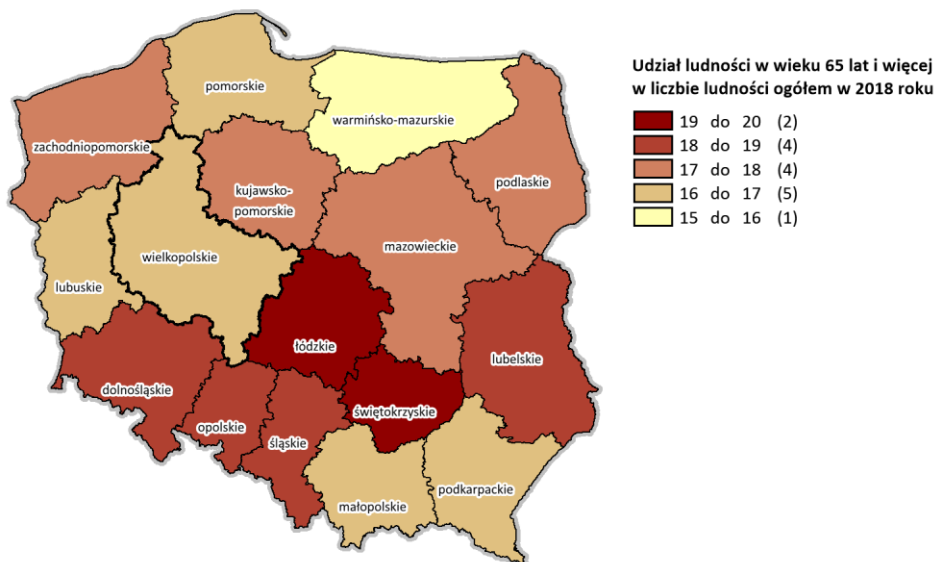
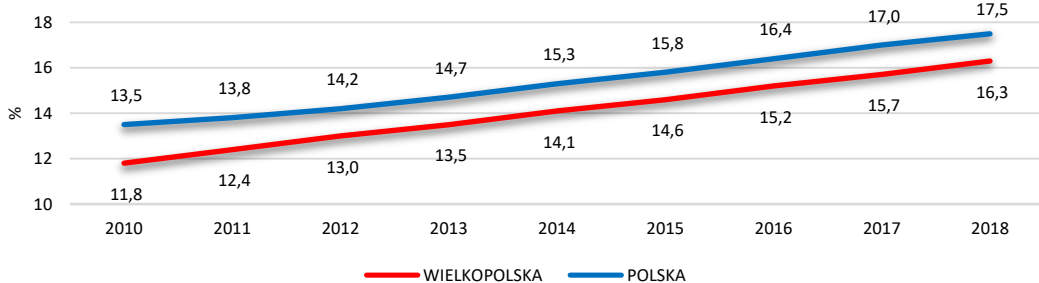
36 do 42	(1)
30 do 36	(4)
27 do 30	(1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

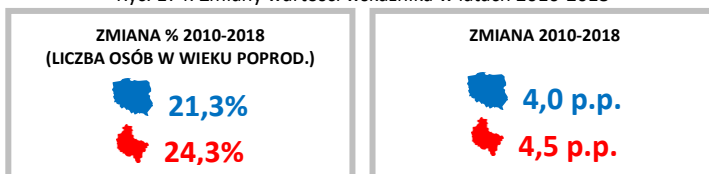
Ryc. 172. Liczba osób w wieku poprodukcyjnym w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (tys. os.)

Ryc. 173. Wskaźnik starości demograficznej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2010-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (%)

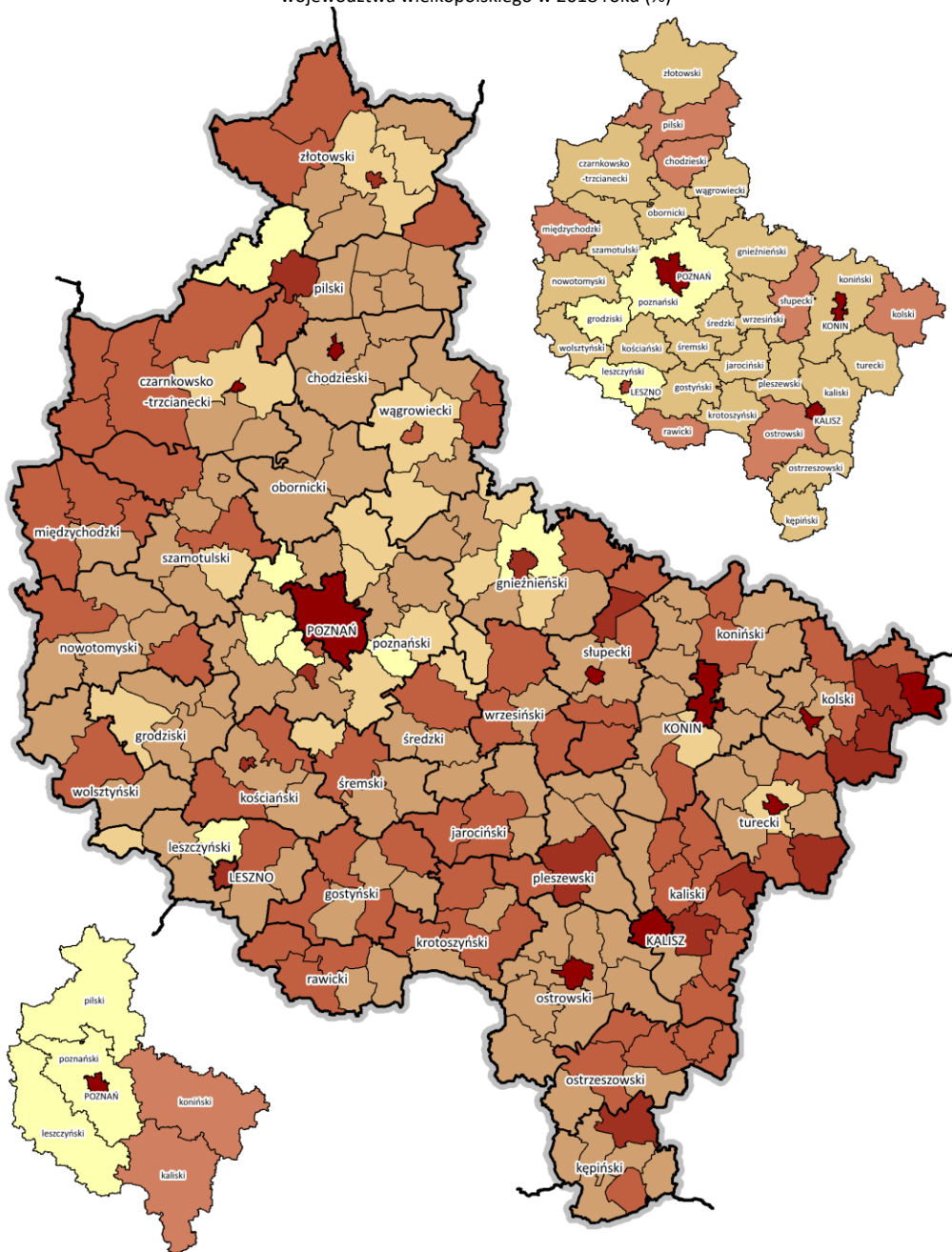

Ryc. 174. Zmiany wartości wskaźnika w latach 2010-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 175. Wskaźnik starości demograficznej w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku (%)

Udział ludności w starszym wieku (65 lat i więcej) w liczbie ludności ogółem w 2018 roku

Gminy

19 do 22	(10)
17 do 19	(15)
15 do 17	(67)
13 do 15	(107)
11 do 13	(20)
9 do 11	(7)

Powiaty

20 do 22	(3)
18 do 20	(1)
16 do 18	(7)
14 do 16	(21)
12 do 14	(3)

Podregiony

19 do 21	(1)
16 do 19	(2)
13 do 16	(3)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.1.3. Migracje ludności

Czynnikiem oddziałującym na zmiany liczby ludności na danym obszarze, oprócz ruchu naturalnego, jest również ruch migracyjny, zarówno zagraniczny, jak i wewnętrzny. Wielkopolska jest województwem o stosunkowo dużej skali natężenia ruchów migracyjnych, jednak nie mają one istotnego wpływu na zmiany sytuacji demograficznej w regionie. Głównym ograniczeniem migracyjnym w województwie wielkopolskim są przeciętnie niskie, w stosunku do kosztów utrzymania, dochody ludności. Bariery związane zarówno z kosztem zakupu mieszkania, jak i koniecznością przemieszczania się do innej lokalizacji, są niemożliwe do pokonania dla zdecydowanej większości mieszkańców regionu.

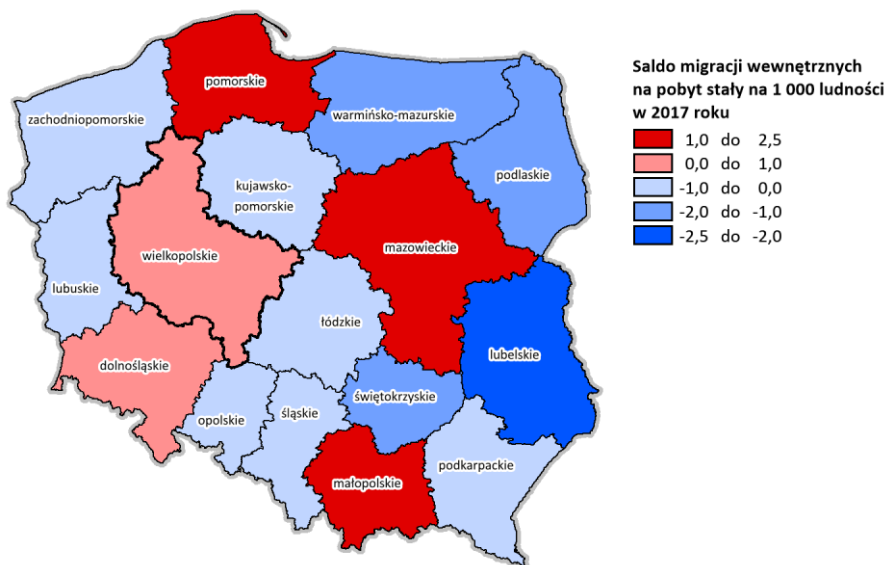
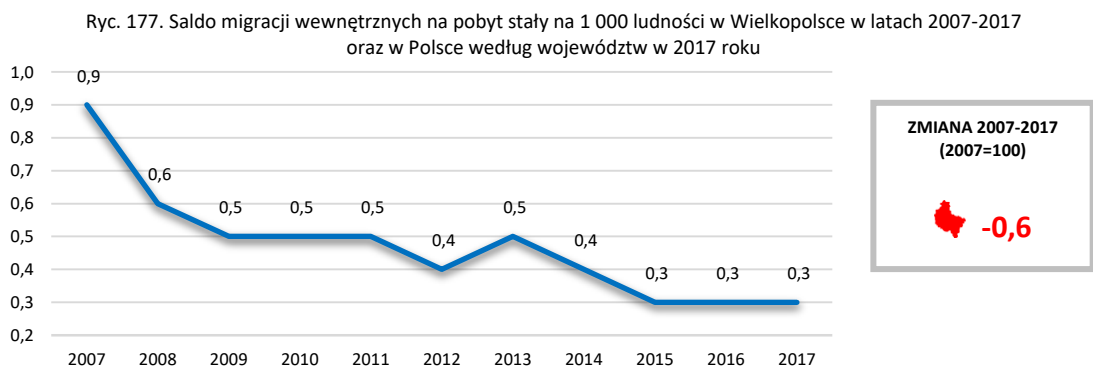
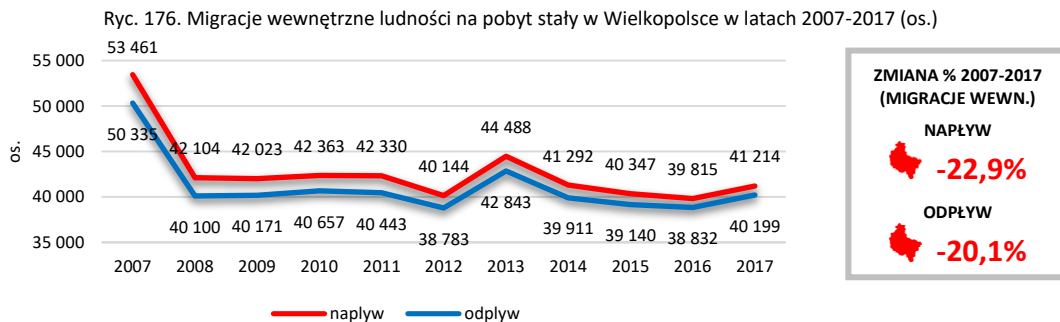
W latach 2007-2017 saldo migracji wewnętrznych w Wielkopolsce przyjmowało wartości dodatnie czyli napływ migracyjny przewyższał odpływ ludności. Ogółem napływ migracyjny w 2017 roku dotyczył 41 214 osób i zmniejszył się o 22,9% w stosunku do 2007 roku. Odpływ migracyjny objął w tym samym czasie 40 199 osób i był o 20,1% mniejszy niż w 2007 roku. W przeliczeniu na 1 000 ludności współczynnik salda migracji wewnętrznych w regionie osiągnął poziom 0,29 (wobec 0,28 w 2016 roku). Najwięcej wewnętrznych ruchów migracyjnych w 2017 roku odnotowano w powiecie poznańskim (napływ: 10,1 tys. osób, odpływ: 4,5 tys. osób) oraz w Poznaniu (napływ: 7,9 tys. osób, odpływ: 10,0 tys. osób). W migracjach międzywojewódzkich celem migracyjnym były głównie województwa: dolnośląskie, mazowieckie oraz kujawsko-pomorskie, w których osiedliło się kolejno 19,8%, 13,7% oraz 12,9% ogółu wyjeżdżających. W Wielkopolsce najczęściej osiedlali się mieszkańcy województw: kujawsko-pomorskiego (17,0%), dolnośląskiego (14,9%) oraz zachodniopomorskiego (14,7%). W regionie obserwowany jest również wzrost migracji wewnętrznych, z obszarów słabiej rozwiniętych gospodarczo, na tereny o silnej dynamice i potencjale rozwoju.

Sytuacja województwa wielkopolskiego w zakresie ruchu migracyjnego jest nadal względnie korzystna, o czym świadczy utrzymujące się od wielu lat dodatnie saldo migracji, które w 2017 roku osiągnęło wartość 1 143 osób (w kraju 1 436 osób). Pozytywnym zjawiskiem jest także odnotowywany w ostatnich latach wzrost jego wartości (z 73 osób w 2014 roku do 1 143 osób w 2017 roku), co wskazuje na stopniową poprawę sytuacji w regionie (w latach 2007-2013 wartość salda migracji systematycznie się zmniejszała). Pod tym względem wydaje się, iż Wielkopolska na tle innych województw postrzegana jest jako region atrakcyjny do zamieszkania.

Saldo migracji w ruchu zagranicznym niemal przez cały okres do 2015 roku przyjmowało wartości ujemne, a od 2016 roku notuje się niewielkie dodatnie saldo migracji. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej zaobserwowano w województwie wielkopolskim wzrost emigracji. Zdecydowana większość emigrantów przebywa w Europie. Największy wzrost emigracji z Wielkopolski na pobyt stały odnotowano w 2006 roku, kiedy wyjechało 2,3 tys. mieszkańców regionu (według danych statystyki publicznej). Od 2007 do 2010 roku miał miejsce spadek liczby wyjazdów za granicę. Wystąpiło wówczas nasilenie powrotów osób mieszkających na stałe poza granicami kraju – z Wielkiej Brytanii, Irlandii, Niemiec oraz Stanów Zjednoczonych, co mogło mieć związek ze światowym kryzysem finansowym. W kolejnych latach (2011-2013) w województwie można było jednak zaobserwować ponowne zwiększanie się liczby wyjazdów Wielkopolan za granicę. Od 2014 roku liczba wymeldowań za granicę ulegała natomiast stopniowemu zmniejszeniu i w 2017 roku była o ok. 64% mniejsza niż w latach 2007 i 2014. W 2017 roku w Wielkopolsce, jak i w całym kraju, drugi rok z kolei odnotowano dodatnie saldo migracji zagranicznych, tj. 128 osób (76 osób w 2016 roku). Oznacza to, że w porównaniu do lat poprzednich liczba Wielkopolan wracających ze stałego pobytu za granicą nieznacznie przewyższyła liczbę wyjeżdżających poza granicę Polski tj. poza granicami kraju osiedliło się na stałe 673 Wielkopolan, a z zagranicy przybyło w tym czasie w województwie wielkopolskim 801 osób. Natężenie salda migracji zagranicznej na 1 000 ludności wyniosło 0,04. W miastach wskaźnik przyjmował wartości dodatnie (0,07, podczas gdy na wsi saldo migracji liczone na 1 000 ludności przyjęło wartość ujemną tj. -0,01.

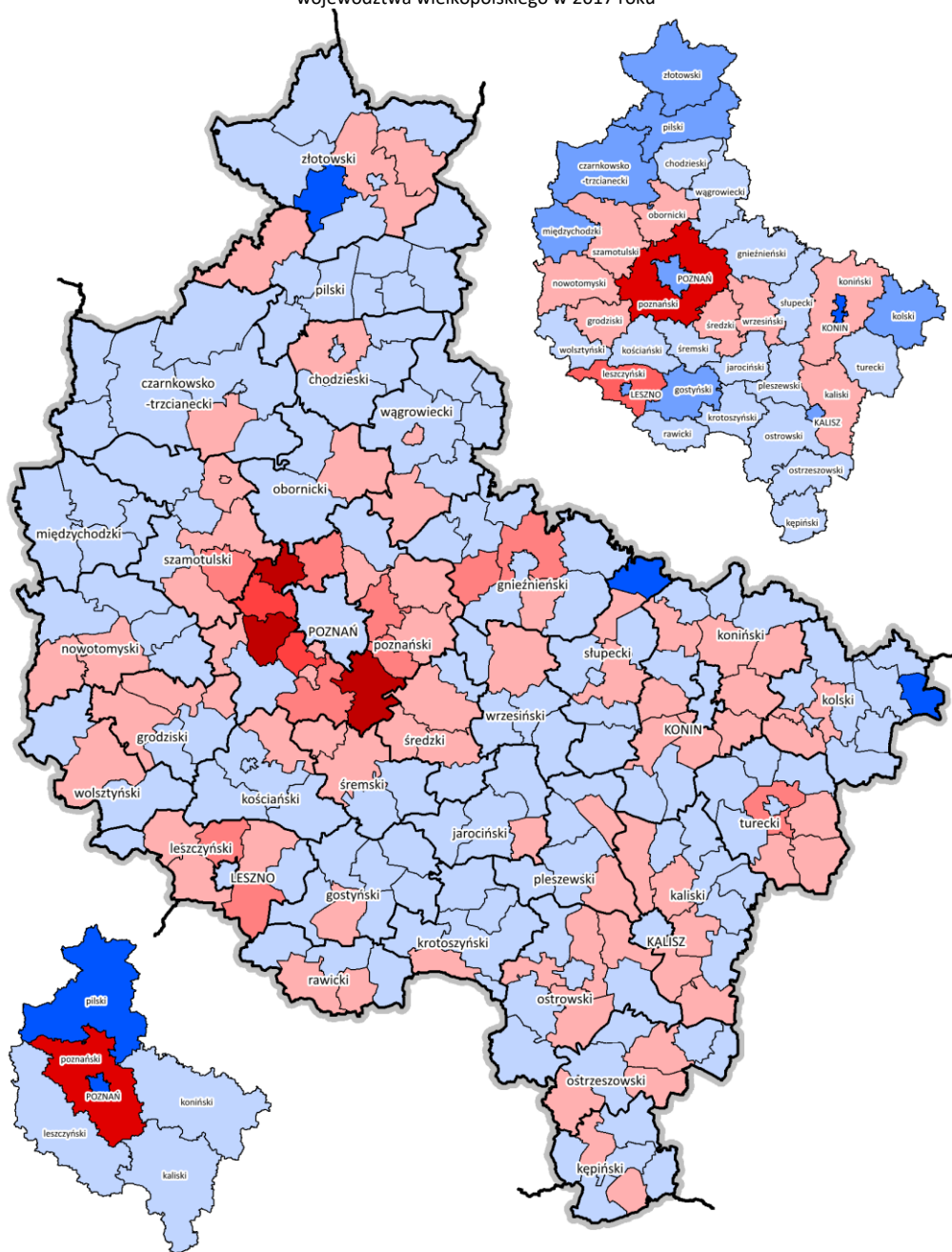
Kluczowe kierunki wyjazdów dla emigrantów nie zmieniają się, zmienia się natomiast ich natężenie. Wielkopolanie emigrowali głównie do Wielkiej Brytanii (22,7% ogółu emigrantów) i Niemiec

(38,2%). Opuszczający województwo wielkopolskie wyprowadzali się również do: Holandii (10,8%), Irlandii (5,5%), Francji (3,0%), Szwajcarii (1,0%) oraz Stanów Zjednoczonych (2,1%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 178. Saldo migracji wewnętrznych na 1 000 ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku

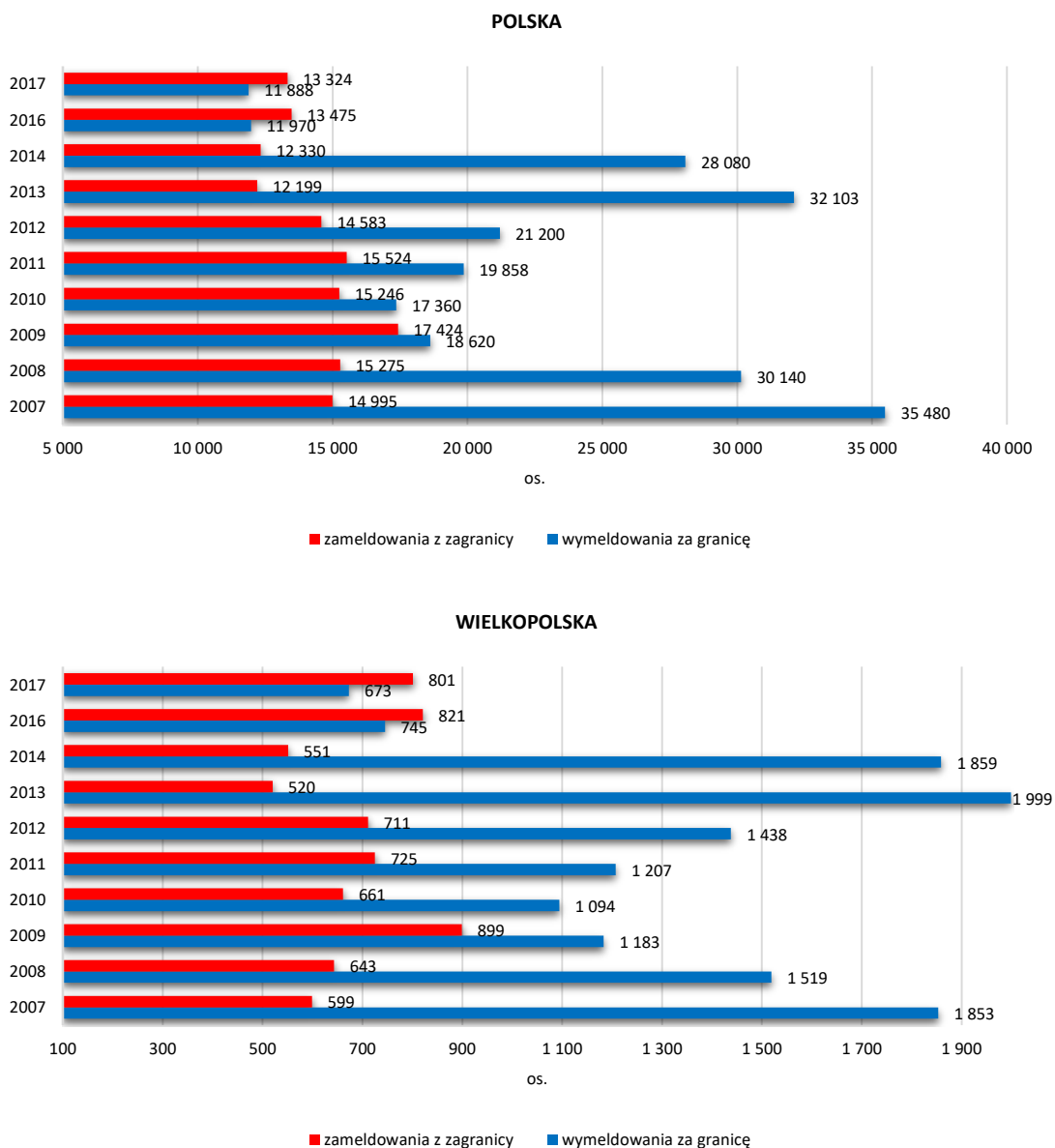

Saldo migracji wewnętrznych na pobyt stały na 1 000 ludności w 2017 roku

Gminy	Powiaty	Podregiony
30 do 40	8 do 15	0 do 10
20 do 30	4 do 8	-2 do 0
10 do 20	0 do 4	-4 do -2
0 do 10	-2 do 0	
-10 do 0	-4 do -2	
-20 do -10	-6 do -4	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

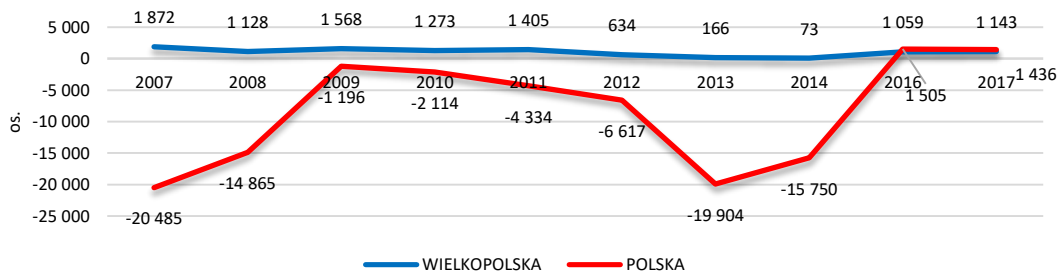
Ryc. 179. Migracje zagraniczne ludności na pobyt stały w Polsce i Wielkopolsce w latach 2007-2017⁷⁷ (os.)

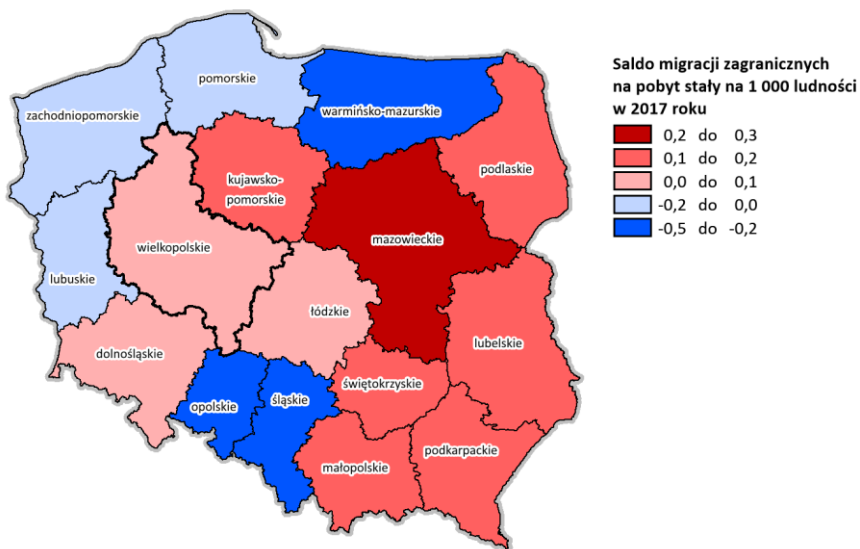
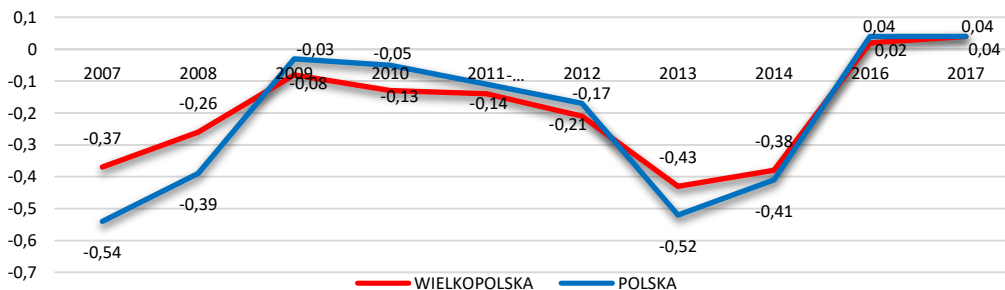
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

⁷⁷ Brak danych o migracjach zagranicznych w 2015 roku.

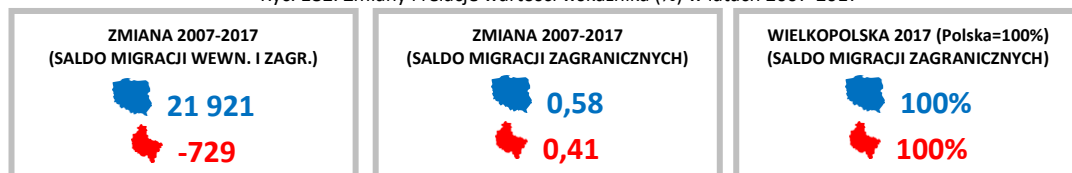
Ryc. 180. Saldo migracji na pobyt stały w ruchu wewnętrznym i zagranicznym w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017⁷⁸ (os.)

Ryc. 181. Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały na 1 000 ludności w Wielkopolsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

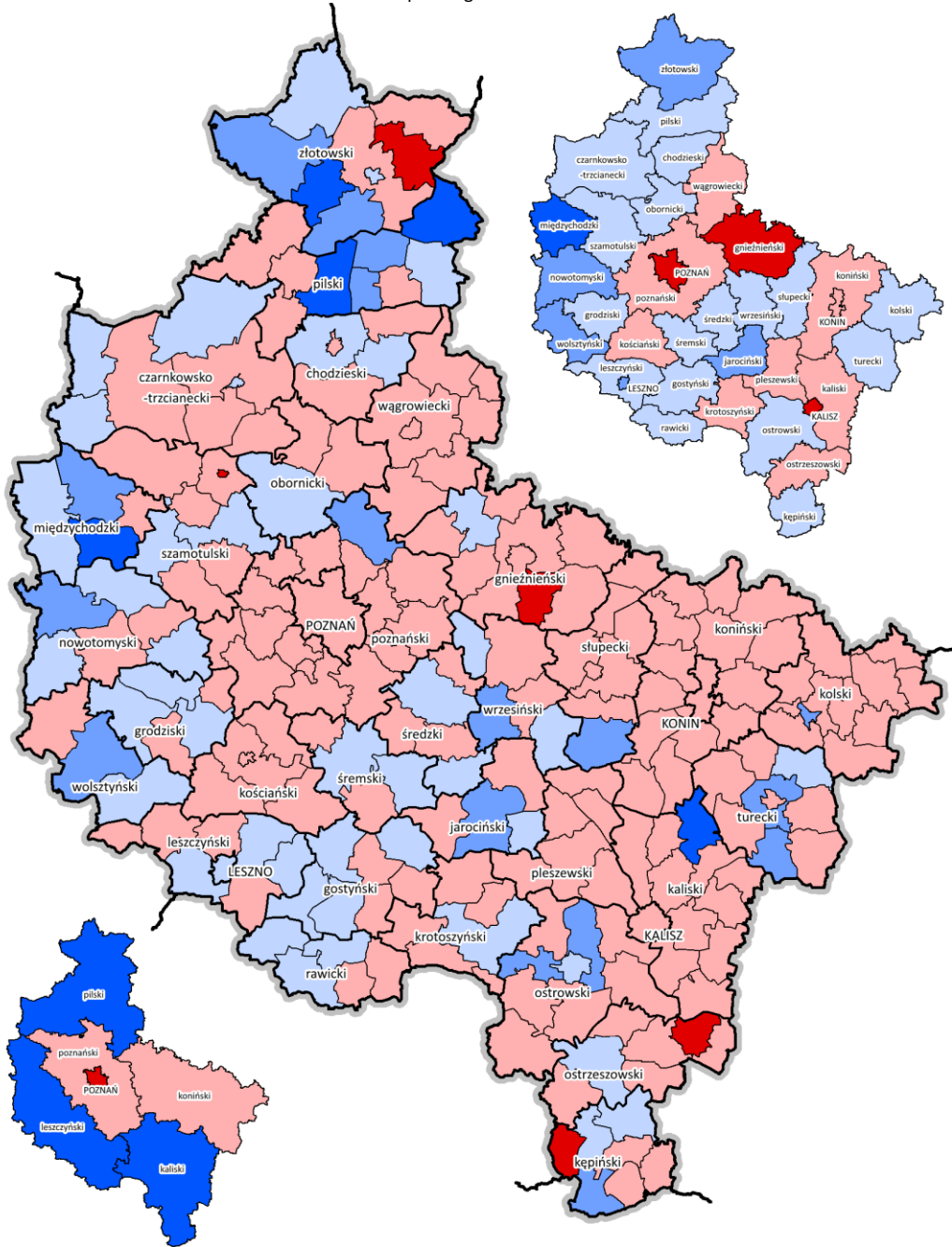
Ryc. 182. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

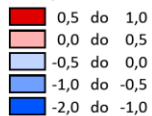
⁷⁸ Brak danych o migracjach zagranicznych w 2015 roku

Ryc. 183. Saldo migracji zagranicznych na 1 000 ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku

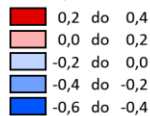

Saldo migracji zagranicznych na pobyt stały na 1 000 ludności w 2017 roku

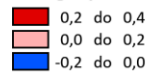
Gminy

Powiaty

Podregiony

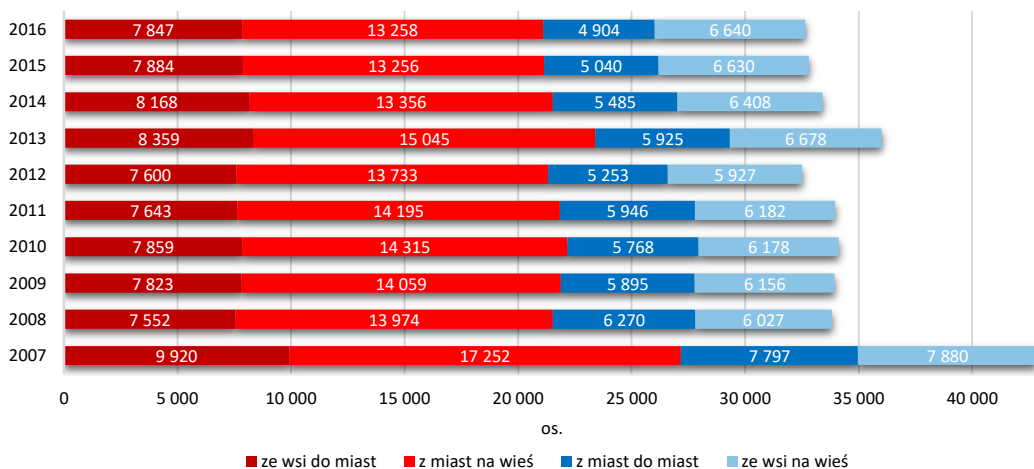

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.1.4. Suburbanizacja

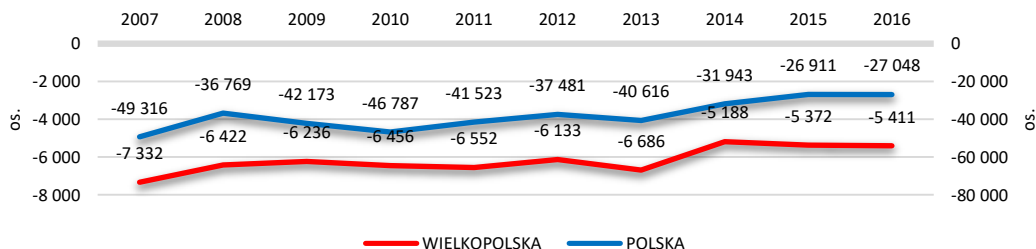
W latach 2015-2017 spadkiem (ewentualnie najmniejszą dynamiką wzrostu) liczby ludności charakteryzowały się przede wszystkim miasta na prawach powiatu oraz powiaty usytuowane w północnej części regionu. Największy ubytek liczby mieszkańców dotyczył Poznania (spadek o 3,7 tys. osób, tj. o 0,7%), Kalisza (o 1,2 tys. osób, tj. o 1,2%), Konina (o 1,0 tys. osób, tj. o 1,4%), powiatów kolskiego (o 609 osób, tj. o 0,7%) i pilskiego (o 466 osób, tj. 0,3%), Leszna (o 362 osoby, tj. 0,6%), oraz powiatów czarnkowsko-trzcianeckiego (o 320 osób, tj. o 0,4%) i chodzieskiego (o 193 osoby, tj. o 0,4%). Powyższe świadczy o nadal utrzymującym się trendzie suburbanizacji – osiedlania się mieszkańców miast na terenach gmin podmiejskich (zlokalizowanych w okolicach dużych ośrodków). W 2017 roku wskaźnik salda migracji na 1 000 ludności przyjął na wsi wartość dodatnią tj. 4,06, a w miastach wartość ujemną (-2,84). Największy przyrost ludności w tym okresie odnotowano w powiatach Wielkopolski skupionych wokół dużych ośrodków miejskich – poznańskim (wzrost o 15,6 tys. osób, tj. o 4,3%) i leszczyńskim (o 1,1 tys. osób, tj. o 2,0%), a następnie w powiatach szamotulskim (o 787 osób, tj. o 0,9%) i średzkim (o 726 osób, tj. o 1,3%). Obserwowane niezmiennie dodatnie saldo migracji oraz przyrost naturalny są podłożem pozytywnych tendencji demograficznych występujących na tych obszarach.

Ryc. 184. Migracje wewnątrzwojewódzkie ludności na pobyt stały według kierunków w Wielkopolsce w latach 2007-2016 (os.)

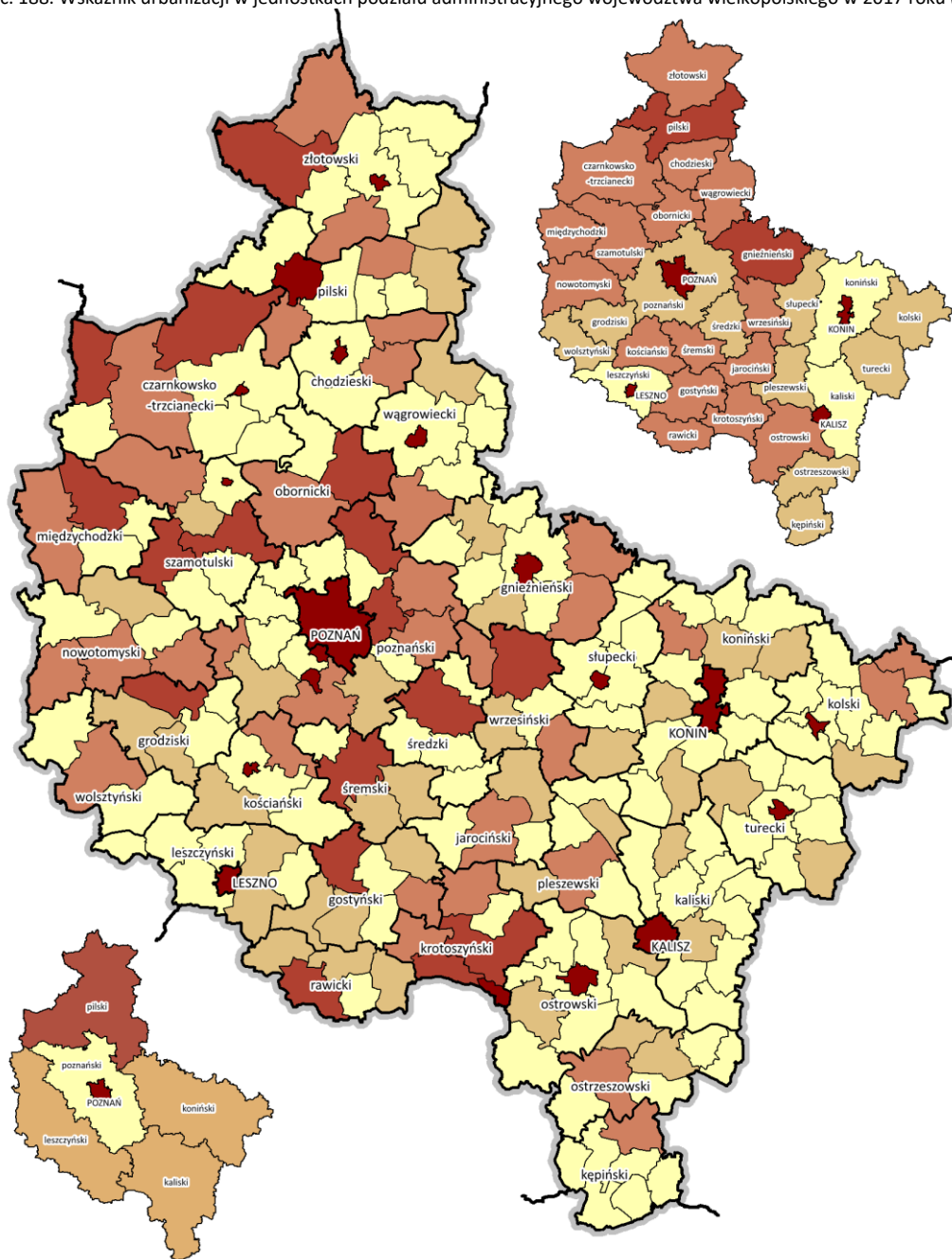
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Migracje wewnątrzwojewódzkie ludności na pobyt stały według kierunków w latach 1998-2016, GUS, 2017 r.

Ryc. 185. Saldo migracji wewnątrzwojewódzkich w miastach w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2016 (os.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: "Migracje wewnątrzwojewódzkie ludności na pobyt stały według kierunków w latach 1998-2016", GUS, 2017 r.

Ryc. 188. Wskaźnik urbanizacji w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Udział ludności miejskiej w liczbie ludności ogółem w 2017 roku

Gminy

80 do 100	(19)
60 do 80	(17)
40 do 60	(34)
20 do 40	(40)
0 do 20	(116)

Powiaty

80 do 100	(4)
60 do 80	(2)
40 do 60	(16)
20 do 40	(10)
6 do 20	(3)

Podregiony

60 do 100	(1)
50 do 60	(1)
45 do 50	(3)
40 do 45	(1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Poszczególne powiaty województwa wielkopolskiego cechują się dużym zróżnicowaniem udziału ludności miejskiej w liczbie mieszkańców ogółem. Obszarami najbardziej zurbanizowanymi (powyżej 60% ludności miejskiej), poza miastami na prawach powiatu (Poznań, Kalisz, Konin i Leszno), były w 2017 roku powiaty pільski (64,4%) i gnieźnieński (61,8%). Wysokim udziałem i bezwzględnie największą liczbą ludności wiejskiej cechowały się natomiast powiaty: kaliski (93,7%), leszczyński (90,8%) i koniński (86,3%), co po części wynika ze specyfiki tych jednostek jako powiatów okalających miasta na prawach powiatu.

2.1.5. Mieszkalnictwo

Zasoby mieszkaniowe

Na terenie województwa wielkopolskiego w 2017 roku zlokalizowanych było 1 211 tys. mieszkań (8,4% krajowych zasobów mieszkaniowych), co plasuje Wielkopolskę niezmiennie na 3. pozycji w kraju za województwami: mazowieckim (2 263 tys. mieszkań, tj. 15,7% w kraju) i śląskim (1 762 tys. mieszkań, tj. 12,2% w kraju). Z ogółu zasobów mieszkaniowych w Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, 62,6% znajdowało się w miastach a 37,4% na obszarach wiejskich. W stosunku do 2016 roku, wzrost liczby mieszkań zaobserwowano zarówno w miastach, jak i na terenach wiejskich. Na obszarach miejskich zasoby mieszkaniowe zwiększyły się o 10 769 mieszkań tj. 1,4% podczas, gdy na wsi przybyło 7 239 mieszkań (1,6%). Największy przyrost mieszkań odnotowano w województwach: mazowieckim (35,6 tys. mieszkań), małopolskim (19,2 tys. mieszkań) i wielkopolskim (18,0 tys. mieszkań), a najmniej mieszkań przybyło w województwach: opolskim (1,8 tys. mieszkań), świętokrzyskim (2,7 tys. mieszkań) oraz lubuskim (3,8 tys. mieszkań).

Analiza zasobów mieszkaniowych w województwie wielkopolskim w 2017 roku w przekroju terytorialnym na poziomie powiatów wykazała różnice w liczbie i rozmieszczeniu mieszkań. Większość, tj. 32,0% zasobów mieszkaniowych województwa, zlokalizowana była w mieście Poznaniu (258,0 tys. mieszkań) oraz powiecie poznańskim (129,2 tys. mieszkań). Najmniejszymi zasobami mieszkaniowymi (tj. 1,0%) dysponował powiat międzychodzki (12,5 tys. mieszkań).

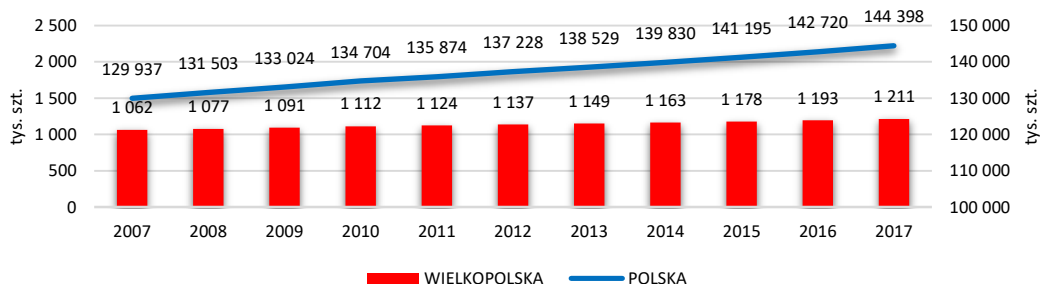
Liczba mieszkań przypadających na 1 000 ludności w województwie wielkopolskim w latach 2007-2017 wzrosła o 9,3%, co świadczy o nieznacznej poprawie dostępności mieszkań w regionie. W 2017 roku w Wielkopolsce na 1 000 ludności przypadało 347 mieszkań, podczas gdy w kraju 376 mieszkań. Najwyższą wartość wskaźnika zanotowano w miastach Poznaniu (479) i Kaliszu (429), natomiast najmniej w powiecie kaliskim (278).

W 2017 roku przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w Wielkopolsce wyniosła 81,3 m² (w kraju 74,0 m²). Pod tym względem uplasowała się ona na 2. pozycji w kraju, po województwie podkarpackim (81,7 m²). Warto jednak zaznaczyć, że według definicji Głównego Urzędu Statystycznego mieszkaniem jest zarówno lokal mieszkalny, jak i dom jednorodzinny, co ma znaczący wpływ na wartość wskaźnika, zawyżając ją. Jest to wyraźnie widoczne w przekroju miasto-wieś. Na obszarach wiejskich dominujący typ zabudowy mieszkalnej stanowią domy jednorodzinne, natomiast w miastach – wielorodzinne. I tak mieszkania na obszarach wiejskich w 2017 roku charakteryzowały się większą przeciętną powierzchnią użytkową – 99,4 m² niż w miastach – 70,5 m², ale również większą liczbą izb – 4,5 wobec 3,8. W latach 2007-2017 przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania w województwie wielkopolskim wzrosła o 4,2 m². Mieszkania o największej przeciętnej powierzchni użytkowej znajdowały się w zasobach powiatu leszczyńskiego (109,9 m²) oraz powiatu kaliskiego (103,3 m²). Pod względem przeciętnej powierzchni użytkowej 1 mieszkania Wielkopolska uplasowała się na 2. pozycji w kraju po województwie podkarpackim (81,7 m²).

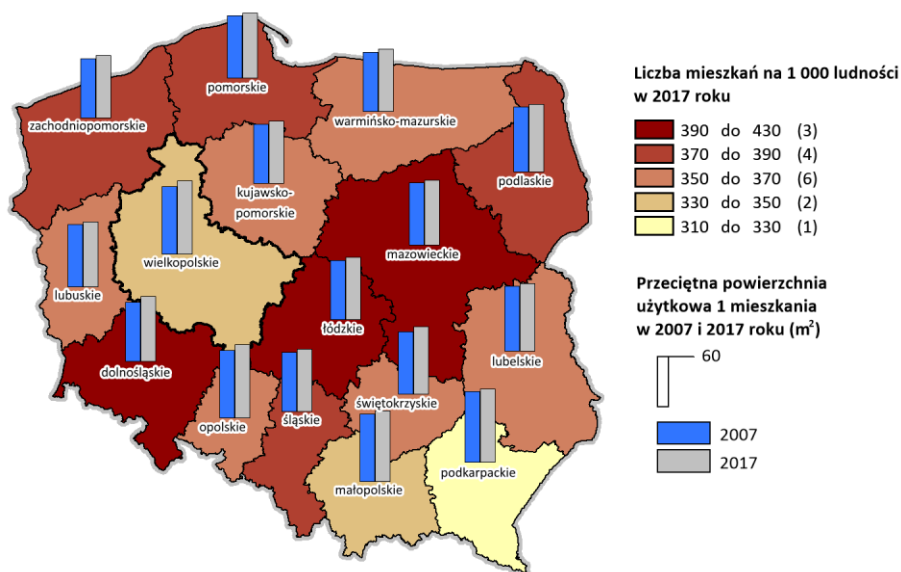
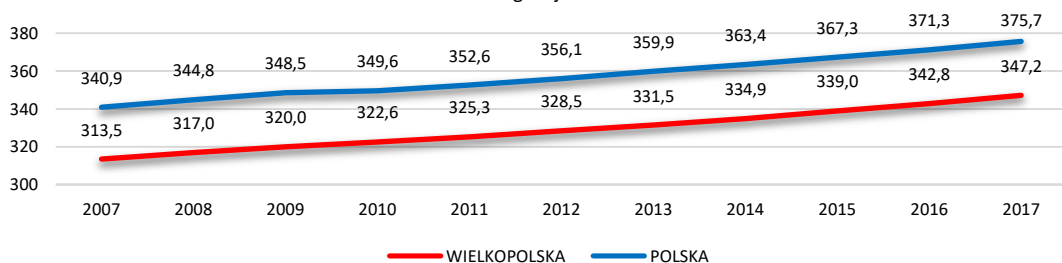
W przeliczeniu na 1 osobę w Wielkopolsce w 2017 roku przypadało przeciętnie 28,2 m² powierzchni użytkowej mieszkania (wzrost o 14,2% w stosunku do 2007 roku). Najwyższymi wartościami wskaźnika charakteryzowały się województwa: mazowieckie (30,3 m² na 1 osobę), dolnośląskie (29,2 m² na 1 osobę) i podlaskie (29,1 m² na 1 osobę), a najniższymi województwa:

warmińsko-mazurskie (24,6 m² na 1 osobę), kujawsko-pomorskie (25,1 m² na 1 osobę) i podkarpackie (25,4 m² na 1 osobę).

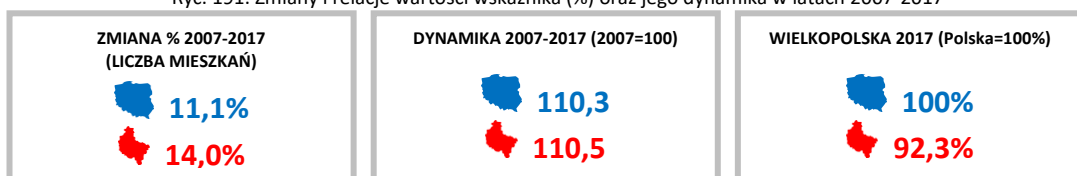
Ryc. 189. Zasoby mieszkaniowe ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 190. Liczba mieszkań na 1 000 ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

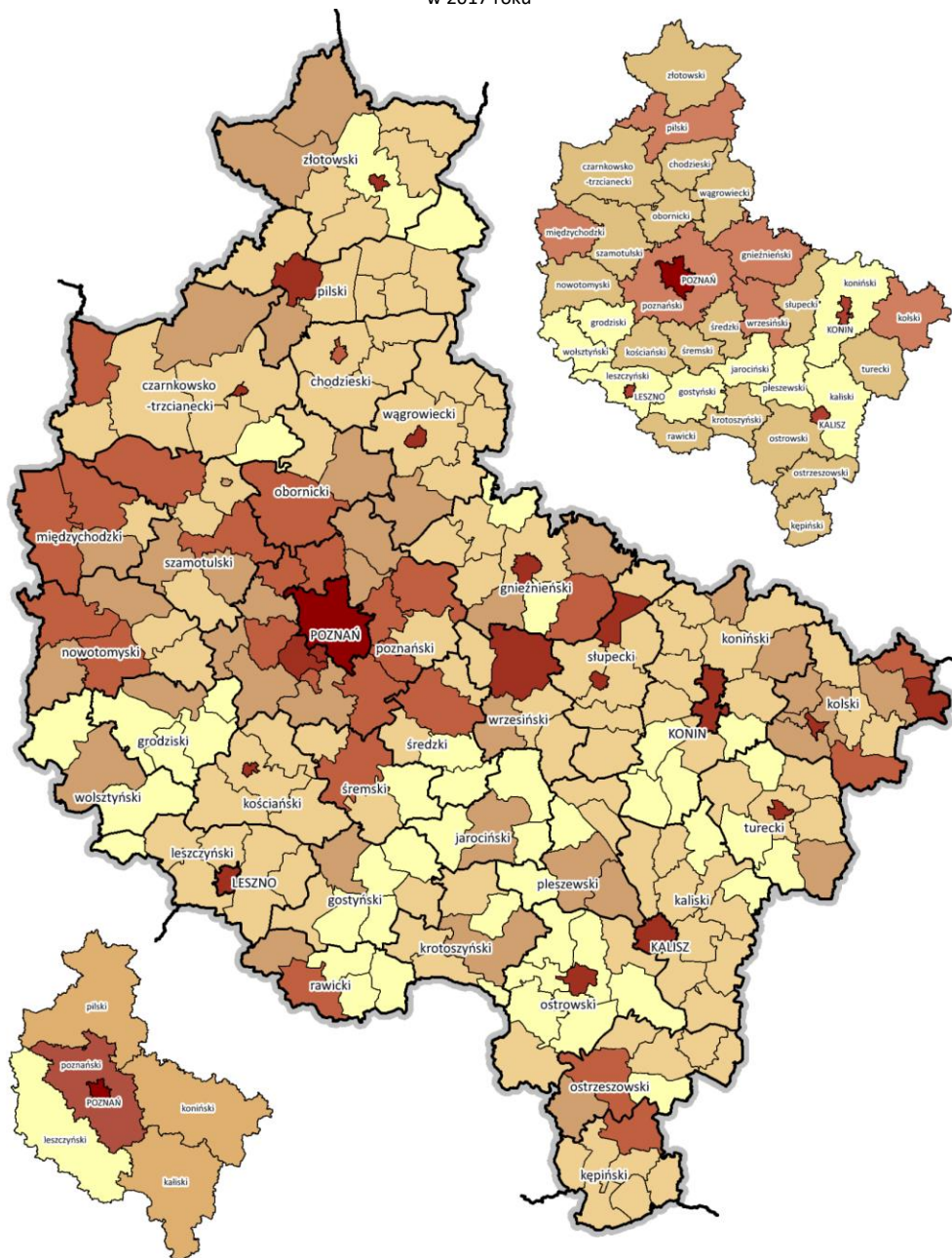

Ryc. 191. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 192. Liczba mieszkań na 1 000 ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku

Liczba mieszkań na 1 000 ludności w 2017 roku

Gminy	Powiaty	Podregiony
430 do 480 (1)	430 do 480 (1)	340 do 480 (1)
360 do 430 (18)	360 do 430 (3)	330 do 340 (1)
330 do 360 (25)	330 do 360 (6)	320 do 330 (3)
300 do 330 (37)	300 do 330 (17)	310 do 320 (1)
270 do 300 (101)	270 do 300 (8)	
230 do 270 (44)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

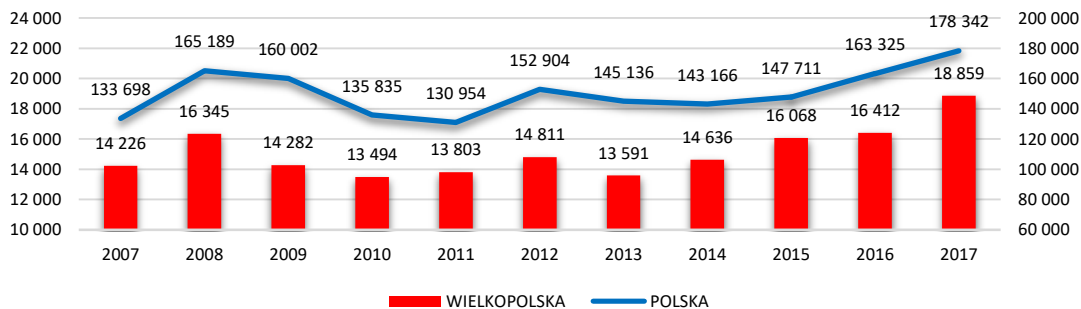
Mieszkania oddane do użytkowania

W 2017 roku w województwie wielkopolskim oddano do użytkowania 18 859 mieszkań, co stanowiło 10,6% nowych zasobów krajowych. W skali roku liczba mieszkań oddanych do użytkowania zwiększyła się o 14,9%. Pod względem liczby oddanych do eksploatacji mieszkań Wielkopolska uplasowała się na 3. miejscu w kraju za województwami mazowieckim (37 274 mieszkań, przy udziale 20,9% w kraju) i małopolskim (19 963 mieszkań, przy udziale 11,2%). Spośród mieszkań oddanych do użytkowania ogółem w 2017 roku – 9 887 mieszkań, tj. 52,4% zostało wybudowanych w miastach, podczas gdy na terenach wiejskich województwa wielkopolskiego oddano do eksploatacji 8 972 mieszkania, tj. 47,6%.

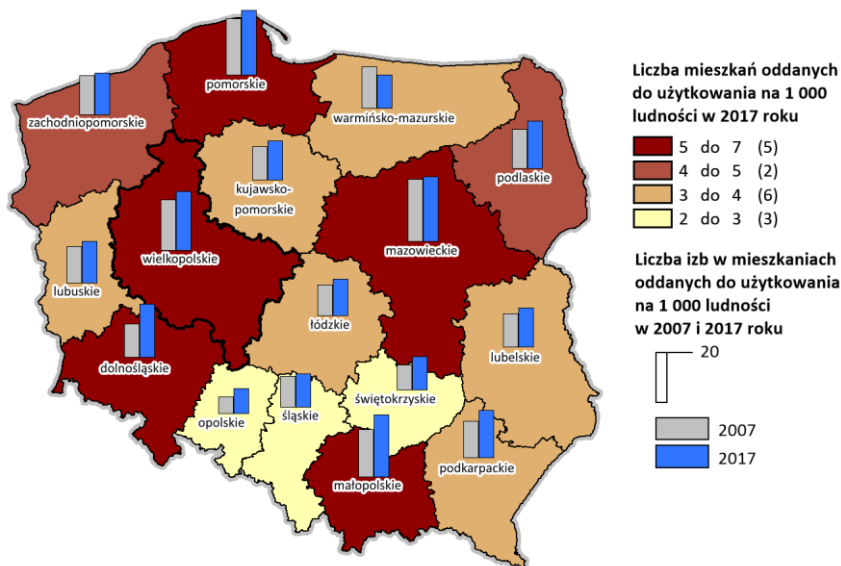
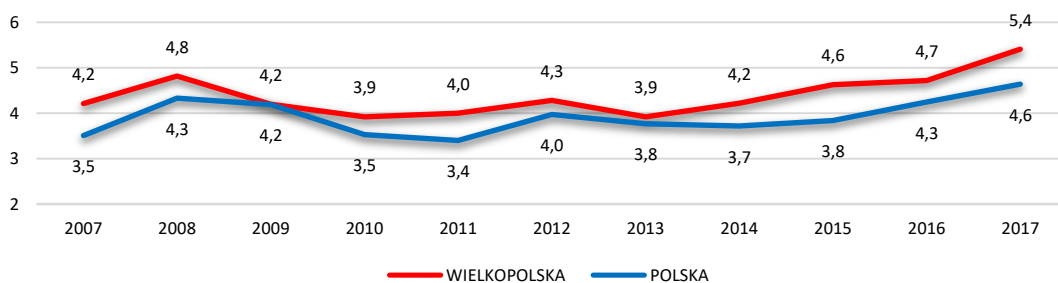
W 2017 roku największą liczbę mieszkań tj. 4 621 oddano do eksploatacji w powiecie poznańskim (24,5% ogółu nowych mieszkań w Wielkopolsce), w Poznaniu (4 069, tj. 21,6%) i powiecie wrzesińskim (1 024, tj. 5,4%). Odnosząc liczbę mieszkań do liczby ludności w województwie wielkopolskim w 2017 roku oddano do użytkowania 5,4 mieszkania na 1 000 ludności. Było to nieco więcej niż w kraju (4,6 mieszkania), jednak mniej niż w województwach: mazowieckim (6,9), pomorskim (6,8), małopolskim i dolnośląskim (po 5,9). Zdecydowanie najwięcej mieszkań oddano do eksploatacji w powiecie wrzesińskim i poznańskim (odpowiednio 13,3 i 12,2 mieszkania na 1 000 ludności), natomiast najmniej w powiecie kolskim, gdzie wskaźnik ten wyniósł 1,6 mieszkania na 1 000 ludności oraz w Koninie (1,8 mieszkania na 1 000 ludności).

Przeciętna powierzchnia nowych mieszkań w województwie wielkopolskim w 2017 roku wyniosła 93,5 m² (tj. o 7,0 m² mniej wobec poprzedniego roku i aż o 15,6 m² mniej w porównaniu do 2007 roku). W odniesieniu do przeciętnego mieszkania w Polsce mieszkanie w Wielkopolsce było większe o 0,8 m². W regionie w 2017 roku największe mieszkania budowano w powiatach: kaliskim (134,4 m²), słupeckim (134,2 m²) i konińskim (128,4 m²). Relatywnie duża przeciętna powierzchnia użytkowa oddanych do eksploatacji mieszkań w ww. powiatach oznacza, że powstały w ramach budownictwa indywidualnego, na własne potrzeby. Stosunkowo najmniejszą powierzchnią charakteryzowały się mieszkania wybudowane w Poznaniu, tj. 69,1 m². Przeważało tam budownictwo na sprzedaż lub wynajem (87,3% ogółu mieszkań oddanych do eksploatacji). W mieszkaniach oddanych do użytkowania w 2017 roku przeciętna liczba izb na 1 000 ludności wyniosła w województwie wielkopolskim 21,6 (w kraju – 18,1). W porównaniu do 2007 roku wzrosła więc o 2,8 izby na 1 000 ludności (w kraju o 2,9 izby).

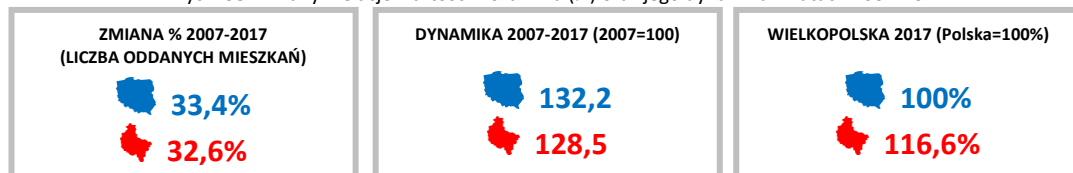
Ryc. 193. Mieszkania oddane do użytkowania w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 194. Mieszkania oddane do użytkowania na 1 000 ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

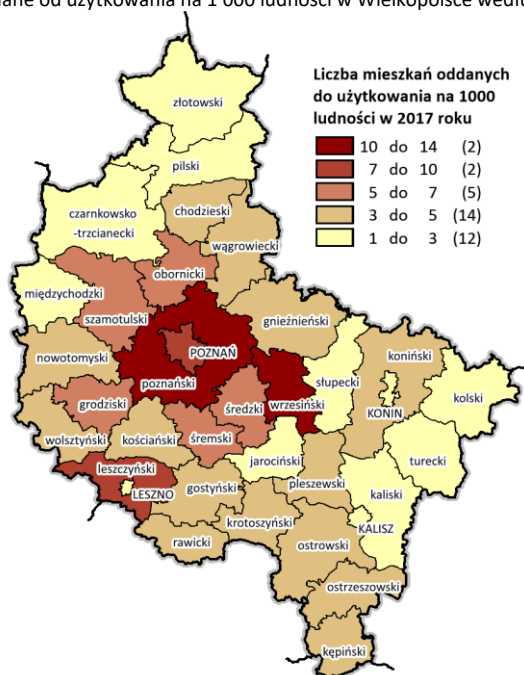

Ryc. 195. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 196. Mieszkania oddane od użytkowania na 1 000 ludności w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

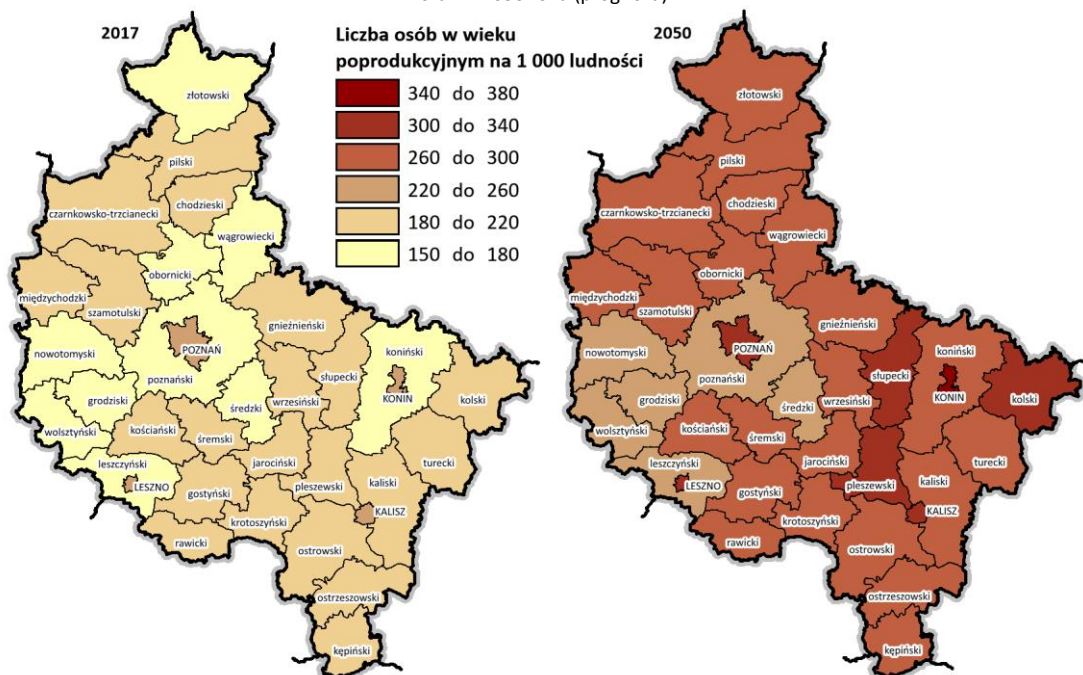
2.1.6. Prognoza zmian liczby ludności

Prognoza ludności dla kraju na lata 2014-2050 (opracowana przez GUS w 2014 roku) zakłada dalszy spadek liczby ludności oraz utrzymanie się niekorzystnych zjawisk demograficznych. Obok ujemnego przyrostu naturalnego prognozuje się także zmniejszanie liczby kobiet w wieku rozrodczym. W 2050 roku populacja Polski ma wynieść 34,0 mln osób. Według prognozy ludności dla Wielkopolski liczba mieszkańców ma wzrastać do 2023 roku. W porównaniu ze stanem wyjściowym (stan na 31 grudnia 2013 roku - dane rzeczywiste), wzrost liczby mieszkańców województwa ma wynieść 25,7 tys. osób, tj. 0,7%. Po 2023 roku liczba ludności ma stopniowo zmniejszać się do końca okresu objętego prognozą. Spodziewane zmniejszenie się populacji Wielkopolski w 2050 roku w stosunku do 2023 roku ma wynieść 204 tys. osób, tj. 6,2%. Tak jak w poprzednich prognozach przewiduje się zróżnicowane zmiany liczby ludności miejskiej i wiejskiej. W latach 2015-2050 liczba ludności zamieszkałej na obszarach miejskich ma zmniejszyć się o 366,3 tys. osób, podczas gdy na terenach wiejskich będzie można obserwować powolny, regularny wzrost populacji (o 178 tys. osób w stosunku do 2015 roku).

Podobnie jak w całym kraju, również i w województwie wielkopolskim będzie postępowało starzenie się ludności, niosące za sobą liczne negatywne konsekwencje społeczno-gospodarcze. Jego przejawem będą zmiany w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku – systematyczne zmniejszanie się udziału osób w wieku przedprodukcyjnym (0-17 lat) i produkcyjnym (od 18 lat do wieku emerytalnego⁷⁹), a zwiększanie się udziału ludności w wieku poprodukcyjnym (powyżej wieku emerytalnego). Szacuje się, że w 2050 roku (w porównaniu do 2015 roku) liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym zmniejszy się odpowiednio o 28,9% i 18,5%, zaś populacja osób w wieku poprodukcyjnym zwiększy się o 33,7%.

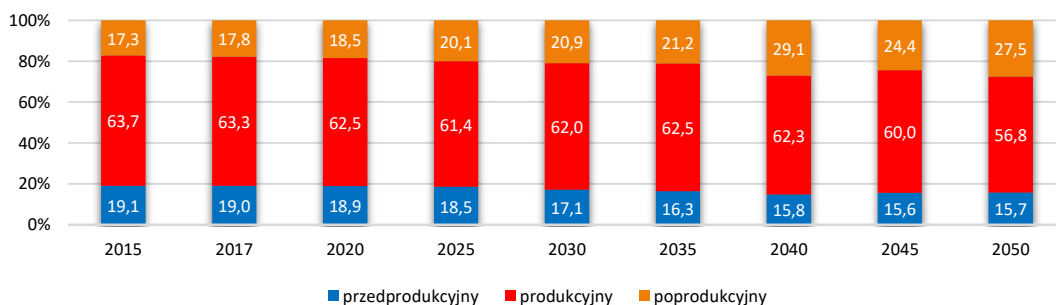
⁷⁹ Wyniki prognozy według ekonomicznych grup wieku zostały oszacowane zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 11 maja 2012 roku o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw, która od 1 stycznia 2013 roku wprowadziła stopniowe podwyższanie wieku emerytalnego do 67. roku życia.

Ryc. 197. Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 1 000 ludności w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku oraz w 2050 roku (prognoza)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS według prognozy z 2014 roku uwzględniającej zmiany granicy wieku emerytalnego zgodnie z ustawą z dnia 11 maja 2012 roku o zmianie ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz niektórych innych ustaw

Ryc. 198. Prognoza struktury ludności według ekonomicznych grup wieku w Wielkopolsce do 2050 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

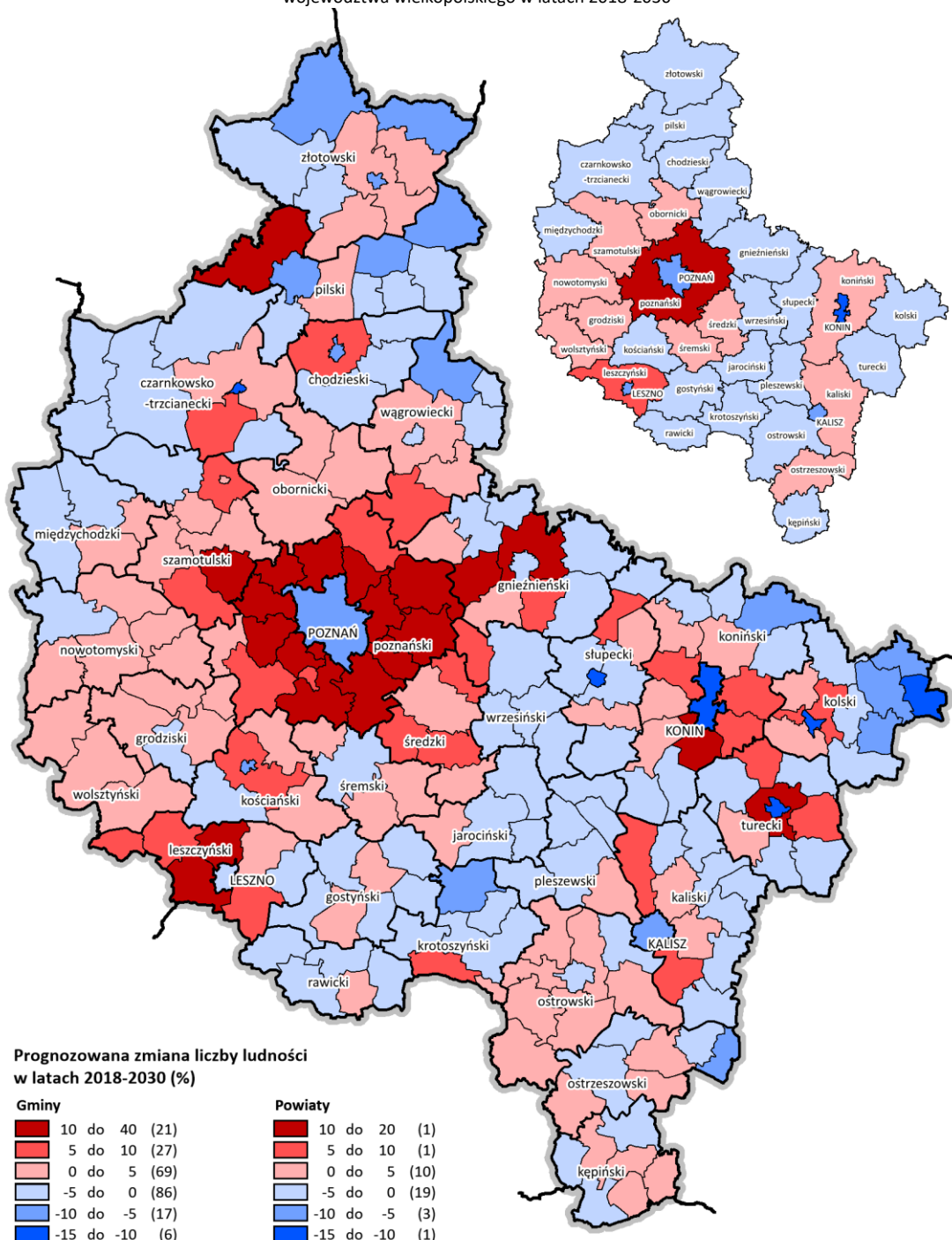
W związku z zaobserwowanymi niezgodnościami pomiędzy prognozowanymi a rzeczywistymi procesami demograficznymi GUS opracował w 2016 roku prognozę ludności dla gmin opartą o założenia Prognozy ludności na lata 2014-2050 oraz prognozy dla powiatów i miast na prawie powiatu na lata 2014-2050. Zważywszy na znaczną zmienność wskaźników demograficznych na poziomie gmin zdecydowano o skróceniu horyzontu czasowego prognozy do 2030 roku.

Zgodnie z prognozą ludności dla gmin na lata 2017-2030⁸⁰ liczba mieszkańców Wielkopolski ma wzrastać do 2025 roku. W porównaniu ze stanem w roku bazowym 2016 (stan na 31 grudnia 2016 roku – dane rzeczywiste), wzrost liczby mieszkańców województwa ma wynieść 31,0 tys. osób, tj. 0,9%. Po

⁸⁰ Szczegółowa prognoza ludności dla kraju ogółem, województw, powiatów i miast na prawach powiatu, a także gmin zostanie opracowana przez GUS w 2019 roku.

2025 roku populacja Wielkopolski ma stopniowo zmniejszać się do końca okresu objętego prognozą. Przewidywane zmniejszenie się liczby ludności w 2030 roku w stosunku do 2025 roku ma wynieść 8,4 tys. osób, tj. 0,2%.

Ryc. 199. Prognozowana zmiana liczby ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w latach 2018-2030

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Według prognozy dla gmin na lata 2017-2030 obszar województwa wielkopolskiego w zakresie zmiany liczby ludności będzie cechował się stosunkowo dobrą sytuacją demograficzną. Przewidywany odsetek gmin, które do 2030 roku odnotują spadek liczby ludności przekraczający 5% i 10% ma wynieść w Wielkopolsce odpowiednio 13,7% i 2,7%. Wynik ten plasuje Wielkopolskę w pierwszym przypadku na drugiej lokacie w kraju (po województwie małopolskim), a w drugim na pierwszym miejscu (*ex aequo* z Małopolską). Największym przyrostem liczby ludności odznaczać się będą gminy usytuowane w bezpośrednim sąsiedztwie Poznania: Komorniki, Dopiewo oraz Rokietnica. W zakresie przyrostu naturalnego przewiduje się, że w Polsce w 2030 roku przyjmie on wartość ujemną. Z kolei gminy z obszaru województwa wielkopolskiego znajdują się w grupie jednostek gdzie liczba urodzeń będzie większa od liczby zgonów. W przypadku migracji przewiduje się, że pozytywnymi trendami charakteryzować się będą gminy położone w bezpośrednim sąsiedztwie dużego miasta jakim jest Poznań.

O poprawności i trafności dokonanej prognozy świadczą dane rzeczywiste obejmujące zakresem czasowym pierwsze lata jej obowiązywania. Według stanu na 31 grudnia 2017 roku faktyczna liczba ludności województwa wielkopolskiego wyniosła 3 489,2 tys. osób, a więc była o 6,3 tys. osób wyższa od wartości prognozowanej⁸¹. W latach 2015 i 2016 rozbieżności te wynosiły odpowiednio 0,9 tys. osób (rzeczywista liczba ludności – 3 475,3 tys. osób) i 1,9 tys. osób (3 481,6 tys. osób).

Według monitoringu wyników prognozy ludności Polski na lata 2014-2015 dla 2017 roku, błąd względny prognozy⁸² stanu ludności w województwie wielkopolskim wyniósł 0,18% (w kraju 0,31%). Rzeczywista liczba urodzeń w Wielkopolsce była wyższa od prognozowanej o 5,8 tys. (w Polsce liczba urodzeń była wyższa o 56 tys.), a liczba zgonów o blisko 1 tys. (w Polsce liczba zgonów była wyższa o niecałe 12 tys.).

Podsumowanie:

- Zmiany struktury demograficznej, wyrażające się systematycznym zwiększaniem udziału osób w wieku poprodukcyjnym, przy jednoczesnym spadku populacji dzieci i młodzieży, wskazują na starzenie się społeczeństwa. Głównymi przyczynami tego zjawiska są niska dzietność i wydłużenie przeciętnego czasu trwania życia. Wzrastająca populacja seniorów wskazuje na potrzebę intensyfikacji działań osłabiających negatywne konsekwencje procesu starzenia się ludności, które powinny być nakierowane na zwiększenie dostępu do usług dla osób starszych oraz ułatwić im dostęp do odpowiedniej jakości mieszkań. W szczególności należy skupić się na zapewnieniu dostępności do odpowiedniego poziomu opieki medycznej oraz usług opiekuńczych (np. domów opieki, domów dziennego pobytu). Działania z ww. zakresu powinny być uzupełniane przedsięwzięciami na rzecz ograniczenia wykluczenia lub marginalizacji społecznej osób starszych, w tym poprzez tworzenie i popularyzację działań (edukacyjnych, z zakresu kultury i in.) umożliwiających aktywne starzenie się. Ponadto istnieje potrzeba prowadzenia spójnej i racjonalnej polityki prorodzinnej przeciwdziałającej niskiemu przyrostowi naturalnemu.
- Wielkopolska jest regionem o znacznym natężeniu migracji, gdzie liczba przemieszczających się osób zalicza się do najwyższych w kraju (3. pozycja wśród województw). Od kilkunastu lat w wyniku migracji wewnętrznych (80% ogółu przemieszczeń migracyjnych w województwie wielkopolskim) obszary wiejskie zyskują nowych mieszkańców. W wielkopolskich miastach, ze względu na duży odpływ ludności na wieś, saldo migracji ma wartość ujemną.

⁸¹ Dotyczy prognozy ludności Polski na lata 2014-2050

⁸² Według GUS względny błąd prognozy obliczono według wzoru: $\frac{(-y_t^* - y_t)}{y_t}$, gdzie y_t oznacza wartość rzeczywistą zmiennej w czasie t , a y_t^* wartość prognozowaną.

- Systematycznie wzrasta liczba mieszkań oddanych do użytkowania, jednocześnie spada ich przeciętna powierzchnia użytkowa. Charakterystyczna dla dużych miast jest budowa osiedli o dużej koncentracji budynków wielorodzinnych na danym terenie, przy zachowaniu minimalnych standardów odległości zabudowy i zagospodarowania terenu. Taki sposób inwestowania jest atrakcyjny dla deweloperów (generuje większe zyski), ale może powodować odczucie mniejszego komfortu zamieszkania dla potencjalnych mieszkańców.

2.2. Rynek pracy

2.2.1. Poziom zatrudnienia

Rynek pracy charakteryzuje się zmiennością i zależnością od wielu czynników społeczno-gospodarczych, w tym głównie od kondycji gospodarki i przedsiębiorstw w relacji do wysokości przeciętnego wynagrodzenia oraz trendów demograficznych (np. starzenia się społeczeństwa, ruchu naturalnego ludności, specyfiki migracji). Niezerownie związany jest także z poziomem edukacji i kierunkami kształcenia ludności. Współczesny rynek pracy jest wymagający dla pracujących pod względem posiadanych kwalifikacji zawodowych. Istotną kwestią są zatem możliwości doksztalcania się lub przekwalifikowania, w szczególności w odniesieniu do wybranych grup ludności. Najbardziej istotnym problemem rynku pracy pozostaje bezrobocie i jego konsekwencje nie tylko dla jakości życia ludności, ale dla całej gospodarki regionu czy kraju.

W województwie wielkopolskim, podobnie jak w całym kraju, systematycznie rośnie liczba pracujących⁸³, która w 2017 roku ukształtowała się na poziomie 1 541 728 osób (w Polsce 15 380 695 osób). Udział kobiet w tej zbiorowości wyniósł 45,9% (tj. 707 402 osoby). W sektorze publicznym pracowało 248 487 osób, natomiast w sektorze prywatnym 1 293 241 osób tj. odpowiednio 16,1% i 83,9%. W porównaniu do roku poprzedniego liczba pracujących wzrosła o 2,8%, a wobec 2007 roku wzrosła o 16,9%. Pod względem liczby pracujących Wielkopolska uplasowała się na 3. miejscu, za województwami mazowieckim (2 617 732 osób) i śląskim (1 744 897 osób), koncentrując 10,0% ogółu pracujących w kraju. Odsetek pracujących mieszkańców wielkopolskich miast zwiększył się w stosunku do 2016 roku o 1,7 p.p. a wobec 2007 roku o 7,7 p.p. Natomiast na wsi udział pracujących zwiększył się odpowiednio o 1,8 p.p. i o 6,4 p.p.

Ponad połowa pracujących w regionie (54,8%) była zatrudniona w sektorze szeroko pojętych usług (mniej niż średnio w kraju – 57,9%). Z sektorem przemysłu i budownictwa związanych było 31,3% pracujących (więcej niż średnio w kraju – 26,6%), a z sektorem rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa 14,3% ogółu pracujących (mniej niż średnio w kraju – 15,5%).

W 2017 roku przeciętne zatrudnienie⁸⁴ w Wielkopolsce wyniosło 1 120 607 osób (w kraju 10 411 202 osoby) i w ciągu roku zwiększyło się o 39 813 osób (tj. o 3,7%). W porównaniu do 2016 roku przeciętne zatrudnienie najbardziej wzrosło w sekcjach: transport i gospodarka magazynowa (tj. o 18,5%) oraz handel, naprawa pojazdów samochodowych (tj. o 4,8%). Największy spadek zidentyfikowano w sekcji działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (tj. o 6,8%). W strukturze zatrudnienia w 2017 roku największy udział miały sekcje: przemysł (31,3% ogółu zatrudnionych) oraz handel, naprawa pojazdów samochodowych (23,8%).

W Wielkopolsce od 2010 roku systematycznie zwiększa się przeciętne zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw⁸⁵. W 2017 roku wskaźnik ukształtował się na poziomie 730 288 osób i był wyższy w porównaniu do roku poprzedniego o 5,4%, a w stosunku do 2009 roku o 23,2%. W kraju zatrudnienie w przedsiębiorstwach zwiększyło się o 4,5% i wyniosło 6 017 083 osób. Większość zatrudnionych w województwie wielkopolskim skupiały sekcje związane z przetwórstwem przemysłowym (42,1% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw), a także z handlem, naprawą pojazdów samochodowych (30,4% ogółu zatrudnionych w sektorze przedsiębiorstw). Najmniejsze przeciętne zatrudnienie występowało w sekcji zakwaterowanie i gastronomia tj. 0,9% ogółu zatrudnionych w przedsiębiorstwach.

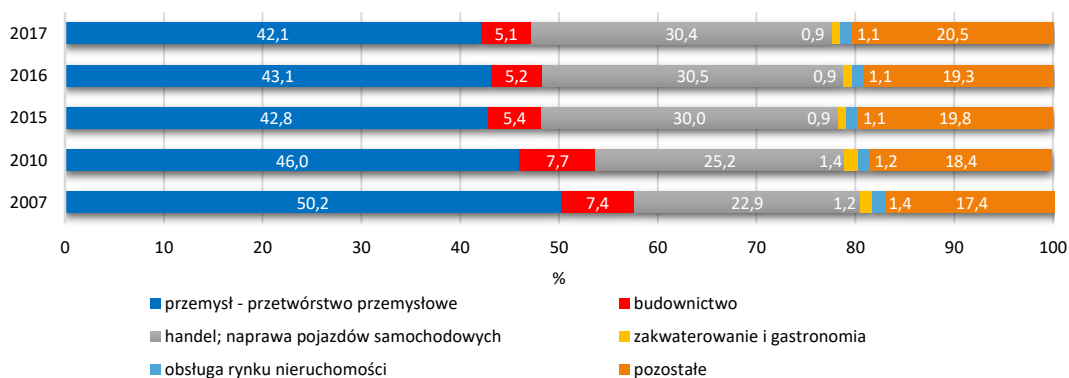
Wskaźnik określający liczbę pracujących na 1 000 ludności według faktycznego miejsca pracy osiągnął w województwie wielkopolskim wartość 442 osób. Najwyższą wartość wskaźnika odnotowano w Poznaniu (461 pracujących na 1 000 ludności), natomiast najniższą w powiecie międzychodzkiem (277 pracujących na 1 000 ludności).

⁸³ Według faktycznego miejsca pracy i rodzaju działalności, razem z pracującymi w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie, według PKD 2007

⁸⁴ Według sekcji PKD 2007.

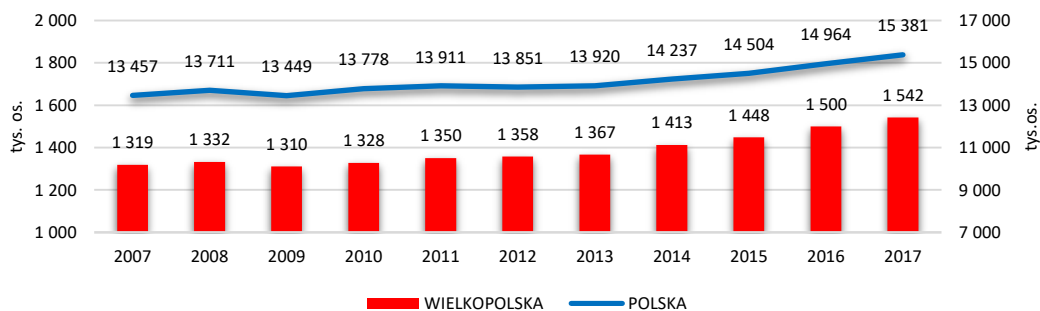
⁸⁵ Obejmuje osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy w pełnym wymiarze czasu pracy oraz niepełnym, w przeliczeniu na pełnozatrudnionych.

Ryc. 200. Struktura przeciętnego zatrudnienia w sektorze przedsiębiorstw według sekcji PKD 2007 w Wielkopolsce w 2017 roku (%)

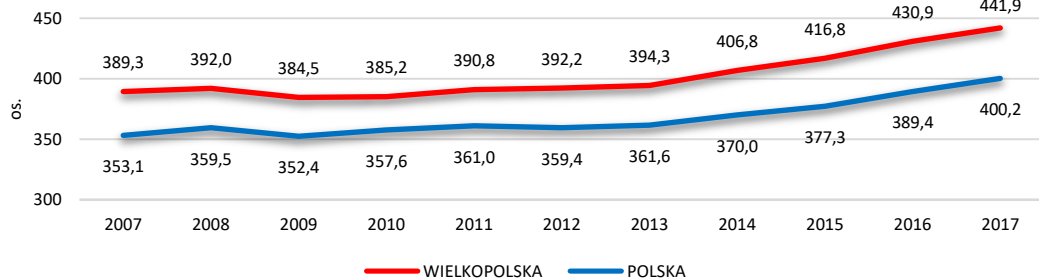

Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej w województwie wielkopolskim w 2017 roku, GUS, Poznań, 2018 r.

Ryc. 201. Liczba pracujących według faktycznego miejsca pracy w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. os.)

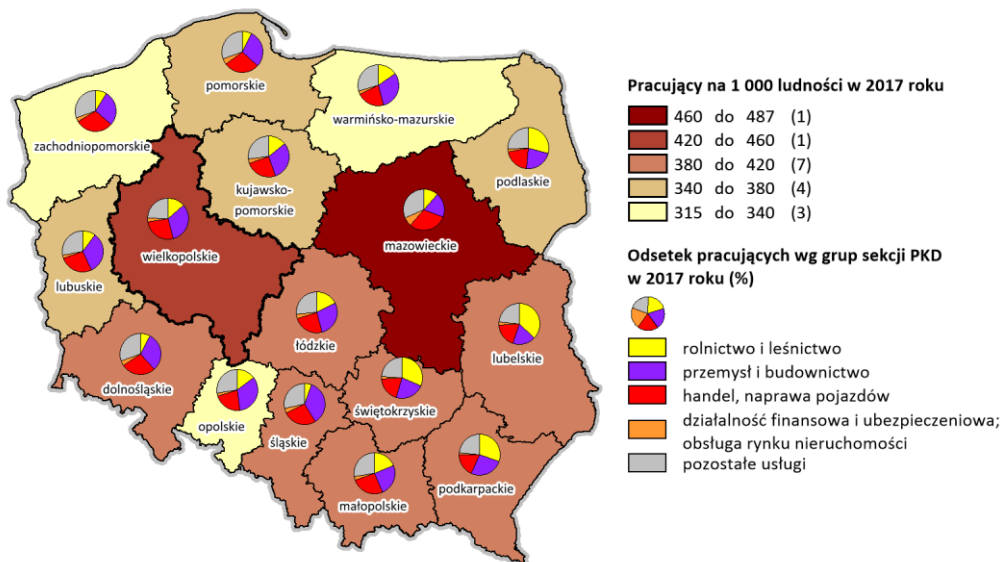

Ryc. 202. Liczba pracujących na 1 000 ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (os.)

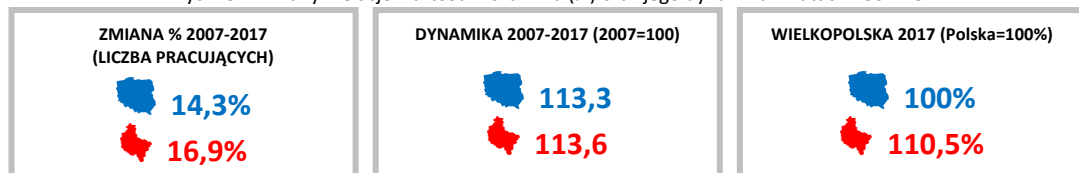

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 203. Liczba pracujących na 1 000 ludności w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

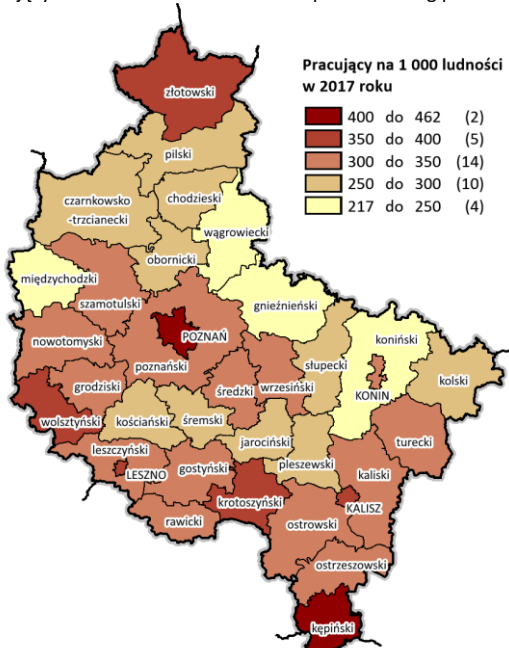

Ryc. 204. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 205. Liczba pracujących na 1 000 ludności w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (os.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.2.2. Poziom zatrudnienia według BAEL

Wskaźnik zatrudnienia - jeden z podstawowych mierników rynku pracy, oznacza według Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności jako odsetek ludności w danej kategorii wiekowej pracuje zawodowo. Wskaźnik zatrudnienia ludności w wieku 15-64 lata w Wielkopolsce wyróżnia tendencja wzrostowa. W 2017 roku jego wartość kształtowała się na poziomie 69,2% wobec 66,6% w 2017 roku i 49,9% w 2007 roku. Wyższą wartość wskaźnika odnotowano wśród mężczyzn – 77,6% (w przypadku kobiet - 60,7%). W Polsce w 2017 roku wskaźnik zatrudnienia osiągnął wartość 66,1% i pozostaje na niższym poziomie niż wynosi średnia europejska (mniej o 1,6 p. proc). Spośród województw najwyższym odsetkiem zatrudnionych charakteryzowało się województwo mazowieckie tj. 70,1%, a najniższym - województwo warmińsko-mazurskie tj. 60,8%.

Wskaźnik zatrudnienia osób w grupie wiekowej 20-64 lata (wskaźnik monitorujący Strategię UE Europa 2020)⁸⁶ w 2017 roku Wielkopolsce kształtował się na poziomie 74,0%. W kraju omawiany wskaźnik wyniósł 70,9% i był niższy od średniej dla UE 28 o 1,3 p. p. Oznacza to, że zmniejsza się dystans średniej dla Polski w stosunku do średniej dla UE, gdyż w 2007 roku różnica ta wynosiła aż 7,1 p. p.

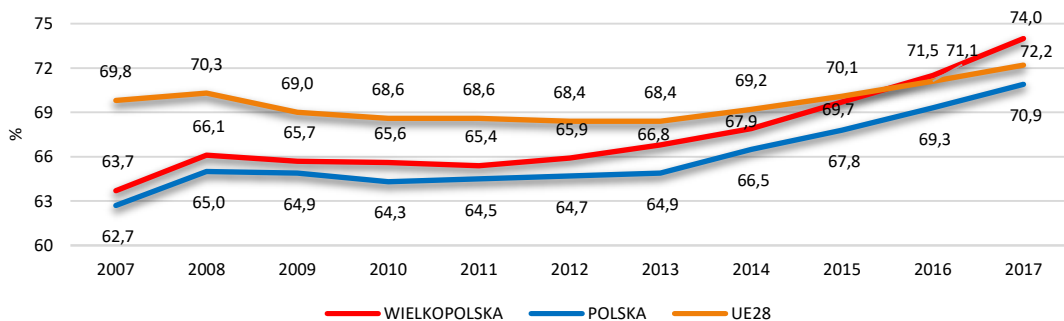
Według Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) populacja aktywnych zawodowo (pracujących i bezrobotnych) w 2017 roku⁸⁷ w województwie wielkopolskim liczyła 1 654 tys. osób (w Polsce 17 267 tys. osób) tj. o 1,3% więcej niż rok wcześniej. W zbiorowości aktywnych zawodowo odnotowano 1 602 tys. osób pracujących (w Polsce 16 423 tys.) tj. 54,9% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej. Osoby poszukujące pracy (bezrobotne) stanowiły 3,1% ogółu aktywnych zawodowo. Udział osób aktywnych zawodowo w ludności 15 lat i więcej w 2017 roku w Wielkopolsce pozostał na zbliżonym poziomie do poprzedniego roku, tj. odpowiednio 58,9% wobec 58,1%. Na przestrzeni lat 2007-2017 aktywność zawodowa Wielkopolan wzrosła o 3,7 p. p. i w 2017 roku była o 2,5 p. p. wyższa niż średnio w kraju (56,4%). Pod względem aktywności Wielkopolska zajmuje drugą pozycję wśród województw, zaraz za województwem mazowieckim, gdzie odsetek ludności aktywnej zawodowo osiągnął poziom 60,1%. W podziale miasto-wieś w województwie wielkopolskim odnotowano podobne wartości wskaźnika aktywności zawodowej ludności tj. odpowiednio 58,4% wobec 59,7%.

Współczynnik aktywności zawodowej ludności w Polsce (69,6%) wciąż pozostaje na zdecydowanie niższym poziomie niż wynosi średnia dla UE - 73,3% (2017 rok). Aktywność zawodowa wśród kobiet jest wyraźnie niższa niż u mężczyzn - w 2017 roku różnica wynosiła 19,6 p. p. Wskaźnik w populacji kobiet oscylował na poziomie 49,5% (w Polsce 48,0%), a w przypadku mężczyzn przyjął wartość 69,1% (w Polsce 65,1%). W okresie ostatnich dziesięciu lat wartość współczynnika aktywności zawodowej kobiet ani razu nie przekroczyła progu 50%.

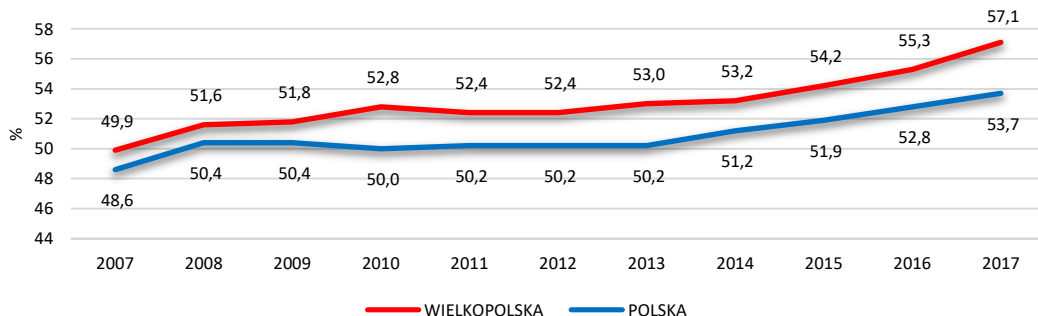
⁸⁶Wartość docelowa wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata - jednego z celów Strategii Europa 2020 - została określona dla UE na poziomie 75%, natomiast wartość celu narodowego dla Polski określona została na poziomie 71%.

⁸⁷ Dane średnioroczne

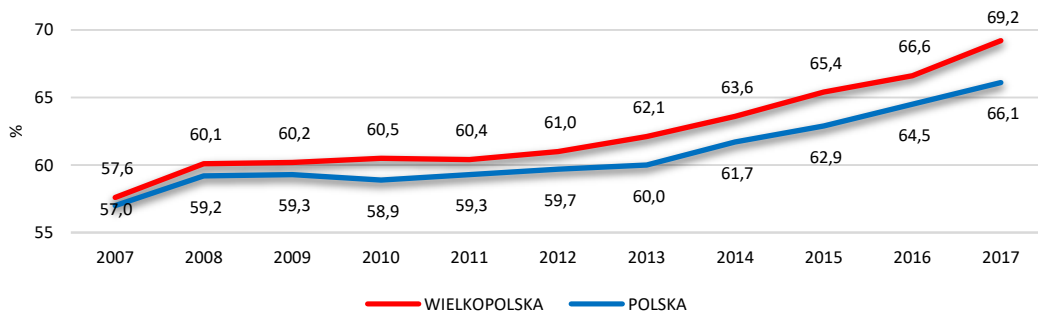
Ryc. 206. Wskaźnik zatrudnienia ludności w wieku 20-64 lat w Wielkopolsce i Polsce oraz UE-28 w latach 2007-2017⁸⁸ (%)

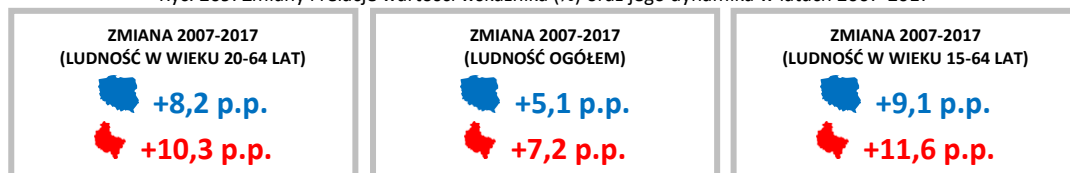
Ryc. 207. Wskaźnik zatrudnienia ludności ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (%)

Ryc. 208. Wskaźnik zatrudnienia ludności w wieku 15-64 lat w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (%)

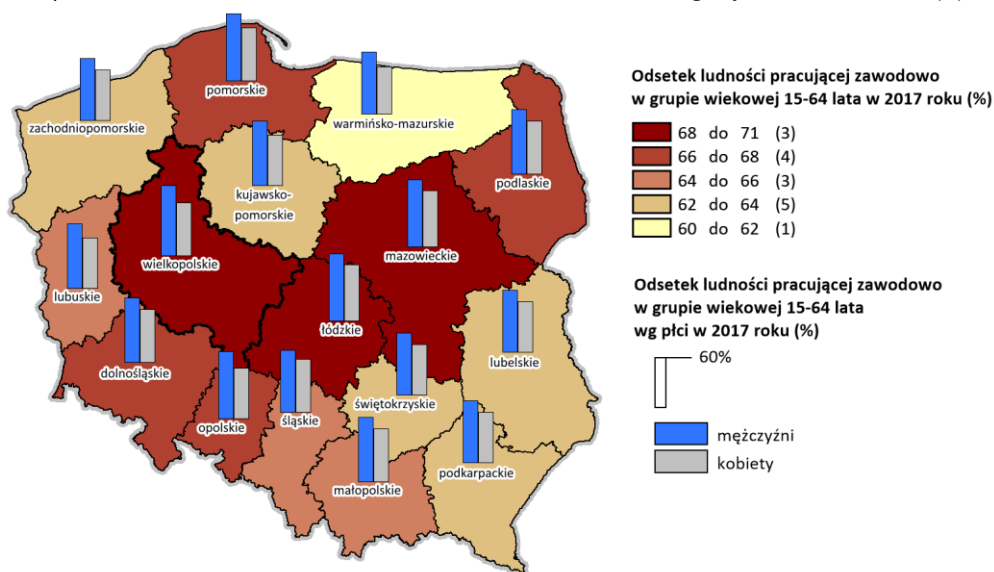
Ryc. 209. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa wielkopolskiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego, WROT, Poznań, 2018 r.

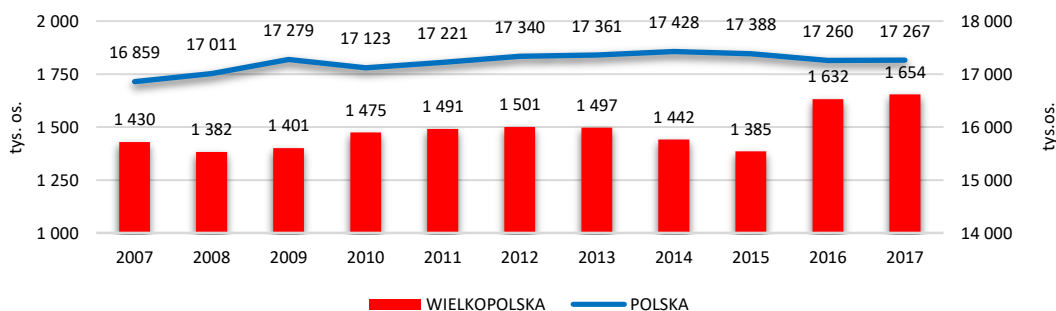
⁸⁸ Dane średnioroczne.

Ryc. 210. Wskaźnik zatrudnienia ludności w wieku 15-64 lat w Polsce według województw w 2017 roku (%)

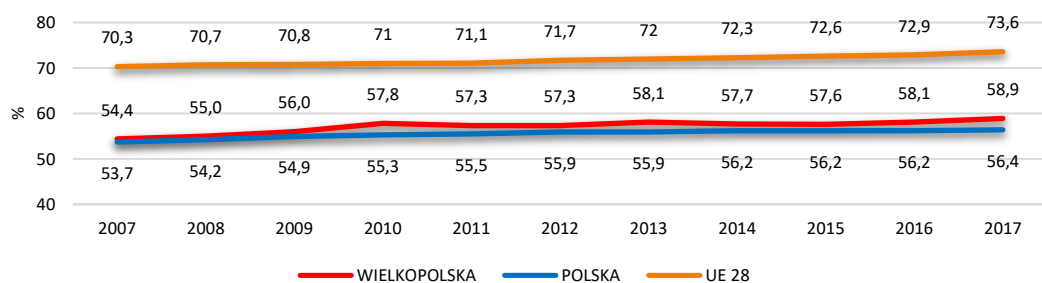
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa wielkopolskiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego, WROT, Poznań, 2018 r.

Ryc. 211. Liczba aktywnych zawodowo w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. os.)

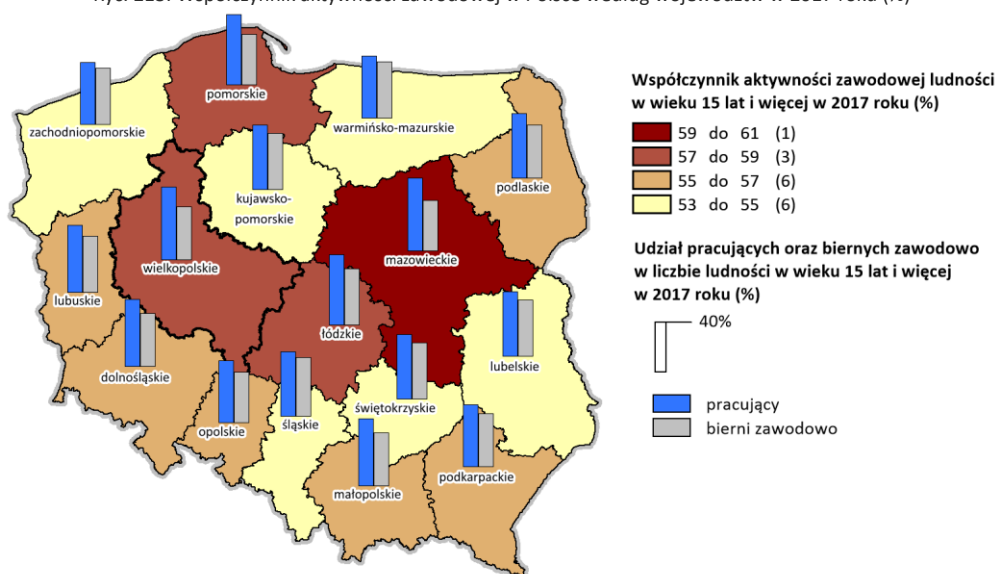
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 212. Współczynnik aktywności zawodowej w Wielkopolsce i Polsce oraz UE-28 w latach 2007-2017 (%)

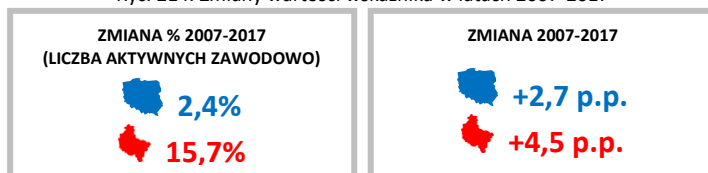
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 213. Współczynnik aktywności zawodowej w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 214. Zmiany wartości wskaźnika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.2.3. Pracujący według BAEL

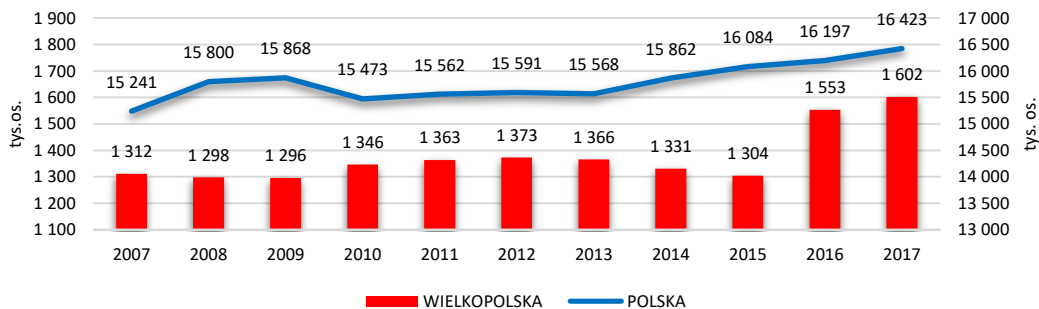
Zbiorowość pracujących na obszarze województwa wielkopolskiego w 2017 roku liczyła 1 602 tys. osób⁸⁹ (według BAEL), tj. o 3,1% więcej niż przed rokiem. Zdecydowana większość pracujących, tj. 96,3% stanowiły osoby w wieku produkcyjnym. W populacji pracujących przeważali mężczyźni, ich udział wyniósł 56,3% (65,1% w kraju). Zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn liczba pracujących zwiększyła się w stosunku do 2016 roku, odpowiednio o 3,1% i 3,2%, a w porównaniu do 2007 roku wzrosła odpowiednio o 18,4% i 17,8%. Liczebność pracujących mieszkańców wsi wzrosła o 3,6%, a w miastach zwiększyła się o 2,6%.

Udział pracujących w ogóle ludności powyżej 15. roku życia w Wielkopolsce systematycznie zwiększa się (w latach 2007-2017 wzrost o 8,5 p.p.), ale wciąż oscyluje nieco powyżej 50% (54,9% w 2017 roku, średnio w kraju –50,4%). Wynik ten uplasował województwo wielkopolskie na 2. pozycji za województwem mazowieckim, gdzie wartość wskaźnika osiągnęła poziom 55,1%.

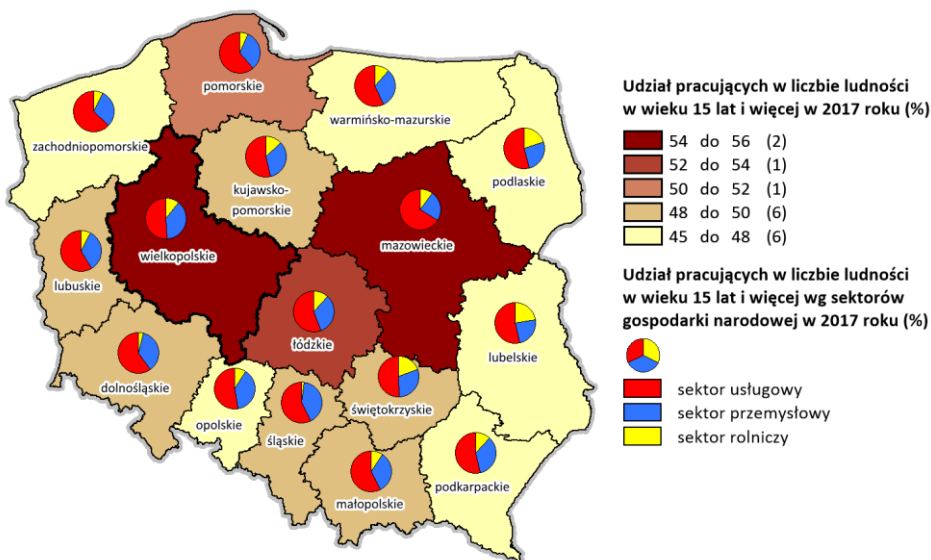
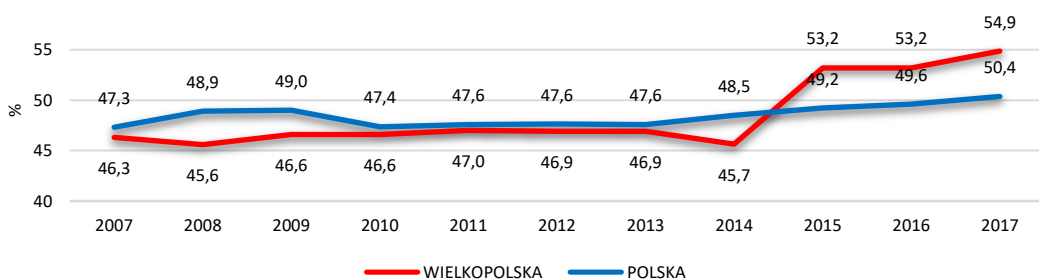
W Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, najwięcej osób pracowało w sektorze usług (51,6% ogółu pracujących, średnio w kraju – 58,1%). Pracujący w sektorze przemysłowym stanowili 37,3% (w kraju 31,7%), a w sektorze rolniczym 11,1% (w kraju 10,2%) ogółu pracujących.

⁸⁹ Dane średnioroczne.

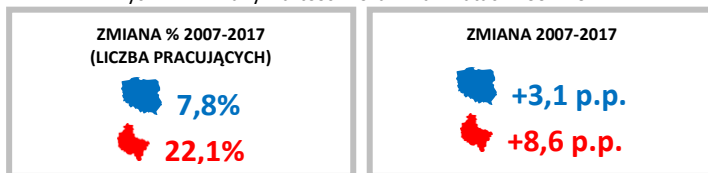
Ryc. 215. Liczba pracujących w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. os.)

Ryc. 216. Udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Ryc. 217. Zmiany wartości wskaźnika w latach 2007-2017

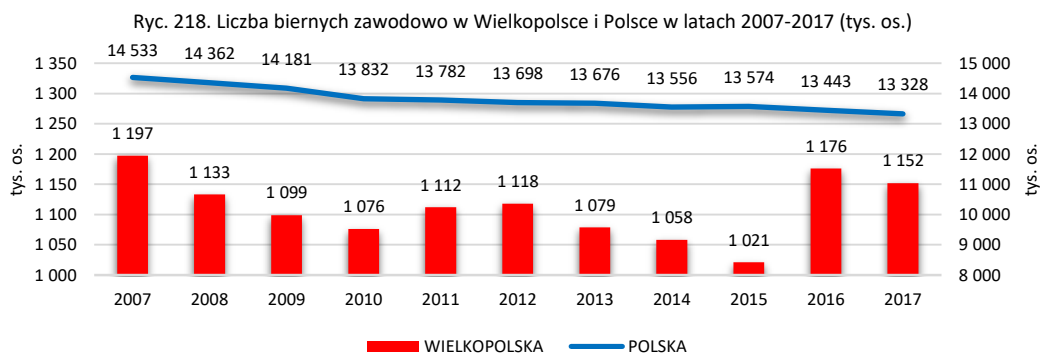
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Największy udział wśród pracujących Wielkopolan miały w 2017 roku osoby legitymujące się wykształceniem zasadniczym zawodowym – 31,4% wobec 30,5% w stosunku do 2016 roku, oraz wyższym – 28,8% wobec 29,7% rok wcześniej. Wśród pracujących najmniej było osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niższym – 4,7% wobec 4,9% w 2016 roku.

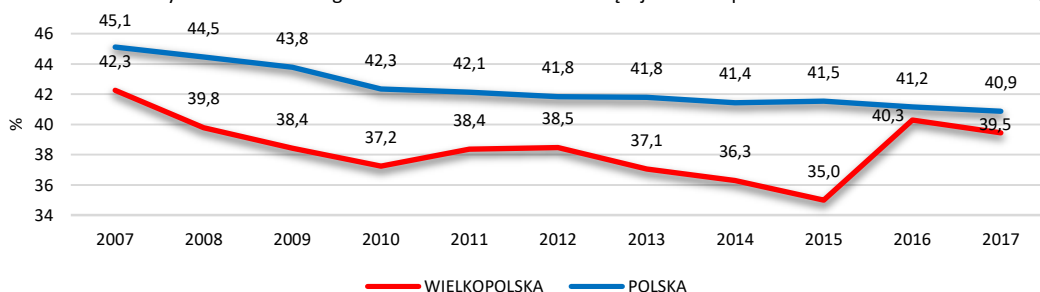
2.2.4. Bierni zawodowo według BAEL

Liczba biernych zawodowo (niepracujących i nie poszukujących pracy) w Wielkopolsce w 2017 roku wynosiła 1 152 tys. osób – spadek o 2,0% w stosunku do 2016 roku. W 2017 roku nieaktywni zawodowo stanowili w województwie wielkopolskim 39,5% ogółu ludności w wieku 15 lat i więcej (40,9% w kraju). W skali roku nastąpił niewielki spadek liczby biernych zawodowo o 2,0%, (w Polsce spadek o 0,9%). Większość biernych zawodowo (56%) mieszkała w miastach. W omawianej zbiorowości znajdowały się osoby niewykazujące woli zatrudnienia mimo posiadania zdolności do podjęcia pracy, osoby starsze, które osiągnęły wiek emerytalny, lub też takie, które są w wieku produkcyjnym ale z uprawnieniami rentowymi i nie chcą powracać na rynek pracy. W populacji biernych zawodowo przeważają kobiety, ich udział wynosił w 2017 roku 63,8%.

Główną przyczyną bierności zawodowej jest emerytura – dotyczyło to 49,9% biernych zawodowo. Nauka i uzupełnianie kwalifikacji były powodem niepodejmowania pracy dla 18,0% biernych zawodowo, a choroba i niepełnosprawność dla 15,0%. W zbiorowości biernych zawodowo przeważały osoby w wieku 55 lat i więcej tj. 66,8% (65,1% w 2016 roku). Osoby bierne zawodowo w większości legitymowały się wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niższym (34,8%) oraz zasadniczym zawodowym (25,5%).

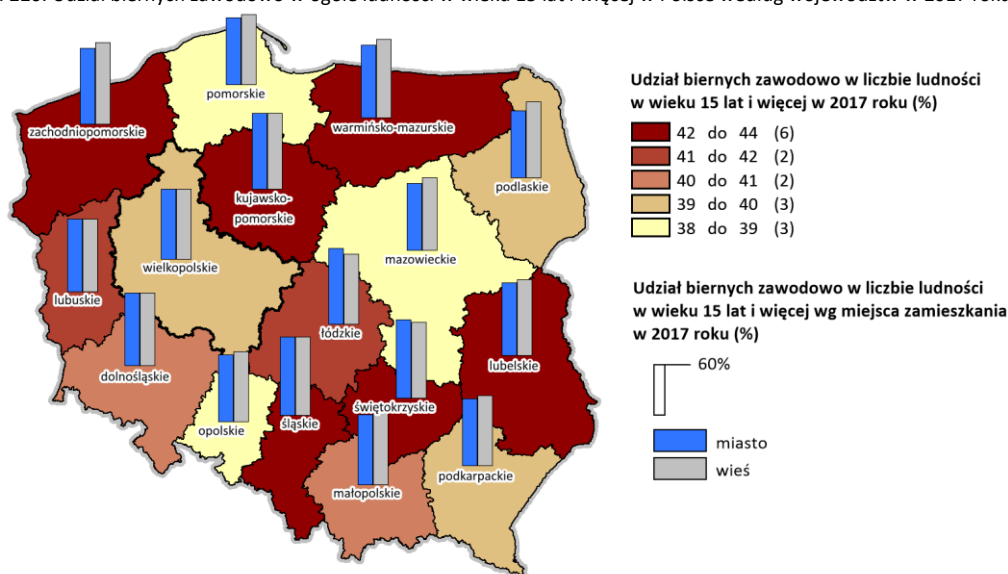

Ryc. 219. Udział biernych zawodowo w ogóle ludności w wieku 15 lat i więcej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (%)

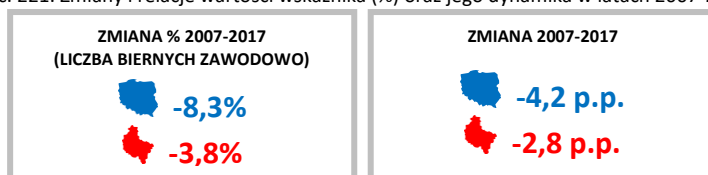

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 220. Udział biernych zawodowo w ogóle ludności w wieku 15 lat i więcej w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Ryc. 221. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.2.5. Opieka nad dziećmi do lat 3

Funkcja opiekuńcza państwa względem obywateli realizowana jest na różnych polach. Istotnym elementem polityki społecznej, wpływającym na organizowanie przez mieszkańców życia rodzinnego i zawodowego, jest zapewnienie instytucjonalnej opieki nad małymi dziećmi.

W 2011 roku weszła w życie Ustawa z dnia 4 lutego 2011 roku o opiece nad dziećmi do lat 3, która określa zasady tworzenia i funkcjonowania placówek opieki nad najmłodszymi dziećmi. W myśl Ustawy żłobki przestały być częścią systemu opieki zdrowotnej (tzw. zakładami opieki zdrowotnej) i obecnie podlegają Ministerstwu Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Zasadniczą zmianą systemową jaką wprowadził powyższy akt prawny jest powstanie nowego rodzaju jednostek pełniących funkcje opiekuńcze, stąd oprócz żłobków, które jak dotąd były podstawową formą tego typu działalności, zaczęto tworzyć również kluby dziecięce.

Do żłobków mogą uczęszczać dzieci, które ukończyły 20. tydzień życia, natomiast do klubów dziecięcych dzieci, które ukończyły 1. rok życia (opieka w takich jednostkach świadczona jest maksymalnie do 10 godzin dziennie względem każdego dziecka). Ponadto, obok wymienionych podmiotów, system opieki nad dziećmi do lat 3 tworzą nianie (rodzice przy zatrudnieniu niani nie ponoszą kosztów ich ubezpieczenia społecznego i zdrowotnego) i opiekunowie dzienni. Opiekun dzienny to osoba, którą zatrudnia gmina, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, mogąca mieć pod swoją opieką maksymalnie pięcioro dzieci w wieku od ukończenia 20. tygodnia życia do 3 lat, a w przypadku gdy niemożliwe lub utrudnione jest objęcie dziecka wychowaniem przedszkolnym – do 4. roku życia. Jeżeli w grupie znajduje się dziecko poniżej 1. roku życia (od 20. tygodnia życia) lub wymagające szczególnej opieki (jest niepełnosprawne), opiekun

może zajmować się maksymalnie trojgiem dzieci. Opiekę sprawuje on w swoim domu lub lokalu udostępnionym przez gminę po wcześniejszym wielogodzinnym szkoleniu. Instytucja opiekuna dziennego jest alternatywą dla tworzenia żłobków w małych gminach, których na to nie stać lub gdzie niewiele jest dzieci w wieku żłobkowym. Liczba opiekunów dziennych wzrasta z roku na rok. Ogólnie w kraju na koniec 2017 roku było ich 1 026, podczas gdy w 2017 roku 664, a w 2012 roku -30. Byli oni zatrudnieni w 104 gminach (w 2016 roku – w 71 gminach) i zapewniali 1 337 miejsc opieki nad dziećmi (w 2016 roku 902 miejsca)⁹⁰.

W województwie wielkopolskim, podobnie jak i w całej Polsce, obserwowany jest rozwój podmiotów opieki nad dziećmi do lat 3 przejawiający się powstawaniem nowych żłobków, oddziałów żłobkowych i klubów dziecięcych, które dysponują coraz większą liczbą miejsc, pozwalając objąć opieką żłobkową coraz więcej dzieci. W 2017 roku w regionie funkcjonowały 273 żłobki (łącznie z oddziałami żłobkowymi) oraz 51 klubów dziecięcych, co oznacza wzrost ich liczby względem 2015 roku odpowiednio o 36,5% (2015 rok – 200 żłobków) oraz 59,4% (2015 rok – 32 kluby dziecięce). Stanowiły one odpowiednio 10,7% żłobków i 9,1% klubów dziecięcych funkcjonujących na terenie całego kraju. Analiza własności placówek opieki nad dziećmi do lat 3 wykazała, że udział placówek podległych samorządowi terytorialnemu, tj. żłobków i oddziałów żłobkowych, wyniósł w 2017 roku jedynie 17,9% (46 żłobków, 3 oddziały żłobkowe). Placówki publiczne oferowały 31,8% wszystkich miejsc, przy czym systematycznie zwiększał się udział placówek sektora niepublicznego. W 2017 roku, poza żłobkami i klubami dziecięcymi, w Wielkopolsce opiekę nad dziećmi w wieku do lat 3 sprawowało także 183 dziennych opiekunów⁹¹, przy czym blisko połowa w Poznaniu, a pozostała część w gminach: Nowy Tomyśl (24 opiekunów), Komorniki, Kościan (gmina miejska), Kórnik, Lwówek, Mosina, Rokietnica, Stare Miasto, Ślesin, Wolsztyn, Wronki (od 3 do 12 opiekunów), Kępno, Kramsk, Krobia, Krotoszyn, Pobiedziska, Rawicz, Szamotuły, Wieleń, Września, Złotów (gmina miejska) (od 1 do 3 opiekunów). W pozostałych 204 gminach województwa wielkopolskiego w 2017 roku nie funkcjonował żaden opiekun dzienny, co wskazuje na to, że ta forma opieki nadal nie jest popularna, mimo że potrzeby w zakresie opieki nad małymi dziećmi są nadal duże.

Ogółem w wielkopolskich placówkach opieki nad dziećmi do lat 3 (żłobkach łącznie z oddziałami żłobkowymi oraz klubach dziecięcych) dostępnych było w 2017 roku 10 540 miejsc, tj. o 37,8% więcej niż w 2015 roku (7 651 miejsc). W ciągu roku przebywało w nich 14 383 dzieci, a więc o 40,2% więcej w porównaniu z 2015 rokiem. Różnica między liczbą miejsc i liczbą dzieci w ciągu roku powstaje w wyniku występowania dużej rotacji dzieci oraz relatywnie krótkiego przeciętnego czasu przebywania dziecka w żłobku. Przeciętnie jedno dziecko uczęszcza rocznie do klubu dziecięcego przez 107 dni w roku a do żłobka przez 106 dni (wyniki dla województw ogółem)⁹². Najliczniejszą grupę w wielkopolskich żłobkach (łącznie z oddziałami i klubami dziecięcymi) na koniec 2017 roku stanowiły, podobnie jak w latach ubiegłych, dzieci w wieku 2 lat – 4 669 (48,3%), następnie dzieci w wieku 1 roku – 3 957 (40,9%). Udział grupy dzieci w wieku poniżej 1 roku wyniósł natomiast 2,7% (265 dzieci). Do żłobków uczęszczały również dzieci w wieku 3 lat oraz powyżej 4 lat⁹³ (łącznie 776 dzieci, tj. 8,0%).

⁹⁰ Sprawozdanie Rady Ministrów z realizacji Ustawy z dnia 4 lutego 2011 roku o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 w 2017 roku, Warszawa, 2018 r.

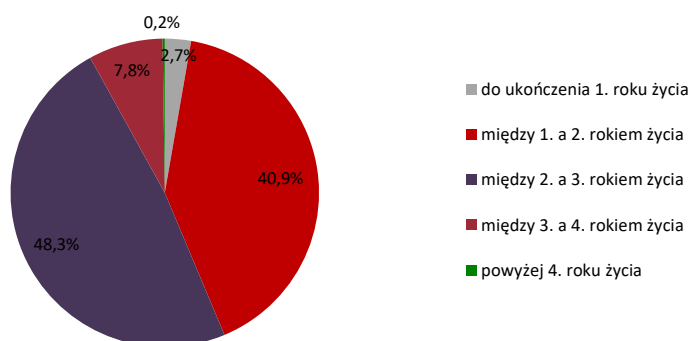
⁹¹ Ocena zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2017, Obserwatorium Integracji Społecznej, Poznań, 2018 r.

⁹² Zgodnie z metodologią GUS wyznaczania wskaźnika „liczba dzieci przebywających w ciągu roku w żłobku i klubie dziecięcym”.

Żłobki i kluby dziecięce w 2017 r., Informacje sygnałowe, GUS, 2018 r.

⁹³ Ustawa z dnia 4 lutego 2011 roku o opiece nad dziećmi do lat 3 pozwala w wyjątkowych sytuacjach na przedłużenie pobytu dziecka w placówce opieki do lat 3 do końca roku szkolnego, w którym dziecko skończyło 4 lata. Jest to dozwolone w przypadku gdy niemożliwe lub utrudnione jest objęcie dziecka edukacją przedszkolną. Przepisy nie określają wprost jakich sytuacji to dotyczy. Takim powodem może być np. brak miejsc w samorządowym przedszkolu, brak na terenie gminy prywatnej placówki, konieczność dowożenia dziecka do przedszkola zlokalizowanego na terenie innej gminy. Rodzice zobowiązani są wtedy do przedstawienia podmiotowi prowadzącemu żłobek, np. gminie lub osobie fizycznej, oświadczenia o przeszkodach w umieszczeniu dziecka w przedszkolu. Prowadzący żłobek lub klub dziecięcy nie ma obowiązku objęcia opieką każdego starszego dziecka. Taka decyzja może być uzależniona od liczby wolnych miejsc lub liczby młodszych dzieci, które czekają na miejsce w placówce.

Ryc. 222. Struktura dzieci objętych opieką w żłobkach (łącznie z oddziałami i klubami dziecięcymi) według wieku w Wielkopolsce w 2017 roku (%)

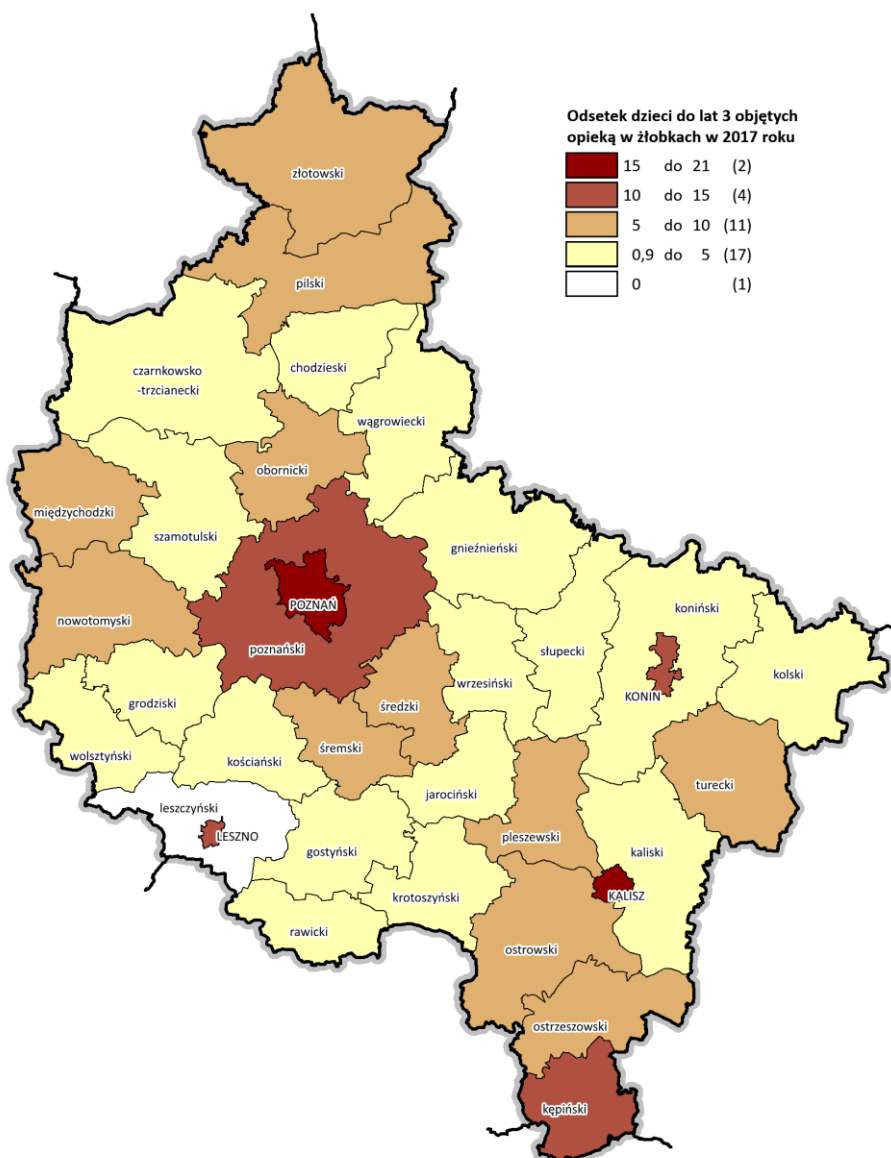

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Dla porównania, według stanu na koniec 2017 roku, w województwie wielkopolskim mieszkało 114,9 tys. dzieci w wieku do 3 lat, czyli w tzw. wieku żłobkowym, co wskazuje na wzrost ich liczby w odniesieniu do 2015 roku o 5,7 tys. osób (tj. o 5,2%). Udział tej grupy wiekowej w ogólnej liczbie ludności Wielkopolski wynosił więc 3,3% (w 2015 roku – 3,1%). W populacji dzieci w wieku żłobkowym nadal przeważali chłopcy (51,3%), których statystycznie rodzi się więcej. Najliczniejszą grupę wśród analizowanej populacji tworzyły dzieci poniżej 1. roku życia, tj. 39,6 tys. (34,3% ogółu dzieci w wieku 0-2 lat), co świadczy o wzroście liczby urodzeń w ostatnich latach. Kolejną grupę według liczebności stanowiły dzieci w wieku 1. roku życia – w 2017 roku było ich 38,4 tys. (33,3%). Dzieci w wieku 2 lat stanowiły natomiast 32,3% ogółu dzieci w wieku żłobkowym, tj. 36,9 tys. osób.

Rozwój placówek opieki nad dziećmi do lat 3 przyczynia się do systematycznego zwiększania odsetka dzieci objętych opieką żłobkową. Sytuacja w tym zakresie ulega w regionie pozytywnym zmianom, jednak nadal opieka żłobkowa nie jest wystarczająco dostępna. W 2017 roku odsetek dzieci do lat 3 objętych opieką w żłobkach wyniósł 8,4% (wobec 6,1% w 2015 roku) i był nieznacznie niższy od wskaźnika dla Polski – 8,6%. Żłobki funkcjonują przede wszystkim w dużych miastach i na terenach zurbanizowanych, rzadko na terenach wiejskich i w związku z tym zauważyć można duże dysproporcje pomiędzy odsetkiem dzieci w żłobkach na terenach miast i na obszarach wiejskich. W Wielkopolsce było to odpowiednio 13,6% i 2,8% (w 2015 roku odpowiednio 10,2% i 1,7%), a w kraju 13,3% i 2,0% (w 2015 roku kolejno 10,7% i 1,1%). W 2017 roku na każde 1 000 dzieci w wieku do lat 3 opieką żłobkową objętych było 84,1 dzieci (w kraju 86,4 dzieci). W porównaniu do 2015 roku wartość wskaźnika wzrosła o 22,9 osoby (w kraju o 18,9 osoby). W tym względzie warto jednak zwrócić uwagę na to, że mimo stopniowego wzrostu odsetka dzieci objętych opieką żłobkową w większości gmin województwa wielkopolskiego (w 148 gminach, głównie wiejskich) nadal nie funkcjonowały takie formy opieki nad dzieckiem do lat 3 jak żłobek, oddział żłobkowy czy klub dziecięcy.

Ryc. 223. Odsetek dzieci do lat 3 objętych opieką w żłobkach w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Problem niedostatecznie rozwiniętej sieci placówek opieki nad małymi dziećmi w Wielkopolsce potwierdzają także wyniki, przeprowadzonego w 2016 roku przez Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, badania pn. *Sytuacja zawodowa kobiet posiadających dziecko do 3 roku życia na terenie województwa wielkopolskiego*, obejmującego swym zakresem kobiety zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy, posiadające dziecko w wieku żłobkowym. O istniejącym deficycie liczby placówek/miejsc opieki nad małymi dziećmi świadczy m.in. fakt, iż co piąta uczestnicząca w badaniu kobieta zadeklarowała, że nie ma możliwości zapewnienia dziecku opieki instytucjonalnej, ponieważ w najbliższym otoczeniu nie funkcjonują żłobki lub kluby malucha. Dodatkowo ponad połowa ankietowanych zwracała uwagę na niewystarczającą liczbę żłobków oraz klubów malucha funkcjonujących w zamieszkiwanym powiecie – uznało tak odpowiednio 63% i 57,6% badanych. Największe braki w dostępie do obu form opieki wskazywane były przez kobiety zamieszkujące tereny wiejskie. Należy pamiętać, że problem

dostępności do opieki nad małymi dziećmi może wynikać nie tylko z niedostatecznej liczby placówek i oferowanych w nich miejsc, ale także z ich lokalizacji (rozmieszczenia) na terenie gminy/powiatu, determinującej sposób oraz czas dotarcia do nich. W przypadku żłobków problem ten najczęściej podkreślany był przez mieszkanki powiatów: jarocińskiego, wolsztyńskiego, pleszewskiego, słupeckiego i ostrowskiego, gdzie ponad 75% biorących udział w badaniu kobiet wskazało na występujące w tym zakresie braki. Natomiast w przypadku klubów malucha najgorzej wypadły powiaty: słupecki, chodzieski, kolski, ostrzeszowski i ostrowski, gdzie ponad 70% ankietowanych uznało ich liczbę za niewystarczającą. Warto także zaznaczyć, iż dla wielu rodzin barierą w korzystaniu z opieki instytucjonalnej nad dziećmi, mimo jej dostępności, stanowił zbyt wysoki koszt usług oferowanych przez tego typu placówki – był to najczęściej sygnalizowany powód rezygnacji z korzystania ze żłobków i klubów malucha (wskazany przez 40% badanych kobiet). Innymi przyczynami braku zainteresowania tymi usługami były: niechęć powierzenia dziecka pod opiekę obcych osób (wskazało na nią 23% ankietowanych), a także niedopasowanie godzin funkcjonowania placówek opieki nad dziećmi do czasu pracy rodziców w miejscu zatrudnienia. Trudności z zapewnieniem dziecku opieki instytucjonalnej stanowią jedną z głównych przeszkód w powrocie kobiet na rynek pracy – jak wskazuje ww. badanie w przypadku 13 wielkopolskich powiatów brak miejsc w żłobku/klubie malucha w okolicy oraz niedostosowanie godzin ich funkcjonowania do potrzeb rodziców były wyraźną barierą w aktywizacji zawodowej kobiet z dziećmi w wieku do 3 lat. Warto jednak zwrócić uwagę, że wśród najczęściej wskazywanych przyczyn niepodejmowania przez respondentki pracy znalazły się: nieprzychylnie nastawienie pracodawców do ich zatrudniania, brak udogodnień w zakresie godzin pracy, niechęć matek do podjęcia pracy – wynikająca z chęci poświęcenia się opiece nad dziećmi, z przekonania o niemożliwości pogodzenia życia rodzinnego z zawodowym i konieczności poświęcenia się kobiet na rzecz obowiązków związanych z pełnieniem roli matki oraz z braku wsparcia ze strony rodziny. Co ciekawe, wśród barier aktywizacji zawodowej kobiet wskazano także możliwość pozyskania wsparcia finansowego ze środków publicznych w związku z posiadaniem dzieci, które często uznawane jest za bardziej korzystne (opłacalne) niż niskopłatna praca.

2.2.6. Bezrobocie rejestrowane

2.2.6.1. Bezrobotni zarejestrowani ogółem

Na koniec 2018 roku w ewidencji powiatowych urzędów pracy w województwie wielkopolskim znajdowało się 50 867 bezrobotnych, tj. o 7 990 osób mniej (13,6%) niż przed rokiem. Niezmiennie w liczbie bezrobotnych przeważały kobiety tj. 31 452 wobec 19 415 mężczyzn. Na wsi mieszkało 24 383 bezrobotnych (stan na koniec grudnia 2018 roku) i wobec poprzedniego roku ich liczba zmniejszyła się o 13,7%. Udział bezrobotnych mieszkających na wsi wyniósł 47,9% (w kraju 46,2%).

Osoby bezrobotne zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy na koniec grudnia 2018 roku stanowiły 3,1% cywilnej ludności aktywnej zawodowo⁹⁴. Oznacza to, że stopa bezrobocia rejestrowanego w Wielkopolsce kolejny rok z rzędu osiągnęła najniższy poziom w kraju (w Polsce 5,8%) i jednocześnie była o 7,3 p.p. niższa od najwyższego poziomu wskaźnika bezrobocia charakteryzującego województwo warmińsko-mazurskie. W porównaniu do 2016 roku poziom stopy bezrobocia obniżył się o 0,6 p.p.

Poziom bezrobocia rejestrowanego w Wielkopolsce wciąż spada, co jest trendem ogólnopolskim. Spadek stopy bezrobocia w ciągu 2018 roku zarejestrowano we wszystkich powiatach województwa, oprócz powiatu tureckiego (wzrost o 0,1 p.p.). Najmniejszy spadek, tj. o 0,1 p.p., charakteryzował powiaty: kępiński, nowotomyski, pleszewski, wrzesiński oraz ostrzeszowski, a największy powiat koniński (o 2,4 p.p.). Nadal utrzymuje się stosunkowo duże zróżnicowanie terytorialne poziomu bezrobocia, którego największe natężenie odnotowuje się w północnej i wschodniej części regionu, tj. w powiatach: konińskim (9,0%), słupeckim (7,7%), złotowskim (7,0%),

⁹⁴ Bez pracowników jednostek budżetowych prowadzących działalność w zakresie obrony narodowej i bezpieczeństwa publicznego.

m. Konin (6,2%) i chodzieskim (6,9%). Najniższe wartości stopy bezrobocia charakteryzowały Poznań oraz powiaty wolsztyński i poznański (odpowiednio: 1,2%, 1,4% i 1,4%). Niskim poziomem bezrobocia cechował się także powiat kępiński (1,8%).

Na koniec grudnia 2018 roku 41 073 osoby bezrobotne zarejestrowane w powiatowych urzędach pracy w Wielkopolsce nie miały prawa do zasiłku. Grupa ta stanowiła 80,7% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych (w kraju 84,2%), tj. o 2,2 p.p. mniej w stosunku do 2017 roku. Największy odsetek bezrobotnych nieposiadających prawa do zasiłku odnotowano w Koninie (88,0%) i powiecie słupeckim (87,1%).

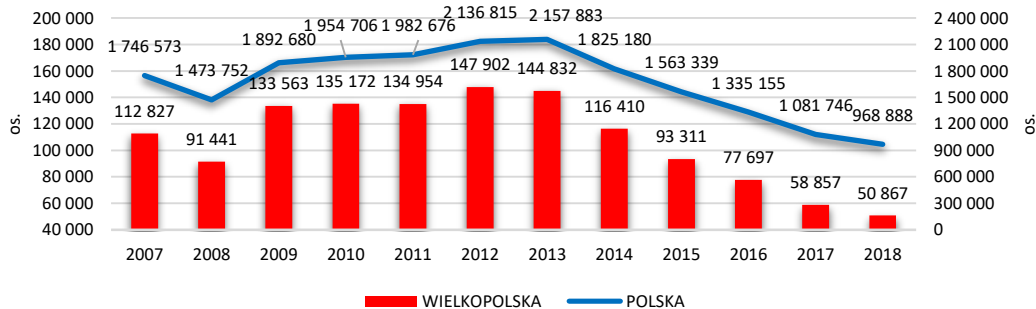
W całym 2018 roku w województwie wielkopolskim osobom bezrobotnym przedstawiono 103 785 ofert pracy (w 2017 roku 124 146 ofert pracy). Na koniec grudnia na 1 ofertę pracy w Wielkopolsce przypadało średnio 13 bezrobotnych (o 1 mniej niż przed rokiem), co plasowało region na 4. pozycji wśród województw (w Polsce – 15 bezrobotnych na 1 ofertę pracy). Najkorzystniej sytuacja wyglądała na południu i zachodzie kraju – w województwach: śląskim przypadało 7 bezrobotnych na 1 ofertę pracy, dolnośląskim – 8, lubuskim – 9, a w opolskim – 10 bezrobotnych. Najgorzej było na wschodzie Polski, zwłaszcza w województwach lubelskim i podkarpackim, gdzie ofert pracy było nawet pięć razy mniej niż na zachodzie kraju. W województwie podkarpackim na 1 ofertę pracy przypadało 49 bezrobotnych, w lubelskim – 46, w świętokrzyskim – 38, zaś w podlaskim – 31 bezrobotnych.

W województwie wielkopolskim najmniej ofert pracy zgłoszono w grudniu – 5 179, natomiast najwięcej w lipcu – 10 101. Wśród powiatów najlepiej wypadł nowotomyski (3 bezrobotnych na 1 ofertę pracy), a najgorzej koniński (231 bezrobotnych na 1 ofertę pracy).

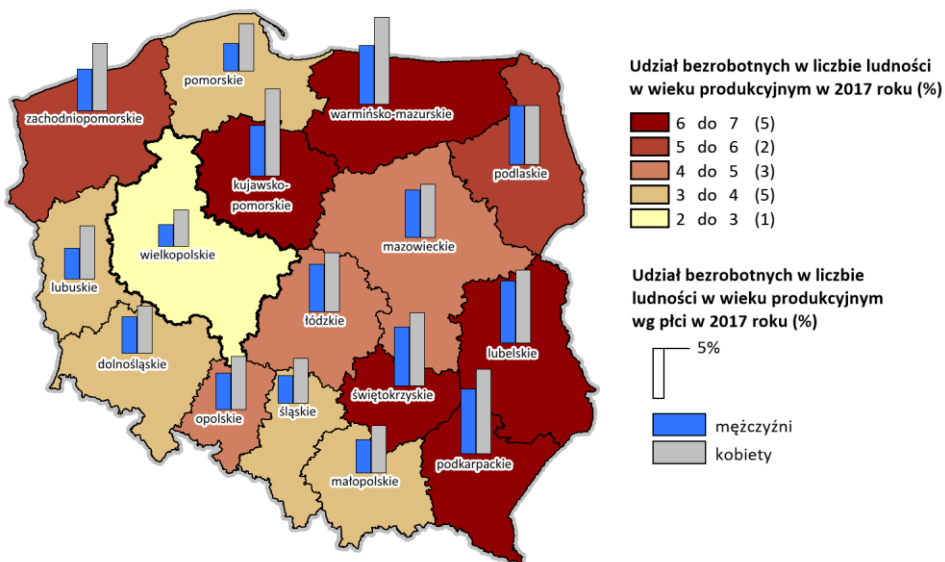
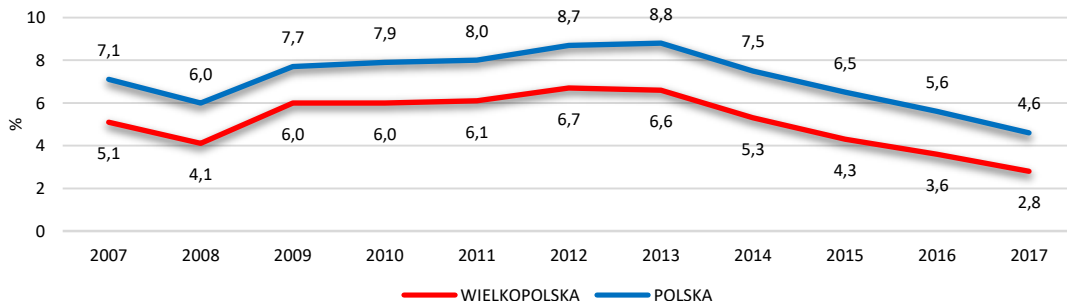
W Wielkopolsce spada udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. W 2017 roku wyniósł on 2,8% (w Polsce 4,6%) i był o 0,8 p.p. niższy niż przed rokiem oraz o 3,8 p.p. niższy niż w 2012 roku, kiedy to wskaźnik osiągnął najwyższą wartość w okresie ostatnich 10 lat. Udział kobiet był większy niż mężczyzn tj. 3,5% wobec 2,0% (w Polsce 5,4% wobec 5,0%).

Najczęściej bezrobotnymi stają się osoby legitymujące się niskim poziomem wykształcenia. W 2018 roku w ewidencji bezrobotnych w Wielkopolsce największy udział miały osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (29,0%, w tym 34,7% mężczyzn) oraz gimnazjalnym i niższym (25,2%, w tym 30,9% mężczyzn). Największy odsetek bezrobotnych posiadających wykształcenie zasadnicze zawodowe występował na obszarze powiatów: grodzkiego (41,5% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych), nowotomyskiego (39,2%) oraz chodzieskiego (38,4%). Natomiast najwięcej bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym zarejestrowanych było w powiatach średzkim i złotowskim (po 32,4%) oraz w Kaliszu (31,9%). Najmniej wśród zarejestrowanych bezrobotnych było osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym (10,0%) oraz wyższym (13,9%). Najwięcej bezrobotnych legitymujących się wykształceniem wyższym odnotowano w Poznaniu (30,2%) i powiecie poznańskim (22,9%).

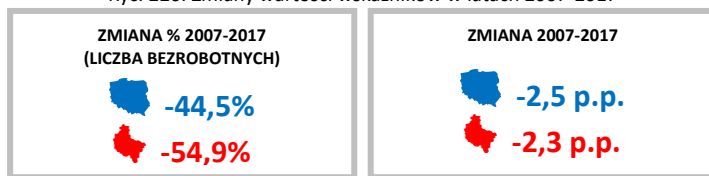
Ryc. 224. Liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (os.)

Ryc. 225. Udział zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

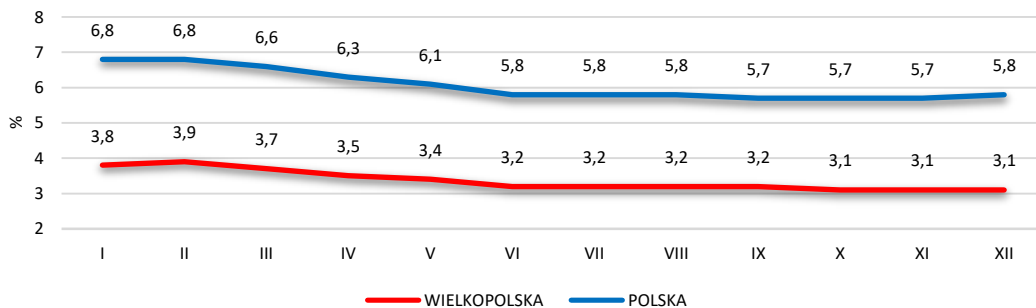

Ryc. 226. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2017

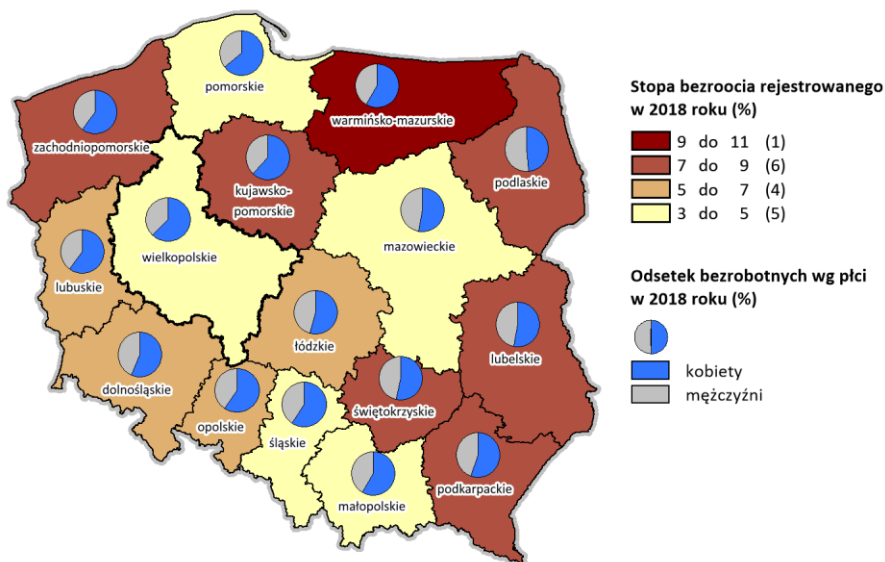
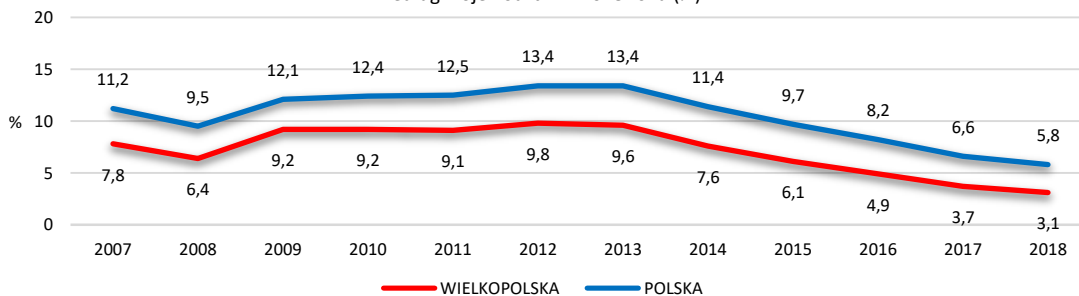

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL

Ryc. 227. Wartość stopy bezrobocia rejestrowanego w Wielkopolsce i Polsce w ciągu 2018 roku (%)

Ryc. 228. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (%)

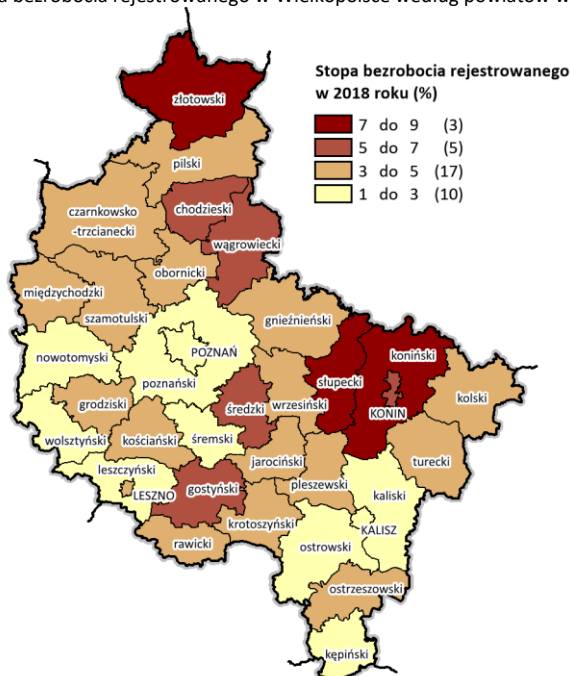

Ryc. 229. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 230. Stopa bezrobocia rejestrowanego w Wielkopolsce według powiatów w 2018 roku (%)

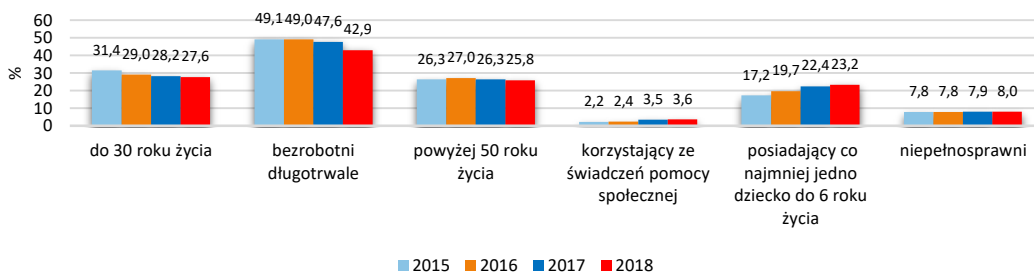

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.2.6.2. Bezrobotni zarejestrowani, będący w szczególnej sytuacji na rynku pracy

Zgodnie z art. 49 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku (Dz. U. z 2019 r. poz. 1482) o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy za osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy, które obejmowane są kompleksowym wsparciem w powrocie na rynek pracy uznaje się: bezrobotnych do 30 roku życia, bezrobotnych długotrwale, bezrobotnych powyżej 50 roku życia, bezrobotnych korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, bezrobotnych posiadających co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia lub co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia, bezrobotnych niepełnosprawnych, a także bezrobotnych opiekunów osoby niepełnosprawnej (z wyłączeniem opiekunów osoby niepełnosprawnej pobierających świadczenie pielęgnacyjne lub specjalny zasiłek opiekuńczy).

Ryc. 231. Udział osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy w ogólnej liczbie bezrobotnych w Wielkopolsce w latach 2015-2018 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy w 2018 roku, WUP w Poznaniu, Poznań, 2019 r.

Na koniec grudnia 2018 roku status osoby bezrobotnej w szczególnej sytuacji na rynku pracy posiadało w województwie wielkopolskim 41 796 osób tj. 82,2% ogółu bezrobotnych (w 2016 roku odpowiednio 49 640 osób, 84,3%). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że osoba posiadająca ten status może należeć jednocześnie do kilku wyżej wymienionych grup bezrobotnych.

2.2.6.3. Długotrwale bezrobotni

Długotrwale bezrobotni⁹⁵ należą do jednej z tych grup, której przysługuje pierwszeństwo w pomocy udzielanej przez powiatowe urzędy pracy. Na koniec 2018 roku w Wielkopolsce 15 733 osób pozostawało bez pracy dłużej niż 12 miesięcy (w odniesieniu do poprzedniego roku populacja tej kategorii bezrobotnych zmniejszyła się o 22,8%, a w kraju o 12,6%). Województwo wielkopolskie zalicza się do grona regionów o najmniejszej liczbie osób długotrwale bezrobotnych i zajmuje 4. lokatę, za województwami: lubuskim (7 197 osób), opolskim (8 236 osób) oraz pomorskim (14 577 osób).

Liczba osób pozostających długotrwale bez zatrudnienia spada, jednak zjawisko długotrwałego bezrobocia stanowi istotne wyzwanie dla rynku pracy. Osoby długotrwale bezrobotne stanowią bowiem najliczniejszą grupę bezrobotnych, ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych wyniósł w Wielkopolsce w 2018 roku 30,9% (34,6% w 2017 roku). Długotrwale bezrobocie częściej dotyczyło kobiety – udział bezrobotnych kobiet powyżej 12 miesięcy sukcesywnie wzrastał i w 2018 roku wynosił 69,0% (2014 rok – 62,9%, 2016 rok – 65,4%, 2017 rok – 69,7%).

Stopa długotrwałego bezrobocia w 2017 roku osiągnęła w województwie wielkopolskim najniższy w kraju poziom – 1,8% (w Polsce – 3,6%). Najwyższą wartością wskaźnika charakteryzowało się województwo warmińsko-mazurskie (6,6%). Analiza odsetka długotrwale bezrobotnych w stosunku do ogółu zarejestrowanych bezrobotnych wskazuje, że w 2018 roku kształtował się on w przedziale od 30,9% w województwie wielkopolskim do 45,4% w województwie podkarpackim, natomiast średnia dla kraju wyniosła 39,6%.

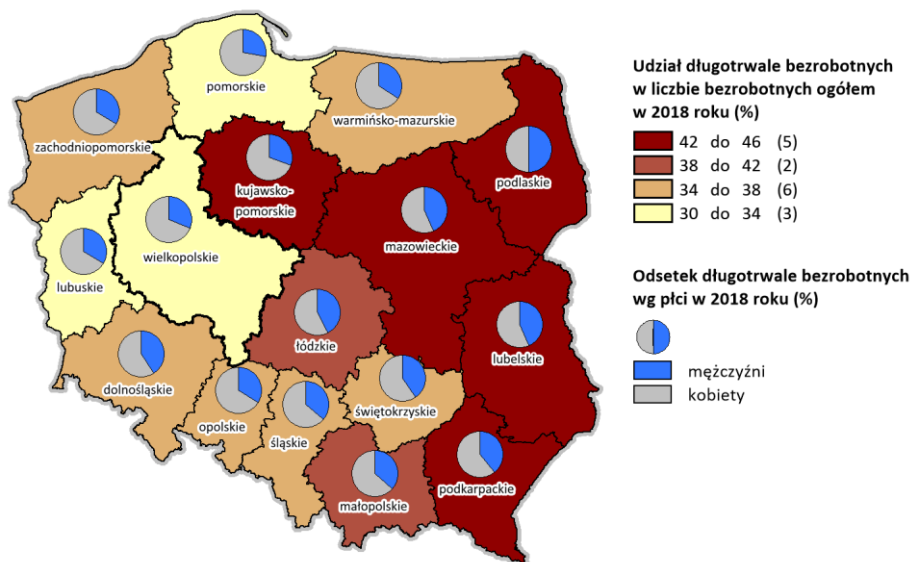
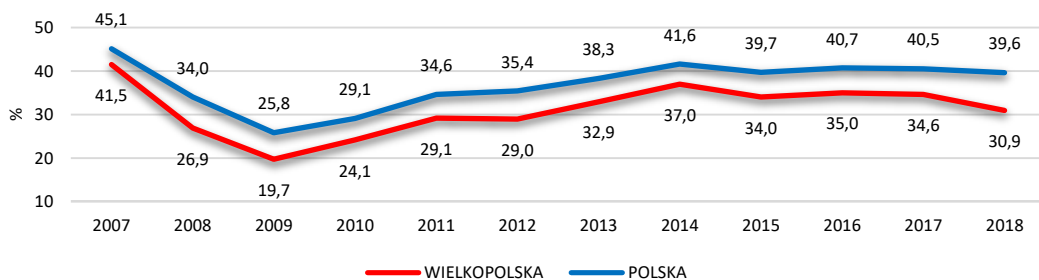
W 2018 roku najwyższym udziałem bezrobotnych zarejestrowanych dłużej niż 1 rok wśród bezrobotnych ogółem charakteryzował się powiat kępiński, gdzie kształtował się on na poziomie 40,3%. Długotrwale bezrobocie cechowało również mieszkańców powiatów gostyńskiego (39,2%) oraz konińskiego (38,5%). Najmniejszy udział tej kategorii bezrobotnych odnotowano natomiast na terenie powiatów: pleszewskiego (14,0%), kolskiego (16,0%), czarnkowsko-trzcianeckiego (17,9%) oraz nowotomyskiego (18,8%).

⁹⁵ Długotrwale bezrobotny - osoba bezrobotna pozostająca w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres 12 miesięcy w okresie ostatnich dwóch lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych w miejscu pracy (za: GUS)

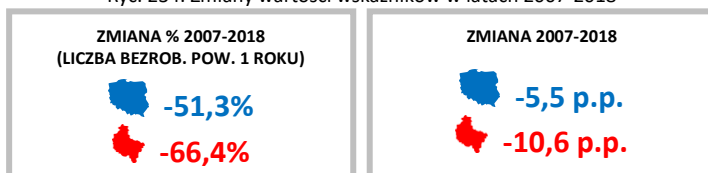
Ryc. 232. Liczba bezrobotnych zarejestrowanych pozostających bez pracy dłużej niż 1 rok w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (os.)

Ryc. 233. Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (%)

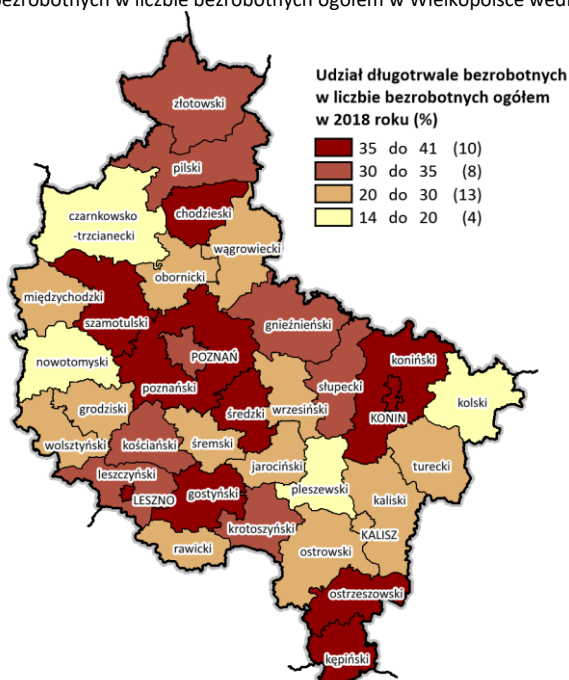

Ryc. 234. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 235. Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem w Wielkopolsce według powiatów w 2018 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.2.6.4. Bezrobotni powyżej 50. roku życia

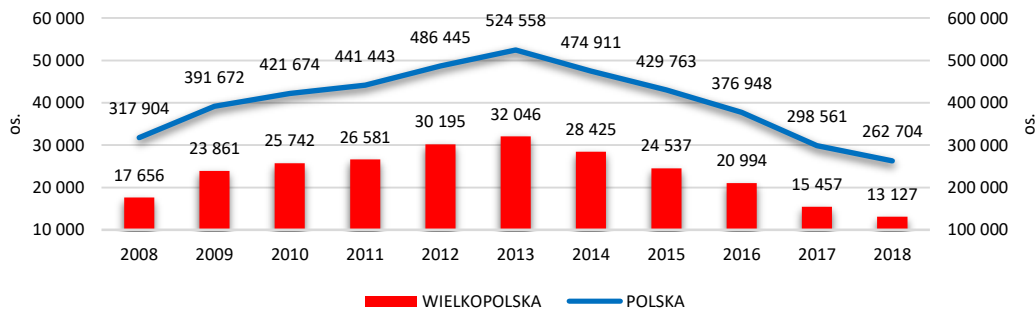
Osoby bezrobotne w wieku 50 lat i więcej są kolejną kategorią bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. W wyniku starzenia się społeczeństwa i w związku z tym starzenia się populacji bezrobotnych, systematycznie wzrastał odsetek bezrobotnych powyżej 50. roku życia. Trend ten został zatrzymany w 2017 roku – prawdopodobnie w następstwie obniżenia wieku emerytalnego i wyrejestrowania z ewidencji bezrobotnych tych, którzy ten wiek osiągnęli⁹⁶. Mimo to w województwie wielkopolskim odsetek bezrobotnych w tym wieku jest dość wysoki – 25,8% w 2018 roku (26,3% w 2017 roku), w kraju – 27,1% (27,6% w 2017 roku).

Rok 2018 był piątym z kolei, gdy w Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, liczba zarejestrowanych bezrobotnych ogółem zmniejszyła się (odpowiednio o 93 965 osób tj. 64,9% i o 1 188 995 osób tj. o 55,1%). Porównywalna sytuacja dotyczyła liczby zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 50 lat i więcej, która w województwie wielkopolskim w latach 2013-2018 zmniejszyła się o 18 919 osób tj. o 59,0% (w kraju o 261 854 osób tj. o 49,9%). Oznacza to, że dynamika spadku liczby bezrobotnych powyżej 50 roku życia była słabsza niż dynamika spadku liczby bezrobotnych ogółem zanotowanego w analogicznym okresie.

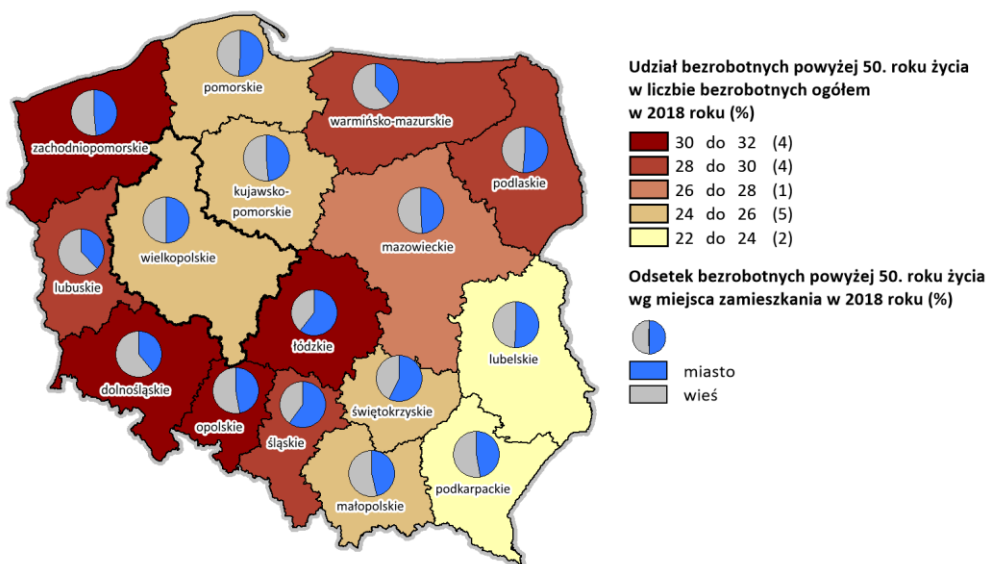
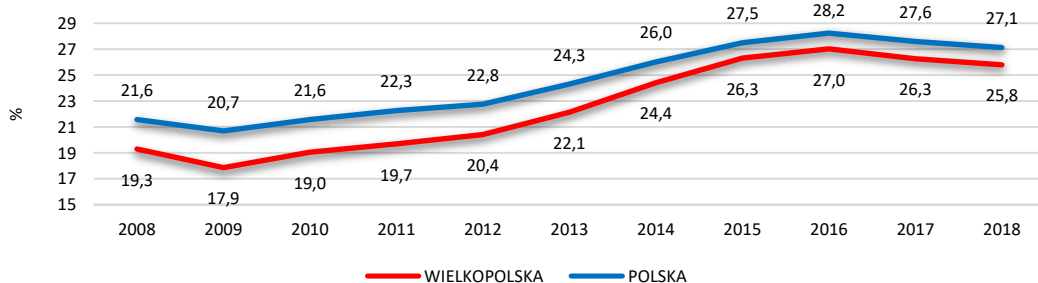
Na koniec 2018 roku w województwie wielkopolskim zarejestrowanych było 13 127 bezrobotnych omawianej kategorii, co plasowało region na 6. pozycji w kraju. Najmniejszą liczbę bezrobotnych wieku 50 lat i więcej odnotowano w województwach lubuskim (6 380 osób) i opolskim (7 068 osób), zaś największą w mazowieckim (38 143 osoby), śląskim (23 208 osób) oraz łódzkim (20 175 osób). W przypadku odsetka bezrobotnych w tym wieku zauważyć można niewielkie zróżnicowanie jego poziomu wśród województw. Kształtował się on w przedziale od 23,0% w województwie lubuskim do 31,2% w województwie opolskim, które jest jednocześnie jednym z regionów o najmniejszej liczbie osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia.

⁹⁶ Rynek pracy w Polsce w 2017 roku, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2018 r.

Ryc. 236. Liczba osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2018 (os.)

Ryc. 237. Udział osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia w liczbie bezrobotnych ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (%)

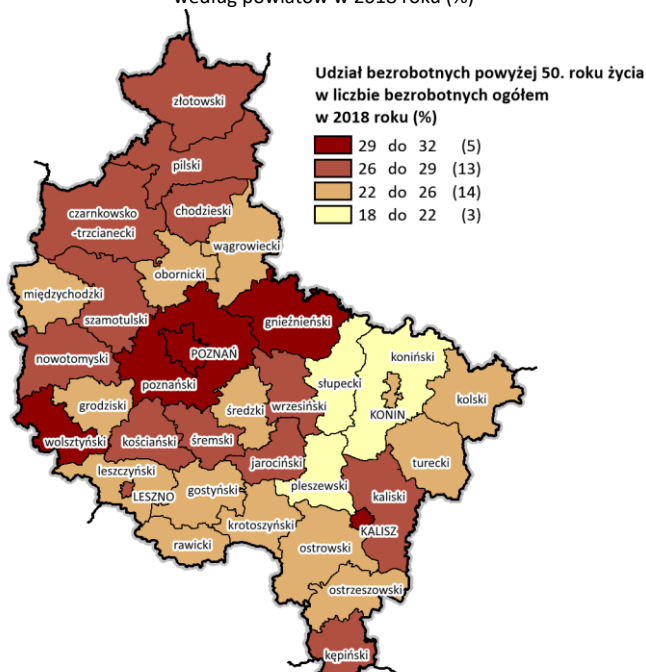
Ryc. 238. Zmiany wartości wskaźników w latach 2008-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W przypadku powiatów województwa wielkopolskiego najmniej osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia zarejestrowanych było w powiatach: śremskim (122 osoby), międzychodzkiem (127 osób) i wolsztyńskim (128 osób). Zdecydowanie najwięcej bezrobotnych w tym wieku znajdowało się w ewidencji urzędów pracy na terenie powiatu poznańskiego tj. 1 270 osób. Udział bezrobotnych powyżej 50. roku życia w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w 2018 roku kształtował się natomiast w przedziale od 18,9% w powiecie konińskim do 31,7% w Kaliszu.

Ryc. 239. Udział osób bezrobotnych powyżej 50. roku życia w liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w Wielkopolsce według powiatów w 2018 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

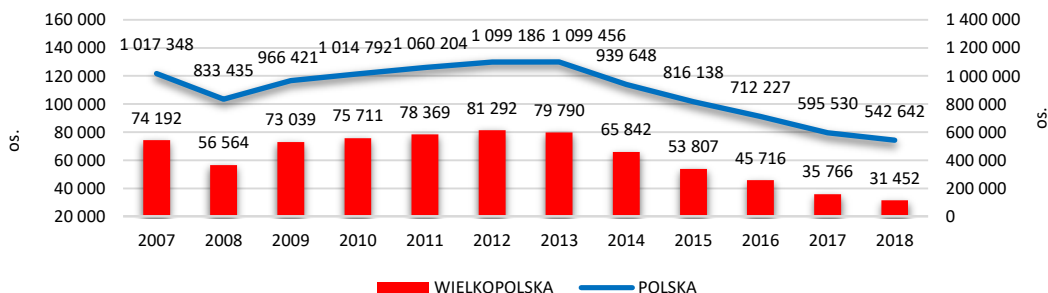
2.2.6.5. Bezrobotne kobiety

Wśród osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy dominują kobiety. Pełniona przez kobiety rola społeczna determinuje ich wysoki udział w poszczególnych kategoriach osób bezrobotnych. W 2018 roku w Wielkopolsce odnotowano znaczny udział bezrobotnych kobiet w kategoriach: osób do 30. roku życia (70,7%), długotrwale bezrobotnych (67,6%) i korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (65,2%).

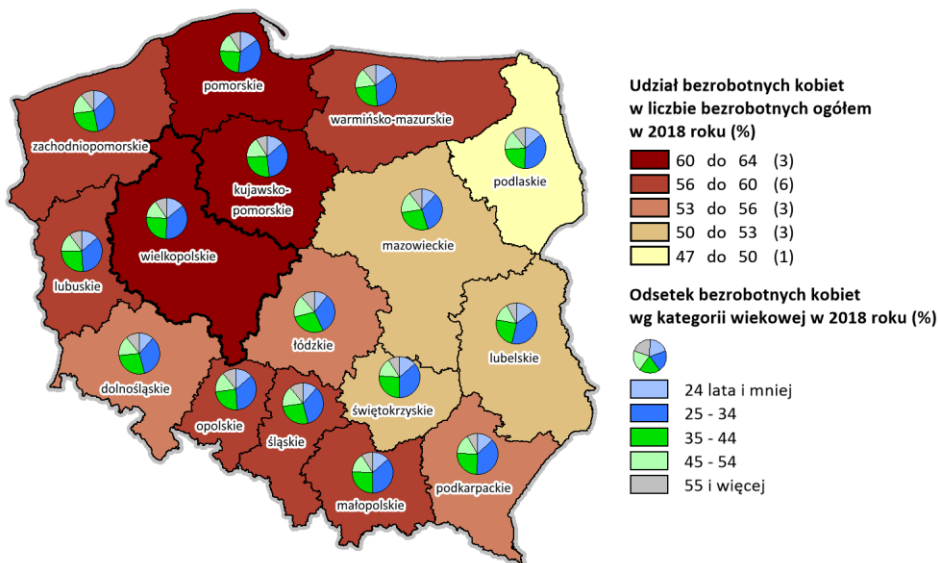
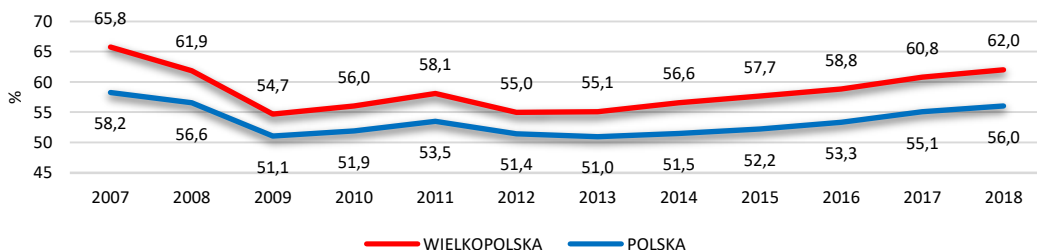
Na koniec grudnia 2018 roku w wielkopolskich powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było 31 452 bezrobotnych kobiet (w Polsce 542 642 bezrobotnych kobiet). W porównaniu do stanu w 2017 roku populacja bezrobotnych kobiet zmniejszyła się o 4 314 osób, tj. o 12,1%. W analogicznym okresie liczba bezrobotnych mężczyzn zmalała o 15,9%, a liczba bezrobotnych ogółem o 13,6%. Liczba bezrobotnych kobiet zmniejszyła się w stosunku do roku poprzedniego we wszystkich województwach. Największy spadek odnotowano w województwie śląskim (o 14,2%), a najmniejszy w województwie świętokrzyskim (o 4,1%). Pomimo spadku liczebności bezrobotnych ogółem odsetek kobiet zwiększa się i na koniec 2018 roku kobiety stanowiły 61,8% wszystkich bezrobotnych w regionie, tj. o 1,0 p.p. więcej niż w roku poprzednim i o 5,8 p.p. więcej niż średnio w Polsce. Najmniejszy odsetek bezrobotnych kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych zaobserwowano w województwie podlaskim – 47,6%, a największy w województwie pomorskim – 63,2%.

Najwyższy udział kobiet w ogólnej liczbie bezrobotnych odnotowano w powiatach: kościańskim (69,4%), ostrzeszowskim (68,9%) i śremskim (67,4%), natomiast najniższy w powiecie nowotomyskim (53,1), w Kaliszu (55,0%) i Koninie (57,3%) oraz w powiecie czarnkowsko-trzcianeckim (57,8%).

Ryc. 240. Liczba bezrobotnych kobiet w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (os.)

Ryc. 241. Udział bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (%)

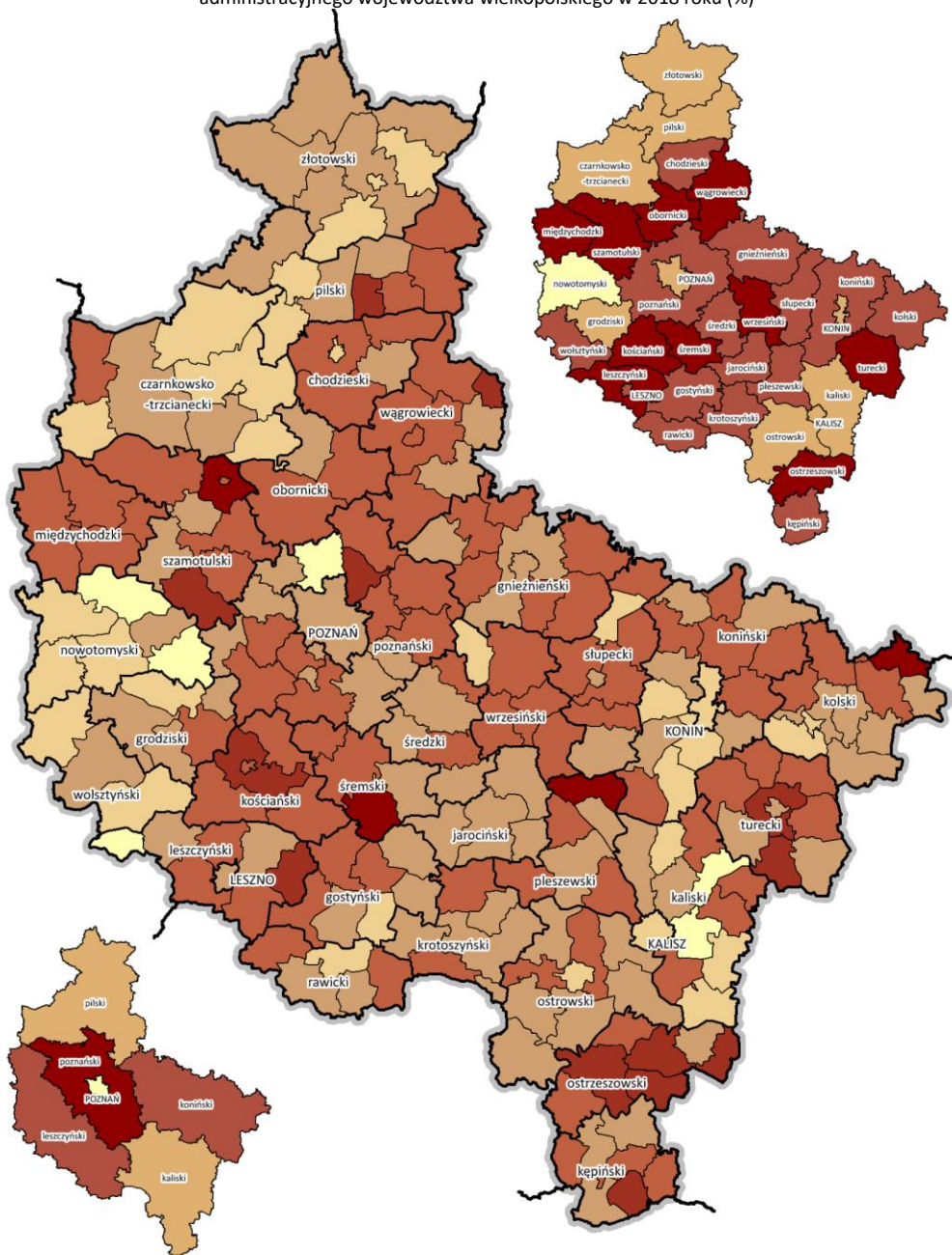

Ryc. 242. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 243. Udział bezrobotnych kobiet w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku (%)

Udział bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem w 2018 roku (%)

Gminy

76 do 80	(4)
70 do 76	(13)
64 do 70	(89)
58 do 64	(82)
52 do 58	(32)
46 do 52	(6)

Powiaty

65 do 70	(10)
60 do 65	(15)
55 do 60	(9)
50 do 55	(1)

Podregiony

64 do 65	(1)
62 do 64	(2)
60 do 62	(2)
58 do 60	(1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

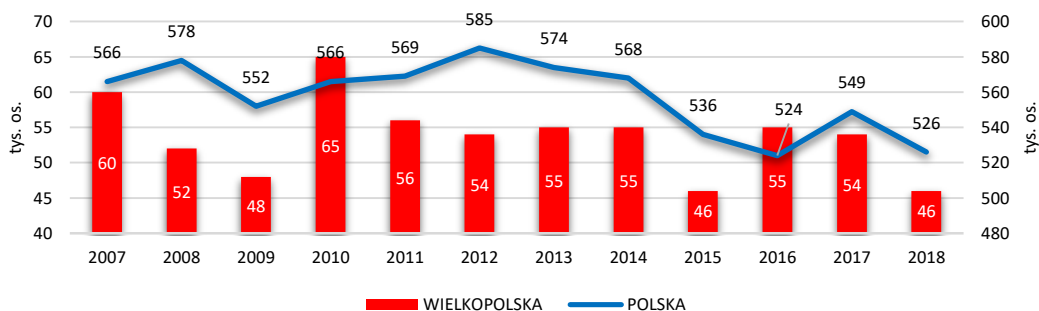
2.2.7. Osoby z niepełnosprawnościami na rynku pracy

2.2.7.1. Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych

Wyniki Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) wskazują, że w 2017 roku na obszarze województwa wielkopolskiego odnotowano 54 tys. aktywnych zawodowo (pracujących i bezrobotnych) osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej (w kraju 549 tys. osób). Liczba osób pracujących zawodowo wyniosła 52 tys., co oznacza jej spadek w odniesieniu do 2016 roku o 1,8% (w kraju 503 tys. osób, wzrost o 7,7%). Tym samym pracujący niepełnosprawni w wieku 16 lat i więcej stanowili 96,3% wszystkich osób niepełnosprawnych aktywnych zawodowo. Należy podkreślić, że aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych istotnie różni się od aktywności zawodowej ogółu sprawnej ludności. Współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej uplasował się na poziomie 16,9% (w kraju 17,6%). Różnica między odsetkiem aktywnych zawodowo osób z niepełnosprawnościami a odsetkiem aktywnych zawodowo osób sprawnych wyniosła 42,0 p.p. Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej w Wielkopolsce w 2017 roku osiągnął poziom 16,3% tj. o 50,6 p.p. niższy niż w przypadku wskaźnika dotyczącego osób sprawnych. Największym udziałem niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej wśród zatrudnionych charakteryzowały się województwa: pomorskie (21,5%), lubuskie (21,3%) oraz podkarpackie (18,9%). Na przestrzeni lat wartość wskaźnika zatrudnienia osób z niepełnosprawnością w Wielkopolsce ulegała nieznacznym zmianom. W porównaniu z rokiem 2007 jego wartość wzrosła o 0,6 p.p.

Bardzo liczną grupę w Wielkopolsce, jak i w całym kraju, stanowią osoby niepełnosprawne bierne zawodowo, których w 2018 roku było 265 tys., czyli 82,8% populacji osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej (w kraju 2 565 tys. osób, tj. 82,4%). Najbardziej liczną populację biernych zawodowo niepełnosprawnych zaobserwowano w województwie: mazowieckim (274 tys. osób), śląskim (248 tys. osób) i małopolskim (244 tys. osób). Przyczyn bierności zawodowej wśród niepełnosprawnych należy szukać w różnorodnych barierach w dostępie do rynku pracy, których realizowana w Polsce polityka społeczna nie usuwa a jedynie niweluje. Dla osób z niepełnosprawnością możliwość funkcjonowania na rynku pracy jest bardzo ważna. Praca zawodowa stanowi dla nich nie tylko źródło dochodów, ale jest też formą terapii (wzrasta poczucie własnej wartości). Dlatego tak bardzo istotne jest wspieranie zatrudnienia osób z niepełnosprawnością.

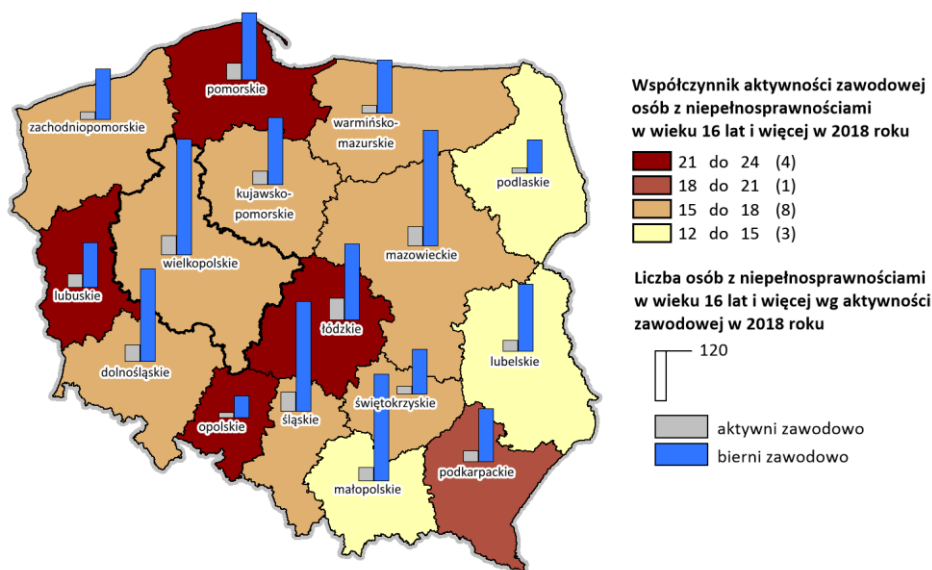
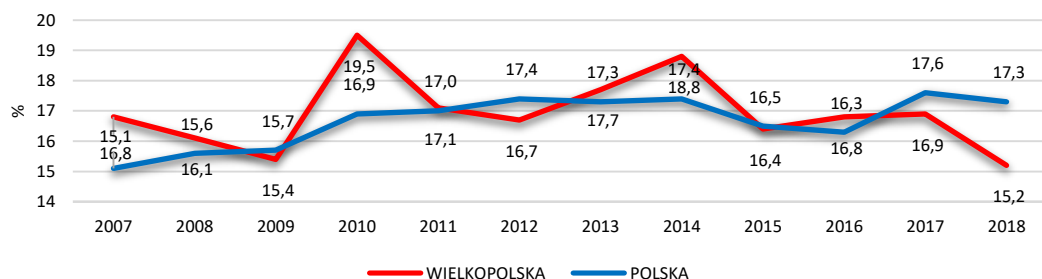
Ryc. 244. Liczba osób z niepełnosprawnościami aktywnych zawodowo w wieku 16 lat i więcej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018⁹⁷ (tys. os.)

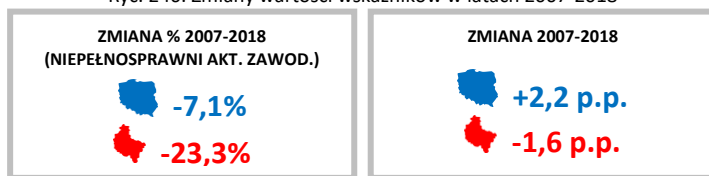
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BAEL, WUP w Poznaniu

⁹⁷ Dane średnioroczne.

Ryc. 245. Współczynnik aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami w wieku 16 lat i więcej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku⁹⁸ (%)

Ryc. 246. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BAEL, WUP w Poznaniu

2.2.7.2. Bezrobocie osób niepełnych

Na przestrzeni ostatnich lat w województwie wielkopolskim odnotowano silne tendencje spadku stopy bezrobocia rejestrowanego. Na koniec 2018 roku stopa bezrobocia ukształtowała się na poziomie 3,1% i był to najniższy wynik w kraju. Sytuacja osób niepełnych na rynku pracy nie prezentuje się jednak tak pozytywnie i wciąż wymaga szczególnej uwagi oraz wprowadzania narzędzi w celu jej poprawy.

Na koniec 2018 roku w Wielkopolsce zarejestrowanych było 4 072 (w Polsce 61 118 osób) niepełnych bez zatrudnienia, w tym 2 047 kobiet. W analogicznym okresie poprzedniego roku

⁹⁸ Dane średnioroczne.

liczba ta była wyższa o 573 osoby. Więcej bezrobotnych niepełnosprawnych odnotowano w miastach – 2 843 osoby niż na wsi – 1 802 osoby (2017 rok).

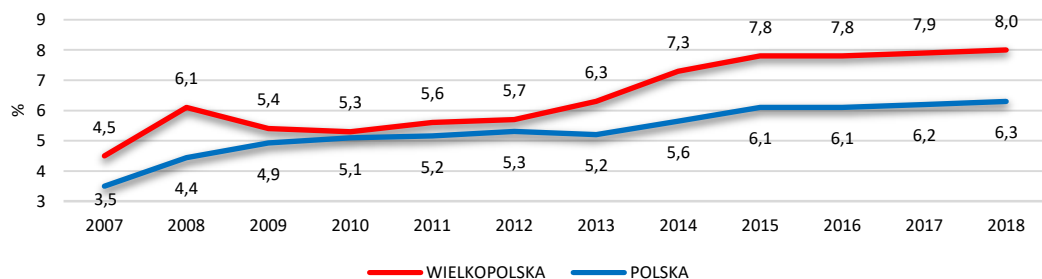
W Wielkopolsce zarejestrowane bezrobotne osoby niepełnosprawne stanowiły w 2018 roku 8,0% wszystkich bezrobotnych w regionie (w kraju 6,3%). Odsetek ten od 2015 roku utrzymywał się na zbliżonym poziomie, jednak w przeciągu ostatnich dziesięciu lat odnotowano jego tendencję wzrostową. Na koniec 2018 roku udział bezrobotnych z niepełnosprawnościami był o 3,5 p.p. wyższy niż w 2007 roku. Odsetek bezrobotnych niepełnosprawnych wykazuje dość silne zróżnicowanie regionalne. Powiatami o najwyższych udziałach tej kategorii bezrobotnych w rejestrach były w 2018 roku: wolsztyński (18,5%), m. Kalisz (15,6%), śremski (12,8%) oraz wrzesiński (12,6%). Najniższe wartości odnotowano natomiast w powiatach: ostrzeszowskim (4,3%), konińskim (4,7%) i średzkim (4,9%).

Na koniec 2017 roku najwięcej bezrobotnych Wielkopolan z niepełnosprawnością posiadało wykształcenie zasadnicze zawodowe (35,7%) oraz gimnazjalne lub niższe (31,0%). Najmniej liczną grupę stanowili bezrobotni legitymujący się wykształceniem wyższym (6,6%).

Ryc. 247. Liczba bezrobotnych niepełnosprawnych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (os.)

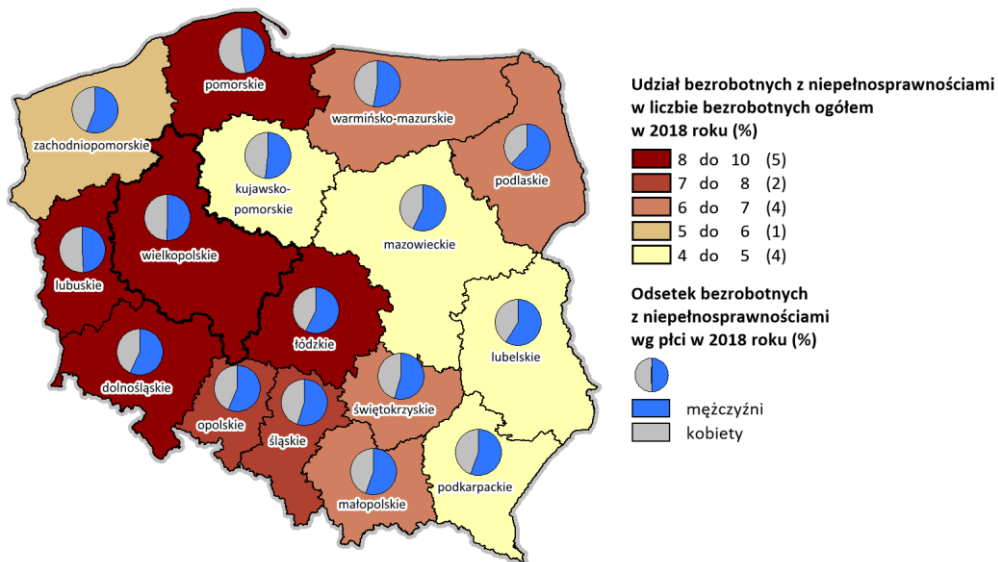

Ryc. 248. Udział osób niepełnosprawnych w ogóle bezrobotnych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (%)

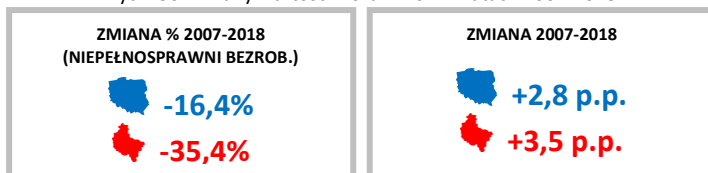

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BAEL, WUP w Poznaniu

Ryc. 249. Udział osób niepełnosprawnych w ogóle bezrobotnych w Polsce według województw w 2018 roku (%)

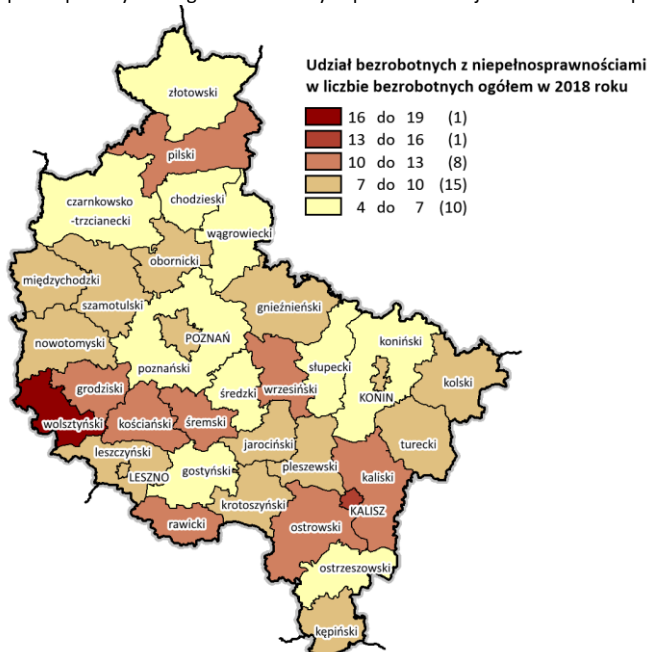

Ryc. 250. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BAEL, WUP w Poznaniu

Ryc. 251. Udział osób niepełnosprawnych w ogóle bezrobotnych powiatach województwa wielkopolskiego w 2018 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BAEL, WUP w Poznaniu

2.2.8. Cudzoziemcy na rynku pracy

Krajowy rynek pracy od kilku lat notuje niezmiennie rosnące zapotrzebowanie na pracę cudzoziemców. Wzmożony wzrost zainteresowania polskich pracodawców obywatelami zza granicy podyktowany jest spadkiem stopy bezrobocia oraz liczby osób w wieku produkcyjnym. Problemem stał się nadmiar ofert pracy wobec chętnych do podjęcia zatrudnienia. Poszukuje się głównie pracowników do prac prostych, przy produkcji, w budownictwie i usługach, ale również pracowników wykwalifikowanych.

Dzięki dobrej sytuacji gospodarczej Wielkopolska stanowi atrakcyjny rynek pracy dla osób zza wschodniej granicy. Powodami są: bliskość geograficzna, wyższe zarobki niż w kraju rodzimym oraz liberalizacja reguł dostępu do polskiego rynku pracy. Zmiana uregulowań prawnych pozwala na stosowanie uproszczonej procedury dotyczącej podjęcia pracy przez obywateli sześciu państw: Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Rosji i Ukrainy. Obywatele tych krajów nie muszą zdobywać zezwolenia na pracę w okresie maksymalnie 180 dni w ciągu kolejnych 12 miesięcy, mogą ją wykonywać na podstawie oświadczenia przyszłego pracodawcy złożonego w powiatowym urzędzie pracy⁹⁹. W 2017 roku do powiatowych urzędów pracy w województwie wielkopolskim wpłynęły 182 194 oświadczenia o zamiarze zatrudnienia cudzoziemców na zasadach uproszczonych (w kraju liczba ta przekroczyła 1,8 mln). Z tego 68,1% oświadczeń dotyczyło mężczyzn, a 31,9% dotyczyło kobiet. W porównaniu do 2009 roku liczba zarejestrowanych oświadczeń w regionie wzrosła ponad 25-krotnie (w kraju niemal 10-krotnie). Najwięcej zarejestrowanych oświadczeń odnosiło się do zawarcia umowy zlecenia (58%) na okres 3-6 miesięcy (84%).

Zdecydowanie najwięcej cudzoziemców pracuje na terenie województwa mazowieckiego – w 2017 roku zarejestrowano tam 22,7% wszystkich oświadczeń. Drugą lokatę zajęło województwo dolnośląskie (12,0%), a Wielkopolska uplasowała się na 3. miejscu (9,9%). Najmniej oświadczeń zarejestrowały powiatowe urzędy pracy w województwach: podkarpackim (0,9%), podlaskim (1,0%) oraz warmińsko-mazurskim (1,2%), tj. regionach o najwyższym stopie bezrobocia.

Najwięcej oświadczeń o zamiarze zatrudnienia cudzoziemców dotyczyło obywateli Ukrainy. Taka sytuacja ma miejsce we wszystkich województwach. W 2017 roku w województwie wielkopolskim zarejestrowano 172 424 (tj. 94,6%) oświadczenia odnoszące się do tej nacji. Zaledwie 5,4% zarejestrowanych oświadczeń dotyczyło łącznie obywateli: Białorusi (4 620 oświadczeń), Mołdawii (1 382 oświadczenia), Gruzji (437 oświadczeń), Rosji (250 oświadczeń) oraz Armenii (141 oświadczeń).

Analiza liczby zarejestrowanych oświadczeń według powiatów wykazuje zdecydowaną, niezmienną od lat, przewagę powiatu poznańskiego i Poznania. W 2017 roku 37,1% ogółu zarejestrowanych oświadczeń dotyczyło powierzenia pracy na tym obszarze. Wśród powiatów o względnie wysokim odsetku zarejestrowanych oświadczeń wymienić należy: kaliski (6,7%) oraz ostrowski (6,4%). Najniższy udział zarejestrowanych oświadczeń dotyczył natomiast powiatów: kolskiego (0,2%), chodzieskiego, słupeckiego, śremskiego (po 0,3%) oraz złotowskiego (0,4%).

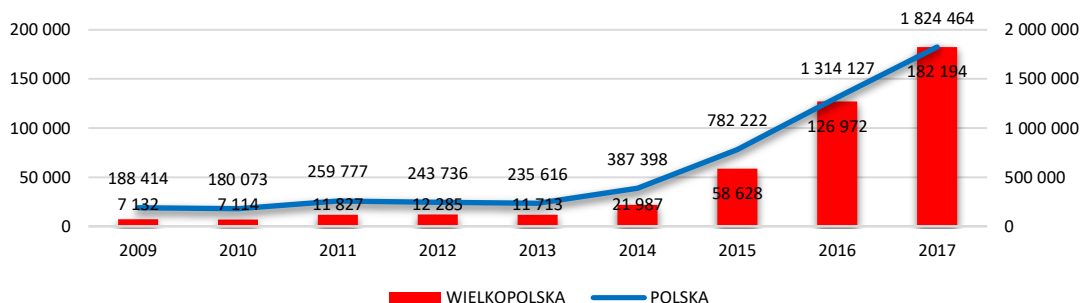
Zwiększone zainteresowanie zatrudnianiem krótkoterminowym cudzoziemców odnotowano we wszystkich branżach. W Wielkopolsce w 2017 roku największy udział w strukturze zarejestrowanych oświadczeń na zasadach uproszczonych uzyskała działalność usług administrowania (w tym zatrudnienie przez agencje pracy) – 38,1%, a także branża przemysłu (18,6%) i budownictwo (11,8%).

Z roku na rok rośnie w Wielkopolsce liczba wydawanych zezwoleń na pracę cudzoziemców. W 2017 roku wydano 21 036 pozwoleń, tj. o 51,4% więcej niż w 2016 roku (w kraju 235 626, tj. o 45,9% więcej niż w 2016 roku). Większość zezwoleń na pracę dotyczyło mężczyzn. Ich udział w ogólnej liczbie zezwoleń wydawanych w Wielkopolsce w 2017 roku wyniósł 77,7%. Zdecydowanie najwięcej zezwoleń na pracę cudzoziemców wydawanych jest w województwie mazowieckim, jednak udział tego regionu w ogólnej liczbie pozytywnych decyzji zmniejsza się. W 2015 roku było to 49,4%, a w 2017 roku 31,9%. W grupie województw z największym – po województwie mazowieckim – odsetkiem wydanych zezwoleń na pracę znalazły się: śląskie (9,8%), małopolskie (9,4%) oraz wielkopolskie (8,9%). Najmniej

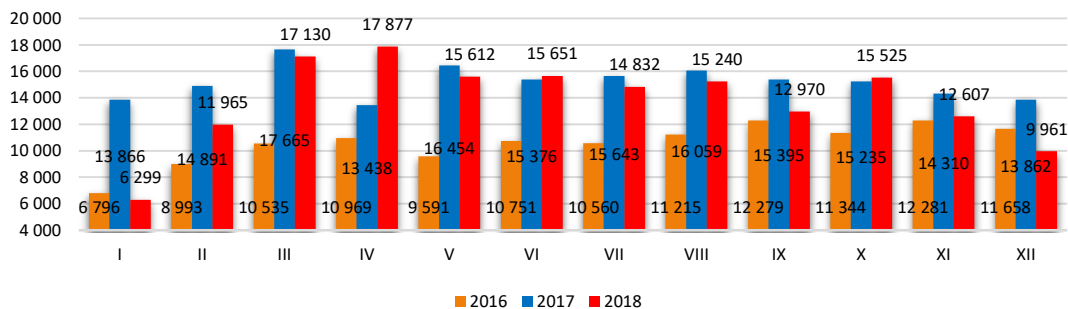
⁹⁹ Cudzoziemcy na wielkopolskim rynku pracy, rozdz. 2.1. Zasady zatrudnienia obywateli państw trzecich w Polsce, WUP w Poznaniu, 2018 r.

zezwoleń na pracę wydanych zostało w województwach: podlaskim (1,2%), świętokrzyskim (1,4%) oraz podkarpackim (1,6%).

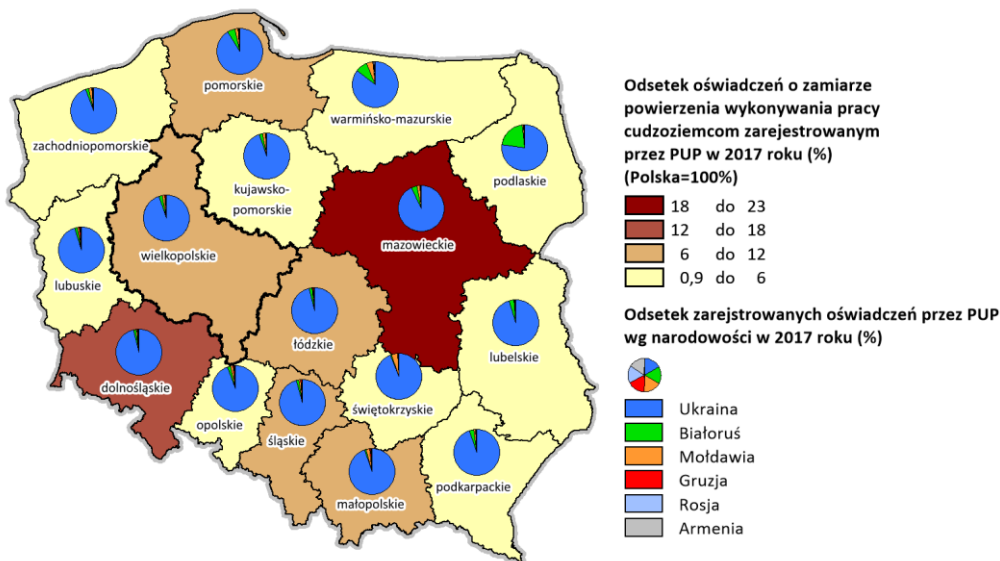
Ryc. 252. Liczba oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcom zarejestrowanych przez powiatowe urzędy pracy w Wielkopolsce i Polsce w latach 2009-2017

Ryc. 253. Liczba oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcom zarejestrowanych przez powiatowe urzędy pracy w Wielkopolsce w ciągu roku w latach 2016-2018

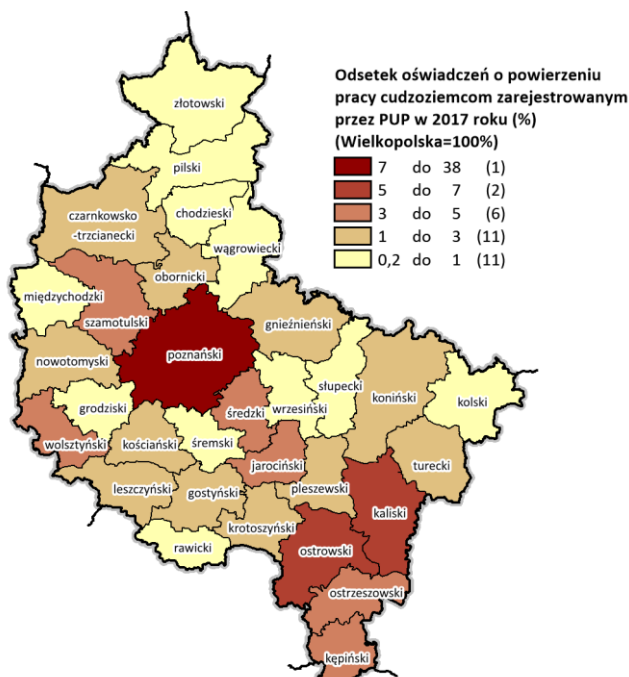

Ryc. 254. Odsetek oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcom zarejestrowanych przez powiatowe urzędy pracy w Polsce według województw w 2017 roku (%), Polska=100%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz – Cudzoziemcy na wielkopolskim rynku pracy w 2017 roku, WUP w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

Ryc. 255. Odsetek oświadczeń o powierzeniu pracy cudzoziemcom zarejestrowanych przez powiatowe urzędy pracy w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (%; Wielkopolska=100%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz – Cudzoziemcy na wielkopolskim rynku pracy w 2017 roku, WUP w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

2.2.9. Sytuacja materialna, wynagrodzenia i świadczenia emerytalno-rentowe

2.2.9.1. Sytuacja materialna i wynagrodzenia

Sytuacja materialna wielkopolskich gospodarstw domowych ulega systematycznej poprawie. W 2017 roku przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny (przeznaczany na wydatki na towary i usługi) przypadający na 1 osobę w gospodarstwach kształtował się na poziomie 1 606,64 zł wobec 889,52 zł w 2007 roku. Pod tym względem Wielkopolska znalazła się na 6. miejscu w Polsce. Relacja wartości regionalnej do średniej krajowej uległa zmianie – w 2017 roku była wyższa niż w Polsce (1 598,13 zł), z kolei w 2007 była niższa niż w kraju (928,87 zł).

W województwie wielkopolskim obserwuje się poprawę sytuacji w zakresie zagrożenia ubóstwem materialnym. W 2017 roku wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym osiągnął poziom 15,5% (19,2% w 2007 roku) przy granicy ustalonej na poziomie 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym, czyli odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej minimum egzystencji, wyniósł 5,6% (6,9% w 2007 roku), zaś odsetek osób w gospodarstwach domowych żyjących poniżej ustawowej granicy ubóstwa osiągnął poziom 12,2% (16,1% w 2007 roku). Pozytywną tendencją jest systematyczne obniżanie się wartości wskaźników, jednak nadal w Wielkopolsce pozostają one wyższe od średnich krajowych, których wartości kształtowały się w 2017 roku na poziomie: 13,4%, 4,3% i 10,7%

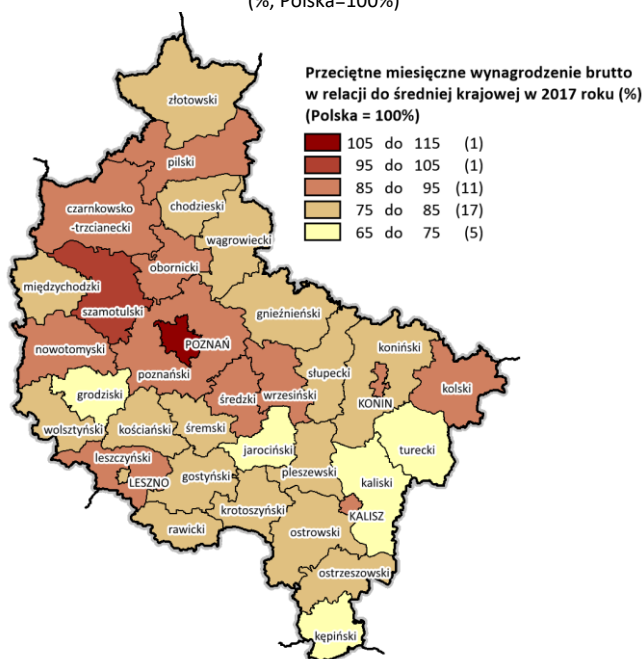
Poziom wynagrodzeń w województwie wielkopolskim systematycznie rośnie, jednak mimo to kształtuje się poniżej średniej dla Polski. W 2017 roku Wielkopolanie otrzymywali przeciętnie

miesięczne wynagrodzenie¹⁰⁰ w kwocie 4 124,13 zł brutto (średnia dla kraju 4 527,89 zł), tj. o 5,9% więcej niż przed rokiem. Bezwzględnie najlepiej zarabiano w województwie mazowieckim, gdzie przeciętne wynagrodzenie wyniosło 5 523,65 zł, tj. o 15,7% więcej niż w drugim w kolejności województwie dolnośląskim, w którym przeciętne wynagrodzenie wynosiło 4 654,51 zł. Najniższe przeciętne wynagrodzenie otrzymywali zatrudnieni na terenie województwa warmińsko-mazurskiego – 3 802,98 zł. Specyfika regionu (np. pełnione funkcje) czy położenie województwa (np. bogactwa naturalne, środowisko czy otoczenie zewnętrzne) mogą warunkować wysokość osiągniętych wynagrodzeń.

W 2017 roku w Wielkopolsce przeciętne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100%) ukształtowało się na poziomie 91,1%, a więc o 0,3 p.p. wyższym w stosunku do 2016 roku. Wynik ten lokował Wielkopolskę na 9. pozycji wśród województw¹⁰¹. Tylko w województwach: mazowieckim (122,0%) oraz dolnośląskim (102,8%) poziom wynagrodzeń przekroczył średnią krajową.

Wynagrodzenia wyższe od przeciętnego notowanego dla Wielkopolski kształtowały się w Poznaniu (5 062,37 zł, tj. o 22,8% więcej), a także w powiatach szamotulskim (4 482,37 zł, tj. o 8,7% więcej) i leszczyńskim (4 213,65 zł, tj. o 2,2% wyżej). Najniższe pensje otrzymywali pracujący w powiatach: kępińskim (2 960,24 zł, tj. o 28,2% mniej), grodziskim (3 316,55 zł, tj. o 19,6% mniej) oraz jarocińskim (3 340,73 zł, tj. o 19,0% mniej).

Ryc. 256. Przeciętne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (%; Polska=100%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

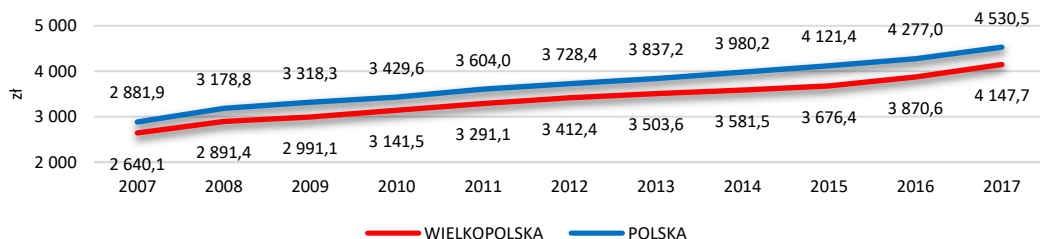
Analiza przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej (według PKD 2007) wykazała, że w 2017 roku w Wielkopolsce ukształtowało się ono na poziomie 3 937,81 zł (w kraju 4 283,73 zł). W stosunku do poprzedniego roku wzrosło o 6,1% (5,7% w kraju). Najwyższe wynagrodzenia otrzymywali zatrudnieni w sekcjach: informacja i komunikacja (6 150,65 zł), działalność finansowa i ubezpieczeniowa (5 746,23 zł) oraz administracja publiczna i obrona narodowa,

¹⁰⁰ Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących oraz zatrudnionych za granicą.

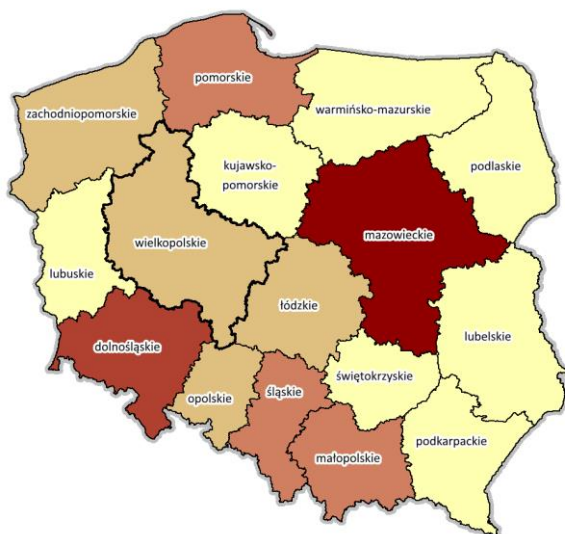
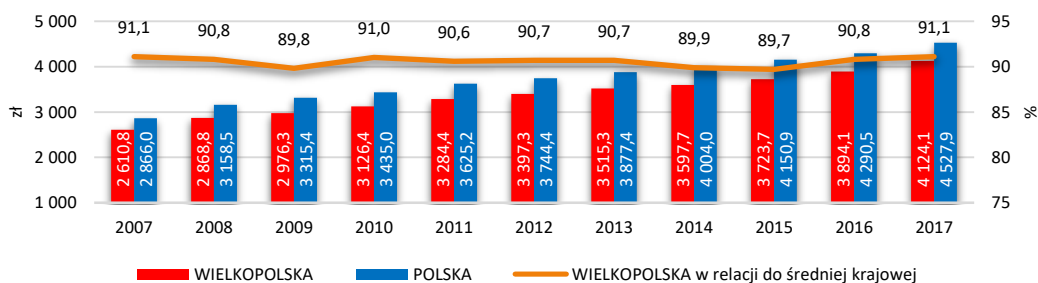
¹⁰¹ Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

obowiązkowe zabezpieczenia społeczne (5 175,12 zł). Wynagrodzenia niższe od przeciętnego w regionie pobierali pracujący w sekcjach: działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi (2 553,05 zł), pozostała działalność usługowa (3 123,27 zł) a także usługi w zakresie administrowania i działalność wspierająca (3 186,78 zł).

Ryc. 257. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w sektorze przedsiębiorstw według PKD 2007 w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (zł)

Ryc. 258. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (zł) oraz w relacji do średniej krajowej w Polsce według województw w 2017 roku (%)¹⁰²

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej w 2017 roku (%) (Polska = 100%)

- 108 do 122 (1)
- 102 do 108 (1)
- 96 do 102 (3)
- 90 do 96 (4)
- 84 do 90 (7)

ZMIANA % 2007-2017 (WYNAGRODZ. W PRZEDS.)

57,2%

57,1%

ZMIANA % 2007-2017 (WYNAGRODZ. OGÓŁEM)

58,0%

57,9%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹⁰² Bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, jednostek sfery budżetowej niezależnie od liczby pracujących oraz zatrudnionych za granicą.

2.2.9.2. Świadczenia emerytalno-rentowe

W 2017 roku w województwie wielkopolskim liczba emerytów i rencistów pobierających świadczenia z Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) lub z Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) wyniosła łącznie 754 242 osoby (w kraju 8 935 187 osób). Wobec liczby ludności Wielkopolski grupa emerytów i rencistów stanowiła 21,6%, a wobec ogólnej liczby korzystających ze świadczeń społecznych w kraju – 8,4%. Świadczenia z ZUS pobierały 636 842 osoby, tj. 84,4% wszystkich świadczeniobiorców w województwie (w kraju – 82,4%). Zbiorowość emerytów i rencistów pobierających świadczenia z ZUS zwiększyła się w stosunku do 2016 roku o 0,8% (w kraju wzrost o 0,6%), natomiast liczba świadczeniobiorców KRUS zmniejszyła się o 0,3% (w kraju spadek o 1,6%). W grupie osób korzystających ze świadczeń ZUS dominowali emeryci, których udział kształtował się na poziomie 67,0%, tj. o 1,3 p.p. wyższym niż w 2016 roku. Świadczeniobiorcy z KRUS liczyli w Wielkopolsce 117 400 osób, a 75,5% z nich pobierało emerytury (w kraju udział emerytów z KRUS – 78,1%).

W ciągu ostatnich 10 lat największą łączną liczbę pobierających świadczenia emerytalno-rentowe w województwie wielkopolskim odnotowano w 2009 roku (775 921 osób). Następnie w latach 2010-2014 zaobserwowano spadek liczebności tej zbiorowości, a od 2015 roku notuje się niewielki wzrost liczby świadczeniobiorców ZUS i KRUS łącznie.

Zdecydowanie największą liczbę emerytów i rencistów odnotowano w województwach: śląskim (1 151 366 osób) oraz mazowieckim (1 133 447 osób), natomiast najniższa w województwach opolskim (200 069 osób) i lubuskim (216 860 osób). W odniesieniu do liczby ludności najwyższy odsetek emerytów i rencistów charakteryzowało się województwo śląskie (25,3%), a najniższym województwo pomorskie (19,5%).

W 2017 roku w Wielkopolsce przeciętna emerytura brutto z ZUS wyniosła 2 128,21 zł (w kraju 2 253,57 zł), a więc wobec 2016 roku wzrosła o 2,5% (w kraju wzrost o 2,2%). Najwyższe świadczenia wypłacano w województwach: śląskim (przeciętnie 2 645,19 zł) i mazowieckim (2 266,54 zł) a najniższą przeciętną emeryturę wypłacano w województwie podkarpackim (1 927,28 zł).

Według analizy przeprowadzonej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych¹⁰³ średnia wysokość emerytury w Polsce w 2017 roku wyniosła 2 085,60 zł, przy czym w przypadku kobiet –1 747,25 zł, a dla mężczyzn 2 582,96 zł.

Przeciętne świadczenie emerytalno-rentowe pobierane przez rolników indywidualnych z KRUS w województwie wielkopolskim kształtowało się na poziomie 1 181,02 zł i było zbliżone do średniego świadczenia z KRUS w kraju tj. 1 200,00 zł. W porównaniu do 2016 roku wzrost emerytury z KRUS wyniósł 0,5%.

Ryc. 259. Przeciętna liczba emerytów i rencistów w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017¹⁰⁴ (tys. os.)

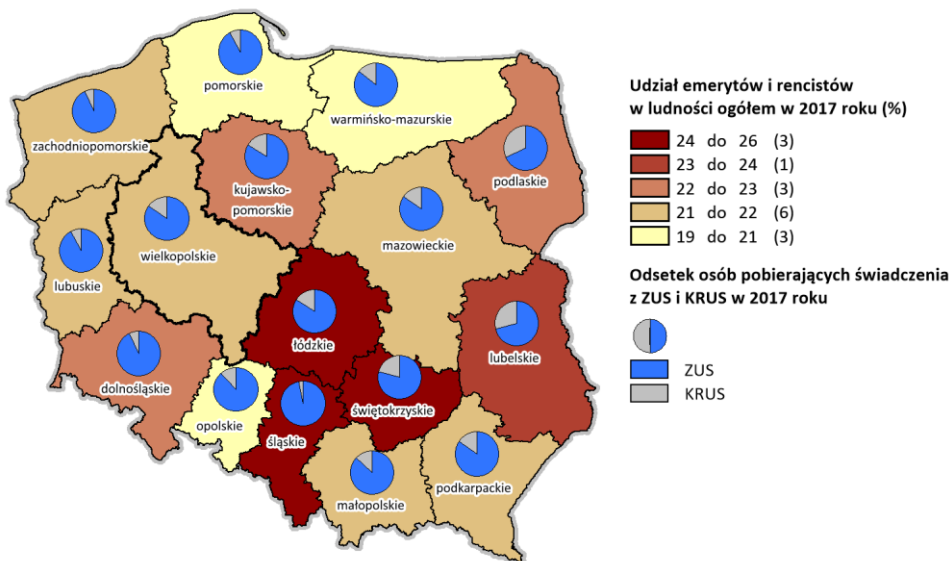
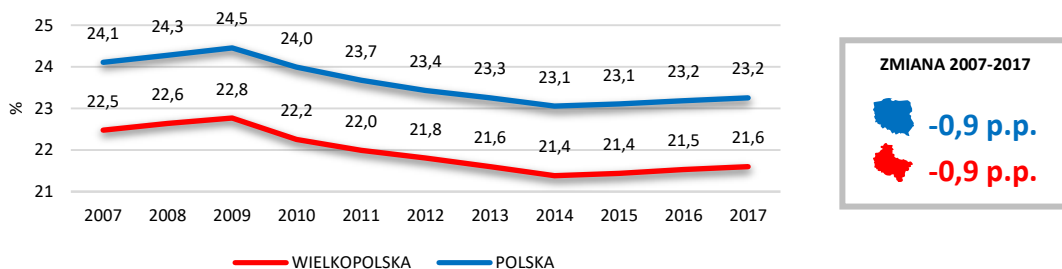

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹⁰³ Struktura wysokości emerytur i rent wypłacanych przez ZUS po waloryzacji i podwyższeniu świadczeń najniższych w marcu 2017 roku, Departament Statystyki i Prognoz Aktuarialnych, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, 2017 r.

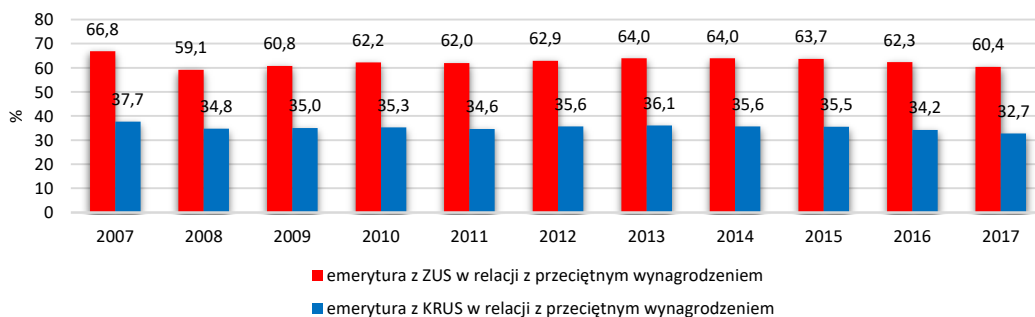
¹⁰⁴ Emeryci i renciści pobierający świadczenia z ZUS lub KRUS.

Ryc. 260. Udział emerytów i rencistów w ludności ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

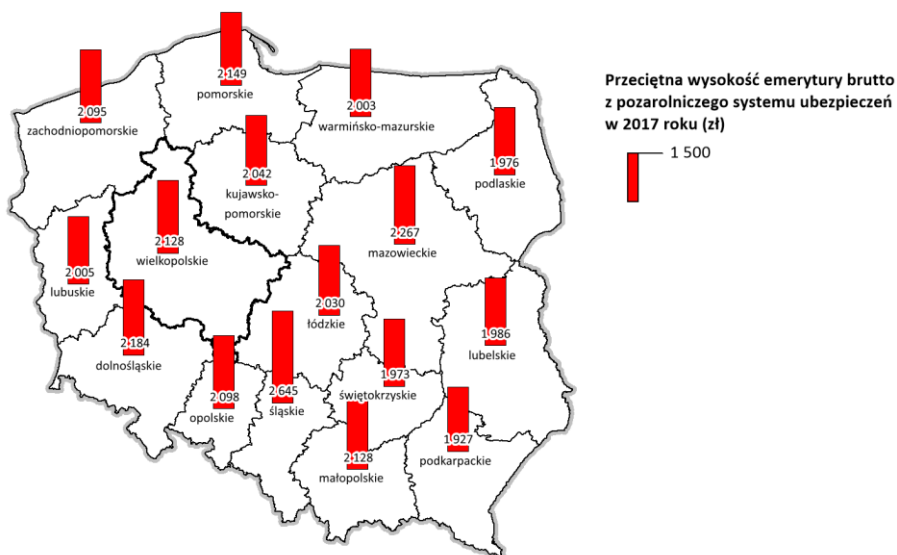
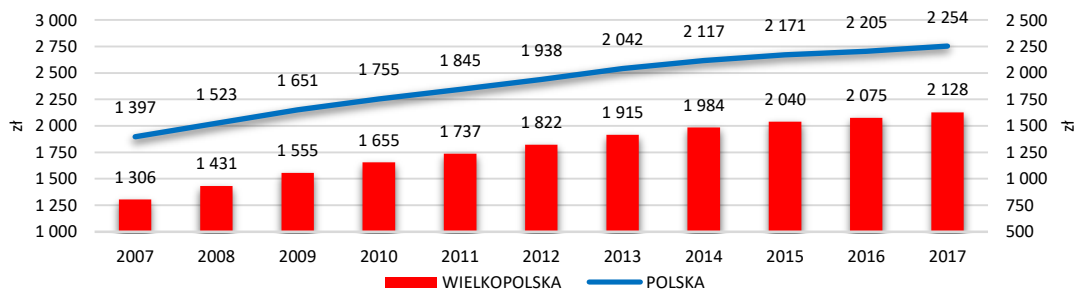
Ryc. 261. Relacja przeciętnej miesięcznej emerytury brutto z ZUS oraz przeciętnej miesięcznej emerytury z KRUS do przeciętnego wynagrodzenia w gospodarce narodowej w Polsce w latach 2007-2017¹⁰⁵ (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹⁰⁵ Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto pomniejszone o składki na obowiązkowe ubezpieczenie społeczne.

262. Przeciętna emerytura brutto z ZUS w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Podsumowanie:

- Sytuacja na wielkopolskim rynku pracy jest niezmiennie od kilku lat bardzo korzystna, charakteryzująca się dobrą koniunkturą gospodarczą. Świadczą o tym m.in. rosnąca liczba pracujących (3. lokata wśród województw), zwiększające się przeciętne zatrudnienie oraz rosnące wynagrodzenie brutto. Wskaźnik stopy bezrobocia wciąż utrzymuje się na najniższym poziomie w kraju. Spadająca liczba osób bezrobotnych w województwie wielkopolskim spowodowała jednak występowanie zjawiska narastającego braku chętnych do pracy, co ilustruje stosunek liczby ofert pracy do liczby bezrobotnych. Braki kadrowe uzupełniane są z powodzeniem głównie pracownikami zza wschodniej granicy, zwłaszcza z Ukrainy. Region zajmuje 3. pozycję na tle innych województw pod względem liczby zarejestrowanych przez powiatowe urzędy pracy oświadczeń o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcom.
- W województwie wielkopolskim obserwuje się poprawę dostępu do placówek opieki nad dziećmi do lat 3 (głównie na terenach miejskich), która przyczynia się do systematycznego zwiększania się odsetka dzieci objętych opieką żłobkową. Jednocześnie liczba dzieci w wieku do 3 lat systematycznie maleje. Dostępność do różnych form opieki nad małym dzieckiem w dalszym ciągu nie zaspakaja w pełni potrzeb pracujących rodziców i często stanowi barierę wejścia lub powrotu na rynek pracy po urodzeniu dziecka.

- Dostępność placówek opieki nad dziećmi do lat 3 w regionie jest zróżnicowana przestrzennie, wynika to z różnych czynników, takich jak: codzienne migracje ludności do pracy i korzystanie z infrastruktury w dogodniejszym miejscu niż miejsce zamieszkania, które mają znaczenie przy wykazywaniu nadwyżki (głównie na terenach miejskich) lub niedoboru (głównie na terenach wiejskich) liczby miejsc w placówkach. Mniejsza liczba dzieci w określonych obszarach wiąże się z wyższym kosztem utrzymania infrastruktury oraz znalezienia personelu/kadry zapewniającej właściwą jakość opieki. Dlatego wdrożenie w regionie działań mających na celu zniwelowanie różnic w dostępie do usług opiekuńczych nad dziećmi do lat 3 jest istotne.
- W Wielkopolsce nadal utrzymuje się duże zróżnicowanie terytorialne bezrobocia rejestrowanego. Najwyższe wartości wskaźnika notuje się niezmiennie na północy i wschodzie regionu, a najniższe w jego centralnej części. Powiaty centralne są rozwinięte gospodarczo, skupiają dużą liczbę przedsiębiorstw oferujących największą i najbardziej zróżnicowaną liczbę miejsc pracy.
- Trwałym zjawiskiem na wielkopolskim rynku pracy jest znaczna przewaga liczby bezrobotnych kobiet. Odsetek bezrobotnych kobiet w ogóle bezrobotnych systematycznie się zwiększa, pomimo spadku ich liczebności. Kobiety pełnią ważną rolę społeczną polegającą na rodzeniu i wychowywaniu dzieci, a to często opóźnia bądź uniemożliwia im podjęcie zatrudnienia lub powrót na rynek pracy.
- Sytuacja osób niepełnosprawnych na rynku pracy jest trudna. Ograniczona sprawność często uniemożliwia wykonywanie pracy stosownej do posiadanych kwalifikacji czy preferencji. Odsetek biernych zawodowo osób niepełnosprawnych w populacji niepełnosprawnych ogółem jest w regionie niezmiennie bardzo wysoki. Zmniejszyła się liczba aktywnych zawodowo. W odniesieniu do osób niepełnosprawnych w wieku 16 lat i więcej współczynnik aktywności zawodowej nieustannie kształtuje się na niskim poziomie. Tak jak w przypadku kobiet, liczba bezrobotnych niepełnosprawnych maleje ale rośnie ich udział w ogóle bezrobotnych.
- Systematycznie rośnie poziom wynagrodzeń w Wielkopolsce, jednak wciąż jest niższy od średniej krajowej. Relacja wysokości wynagrodzeń kobiet i mężczyzn nie zmienia się – przeciętne wynagrodzenie kobiet jest niższe.
- Z roku na rok rośnie w województwie wielkopolskim liczba emerytów. Wpływ na taką sytuację ma osiągnięcie wieku emerytalnego przez osoby z powojennego wyżu demograficznego oraz wejście w życie ustawy obniżającej wiek emerytalny.

2.3. Edukacja

W dobie obecnych przemian gospodarczych następuje stały wzrost znaczenia wiedzy jako niematerialnego zasobu determinującego rozwój. Dążąc do uzyskania przewagi konkurencyjnej, regiony, miasta, a także podmioty gospodarcze skupiają się na generowaniu zasobów wiedzy oraz jej efektywnym wykorzystaniu poprzez kapitał ludzki. Edukacja jest kluczowym etapem rozwoju służącym przystosowaniu młodzieży do późniejszej aktywności społeczno-zawodowej. Niestety identyfikowane od wielu lat niedopasowanie struktury wykształcenia absolwentów do potrzeb rynku pracy w powiązaniu z niechęcią uzupełniania swojej wiedzy i ciągłego podnoszenia kwalifikacji w ramach kształcenia ustawicznego, skutkuje wzrostem bezrobocia, w szczególności w grupach najbardziej zagrożonych tym zjawiskiem. Ważne jest zatem, aby system edukacji systematycznie dostosowywał się do zmian popytu na pracę, w tym poprzez efektywne funkcjonowanie systemu doradztwa zawodowego dla uczniów.

Należy pamiętać, że pierwszym etapem kształcenia w systemie oświaty jest wychowanie przedszkolne. Kwestia dostępności miejsc i placówek na tym poziomie edukacji jest istotna w kontekście konieczności pogodzenia pracy z opieką nad dziećmi oraz rozpoczęcia kształcenia dzieci na bardzo wczesnym etapie rozwoju.

Reforma struktury szkolnictwa wprowadzona ustawą z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r. poz. 996) oraz Ustawą z dnia 14 grudnia 2016 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r. poz. 59, ze zm.) zakłada zmiany dotyczące ustroju szkolnego oraz związanych z tym modyfikacji w organizacji i funkcjonowaniu szkół i placówek oświatowych. Nowe przepisy realizowane są w Polsce od 1 września 2017 roku, z kolei szereg zmian weszło w życie od roku szkolnego 2018/2019.

Dotychczasowy ustrój szkolny obejmujący: 6-letnią szkołę podstawową, 3-letnie gimnazjum, 3-letnie liceum ogólnokształcące, 4-letnie technikum, 3-letnią zasadniczą szkołę zawodową oraz szkoły policealne, uległ przekształceniu. Docelowo struktura szkolnictwa, wynikająca z ww. Ustawy, wprowadza: 8-letnią szkołę podstawową, 4-letnie liceum ogólnokształcące, 5-letnie technikum, 3-letnią branżową szkołę I stopnia, 2-letnią branżową szkołę II stopnia, 3-letnią szkołę specjalną przysposabiającą do pracy oraz szkołę policealną. Od roku szkolnego 2017/2018 uczniowie kończący w roku poprzednim klasę VI szkoły podstawowej stali się uczniami VII klasy. W kolejnym roku szkolnym 2018/2019 wygaszone zostały gimnazja, a ten etap edukacji ukończy ostatni rocznik dzieci klas III. Ponadto przewidziano przeprowadzenie obowiązkowego egzaminu dla 8-klasisty w ostatniej klasie szkoły podstawowej.

Nowością jest wprowadzenie, w miejsce zasadniczej szkoły zawodowej, branżowej szkoły I (od roku 2017/2018) i II stopnia (od roku 2020/2021). Zmiany w liceach ogólnokształcących i technikum zapoczątkowane mają być od roku szkolnego 2019/2020. Wtedy w klasach I liceów ogólnokształcących, techników i branżowych szkół I stopnia edukację rozpoczną dzieci kończące klasę III gimnazjum i dzieci kończące klasę VIII szkoły podstawowej. Uczniowie kończący gimnazjum będą kształcili się w 3-letnich liceach ogólnokształcących lub 4-letnich technikum, natomiast dzieci kończące VIII klasę szkoły podstawowej rozpoczną naukę w 4-letnim liceum lub 5-letnim technikum.

Nową formą organizacyjną dla uczniów z zagranicy będą oddziały przygotowawcze tworzone w celu umożliwienia szybkiego i efektywnego włączenia tych uczniów do wspólnej nauki z polskimi rówieśnikami.

Ustawa wprowadza również propozycje w zakresie doradztwa zawodowego i funkcjonowania centrów kształcenia zawodowego i ustawicznego. Z kolei w przypadku szkół dla dorosłych, zmiany związane są głównie ze wydłużeniem kształcenia z 3 do 4 lat.

W nawiązaniu do reformy szkolnictwa od 1 września 2017 roku prawo do edukacji przedszkolnej mają wszystkie dzieci w wieku 3-6 lat, jednak sześciolatki są zobowiązane odbyć roczne przygotowanie przedszkolne w przedszkolu, oddziale przedszkolnym w szkole podstawowej lub w innej formie wychowania przedszkolnego.

Tak znaczące zmiany wymagać będą kilkuletniego okresu przejściowego w celu sprawnego i efektywnego wprowadzenia nowej struktury szkolnictwa. Ponadto w znaczny sposób utrudnią prowadzenie badań i statystyk z zakresu edukacji.

Z uwagi na zakres dostępnych danych ograniczony wprowadzanymi zmianami w całym systemie edukacji w Polsce oraz przewidziany zakres czasowy opracowania niniejsza analiza będzie głównie odnosiła się do dotychczasowego systemu, tj. do następujących etapów kształcenia i odpowiedzialnych za nie instytucji: przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne (zasadnicze szkoły zawodowe, licea ogólnokształcące, technika, szkoły policealne i szkoły specjalne), a także szkolnictwa wyższego

2.3.1. Wychowanie przedszkolne

W 2017 roku w województwie wielkopolskim liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat) wyniosła 150 287 i spadła wobec poprzedniego roku o 2,6%. Udział poszczególnych roczników wśród dzieci w wieku 3-6 lat był wyrównany: sześciolatki stanowiły 25,8% tej grupy dzieci (38 756 dzieci), pięciolatki – 25,4% (38 160 dzieci), czterolatki – 24,2% (36 412 dzieci), a trzylatki 24,6% (36 959 dzieci). Miasta zamieszkiwała ponad połowa ogółu dzieci w wieku 3-6 lat (50,7%), a 49,3% obszary wiejskie. Od 2015 roku obserwuje się spadek liczby dzieci w wieku przedszkolnym, zarówno w miastach, jak i na wsi.

W roku szkolnym 2017/2018 wychowaniem przedszkolnym¹⁰⁶ w Wielkopolsce objętych było łącznie 137 179 dzieci, w tym 133 503 dzieci w wieku 3-6 lat, tj. o 35,2% więcej niż w 2007 roku, i liczba ta rośnie. Grupa ta stanowiła 88,8% ogólnej dzieci w wieku przedszkolnym (3-6 lat), co stanowiło wartość wyższą od średniej krajowej (86,4%). Udział sześciolatków w placówkach ogółem wyniósł 26,2% (22,3% w przedszkolach i 49,2% w oddziałach przedszkolnych zlokalizowanych przy szkołach podstawowych). Wychowaniem przedszkolnym obejmowanych jest coraz więcej dzieci – dla porównania w 2007 roku był to udział na poziomie 88,8% (w kraju – 86,4%). Dysproporcje w tym zakresie zauważalne są w szczególności w przekroju miasto-wieś – odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wyniósł 107,8% w miastach i 69,3% na wsi. Istniejące różnicowanie w pewnym stopniu tłumaczyć można brakami infrastrukturalnymi na części obszarów wiejskich województwa, a po części mniejszym realnym zapotrzebowaniem na przedszkola na wsiach – warto tu wskazać na pewną regułę, iż duża część rodziców z obszarów podmiejskich dowozi swoje dzieci do odpowiednich placówek w miastach, z którymi związani są np. poprzez świadczoną pracę. Coraz więcej dzieci uczęszcza do przedszkoli oraz oddziałów przedszkolnych przy szkołach, w 2017 roku było to odpowiednio 84,2% i 14,9%. Znikomy był udział dzieci w punktach przedszkolnych (0,9%) i zespołach wychowania przedszkolnego (0,02%), a tendencja w tym zakresie jest malejąca.

Placówki wychowania przedszkolnego w województwie wielkopolskim (łącznie 1 952 obiekty w 2017 roku oferujące 126 211 miejsc¹⁰⁷) skoncentrowane są głównie w miastach na prawach powiatu oraz pozostałych ośrodkach subregionalnych. Mniejszą koncentracją placówek charakteryzują się gminy zlokalizowane we wschodniej i północnej części Wielkopolski.

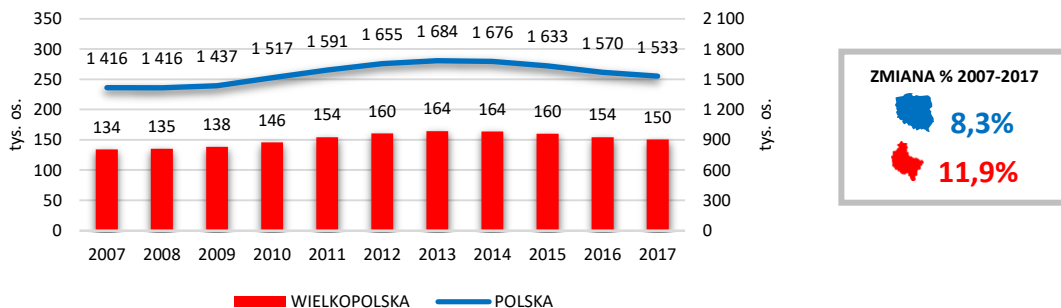
Najwięcej placówek wychowania przedszkolnego w 2017 roku znajdowało się w Poznaniu – 317 obiektów (21 041 miejsc), co stanowiło 16,0% wszystkich obiektów w regionie. Ponadto przedszkola i inne placówki zlokalizowane były w: Kaliszu (48 placówek; 3 725 miejsc), Gnieźnie (33; 3 023), Pile (34; 2 867), Lesznie (28; 3 135), Swarzędzu (29; 2 310), Wolsztynie (26; 1 050), Ostrowie Wielkopolskim (24; 2 823), Koninie (25; 2 961) i gminie Komorniki (25; 1 692). Występowanie jednej tego typu placówki na terenie całej gminy zidentyfikowano w następujących jednostkach: Białośliwie, Chrzypsko Wielkie, Damasławek, Dolsk, Drawsko, Lubasz, Margonin, Miasteczko Krajeńskie, Obrzycko, Ostroróg, Połajewo, Powidz, miasto Sulmierzyce, Świąciechowa, Tarnówka, Wapno oraz Wijewo.

¹⁰⁶ Zgodnie z danymi dostępnymi w BDL GUS ujęto takie placówki wychowania przedszkolnego jak: przedszkola, punkty przedszkolne, zespoły wychowania przedszkolnego, oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych.

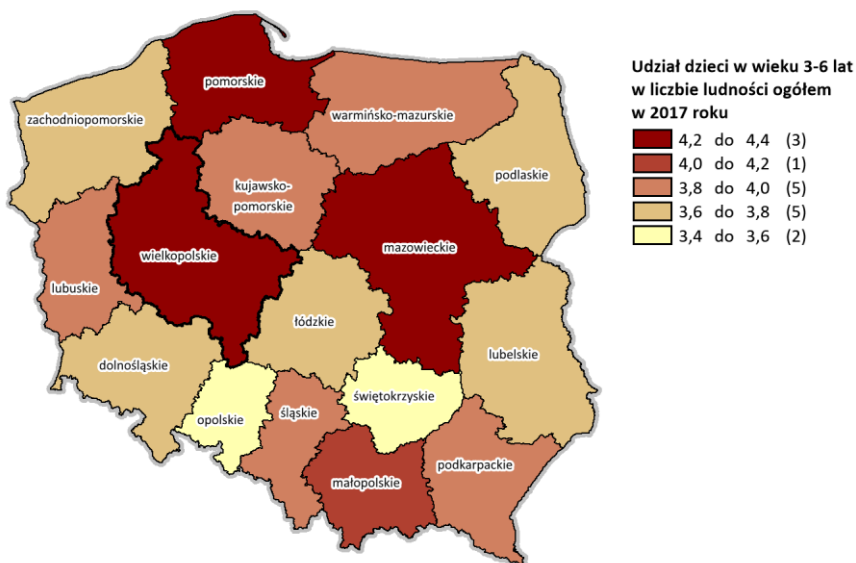
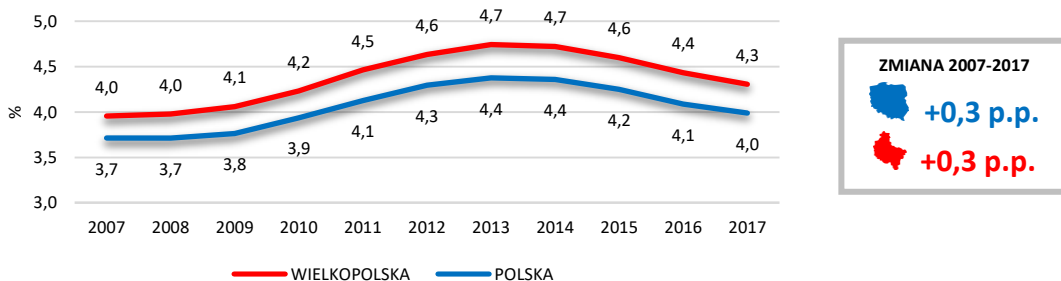
¹⁰⁷ Liczba obejmuje miejsca w takich placówkach jak: przedszkola, punkty przedszkolne, zespoły wychowania przedszkolnego oraz oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych (w przypadku oddziałów przyszkolnych).

Na wsi w roku szkolnym 2017/2018 funkcjonowały 484 przedszkola, tj. 38,4% wszystkich placówek przedszkolnych w Wielkopolsce. Prawie połowa placówek edukacji przedszkolnej na obszarach wiejskich to oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych – 472 oddziały (48% ogółu placówek na wsi i 75,8% wszystkich oddziałów przedszkolnych przy szkołach w Wielkopolsce).

Ryc. 263. Liczba dzieci w wieku 3-6 lat w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. os.)

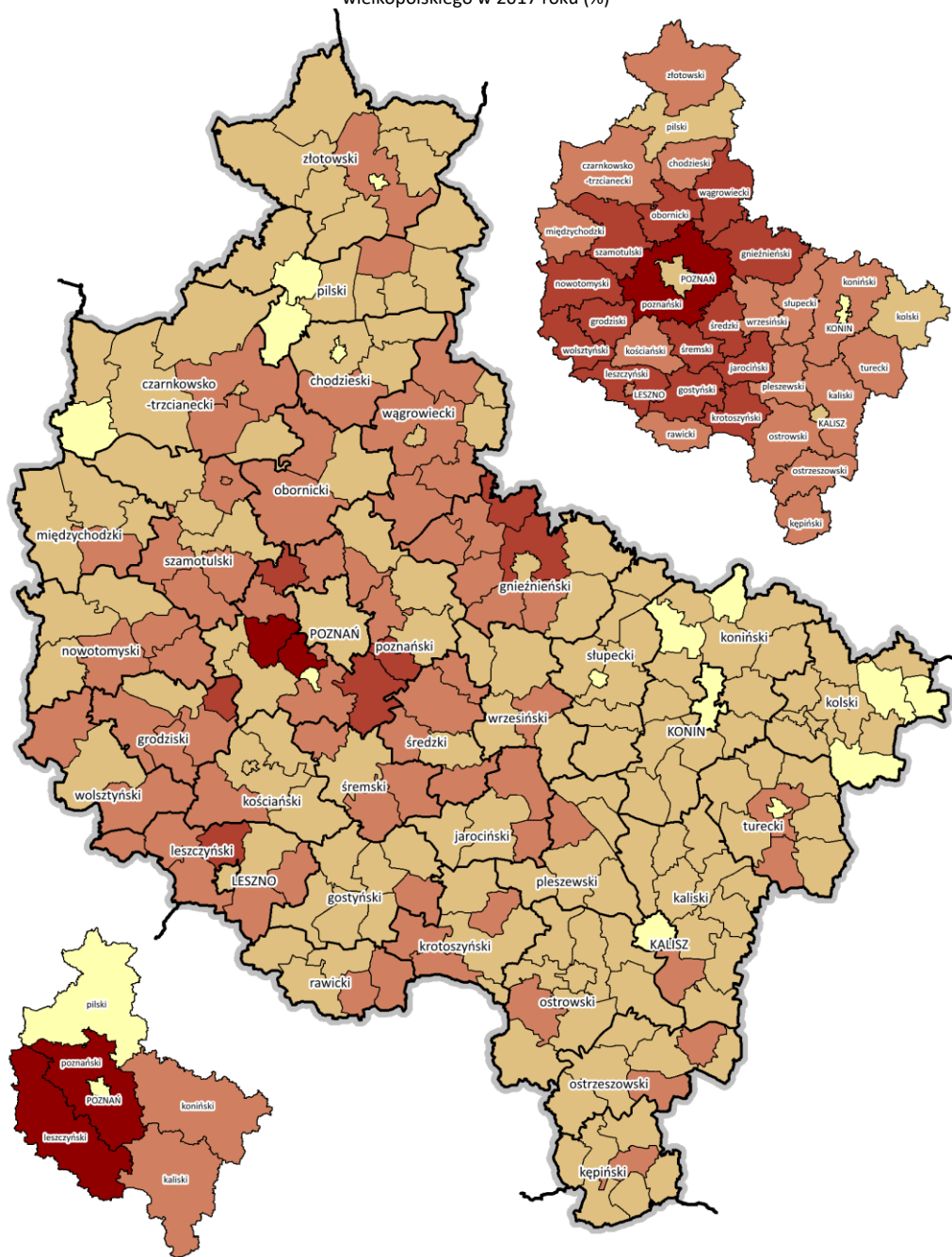

Ryc. 264. Udział dzieci w wieku 3-6 lat w ogólnej liczbie ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 265. Udział dzieci w wieku 3-6 lat w ogólnej liczbie ludności w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Udział dzieci w wieku 3-6 lat w liczbie ludności ogółem w 2017 roku (%)

Gminy

6,0 do 6,8	(2)
5,2 do 6,0	(7)
4,6 do 5,2	(66)
3,8 do 4,6	(136)
2,7 do 3,8	(15)

Powiaty

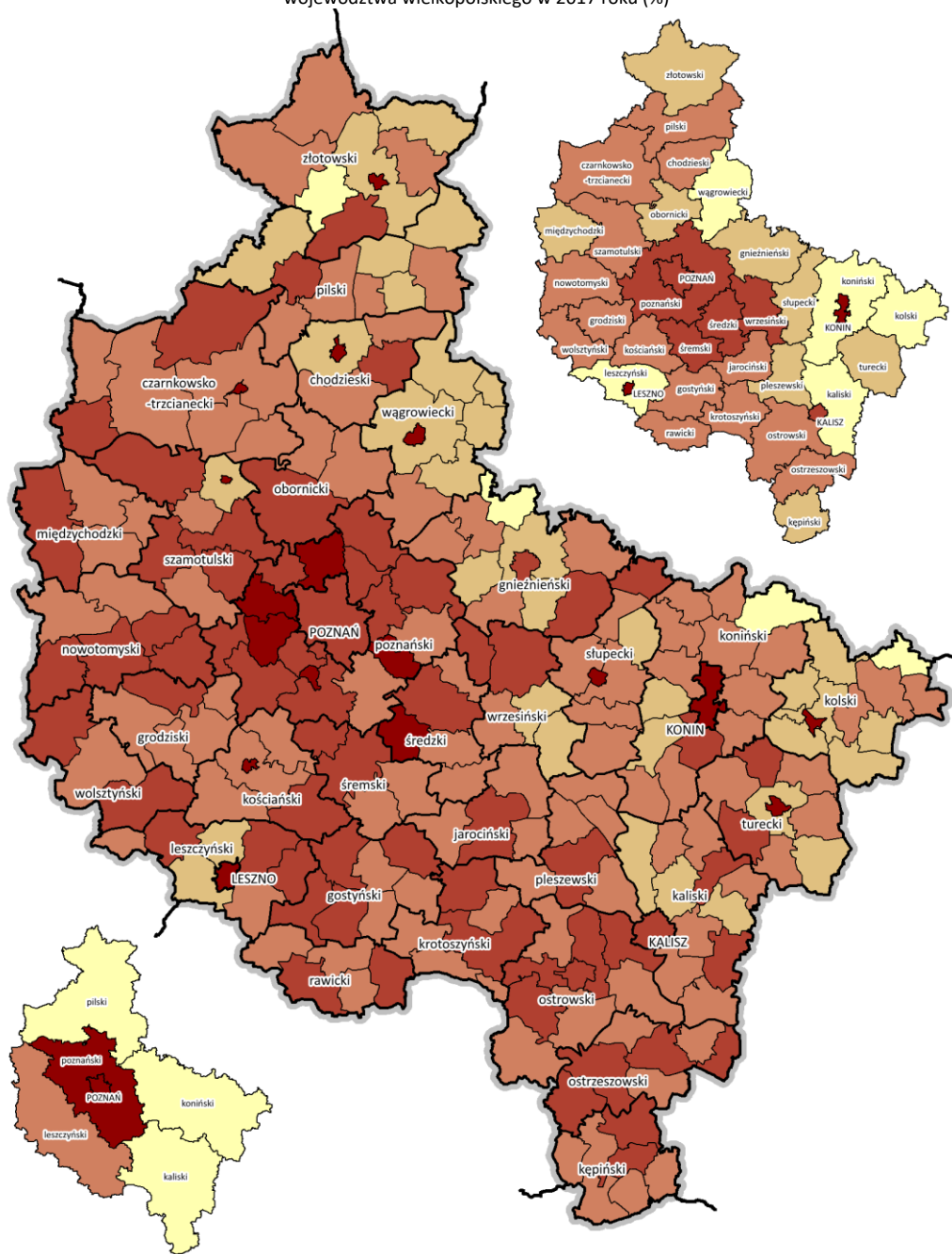
4,8 do 5,2	(1)
4,4 do 4,8	(13)
4,0 do 4,4	(16)
3,6 do 4,0	(4)
3,3 do 3,6	(1)

Podregiony

4,3 do 4,9	(2)
4,1 do 4,3	(2)
3,9 do 4,1	(2)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 266. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

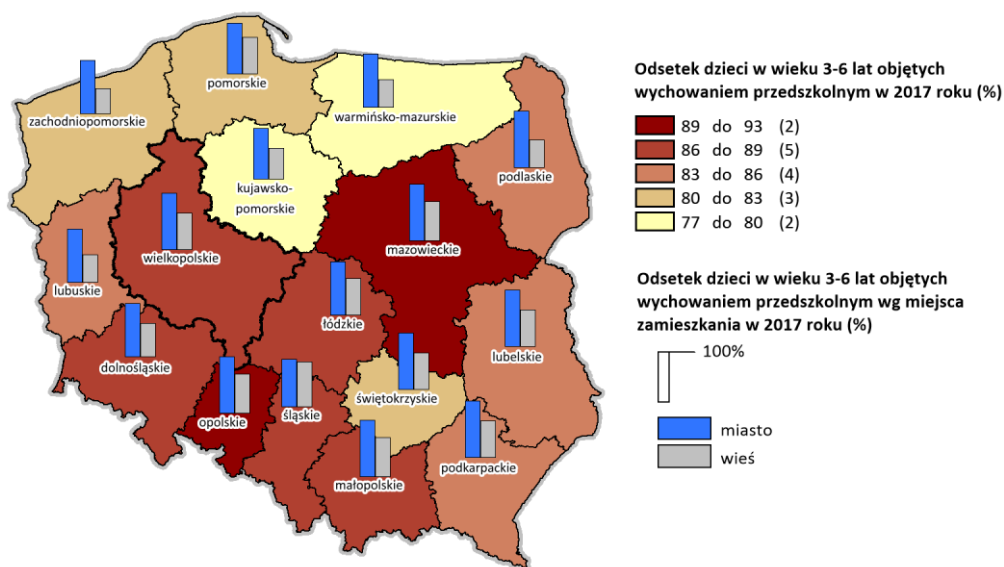
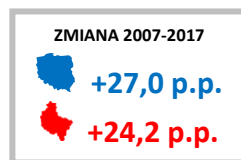
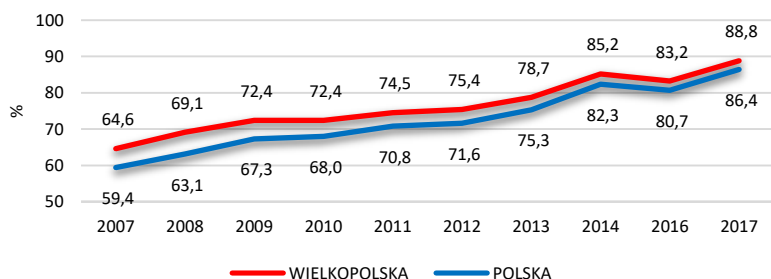

Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2017 roku (%)

Gminy	Powiaty	Podregiony
100 do 114 (17)	100 do 108 (2)	92 do 96 (2)
85 do 100 (67)	90 do 100 (6)	88 do 92 (1)
70 do 85 (104)	4,0 do 4,4 (14)	84 do 88 (3)
55 do 70 (34)	3,6 do 4,0 (8)	
46 do 55 (4)	75 do 80 (5)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 267. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.3.2. Szkoły podstawowe i gimnazjalne

Edukacja na poziomach podstawowym oraz gimnazjalnym (do 2018 roku) w polskim systemie oświaty jest obowiązkowa. Do placówek kształcących na poziomie podstawowym należą także szkoły filialne, szkoły podstawowe sportowe, szkoły podstawowe mistrzostwa sportowego oraz szkoły specjalne. Do roku 2018 były to placówki edukacji sześciolletniej (obejmujące klasy I-VI), do których uczęszczały dzieci w wieku od 7 do 12 lat¹⁰⁸. Aktualnie czas trwania edukacji w szkołach podstawowych wynosi 8 lat.

W ramach reformy systemu edukacji przewidziano przeprowadzenie obowiązkowego egzaminu dla ósmoklasisty w ostatniej klasie szkoły podstawowej, którego pierwsza edycja odbyła się w kwietniu 2019 roku. Każdy ósmoklasista jest zobowiązany do przystąpienia do ww. egzaminu w celu ukończenia szkoły. Egzamin składał się z części testowej oraz opisowej i obejmował następujące przedmioty: język polski, matematykę i język obcy nowożytny. Jego wyniki są podstawą do podejmowania nauki na kolejnym etapie kształcenia. Od 2022 roku egzamin będzie obejmował dodatkowo jeden przedmiot do wyboru: biologia, chemia, fizyka, geografia lub historia.

¹⁰⁸ W latach 2013-2015 zmiany w systemie oświaty umożliwiły dodatkowo naukę w szkołach podstawowych dzieciom sześciolletnim.

W wyniku reformy edukacji w 2019 roku wyniki egzaminów ósmoklasisty i gimnazjalnego były szczególnie istotne, ponieważ do liceów trafił podwójny rocznik. Wyniki egzaminów uczniów w Wielkopolsce były nieco gorsze niż średnio w kraju. Według wstępnych informacji (czerwiec 2019 roku) podanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną do pierwszej edycji egzaminu ósmoklasisty przystąpiło w województwie wielkopolskim 35 909 uczniów VIII klasy szkoły podstawowej (w kraju 372 200 uczniów). Ponad 361 tys. uczniów rozwiązywało zadania w arkuszach w wersji standardowej. Najwyższy wynik ogólnie w kraju, tj. 100%, uzyskało z języka polskiego 0,6% zdających ósmoklasistów, z matematyki 1,4% uczniów, z języka angielskiego 3,1% uczniów, a z języka niemieckiego 2,1% uczniów. Zdecydowana większość, tj. 99,9% (w kraju 99,5%) ósmoklasistów w Wielkopolsce przystępując do egzaminu z języka nowożytnego wybrała język angielski lub język niemiecki.

Tab. 19. Wstępne średnie wyniki egzaminu ósmoklasisty¹⁰⁹ w Wielkopolsce i Polsce w 2019 roku (%)

Przedmiot	Polska	Wielkopolska
Język polski	63%	61%
Matematyka	45%	43%
Język nowożytny:		
język angielski	59%	56%
język niemiecki	42%	37%
język francuski	61%	44%
język hiszpański	56%	60%
język rosyjski	48%	30%
język włoski	58%	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wstępnych danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu

Tab. 20. Średnie wyniki egzaminu gimnazjalnego w Wielkopolsce i Polsce w 2018 roku oraz wstępne średnie wyniki w 2019 roku* (%)

Przedmiot	2018		2019*	
	Polska	Wielkopolska	Polska	Wielkopolska
język polski	68%	66%	63%	61%
historia, WOS	59%	58%	59%	58%
przedmioty przyrodnicze	56%	55%	49%	49%
matematyka	52%	51%	45%	41%
język angielski – poziom podstawowy	68%	67%	68%	66%
język angielski – poziom rozszerzony	52%	50%	53%	51%
język niemiecki – poziom podstawowy	52%	50%	51%	49%
język niemiecki – poziom rozszerzony	42%	36%	43%	37%

* Centralna Komisja Egzaminacyjna przestrzega przed bezpośrednim porównywaniem średnich wyników egzaminu gimnazjalnego z 2019 roku z wynikami z lat poprzednich.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Centralnej Komisji Egzaminacyjnej i Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu

Gimnazja w polskim systemie oświaty pojawiły się w 1999 roku. Uczęszczała do nich młodzież w wieku 13-16 lat. Do szkół na poziomie gimnazjalnym zaliczały się: gimnazja, gimnazja dwujęzyczne, gimnazja sportowe i gimnazja mistrzostwa sportowego, gimnazja specjalne oraz gimnazja z oddziałami przysposabiającymi do pracy. Od roku szkolnego 2011/2012 wprowadzone zostały nowe zasady przeprowadzania egzaminu gimnazjalnego. Składał się on z trzech części: humanistycznej (w zakresie języka polskiego, historii oraz wiedzy o społeczeństwie), matematyczno-przyrodniczej (obejmującej biologię, chemię, fizykę i geografę) oraz dotyczącej języka nowożytnego na poziomie podstawowym lub rozszerzonym (angielskiego, niemieckiego, francuskiego, rosyjskiego, hiszpańskiego lub włoskiego).

¹⁰⁹ Dane dotyczą uczniów rozwiązujących zadania w arkuszach standardowych.

Do ostatniego egzaminu gimnazjalnego w województwie wielkopolskim w 2019 roku przystąpiło 34 037 uczniów III klas gimnazjum. Wyniki egzaminów z poszczególnych przedmiotów w regionie, tak jak

w latach poprzednich, były nieznacznie niższe (od 1 do 2 p.p., z wyjątkiem języka niemieckiego na poziomie rozszerzonym, w przypadku którego były niższe aż o 6 p.p.) od średnich wyników w kraju.

Przeprowadzana reforma edukacji wygasza gimnazja i wydłuża naukę w szkołach podstawowych do 8 lat. Zmiany te weszły w życie od roku szkolnego 2017/2018. Należy mieć na uwadze, że wprowadzenie reformy systemu oświaty doprowadzi do braku możliwości porównywania statystyk z kolejnych lat w całym okresie przejściowym lub będzie to znacznie utrudnione. Mogą również wystąpić błędy interpretacyjne porównywanych danych. W związku z powyższym niecelowe może okazać się obliczanie poszczególnych wskaźników w ujęciu wieloletnim.

2.3.2.1. Szkoły podstawowe

W 2017 roku na obszarze województwa wielkopolskiego funkcjonowało 1 337 szkół podstawowych dla dzieci, młodzieży i dorosłych (łącznie ze specjalnymi) – o 109 więcej niż w 2016 roku i o 125 więcej w porównaniu z 2014 rokiem. Placówki te były systematycznie likwidowane (od 2007 do 2014 roku ubyło 89 obiektów), jednak od 2014 roku trend uległ odwróceniu. Odnotowany w latach 2014-2017 wzrost liczby szkół podstawowych (o 125 placówek) dotyczył przede wszystkim terenów miejskich, gdzie zwiększyła się ona o 113 obiektów (513 szkół w 2017 roku). Na obszarach wiejskich odnotowano natomiast wzrost o 12 obiektów (824 szkoły w 2017 roku). Zaobserwowane zmiany w tym zakresie były w dużym stopniu konsekwencją reformy systemu edukacji z 2017 roku, obejmującej konsolidację szkół podstawowych i gimnazjalnych.

W roku 2017 nastąpiła zmiana pod względem liczby uczniów szkół podstawowych przypadających na 1 szkołę. Wartość tego wskaźnika zwiększyła się ze 188 w roku 2014 do 197 w roku 2017 (w 2016 roku – 185).

Statystyki związane ze szkolnictwem podstawowym są aktualnie zaburzone z uwagi na możliwość rozpoczynania nauki przez dzieci 6-letnie. Fakt ten w powiązaniu ze zmianami wynikającymi z przeprowadzanej reformy systemu oświaty będzie miał również swoje konsekwencje w analizach dotyczących kolejnych lat.

W szkołach podstawowych w 2017 roku kształciło się 263 261 uczniów, w tym 59,7% w miastach. Ich liczba zwiększyła się zatem o około 16% w porównaniu z latami 2014 i 2016. Przyczyn tego wzrostu upatrywać należy przede wszystkim we wprowadzonych zmianach w systemie edukacji, ponieważ w latach wcześniejszych obserwowano w Wielkopolsce stopniowy spadek ich liczby. W województwie wielkopolskim współczynnik skolaryzacji netto¹¹⁰ w szkołach podstawowych przyjmował wysoką wartość – 95,4% w 2017 roku (w kraju – 93,4%) i plasował region na 2. miejscu w Polsce, za województwem mazowieckim (96,8%).

W przypadku szkół gimnazjalnych dla dzieci, młodzieży i dorosłych (łącznie ze specjalnymi) ich liczba systematycznie rosła do 2016 roku, w którym ukształtowała się na poziomie 697 placówek. Obserwowany wzrost mógł być efektem zapotrzebowania na tego typu placówki po przeprowadzonej reformie oświaty w 1999 roku. W 2017 roku odnotowano natomiast znaczny spadek ich liczby do 145 obiektów (552 mniej niż rok wcześniej i o 545 mniej niż w 2014 roku), będący konsekwencją ich stopniowego wygaszania na rzecz 8-letnich szkół podstawowych (we wrześniu 2019 roku nastąpi całkowita likwidacja szkół gimnazjalnych). Szkoły gimnazjalne funkcjonujące do tej pory jako odrębne placówki zostały przekształcone – najczęściej w szkoły podstawowe. W zależności od konkretnej sytuacji razem z gimnazjami należącymi do zespołów szkół otrzymywały one także status klas

¹¹⁰ Współczynnik skolaryzacji netto – relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (w danej grupie wieku) do liczby ludności (stan na 31 grudnia) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

gimnazjalnych wchodzących w skład tych placówek. W 2014 roku na jedno gimnazjum przypadało 155 uczniów, w 2016 roku – 150 uczniów, a w 2017 roku aż 480 uczniów.

W szkołach gimnazjalnych w 2017 roku kształciło się 69 538 uczniów, z czego 65,9% w miastach. Łączna liczba uczniów gimnazjów w Wielkopolsce systematycznie maleje. Pomimo że w Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, współczynnik skolaryzacji netto obniżył się z 94,3% w 2014 roku (92,2% w Polsce) do poziomu 91,9% w 2017 roku (89,7% w Polsce), to region uplasował się pod tym względem na trzecim miejscu w kraju, za województwami mazowieckim (94,0%) i małopolskim (92,1%).

Zjawiskiem związanym z dostępem do usług edukacyjnych, występującym zwłaszcza w obszarze dużych aglomeracji miejskich, jest korzystanie mieszkańców strefy podmiejskiej z placówek zlokalizowanych w mieście centralnym. Generuje to koszty społeczne, które związane są w dużej mierze z koniecznością utrzymania placówek i organizacji zajęć dla większej liczby dzieci. Ponadto ma ono wpływ także na warunki nauczania, w tym przede wszystkim na większą liczbę dzieci w klasach, co nie wpływa korzystnie na efektywność kształcenia. Wśród osób zamieszkujących tereny podmiejskie panuje powszechne przekonanie, że miasta prezentują wyższy poziom i standard kształcenia, a w konsekwencji umożliwiają młodym osobom lepszy rozwój i start w dorosłe życie. Towarzyszącym problemem jest fakt, iż niektóre gminy podmiejskie (w szczególności wiejskie) nadal nie są w stanie nadążyć z rozbudowywaniem infrastruktury edukacyjnej na terenach, w których w ostatnich latach nastąpił gwałtowny wzrost liczby ludności.

Z powyższymi zjawiskami wiąże się również funkcjonowanie mniejszych szkół, głównie na obszarach wiejskich, którym z uwagi na małą liczbę uczniów i nauczycieli może grozić zamknięcie. Dodatkowo, z uwagi na realizację nowej reformy edukacyjnej w Polsce, trudno jest przewidzieć przyszłość obiektów szkolnych, w tym także nowopowstałych (w szczególności gimnazjów).

2.3.2.2. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi

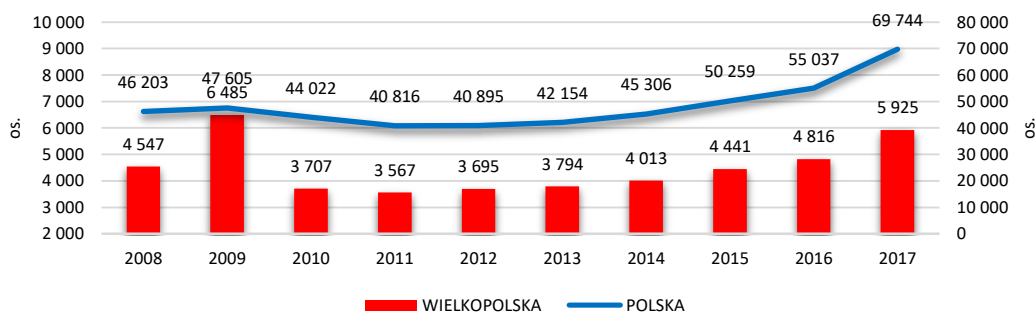
Pojęcie specjalnych potrzeb edukacyjnych odnosi się do tej grupy uczniów, która nie może podołać wymaganiom powszechnie obowiązującego programu edukacyjnego. Potrzebują oni pomocy pedagogicznej w formie specjalnego programu nauczania, specjalnych metod dostosowanych do ich potrzeb, możliwości, ograniczeń.

Wśród dzieci uczęszczających do szkół podstawowych w 2017 roku było 5 925 uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (w kraju 69 744), a wśród młodzieży w wieku gimnazjalnym – 1 878 uczniów. Chłopcy stanowili większość, tj. 65,8% zbiorowości uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach podstawowych. Do tej grupy zaliczono: uczniów uczących się w oddziałach specjalnych, integracyjnych, ogólnodostępnych (stanowili oni podgrupę dominującą – 80,0% wszystkich uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi), niepełnosprawnych indywidualnie nauczanych, uczniów w klasach terapeutycznych i wyrównawczych oraz uczniów w oddziałach specjalnych przy szkołach podstawowych. Lokalizacja oddziałów specjalnych związana jest głównie z miastami. Ponad połowa uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w 2017 roku zamieszkiwała miasta – odpowiednio 60,8% uczniów szkół podstawowych oraz 65,8% uczniów gimnazjów (łącznie 62,0%).

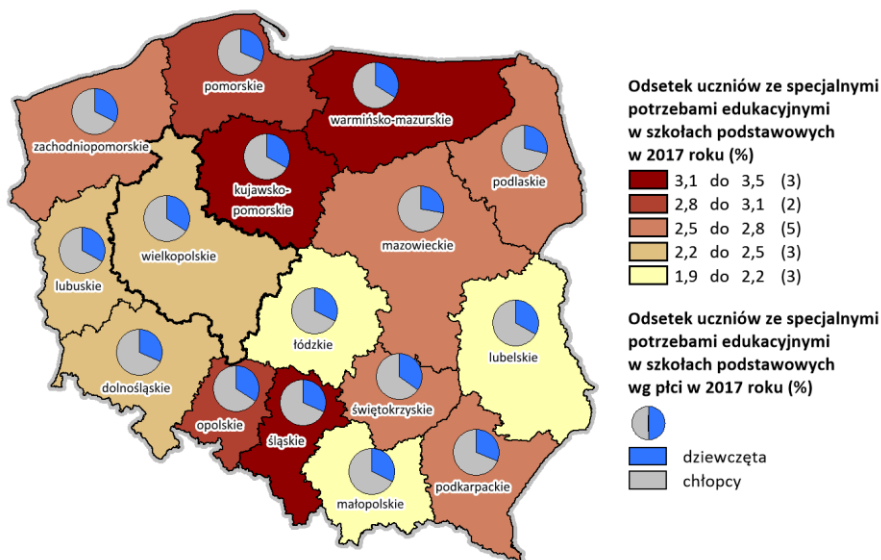
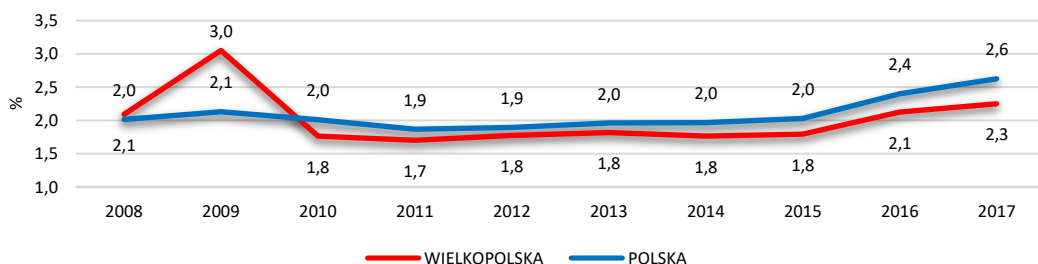
Od 2014 roku liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie wielkopolskim wzrasta, jednak zauważalne są drobne różnice w zakresie typu szkoły lub oddziału oraz przekroju terytorialnego miasto/wieś. W przypadku dzieci uczęszczających do gimnazjów liczba uczniów zmalała. Ponadto zauważalny był spadek liczby uczniów w oddziałach specjalnych przy szkołach oraz w przypadku wybranych oddziałów na obszarach wiejskich.

Największa liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (łącznie w szkołach podstawowych i gimnazjach) w 2017 roku (powyżej 300 osób) wystąpiła w powiatach: m. Poznań (1 316 uczniów) oraz w poznańskim (581), czarnkowsko-trzcianeckim (388), pilskim (346), konińskim (341), gnieźnieńskim (314) i ostrowskim (305). Najmniej takich uczniów zamieszkiwało natomiast powiaty: międzychodzki (56 uczniów), kępiński (84), wolsztyński (92), obornicki (94), ostrzeszowski (96).

Ryc. 268. Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach podstawowych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 (os.)

Ryc. 269. Odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach podstawowych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

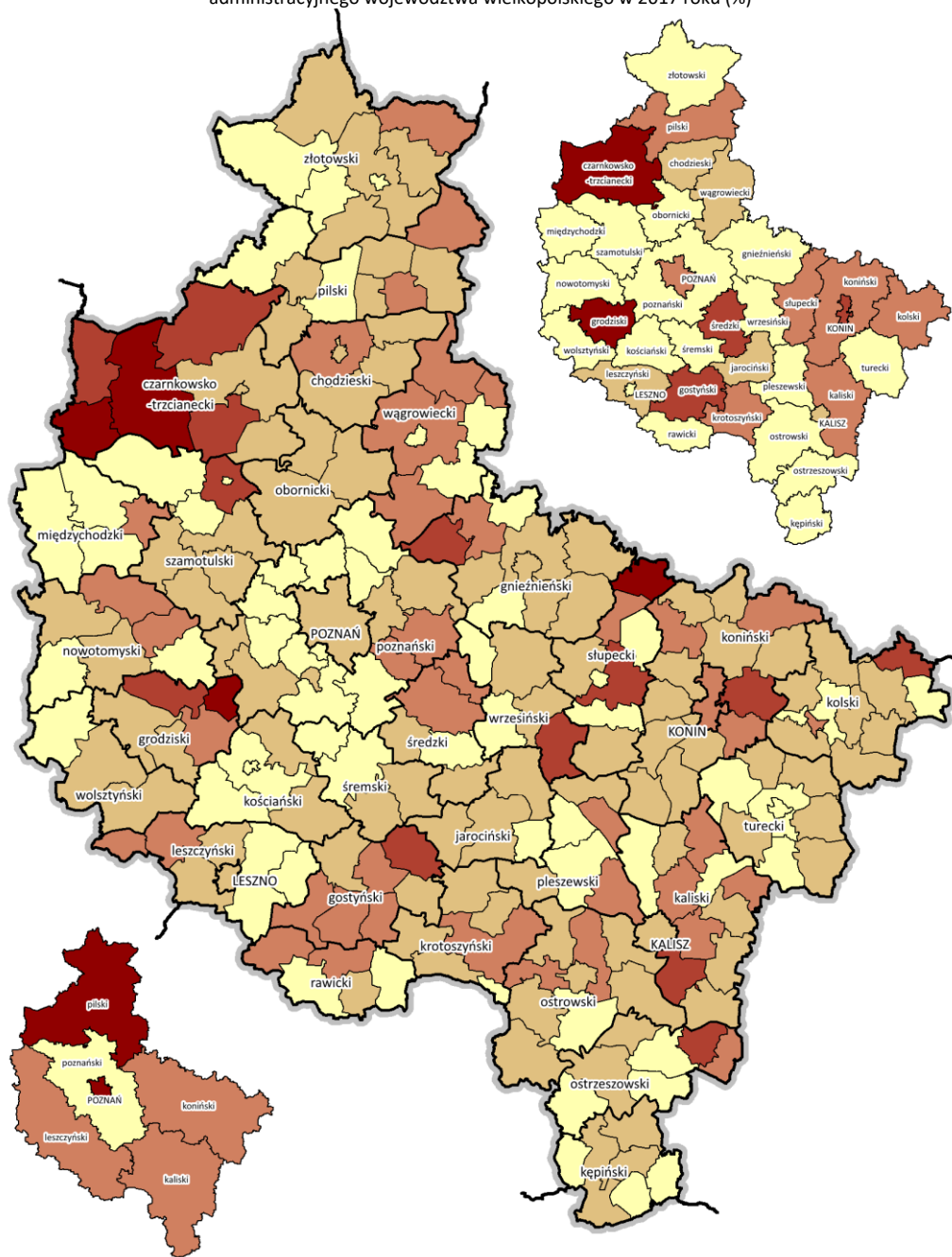

Ryc. 270. Zmiany wartości wskaźnika w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 271. Odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach podstawowych w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach podstawowych w 2017 roku (%)

Gminy	Powiaty	Podregiony
6,0 do 7,3 (4)	3,5 do 4,6 (2)	2,5 do 2,9 (2)
4,5 do 6,0 (13)	3,0 do 3,5 (3)	2,0 do 2,5 (3)
3,0 do 4,5 (40)	2,5 do 3,0 (7)	1,6 do 2,0 (1)
1,5 do 3,0 (105)	2,0 do 2,5 (5)	
0,1 do 1,5 (64)	1,3 do 2,0 (18)	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.3.3. Szkoły ponadgimnazjalne

2.3.3.1. Liczba szkół i uczniów oraz powszechność nauki według rodzajów szkół

Działalność szkół ponadgimnazjalnych rozpoczęła się w 2002 roku w wyniku wdrażania ówczesnej reformy systemu nauczania. Szkoły ponadgimnazjalne (aktualnie ponadpodstawowe) są trzecim, przy czym nieobowiązkowym, poziomem kształcenia. Uczniowie rozpoczynali w nich naukę po ukończeniu gimnazjum.

Do szkół ponadgimnazjalnych do momentu rozpoczęcia wdrażania nowej reformy systemu edukacji w Polsce zaliczano:

- zasadnicze szkoły zawodowe (ZSZ) – których ukończenie potwierdzane było dyplomem potwierdzającym kwalifikacje zawodowe po zdaniem egzaminie potwierdzającym kwalifikacje w danym zawodzie (czas trwania nauki obejmował 2 lub 3 lata),
- licea ogólnokształcące – których ukończenie umożliwiała uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego (po 3 latach nauki),
- technika – których ukończenie umożliwiała otrzymanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, po zdaniu egzaminów potwierdzających kwalifikacje w danym zawodzie oraz uzyskaniu świadectwa dojrzałości po zdaniem egzaminie maturalnym (okres trwania nauki to 4 lata),
- szkoły policealne – przeznaczone były dla osób posiadających wykształcenie średnie, umożliwiały uzyskanie dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe (czas nauczania nie przekraczał 2,5 roku),
- szkoły specjalne przysposabiające do pracy – obejmujące uczniów z upośledzeniem umysłowym (umiarkowanym lub znacznym) oraz osoby z niepełnosprawnościami sprzężonymi (nauka trwała 3 lata).

Absolwenci ZSZ, którzy chcieli dalej kontynuować naukę rozpoczynali dalsze kształcenie od drugiej klasy liceum ogólnokształcącego dla dorosłych. Natomiast absolwenci liceów ogólnokształcących oraz techników mogli kontynuować naukę w szkołach policealnych, a w przypadku zdanego egzaminu maturalnego mogli ubiegać się o przyjęcie do szkoły wyższej. Zmiany jakie wprowadza reforma edukacji w przypadku szkół na tym poziomie dotyczyć będą wydłużenia nauki z 3 do 4 lat oraz zastąpienia ZSZ przez szkoły branżowe I stopnia (od roku szkolnego 2017/2018).

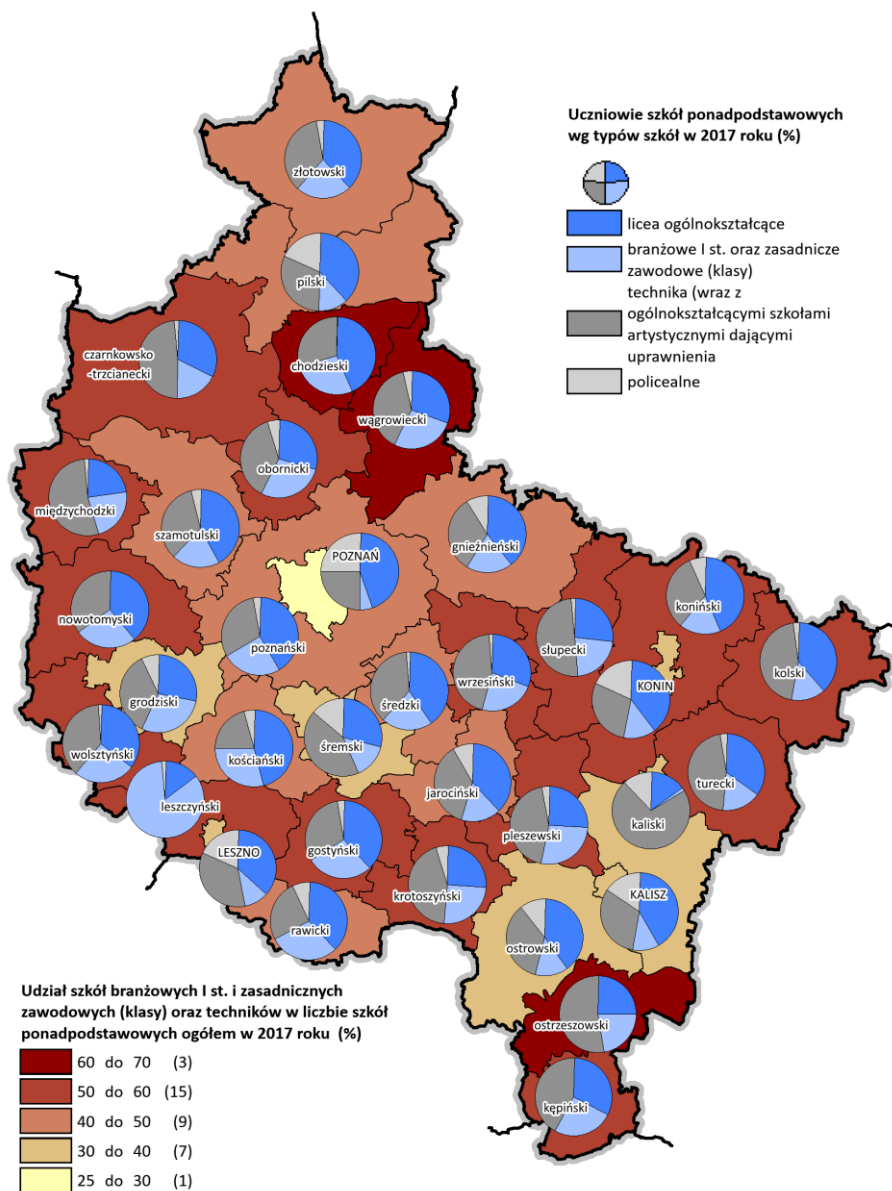
W 2017 roku w Wielkopolsce zlokalizowanych było 677 szkół ponadgimnazjalnych dla młodzieży i dorosłych (łącznie ze specjalnymi) o różnych typach kształcenia. W latach 2010-2017 odnotowano spadek ich liczby o 329 placówek (w 2010 roku było ich 1 006). Większość szkół ponadgimnazjalnych stanowiły licea ogólnokształcące – 316 placówek (46,7%), natomiast 170 placówek (25,1%) to technika (wraz z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe), zaś pozostałe 191 placówek (28,2%) to branżowe szkoły I stopnia (142 placówki; 21,0%) oraz szkoły specjalne przysposabiające do pracy zawodowej (49 placówek; 7,2%). Od 2010 roku w strukturze tych placówek zmniejszył się udział techników, a zwiększyły się udziały pozostałych typów szkół ponadgimnazjalnych.

Malejąca liczba szkół jest wynikiem zmniejszającej się liczby kształcącej się w nich młodzieży – w roku 2017 w stosunku do roku 2010 spadek wyniósł 23,7%. W 2017 roku liczba uczniów (w tym uczniów szkół specjalnych) osiągnęła stan 124 242 osób. Analogicznie do liczby szkół dominującą grupę uczniów stanowili licealiści – 54 494 osoby (43,9%), następnie uczniowie techników (w tym ogólnokształcących szkół artystycznych dających uprawnienia zawodowe) – 48 083 osoby (38,7%), uczniowie klas dotychczasowych ZSZ¹¹¹ (łącznie ze szkołami specjalnymi przysposabiającymi do pracy zawodowej) – 14 525 osób (11,7%) oraz branżowych szkół I stopnia – 7 140 osób (5,7%). W latach 2010-2017 w strukturze uczniów szkół ponadgimnazjalnych wzrósł udział kształcących się w technikach (o 0,9%), w specjalnych szkołach przysposabiających do pracy (o 4,0%) i szkołach artystycznych

¹¹¹ Uczniowie, którzy podjęli naukę w ZSZ w roku szkolnym 2016/2017 będą w okresie przejściowym (tj. w latach szkolnych 2017/2018 i 2018/2019) kontynuować kształcenie w klasach dotychczasowych ZSZ (odpowiednio drugiej i trzeciej) funkcjonujących w ramach branżowych szkół I stopnia. Uczniowie tych klas otrzymają świadectwa i dyplomy ustalone dla dotychczasowej ZSZ.

dających uprawnienia zawodowe (o 8,3%), natomiast zmniejszyły się udziały uczniów w szkołach zawodowych (o 4,5%) oraz w liceach ogólnokształcących (o 2,8%).

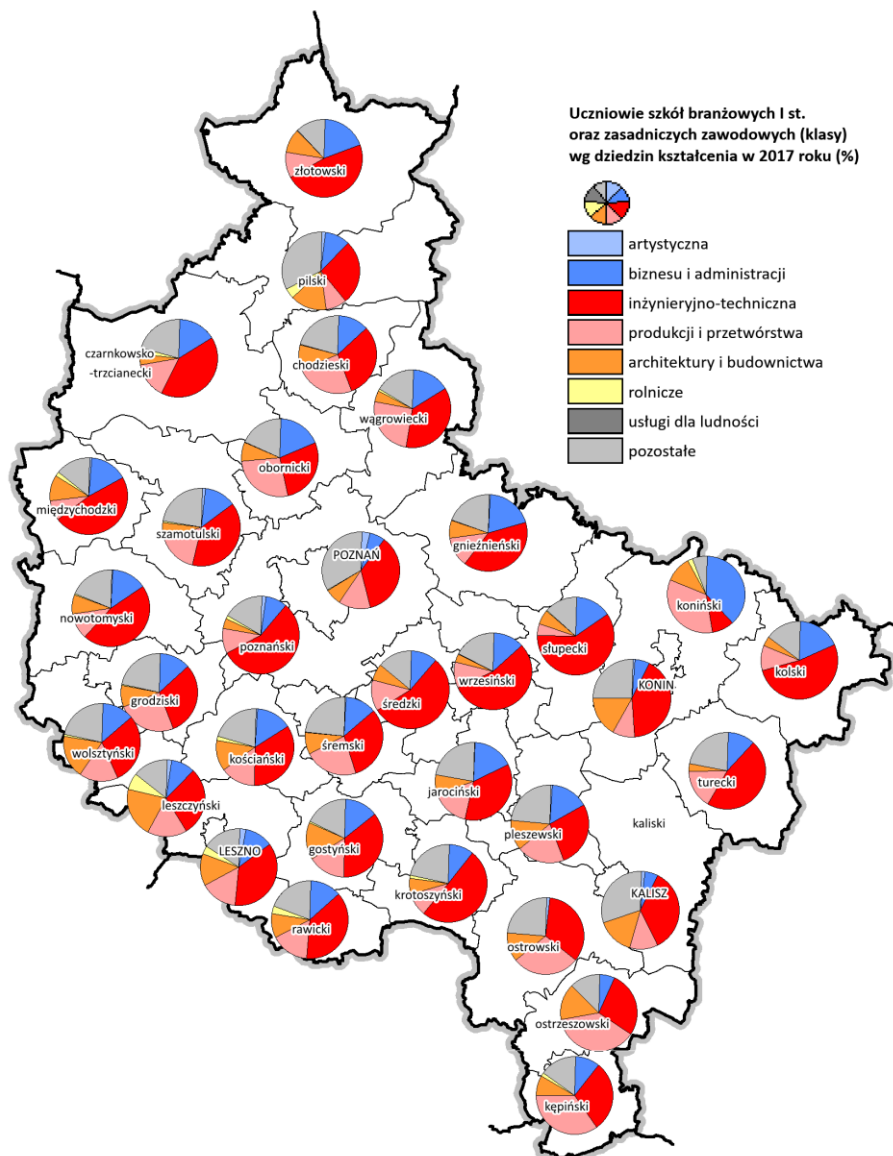
Ryc. 272. Udział szkół zawodowych (branżowych I stopnia, zasadniczych szkół zawodowych w formie klas, techników, specjalnych przysposabiających do pracy zawodowej) w ogólnej liczbie szkół ponadgimnazjalnych (łącznie z policealnymi i szkołami specjalnymi) oraz struktura uczniów według typu szkoły w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W latach 2014-2017 zmniejszyła się liczba uczniów liceów ogólnokształcących przypadających na 1 szkołę (z 179 osób do 172 osób). Z kolei w przypadku techników wartość tego wskaźnika znacznie wzrosła (z 191 osób do 283 osób), na co wpływ miała przede wszystkim likwidacja części tego typu szkół, mająca miejsce w ostatnich latach w województwie. Dla branżowych szkół I stopnia i ZSZ (rozpatrywanych łącznie¹¹²) wartość wskaźnika w 2017 roku wyniosła 113 uczniów.

Ryc. 273. Struktura uczniów szkół branżowych I stopnia i klas dotychczasowych ZSZ (bez specjalnych) według dziedziny kształcenia w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

¹¹² Podanie wartości wskaźnika dla ZSZ jest niemożliwe ze względu na to, iż zostały one w 2017 roku zlikwidowane – przekształcone w branżowe szkoły I stopnia. Uczniowie, którzy podjęli naukę w ZSZ w roku szkolnym 2016/2017 kontynuują kształcenie w klasach dotychczasowych ZSZ funkcjonujących w ramach branżowych szkół I stopnia.

W technikach dla młodzieży¹¹³ (bez specjalnych) uczniowie najczęściej kształcili się na następujących kierunkach (dane za 2017 rok): inżynieryjno-technicznych (20,8% ogółu uczniów), technologii teleinformatycznych (17,3%), z dziedziny usług dla ludności (16,9%), biznesu i administracji (15,3%), społecznych (10,1%) oraz architektury i budownictwa (8,1%). Najmniej popularne okazały się kierunki związane z rybactwem, ochroną i bezpieczeństwem, medycyną i leśnictwem (udział poniżej 1% w przypadku każdego kierunku), a także z produkcją i przetwórstwem, weterynarią oraz usługami transportowymi (udziały poniżej 2%). Z kolei w klasach ZSZ (bez specjalnych) najwięcej osób kształciło się na kierunkach: inżynieryjno-technicznych (38,2% ogółu uczniów ZSZ), z zakresu usług dla ludności (22,3%), a także produkcji i przetwórstwa (16,0%), biznesu i administracji (12,3%) oraz architektury i budownictwa (9,5%). Znikomy udział posiadały dziedziny artystyczne oraz związane z rolnictwem i leśnictwem (udziały nieprzekraczające 1%). Podobnie kształtowała się sytuacja w branżowych szkołach I stopnia (bez specjalnych), gdzie 38,5% uczniów kształciło się na kierunkach inżynieryjno-technicznych, 21,5% w zakresie usług dla ludności, 16,1% w dziedzinie produkcji i przetwórstwa, 11,2% na kierunkach związanych z biznesem i administracją, 10,3% w dziedzinie architektury i budownictwa, natomiast udziały uczniów, którzy wybrali pozostałe kierunki kształcenia (artystyczne, rolnicze, leśne) nie przekraczały poziomu 1,5%.

Dopełnienie edukacji na poziomie średnim zawodowym umożliwiały szkoły policealne. W polskim systemie edukacji były one przeznaczone dla absolwentów szkół średnich. Aby móc kształcić się w szkole policealnej, konieczne było posiadanie wykształcenia średniego, przy czym matura nie była wymagana. W województwie wielkopolskim w 2017 roku funkcjonowało 179 placówek tego typu (łącznie ze specjalnymi), w których kształciło się 18 924 uczniów. Liczba słuchaczy szkół policealnych w latach 2010-2017, podobnie jak uczniów pozostałych szkół, zmniejszyła się.

W przypadku szkół policealnych (bez specjalnych) zdecydowanie najwięcej słuchaczy w 2017 roku (podobnie jak w roku 2014) wybrało kierunki medyczne – aż 74,6% ogółu uczniów. Od 6% do 10% uczniów wybrało natomiast dziedziny: społeczne, usługi dla ludności, artystyczne. Najmniej popularny okazał się kierunek odnoszący się do opieki społecznej (0,4%).

Większość szkół ponadgimnazjalnych w województwie wielkopolskim zlokalizowana jest w dużych ośrodkach miejskich. Fakt ten powinien być jak najbardziej zrozumiały, tym bardziej, że taka sytuacja prowadzi do koncentracji nakładów w konkretnej lokalizacji, pozwalając na lepszy jakościowo i bardziej efektywny rozwój placówki. Kluczowym elementem staje się w związku z tym rozwój komunikacji i polepszenie dostępności przestrzennej obiektów dla uczniów, którzy często zmuszeni są do dojazdów do wybranych przez siebie szkół.

Brak wystarczającego powiązania kształcenia zawodowego z otoczeniem gospodarczym był impulsem do rozpoczęcia w 2012 roku modernizacji kształcenia zawodowego. Jednym z nowych rozwiązań stała się możliwość tworzenia centrów kształcenia praktycznego i centrów kształcenia ustawicznego¹¹⁴, oferujących uzyskanie nowych lub uzupełnienie posiadanych kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych. Należy jednak pamiętać, że centra kształcenia zawodowego i ustawicznego (CKZiU) mogły tworzyć także placówki inne niż centra kształcenia praktycznego (CKP), centra kształcenia ustawicznego (CKU) i ośrodki doksztalania i doskonalenia zawodowego (ODiDZ), np. szkoły dla dorosłych (licea dla dorosłych, szkoły policealne) lub szkoły prowadzące kształcenie zawodowe (technika, ZSZ). Niemniej w Wielkopolsce działały także inne placówki pozwalające na zdobycie wiedzy i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych, a kwalifikacyjne kursy zawodowe w formach pozaszkolnych prowadzone były także przez szkoły i zespoły szkół z pominięciem tworzenia CKU lub CKP.

Zgodnie z nowym Prawem oświatowym zaproponowano aby w systemie oświaty funkcjonowały placówki umożliwiające uzyskanie i uzupełnienie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji zawodowych typu: centrum kształcenia ustawicznego (CKU) oraz centrum kształcenia zawodowego (CKZ). Ponadto

¹¹³ Technika łącznie z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe.

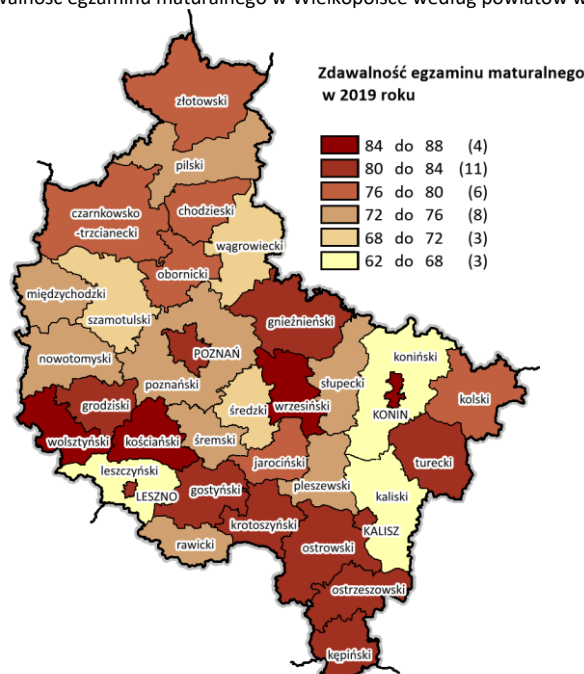
¹¹⁴ Więcej na ten temat w: Diagnoza stanu i potrzeb w zakresie kształcenia zawodowego i ustawicznego w województwie wielkopolskim, Ekspertyza wykonana na zlecenie WROT, Poznań, 2015 r.

kształcenie prowadzone jest jeszcze w centrach kształcenia praktycznego, ośrodkach dokształcania i doskonalenia zawodowego oraz w innych zbliżonych formach. Na podstawie analizy rozmieszczenia powyższych centrów kształcenia na terenie województwa wielkopolskiego stwierdza się wzrost ich liczby – w 2014 roku zidentyfikowano 57 placówek¹¹⁵, a w 2018 roku – 91¹¹⁶.

2.3.3.2. Jakość kształcenia – zdawalność egzaminów maturalnego i zawodowego

Do egzaminów potwierdzających zdobyte wykształcenie ponadgimnazjalne zalicza się egzamin maturalny (dla uczniów z wykształceniem ogólnym) oraz, w przypadku wykształcenia zawodowego, egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie, zwany także egzaminem zawodowym. Od 2010 roku w skład przedmiotów obowiązkowych egzaminu maturalnego na poziomie podstawowym wchodzi: język polski, matematyka oraz wybrany język obcy nowożytny. Od 2015 roku egzamin maturalny obowiązuje w nowej formule, tj. absolwenci przystępują także do egzaminu maturalnego z wybranego przedmiotu na poziomie rozszerzonym, a w przypadku języków obcych nowożytnych na poziomie rozszerzonym lub dwujęzycznym. Aby otrzymać świadectwo dojrzałości trzeba uzyskać co najmniej 30% maksymalnej liczby punktów.

Ryc. 274. Zdawalność egzaminu maturalnego w Wielkopolsce według powiatów w 2019 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wstępnych danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Poznaniu

W 2019 roku w województwie wielkopolskim do egzaminu maturalnego przystąpiło 22 441 osób (22 323 osoby w 2018 roku), w tym 61,1% absolwentów liceów oraz 38,9% absolwentów techników. Zdawalność egzaminu maturalnego odnosi się do osób, które przystąpiły do pięciu egzaminów obowiązkowych. W województwie wielkopolskim egzamin maturalny w 2019 roku wg wstępnych wyników podanych przez Okręgową Komisję Egzaminacyjną w Poznaniu (lipiec 2019 roku) zdało 80,5%

¹¹⁵Źródło: K. Bondyra, P. Becella, W. Jagodzinski, M. Wojtkowiak, Diagnoza stanu i potrzeb w zakresie kształcenia zawodowego i ustawicznego w województwie wielkopolskim, ekspertyza wykonana na zlecenie WROT, Poznań, 2015 r.

¹¹⁶ Źródło: dane WROT na podstawie Danych identyfikacyjnych szkół i placówek według danych Systemu Informacji Oświatowej z 30 września 2017 roku.

– tak samo jak w kraju (79,3% w 2018 roku) maturzystów., w tym 85,0% absolwentów liceum ogólnokształcącego i 73,3% absolwentów technikum. Najlepszy wynik tak jak w poprzednim roku, osiągnęli absolwenci w województwie małopolskim, gdzie egzamin maturalny zdało 85,0% maturzystów (81,0% w 2018 roku)..

Najwyższy odsetek sukcesów osiągnęli absolwenci w powiatach: kościańskim – 87,1%, wrzesińskim i wolsztyńskim – po 84,3% oraz Koninie 85,0%, zaś najniższą zdawalność uzyskali absolwenci z powiatu kaliskiego – 63,0%. Poza wymienionymi powiatami powyżej średniej krajowej uplasowały się powiaty: gnieźnieński, krotoszyński, ostrowski, m. Leszno, grodziski, ostrzeszowski, m. Kalisz, m. Poznań, turecki i gostyński.

Uczniowie liceów ogólnokształcących w większości zamierzają kontynuować naukę na studiach wyższych, na których rekrutacja odbywa się na podstawie uzyskanych wyników z egzaminu maturalnego. Dla tych absolwentów ważny jest zatem nie tylko fakt samego zdania matury, ale także uzyskanie możliwie jak najwyższego wyniku. Dla absolwentów techników istotne znaczenie ma także egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe, który upoważnia ich do posługiwania się tytułem technika oraz zwiększa szanse na znalezienie zatrudnienia i prowadzenie działalności zawodowej tuż po ukończeniu szkoły średniej. Stąd też wiele osób, które kończą technika nie przystępuje do egzaminu maturalnego bądź też przystępuje do niego bez przygotowania.

Egzamin potwierdzający kwalifikacje w zawodzie jest zewnętrznym egzaminem państwowym, który ocenia poziom opanowania wiedzy i umiejętności z zakresu danego zawodu, zgodnie z klasyfikacją szkolnictwa zawodowego, w oparciu o nową podstawę programową kształcenia w zawodach z 2017 roku¹¹⁷. Egzamin zawodowy od 2017 roku jest przeprowadzany dla¹¹⁸:

- uczniów i absolwentów branżowych szkół I stopnia, uczniów i absolwentów 4-letnich techników oraz uczniów, słuchaczy i absolwentów szkół policealnych, rozpoczynających kształcenie w klasie I tych szkół od roku 2017/2018, a w następnych latach w kolejnych klasach/semestrach tych szkół,
- uczniów i absolwentów 5-letniego technikum rozpoczynających kształcenie w klasie I tej szkoły od roku 2019/2020, a w następnych latach w kolejnych klasach tych szkół,
- uczniów i absolwentów 2-letniej branżowej szkoły II stopnia, rozpoczynających kształcenie w klasie I tej szkoły począwszy od roku szkolnego 2020/2021, a w następnych latach w kolejnych klasach tych szkół,
- osób, które ukończyły kwalifikacyjne kursy zawodowe prowadzone przez podmioty, o których mowa w art. 117 ust. 2 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r. poz. 59), na których kształcenie rozpocznie się nie wcześniej niż 1 stycznia 2020 roku,
- osób spełniających warunki określone w przepisach w sprawie egzaminów eksternistycznych – od dnia 1 listopada 2025 roku,
- osób dorosłych, które ukończyły praktyczną naukę zawodu dorosłych lub przyuczenie do pracy dorosłych, jeżeli program przyuczenia uwzględniał wymagania w podstawie programowej kształcenia w zawodach, zgłoszonych przez starostę do komisji egzaminacyjnej – od dnia 1 listopada 2025 roku.

Egzamin zawodowy w trybie eksternistycznym będzie z kolei przeprowadzany od 1 listopada 2025 roku dla osób, które:

- ukończyły gimnazjum albo 8-letnią szkołę podstawową,
- co najmniej dwa lata kształciły się lub pracowały w zawodzie, w którym wyodrębniono daną kwalifikację.

¹¹⁷ <http://www.cke.edu.pl/>.

¹¹⁸ <http://www.cke.edu.pl/>.

Egzaminy zawodowe mogą być przeprowadzane w dwóch sesjach w ciągu roku (zimowej i letniej) oraz z różną częstotliwością. Na 36 832 przystępujących w Wielkopolsce do egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie (w 2 terminach) w 2018 roku zdało 27 845 (75,6%) osób. Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu wydała 9 536 świadectw potwierdzających kwalifikacje w zawodzie w sesji zimowej i 20 337 świadectw w sesji letniej. Świadectwa te otrzymało w regionie 72,1% zdających spośród wszystkich, którzy przystąpili do obu części egzaminu.

W sesji zimowej 2018 roku do egzaminu zawodowego nie podeszło 5,8% osób zgłoszonych, z kolei w letniej 5,2%. Część tej grupy stanowili nie tylko uczniowie, ale również absolwenci szkół i osoby, które odbyły kurs zawodowy. Największą grupę stanowili jednak uczniowie i słuchacze szkół technicznych i zawodowych.

Tab. 21. Zdawalność egzaminu zawodowego w poszczególnych grupach zdających w Wielkopolsce w terminach styczeń-luty oraz czerwiec-lipiec 2018 roku

Zdający	Liczba osób, które przystąpiły do egzaminu	Liczba osób, które zdały egzamin	Zdawalność (%)
Termin styczeń-luty			
uczniowie/słuchacze	9 372	6 857	73,2%
absolwenci	94	40	42,6%
kursanci (kwalifikacyjne kursy zawodowe)	2 011	1 542	76,7%
ogółem	11 477	8 439	73,5%
termin czerwiec-lipiec			
uczniowie/słuchacze	23 102	17 586	76,1%
absolwenci	95	45	47,4%
kursanci (kwalifikacyjne kursy zawodowe)	2 158	1 775	82,3%
ogółem	25 355	19 406	76,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Edukacyjnej w Poznaniu

2.3.3.3. Losy absolwentów

Liczba absolwentów szkół ponadgimnazjalnych w Wielkopolsce – liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych, techników (wraz ze szkołami średnimi artystycznymi), ZSZ i szkół policealnych w 2017 roku wyniosła 41 381 osób. Wśród nich dominującą grupę stanowili, podobnie jak w latach ubiegłych, absolwenci liceów ogólnokształcących (44,1%), a następnie techników (25,6%). Uczniowie kończący ZSZ stanowili 15,9% całkowitej liczby absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, natomiast najmniej liczną grupę, choć na porównywalnym poziomie, tworzyły osoby, które ukończyły szkołę policealną (14,3% absolwentów). Licea profilowane były wygaszane od 2012 roku, stąd od roku 2015 informacji o absolwentach nie uwzględnia się w zestawieniach.

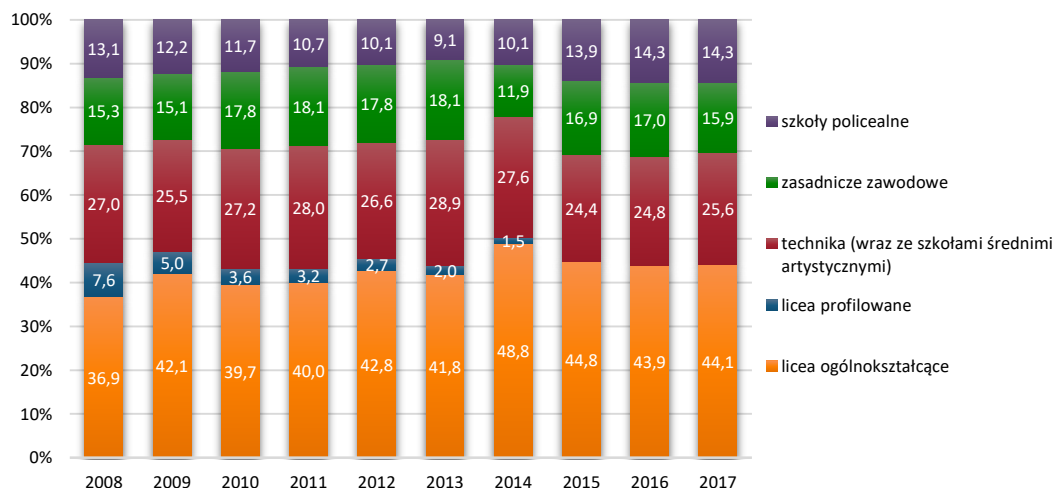
Odnosząc wyniki do innych województw, należy wskazać iż Wielkopolskę wyróżnia jeden z niższych udziałów zarówno absolwentów, jak i uczniów techników, co należy uwzględnić w toku dalszej lektury niniejszego opracowania. Analizując strukturę absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, warto zwrócić uwagę na zmienność udziału absolwentów w odniesieniu do różnych typów szkół. Generalne tendencje w tym zakresie obserwowane w ostatnich kilku latach wynikają ze spadku liczby uczniów do roku 2014 oraz jej wzrostu w kolejnych latach. Od 2015 roku miał miejsce wzrost udziału uczniów kończących technika oraz szkoły policealne – odpowiednio o 1,2 p.p. i 0,4 p.p. Odbywał się on przede wszystkim kosztem udziału absolwentów liceów ogólnokształcących – spadek o 0,7 p.p. oraz ZSZ – spadek o 1,0 p.p.

Tab. 22. Liczba absolwentów szkół ponadgimnazjalnych w Wielkopolsce w latach 2008-2017 (os.)

Rodzaj szkoły ponadgimnazjalnej	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
zasadnicze zawodowe	7 882	8 511	8 997	8 502	8 235	7 560	4 511	7 571	7 325	6 582
technika (wraz ze szkołami średnimi artystycznymi)	13 924	14 332	13 767	13 202	12 315	12 079	10 458	10 907	10 678	10 611
licea ogólnokształcące	19 042	23 690	20 051	18 830	19 792	17 460	18 485	20 006	18 926	18 253
licea profilowane	3 939	2 818	1 836	1 517	1 255	842	576	-	-	-
szkoły policealne	6 774	6 888	5 917	5 039	4 690	3 801	3 821	6 193	6 173	5 935
ogółem	51 561	56 239	50 568	47 090	46 287	41 742	37 275	44 677	43 102	41 381

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w ocenach sytuacji absolwentów szkół województwa wielkopolskiego na rynku pracy za lata 2008-2017

Ryc. 275. Struktura absolwentów szkół ponadgimnazjalnych według rodzaju szkoły w Wielkopolsce w latach 2008-2017 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w ocenach sytuacji absolwentów szkół województwa wielkopolskiego na rynku pracy za lata 2008-2017

W 2017 roku w Wielkopolsce, zgodnie z danymi WUP w Poznaniu, 2 258 absolwentów szkół ponadgimnazjalnych było bezrobotnymi (5,5% ogółu absolwentów tych szkół). W porównaniu z wcześniejszymi latami widoczny jest znaczny spadek ich liczby: 6 700 osób (14,2%) w roku 2011 – najwyższa wartość w ostatniej dekadzie – i niespełna 4 000 osób (8,7%) w 2015 roku.

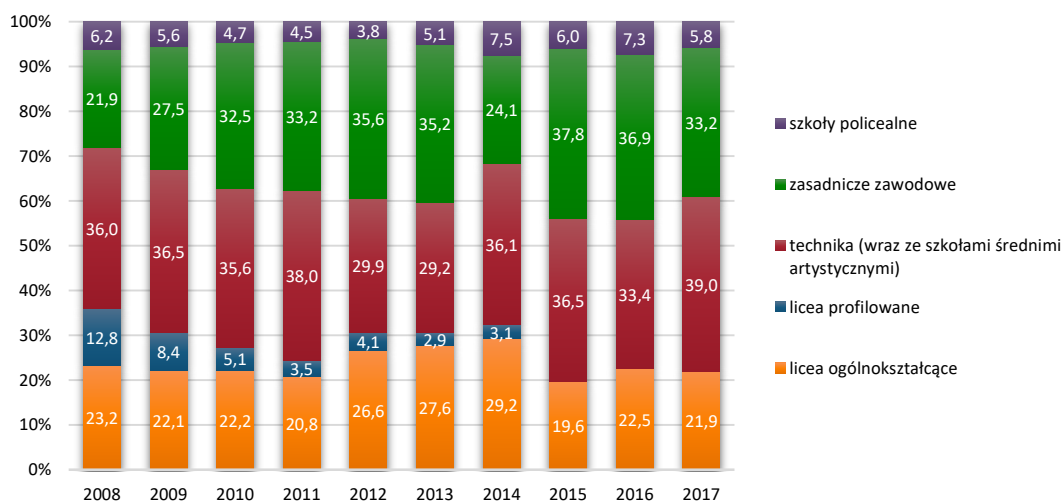
Najliczniejszą grupę bezrobotnych stanowili absolwenci techników (wraz ze szkołami średnimi artystycznymi), przy czym jeszcze 2 lata temu przewagę posiadały ZSZ. W 2017 roku osoby pozostające bez pracy po ukończeniu technikum stanowiły 39,0% ogółu bezrobotnych absolwentów szkół ponadgimnazjalnych (881 osób), zaś po ukończeniu ZSZ 33,2% ogółu (750 osób). W odniesieniu do pozostałych rodzajów szkół udział ten kształtował się na poziomie 21,9% w przypadku liceów ogólnokształcących (495 bezrobotnych absolwentów) i 5,8% dla szkół policealnych (132 bezrobotnych absolwentów). Niekorzystną sytuację absolwentów szkół ponadgimnazjalnych na rynku pracy – zwłaszcza uczniów techników i ZSZ – potwierdza także utrzymujący się od wielu lat względnie wysoki udział absolwentów bezrobotnych w ogólnej liczbie osób kończących te szkoły. Dodatkowo niekorzystnym jest to, iż coraz większa liczba młodych osób zainteresowana jest kształceniem m.in. w technikach, co jednak nie przekłada się na duże możliwości znalezienia pracy po ukończeniu szkoły.

Tab. 23. Bezrobotni absolwenci szkół ponadgimnazjalnych w Wielkopolsce w latach 2008-2017 (os.)

Rodzaj szkół ponadgimnazjalnych	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
zasadnicze zawodowe	900	1 945	2 242	2 217	1 751	1 616	774	1 467	1 170	750
technika (wraz ze szkołami średnimi artystycznymi)	1 479	2 583	2 456	2 540	1 473	1 339	1 158	1 417	1 060	881
licea ogólnokształcące	955	1 569	1 533	1 387	1 309	1 267	937	759	713	495
licea profilowane	525	594	351	237	202	134	100	-	-	-
szkoły policealne	254	394	322	298	187	232	239	234	231	132
ogółem	4 113	7 085	6 904	6 679	4 922	4 588	3 108	3 877	3 174	2 258
udział bezrobotnych absolwentów w liczbie bezrobotnych ogółem (%)	8,0	12,6	13,7	14,2	10,6	11,0	8,5	8,7	7,4	5,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w ocenach sytuacji absolwentów szkół województwa wielkopolskiego na rynku pracy za lata 2008-2017

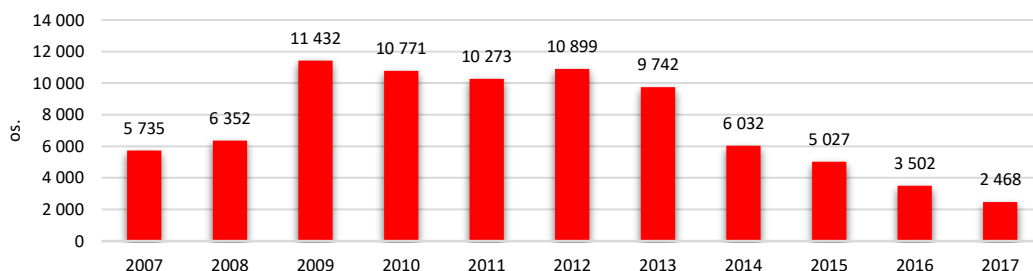
Ryc. 276. Struktura bezrobotnych absolwentów szkół ponadgimnazjalnych według rodzaju szkoły w Wielkopolsce w latach 2008-2017 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych zawartych w ocenach sytuacji absolwentów szkół województwa wielkopolskiego na rynku pracy za lata 2008-2017

Szczególną grupę bezrobotnych stanowią młode osoby długotrwale poszukujące pracy. Problem ten dotyczy również bezrobotnych w okresie 12 miesięcy od ukończenia nauki i może być powiązany m.in. z niedopasowaniem kwalifikacji do potrzeb rynku pracy, brakiem doświadczenia tych osób, niechęcią podejmowania pracy, rozczarowaniem związanym z oczekiwaniami wobec pracy, brakiem satysfakcjonujących ofert pracy. Wyraźnie najwyższą liczbę absolwentów mających problem ze znalezieniem zatrudnienia w pierwszym roku po ukończeniu nauki w ciągu ostatniej dekady zaobserwowano w latach 2009-2013. Liczba ta wynosiła 11 432 osoby w 2009 roku, po czym zmalała do 9 742 w roku 2013. Od roku 2012 liczba bezrobotnych w okresie 12 miesięcy od ukończenia nauki systematycznie maleje, co jest zgodne z ogólnymi trendami w zakresie aktualnej skali problemu bezrobocia, a w roku 2017 osiągnęła poziom 2 468 osób.

Ryc. 277. Liczba bezrobotnych w okresie 12 miesięcy od ukończenia nauki w Wielkopolsce w latach 2007-2017 (os.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych WUP w Poznaniu w zakresie bezrobocia rejestrowanego

2.3.4. Doradztwo zawodowe

Doradztwo zawodowe w Polsce jest realizowane przede wszystkim w obszarze rynku pracy i edukacji. W latach 2015-2016 przeprowadzono badania tych działań, w tym oceny w zakresie stanu i potrzeb w zakresie doradztwa, zarówno z punktu widzenia organizatorów (dyrektorów szkół, doradców zawodowych), jak i osób (uczniów) z niego korzystających. Wnioski z badania krajowego¹¹⁹, przeprowadzonego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych, oraz regionalnego¹²⁰, realizowanego w szkołach ponadgimnazjalnych, są bardzo zbliżone, co świadczy o ogólnopolskim wymiarze zidentyfikowanych problemów w tej dziedzinie.

Jak wykazało badanie dotyczące doradztwa zawodowego w Polsce zakończone w 2015 roku, działalność ta była mocno zróżnicowana w wymiarze dostępności oraz form świadczenia. Potrzeby w tym zakresie są jednak duże z uwagi na to, że decyzje edukacyjne podejmowane przez młodzież czasami nie są z nikim konsultowane, a wybory edukacyjno-zawodowe młodych ludzi dokonywane są w oparciu o pozamerytoryczne przesłanki.

Diagnoza stanu doradztwa w zakresie form zatrudnienia doradcy w poszczególnych typach tych placówek w Polsce wykazała, że 16% szkół zatrudnia doradcę na etacie, w 74% badanych podmiotów obowiązki doradcze wykonuje osoba, dla której nie jest to podstawowe zadanie, a 5% szkół nie realizuje poradnictwa w ogóle. Pomimo że zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego (lub edukacyjno-zawodowego) są obowiązkowe, łącznie około 25% badanych szkół realizowało je w bardzo ograniczonym zakresie lub wcale, pomimo iż jest to obowiązek ustawowy. Z kolei wewnątrzszkolny system doradztwa funkcjonował jedynie w 1/3 placówek, choć powinien być realizowany w każdej szkole.

Na poziomie regionalnym 53% uczniów biorących udział w badaniu potwierdziło fakt organizacji zajęć z zakresu doradztwa zawodowego. Z kolei aż 29% stwierdziło, że takie zajęcia w ich szkole nie są w ogóle organizowane, a 18% uczniów wskazało odpowiedź „trudno powiedzieć”. W związku z powyższym można przypuszczać, że forma w jakiej organizowane są zajęcia poruszające tę tematykę w ramach programu szkolnego nie stanowiła wystarczająco zauważalnego elementu wsparcia w ramach oferty szkolnej dla 47% młodych osób.

Innym ujęciem omawianego zagadnienia była analiza czasu poświęcanego na doradztwo w przeliczeniu na przypadającą liczbę godzin na jedną klasę w ciągu roku. Ogółem w ramach badania

¹¹⁹ K. Podwójcic, Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa, 2015 r.

Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego (Entuzjaści Edukacji), zrealizowano jako projekt systemowy ze środków EFS w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty, Poddziałanie 3.1.1 Tworzenie warunków i narzędzi do monitorowania, ewaluacji i badań systemu oświaty.

¹²⁰ WUP w Poznaniu przeprowadził badanie opinii, które miało służyć diagnozie stanu doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych w regionie (czas realizacji badania: I i II kwartał 2016 roku). Zestawienie opinii na temat doradztwa zawodowego dotyczyło dwóch kategorii respondentów: uczniów szkół ponadgimnazjalnych (zasadniczych szkół zawodowych, techników, liceów ogólnokształcących) ze wszystkich powiatów województwa wielkopolskiego (N=2 326) i doradców zawodowych zatrudnionych w wielkopolskich PUP (N=118).

krajowego w 7% analizowanych szkół przeznaczano się na to do jednej godziny, a 25% szkół realizowało poradnictwo w zakresie poniżej 4 godzin rocznie na klasę. Pozostałe szkoły korzystały z pomocy zewnętrznych instytucji i specjalistów. Taka forma realizacji poradnictwa zawodowego wyklucza prowadzenie długofalowej polityki pomocowej oraz utrzymanie wysokiego poziomu profesjonalnych usług czy indywidualne podejście do ucznia. Z poradnictwa w systemie grupowym skorzystali wszyscy uczniowie w około 1/3 badanych szkół. Jednocześnie, w opinii doradców, określono, że skala tych usług w stosunku do zapotrzebowania zgłaszanego przez uczniów jest wystarczająca. Z kolei wewnątrzszkolny system doradztwa funkcjonował tylko w 1/3 placówek (choć powinien w każdej szkole).

Na poziomie województwa wielkopolskiego ponad połowa uczniów (54%) wskazała na nieregularność występowania zajęć z doradztwa zawodowego. Najczęściej tematykę rynku pracy poruszano w ramach innych zajęć lekcyjnych (16%), godziny wychowawczej (7%) oraz w ramach godzin dodatkowych (6%). Stosowany sposób organizacji zajęć mógł wpływać na postrzeganie wagi prezentowanych na nich treści i sprzyjać traktowaniu przez uczniów tych zajęć jako drugoplanowych w programie nauczania. W Wielkopolsce w 2016 roku największą dostępność zajęć z doradztwa zawodowego odnotowano wśród uczniów liceów ogólnokształcących (58%) oraz szkół średnich zawodowych (56%), najmniejszą deklarowali uczniowie ZSZ (45%).

Zaskakująco niska była skala realizacji poradnictwa zawodowego przez szkoły specjalne, co przeanalizowano na terenie całego kraju. Usługi te były niedostępne w 8% szkół, a w przypadku pozostałych szkół jedynie 10% posiadało odrębny etat dla doradcy zawodowego.

Badanie regionalne ujawniło pewne różnice w oczekiwaniach młodych osób odnośnie zakresu tematycznego prowadzonych zajęć z doradztwa. Uczniowie najczęściej wskazywali, że zajęcia dotyczą tzw. rozwoju kompetencji miękkich/społecznych („zajęcia dotyczą stosunków międzyludzkich”, „tłumaczą jak rozmawiać z pracodawcą”, „jak zachować się w danych sytuacjach”, „jak radzić sobie ze stresem”). Należy zauważyć, że jest to obszar, który odpowiada na sygnalizowane przez pracodawców zapotrzebowanie, gdyż jak wskazują m.in. wnioski z badania pn. *Bilans Kapitału Ludzkiego* młode osoby poszukujące pracy (we wszystkich zawodach) wykazują niedobór kompetencji interpersonalnych i samoorganizacyjnych¹²¹. Jedynie 60% uczniów zadeklarowało, iż omawiane zagadnienia były przydatne, z kolei aż 29% respondentów wyraziło opinię poprzez wskazanie odpowiedzi „trudno powiedzieć”. Oznacza to, że niemal co trzeci uczeń biorący udział w badaniu nie był przekonany, co do efektywności zajęć, w których uczestniczył. Także doradcy zawodowi pracujący w powiatowych urzędach pracy (PUP), których opinie badano w Wielkopolsce, nie ocenili wysoko efektywności usług doradztwa zawodowego w szkołach ponadgimnazjalnych. Według 14% respondentów doradztwo w ogóle nie spełniało swojej funkcji, a dodatkowo 31% wskazało, że spełniało ją w niewielkim zakresie.

W kontekście tematyki zajęć uczniowie liceów ogólnokształcących najczęściej poszukiwali informacji na temat dalszego kształcenia (50%) oraz wskazówek jaki zawód wybrać (42%), co mogło być powiązane z decyzją o chęci ukończenia studiów wyższych. Podobne odpowiedzi uzyskano od uczniów techników, pomimo iż pobierają naukę w konkretnym zawodzie. Z kolei uczniowie szkół zawodowych poszukiwali praktycznych wskazówek w związku z pierwszymi doświadczeniami we współpracy z pracodawcami. W związku z tym oczekiwali wsparcia z zakresu otwierania własnej działalności gospodarczej (41%) oraz skutecznego aplikowania o pracę (35%).

Uczniowie wskazywali ponadto dodatkowe tematy oraz formy zajęć z doradztwa zawodowego, których chcieliby doświadczyć, w tym: spotkania z osobą zajmującą się rekrutacją (41%) i pracodawcami (29%), organizacje wizyt w wybranej firmie funkcjonującej na terenie powiatu (25%). Pożądane były wszelkie inicjatywy, które już na etapie edukacji pozwoliłyby uczniom zweryfikować wyobrażenia i oczekiwania dotyczące własnej ścieżki kariery, wybranego zawodu, czy warunków zatrudnienia z rzeczywistą sytuacją panującą na rynku pracy. Problem ten pojawiał się również w opiniach doradców

¹²¹ M. Kocór, Niedopasowanie kompetencyjne, W: J. Górniak (red.), *Polski rynek pracy – wyzwania i kierunki działań na podstawie badań Bilans Kapitału Ludzkiego 2010-2015*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa – Kraków, 2015 r., s. 12-26.

zawodowych, którzy do problemów uczniów/absolwentów zaliczyli brak świadomości na temat funkcjonowania rynku pracy i reguł nim rządzących, wygórowane wymagania płacowe, brak świadomości własnych predyspozycji zawodowych oraz brak samodzielności na rynku pracy, tj. zarządzania sobą i własnymi umiejętnościami.

W ocenie systemu doradztwa zawodowego bardzo istotną okazała się kwestia przyjętej przez daną szkołę formy tej usługi, w tym (najbardziej pożądanego) zatrudnienia osoby na stanowisku doradcy edukacyjno-zawodowego. Doradca posiadający odrębny etat z reguły legitymował się wyższymi formalnymi kwalifikacjami do prowadzenia zajęć, a także poświęcał więcej czasu na świadczenie doradztwa, co przekładało się na większą liczbę uczniów objętych pomocą. Usługa była jednocześnie bardziej intensywna i stosowane były bardziej zróżnicowane techniki pracy z uczniami. Do pozostałych form prowadzenia doradztwa, skutkujących, poprzez swoją incydentalność, niższą efektywnością usług lub mniejszą liczbą objętych nimi uczniów, były zajęcia z doradztwa prowadzone w czasie godzin wychowawczych, w ramach zastępstw lub w godzinach będących do dyspozycji dyrektora placówki. Można przypuszczać, że dotychczasowy sposób organizacji zajęć, nie stanowił dla uczniów wyraźnego sygnału na temat wysokiej wagi prezentowanych na nich treści i sprzyjał traktowaniu zajęć jako drugoplanowych w programie nauczania. Zwiększenie dostępności doradztwa w szkołach byłoby w opinii respondentów możliwe właśnie w wyniku zatrudnienia doradcy lub wprowadzenia stałego etatu, a także poprzez wprowadzenie doradztwa zawodowego do programu nauczania na różnych etapach kształcenia dzieci i młodzieży.

Do głównych barier w rozwoju poradnictwa zawodowego, na które w trakcie badań wskazywali dyrektorzy szkół (w badaniu krajowym) oraz doradcy zawodowi (w badaniu regionalnym) zaliczono:

- trudną sytuację finansów systemu edukacji, co skutkuje brakiem środków na etatowe zatrudnienie doradcy zawodowego i zapewnienie stałej obecności takiego specjalisty,
- brak standaryzacji usług doradczych oraz brak systemu organizacyjnego, co znacząco utrudnia rozwój poradnictwa w edukacji,
- niedostateczne kompetencje nauczycieli – brak merytorycznie przygotowanych doradców, konieczność zatrudnienia w szkołach profesjonalnych doradców zawodowych wraz zapewnieniem możliwości podnoszenia ich kwalifikacji.

W związku z różnorodnością form poradnictwa zawodowego funkcjonujących w szkołach trudno jednoznacznie określić liczbę szkół, w których prowadzone jest doradztwo zawodowe oraz zakres i jakość tych usług przekładających się na liczbę godzin przeznaczoną na każdego ucznia. Szczegółowa diagnoza w tym zakresie dla obszaru województwa wielkopolskiego wymaga odrębnego badania.

Do wzrostu skali realizacji doradztwa zawodowego w szkołach mogą przyczynić się działania o charakterze informacyjnym i propagującym poradnictwo edukacyjno-zawodowe, a także zwiększenie stopnia egzekwowalności realizacji określonej liczby zajęć z dziećmi i młodzieżą. Odpowiedzią na wady dotychczasowego systemu mają być zmiany ustawowe.

Doradztwo zawodowe i poradnictwo kariery jest coraz szerzej włączane w praktykę wspomagania wyborów edukacyjnych i zawodowych. Aktualnie obowiązująca Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku Prawo oświatowe, uwzględniając planowane zmiany przeprowadzane w systemie oświaty w Polsce, określa w art. 1 pkt 19, że system oświaty zapewnia w szczególności przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia. Z kolei art. 109 ust. 1 wskazuje, że podstawowymi formami działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły są: zajęcia prowadzone w ramach pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 28 marca 2017 roku w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół nakłada, począwszy od 2017 roku, obowiązek realizacji zajęć z zakresu doradztwa zawodowego docelowo w klasach VII i VIII szkoły podstawowej w wymiarze po 10 godzin minimum w każdej klasie, a w 4-letnim liceum ogólnokształcącym, 5-letnim technikum i I klasie branżowej szkoły I stopnia – minimum 10 godzin w całym okresie nauczania. Szczegółowe treści programowe z zakresu doradztwa zawodowego oraz warunki i sposób realizacji i organizacji tych zajęć

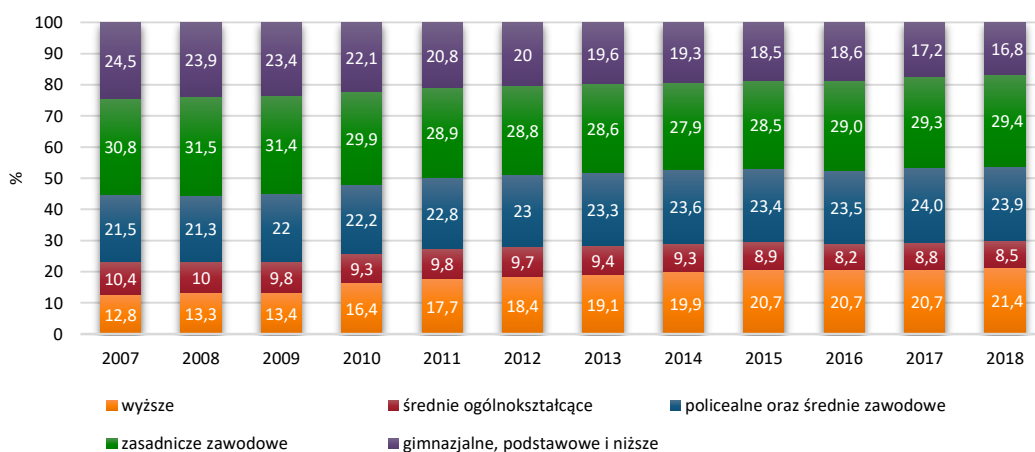
w szkołach i placówkach określa Rozporządzenie z dnia 16 sierpnia 2018 roku w sprawie doradztwa zawodowego.

Na rzecz doradztwa zawodowego działają instytucje publiczne, niepubliczne i organizacje pozarządowe, realizując w tym celu różnorodne projekty¹²². Potrzeba rozwijania doradztwa zawodowego spowodowała także powstawanie specjalistycznych kierunków studiów i innych inicjatyw o charakterze badawczym i rozwojowym. W Poznaniu od ponad 15 lat działa pierwsze w Polsce Centrum Doradztwa Zawodowego dla Młodzieży, które również służy wsparciem w tym zakresie.

2.3.5. Kształcenie ustawiczne na tle struktury wykształcenia ludności

W województwie wielkopolskim następuje systematyczna poprawa poziomu wykształcenia ludności przejawiająca się przede wszystkim wzrostem udziału osób z wykształceniem wyższym (wzrost z 12,8% w 2007 roku do 21,4% w 2018 roku) i zmniejszaniem się odsetka osób posiadających wykształcenie gimnazjalne i niższe (do 16,8% w 2018 roku). W 2018 roku w województwie wielkopolskim dominowały osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, stanowiące 29,4% ogółu mieszkańców. Należy jednak zwrócić uwagę na stopniowe zmniejszanie się udziału tej grupy osób w strukturze ludności do roku 2014 oraz wzrost w kolejnych latach. Podobną tendencję, choć w mniejszym stopniu, zaobserwowano w przypadku wykształcenia średniego ogólnego – udział osób na tym poziomie wykształcenia zmniejszył się od 2014 roku z 9,3% do 8,5%. Z kolei udział ludności z wykształceniem policealnym i średnim zawodowym kształtuje się od wielu lat na zbliżonym poziomie – w 2018 roku osiągnął wartość 23,9%.

Ryc. 278. Struktura mieszkańców według wykształcenia w Wielkopolsce w latach 2007-2018 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS – dane o aktywności ekonomicznej ludności w wieku 15 lat i więcej opracowane na podstawie reprezentacyjnego Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)

Edukacja dla osób dorosłych, którzy z różnych względów pragną kontynuować naukę, co w wielu przypadkach okazuje się kluczem do ich aktywizacji na rynku pracy, w Polsce realizowana była na poziomie podstawowym, gimnazjalnym oraz ponadgimnazjalnym, a od roku 2018 na poziomie podstawowym i ponadpodstawowym. W województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2016/2017 sieć szkół dla dorosłych obejmowała 14 gimnazjów oraz 147 liceów ogólnokształcących. Liczba szkół dla dorosłych zmniejsza się corocznie. W roku szkolnym 2017/2018 działalność rozpoczęło o 10 mniej

¹²² Doradztwo zawodowe i poradnictwo kariery w Polsce. Katalog literatury i narzędzi do wykorzystania przez doradców zawodowych, doradców kariery, nauczycieli przedsiębiorczości, Centrum Doradztwa Zawodowego dla Młodzieży, Obserwatorium Gospodarki i Rynku Pracy Aglomeracji Poznańskiej, Poznań, 2017-2018 r.

placówek niż rok wcześniej. Ograniczona została szczególnie liczba uzupełniających gimnazjów (o 11 placówek), ubył także 8 liceów ogólnokształcących. Od nowego roku działalność rozpoczęło 9 szkół podstawowych dla dorosłych realizując kształcenie na poziomie klasy VII¹²³. W roku szkolnym 2016/2017 w szkołach dla dorosłych kształciło się łącznie 16,0 tys. osób, a w kolejnym roku szkolnym liczba ta zmalała do 14,7 tys. osób.

Osoby młode jednocześnie niepracujące, nieuczące się i niedokształcające to tzw. pokolenie „ani ani” (ang. *NEET - Not in Education, Employment or Training*). Do zbiorowości NEET zalicza się osoby w wieku 15-24 lata (według Eurostat 15-29 lat). Osoby należące do tej populacji nie szukają pracy, ponieważ z góry zakładają, że i tak nie znajdą satysfakcjonującego zatrudnienia. Nie chcą się również dalej uczyć, gdyż uważają, że nic im ta edukacja nie da. Nie starają się też podnosić swoich kwalifikacji poprzez szkolenia bo są przekonani, że pomimo nowych umiejętności i tak nie znajdą pracy. Wielkopolska zalicza się do grupy regionów o najniższym odsetku zbiorowości NEET. W 2017 roku charakteryzowała się wskaźnikiem o wartości 11,5% (w kraju 14,3%) i uplasowała się na 2. pozycji w kraju po województwie mazowieckim (10,9%). Najbardziej liczna zbiorowość NEET znajdowała się na terenie województw: warmińsko-mazurskiego (21,3%), świętokrzyskiego (18,8%) oraz lubelskiego (18,4%). Od 2014 roku wartość wskaźnika zarówno w kraju, jak i w województwie wielkopolskim ulega systematycznemu zmniejszeniu.

Mieszkańcy województwa wielkopolskiego wykazują stosunkowo niewielkie zainteresowanie udziałem w kształceniu ustawicznym, o czym świadczy odsetek osób w wieku 25-64 lat uczestniczących w kształceniu i doszkalaniu, mający wartość niższą od średniej krajowej (nawet o ponad 1 p.p. w danym roku). Wartość tego wskaźnika malała do 2016 roku, obrazując w ten sposób stopniowy spadek zainteresowania osób dorosłych podnoszeniem kwalifikacji i kompetencji względem lat ubiegłych. Od 2017 roku notuje się wzrost wskaźnika, który w 2018 roku osiągnął poziom 4,2% (w kraju 5,7%). W latach wcześniejszych odsetek osób uczestniczących w kształceniu i szkoleniu kształtował się na poziomie 2,4-4,6% (w kraju 3,5-5,2%).

Tab. 24. Odsetek młodzieży niepracującej, nieuczącej się i niedokształcającej oraz osób dorosłych uczestniczących w kształceniu i szkoleniu w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 (%)

Jednostka	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
osoby młode niepracujące, nieuczące się i niedokształcające się (%)												
Wielkopolska	-	-	-	15,6	16,4	16,4	16,8	16,1	14,8	13,1	11,5	-
Polska	15,7	14,2	15,1	15,9	16,4	16,9	17,4	16,7	15,8	15,1	14,3	-
osoby dorosłe (w wieku 25-64 lata) uczestniczące w kształceniu i szkoleniu (%)												
Wielkopolska	4,1	4,1	3,7	4,6	3,7	3,6	3,7	3,3	2,4	2,4	2,8	4,2
Polska	5,1	4,7	4,7	5,2	4,4	4,5	4,3	4,0	3,5	3,7	4,0	5,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS oraz Systemu Monitorowania Rozwoju STRATEG

2.3.6. Powiązania z rynkiem pracy – problem niedopasowania kierunków kształcenia, deficyt i nadwyżka zawodów

Sytuacja zawodowa absolwentów uzależniona jest od wielu czynników. Wśród nich, poza poziomem kształcenia, który w istotny sposób determinuje szanse na zatrudnienie, wymienić należy przede wszystkim dopasowanie oferty edukacyjnej szkół do potrzeb rynku pracy oraz odpowiednie przygotowanie absolwentów do funkcjonowania na rynku pracy (poszukiwania pracy), w tym przez funkcjonowanie doradztwa zawodowego dla uczniów.

Mimo podejmowanych w szkołach działań mających na celu odpowiednie przygotowanie i ułatwienie wejścia na rynek pracy osobom młodym, w Wielkopolsce nadal występuje problem

¹²³ Edukacja i wychowanie w województwie wielkopolskim w roku szkolnym 2017/2018, Informacje sygnałowe, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

niedopasowania kierunków kształcenia do rzeczywistych potrzeb pracodawców, który odzwierciedla liczba bezrobotnych absolwentów. Wynika to zarówno z faktu, iż młodzi ludzie nadal wybierają zawody, które nadwyzkowo występują na rynku pracy, co związane jest także z brakiem zmian w ofercie edukacyjnej szkół (wynikającym m.in. z wysokich kosztów uruchomienia nowych kierunków kształcenia), jak i z niedostatecznego przygotowania praktycznego do pracy w danym zawodzie, wskazującego m.in. na potrzebę rozwoju zaplecza szkół i stwarzania uczniom możliwości odbywania praktyk i staży u pracodawców. W tym zakresie szczególną uwagę powinno się zwrócić na kwestie doradztwa zawodowego oferującego wsparcie w wyborze kierunku kształcenia i przygotowującego młodych ludzi do funkcjonowania na rynku pracy, które w Wielkopolsce nadal nie funkcjonuje w pełni efektywnie.

Szczególnym obszarem zainteresowania w zakresie adresowania wsparcia od wielu lat pozostaje szkolnictwo zawodowe, które zyskuje coraz więcej zwolenników. W ostatnich latach w wielkopolskich szkołach zawodowych odnotowuje się poprawę poziomu nauczania. Związane jest to m.in. z wysoko wykwalifikowaną kadrą nauczycieli praktycznej nauki zawodu (najczęściej nauczycieli dyplomowanych i mianowanych), a także ze wzrastającą liczbą prowadzonych w szkołach zajęć dodatkowych (wyrównawczych, przygotowujących do egzaminów, rozwijających zainteresowania uczniów, dotyczących prowadzenia działalności gospodarczej). Istotne znaczenie w tym zakresie mają także organizowane w większości wielkopolskich szkół zajęcia praktyczne.

Elementem mającym wpływ na jakość kształcenia jest także baza dydaktyczna szkół. W tym względzie wśród wielkopolskich szkół zawodowych, mimo odnotowywanych pozytywnych zmian wynikających ze stopniowego doposażenia warsztatów i rozbudowy budynków szkolnych, występuje nadal zróżnicowanie. Z jednej strony istnieją placówki posiadające wysokiej jakości wyposażenie, zaś z drugiej strony funkcjonuje wiele szkół, w których wyposażenie jest na niezadowalającym poziomie. Sytuacja taka wynika przede wszystkim z ograniczonych możliwości finansowych szkół, uniemożliwiających rozwój bazy sprzętowej i dydaktycznej, w tym jej dostosowanie (modernizację i unowocześnianie) do szybko postępujących zmian technologicznych.

W ramach realizowanych (od 2015 roku) w 31 wielkopolskich PUP corocznych badań¹²⁴ w regionie nie zidentyfikowano występowania zawodów nadwyzkowych (prognoza dla 2019 roku). Zakwalifikowani do tej kategorii w poprzedniej edycji badania: ekonomiści, pracownicy biur podróży i organizatorzy obsługi turystycznej, specjaliści żywności i żywienia oraz filozofowie, historycy, politolodzy i kulturoznawcy w edycji badania na 2019 rok znaleźli się wśród zawodów w równowadze.

Do zawodów deficytowych, tj. zawodów, na które istnieje zapotrzebowanie na wielkopolskim rynku pracy zaliczono przede wszystkim zawody związane z posiadaniem konkretnych kwalifikacji technicznych, w tym głównie zasilające branżę transportowo-logistyczną, meblarską i budowlaną. Prognoza na 2019 rok zawiera 54 zawody deficytowe – najwięcej z dotychczasowych edycji badania. Cechą wspólną powyższych zawodów jest to, że są to grupy poszukiwane od dłuższego czasu w Wielkopolsce. Od 2019 roku do grupy deficytowych zaliczają się także pracownicy służb mundurowych, blacharze i lakiernicy samochodowi, mechanicy maszyn i urządzeń, operatorzy urządzeń dźwigowo-transportowych, rolnicy i hodowcy, diagności samochodowi, ogrodnicy i sadownicy, operatorzy maszyn do produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych, pracownicy do spraw finansowo-księgowych ze znajomością języków obcych, a także szeroko pojęta grupa analityków, testerów i operatorów systemów teleinformatycznych. W poprzednich edycjach badania zawody te zaliczały się do grupy zawodów zrównoważonych.

¹²⁴ Barometr zawodów 2019. Raport podsumowujący badanie w województwie wielkopolskim, WUP w Poznaniu, WUP w Krakowie, Kraków, 2018 r.

Lista zawodów stosowana w Barometrze opiera się na Klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy z 2014 roku. W edycji 2019 po raz pierwszy obok pracowników PUP w badaniu udział wzięło 21 instytucji, głównie przedstawiciele agencji zatrudnienia.

Tab. 25. Zawody deficytowe i w równowadze w Wielkopolsce w 2019 roku
– prognoza zapotrzebowania na pracowników w 2019 roku

Zawody deficytowe		
Analitycy, testerzy i operatorzy systemów teleinformatycznych	Masarze i przetwórcy ryb	Pracownicy ds. rachunkowości i księgowości
Betoniarze i zbrojarze	Mechanicy maszyn i urządzeń	Pracownicy fizyczni w produkcji i pracach prostych
Blacharze i lakiernicy samochodowi	Mechanicy pojazdów samochodowych	Pracownicy robót wykończeniowych w budownictwie
Brukarze	Monterzy instalacji budowlanych	Pracownicy służb mundurowych
Cieśle i stolarze budowlani	Monterzy konstrukcji metalowych	Projektanci i administratorzy baz danych, programiści
Cukiernicy	Murarze i tynkarze	Robotnicy budowlani
Dekarze i blacharze budowlani	Nauczyciele języków obcych i lektorzy	Robotnicy obróbki drewna i stolarze
Diagności samochodowi	Ogrodnicy i sadownicy	Rolnicy i hodowcy
Elektrycy, elektromechanicy i elektrycy	Operatorzy i mechanicy sprzętu do robót ziemnych	Samodzielni księgowi
Fryzjerzy	Operatorzy maszyn do produkcji wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	Spawacze
Grafcy komputerowi	Operatorzy obrabiarek skrawających	Specjaliści elektroniki, automatyki i robotyki
Kelnerzy i barmani	Operatorzy urządzeń dźwigowo-transportowych	Spedytorzy i logiści
Kierowcy autobusów	Opiekunowie osoby starszej lub niepełnosprawnej	Sprzedawcy i kasjerzy
Kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych	Piekarze	Szefowie kuchni
Kosmetyczki	Pielęgniarki i położne	Ślusarze
Krawcy i pracownicy produkcji odzieży	Pomoce kuchenne	Tapicerzy
Kucharze	Pracownicy ds. finansowo-księgowych ze znajomością	
Lakiernicy	języków obcych	
Lekarze		
Listonosze i kurierzy		
Magazynierzy		
Zawody w równowadze		
Administratorzy stron internetowych	Kierownicy sprzedaży	Pracownicy sprzedaży internetowej
Agenci ubezpieczeniowi	Kierownicy w instytucjach społecznych i kultury	Pracownicy telefonicznej i elektronicznej obsługi klienta,
Animatory kultury i organizatorzy imprez	Logopedzi i audiofonolodzy	ankieterzy, teleankieterzy
Architekci i urbaniści	Monterzy elektroniki	Pracownicy usług pogrzebowych
Architekci krajobrazu	Monterzy maszyn i urządzeń	Pracownicy zajmujący się zwierzętami
Archiwiści i muzealnicy	Monterzy okien i szklarze	Prawnicy
Asystenci w edukacji	Nauczyciele nauczania początkowego	Projektanci wzornictwa przemysłowego
Bibliotekoznawcy, bibliotekarze i specjaliści informacji naukowej	Nauczyciele praktycznej nauki zawodu	Przedstawiciele handlowi
Biologzy, biotechnolodzy, biochemicy	Nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących	Psycholodzy i psychoterapeuci
Dentysty	Nauczyciele przedmiotów zawodowych	Ratownicy medyczni
Dziennikarze i redaktorzy	Nauczyciele przedszkoli	Recepcjoniści i rejestratorzy
Ekonomiści	Nauczyciele szkół specjalnych i oddziałów integracyjnych	Robotnicy leśni
Farmaceuci	Operatorzy aparatury medycznej	Sekretarki i asystenci
Filolodzy i tłumacze	Operatorzy maszyn do produkcji i przetwórstwa papieru	Specjaliści administracji publicznej
Filozofowie, historycy, politolodzy i kulturoznawcy	Operatorzy maszyn rolniczych i ogrodniczych	Specjaliści ds. finansowych
Fizjoterapeuci i masażyści	Opiekunki dziecięce	Specjaliści ds. organizacji produkcji
Floryści	Opicy i pracownicy wytwarzający protezy	Specjaliści ds. PR, reklamy, marketingu i sprzedaży
Fotografowie	Pedagodzy	Specjaliści ds. rynku nieruchomości
Geodeci i kartografowie	Plastycy, dekoratorzy wnętrz i konserwatorzy zabytków	Specjaliści ds. zarządzania zasobami ludzkimi i rekrutacji
Gospodarze obiektów, portierzy, woźni i dozorczy	Pomoce w gospodarstwie domowym	Specjaliści rolnictwa i leśnictwa
Inspektorzy nadzoru budowlanego	Pracownicy administracji i biurówi	Specjaliści technologii żywności i żywienia
Instruktorzy nauki jazdy	Pracownicy biur podróży i organizatorzy obsługi turystycznej	Specjaliści telekomunikacji
Instruktorzy rekreacji i sportu	Pracownicy ds. budownictwa drogowego	Sprzątaczkzy i pokojowe
Inżynierowie budownictwa	Pracownicy ds. jakości	Technicy budownictwa
Inżynierowie chemicy i chemicy	Pracownicy ds. ochrony środowiska i BHP	Technicy informatyki
Inżynierowie elektrycy i energetycy	Pracownicy ds. techniki dentystycznej	Technicy mechanicy
Inżynierowie inżynierii środowiska	Pracownicy myjni, pralni i prasowni	Weterynarze
Inżynierowie mechanicy	Pracownicy ochrony fizycznej	Wychowawcy w placówkach oświatowych i opiekuńczych
Kamieniarze	Pracownicy poczty	Zaopatrzeniowcy i dostawcy
Kierowcy samochodów osobowych	Pracownicy poligraficzni	
Kierownicy budowy	Pracownicy przetwórstwa metali	
Kierownicy ds. logistyki	Pracownicy przetwórstwa spożywczego	
Kierownicy ds. produkcji	Pracownicy socjalni	
Kierownicy ds. usług		
Kierownicy ds. zarządzania i obsługi biznesu		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Barometr zawodów 2019. Raport podsumowujący badanie w województwie wielkopolskim, WUP w Poznaniu, WUP w Krakowie, Kraków, 2018 r.

Według prognozy w 2019 roku we wszystkich powiatach województwa wielkopolskiego wciąż ma brakować kierowców samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych oraz spawaczy. W większości jednostek deficyt dotyczył będzie: wykwalifikowanych pracowników, robotników wykonujących prace proste, fizyczne, ale też specjalistów w branżach rozwijających się.

Niedobory pracowników utrzymają się także w branży budowlanej, głównie w przypadku: betoniarzy i zbrojarzy, brukarzy, cieśli i stolarzy budowlanych, dekarzy i blacharzy budowlanych,

murarzy i tynkarzy, a w dalszej kolejności monterów instalacji budowlanych, monterów konstrukcji metalowych, pracowników robót wykończeniowych w budownictwie oraz robotników budowlanych. Jak wskazują wyniki badania jest to branża mocno obciążona szarą strefą oraz brakiem kształcenia nowych kadr. Powyższe niedobory coraz częściej uzupełniane są przez cudzoziemców.

Trudna sytuacja kadrowa występuje niezmiennie w branży medycznej, a problem dotyczy pozyskania lekarzy, głównie specjalistów, wykwalifikowanych pielęgniarek i położnych z aktualnymi uprawnieniami czy opiekunów osoby starszej lub niepełnosprawnej. Rozwój i potrzeby akurat tej branży wynikają ze zmian społeczno-demograficznych oraz wynikają ze świadomości i sposobu życia społeczeństwa.

Poszukiwani będą również wykwalifikowani samodzielni księgowi oraz pracownicy branży handlowej. Wyzwaniem dla dzisiejszego rynku pracy wydaje się także zaspokojenie kadr dla branży TSL (Transport, Spedycja, Logistyka) oraz branży IT z uwagi na powszechność i bardzo dynamiczny rozwój tych sektorów.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na pewien paradoks, który obserwowany jest na rynku pracy. Z jednej strony pracodawcy wskazują na trudności związane z pozyskaniem pracowników w określonych zawodach, zaś z drugiej strony odnotowuje się względnie wysoki poziom bezrobocia wśród osób wykształconych w tych kierunkach. Sytuacja ta w pewnym stopniu potwierdza niedopasowanie kierunków kształcenia w szkołach do faktycznych potrzeb i wymagań zgłaszanych przez pracodawców. Należy jednak pamiętać, iż deficyt pracowników nie zawsze związany jest z brakiem na rynku pracy osób posiadających dane wykształcenie. Może on wynikać z innych powodów, m.in. z niespełniania przez kandydatów wymagań stawianych przez pracodawców (brak doświadczenia, kwalifikacji, kompetencji itp.), a także braku zainteresowania potencjalnych pracowników pracą na oferowanych przez pracodawcę warunkach (m.in. ze względu na niskie wynagrodzenie, mało atrakcyjne warunki pracy). Potwierdzeniem tego może być fakt, iż niektóre z zawodów uznane w Wielkopolsce za deficytowe są jednocześnie zawodami reprezentowanymi przez względnie dużą grupę osób bezrobotnych.

Zjawisko niedopasowania kierunków kształcenia do potrzeb gospodarki odzwierciedla również relacja średniomiesięcznej liczby ofert pracy zgłoszonych przez pracodawców, wskazującej zapotrzebowanie na pracowników z określonym zawodem, do średniomiesięcznej liczby nowo zarejestrowanych bezrobotnych wykształconych w tym kierunku. Pozwala ona zidentyfikować zawody, na które zapotrzebowanie jest wyższe niż podaż w rejestrach urzędów pracy oraz zawody, w przypadku których liczba zarejestrowanych bezrobotnych znacznie przekracza zgłaszane przez pracodawców zapotrzebowanie. W 2018 roku¹²⁵ zdecydowanie najwięcej ofert pracy średnio w miesiącu dotyczyło kierowców samochodów ciężarowych a także zawodów pokrewnych - kierowców samochodów osobowych i dostawczych oraz operatorów sprzętu do robót ziemnych i urządzeń pokrewnych.

W handlu występuje zapotrzebowanie na kasjerów i sprzedawców biletów oraz na kierowników sprzedaży w marketach. Do pracy w przemyśle przetwórczym potrzebni są kontrolerzy (sterowniczy) procesów przemysłowych a także kierownicy do spraw produkcji przemysłowej. Do zawodów deficytowych w województwie wielkopolskim w 2018 roku zaliczali się ponadto przedstawiciele branży budowlanej tacy jak robotnicy przygotowujący i wznoszący konstrukcje metalowe, tynkarze, oraz elektrycy budowlani. Brak pracowników zarejestrowano w branży IT (prężnie rozwijającej się głównie w Poznaniu) w zawodach: programiści aplikacji, projektanci i administratorzy baz danych czy specjaliści do spraw baz danych i sieci komputerowych. Swoistość tej branży powoduje, że poszukujący pracy rzadko rejestrują się w powiatowych urzędach pracy, ponieważ oferty zamieszczane są głównie na stronach portali internetowych zajmujących się pośrednictwem pracy oraz publikowane są bezpośrednio na stronach firm z branży IT. W sferze usług finansowych brakuje kierowników do spraw finansowych i doradców finansowo-inwestycyjnych.

¹²⁵ Monitoring zawodów nadwyżkowych i deficytowych w 2018 roku, WUP w Poznaniu, Poznań 2019

Tab. 26. Wybrane zawody deficytowe w województwie wielkopolskim w 2018 roku

Grupa zawodów	Średniomiesięczna liczba dostępnych ofert pracy	Średniomiesięczna liczba bezrobotnych
Kierowcy samochodów ciężarowych	467,8	181,1
Kasjerzy i sprzedawcy biletów	448,8	212,9
Kierowcy samochodów osobowych i dostawczych	306,6	231,2
Specjaliści do spraw zarządzania zasobami ludzkimi	292,5	80,9
Elektrycy budowlani i pokrewni	191,8	172,5
Programiści aplikacji	133,0	9,8
Pracownicy przygotowujący posiłki typu fast food	122,6	30,5
Pośrednicy pracy i zatrudnienia	116,3	0,2
Robotnicy przygotowujący i wnoszący konstrukcje metalowe	104,8	57,5
Kontrolerzy (sterowniczy) procesów przemysłowych gdzie indziej niesklasyfikowani	97,2	13,1
Operatorzy sprzętu do robót ziemnych i urządzeń pokrewnych	89,3	42,3
Kierownicy do spraw obsługi biznesu i zarządzania gdzie indziej niesklasyfikowani	86,3	11,3
Projektanci i administratorzy baz danych	80,8	6,4
Doradcy finansowi i inwestycyjni	79,6	23,2
Kierownicy do spraw produkcji przemysłowej	72,8	16,8
Tynkarze i pokrewni	52,0	33,6
Specjaliści do spraw szkoleń zawodowych i rozwoju kadr	43,5	4,8

Źródło: Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie wielkopolskim w 2018 roku, WUP w Poznaniu, 1019 r.

Do zawodów, w których średnia liczba zarejestrowanych osób bezrobotnych w wielkopolskich powiatowych urzędach pracy była znacznie wyższa od zgłaszanego w 2018 roku przez pracodawców zapotrzebowania, zaliczyć należy: piekarzy i cukierników, nauczycieli szkół podstawowych, specjalistów do spraw wychowania małego dziecka oraz monterów sprzętu elektronicznego. Zawody zakwalifikowane do nadwyżkowych cechują się wysokimi wartościami wskaźnika długotrwałego bezrobocia bezrobotnych. Bardzo często problem z zatrudnieniem osób posiadających zawód nadwyżkowy nie wynika z braku ofert ale z kwalifikacjami i kompetencjami niedopasowanymi do wymagań stawianych przez potencjalnego pracodawcę.

Tab. 27. Wybrane zawody nadwyżkowe w województwie wielkopolskim w 2018 roku

Grupa zawodów	Średniomiesięczna liczba dostępnych ofert pracy	Średniomiesięczna liczba bezrobotnych
Monterzy sprzętu elektronicznego	54,6	137,5
Piekarze, cukiernicy i pokrewni	53,4	872,1
Specjaliści do spraw wychowania małego dziecka	41,0	114,7
Nauczyciele szkół podstawowych	21,5	149,0
Barmani	20,3	103,7
Formierze odlewniczy i pokrewni	16,3	66,7
Pomoce domowe i sprzątaczk	5,6	28,0
Pracownicy domowej opieki osobistej	4,1	59,5
Pracownicy usług domowych	1,1	17,0
Kaletnicy, rymarze i pokrewni	0,2	56,2

Źródło: Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie wielkopolskim w 2018 roku, WUP w Poznaniu, 1019 r.

2.3.7. Szkolnictwo wyższe

Wielkopolskę charakteryzuje duży potencjał akademicki, w tym lokalizacja znacznej liczby uczelni wyższych o różnym profilu kształcenia. Rok akademicki 2017/2018¹²⁶ zainaugurowało 36 szkół wyższych (o 2 więcej w stosunku do poprzedniego roku akademickiego i o 2 mniej w porównaniu do 2007 roku). Kształciło się w nich 122 501 studentów (ich liczba wykazuje tendencję spadkową – 69,4% wartości z 2007 roku), przy czym większość (59,2%) stanowiły kobiety. Mężczyźni przeważali liczebnie w 6 szkołach wyższych zlokalizowanych w Poznaniu: w Wyższej Szkole Komunikacji i Zarządzania, na Politechnice Poznańskiej, w Wyższej Szkole Logistyki, w Wyższej Szkole Umiejętności Społecznych, w Collegium Da Vinci i Wyższej Szkole Handlu i Usług. W 2017 roku Wielkopolska uplasowała się na 4. miejscu pod względem liczby studentów, za województwami: mazowieckim (258,9 tys. osób), małopolskim (157,7 tys. osób) i dolnośląskim (124,1 tys. osób.). Liczba studentów w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniosła 351 osób i była wyższa niż przeciętnie w kraju (336). Pod względem wartości wskaźnika Wielkopolska plasuje się od wielu lat na 5. miejscu w kraju, a jego wartość systematycznie maleje (także w pozostałych województwach). Sytuacja w Wielkopolsce w zakresie szkolnictwa wyższego kształtuje się gorzej w przypadku liczby uczestników studiów doktoranckich na 10 tys. ludności – region od lat zajmuje 7. miejsce w kraju (8,5 osoby w 2017 roku), a wartość wskaźnika jest niższa od średniej krajowej (10,8 osoby). Liczba doktorantów maleje, a tendencja ta zauważalna jest na poziomie kraju oraz w większości województw.

Tab. 28. Szkoły wyższe w Wielkopolsce według powiatów w roku akademickim 2017/2018

Powiat	Szkoły wyższe ogółem
Powiat gnieźnieński	2
Powiat pilski	2
Powiat słupecki	1
Powiat średzki	1
Powiat m. Kalisz	1
Powiat m. Konin	3
Powiat m. Leszno	2
Powiat m. Poznań	24

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

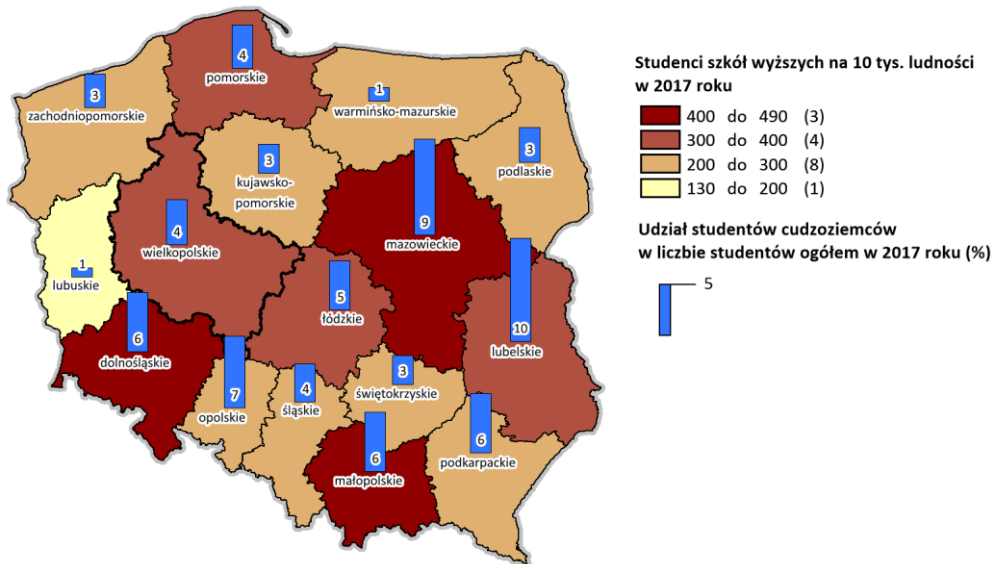
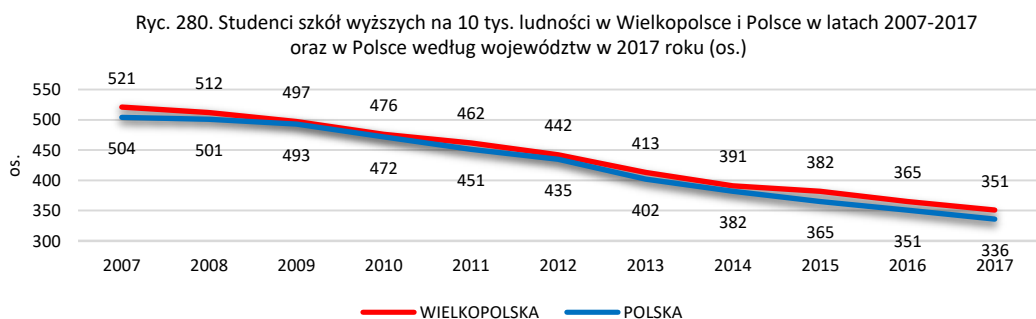
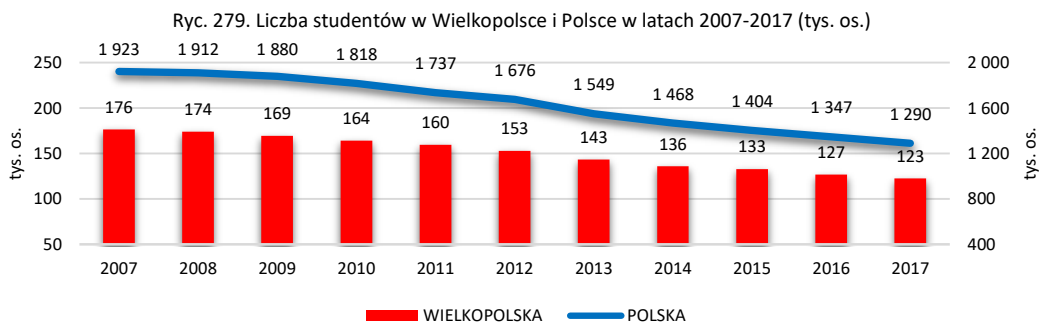
Województwo wielkopolskie, podobnie jak pozostałe regiony, cechuje monocentryczność struktury szkolnictwa wyższego. Główne centrum akademickie znajduje się w Poznaniu, w którym swoją siedzibę posiadało 24 uczelni wyższych, w tym 8 państwowych. W roku akademickim 2017/2018 w Poznaniu studiowało łącznie 110 346 osób, z tego ponad 72 tys. osób (66,0%) na studiach stacjonarnych. Przez 10 lat liczba studentów w Poznaniu zmniejszyła się o 31,3 tys. osób. Najpopularniejszymi kierunkami studiów w 2017 roku w Poznaniu¹²⁷ były te związane z biznesem i administracją – kształciło się na nich 21,3 tys. osób.

Oprócz Poznania, swoje siedziby szkoły wyższe (np. państwowe wyższe szkoły zawodowe) mają także w pozostałych miastach na prawach powiatu (Kaliszu, Koninie, Lesznie) oraz w Gnieźnie, Pile i Środzie Wielkopolskiej. Prowadzą one edukację na różnych kierunkach, dając możliwość podjęcia studiów w mniejszych ośrodkach miejskich, położonych bliżej miejsc zamieszkania studentów. W mniejszych miejscowościach, m.in. w Nowym Tomyślu, Ostrowie Wielkopolskim, Trzciance, Wągrowcu i Wrześni swoje filie, punkty konsultacyjne oraz wydziały zamiejscowe posiadają nie tylko wielkopolskie uczelnie, ale także te mające siedzibę poza województwem (w Warszawie, Łodzi czy Szczecinie). Największą uczelnią w województwie wielkopolskim jest Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie w roku akademickim 2017/2018 kształciło się (razem z filiami, punktami

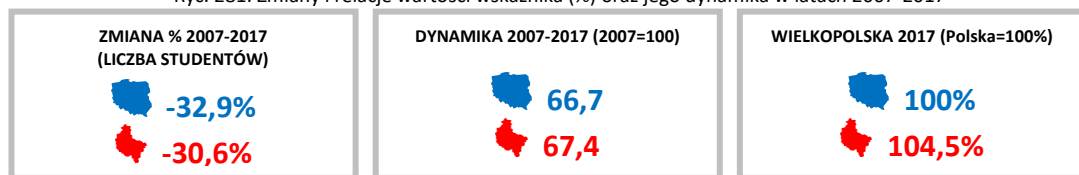
¹²⁶ Według danych sygnalnych GUS w roku akademickim 2018/2019 na wielkopolskich uczelniach studiowało o 5,1% mniej studentów w stosunku do roku akademickiego 2017/2018.

¹²⁷ Według danych Urzędu Miasta Poznania.

konsultacyjnymi i zamiejscowymi ośrodkami dydaktycznymi) 37,6 tys. osób, tj. 28,9% ogółu studiujących w regionie.

Ryc. 281. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W roku akademickim 2017/2018 w Wielkopolsce na 29 spośród 36 uczelni kształciło się (przeważnie stacjonarnie) 5,2 tys. obcokrajowców (o 23,9% więcej w porównaniu do poprzedniego roku akademickiego). Prawie połowę tej liczby stanowili studenci pochodzący z Ukrainy (2,6 tys. osób, tj. 49,6%), pozostali reprezentowali m.in. takie kraje jak: Białoruś (6,7% ogółu studentów z zagranicy), Indie (5,0%), Kanada (3,2%), Stany Zjednoczone (3,1%), Norwegia i Hiszpania (po 3%). Najwięcej obcokrajowców studiowało na Uniwersytecie Medycznym im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu, tj. 19,2% ogółu studentów cudzoziemców (1,0 tys. osób).

Podsumowanie:

- W Wielkopolsce maleje liczba dzieci w wieku przedszkolnym. Jednocześnie rośnie liczba placówek wychowania przedszkolnego oraz odsetek dzieci objętych opieką. Dostępność placówek i miejsc wychowania przedszkolnego jest zróżnicowana przestrzennie. Analizując powyższe zjawiska należy ponadto uwzględnić codzienne migracje ludności do pracy i korzystanie z infrastruktury przedszkolnej w dogodniejszym miejscu niż miejsce zamieszkania – przy wykazywaniu nadwyżki (głównie na terenach miejskich) lub niedoboru (głównie na terenach wiejskich) liczby miejsc w przedszkolach. Mniejsza liczba dzieci w określonych obszarach wiąże się z wyższym kosztem utrzymania infrastruktury oraz znalezienia personelu/kadry zapewniającej właściwą jakość wychowania dzieci. Stale rosnący odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wskazuje na konieczność kontynuacji zwiększania liczby placówek i miejsc w placówkach.
- Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (nie mogących podolać wymaganiom powszechnie obowiązującego programu edukacyjnego) w województwie wielkopolskim wzrasta. Szkoły lub oddziały specjalne zlokalizowane są w wybranych powiatach (w szczególności w miastach). Lokalizacja szkół ogranicza się prawie wyłącznie do obszarów miejskich. Istnieje potrzeba wsparcia tworzenia przy szkołach oddziałów specjalnych dla uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (służących wyrównywaniu ich szans edukacyjnych) – zwłaszcza w powiatach, w których, mimo względnie wysokiego odsetka tych uczniów, nie funkcjonują szkoły czy oddziały specjalne.
- Liczba szkół ponadgimnazjalnych (obecnie ponadpodstawowych) w regionie maleje, zmniejsza się także udział młodzieży w wieku szkolnym, a w strukturze szkół dominują uczniowie szkół ogólnokształcących. Zbyt małe, w stosunku do dużych potrzeb rynku pracy, jest zainteresowanie kształceniem zawodowym i technicznym. Jednocześnie utrzymuje się wysoki udział bezrobotnych absolwentów techników i ZSZ w ogólnej liczbie osób kończących te szkoły. Związane jest to m.in. z brakiem wystarczającego doświadczenia zawodowego w przypadku uczniów i absolwentów szkół technicznych i zawodowych (problem zgłaszany często przez pracodawców). Niski poziom wykształcenia związany jest również z niechęcią absolwentów do podchodzenia do egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie. Problemem pozostaje duża liczba osób kończących te szkoły, jednak bez uzyskania prawa do wykonywania zawodu. Ponadto identyfikuje się deficytowe kierunki kształcenia w zakresie aktualnych i przyszłych potrzeb rynku pracy, a wybrane grupy zawodów nie ulegają większym zmianom od kilku lat. Konieczny jest dalszy rozwój kształcenia technicznego i zawodowego – zwiększenie zainteresowania tym typem kształcenia, poprawa jakości kształcenia oraz zwiększenie atrakcyjności kierunków oferowanych przez szkoły.
- Wyniki sprawdzianów i egzaminów na różnych etapach kształcenia, w szczególności egzaminu maturalnego, są w Wielkopolsce niższe niż średnio w kraju. Dlatego należy podejmować działania mające na celu wzrost jakości kształcenia w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych, którego przejawem będzie m.in. poprawa osiąganych przez uczniów wyników egzaminów sprawdzających ich wiedzę, w znacznej mierze decydujących o ich dalszych losach zawodowych.

- Propagowanie kształcenia technicznego i zawodowego musi iść w parze ze wsparciem w zakresie wyposażenia szkół umożliwiającego naukę zgodnie z najnowszymi trendami lub zwiększeniem liczby godzin zajęć praktycznych, w tym wydłużeniem czasu praktyk/staży w zakładach pracy (np. poprzez dofinansowanie tworzenia miejsc pracy dla stażystów i praktykantów w zakładach pracy).
- Konieczne jest prezentowanie uczniom korzyści z podchodzenia do egzaminów potwierdzających kwalifikacje w zawodzie jest konieczne, podobnie jak wprowadzenie obowiązku zdobywania uprawnień zawodowych w szkołach umożliwiających zdobycie zawodu i wsparcie działań umożliwiających podnoszenie kluczowych na rynku pracy kwalifikacji oraz kompetencji, zwiększających szanse zatrudnienia (m.in. poprzez kursy i szkolenia, organizację staży i praktyk, współpracę z pracodawcami). Szczególną uwagę zwrócić należy na uczniów ZSZ (obecnie szkół branżowych) i techników. W tym zakresie istotne znaczenie może mieć także dalszy rozwój CKP oraz CKU, pozwalających na uzyskanie nowych i uzupełnienie posiadanych kwalifikacji zawodowych i innych. Istotny jest także stały monitoring i aktualizacja oferty edukacyjnej adekwatnie do potrzeb rynku pracy, zgodnie z diagnozą tego obszaru.
- W województwie wielkopolskim maleje zainteresowanie dorosłych kształceniem ustawicznym, co wskazuje na potrzebę promowania kształcenia ustawicznego, stałego doskonalenia oferty szkoleniowej oraz elastycznego reagowania na zmiany i potrzeby rynku pracy w tym zakresie.
- Rola doradztwa zawodowego w wielkopolskich szkołach jest zbyt mała, w tym we wczesnych etapach kształcenia. Upowszechnienie doradztwa skutkować będzie bardziej racjonalnymi wyborami przyszłych kierunków kształcenia lub wyborami typu szkoły np. bez nacisku na posiadanie wykształcenia wyższego kosztem zawodowego. Nowe regulacje prawne przyczyniły się do pozytywnych zmian w tym zakresie. Istotne jest zwiększenie roli doradztwa zawodowego poprzez egzekwowanie nowych przepisów, w tym rzeczywiste zapewnienie przewidzianej dla każdego ucznia liczby godzin doradztwa. Do zwiększenia skali realizacji doradztwa zawodowego w szkołach mogą przyczynić się również działania o charakterze informacyjnym i propagującym poradnictwo edukacyjno-zawodowe wśród dyrektorów szkół.
- Kolejny rok z rzędu w Wielkopolsce obserwowany jest spadek liczby studentów. Większość studentów stanowią kobiety, zarówno na studiach stacjonarnych, jak i niestacjonarnych. Studenci kształcili się głównie na kierunkach: biznes, administracja i prawo, technika, przemysł, budownictwo a także nauki humanistyczne i sztuka. Rośnie liczba obcokrajowców kształcących się na wielkopolskich uczelniach. Blisko połowę studentów zagranicznych stanowią osoby z Ukrainy.

2.4. Zdrowie

2.4.1. Stacjonarna opieka zdrowotna

W ramach stacjonarnej opieki zdrowotnej (tj. jednostek, w których świadczona opieka nad pacjentem ma charakter całodobowy bądź całodzienny, w tym: szpitali, hospicjów, zakładów lecznictwa uzdrowiskowego, zakładów opiekuńczo-leczniczych czy ośrodków leczenia) w Wielkopolsce, według stanu na 2017 rok, działały 62 szpitale ogólne i 3 psychiatryczne, co stanowiło odpowiednio 6,5% i 6,3% wszystkich obiektów w kraju. W wielkopolskich szpitalach w 2017 roku leczono ogółem 719 484 pacjentów (bez międzyoddziałowego ruchu chorych), a w szpitalach psychiatrycznych 23 176 osób. Udział leczonych w regionie w stosunku do liczby ogółem w kraju wyniósł 9,3% w przypadku szpitali ogólnych i 11,8% w przypadku psychiatrycznych. W Wielkopolsce, w porównaniu do innych województw, statystycznie w 1 szpitalu leczono się najwięcej pacjentów tj. 11 605, a średnia dla Polski wyniosła 8 174. Tuż za województwem wielkopolskim uplasowały się takie regiony jak świętokrzyskie i podkarpackie. Także sytuacja w zakresie liczby szpitali w przeliczeniu na 10 tys. ludności była w Wielkopolsce najmniej korzystna w kraju – 1,8 wobec średniej krajowej wynoszącej 2,5.

W 2017 roku szpitale ogólne zadeklarowały liczbę 15 600 łóżek (8,4% łóżek ogółem w kraju). Wartość ta była zmienna w poprzednich latach, w 2010 roku wyniosła 15 633, a w 2013 roku – 14 659 łóżek. W 2017 roku Wielkopolska zajmowała 13. lokatę pod względem liczby łóżek w szpitalach na 10 tys. ludności, a wartość wskaźnika wyniosła 44,7 łóżek i była niższa od średniej dla kraju – 48,2 łóżek na 10 tys. ludności. Niska dostępność służby zdrowia w zakresie liczby łóżek szpitalnych może być bardzo istotnym problemem dla województwa a zarazem wyzwaniem dla prowadzonej polityki związanej z ochroną zdrowia ludności.

Analizując relacje powyższych wskaźników należy mieć na uwadze przeciętne wykorzystanie łóżek szpitalnych w ciągu roku¹²⁸. Wskaźnik ten dla wszystkich szpitali w Polsce wyniósł 65,8% lub inaczej 240 dni i było to o 2 dni mniej niż w 2016 roku i o 9 dni mniej niż w 2010 roku. Wśród regionów baza łóżkowa szpitali ogólnych była w największym stopniu wykorzystana w województwach: lubelskim (71,4%), małopolskim (70,5%) i zachodniopomorskim (68,7%), a najniższe wykorzystanie łóżek odnotowano w województwach: wielkopolskim (56,9%), opolskim (63,8%) i podlaskim (63,9%).

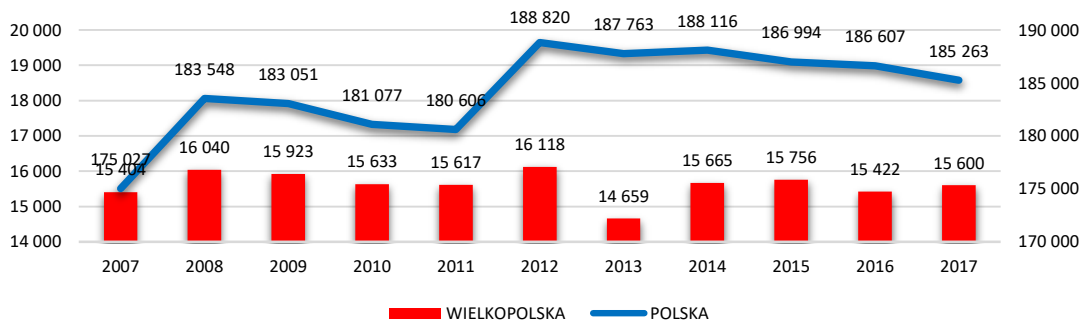
O specyfice szpitali może świadczyć liczba łóżek szpitalnych w ramach poszczególnych oddziałów. W porównaniu do innych województw Wielkopolska znalazła się na 2. miejscu pod względem liczby łóżek na oddziałach: terapii uzależnień oraz pediatrycznych, a w dalszej kolejności (3. miejsce): chirurgicznych, urologicznych, otolaryngologicznych, reumatologicznych oraz transplantologicznych.

W związku ze zwiększającą się liczbą osób starszych w następnych latach na znaczeniu jeszcze bardziej zyskują placówki oferujące opiekę i leczenie tej zbiorowości. Rozpatrując liczbę łóżek oraz liczbę pacjentów w zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych w dłuższym okresie czasu na poziomie kraju widoczna jest tendencja wzrostowa. W ramach zakładów opiekuńczo-leczniczych¹²⁹ w 2017 roku w Wielkopolsce usługi świadczone w 19 obiektach (4,6% obiektów w kraju), których liczba systematycznie rośnie (od 2013 roku wzrosła o 6 obiektów). Liczba łóżek w tych podmiotach była zmienna, ale od 2015 roku maleje. W 2017 roku wyniosła 800, stanowiąc jedynie 3,1% wszystkich łóżek w kraju. W 2017 roku do ww. zakładów przyjęto 1 935 pacjentów, tj. 4,1% pacjentów ogółem w Polsce.

¹²⁸ Zdrowie i Ochrona zdrowia w 2017 roku, GUS, Warszawa, Kraków. 2018 r.

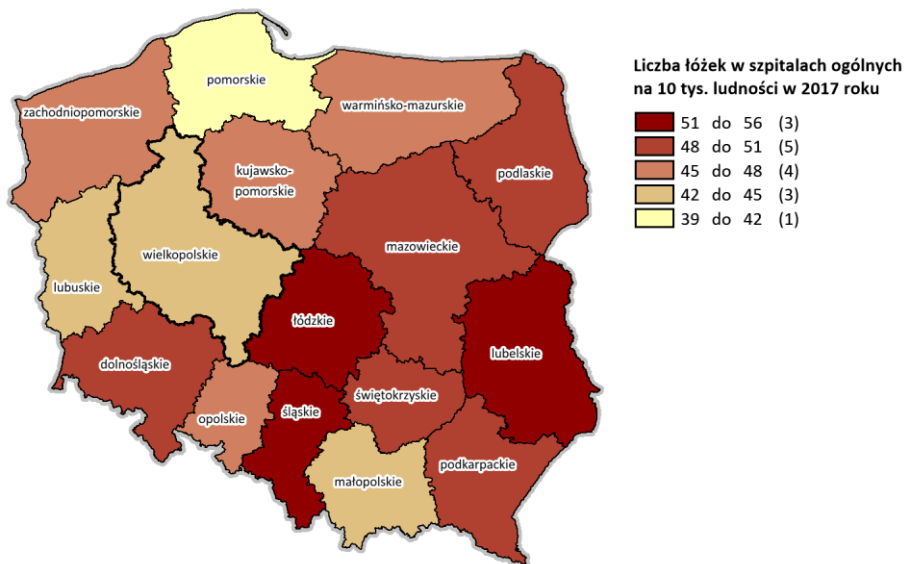
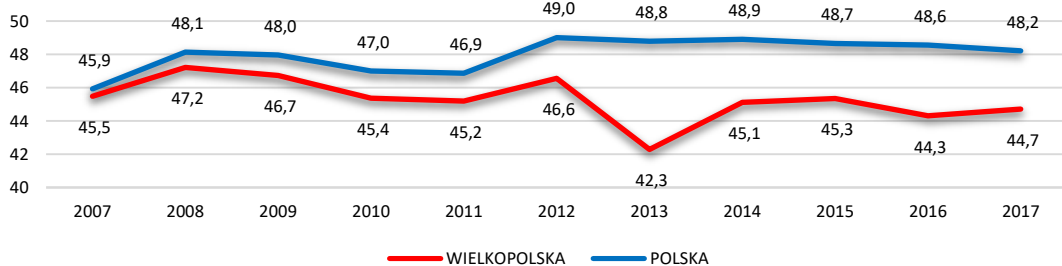
¹²⁹ Zakład stacjonarny udzielający całodobowych świadczeń zdrowotnych, obejmujących swoim zakresem leczenie, pielęgnację i rehabilitację osób nie wymagających hospitalizacji oraz zapewniający im pomieszczenia i wyżywienie odpowiednie do stanu zdrowia. W zakładzie tym pacjent może przebywać na okres czasowy lub na stałe.

Ryc. 282. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017*

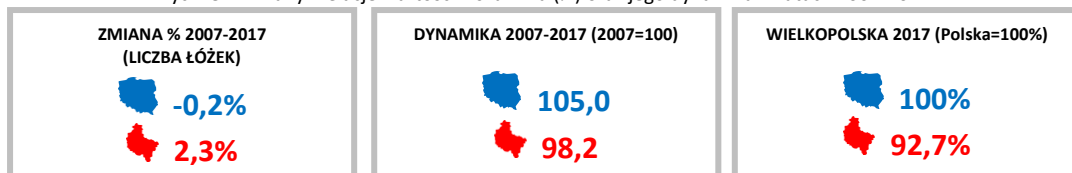

* Dla lat 2007-2009 wartość wskaźnika została oszacowana na podstawie danych dot. liczby ludności oraz liczby łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności

Ryc. 283. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

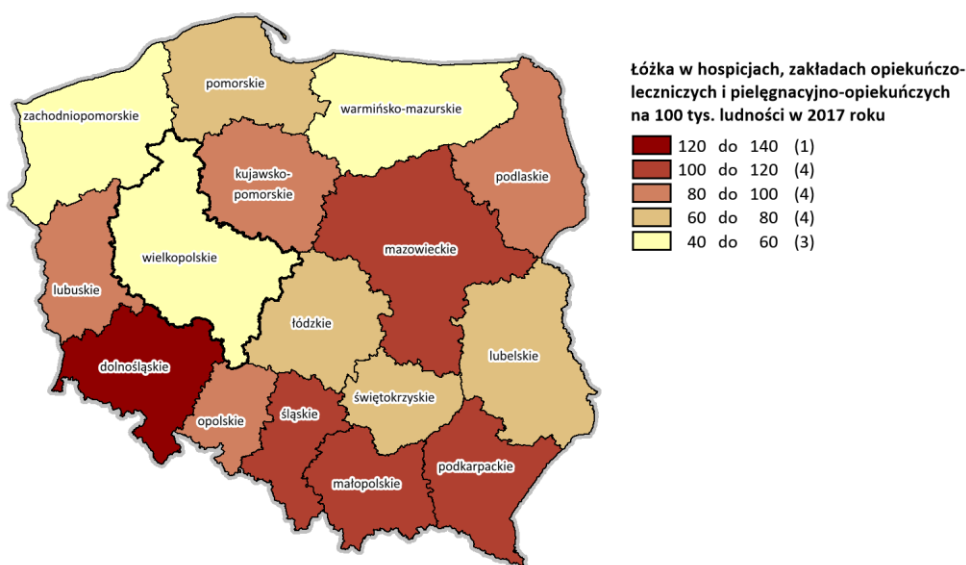
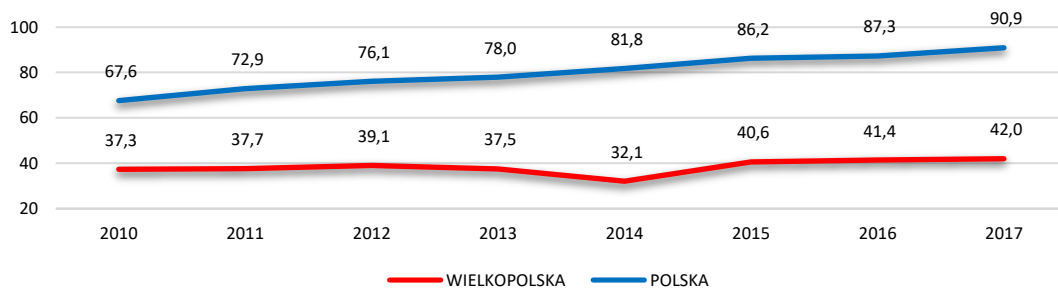

Ryc. 284. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

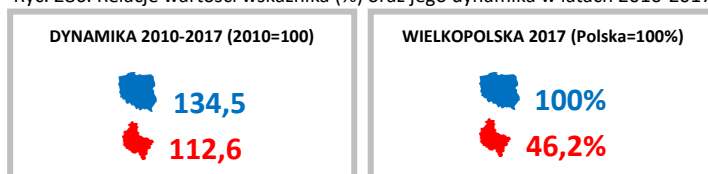

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 285. Liczba łóżek w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych na 100 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2010-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

Ryc. 286. Relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2010-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W regionie w 2017 roku funkcjonowało 10 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych¹³⁰ (6,2% obiektów w kraju), w których udzielono świadczeń 1 148 pacjentom (7,7% pacjentów w Polsce). Najwięcej łóżek w zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych w przeliczeniu na 10 tys. ludności oferowały województwa: dolnośląskie (13,2), mazowieckie (11,2) i śląskie (10,4), a najmniej województwa: wielkopolskie (4,0), warmińsko-mazurskie (5,3) i zachodnio-pomorskie (5,4). Zapotrzebowanie ze strony społeczeństwa na ofertę stacjonarnych zakładów opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych jest duże, czego dowodem są m.in. wysokie wskaźniki wykorzystania łóżek w skali kraju – 91,5% (334 dni) dla zakładów opiekuńczo-leczniczych o profilu ogólnym oraz 87,4%

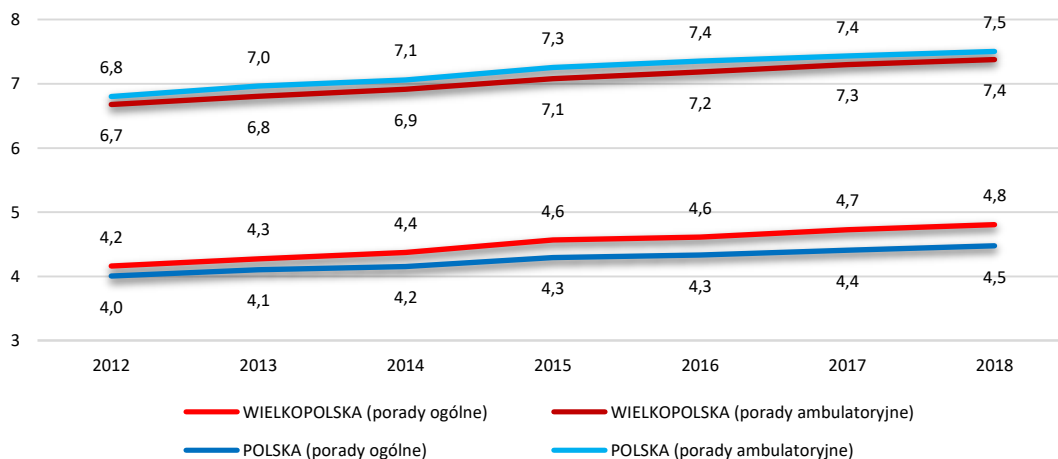
¹³⁰ Zakład leczniczy podmiotu leczniczego albo jednostka organizacyjna zakładu leczniczego, w którym podmiot leczniczy udziela całodobowych świadczeń zdrowotnych, które obejmują swoim zakresem pielęgnację, opiekę i rehabilitację osób nie wymagających hospitalizacji oraz zapewnia im kontynuację leczenia farmakologicznego, pomieszczenie i wyżywienie odpowiednie do stanu zdrowia, a także prowadzi edukację zdrowotną tych osób i członków ich rodzin

(319 dni) w przypadku zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych. W zakładach typu psychiatrycznego wykorzystanie łóżek było podobne i wyniosło nieco ponad 93%.

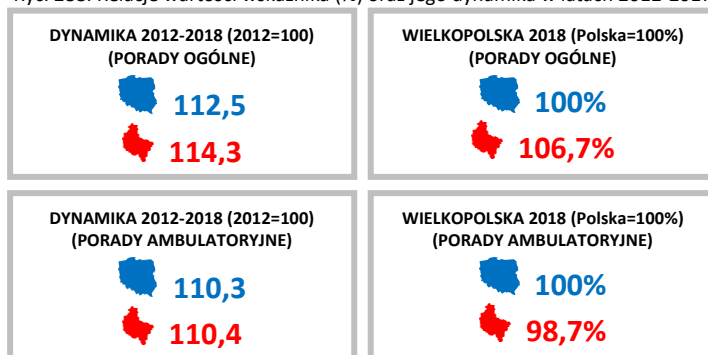
Łagodzenie bólu i cierpienia związanego z problemami zdrowotnymi towarzyszącymi pacjentom w schyłkowym okresie życia oferują hospicja stacjonarne i oddziały opieki paliatywnej w szpitalach. Liczba hospicjów w regionie (tj. 4) nie zmieniła się od 2013 roku, a w 2017 roku stanowiła 4,2% wszystkich obiektów w kraju. Z kolei liczba pacjentów tych placówek maleje od 2012 roku (698 osób w 2012 roku, 473 w 2017 roku – 2,5% pacjentów w Polsce). Na terenie kraju tendencje w zakresie opieki hospicyjnej mają charakter wzrostowy, zarówno w przypadku liczby obiektów, jak i pacjentów. W odniesieniu do województwa wielkopolskiego niekorzystna sytuacja w hospicjach rekompensowana jest częściowo przez działalność oddziałów opieki paliatywnej. Od 2014 roku w regionie wzrasta zarówno liczba tych oddziałów (z 5 do 8 w 2017 roku), jak również liczba pacjentów (z 1 547 do 1 997 w 2017 roku). W skali całego kraju występuje tendencja odwrotna.

Pomimo iż łączna liczba łóżek w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych na 100 tys. ludności systematycznie wzrasta, Wielkopolska od lat zajmuje pod tym względem ostatnie miejsce w kraju. Dostępność tej formy opieki w 2017 roku była na poziomie 42 łóżek/100 tys. ludności, choć średnio w kraju było to 90,9 łóżek. Najlepsza sytuacja występowała w województwach: dolnośląskim (137 łóżek/100 tys. ludności) i mazowieckim (117 łóżek/100 tys. ludności).

Ryc. 287. Liczba udzielonych porad lekarskich w ramach podstawowej oraz ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2012-2018

Ryc. 288. Relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2012-2017

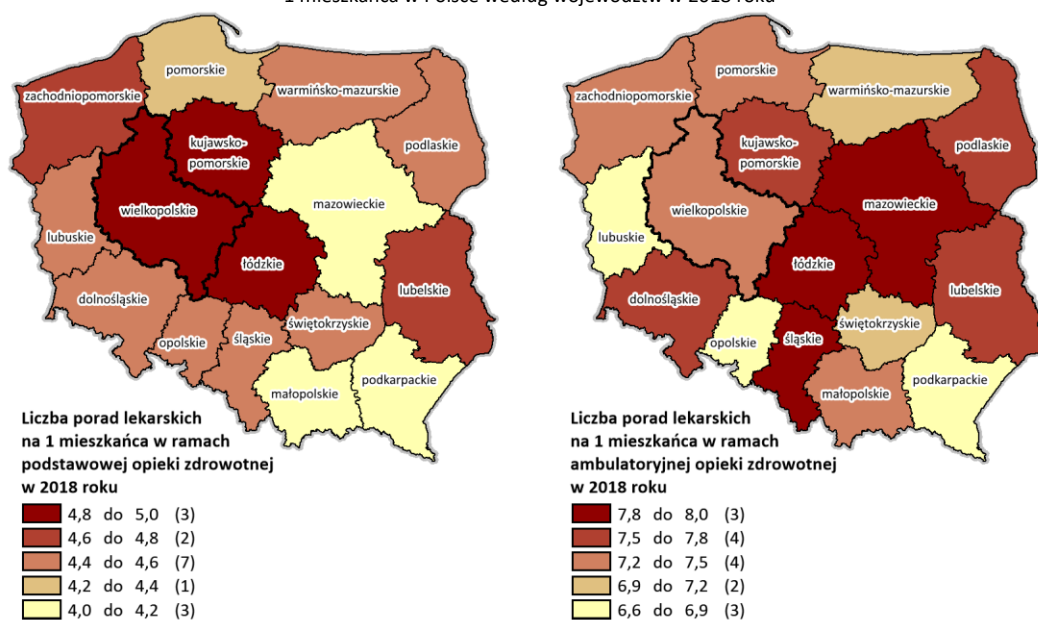

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Na terenie Wielkopolski w 2018 roku świadczenia ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (w zakresie podstawowej opieki zdrowotnej oraz ambulatoryjnej opieki specjalistycznej) realizowało 1 937 przychodni (8,9% obiektów w Polsce), w tym 81 podległych samorządowi terytorialnemu. Ogólna liczba przychodni w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniosła 6 i kształtowała się na poziomie średniej krajowej. Ponadto w województwie organizowano 626 praktyk lekarskich (najwięcej w kraju – 13,0%) realizujących świadczenia zdrowotne w ramach umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia. Dostępność praktyk lekarskich pod względem lokalizacji była bardzo zróżnicowana – 484 praktyki dotyczyły miast, a jedynie 142 terenów wiejskich (22,7%).

Tendencje w zakresie liczby udzielonych porad lekarskich w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa były zbliżone do zmian dokonujących się w całym kraju – liczba porad, zarówno w ramach podstawowej opieki zdrowotnej, jak i opieki ambulatoryjnej systematycznie rośnie. W 2018 roku Wielkopolska uplasowała się na wysokim 3. miejscu wśród województw w zakresie porad o charakterze podstawowym (4,8 porady/1 os., wobec 4,5 porady/1 os. w Polsce) oraz na 10. miejscu w zakresie porad o charakterze ambulatoryjnym (7,4 porady/1 os. wobec 7,5 porady/1 os. w Polsce).

Ryc. 289. Liczba udzielonych porad lekarskich w ramach podstawowej oraz ambulatoryjnej opieki zdrowotnej w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Polsce według województw w 2018 roku

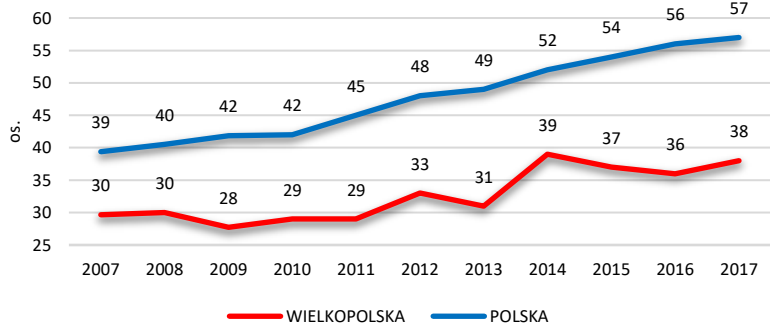

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.4.2. Personel

W 2017 roku w Polsce prawo wykonywania zawodu medycznego posiadało prawie 146,0 tys. lekarzy, 41,3 tys. lekarzy dentyistów, 291,9 tys. pielęgniarek, 37,7 tys. położnych oraz 34,8 tys. farmaceutów. W porównaniu z rokiem poprzednim oraz z rokiem 2007, we wszystkich wymienionych zawodach medycznych wzrosła liczba uprawnionych do wykonywania zawodu. Podobnie było w przypadku Wielkopolski, gdzie dynamika zmian była większa niż średnio w kraju, jednak w stosunku do roku poprzedniego wyjątkiem byli lekarze i lekarze dentyści. Liczba lekarzy posiadających prawo wykonywania zawodu w regionie w 2017 roku w porównaniu do roku poprzedniego zmalała z poziomu 11 285 do 10 088, a liczba lekarzy dentyistów z 3 494 do 2 941. Odmienna sytuacja miała miejsce w przypadku liczby pielęgniarek – w regionie zanotowano wzrost z 22 745 do 22 987, a także położnych – wzrost z 3 689 do 3 743, i farmaceutów – wzrost z 3 226 do 3 305.

Ryc. 290. Liczba lekarzy na 10 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (os.)

DYNAMIKA 2007-2017 (2007=100)

146,2

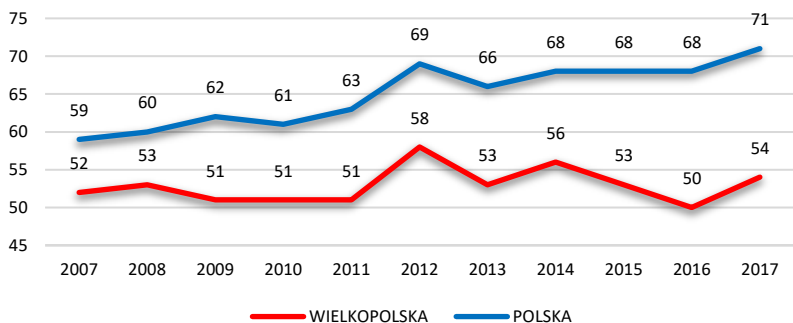
126,7

WIELKOPOLSKA 2017 (Polska=100%)

100%

66,7%

Ryc. 291. Liczba pielęgniarek i położnych na 10 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (os.)

DYNAMIKA 2007-2017 (2007=100)

120,3

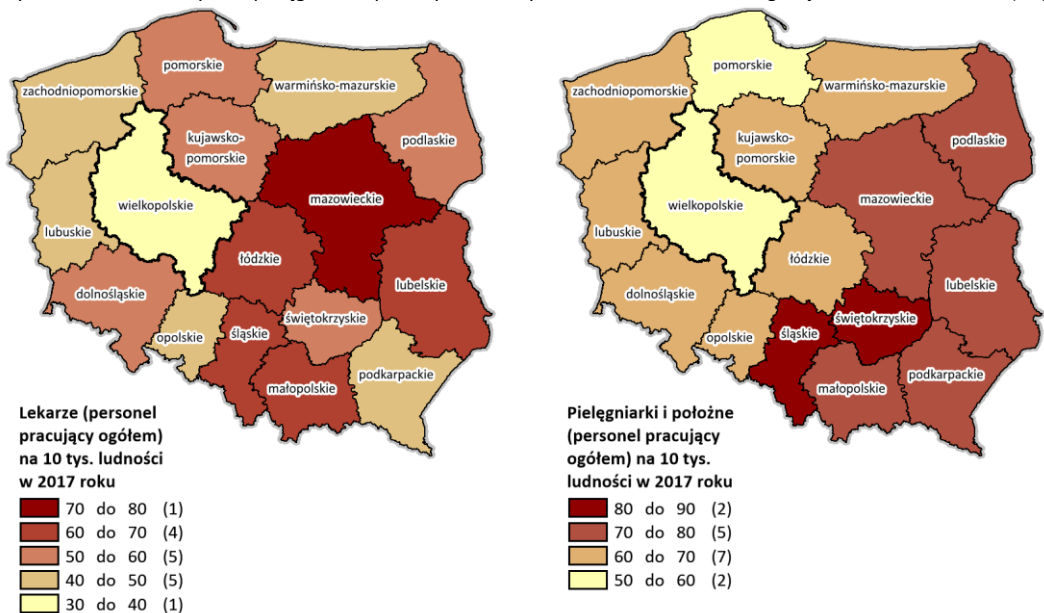
103,8

WIELKOPOLSKA 2017 (Polska=100%)

100%

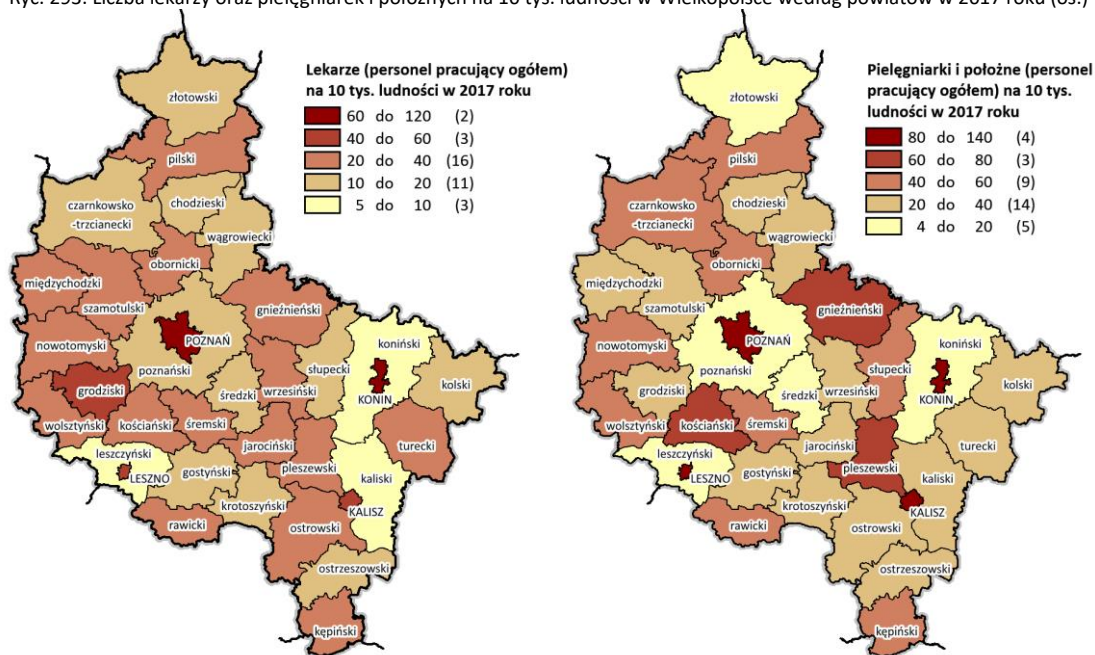
76,1%

Ryc. 292. Liczba lekarzy oraz pielęgniarek i położnych na 10 tys. ludności w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 293. Liczba lekarzy oraz pielęgniarek i położnych na 10 tys. ludności w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (os.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Choć w skali kraju wzrasta ogólna liczba lekarzy, na niskim poziomie pozostaje wskaźnik lekarzy pracujących przypadających na 10 tys. ludności, który w 2017 roku w Polsce wyniósł 57 (i był jednym z najniższych w UE). Pod względem wartości wskaźnika województwo wielkopolskie znalazło się na ostatnim miejscu wśród województw, a sytuacja ta od wielu lat nie ulega poprawie. Powyżej średniej krajowej uplasowały się województwa: mazowieckie (72 lekarzy na 10 tys. ludności), małopolskie (67), śląskie (66), łódzkie (65) i lubelskie (61).

Podobnie sytuacja kształtowała się w przypadku pielęgniarek i położnych – liczba personelu pracującego w przeliczeniu na 10 tys. ludności w Wielkopolsce była w 2017 roku najniższa w kraju i wyniosła 54 osoby (średnio w Polsce – 71 osób). Pozytywnym aspektem jest fakt wzrostu wartości wskaźnika zarówno na poziomie kraju jak i regionu w stosunku do roku poprzedniego, po względnej stabilizacji w ostatnich latach w Polsce, a spadku na obszarze województwa wielkopolskiego.

2.4.3. Dostępność aptek

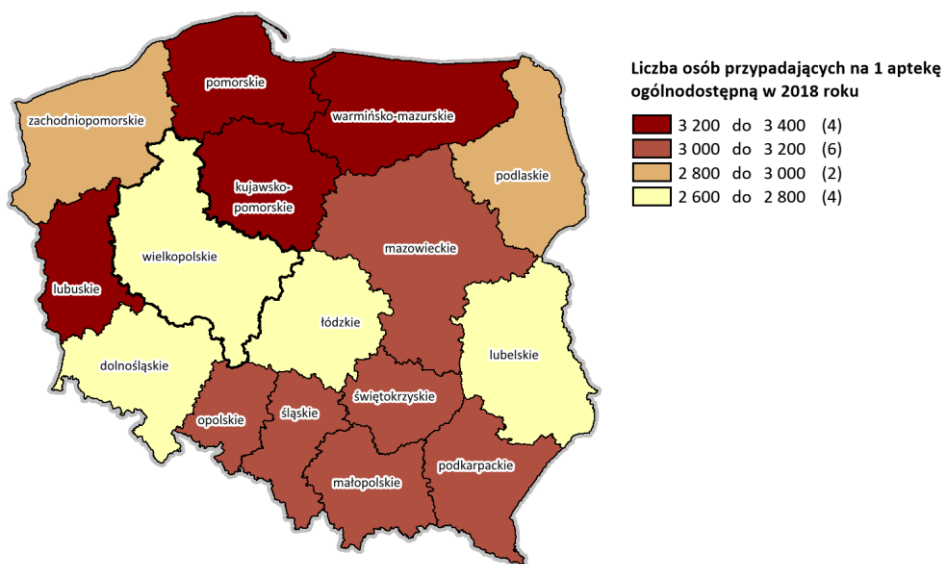
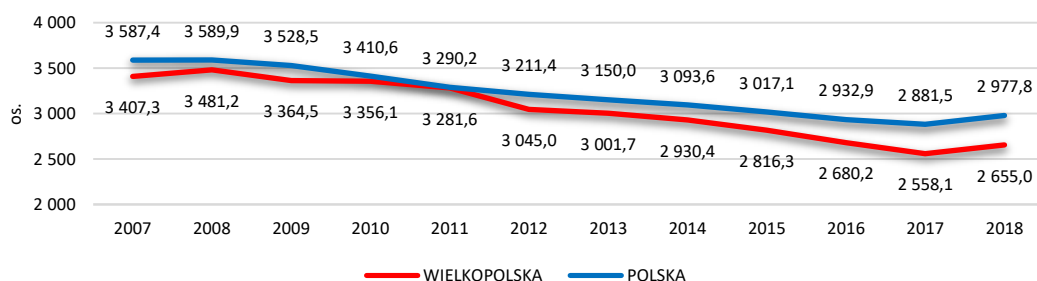
Ważny element systemu instytucjonalnego ochrony zdrowia stanowią apteki i punkty apteczne¹³¹. W Wielkopolsce z każdym kolejnym rokiem wzrasta liczba ogólnodostępnych aptek (identyczna tendencja występuje w odniesieniu do poziomu całego kraju) – w 2018 roku było ich 1 316, tj. 10,2% wszystkich aptek w kraju. Ponadto na terenie województwa działało 125 punktów aptecznych (10,1% punktów w kraju). W latach 2008-2017 utrzymywał liczbę ogólnodostępnych aptek wzrastała, natomiast w 2018 roku zanotowano jej spadek o 3,5% w Wielkopolsce oraz o 3,3% w Polsce. Region wypadł korzystnie na tle kraju w kwestii dostępności tego typu placówek. Na 1 ogólnodostępną aptekę przypadało tu 2 655 osób, podczas gdy wartość tego wskaźnika dla Polski wyniosła 2 978 osób.

¹³¹ Apteki zdefiniowane są jako placówki zajmujące się sprzedażą leków i produktów medycznych, podczas gdy punkty apteczne spełniają podobne funkcje, jednak mogą być tworzone jedynie na obszarach wiejskich (jeśli w danej wsi nie jest prowadzona żadna ogólnodostępna apteka).

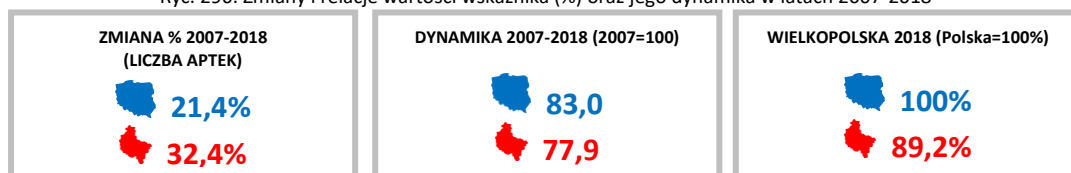
Ryc. 294. Liczba aptek ogólnodostępnych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018

Ryc. 295. Liczba osób przypadających na 1 aptekę ogólnodostępną w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (os.)

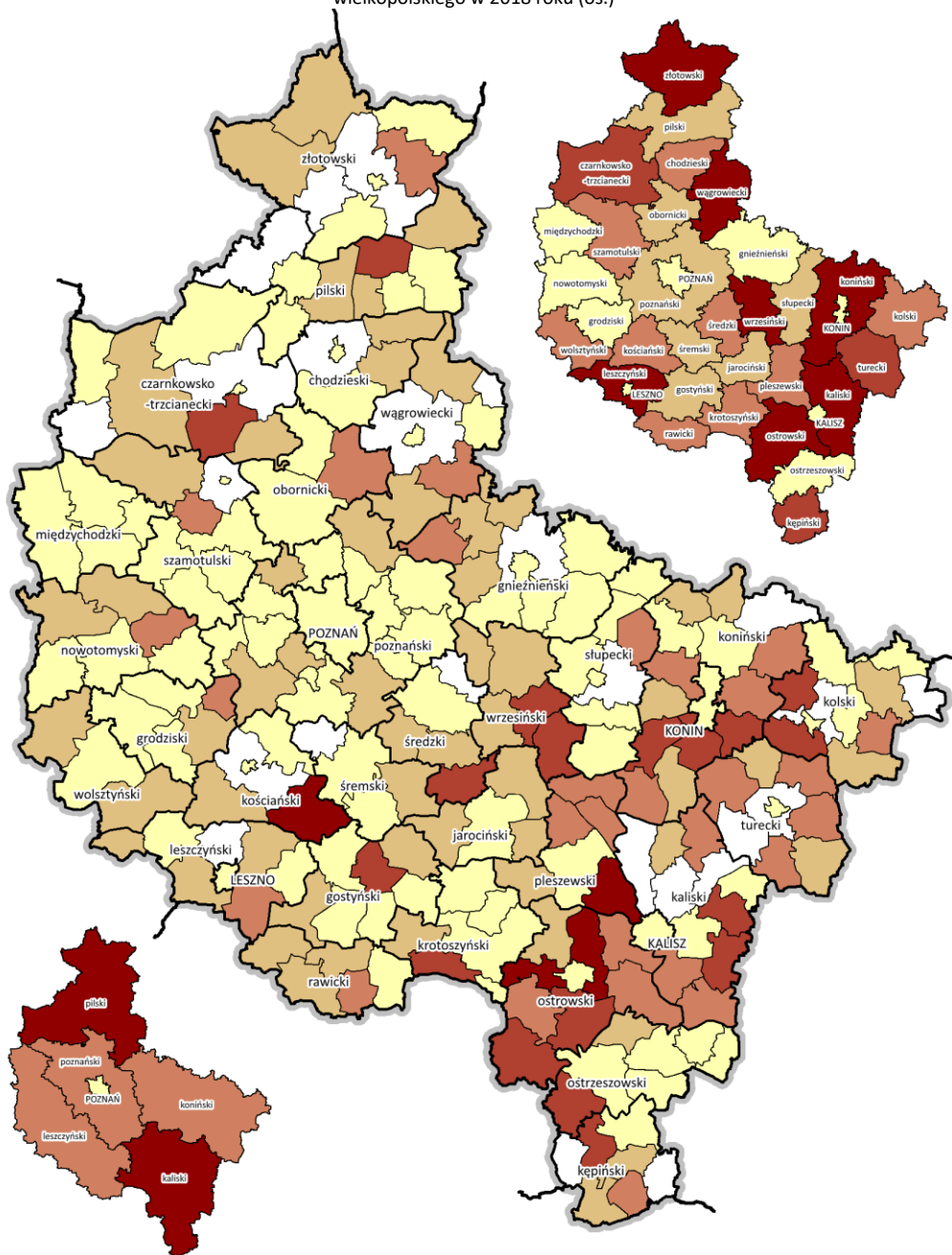

Ryc. 296. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 297. Liczba osób przypadających na 1 aptekę ogólnodostępną w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku (os.)

Liczba osób przypadających na 1 aptekę ogólnodostępną w 2018 roku

Gminy

10 000 do 20 000	(3)
6 000 do 10 000	(18)
4 500 do 6 000	(29)
3 000 do 4 500	(58)
1 400 do 3 000	(93)
brak obiektów	(25)

Powiaty

3 500 do 6 000	(7)
3 200 do 3 500	(3)
2 900 do 3 200	(9)
2 600 do 2 900	(7)
1 700 do 2 600	(9)

Podregiony

3 000 do 3 200	(2)
2 500 do 3 000	(3)
1 700 do 2 500	(1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.4.4. Stan zdrowia ludności

W Wielkopolsce, podobnie jak w kraju, największą liczbę zgonów powodują choroby określane mianem cywilizacyjnych, w tym choroby układu krążenia (głównie choroby naczyń mózgowych, choroba niedokrwienna serca, miażdżyca), choroby nowotworowe, związane najczęściej z nowotworami złośliwymi (głównie układu oddechowego, trawiennego, narządów rodnych kobiet), a także choroby układu oddechowego, urazy, jako następstwa wypadków, i cukrzyca. W dalszej kolejności do częstych przyczyn zgonów można zaliczyć: choroby układu moczowo-płciowego, układu nerwowego, wątroby oraz samobójstwa i zaburzenia psychiczne.

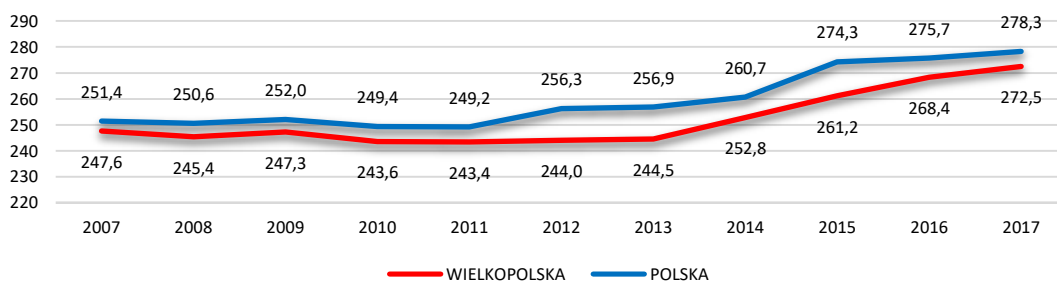
W 2017 roku odsetek zgonów na skutek chorób układu krążenia wynosił 35,5%, co było wartością niższą niż średnia w kraju – 41,5%. Od 2007 roku udział ten zmniejszył się o 0,8 p.p. w regionie i 3,9 p.p. w Polsce, co jest aspektem pozytywnym. Liczba osób, które zmarły z powodu chorób układu krążenia na 100 tys. ludności wyniosła w regionie 339, a 435 w Polsce (więcej niż średnio w UE). Niekorzystną dynamikę zmian wartości wskaźnika zaobserwowano w północnej i południowej części kraju.

W strukturze przyczyn zgonów zwiększył się z kolei udział zgonów z powodu chorób nowotworowych – o 1,6 p.p. w Wielkopolsce i o 1,1 p.p. w kraju, oraz chorób układu oddechowego – o 2,5 p.p. w regionie i 1,4 p.p. w Polsce. Wartości wskaźników w 2017 roku wyniosły w Wielkopolsce i w kraju odpowiednio: 28,6% i 26,5% w przypadku chorób nowotworowych oraz 6,7% i 6,5% w przypadku chorób układu oddechowego.

Województwo wielkopolskie było regionem o przeciętnym w skali kraju wskaźniku zgonów z powodu zachorowań na nowotwory ogółem oraz nowotwory złośliwe (odpowiednio 8. i 7. miejsce w kraju w 2017 roku, z wartościami 272,5 i 258,3, tj. wyższymi niż średnio w UE). Dynamika zmian była w tym zakresie niekorzystna we wszystkich województwach (choć w Wielkopolsce sytuacja kształtowała się lepiej niż średnio w kraju). Na uwagę zasługuje liczba zgonów kobiet z powodu nowotworu złośliwego sutka oraz szyjki macicy. W przeliczeniu na 100 tys. ludności wartości wskaźników w regionie wyniosły odpowiednio 37,1 i 8,6, (więcej niż średnio w kraju: 33,6 i 8,1), a województwo znalazło się na 4. i 5. miejscu w Polsce. O ile zgonów z powodu nowotworu złośliwego sutka systematycznie przybywa, to wzrost liczby zgonów z powodu nowotworu złośliwego szyjki macicy w latach 2007-2017 zanotowano jedynie w dwóch województwach: podkarpackim i lubelskim.

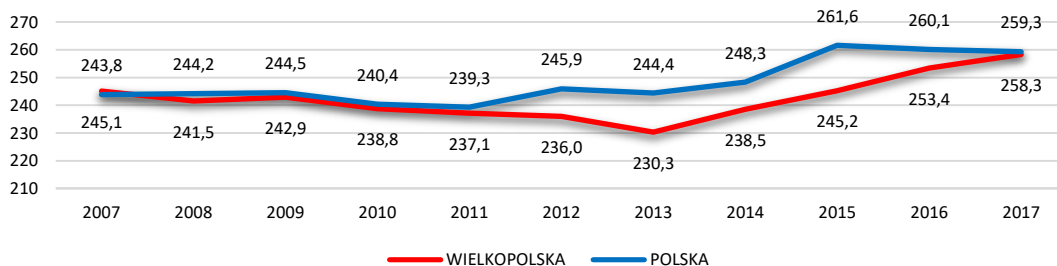
Nowotwory złośliwe stanowią narastający problem zdrowotny, społeczny i ekonomiczny dla społeczeństwa. W województwie wielkopolskim notuje się jedną z wyższych w kraju zachorowalność na nowotwory złośliwe – w 2017 roku liczba nowych zachorowań w przeliczeniu na 100 tys. ludności wyniosła w regionie 447,0 przypadków (4. miejsce wśród województw) wobec średniej krajowej – 416,3 (wyższej niż średnia w UE). W porównaniu do innych województw w Wielkopolsce stwierdzono dużo przypadków zachorowań na nowotwory złośliwe w układzie trawiennym (pow. 90 zachorowań na 100 tys. ludności).

Ryc. 298. Zgony z powodu nowotworów ogółem na 100 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

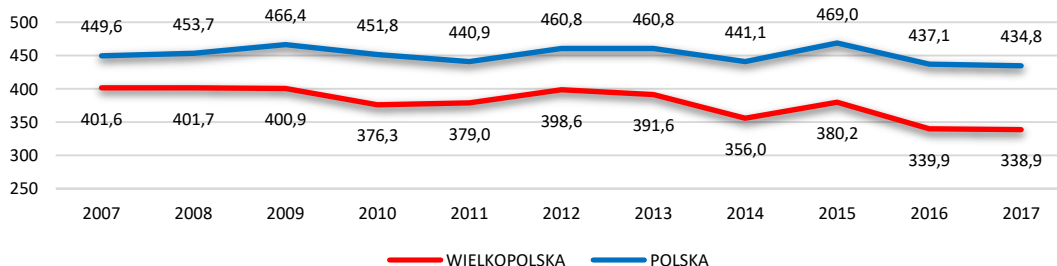

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

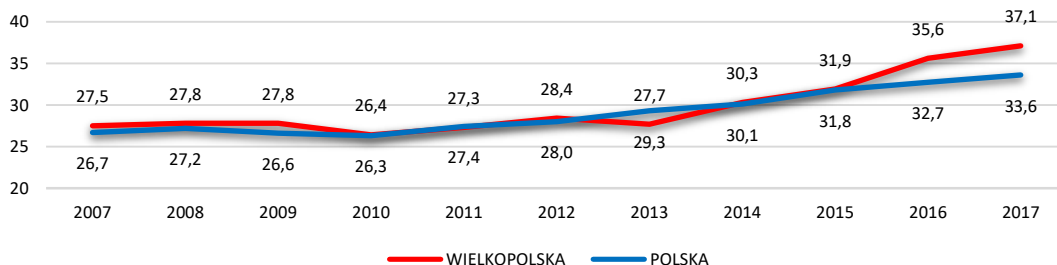
Ryc. 299. Zgony z powodu nowotworów złośliwych na 100 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

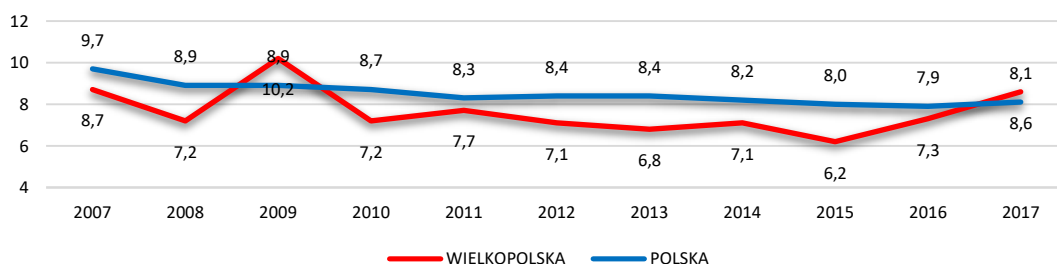
Ryc. 300. Zgony osób z powodu chorób układu krążenia na 100 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 301. Zgony kobiet z powodu nowotworu złośliwego sutka na 100 tys. kobiet w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 302. Zgony kobiet z powodu nowotworu szyjki macicy na 100 tys. kobiet w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Wśród chorób zakaźnych w Wielkopolsce stwierdzono w 2017 roku wyższą od średniej krajowej zachorowalność na odrę (26 z 63 przypadków w kraju, co stanowiło 60,5% wszystkich zachorowań). Ponadto region niekorzystnie wyróżniał się pod względem rejestracji nowych przypadków wirusowego zapalenia wątroby typu A (blisko 60% zachorowań zanotowano w województwach: mazowieckim, śląskim i wielkopolskim) oraz typu B (11 przypadków w województwie wielkopolskim wobec

9 zachorowań na 100 tys. ludności w Polsce) i typu C (12 przypadków wobec 10 na 100 tys. ludności w Polsce).

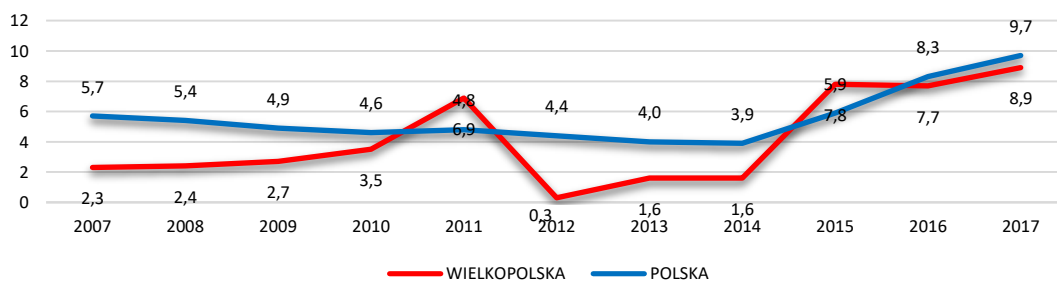
W województwie wielkopolskim notuje się znaczący wzrost liczby osób zarejestrowanych w poradniach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, uzależnionych od alkoholu i innych substancji. Na wartość wskaźników wpływ ma zarówno większa liczba zachorowań na choroby o podłożu psychicznym, jak i większa świadomość społeczna występowania tego typu chorób, co ma przełożenie na ich większą wykrywalność.

W regionie w 2017 roku liczba pacjentów w poradniach zdrowia psychicznego wyniosła 144,3 tys. osób (8,8% liczby ogółem w Polsce), a w ciągu ostatnich 7 lat zwiększyła się o 43,6%. Na poziomie kraju wzrost był mniejszy – 16,1%, a liczba korzystających z poradni w 2017 roku wyniosła 1 641,2 tys. osób. Wielkopolska uplasowała się w 2017 roku na 8. miejscu wśród województw pod względem liczby osób z zaburzeniami psychicznymi w przeliczeniu na 1 000 ludności. Wskaźnik osiągnął wartość 41,3 wobec 42,7 na poziomie kraju, a najwyższy jego poziom odnotowano w województwach: kujawsko-pomorskim, lubuskim, łódzkim i mazowieckim.

W strukturze zaburzeń dominowały zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania (85,9% wszystkich zarejestrowanych osób w poradniach zdrowia psychicznego w Polsce, 83,0% w Wielkopolsce), a pozostały udział dotyczył osób uzależnionych. Wśród pierwszej grupy wzrost liczby pacjentów w latach 2010-2017 w regionie był wyższy niż w kraju – 39,7% wobec 19,7%. Dominowały zaburzenia nerwicowe (liczba pacjentów nadal wzrasta) oraz zaburzenia nastroju. W przypadku osób leczonych z powodu zaburzeń spowodowanych używaniem alkoholu w Wielkopolsce zanotowano znaczący wzrost liczby pacjentów – o 52,6% od 2010 roku (12,1 tys. osób w 2010 roku, 18,5 tys. osób w 2017 roku), natomiast na poziomie kraju miał miejsce spadek o 8,9% (ze 183,6 tys. osób do 167,3 tys. osób). Wzrosła również liczba osób z zaburzeniami psychicznymi spowodowanymi używaniem środków psychoaktywnych – w Wielkopolsce z 2,3 tys. osób w 2010 roku do 5,6 tys. osób w 2017 roku (wzrost o 144,2%), a w Polsce z 31,9 tys. osób do 42,4 tys. osób, przy czym wzrost na poziomie kraju był mniejszy (o 33,1%).

Wraz z liczbą osób zarejestrowanych w poradniach zdrowia psychicznego wzrasta również liczba zgonów z powodu zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania. W Wielkopolsce na 100 tys. ludności zmarło z tego powodu w 2017 roku 8,9 osób, a w Polsce 9,7 osób (w UE około 5 razy więcej).

Ryc. 303. Zgony z powodu zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania na 100 tys. ludności w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.4.5. Profilaktyka i wczesne wykrywanie chorób

W celu ograniczenia nowych przypadków zachorowań na poszczególne choroby realizowane są różnego rodzaju programy profilaktyczne, prowadzące do wczesnego wykrywania chorób i ich leczenia,

odpowiadające aktualnym potrzebom w tym zakresie. Do aktualnych programów wojewódzkich zalicza się programy Wielkopolskiego Oddziału Wojewódzkiego Narodowego Funduszu Zdrowia, w tym:

- Program profilaktyki chorób układu krążenia,
- Program profilaktyki chorób odtytoniowych,
- Program profilaktyki gruźlicy,
- Populacyjny program wczesnego wykrywania raka piersi,
- Program profilaktyki i wczesnego wykrywania raka szyjki macicy,
- Program badań prenatalnych,

oraz programy finansowane ze środków budżetu Województwa Wielkopolskiego, takie jak:

- Program Profilaktyki i Wczesnego Wykrywania Nowotworów Złośliwych Dolnego Odcinka Przewodu Pokarmowego,
- Program Profilaktyki i Wczesnego Wykrywania Chorób Układu Moczowo-Płciowego,
- Program Profilaktyki Nowotworów Złośliwych Szyjki Macicy – Szczepienia Przeciwno Zakażeniom Wirusem Brodawczaka Ludzkiego Podopiecznych Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych w Województwie Wielkopolskim,
- Program profilaktyczny schorzeń układu oddechowego dla mieszkańców gmin województwa wielkopolskiego,
- Program profilaktyczny Wczesnego Wykrywania Gruźlicy,
- Program Profilaktyczny Wczesnego Wykrywania Raka Płuc,
- Wojewódzki Program Przeciwdziałania Narkomanii dla Województwa Wielkopolskiego na lata 2015-2019,
- Program psychiatryczny terapeutyczno-rehabilitacyjny połączony z aktywizacją pacjentów,
- Wojewódzki program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych dla województwa wielkopolskiego na lata 2018-2020.

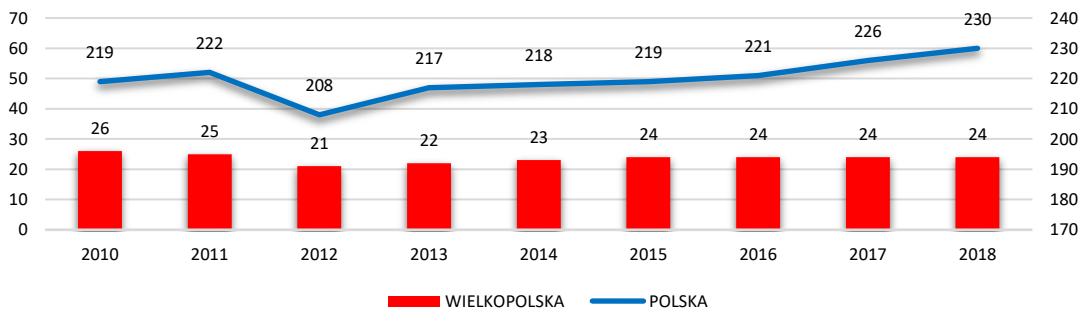
2.4.6. System ratownictwa medycznego

W 2018 roku w ramach Systemu Państwowe Ratownictwo Medyczne w całym kraju działało 1 519 zespołów ratownictwa medycznego, w tym 490 zespołów specjalistycznych. W województwie wielkopolskim funkcjonowało 117 zespołów ratownictwa medycznego (7,6% jednostek w kraju), z czego 37 o charakterze specjalistycznym (9,0%), a 80 podstawowym (7,1%). Zarówno w kraju, jak i w regionie zauważalny jest spadek liczby specjalistycznych zespołów ratownictwa medycznego na rzecz podstawowych (w porównaniu do 2010 roku liczba zespołów specjalistycznych zmniejszyła się o 17, a podstawowych zwiększyła o 17, w kraju analogicznie 226 i 297). O ile ogólna liczba jednostek ratowniczych w Polsce wzrasta, w Wielkopolsce od 2 lat obserwuje się jej stabilizację.

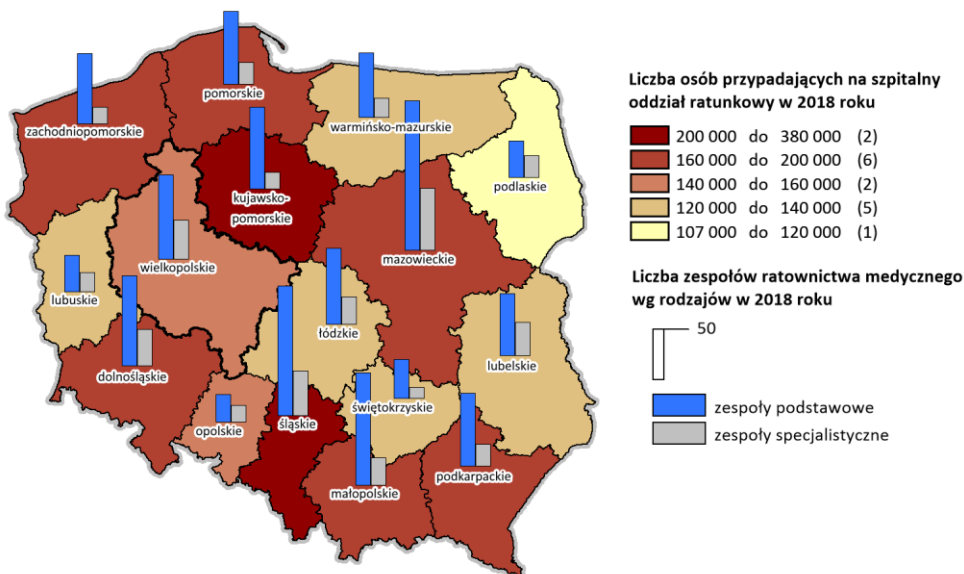
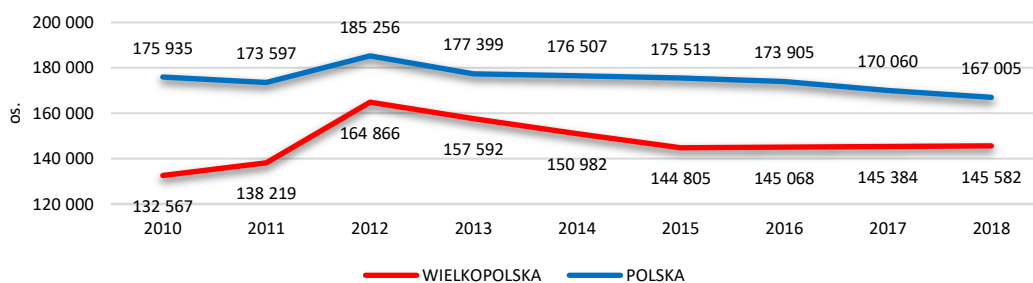
W regionie oprócz zespołów ratunkowych działają również 24 szpitalne oddziały ratunkowe oraz 12 izb przyjęć (w całej Polsce odpowiednio 230 i 149), a liczby te od kilku lat również nie ulegają zmianom. Wielkopolskie zespoły ratownictwa medycznego w 2018 roku zrealizowały ponad 201,5 tys. wyjazdów na miejsce zdarzenia (6,3% wyjazdów w całym kraju), podczas których udzieliły pomocy 202,4 tys. osób. Z roku na rok liczba wyjazdów generalnie zwiększa się (wobec 2010 roku zanotowano wzrost o 26,1 tys. wyjazdów, tj. o 15,1%), natomiast w odniesieniu do roku poprzedniego zanotowano ich spadek o 2,0 tys. (o 1,0%).

W 2018 roku region wypadł korzystnie na tle kraju w kwestii dostępności szpitalnych oddziałów ratunkowych. Na 1 oddział w Polsce przypadało 167 005 osób, a w Wielkopolsce 145 582 osoby. Region znalazł się tym samym na 8. miejscu wśród pozostałych województw. Duża i stale rosnąca liczba mieszkańców województwa wpływa pośrednio na wartość wskaźnika, która od 2007 roku wzrosła o 9,8%, podczas gdy w kraju zmalała o 5,1%, na co wpływ miało powstanie nowych placówek SOR i zespołów ratownictwa medycznego.

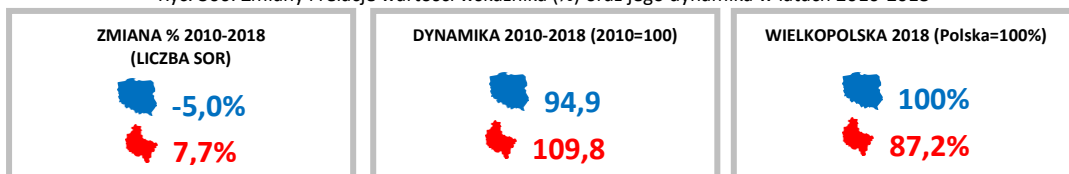
Ryc. 304. Liczba szpitalnych oddziałów ratunkowych (SOR) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2010-2018

Ryc. 305. Liczba osób przypadających na 1 SOR w Wielkopolsce i Polsce w latach 2010-2018 oraz w Polsce według województw w 2018 roku (os.)

Ryc. 306. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2010-2018

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.4.7. Krwiodawstwo¹³²

Istotne znaczenie w leczeniu ma oddawanie krwi przez osoby zdrowe na rzecz osób potrzebujących krwi lub jej składników. Odbiorcami krwi są głównie szpitale, kliniki oraz instytuty dokonujące skomplikowanych operacji, przeszczepów i innych zabiegów.

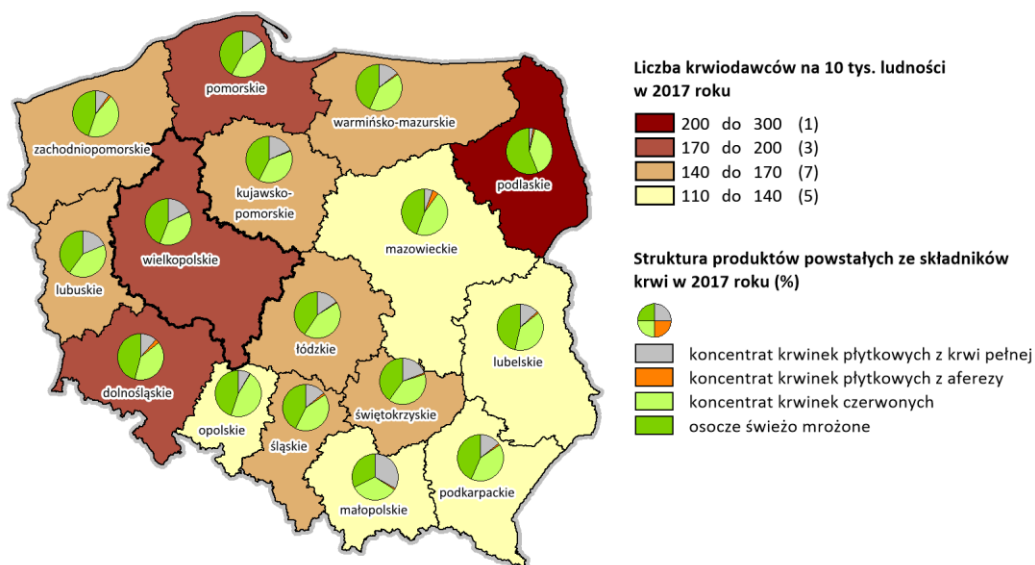
W 2017 roku w Polsce funkcjonowały 23 regionalne centra krwiodawstwa oraz 142 oddziały terenowe. W województwach o dużej liczbie mieszkańców, w tym w Wielkopolsce, znajdowały się po 2 centra krwiodawstwa. Ponadto region posiadał najwięcej oddziałów terenowych – 17 (12,0% oddziałów w Polsce).

W skali kraju dokonano 1 301,0 tys. donacji krwi i jej składników, w tym 1 218,1 tys. donacji krwi pełnej. Największa liczba donacji krwi pełnej wystąpiła w województwach śląskim – 150,2 tys. pobrań (12,3% w skali kraju) oraz wielkopolskim – 136,2 tys. pobrań (11,2%), a osocza w województwie wielkopolskim – 9,4 tys. donacji (21,9% pobrań w kraju).

W 2017 roku Wielkopolska była drugim województwem w kolejności, w którym wyprodukowano najwięcej następujących składników krwi: 62,7 tys. jednostek koncentratu krwinek płytkowych (14,6% produkcji krajowej) i 130,0 tys. jednostek koncentratu krwinek czerwonych (11,0%), oraz pierwszym wśród innych regionów w zakresie produkcji świeżo mrożonego osocza – 159,8 tys. jednostek (12,2% produkcji krajowej).

W województwie wielkopolskim zarejestrowanych było najwięcej krwiodawców w kraju – 68,7 tys. osób, co stanowiło 11,0% wszystkich krwiodawców ogółem. Krwiodawcy z trzech województw: wielkopolskiego, mazowieckiego (68,7 tys. osób) i śląskiego (65,5 tys. osób) stanowili łącznie 32,6% ogółu wszystkich dawców krwi w Polsce (622,2 tys. osób). Najwięcej krwiodawców w przeliczeniu na 10 tys. ludności odnotowano w województwie podlaskim – 293 osoby, a następnie w wielkopolskim – 197 osób. W województwach mazowieckim i śląskim, pomimo wysokiej liczby krwiodawców, odnotowano wskaźniki na poziomie niższym niż średnia w kraju (odpowiednio 128 osób i 144 osoby na 10 tys. ludności).

Ryc. 307. Krwiodawcy na 10 tys. ludności oraz produkty ze składników krwi w Polsce według województw w 2017 roku

¹³² Opracowano na podstawie: Zdrowie i ochrona zdrowia w 2017 roku, GUS, Warszawa, Kraków, 2018 r.; W podziale według województw nie wykazano danych Ministerstwa Obrony Narodowej i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, jednak są one uwzględnione w wartościach ogółem.

Podsumowanie:

- W skali kraju mieszkańcy województwa wielkopolskiego mają dobry dostęp do podstawowej opieki medycznej oraz jednostek ratownictwa medycznego i aptek. Ponadto wykazują dużą aktywność w zakresie systemu krwiodawstwa, który rozwija się również instytucjonalnie.
- Pomimo ogólnego wzrostu, zarówno liczby obiektów szpitalnych, jak i liczby lekarzy (w tym specjalistów i dentystów), pielęgniarek i położnych oraz innych, wykonujących zawody medyczne i okołomedyczne, w Wielkopolsce od wielu lat występuje problem dostępności do infrastruktury opieki zdrowotnej, a w szczególności do personelu medycznego. Pod względem wybranych wskaźników (ludność oraz leczeni przypadający na 1 szpital; łóżka szpitalne, lekarze, pielęgniarki i położne na 10 tys. ludności; łóżka w hospicjach, zakładach opiekuńczo-leczniczych i pielęgnacyjno-opiekuńczych na 100 tys. ludności itd.) region osiąga najniższe lub średnie wyniki w kraju. System opieki zdrowotnej w regionie wymaga jednak bardziej szczegółowej analizy, w szczególności pod kątem jego efektywności, biorąc pod uwagę chociażby taki aspekt jak stopień wykorzystania obiektów opieki zdrowotnej.
- Biorąc pod uwagę takie zjawiska jak: wydłużanie się przeciętnego trwania życia, zwiększający się, choć stosunkowo niski w regionie, współczynnik zgonów, zwiększającą się liczbę osób starszych, można przewidzieć, iż w niedalekiej przyszłości większe znaczenie będą miały choroby wieku starczego, choroby przewlekłe, usługi opiekuńcze i rehabilitacyjne. Ponadto coraz większego wsparcia będą wymagały osoby z zaburzeniami psychicznymi i zaburzeniami zachowania, których liczba systematycznie wzrasta, oraz kobiety w ramach polityki pronatalistycznej, zakładającej wsparcie dla opieki prenatalnej, ciąży i poporodowej, w związku z malejącym współczynnikiem urodzeń.
- Wraz ze wzrostem liczby zgonów z powodu tzw. chorób cywilizacyjnych w regionie rozwijane są programy profilaktyczne, które generalnie odpowiadają największym aktualnie potrzebom w zakresie ochrony zdrowia. Priorytetem powinno być propagowanie właściwych postaw zdrowotnych oraz zapobieganie potencjalnym chorobom, których da się uniknąć niewielkim kosztem i poprzez własne działania, będących skutkiem niewłaściwego odżywiania się, braku aktywności fizycznej, nadużywania alkoholu, tytoniu i stosowania narkotyków, zagrożeń środowiskowych, urazów itp.
- Programując działania rozwojowe województwa należy mieć na uwadze stały wzrost kosztów opieki zdrowotnej, wynikający z jednej strony z rosnącego popytu na usługi medyczne, ale również z większej dbałości o jakość świadczeń medycznych (coraz częściej w miejsce podstawowych badań wprowadza się te bardziej zaawansowane, pozwalające na dokładniejszą diagnostykę i zwiększające szanse na skuteczne leczenie). Poprawa standardów w zakresie badań diagnostycznych i terapeutycznych wiąże się także z koniecznością realizacji inwestycji w nowoczesne urządzenia medyczne.
- W związku z rozwojem społeczeństwa informacyjnego istotna jest dbałość o rozwój usług cyfrowych w zakresie opieki zdrowotnej i ochrony zdrowia. Cyfryzacja powinna służyć racjonalizacji świadczeń w systemie zdrowia (należy dążyć do sieciowania świadczeń w systemie opieki zdrowotnej), ale również dotyczyć informacji o stanie zdrowia pacjentów. Kluczową sprawą jest, możliwości cyfrowej analizy danych oraz dostęp do rzetelnych porad lekarskich online. Ponadto warty rozważenia jest rozwój telemedycyny.

2.5. Integracja społeczna

Integracja społeczna może być rozpatrywana w wielu aspektach. Analiza tego zagadnienia obejmuje m.in. charakterystykę klientów pomocy społecznej i wskazuje na wyzwania wynikające ze zmieniającego się profilu korzystających z określonych form pomocy, a także opis usług społecznych kierowanych do poszczególnych grup społecznych: seniorów, rodzin (w tym zastępczych) oraz osób z niepełnosprawnością i zaburzeniami psychicznymi. Ze względu na zmiany zachodzące w społeczeństwie, tj. starzejące się społeczeństwo, dłuższe trwanie życia, utrzymujący się poziom nierówności społecznych, czy też przekształcenia w zakresie rodziny, konieczne są działania poprawiające dostęp wyżej wspomnianych usług. Ponadto analizowany jest sektor ekonomii społecznej, który spełnia istotną rolę w procesie integracji społecznej osób z kręgu wysokiego ryzyka socjalnego. Z kolei, w zakresie poszerzania świadomości społecznej w kwestiach ważnych dla samych członków społeczności oraz samoorganizacji w rozwiązywaniu konkretnych problemów społecznych, ważną rolę spełnia sektor organizacji pozarządowych. Dlatego w analizie przedstawia się również poziom aktywności społecznej obywateli i obywaterek oraz główne obszary działalności organizacji pozarządowych. Ostatnia kwestia społeczna dotyczy poziomu przestępczości i pomocy społecznej kierowanej do byłych więźniów.

2.5.1. Klienci pomocy społecznej

W ciągu ostatnich lat liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w województwie wielkopolskim sukcesywnie maleje. Jeszcze w 2007 roku takim wsparciem w regionie objętych zostało 178 458 osób, a w 2017 roku już tylko 115 290 osób, co oznacza spadek o 35,4%. Gospodarstwa domowe objęte pomocą liczyły 188 363 członków, co stanowiło 5,4% ogółu mieszkańców województwa, czyli znacznie mniej niż w 2007 roku (10,3%). Analogicznie sytuacja ta wygląda w kraju, gdzie w 2007 roku ze świadczeń pomocy społecznej korzystało 2 130 936 osób, a w 2017 roku – 1 433 656 osób, czyli mniej o 32,7%.

Wskazana tendencja jest zbieżna z obserwacjami GUS prowadzonymi w badaniu budżetów gospodarstw domowych. W 2017 roku, w odniesieniu do roku poprzedniego, odnotowano zmniejszenie się zasięgu wszystkich analizowanych typów ubóstwa (skrajnego, relatywnego i ustawowego). Przyczyn spadku liczby osób korzystających z pomocy społecznej, szczególnie widocznego w przeciągu ostatnich kilku lat, upatruje się przede wszystkim w:

- poprawie sytuacji materialnej rodzin z dziećmi na skutek rządowego programu *Rodzina 500+*,
- wzroście wynagrodzeń (w tym płacy minimalnej),
- spadku bezrobocia,
- niezmiennych kryteriach dochodowych uprawniających do uzyskania świadczenia z pomocy społecznej (od IV kwartału 2015 roku)¹³³.

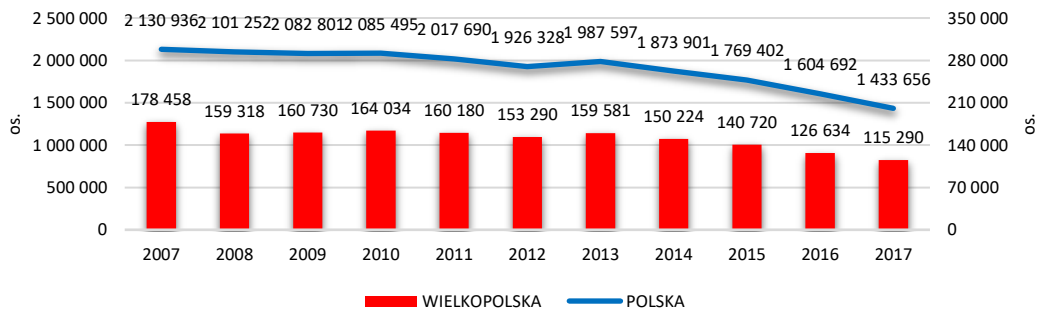
Osoby korzystające z pomocy społecznej w Wielkopolsce stanowiły w 2017 roku 5,4% ogółu mieszkańców, co plasowało ją na 6. pozycji w kraju. Najniższym odsetkiem tych osób charakteryzowało się województwo śląskie – 3,9%.

Zmniejsza się liczba świadczeniobiorców, jednak utrwała się zjawisko pozostawania w systemie osób długotrwale korzystających z pomocy¹³⁴, w 2017 roku 48,4% osób zostało objętych pomocą podczas gdy w 2014 roku 45,4%.

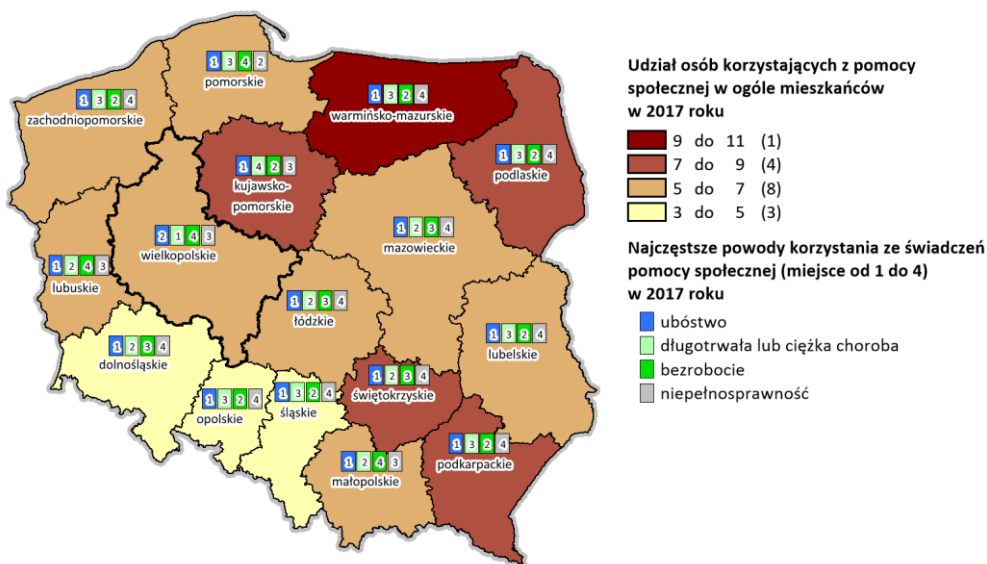
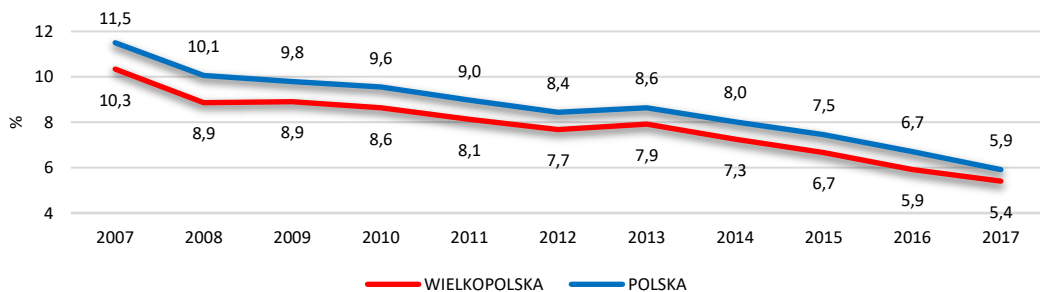
¹³³ S. Szpyrka, K. Czub, Wyzwania systemu pomocy społecznej w Wielkopolsce na podstawie Oceny Zasobów Pomocy Społecznej Województwa Wielkopolskiego za 2017 rok, W: Biuletyn Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego, nr IX (styczeń-czerwiec), Poznań, 2018 r., s. 4-8.

¹³⁴ Zarejestrowanych w systemach pomocy społecznej w ciągu ostatnich 36 miesięcy przez co najmniej 18 miesięcy.

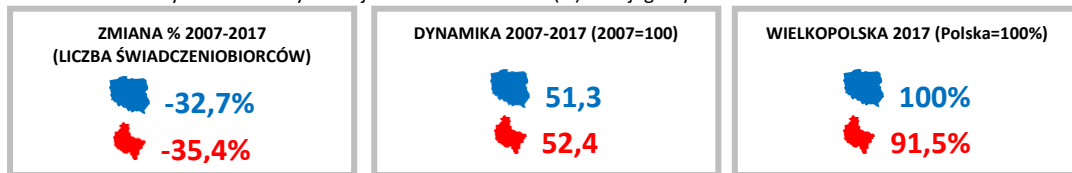
Ryc. 308. Liczba świadczeniobiorców pomocy społecznej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (os.)

Ryc. 309. Udział osób korzystających z pomocy społecznej w ogóle mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

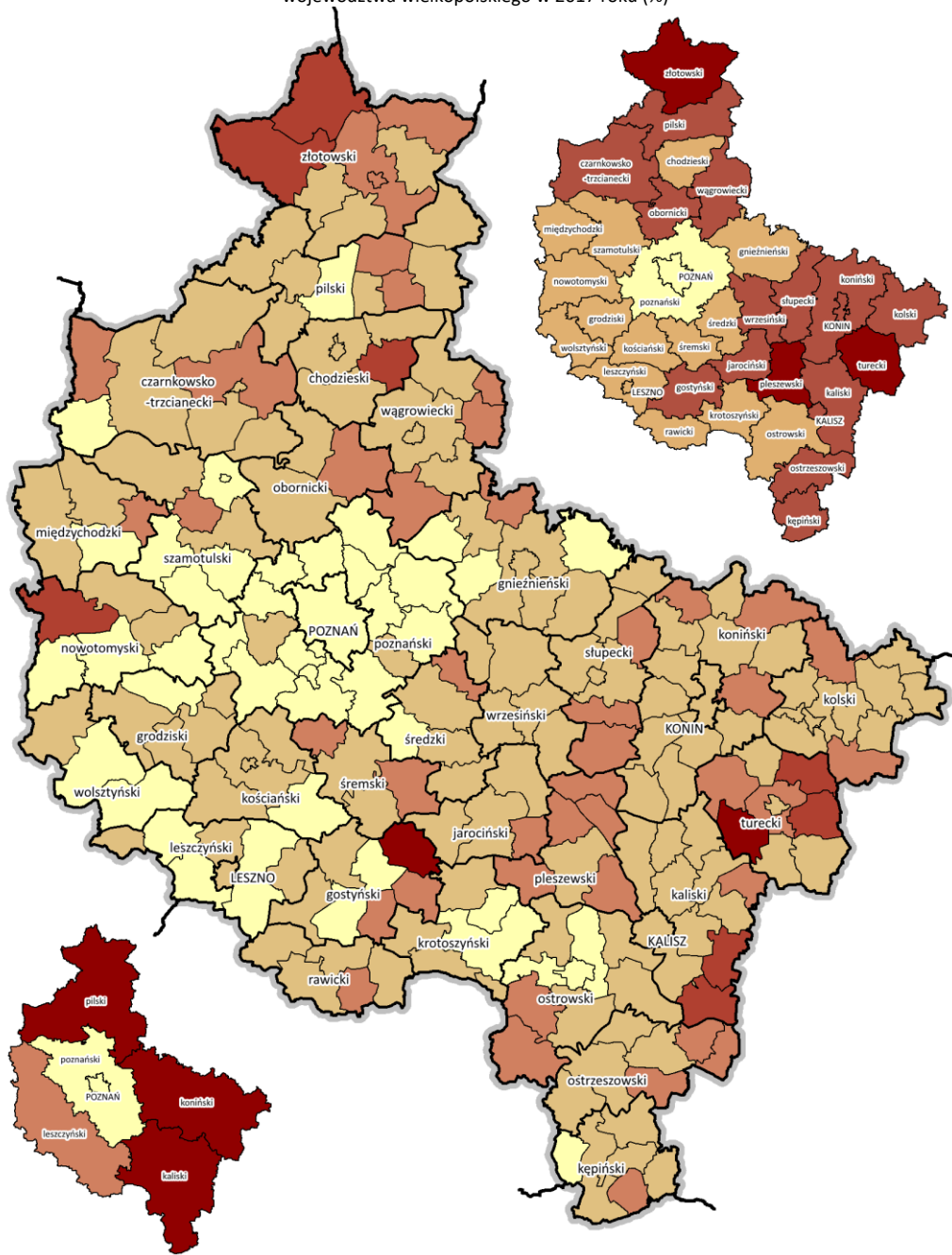

Ryc. 310. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MPiPS 03 za lata 2007-2017 oraz danych GUS

Ryc. 311. Udział osób korzystających z pomocy społecznej w ogóle mieszkańców w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Udział osób korzystających z pomocy społecznej w ogóle mieszkańców w 2017 roku (%)

Gminy

16 do 19	(2)
12 do 16	(8)
8 do 12	(43)
4 do 8	(127)
1 do 4	(46)

Powiaty

8 do 10	(3)
6 do 8	(15)
4 do 6	(15)
2 do 4	(2)

Podregiony

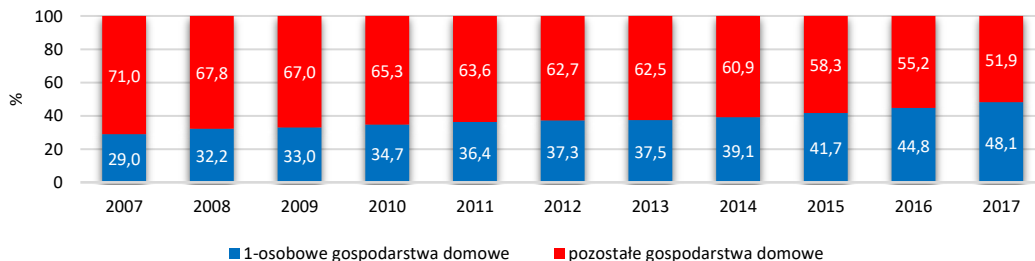
6 do 7	(3)
4 do 6	(1)
3 do 4	(2)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MPIPS 03 za rok 2017

Na skutek przemian demograficznych zaobserwować można zmiany w strukturze wiekowej beneficjentów, coraz częściej klientami pomocy społecznej są osoby starsze. O ile w 2014 roku udział tej grupy w ogóle świadczeniobiorców wynosił 11,5%, to w 2017 roku wartość ta wzrosła do 18,6%.

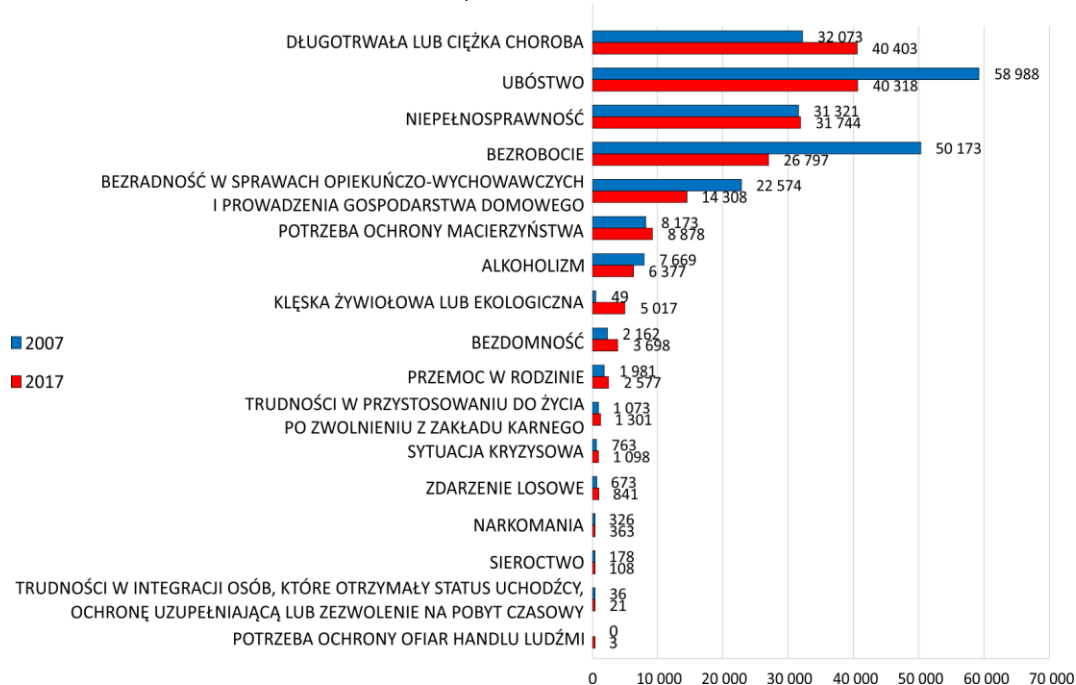
Coraz częściej wśród klientów pomocy społecznej znajdują się również osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. W 2007 roku co trzecia osoba korzystająca ze świadczeń żyła samotnie (29%), a w 2017 roku była to już niemal połowa (48,1%).

Ryc. 312. Struktura gospodarstw domowych korzystających z pomocy społecznej według liczby osób je zamieszkujących w Wielkopolsce w latach 2007-2017 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPIPS 03 za lata 2007-2017

Ryc. 313. Świadczeniobiorcy pomocy społecznej (gospodarstwa domowe) w Wielkopolsce w podziale na powody korzystania w Wielkopolsce w latach 2007 i 2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPIPS 03 za lata 2007 i 2017

Statystyki pomocy społecznej wskazują jednoznacznie, że wzrasta liczba świadczeń i usług (oraz ich wartość) skierowanych do osób z niepełnosprawnością i ich rodzin. Na przestrzeni kilku ostatnich lat główne powody udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim były niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność w poszczególnych latach. W 2017 roku po raz pierwszy ubóstwo rodzin nie było najważniejszą

przyczyną korzystania z pomocy społecznej, lecz zastąpiła je długotrwała choroba w rodzinie. Widoczny jest malejący wpływ bezrobocia na fakt korzystania z zasiłków pomocy społecznej.

W 2017 roku hierarchia przyczyn korzystania z pomocy społecznej przedstawiała się następująco: 1. Długotrwała lub ciężka choroba – 40 403 rodzin, 2. Ubóstwo – 40 318 rodzin; 3. Niepełnosprawność – 31 744 rodzin 4. Bezrobocie – 26 797 rodzin. W 2007 roku uszeregowanie było inne: 1. Ubóstwo – 58 988 rodzin 2. Bezrobocie – 50 173 rodziny, 3. Długotrwała lub ciężka choroba – 32 073 rodziny 4. Niepełnosprawność – 31 744 rodziny.

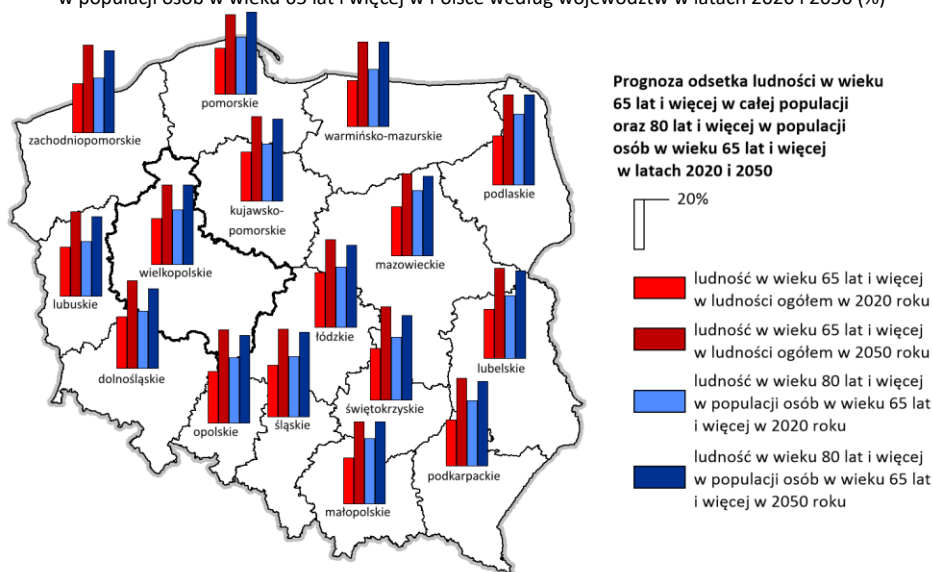
Zestawiając poszczególne kategorie świadczeniobiorców pomocy społecznej w latach 2007 i 2017 można zauważyć, że w tym okresie znacznie spadła liczba osób korzystających z pomocy z powodu bezrobocia (o 23 376 osób), ubóstwa (o 18 670 osób) i bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (o 8 266 osób). Wzrosła natomiast liczba klientów potrzebujących wsparcia głównie ze względu na długotrwałą lub ciężką chorobę (o 8 330 osoby) oraz bezdomność (o 1 536 osób). W 2017 roku odnotowano również sporą grupę osób (5 017 osób), którym przyznano pomoc ze względu na klęskę żywiołową lub ekologiczną, w efekcie nawałnic, jakie w sierpniu dotknęły Wielkopolskę.

Województwo wielkopolskie wyróżnia się na tle kraju pod względem kolejności głównych powodów korzystania z pomocy społecznej. Z reguły wygląda ona następująco: 1. Ubóstwo, 2. Bezrobocie, 3. – Długotrwała lub ciężka choroba, 4. – Niepełnosprawność.

2.5.2. Usługi społeczne wobec seniorów

Zarówno w województwie wielkopolskim, jak i w całej Polsce, starzejące się społeczeństwo jest jednym z najważniejszych wyzwań demograficznych. Sytuacja ta jest wynikiem niskiej dzietności oraz wydłużenia przeciętnego trwania życia. Struktura ludności Wielkopolski względem pozostałych regionów Polski jest relatywnie młoda. Szacuje się, że w 2020 roku osoby w wieku 65 lat i więcej stanowią będą 17,5% wielkopolskiej populacji, natomiast w 2050 roku już 30,9%. Dla Polski wartości te będą wynosiły odpowiednio 18,9% i 32,7%¹³⁵.

Ryc. 314. Prognoza odsetka ludności w wieku 65 lat i więcej w całej populacji oraz odsetka osób w wieku 80 lat i więcej w populacji osób w wieku 65 lat i więcej w Polsce według województw w latach 2020 i 2050 (%)

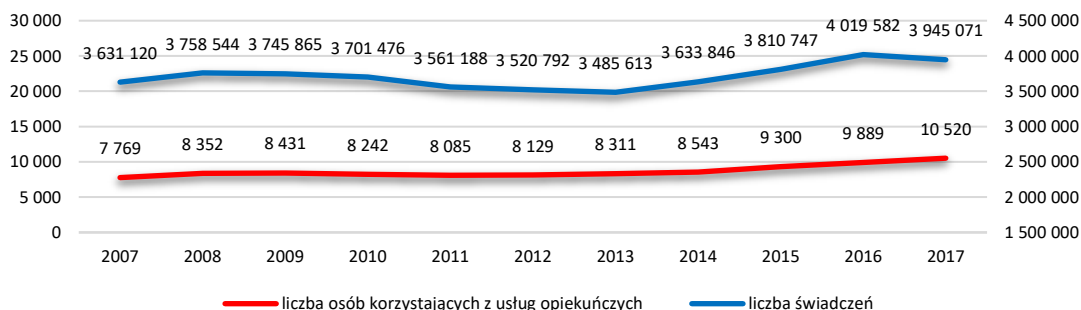
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Prognoza ludności na lata 2014-2050, GUS, Warszawa, 2014 r.

¹³⁵ Prognoza ludności na lata 2014-2050 r., GUS, Warszawa, 2014 r., str. 134.

Znaczna liczba seniorów posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności jest umiarkowanie lub znacznie niepełnosprawna. Biorąc pod uwagę prognozy demograficzne oraz tendencje dotyczące wydłużania się trwania życia i coraz mniejszej liczby lat przeżywanych w zdrowiu, w najbliższych latach można się spodziewać przyrostu liczby osób niepełnosprawnych prawnie oraz biologicznie w tej grupie wiekowej¹³⁶. Te prognozowane zmiany oraz przekształcenia w zakresie struktury i roli rodziny wpływają na zwiększenie potrzeb osób starszych w zakresie pielęgnacji, opieki higienicznej i zdrowotnej oraz wykonywania codziennych obowiązków.

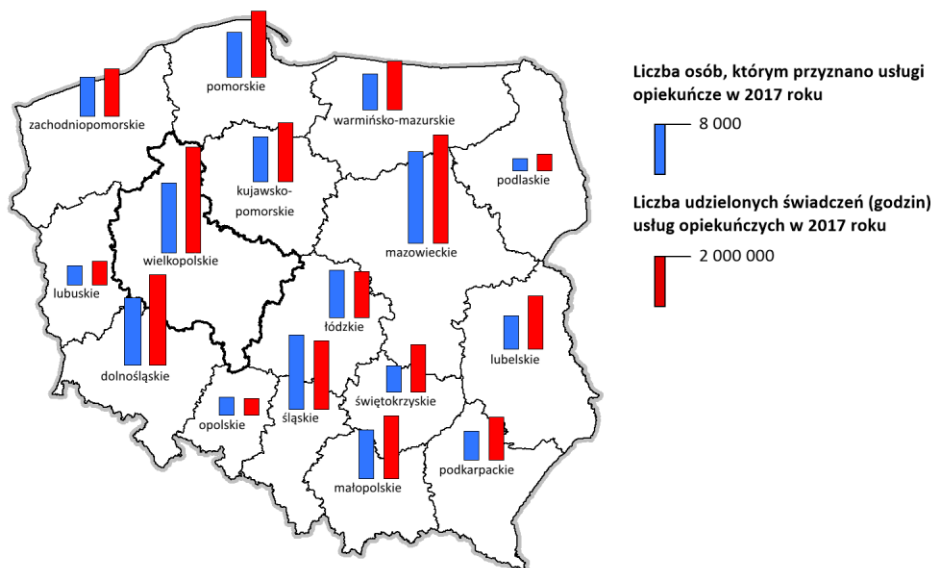
Do zadań własnych gminy o charakterze obowiązkowym należy organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych, w miejscu zamieszkania (pomoc środowiskowa). Pomoc w formie usług opiekuńczych przysługuje osobom, które z powodu wieku, choroby lub innej przyczyny wymagają pomocy innych, a są jej pozbawione lub rodzina nie może zapewnić im takiej pomocy.

Ryc. 315. Usługi opiekuńcze w Wielkopolsce w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS-03 za lata 2007-2017 opublikowanych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Ryc. 316. Liczba osób, którym przyznano usługi opiekuńcze oraz liczba udzielonych świadczeń (godzin) usług opiekuńczych w Polsce według województw w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS-03 za lata 2007-2017 opublikowanych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

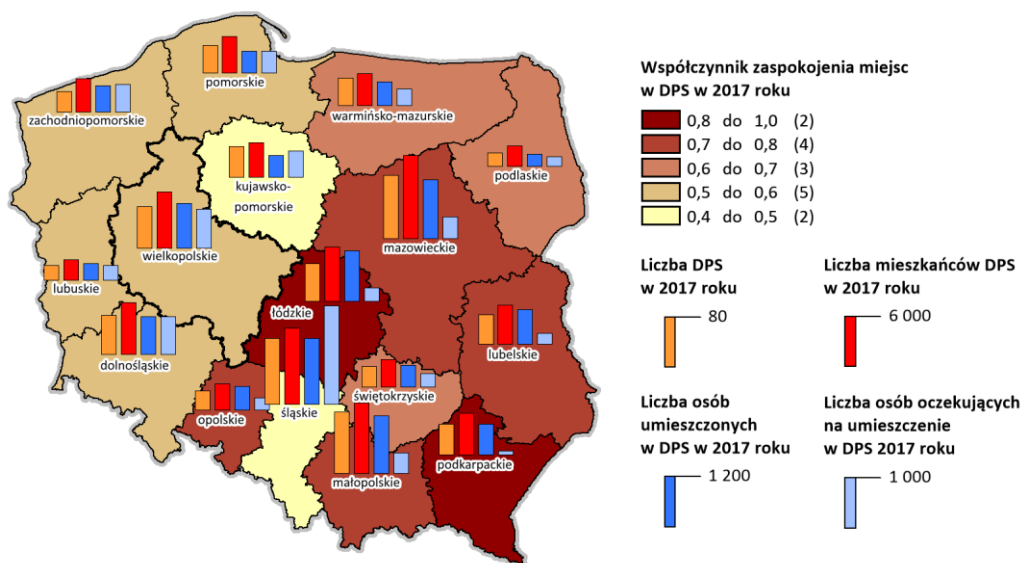
¹³⁶ Poglębione studium usług opiekuńczych skierowanych do osób starszych. Środowiskowa opieka formalna i nieformalna, Poznań, 2017 r., s. 43.

Rok 2017 był rekordowym rokiem pod względem liczby świadczeniobiorców, bowiem z usług opiekuńczych skorzystało 10 520 osób (26% wzrost w porównaniu z 2007 rokiem). W całym wskazanym wyżej okresie usługi specjalistyczne stanowiły od 1% do niespełna 2% świadczonych usług opiekuńczych. Podkreślić należy, że w 2017 roku po raz pierwszy od kilku lat odnotowano spadek liczby świadczeń usług opiekuńczych (liczba świadczeń: 3 495 tys.), przy jednoczesnym wzroście nakładów finansowych gmin na ten cel. Z dużym prawdopodobieństwem wpływ na to miał wzrost wynagrodzeń opiekunów związany ze wzrostem płacy minimalnej i wprowadzeniem minimalnej stawki godzinowej dla umów zlecenia.

Dom pomocy społecznej (DPS) jest jedną z jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. Prawo do umieszczenia w takiej placówce przysługuje osobie wymagającej całodobowej opieki (z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności), niemogącej samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu, której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych. DPS mogą być prowadzone na poziomie gminnym lub ponadgminnym oraz przez jednostki samorządu terytorialnego, jak i podmioty niepubliczne. Według danych MRPIPS 05, zdecydowana większość podmiotów prowadzona jest na poziomie ponadgminnym przez samorząd powiatowy. W 2017 roku w województwie wielkopolskim działały 64 DPS, z których skorzystało łącznie 6 285 osób. Wśród wszystkich DPS funkcjonowało 10 dedykowanych osobom w podeszłym wieku, świadczących opiekę 653 osobom.

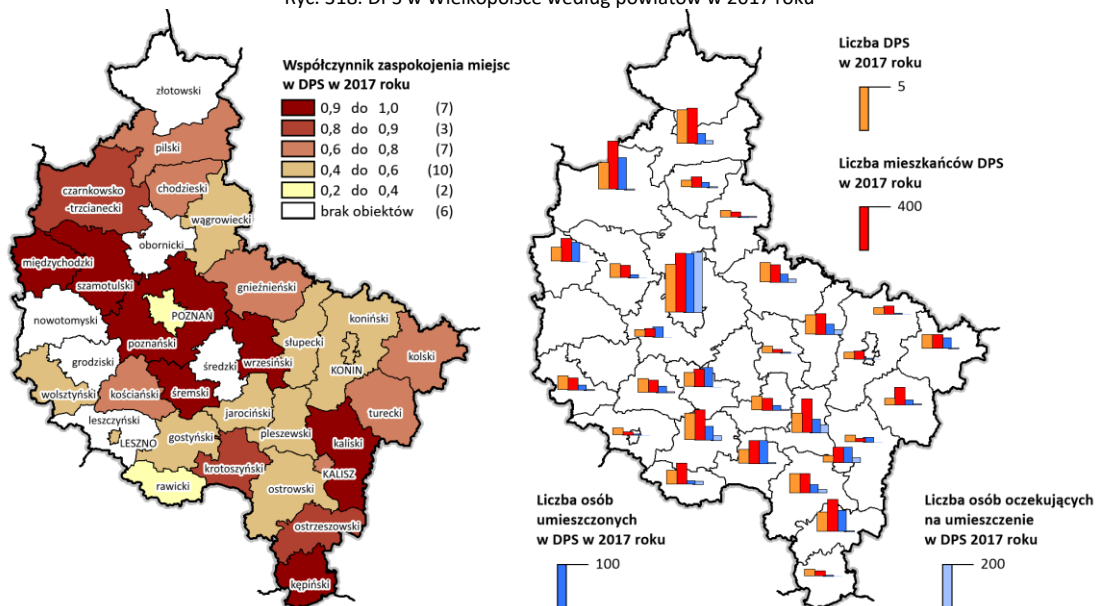
Współczynnik zaspokojenia miejsc w DPS to stosunek liczby umieszczonych w nich w danym roku do sumy liczby umieszczonych w nich osób i liczby oczekujących na miejsce w DPS. Zaspokojenie potrzeb miejsc w DPS jest tym pełniejsze, im wartość współczynnika bliższa 1. Wartość współczynnika zaspokojenia miejsc w wielkopolskich DPS w 2017 roku wyniosła 0,58, co oznacza, że zaspokojone zostały potrzeby tylko 58% osób oczekujących na miejsce w DPS.

Ryc. 317. DPS w Polsce według województw w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS-05 za lata 2010-2017 opublikowanych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Ryc. 318. DPS w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPIPS-05 za lata 2010-2017 opublikowanych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Inną instytucją świadczącą usługi opiekuńcze dla seniorów w wymiarze dziennym jest dzienny dom pomocy społecznej. Domy takie są ośrodkami wsparcia przeznaczonymi dla osób samotnych lub osób w rodzinach, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy, a są jej pozbawione lub rodzina takiej pomocy nie może zapewnić. W Wielkopolsce w 2017 roku funkcjonowały 22 tego typu placówki, świadczące pomoc 2 419 osobom.

Oprócz systemu pomocy społecznej, który dostarcza seniorom usługi i świadczenia w przypadku utraty zdolności do samodzielnego funkcjonowania, problemami wynikającymi z zachodzących procesów starzenia zajmuje się również system ochrony zdrowia, dostarczający usług zdrowotnych (pielęgnacja, rehabilitacja, leczenie). W województwie wielkopolskim w 2017 roku w ramach systemu ochrony zdrowia opiekę o charakterze długoterminowym i całodobowym prowadziło 19 zakładów opiekuńczo-leczniczych (ZOL), 10 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych (ZPO) oraz 4 hospicja stacjonarne. Na terenie województwa możliwe było też uzyskanie wsparcia w 8 oddziałach opieki paliatywnej. Zakres działalności ZPO jest bardzo podobny do ZOL, z tą różnicą, że w ZPO zapewniona jest również opieka (czego nie ma w ZOL), ale zapewnienie wyrobów medycznych nie jest tu konieczne¹³⁷. Łączna liczba pacjentów objęta wsparciem w ww. placówkach wyniosła w 2017 roku 3 083 osoby (1 935 osób w ZOL i 1 148 osób w ZPO) i była to największa (łącznie) grupa osób objęta świadczeniami pielęgnacyjnymi i opiekuńczymi opieki długoterminowej w przeciągu ostatnich czterech lat.

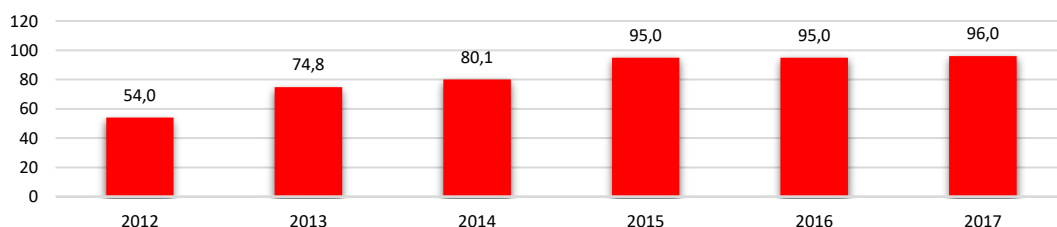
¹³⁷Świadczenia gwarantowane obejmujące świadczenia pielęgnacyjne i opiekuńcze w ramach opieki długoterminowej, Agencja Oceny Technologii Medycznych i Taryfikacji – Wydział Taryfikacji, 2017 r., s. 9.

2.5.3. Usługi kierowane do rodzin

2.5.3.1. Wspieranie rodziny

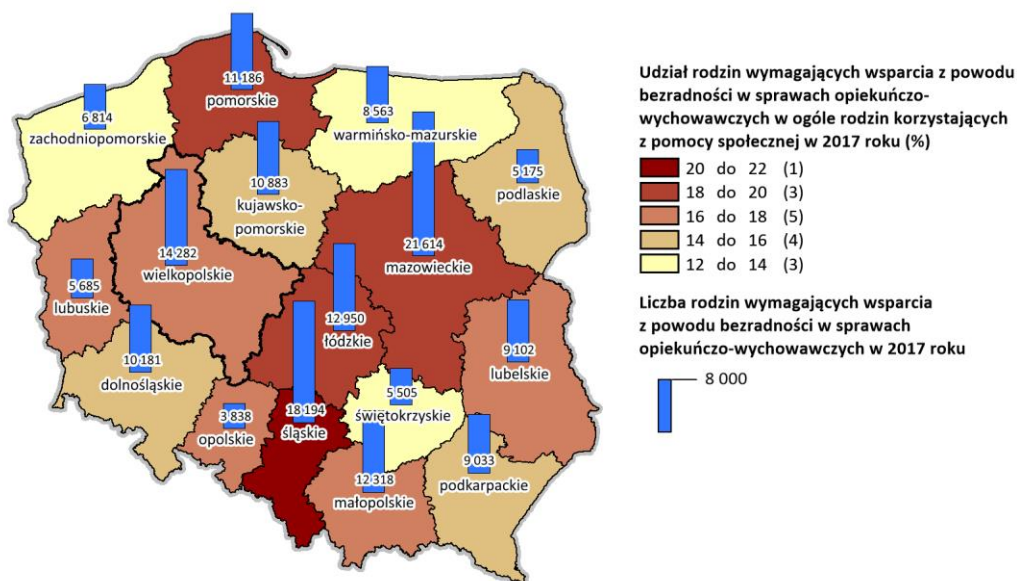
System wsparcia rodziny i pieczy zastępczej funkcjonuje przede wszystkim w oparciu o Ustawę z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która wprowadziła nowe rozwiązania w tym obszarze i przyczyniła się do rozwoju nowych usług w gminach. Praca z rodziną prowadzona jest głównie w formie usług asystenta rodziny, który udziela wsparcia psychicznego, emocjonalnego, pełni funkcję diagnostyczno-monitorującą, doradczą, medycijną, wychowawczą, motywująco-aktywizującą oraz koordynuje działania skierowane na rodzinę, natomiast pomoc w opiece i wychowaniu dzieci prowadzona jest w formie placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających.

Ryc. 319. Odsetek gmin zatrudniających asystentów rodziny w Wielkopolsce w latach 2012-2017 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej

Ryc. 320. Udział rodzin korzystających z pomocy społecznej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w ogóle rodzin korzystających z pomocy społecznej w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPIPS 03 i Informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2017 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.)

Z każdym rokiem w wielkopolskich gminach wzrasta zatrudnienie asystentów rodziny. Pod koniec 2017 roku na terenie województwa wielkopolskiego działało 385 asystentów rodziny, co oznacza podwojenie ich liczby w stosunku do roku 2012¹³⁸ (173 asystentów rodziny). O ile w pierwszym roku funkcjonowania Ustawy jedynie 54% gmin zatrudniało przynajmniej 1 asystenta rodziny, w 2017 roku ich odsetek wzrósł do 96%. Analogicznie sytuacja wygląda w całym kraju, w pierwszym roku funkcjonowania tego zawodu w całym kraju zatrudnionych było 2 105 asystentów, natomiast w 2017 roku ich liczba wzrosła niemal dwukrotnie (3 976 asystentów rodziny).

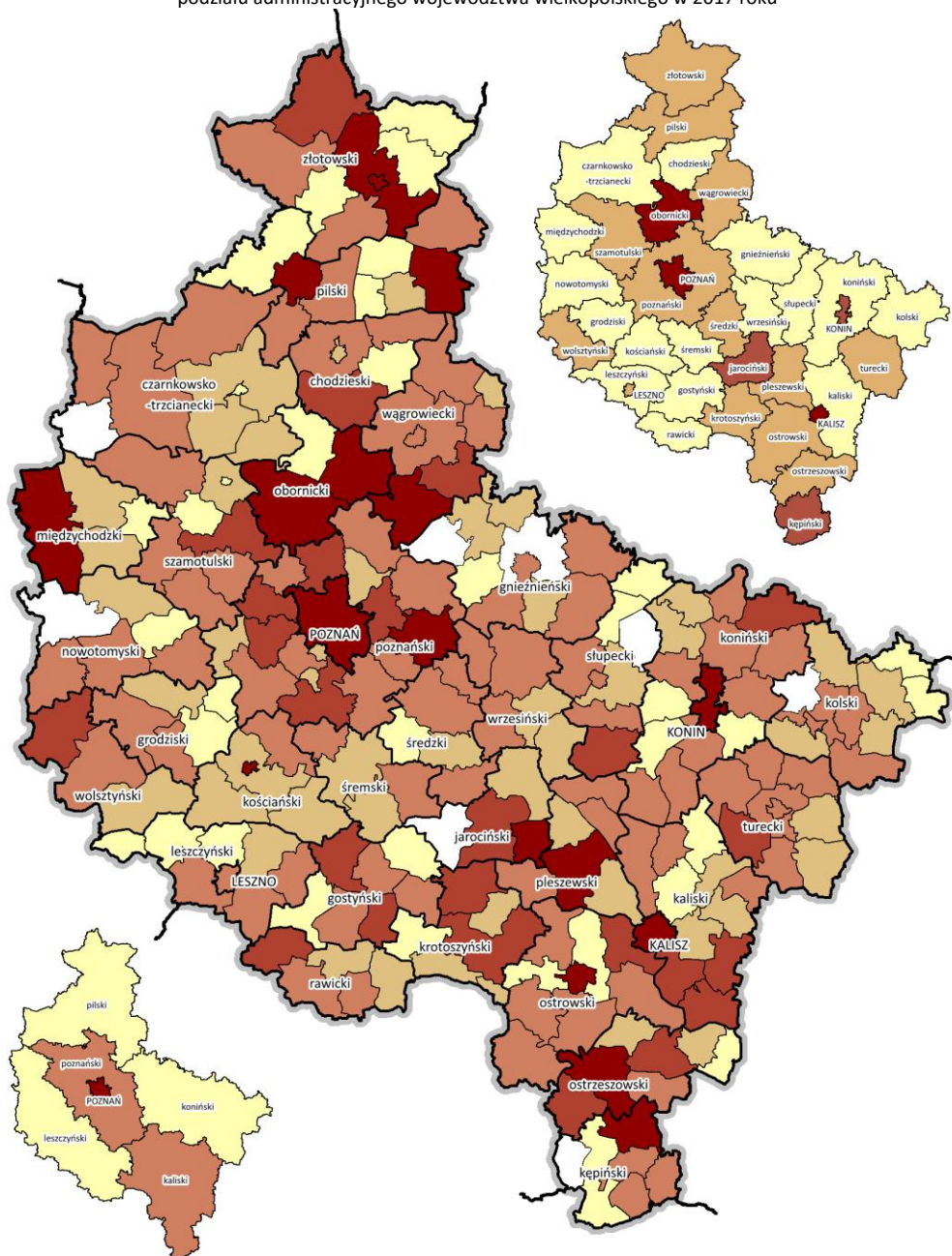
Analiza sytuacji rodzin korzystających z pomocy z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych wskazuje, że w 2017 roku jedynie niespełna 1/3 rodzin (28,8%) potencjalnie potrzebujących wsparcia asystenturą taką pomoc uzyskała. Pamiętać jednak należy, iż sytuacja ta uległa znacznej poprawie w porównaniu z rokiem 2012, kiedy to tego typu wsparciem objęta była zaledwie co czternasta rodzina potencjalnie potrzebująca pomocy (7,2%). Najwyższy udział rodzin korzystających z pomocy z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w ogóle rodzin korzystających z pomocy społecznej odnotowały województwa: śląskie (21,7%), łódzkie (18,9%) i pomorskie (18,3%). Wielkopolska z wartością 17,1% plasowała się pod tym względem na 7. miejscu. Asystent rodziny, zgodnie z wymogami ustawowymi może jednocześnie pracować z maksymalnie 15 rodzinami, jednakże liczba rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi w gminach zazwyczaj znacznie przekracza tę wartość (dodatkowo wsparciem asystenta objęte są rodziny spoza systemu pomocy społecznej). Średnio w Wielkopolsce na 1 asystenta rodziny przypadało 37 rodzin z takimi problemami.

Rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze mogły liczyć w 2017 roku na wsparcie 71 rodzin wspierających, w tym 5 oferujących swoje wsparcie na terenie Wielkopolski. Liczba tych rodzin wzrasta, choć nadal pozostaje niewystarczająca w stosunku do potrzeb.

Ważną rolę w sferze pomocy w opiece i wychowaniu dzieci pełnią placówki wsparcia dziennego. W 2017 roku w zaledwie 32 gminach województwa wielkopolskiego funkcjonowało 90 takich placówek oraz 4 placówki o zasięgu ponadgminnym na terenie 3 powiatów. Łącznie objęły one swoimi działaniami 1 681 dzieci. W porównaniu z 2012 rokiem oferta ta rozwinęła się – z 50 placówek skorzystało wówczas 731 dzieci. W całej Polsce pod koniec 2017 roku działało 1 628 placówek wsparcia dziennego, z których skorzystało w sumie 35 253 dzieci.

¹³⁸ Dane dotyczące zatrudnienia asystentów rodziny dostępne są od roku 2012.

Ryc. 324. Liczba rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi przypadających na 1 asystenta rodziny w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku

Liczba rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi przypadających na 1 asystenta rodziny w 2017 roku

Gminy	Powiaty	Podregiony
100 do 880 (18)	70 do 92 (3)	60 do 92 (1)
50 do 100 (25)	50 do 70 (3)	40 do 60 (2)
20 do 50 (89)	30 do 50 (13)	25 do 40 (3)
10 do 20 (50)	16 do 30 (16)	
0,5 do 10 (36)		
brak asystentów (8)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPIPS 03 i Informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2017 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.)

2.5.3.2. Piecza zastępcza

Organizacja pieczy zastępczej jest zadaniem własnym powiatu. Piecza zastępcza ma zapewnić pracę z rodziną mającą na celu powrót dziecka do rodziny biologicznej, a jeżeli nie jest to możliwe, dążenie do przysposobienia dziecka. Wyróżnia się rodzinną i instytucjonalną pieczę zastępczą.

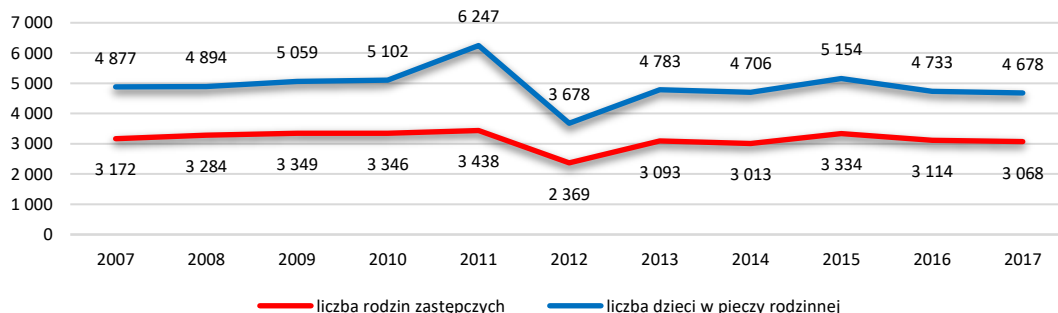
W 2017 roku w systemie pieczy zastępczej w całym kraju przebywało 73 129 dzieci, podczas gdy w województwie wielkopolskim 5 773 dzieci. W przeliczeniu na 1 000 ludności w wieku 0-17 lat liczba dzieci objętych pieczę zastępczą wyniosła w regionie 7,4 i była niższa od średniej krajowej o 9,0¹³⁹. W latach 2007-2017 liczba dzieci przebywających w Wielkopolsce w systemie pieczy zastępczej zmalała o 1 005 (15%), a w Polsce o 30 884 dzieci (32%).

Analizując dane dotyczące liczby dzieci przebywających w poszczególnych formach pieczy zastępczej można zauważyć, że większość z nich przebywała w pieczy rodzinnej. W porównaniu z 2007 rokiem odsetek dzieci przebywających w pieczy rodzinnej wzrastał systematycznie i w roku 2017 wyniósł 81,0%, co oznacza wzrost o 9,0 p. proc. Wielkopolska plasowała się pod tym względem powyżej średniej krajowej, która wynosiła 76,2%. W kraju odsetek ten wzrósł od 2007 roku o 8,9 p.p.

Blisko połowa podopiecznych rodzinnych form pieczy zastępczej znajdowała się w rodzinach zastępczych spokrewnionych (49,4%). Pod koniec 2017 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowało: 1 746 rodzin zastępczych spokrewnionych, 1 060 rodzin zastępczych niezawodowych, 161 rodzin zastępczych zawodowych (w tym: 46 pełniących funkcję pogotowia rodzinnego i 34 rodziny zawodowe specjalistyczne) oraz 21 rodzinnych domów dziecka¹⁴⁰. W całym kraju w 37 877 rodzinach zastępczych przebywało łącznie 55 721 dzieci.

Pod względem liczby dzieci umieszczonych w pieczy rodzinnej (łącznie w Polsce – 55 721 dzieci) województwo wielkopolskie znajduje się na 4. miejscu w kraju (4 678 dzieci), po województwach: śląskim (7 762), mazowieckim (6 021) i dolnośląskim (5 630). Należy jednak zaznaczyć, że liczba rodzinnych domów dziecka w Wielkopolsce (21) w porównaniu z innymi województwami (łącznie 568) jest niewielka.

Ryc. 325. Liczba rodzin zastępczych oraz dzieci w nich przebywających w Wielkopolsce w latach 2007-2017

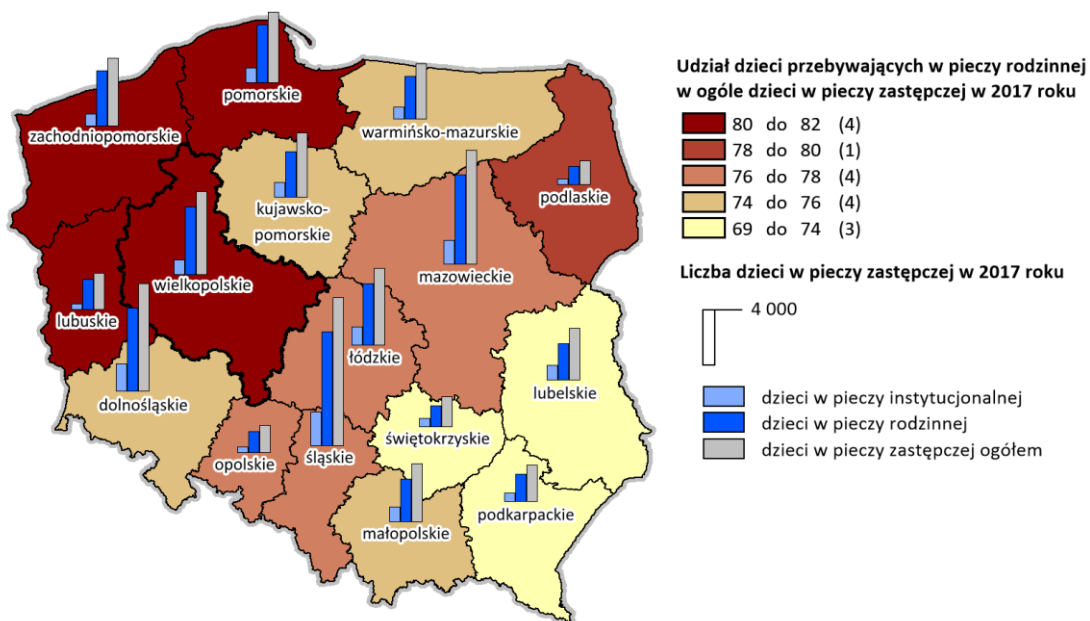
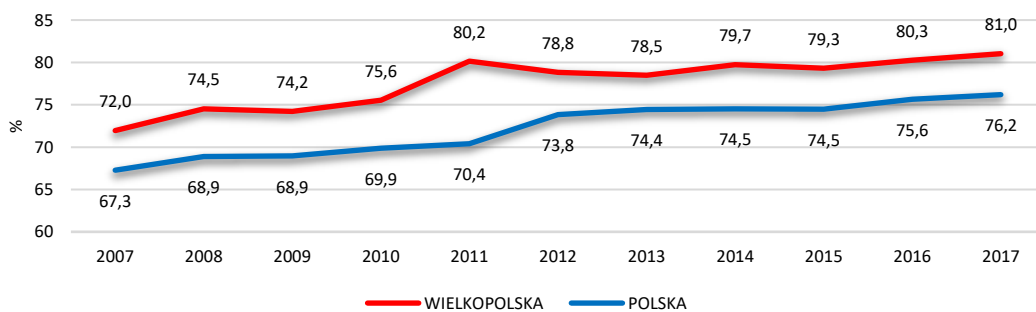

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej oraz MPIPS 03

¹³⁹ Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 roku, GUS, Warszawa, 2017 r., s. 45.

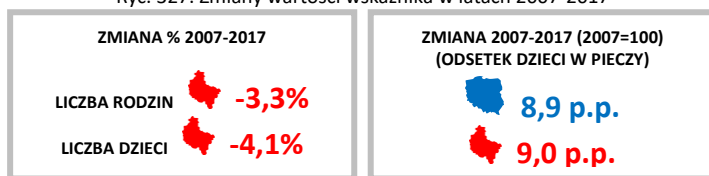
¹⁴⁰ Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za II półrocze 2017 r.

Ryc. 326. Udział dzieci przebywających w pieczy rodzinnej w ogóle dzieci przebywających w pieczy zastępczej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

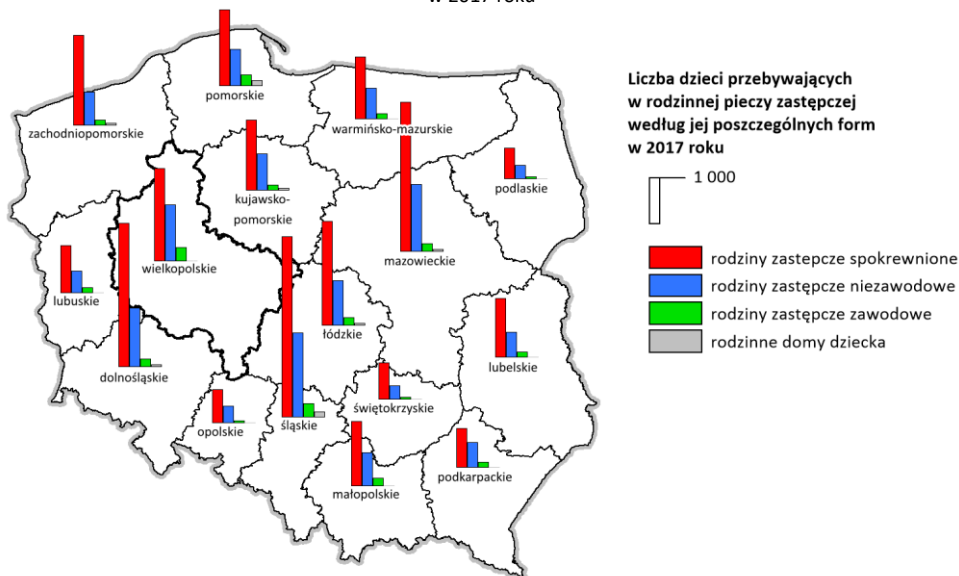
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej i Informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2017 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.) oraz danych GUS

Ryc. 327. Zmiany wartości wskaźnika w latach 2007-2017

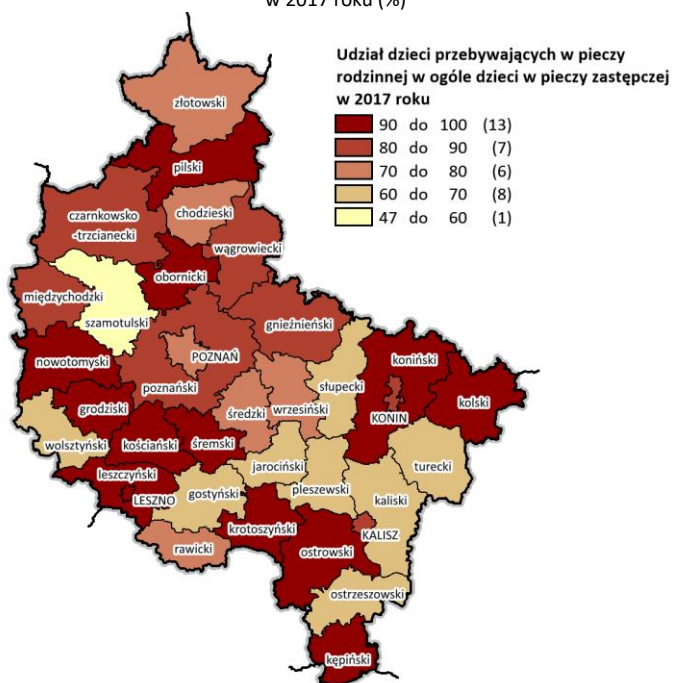
Źródło: Opracowanie własne na podstawie MPiPS 03 za lata 2007-2017 oraz danych GUS

Ryc. 328. Liczba dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej według jej form w Polsce według województw w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Informacji rady ministrów o realizacji w roku 2017 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2018 r. poz. 998, z późn. zm.)

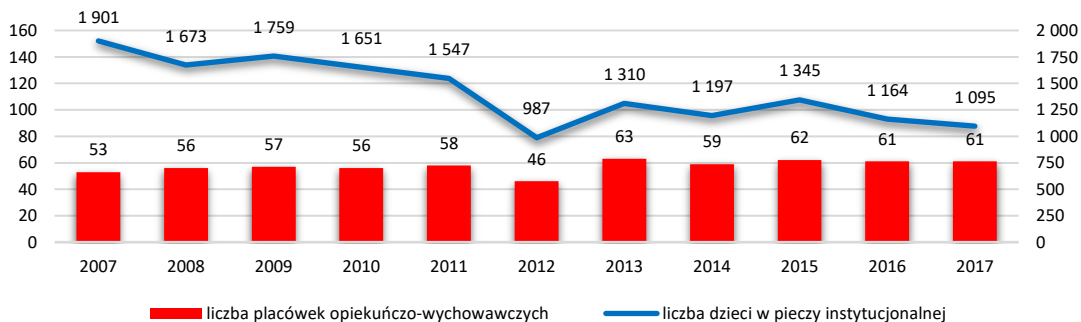
Ryc. 329. Udział dzieci przebywających w pieczy rodzinnej w ogólnej liczbie dzieci w pieczy zastępczej w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej

Pod koniec 2017 roku w 61 placówkach opiekuńczo-wychowawczych w województwie wielkopolskim przebywało 1 095 dzieci. Funkcjonowało 41 placówek pełniących funkcję socjalizacyjną, 12 pełniących funkcję interwencyjną, 1 pełniąca funkcję specjalistyczno-terapeutyczną i 15 pełniących funkcję rodzinną (poszczególne placówki mogą łączyć różne zadania). W latach 2007-2017 można było zaobserwować stały spadek liczby dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (aż o 42,4%), natomiast wzrosła nieznacznie liczba tych placówek (o 8, co jest wynikiem dzielenia się tych placówek na mniejsze, ze względu na wymogi ustawowe).

Ryc. 330. Liczba placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz dzieci w nich przebywających w Wielkopolsce w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej oraz MPIPS 03

Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje ani jedna regionalna placówka terapeutyczna oraz ośrodek preadopcyjny. W związku z powyższym brakuje możliwości zapewnienia specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, a które nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub oczekują na przysposobienie. W Polsce działają 3 preadopcyjne ośrodki opiekuńcze, które zapewniają opiekę 56 dzieciom do 1 roku życia oraz 10 regionalnych placówek terapeutycznych, w których przebywa 247 niepełnosprawnych dzieci (stan na 2017 rok).

W roku 2017 rodzinne oraz instytucjonalne formy pieczy zastępczej opuściło 1 337 osób. Najczęściej realizowaną formą wsparcia jest pomoc na kontynuowanie nauki – w 2017 roku przyznano 1 151 takich świadczeń. Pozostałe formy pomocy udzielane są raczej rzadko, w ogóle natomiast nie świadczone pomocy w formie zatrudnienia.

2.5.4. Osoby z niepełnosprawnościami i zaburzone psychicznie

W 2011 roku liczba osób niepełnosprawnych w regionie wynosiła 428,8 tys., co stanowiło 12,4% ogółu ludności (w kraju 12,2%). Oznacza to, że przeciętnie co ósmy mieszkaniec województwa wielkopolskiego był osobą niepełnosprawną. W zbiorowości osób niepełnosprawnych w regionie nieznacznie przeważały kobiety, stanowiące 53,5% populacji (w kraju 53,9%)¹⁴¹.

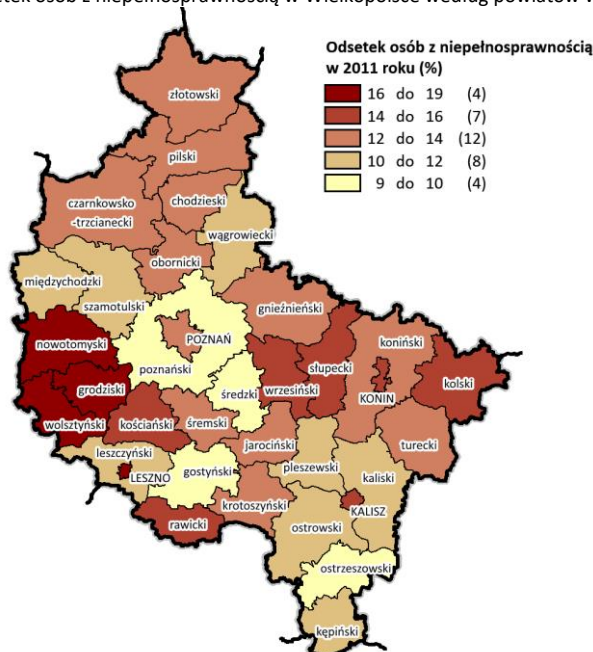
Z badań epidemiologicznych przeprowadzonych w zakresie zaburzeń psychicznych EZOP-Polska z 2012 roku¹⁴² wynika, że co najmniej 23,5% przedstawicieli polskiego społeczeństwa między 18. a 64.

¹⁴¹ Pełnym źródłem informacji statystycznej dotyczącym osób z niepełnosprawnością jest Narodowy Spis Powszechny z 2011 roku (kolejny spis przeprowadzony zostanie dopiero w 2021 roku).

¹⁴² Badanie EZOP było pierwszym w Polsce badaniem epidemiologicznym zaburzeń psychicznych przeprowadzonym zgodnie z metodologią Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) we współpracy z Konsorcjum World Mental Health (WMH). Zastosowano w nim Złożony Międzynarodowy Kwestionariusz Diagnostyczny (CIDI), oparty na klasyfikacji chorób i zaburzeń psychicznych będących częścią międzynarodowego systemu ICD 10, w liczącej ponad 10 tysięcy respondentów próbie losowej osób w wieku 18-64 lat. Badaniem objęto najczęściej występujące zaburzenia psychiczne, zaliczające się głównie do zaburzeń związanych z używaniem substancji psychoaktywnych, zaburzeń nastroju, nerwicyowych (w tym lękowych i neurastenii) oraz zaburzeń kontroli impulsów i zachowań autodestrukcyjnych. Badanie to nie uwzględnia natomiast zaburzeń psychotycznych (schizofrenii oraz zaburzeń pokrewnych).

rokiem życia prezentowało objawy przynajmniej jednego zaburzenia psychicznego. Według cytowanych badań liczba osób doświadczających zaburzeń psychicznych w województwie wielkopolskim mieściła się w przedziale od 410,4 tys. do 578,7 tys., co stanowiło od 17,4% do 24,9% mieszkańców w wieku 18-64 lat. Pod względem częstotliwości występowania zaburzeń psychicznych Wielkopolska znajdowała się na 14. miejscu w kraju.

Ryc. 331. Odsetek osób z niepełnosprawnością w Wielkopolsce według powiatów w 2011 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NSP GUS 2011

Osoby z niepełnosprawnością i osoby z zaburzeniami psychicznymi (chorujące psychicznie i niepełnosprawne intelektualnie¹⁴³) mogą korzystać z podobnego katalogu usług, czy podobnych typów placówek w ramach systemu wsparcia społecznego. W niniejszym opracowaniu opisane zostaną dwie wybrane formy środowiskowego wsparcia adresowane do tych grup, tj. środowiskowe domy samopomocy (ŚDS) oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

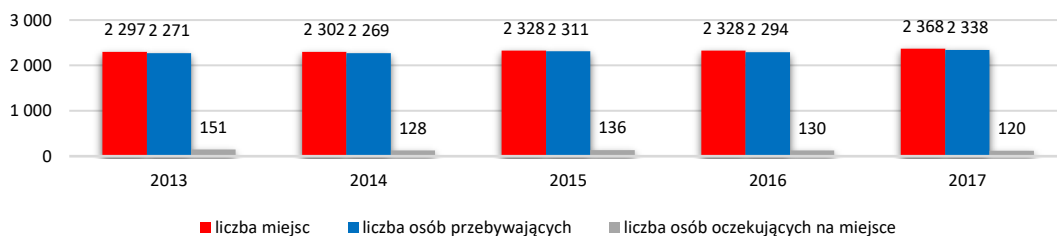
W ramach ŚDS można prowadzić szereg działań i usług wspierających osoby z zaburzeniami i ich rodziny. Wśród nich wymienić warto całonocowy hostel, punkt interwencji kryzysowej, telefon zaufania, klub uczestnika, klub samopomocy dla osób z zaburzeniami i ich rodzin.

Sprawozdawczość resortowa, w tym m.in. sprawozdania MPIPS-03 i MPIPS-05, w których przedstawiane są dane dotyczące ŚDS, posilkuje się dwiema wartościami: liczbą osób korzystających z ŚDS i liczbą osób przebywających w ŚDS. Pierwsza wartość przedstawia liczbę osób, które w danym roku skorzystały z usług placówki. W analizowanym okresie wartość ta jest wyższa aniżeli liczba miejsc w ŚDS. Druga wartość przedstawia liczbę osób, które na dzień 31 grudnia roku sprawozdawczego były uczestnikami ŚDS i jest ona z reguły niższa aniżeli liczba miejsc w placówce.

A. Kiejna, P. Piotrowski, T. Adamowski, J. Moskalewicz, J. Wciórka, J. Stokwizewski, D. Rabczenko, R. C. Kessler, Rozpowszechnienie wybranych zaburzeń psychicznych w populacji dorosłych Polaków z odniesieniem do płci i struktury wieku – badanie EZOP Polska, W: Psychiatria Polska, nr 49(1), Polskie Towarzystwo Psychiatryczne, Kraków, 2015 r., s. 15-27; Zob. też: <http://www.ezop.edu.pl/05-Podsumowanie.pdf>, 13.02.2014.

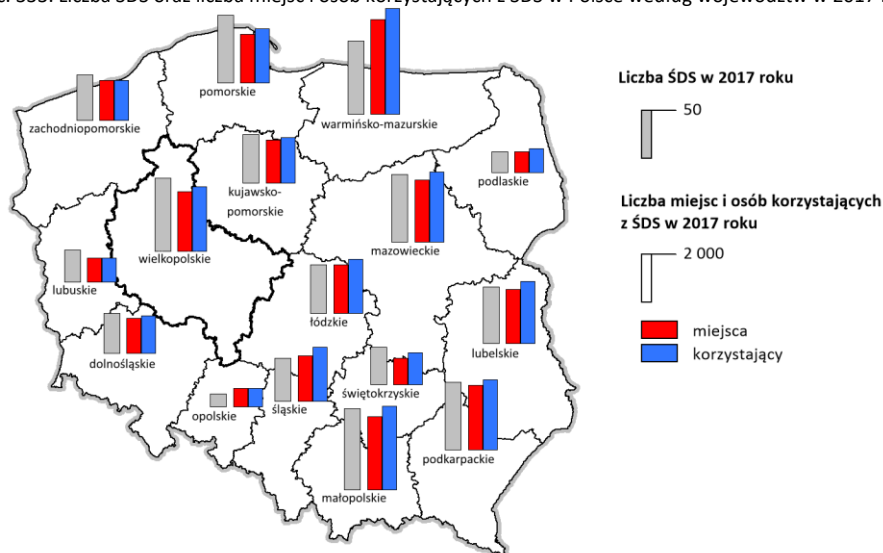
¹⁴³ Osoba z zaburzeniami psychicznymi, zgodnie z art. 3. Ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 roku o ochronie zdrowia psychicznego, to osoba chora psychicznie (wykazująca zaburzenia psychotyczne), upośledzona na umysłowo lub wykazująca inne zakłócenia czynności psychicznej, które zgodnie ze stanem wiedzy medycznej zaliczane są do zaburzeń psychicznych, a osoba ta wymaga świadczeń zdrowotnych lub innych form pomocy i opieki niezbędnych do życia w środowisku rodzinnym lub społecznym.

Ryc. 332. Liczba miejsc i osób przebywających w ŚDS oraz liczba oczekujących na miejsce w ŚDS w Wielkopolsce w latach 2013-2017 (stan na 31 grudnia)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPIPS-05

Ryc. 333. Liczba ŚDS oraz liczba miejsc i osób korzystających z ŚDS w Polsce według województw w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPIPS-03

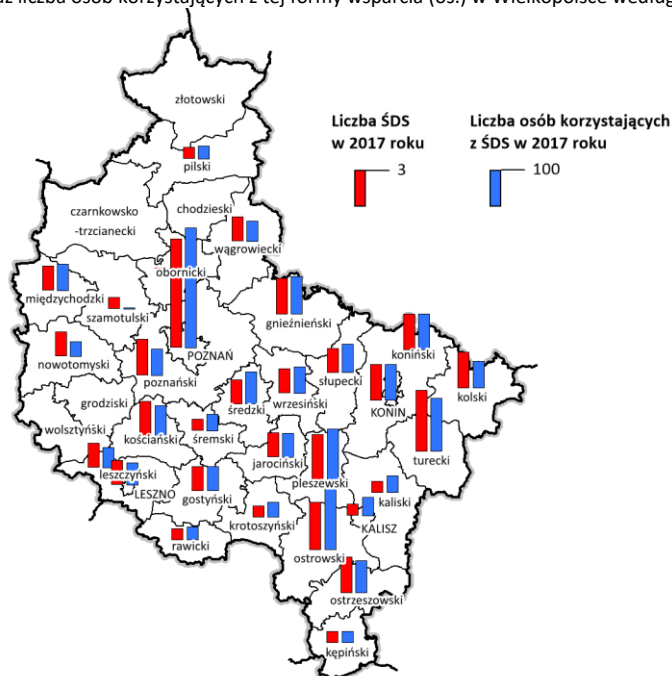
Analizując dane za lata 2013-2017 pochodzące ze sprawozdawczości resortowej (MPIPS-05) wskazać należy na wzrost liczby ŚDS w Wielkopolsce z 67 w latach 2013-2014 do 70 w 2017 roku. Placówki te były prowadzone przez 54 JST. Ta forma wsparcia w 2017 roku nie była dostępna na terenie 6 powiatów położonych w północno-zachodniej części województwa, tj. wolsztyńskiego, grodzkiego, obornickiego, czarnkowsko-trzcieńskiego, chodzieskiego i złotowskiego. W skali ogólnopolskiej na przestrzeni analizowanych lat również odnotowano wzrost liczby placówek typu ŚDS oraz liczby miejsc. Jak wynika ze sprawozdawczości resortowej liczba placówek wzrosła z 728 funkcjonujących w 2013 roku do 800 w 2017 roku. Liczba miejsc wzrosła natomiast z 25 176 w 2013 roku do 29 666 w 2017 roku.

Zauważalnym trendem w skali województwa na przestrzeni wszystkich analizowanych lat jest niepełne wykorzystanie miejsc odnotowywane w dniu sporządzania sprawozdania (31 grudnia). W sprawozdawczości nie ma informacji o tym, przez ile dni w roku występuje taka sytuacja. Sprawozdanie jest „statystyczną fotografią” tylko jednego dnia w roku. Przerwy w uczęszczaniu do ŚDS wynikają również ze specyfiki uczestników ŚDS, remisji i nawrotów choroby oraz z doświadczania gorszych dni w ciągu roku. W 2017 roku na miejsce w wielkopolskich ŚDS oczekiwało 120 osób¹⁴⁴, przy

¹⁴⁴ W województwie wielkopolskim na przestrzeni ostatnich kilku lat w każdym roku odnotowywano takie osoby, przy czym najwięcej w 2013 roku – 151 osób.

czym najwięcej w Gnieźnie (27 osób) i Poznaniu (25 osób). Po 6 osób oczekiwało w Koninie i Jarocinie, a po 5 osób w Lesznie, Opalenicy, Turku, Trzemesznie i powiecie krotoszyńskim. W tym miejscu należy jednak zaznaczyć, że liczba oczekujących na miejsce w ŚDS nie oddaje rzeczywistej skali zapotrzebowania na ten rodzaj wsparcia w całym województwie, ponieważ statystyki z tego zakresu prowadzi się na podstawie danych pochodzących tylko z powiatów/gmin, na terenie których są zlokalizowane tego typu placówki.

Ryc. 334. Liczba ŚDS oraz liczba osób korzystających z tej formy wsparcia (os.) w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPIPS-05

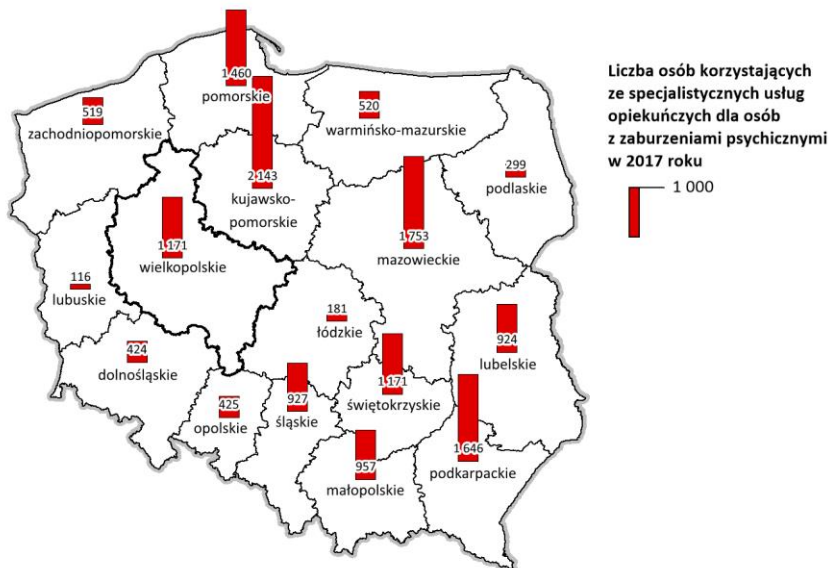
W latach 2013-2017 wzrost wydatków ponoszonych na ŚDS przełożył się na wzrost średniego miesięcznego kosztu wsparcia 1 uczestnika w ŚDS. W Wielkopolsce w 2017 roku wyniósł on 1 367 zł, a więc był wyższy o 18,2% w porównaniu z 2013 rokiem.

Specjalistyczne usługi opiekuńcze to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, które świadczone są przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym w miejscu zamieszkania. W Wielkopolsce w 2017 roku wzrosła liczba świadczeń oraz liczba osób korzystających z tych usług. W 2017 roku z 452 764 świadczeń specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi (o 4 704 świadczenia więcej aniżeli w 2016 roku) skorzystało 1 171 osób (o 149 osób więcej aniżeli w 2016 roku). W ostatnich latach systematycznie spadała średnia miesięczna liczba godzin przypadających na 1 osobę korzystającą z usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. W 2017 roku każda z tych osób korzystała średnio z 32 godzin opiekuńczych w miesiącu, czyli o 4 godziny mniej niż rok wcześniej. Ogólny koszt tych świadczeń w województwie wielkopolskim w 2017 roku wyniósł 11 365 197 zł i był wyższy o 2 441 950 zł w porównaniu z rokiem wcześniejszym. W 2018 roku wielkopolskie gminy prognozowały dalszy wzrost liczby świadczeniobiorców (o prawie 5%), wzrost liczby świadczeń (o 6%) oraz kosztów tej usługi (o 17%).

W 2017 roku specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi świadczyło 46% wielkopolskich gmin (104 gminy). W dwóch powiatach województwa wielkopolskiego (chodzieskim i szamotulskim) dostęp do środowiskowego wsparcia społecznego dla osób

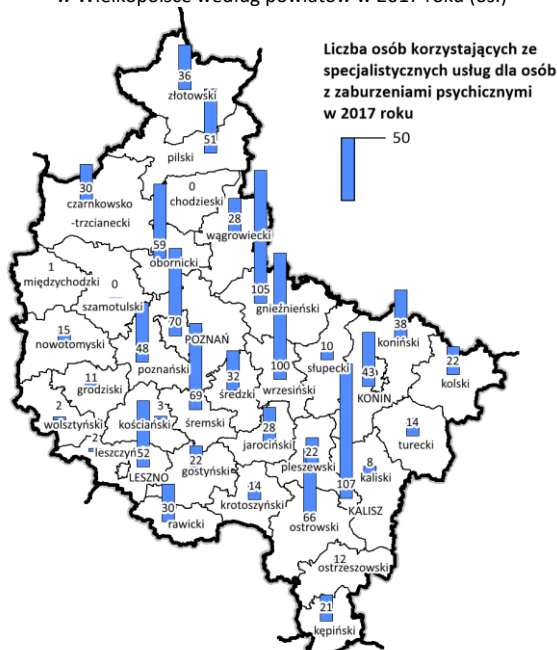
z zaburzeniami psychicznymi był utrudniony. Żadna z gmin na terenie tych jednostek nie świadczyła w 2017 roku specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Dodatkowo w ani jednej gminie na terenie powiatu chodzieskiego nie funkcjonował ŚDS, natomiast w powiecie szamotulskim taka placówka działała tylko w 1 gminie.

Ryc. 335. Liczba korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPIPS-03

Ryc. 336. Liczba korzystających ze specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (os.)

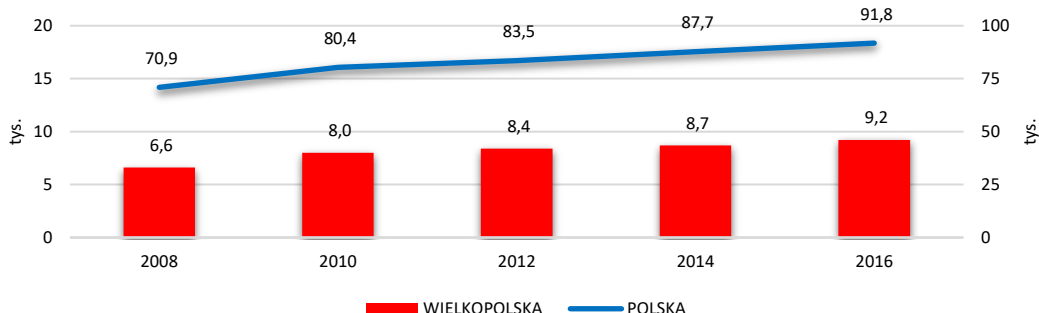

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Ocena zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za 2017 rok, ROPS w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

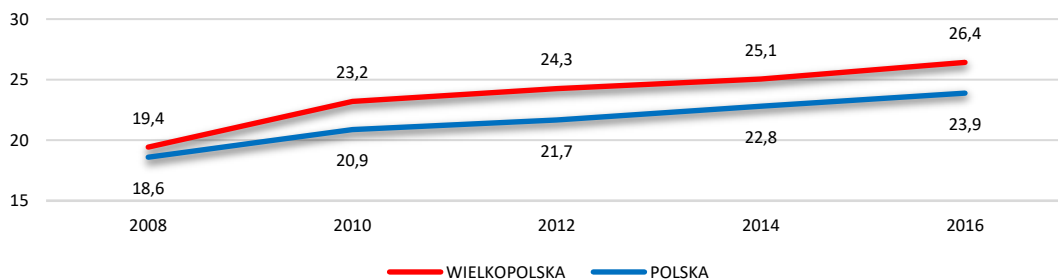
2.5.5. Aktywność społeczna i wolontariat

W 2016 roku w Polsce funkcjonowało 91,8 tys. rejestrowych organizacji non-profit, czyli podmiotów nienależących do sektora publicznego i komercyjnego. W Wielkopolsce funkcjonowało około 9,2 tys. takich organizacji i była to druga co do wielkości wartość wśród wszystkich województw. Na 10 tys. mieszkańców województwa wielkopolskiego w 2016 roku przypadało 26,4 organizacji non-profit i była to jedna z najwyższych wartości tego wskaźnika w Polsce. Do organizacji nienależących do sektora publicznego i komercyjnego zalicza się typowe stowarzyszenia i podobne organizacje społeczne, stowarzyszenia sportowe, ochotnicze straże pożarne, koła łowieckie, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, w tym kółka rolnicze. Poniższe dane nie uwzględnia natomiast licznej grupy podmiotów nierejestrowych, tj. stowarzyszeń zwykłych, przyparafialnych organizacji kościoła katolickiego oraz organizacji pracodawców, związków zawodowych i partii politycznych.

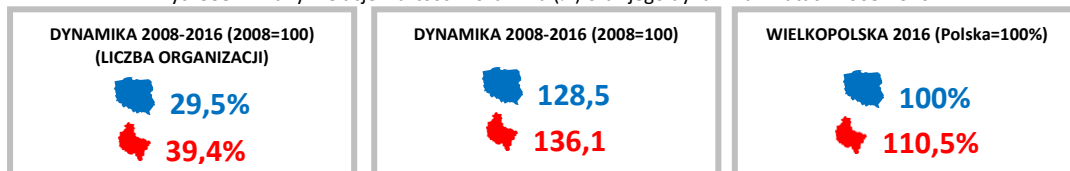
Ryc. 337. Liczba rejestrowych organizacji non-profit w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2016 (tys.)

Ryc. 53. Liczba rejestrowych organizacji non-profit na 10 tys. mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2016

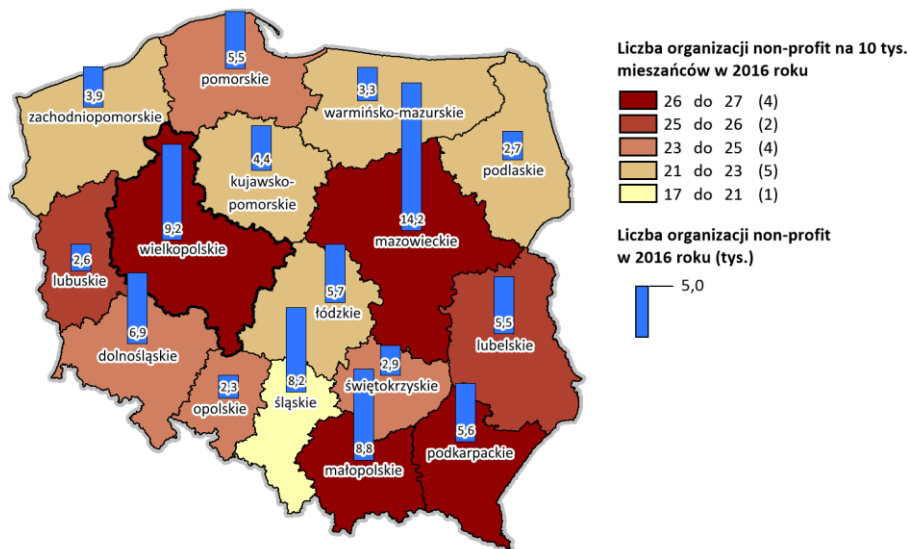

Ryc. 338. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2008-2016

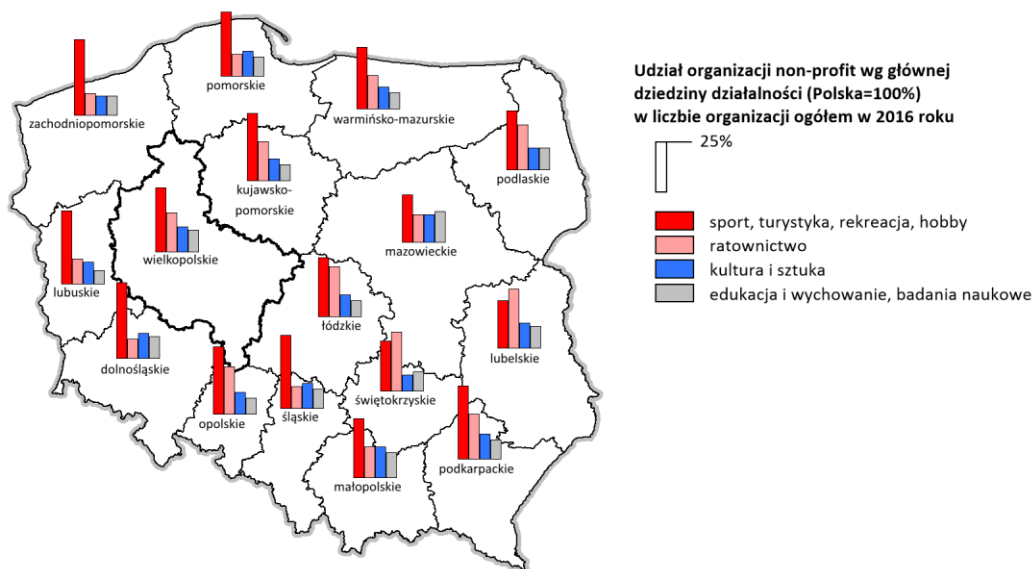
Źródło: Opracowanie własne na podstawie MPiPS 03 za lata 2007-2017 oraz danych GUS

Ryc. 53. Liczba rejestrowanych organizacji non-profit na 10 tys. mieszkańców w Polsce według województw w 2016 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MPIPS 03 za lata 2007-2017 oraz danych GUS

Ryc. 339. Udział organizacji non-profit według głównej dziedziny działalności (Polska =100%) w liczbie organizacji ogółem w Polsce według województw w 2016 roku (%)

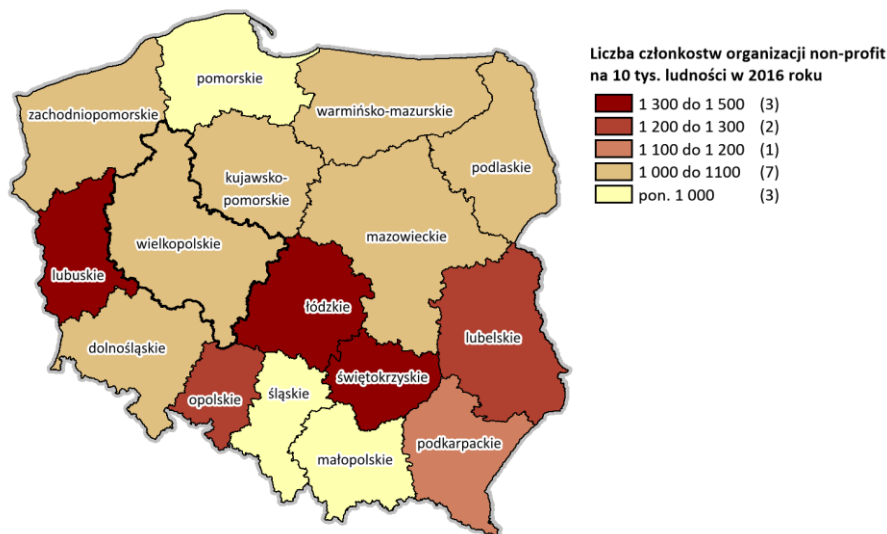
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Sektor non-profit w 2016 r. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd gospodarczy i zawodowy, GUS, Warszawa, Kraków, 2018 r.

W 2016 roku 82% łącznej liczby rejestrowanych organizacji non-profit w województwie wielkopolskim stanowiły stowarzyszenia, 11% fundacje, a 8% samorząd gospodarczy i zawodowy oraz społeczne podmioty wyznaniowe. Nieznaczna większość podmiotów funkcjonowała na terenie obszarów miejskich (57%), a reszta w obrębie obszarów wiejskich, co jest nieco równiejszym rozłożeniem podmiotów non-profit ze względu na rodzaj miejscowości, w której działają, niż średnio w Polsce (odpowiednio 61% i 39%).

Na terenie całej Polski organizacje non-profit najczęściej podejmowały działalność w obrębie dziedzin sportu, turystyki, rekreacji i hobby. W województwie wielkopolskim istniało 30% takich podmiotów, 19% zaś zajmowało się ratownictwem, 12% kulturą i sztuką, a 10% edukacją i wychowaniem, bądź badaniami naukowymi.

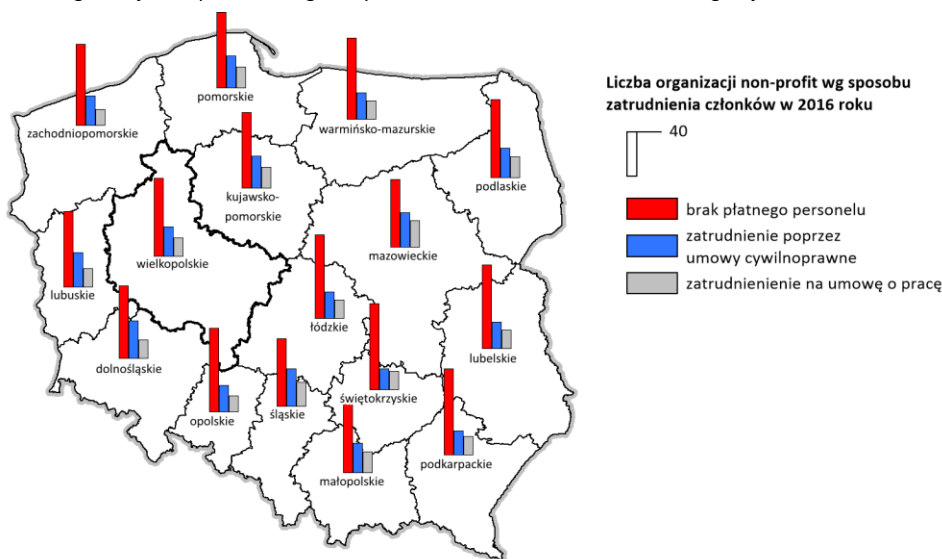
Przeliczenie liczby członków organizacji o maksymalnie wojewódzkim zasięgu działania na 10 tys. ludności stanowi wskaźnik rozpowszechnienia przynależności do organizacji non-profit. W województwie wielkopolskim wartość tego wskaźnika była relatywnie niska i wynosiła w 2016 roku 1,1 tys. Podobną jego wartość odnotowała niemalże połowa województw w Polsce.

Ryc. 340. Liczba członków organizacji non-profit na 10 tys. ludności w Polsce według województw w 2016 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Sektor non-profit w 2016 r. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd gospodarczy i zawodowy, GUS, Warszawa, Kraków, 2018 r.

Ryc. 341. Organizacje non-profit według formy zatrudnienia członków w Polsce według województw w 2016 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Sektor non-profit w 2016 r. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd gospodarczy i zawodowy, GUS, Warszawa, Kraków, 2018 r.

W 2016 roku w Polsce w przeciętej organizacji non-profit pracowało społecznie średnio 21 osób, przy czym w połowie organizacji nie było to więcej niż 10 osób. W Wielkopolsce sytuacja ta nie odbiegała od średniej krajowej – średnia liczba osób pracujących społecznie w organizacjach wynosiła 20, a mediana 10 osób. Jeżeli chodzi o płatną pracę świadczoną w organizacjach non profit, podobnie jak w kraju, w województwie wielkopolskim większość, bo 62% organizacji nie posiadało płatnego personelu, natomiast personel świadczący pracę odpłatnie częściej zatrudniany był za pomocą umów cywilnoprawnych (24% organizacji), rzadziej na podstawie umowy o pracę (14% organizacji).

2.5.5.1. *Ekonomia społeczna*

W perspektywie finansowej UE w latach 2007-2013 punkt ciężkości w rozwoju sektora ekonomii społecznej (ES) położony był na propagowanie idei gospodarki społecznej jako kluczowego elementu walki z wykluczeniem społecznym, m.in. bezrobociem, bezdomnością. W tych latach ES miała również zafunkcjonować w świadomości społecznej jako działalność gospodarcza, w której liczą się nie tylko zyski, ale przede wszystkim cele społeczne. W tym okresie na terenie województwa wielkopolskiego bardzo intensywnie i w dużej liczbie powstawały spółdzielnie socjalne. W latach 2007-2013 poprawił się również stan infrastruktury centrów integracji społecznej oraz klubów integracji społecznej. Spółdzielnie socjalne stały się częścią polskiej gospodarki, a z uwagi na realizację celów społecznych, są one silnie zakorzenione w społecznościach lokalnych. Celem wsparcia w obszarze ES, w ramach perspektywy finansowej 2014-2020 jest przede wszystkim podniesienie jakości miejsc pracy w przedsiębiorstwach społecznych oraz praca nad trwałością tych podmiotów, a w obszarze reintegracji wzmocnienie efektywności podmiotów reintegracyjnych i poprawa rotacji uczestników w tego typu podmiotach.

W Wielkopolsce system ES koordynowany jest przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu (ROPS), a wspieraniem podmiotów ekonomii społecznej (PES) w 5 subregionach województwa zajmują się Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES; 5 ośrodków w województwie realizujących projekt,¹⁴⁵ ogółem 6 ośrodków posiadających akredytację).

Ministerstwo Rodziny Pracy i Polityki Społecznej do nowych wyzwań związanych z rozwojem ES zaliczyło¹⁴⁶:

- wzmocnienie roli ES w aktywizacji zawodowej Polaków, nie tylko osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- włączenie do ES i ekonomii solidarnej ruchu spółdzielczego,
- rozwój usług świadczonych w ramach ES w kontekście nowych problemów i wyzwań, np. demograficzne starzenie się ludności, migracje, zwiększone zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze,
- rozwój przedsiębiorstw społecznych od mikro i małych do średnich i dużych,
- znalezienie nowych rynków produkcji i świadczenia usług dla ES,
- wdrażanie innowacji i nowych technologii w sektorze ES.

2.5.5.2. *Spółdzielnie socjalne*

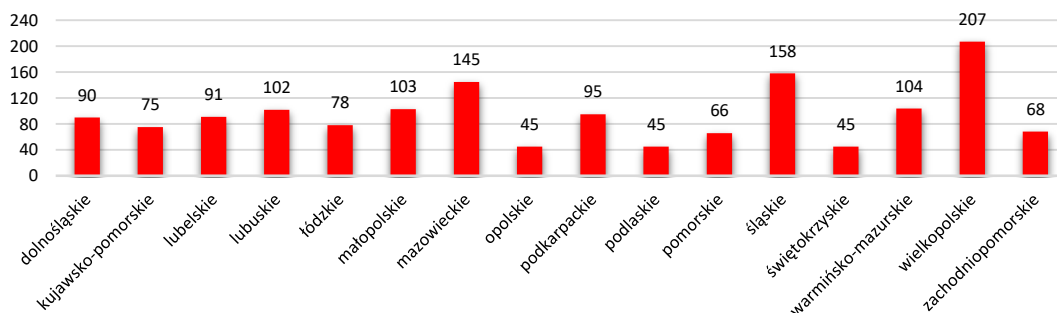
Intensywny rozwój spółdzielczości socjalnej w Polsce przypada na lata 2007-2014. W 2007 roku na obszarze Wielkopolski funkcjonowało 18 spółdzielni socjalnych, w 2014 roku 150, a w 2018 roku 207, czyli 14% ogółu spółdzielni socjalnych funkcjonujących w Polsce. W regionie w 2018 roku na 100

¹⁴⁵ Na potrzeby wspierania OWES (w tym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) województwo podzielono na 5 subregionów: poznański (z miastem Poznań) – Fundacja Pomocy Wzajemnej Barka i Wielkopolska Rada Koordynacyjna Związek Organizacji Pozarządowych (WRK), piński – Stowarzyszenie ETAP, kaliski – Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi, leszczyński – Stowarzyszenie Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich PISOP i koniński – Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych (SNRSS).

¹⁴⁶ Na podstawie prezentacji przedstawionej 10 września 2018 roku podczas Regionalnej Konferencji Ekonomii Społecznej Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej MRPIPS.

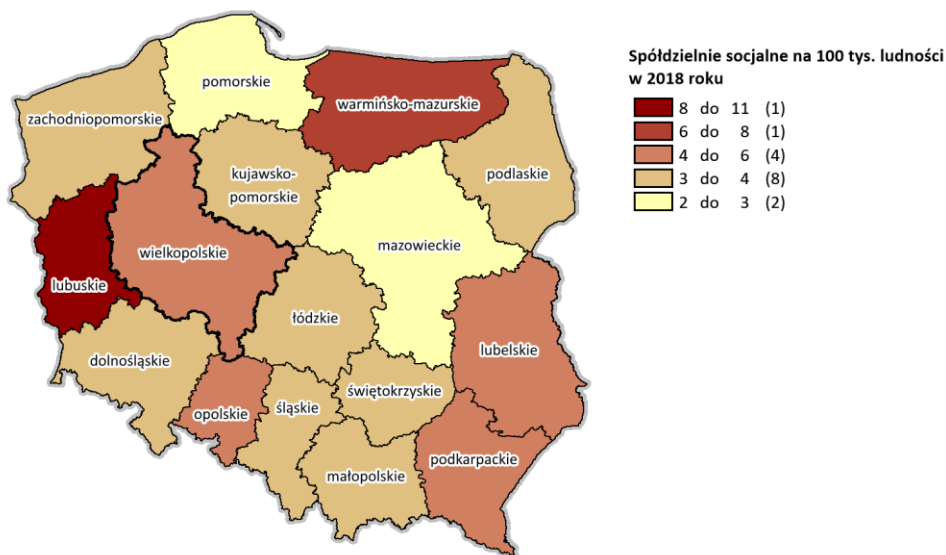
tys. ludności przypadało prawie 6 zarejestrowanych spółdzielni socjalnych. Warto jednak zaznaczyć, że zdaniem ekspertów z zakresu ES spośród 207 spółdzielni socjalnych ujętych w katalogu aktywnych jest jedynie około 140.

Ryc. 342. Liczba spółdzielni socjalnych w Polsce według województw w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ogólnopolskiego katalogu spółdzielni socjalnych <http://www.spoldzielniesocjalne.org/wielkopolskie.htm> (dostęp: 25.01.2019 r.)

Ryc. 343. Spółdzielnie socjalne na 100 tys. ludności w Polsce według województw w 2018 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie ogólnopolskiego katalogu spółdzielni socjalnych <http://www.spoldzielniesocjalne.org/wielkopolskie.htm> (dostęp: 25.01.2019 r.)

W 2016 roku w skali całego kraju przeciętna spółdzielnia socjalna zatrudniała 5 pracowników na podstawie stosunku pracy i dysponowała rocznym budżetem w wysokości 308 tys. zł¹⁴⁷. Spółdzielnie socjalne w skali całego kraju były w 2016 roku głównym pracodawcą dla 4,1 tys. osób, w tym 1,1, tys. niepełnosprawnych.

Z danych ogólnokrajowych dostępnych w GUS wynika, że w 2016 roku główny rodzaj działalności spółdzielni socjalnych w Polsce, zgodnie z danymi rejestru REGON, cechował się znaczną różnorodnością i obejmował swoim zakresem 19 spośród 21 sekcji PKD, jednak głównie skupiał się wokół kilku branż usługowych. Według danych rejestrowych blisko 1/5 spółdzielni socjalnych

¹⁴⁷ Spółdzielnie socjalne w 2016 roku, Informacja sygnałna, GUS, Warszawa, 2018 r.

działających na terenie kraju prowadziła działalność związaną z gastronomią i zakwaterowaniem (19%), z czego najczęściej oferowane były usługi gastronomiczne – prowadzenie restauracji i innych punktów gastronomicznych (11%) oraz przygotowywanie i dostarczanie żywności dla odbiorców zewnętrznych, w tym usługi cateringowe (6%). Stosunkowo duża część spółdzielni rejestrowała działalność w zakresie usług administrowania oraz działalność wspierającą (18%), czyli w dużej mierze związaną z zagospodarowaniem terenów zielonych (7%) lub oferowaniem usług sprzątających (5%). Spółdzielnie socjalne rejestrowały poza tym różnorodną działalność związaną z przetwórstwem przemysłowym (13%), w tym najczęściej wytwarzanie gotowych posiłków i dań (2%). Ponadto deklarowały usługi z zakresu opieki zdrowotnej i pomocy społecznej (12%), w tym wsparcie bez zakwaterowania dla osób w podeszłym wieku i osób niepełnosprawnych (5%) oraz usługi związane z opieką dzienną nad dziećmi (3%)¹⁴⁸.

2.5.5.3. Podmioty reintegracji społeczno-zawodowej¹⁴⁹

W województwie wielkopolskim w 2017 roku zarejestrowanych było 139 podmiotów reintegracyjnych. Wśród nich dominowały warsztaty terapii zajęciowej (WTZ), stanowiące 62,6% wszystkich działających na terenie regionu podmiotów reintegracyjnych. Poza nimi funkcjonowały także zakłady aktywności zawodowej, centra integracji społecznej i kluby integracji społecznej. Analizując dane ogólnopolskie również zauważalna jest przewaga WTZ nad innymi podmiotami reintegracyjnymi, które stanowią 59% takich podmiotów

Tab. 29. Liczba podmiotów reintegracji społeczno-zawodowej w Wielkopolsce w 2017 roku

Rodzaj podmiotu reintegracyjnego	Liczba aktywnych podmiotów w województwie wielkopolskim	Liczba aktywnych podmiotów w Polsce	Odsetek podmiotów działających w Wielkopolsce
Warsztat Terapii Zajęciowej	87	715	12,2%
Zakład Aktywności Zawodowej	9	109	8,3%
Centrum Integracji Społecznej	24	166	14,5%
Klub Integracji Społecznej	19	219	8,7%
Ogółem	139	1209	11,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r., Informacja sygnalna, GUS, Warszawa, 2018 r.

Wsparcie osób z niepełnosprawnościami niezdolnych do podjęcia pracy poprzez możliwość rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskania lub przywracania umiejętności niezbędnych do podjęcia zatrudnienia oferują WTZ. Województwo wielkopolskie wyróżniało się największą w kraju liczbą tego typu placówek. W 2017 roku na obszarze regionu funkcjonowało 87 WTZ, w których udzielono wsparcia 3 026 osobom (w tym 1 405 kobietom, 95 osobom młodym w wieku poniżej 18. roku życia). W skali ogólnopolskiej było 715 takich podmiotów, które wspierały 27 097 osób.

Rehabilitacją zawodową i społeczną osób z niepełnosprawnościami zajmują się również zakłady aktywności zawodowej (ZAZ) – są one wyodrębnione organizacyjnie i finansowo przez powiat, gminę, stowarzyszenie lub inną organizację społeczną. W Wielkopolsce funkcjonowało w 2017 roku 9 ZAZ: w Żerkowie, Pile, Liskowie, Koźminie Wielkopolskim, Książenicach, Gołaszewie, Słupcy, Leonowie i Posadzie. Zatrudniały one łącznie 628 osób, w tym 469 osób z niepełnosprawnościami, z czego 60% to osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności. W całej Polsce funkcjonowało zaledwie 109 takich podmiotów, w których zatrudnionych było 6 015 osób.

¹⁴⁸ Spółdzielnie socjalne w 2016 roku, Informacja sygnalna, GUS, Warszawa, 2018 r.

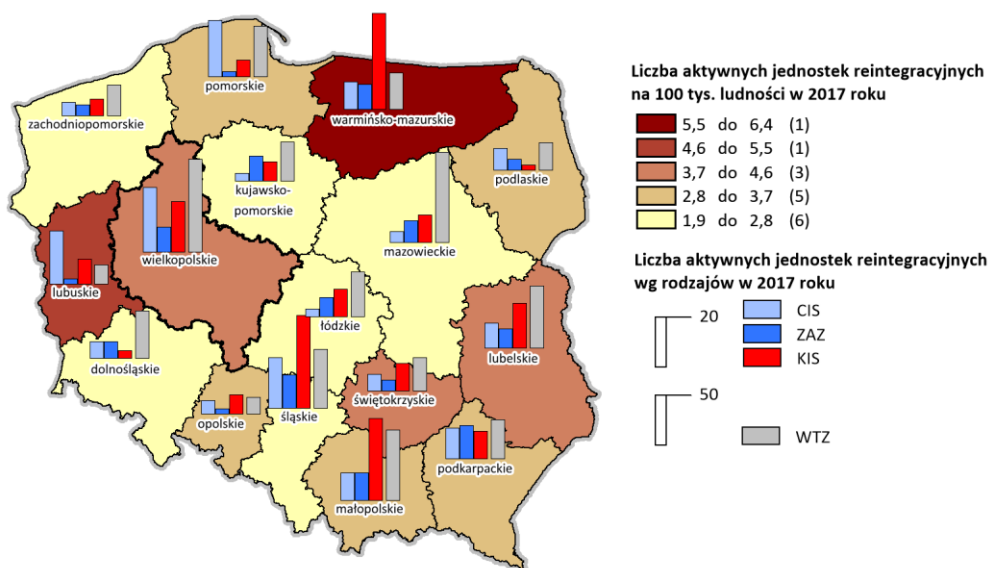
¹⁴⁹ Opracowano na podstawie: Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 roku, Informacja sygnalna, GUS, Warszawa, 2018 r.

Pracę z osobami wykluczonymi społecznie lub zagrożonymi wykluczeniem podejmują m.in. centra integracji społecznej (CIS). Proponowane w nich rozwiązania powinny posiadać wielotorowy charakter i obejmować zarówno oddziaływania w zakresie nabycia umiejętności aktywnego poruszania się na rynku pracy, przekazu kompetencji zawodowych, jak i zajęcia wspomagające osobistą zmianę. W 2017 roku w Wielkopolsce działały 24 CIS (najwięcej w kraju), które swymi działaniami objęły 1 054 osoby (w tym m.in. 41,3% długotrwale bezrobotnych, 10,2% z niepełnosprawnością, 10,7% uzależnionych, 21,6% bezdomnych i 1,4% z chorobami psychicznymi). W całym kraju działało 166 CIS, które w ciągu 2017 roku wspierały 11 479 osób.

Pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, w powrocie do pełnienia ról społecznych oraz w podniesieniu kwalifikacji zawodowych udzielają także kluby integracji społecznej (KIS). W 2017 roku na terenie województwa wielkopolskiego działało 19 KIS, które udzieliły wsparcia 1 562 osobom. W kraju działało 219 KIS.

Województwo wielkopolskie pozytywnie wyróżnia się na tle innych regionów dostępnością warsztatów terapii zajęciowej (1 miejsce w Polsce – 87 placówek) oraz centrów integracji społecznej (1. miejsce w Polsce – 24 podmioty).

Ryc. 344. Aktywne jednostki reintegracyjne w Polsce według województw w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2017 r., Informacja sygnalna, GUS, Warszawa, 2018 r.

Jak wskazują wyniki badania pn. *Ewaluacja wsparcia rozwoju ekonomii społecznej w Wielkopolsce*¹⁵⁰, jednym z kluczowych etapów wsparcia PES i przedsiębiorstw społecznych (PS), które prowadzi OWES jest animacja. Jej celem jest pobudzenie aktywności osób, grup i instytucji w przestrzeni publicznej, ożywianie społeczności lokalnej poprzez inicjowanie różnego rodzaju aktywności, polegających na pracy z grupami w środowisku lokalnym, mających na celu w szczególności aktywizację zawodową i społeczną osób zagrożonych wykluczeniem. Badanie ewaluacyjne wykazało, że dzięki działaniom animacyjnym w województwie wielkopolskim:

- zawarto 85 partnerstw (najwięcej w subregionie konińskim), które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia co do utworzenia PES,

¹⁵⁰ Ewaluacja wsparcia rozwoju ekonomii społecznej w Wielkopolsce, ROPS w Poznaniu, Poznań, 2018 r.

- stworzono 228 grup inicjatywnych, które w wyniku działalności OWES wypracowały założenia co do utworzenia PES (najwięcej w subregionie poznańskim),
- 122 środowiska w wyniku działalności OWES przystąpiły do wspólnej realizacji przedsięwzięcia mającego na celu rozwój ES (najwięcej w subregionie poznańskim),
- 60 JST (23,3% wszystkich JST w województwie) kupuje produkty oraz usługi od PES i PS przy wykorzystaniu społecznie odpowiedzialnych zamówień (największy odsetek w subregionie poznańskim), a 26 JST (10,1% wszystkich JST w województwie) utworzyło PES (największy odsetek w subregionie poznańskim). Z kolei OWES prowadzony przez Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych (OWES SNRSS), łączący animację ze wsparciem biznesowym, pozyskał dla wspieranych PES najwięcej zamówień z biznesu.

Z danych zawartych w formularzu monitoringowym Ośrodka Ewaluacji w województwie wielkopolskim w nowych PS stworzono łącznie 586 miejsc pracy (465,25 miejsc w przeliczeniu na jeden etat). Najwięcej miejsc pracy stworzył OWES SNRSS, a następnie OWES BARKI/WRK. Dane dotyczące wskaźników ROPS wskazują z kolei, że najszybciej wskaźnik liczby stworzonych przedsiębiorstw społecznych osiągnął OWES prowadzony przez Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi¹⁵¹. Łącznie w ramach projektu OWES 2015-2018 na terenie województwa wielkopolskiego powstało 175 PS. Największą grupę stanowiły organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą (97 NGO, 55,4% wszystkich powstałych podmiotów), a następnie spółdzielnie socjalne (33,6%) i spółki non-profit (12,0%). Pod względem wskaźnika utworzonych organizacji prowadzących działalność odpłatną pożytku publicznego lub działalność gospodarczą najbardziej skutecznymi okazały się OWES BARKI/WRK. Najwięcej nowych PS powstało na terenach miejskich i w pobliżu dużych miast. Dzięki działaniom ośrodków udało się włączyć w tworzone PS 155 osób z instytucji i placówek integracji społecznej. Najwięcej takich osób włączono w nowe podmioty w subregionie kaliskim, a najmniej w subregionie konińskim¹⁵².

W raporcie z Ewaluacji pojawia się również ważny komentarz dotyczący kluczowej roli JST w kształtowaniu lokalnego systemu ES. Podkreśla się to, iż poziom wdrożenia ES w danej gminie w dużym stopniu zależy od nastawienia przedstawicieli samorządu lokalnego i stopnia zaangażowania jednostek samorządu. To one mają w swojej gestii takie narzędzia, jak stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, zlecanie usług publicznych, czy budowanie partnerstw lokalnych na rzecz rozwoju ekonomii społecznej.

2.5.6. Przestępczość

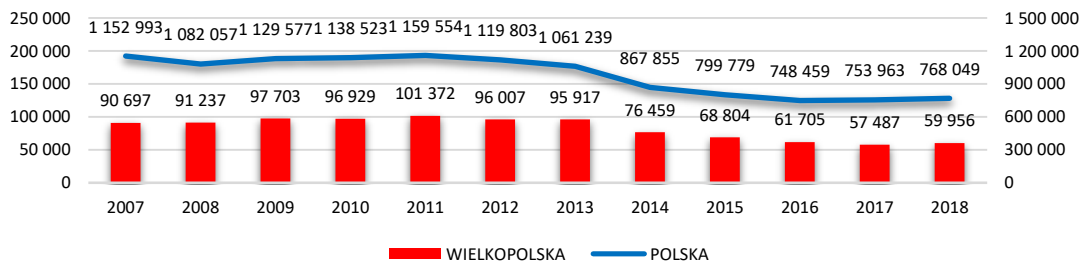
Do oceny poziomu przestępczości zaliczane są wszystkie kategorie przestępstw, tj. kryminalne, gospodarcze, drogowe, przeciwko życiu i zdrowiu oraz przeciwko mieniu. Najwięcej przestępstw w województwie wielkopolskim jak i na poziomie kraju należało do kategorii przestępstw kryminalnych oraz kategorii przestępstw przeciwko mieniu. Najmniej liczną kategorią natomiast były przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu. W 2017 roku w województwie wielkopolskim odnotowano 57 487 przestępstw wszystkich kategorii łącznie.

Wskaźnik liczby przestępstw w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w 2017 roku wynosił dla Wielkopolski 16,5 i był niższy od średniej ogólnopolskiej (19,6). Wykrywalność sprawców wszystkich kategorii przestępstw w województwie wielkopolskim wynosiła 74,6%, a więc była wyższa o niespełna 3 p.p. od wartości krajowej.

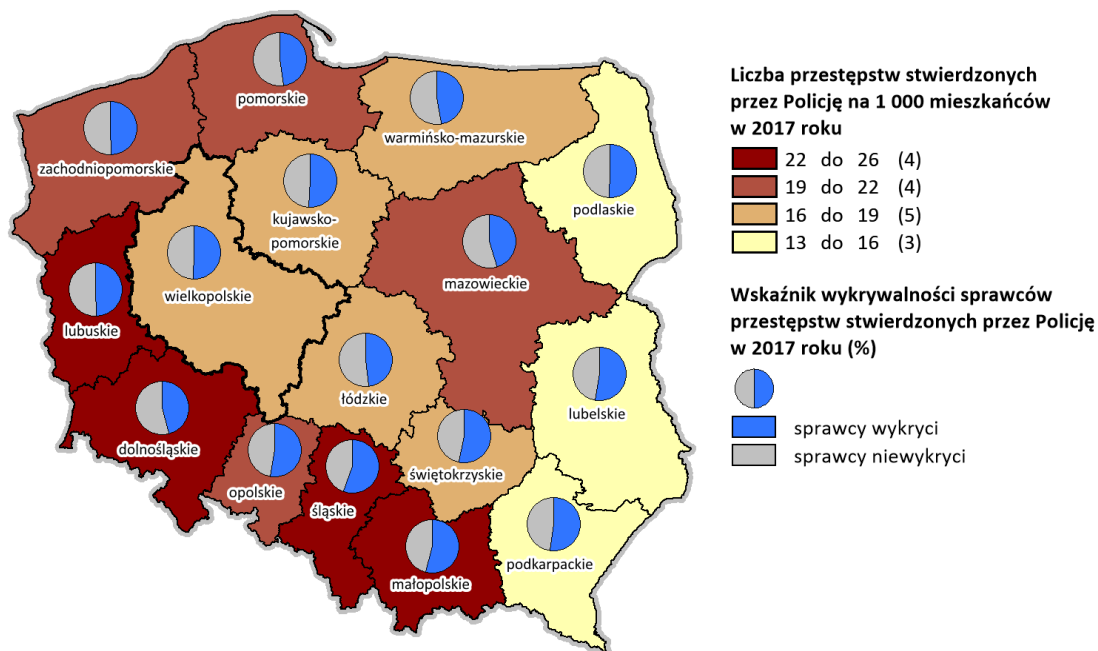
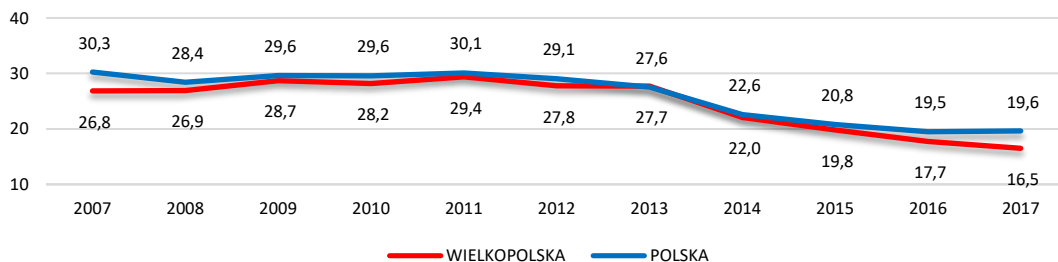
¹⁵¹ Na potrzeby wspierania OWES (w tym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki) województwo podzielono na 5 subregionów: poznański (z miastem Poznań) – Fundacja Pomocy Wzajemnej Barka i Wielkopolska Rada Koordynacyjna Związek Organizacji Pozarządowych (WRK), piński – Stowarzyszenie ETAP, kaliski – Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi, leszczyński – Stowarzyszenie Centrum Promocji i Rozwoju Inicjatyw Obywatelskich PISOP i koniński – Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych (SNRSS).

¹⁵² Tamże, s. 10

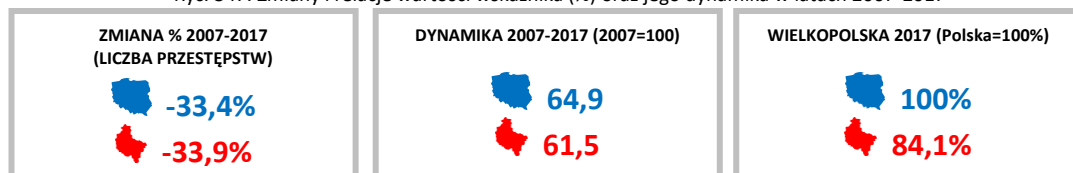
Ryc. 345. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2018

Ryc. 346. Liczba przestępstw stwierdzonych przez Policję na 1 000 mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku

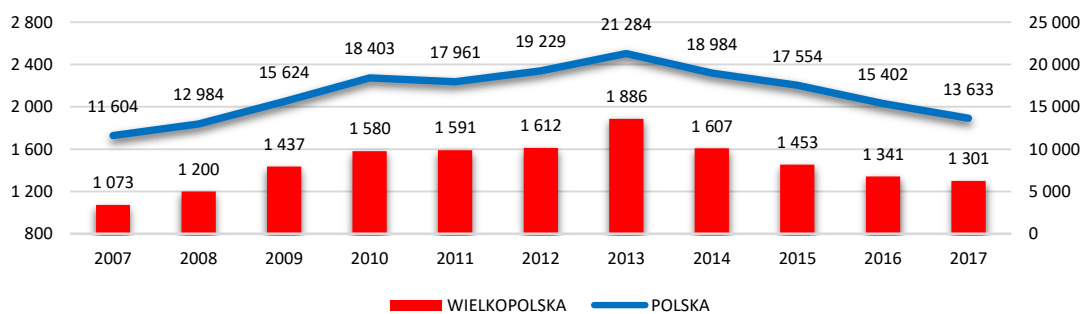

Ryc. 347. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

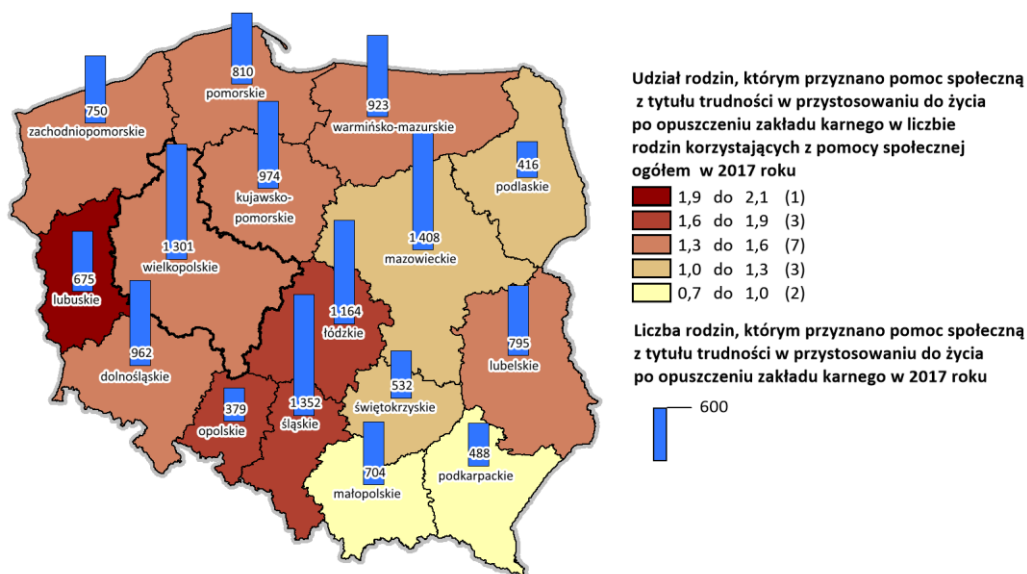
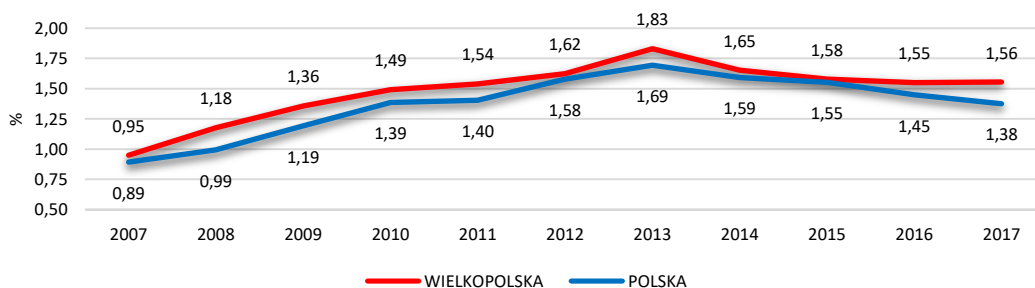
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 348. Liczba rodzin, którym przyznano pomoc społeczną z tytułu trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

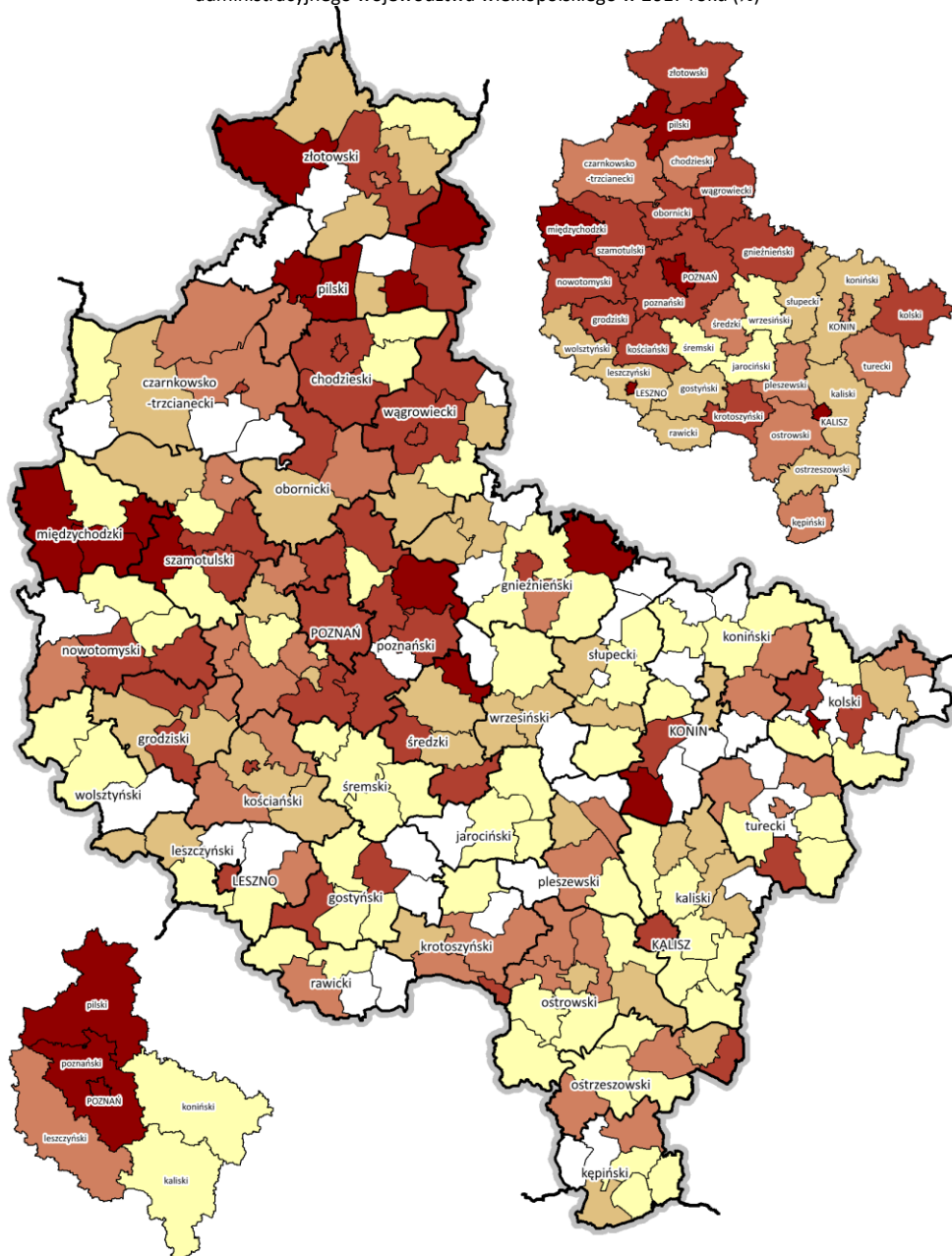
Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS-03 za lata 2007-2017 opublikowanych przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Ryc. 349. Udział rodzin, którym przyznano pomoc społeczną z tytułu trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego w liczbie rodzin korzystających z pomocy społecznej ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-03 za 2017 rok opublikowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Ryc. 350. Udział rodzin, którym przyznano pomoc społeczną z tytułu trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego w liczbie rodzin korzystających z pomocy społecznej ogółem w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Udział rodzin, którym przyznano pomoc społeczną z tytułu trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego w liczbie rodzin korzystających z pomocy społecznej ogółem w 2017 roku (%)

Gminy	Powiaty	Podregiony
3,0 do 4,3 (14)	2,0 do 3,0 (5)	1,8 do 2,2 (3)
2,0 do 3,0 (37)	1,5 do 2,0 (11)	1,4 do 1,8 (1)
1,5 do 2,0 (32)	1,0 do 1,5 (8)	1,1 do 1,4 (2)
1,0 do 1,5 (37)	0,5 do 1,0 (8)	
0,1 do 1,0 (64)	0,2 do 0,5 (3)	
brak (42)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPiPS-03 za 2017 rok opublikowanego przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

Byli osadzeni, mający trudności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu zakładu karnego mogą liczyć na pomoc społeczną z tego tytułu. Wynika to z tego, że osoby opuszczające zakłady karne mogą mieć trudności w ponownej adaptacji i integracji w społeczeństwie, a także z tego, że bezpośrednio po wyjściu z zakładu nie mają oni stałego dochodu z pracy, a dodatkowo mogą pojawić się takie problemy, jak bezdomność, trudności ze znalezieniem pracy, uzależnienia, czy też zadłużenia¹⁵³. Opuszczającym zakłady karne przysługują świadczenia pieniężne i niepieniężne z pomocy społecznej po udokumentowaniu nieprzekroczenia kryterium dochodowego. W latach 2007-2017 liczba rodzin, którym udzielono tego typu świadczeń w województwie wielkopolskim zmieniała się podobnie jak liczba rejestrowanych przestępstw. Przybliżony trend widoczny był także w kraju. W 2017 roku w Wielkopolsce 1 301 rodzin skorzystało z pomocy społecznej z powodu trudności przeżywanych po wyjściu z zakładów karnych, natomiast w kraju z tego typu pomocy skorzystały 13 633 rodziny.

Podsumowanie:

- W ciągu ostatnich lat liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej województwie wielkopolskim sukcesywnie malała. Przyczyn spadku liczby osób korzystających z pomocy społecznej, szczególnie widocznego w przeciągu ostatnich kilku lat, upatruje się przede wszystkim w poprawie sytuacji materialnej rodzin z dziećmi na skutek rządowego programu *Rodzina 500+*, wzroście wynagrodzeń (w tym płacy minimalnej) oraz spadku bezrobocia.
- Pomimo zmniejszania się liczby świadczeniobiorców, utrwała się zjawisko pozostawania w systemie osób długotrwale korzystających z pomocy, coraz częściej też klientami pomocy społecznej są osoby starsze oraz prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe.
- Na przestrzeni kilku ostatnich lat główne powody udzielania pomocy i wsparcia w województwie wielkopolskim były niezmiennie: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność i długotrwała lub ciężka choroba, zmienna była natomiast ich kolejność w poszczególnych latach. W 2017 roku po raz pierwszy ubóstwo rodzin nie było najważniejszą przyczyną korzystania z pomocy społecznej, lecz zastąpiła je długotrwała choroba w rodzinie. Widoczny jest malejący wpływ bezrobocia na fakt korzystania z zasiłków pomocy społecznej.
- Z każdym rokiem w wielkopolskich gminach wzrasta zatrudnienie asystentów rodziny pracujących z rodzinami w kryzysie – od momentu wejścia w życie nowej ustawy ich liczba się podwoiła, jednak nadal nie zaspokaja to wszystkich potrzeb w tym zakresie. Analiza sytuacji rodzin korzystających z pomocy z tytułu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych wskazuje, że jedynie niespełna 1/3 rodzin potencjalnie potrzebujących wsparcia asystenturą, taką pomoc uzyskuje.
- Analizując dane dotyczące liczby dzieci przebywających w poszczególnych formach pieczy zastępczej można zauważyć, że zdecydowana większość dzieci objętych opieką zastępczą przebywała w pieczy rodzinnej. Od kilku lat odsetek dzieci przebywających w pieczy rodzinnej systematycznie wzrasta, przy jednoczesnym spadku odsetka dzieci przebywających w pieczy instytucjonalnej.
- Obecnie na terenie Wielkopolski nie funkcjonuje ani jedna regionalna placówka terapeutyczna oraz ośrodek preadopcynny. W związku z powyższym brakuje możliwości zapewnienia specjalistycznej opieki i wsparcia dzieciom znajdującym się w szczególnej sytuacji zdrowotnej i społecznej, a które nie mogą być umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej, placówce opiekuńczo-wychowawczej lub oczekują na przysposobienie.

¹⁵³ G. Szczygieł, Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego w trybie art. 164 K.K.W., *Ius Novum*2/2017, 2017 r., str. 164.

- W Wielkopolsce rośnie liczba osób korzystających z usług opiekuńczych oraz liczba osób przebywających w DPS. Znaczna liczba seniorów posiadająca orzeczenie o niepełnosprawności jest umiarkowanie lub znacznie niepełnosprawna. Biorąc pod uwagę prognozy demograficzne oraz tendencje dotyczące wydłużania się trwania życia i coraz mniejszej liczby lat przeżywanego w zdrowiu, w najbliższych latach nastąpi przyrost liczby osób niepełnosprawnych w tej grupie wiekowej. Te zmiany spowodują dalsze zwiększenie zapotrzebowania na usługi w zakresie pielęgnacji, opieki higienicznej i zdrowotnej oraz wykonywania codziennych obowiązków.
- Wielkopolska charakteryzuje się względnie wysokim poziomem aktywności społecznej mieszkańców, co potwierdza liczba rejestrowanych organizacji non-profit (w tym w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców), która kształtowała się na jednym z najwyższych poziomów w kraju.
- W Wielkopolsce w 2017 roku wskaźnik liczby przestępstw na 1 000 mieszkańców był niższy od średniej krajowej, a wykrywalność przestępców wyższa od średniej krajowej, co wskazuje na relatywnie wysoki poziom bezpieczeństwa mieszkańców regionu.
- Ważnym z punktu widzenia subpopulacji osób z niepełnosprawnością jest dalszy rozwój systemu oparcia społecznego w postaci: ośrodków wsparcia dziennego, klubów samopomocy, czy usług mieszkalnictwa wspomagane.
- W kontekście niepełnosprawności kluczowym wątkiem i artykułowanym przez rodziny osób z niepełnosprawnościami i osób chorujących psychicznie problemem jest kwestia usamodzielnienia i zabezpieczenia potrzeb opiekuńczych podopiecznych po odejściu (np. śmierci) głównego opiekuna. Sfera mieszkalnictwa wspomagane, treningów samodzielności odbywających się na wczesnym etapie życia osób z niepełnosprawnościami jest zidentyfikowanym deficytem i kwestią do intensywnego rozwoju. Rozwój tego obszaru odbywa się głównie za sprawą środków unijnych, ważne aby ten obszar został dostrzeżony i zabezpieczony finansowo również przez JST.
- Zbyt niskie, w stosunku do potrzeb, wydatki na opiekę długoterminową oraz ograniczony rozwój tej sfery systemu opieki zdrowotnej i społecznej ma szczególnie istotne znaczenie dla rodzin. Ograniczenia w dostępie do instytucji opieki długoterminowej i paliatywnej powodują, że w Polsce to głównie rodzina sprawuje opiekę nad seniorami, osobami niepełnosprawnymi i przewlekle chorymi. Taka sytuacja wynika m.in. z dość silnie zakorzenionego kulturowo obowiązku rodzinnego do opieki nad osobą niesamodzielną oraz z wysokości świadczeń pieniężnych wspierających rodzinę w opiece nad potrzebującymi członkami, które nie są adekwatne do kosztów alternatywnej opieki. Ważne aby zinstytucjonalizować ryzyko bycia opiekunem osoby zależnej.
- W kontekście nowych problemów i wyzwań, np. demograficznego starzenia się ludności, migracji, zwiększonego zapotrzebowania na usługi opiekuńcze – ES i ekonomia solidarna jest szansą na wypełnienie luki w sektorze świadczenia usług opiekuńczych.
- W rozwoju ES i ekonomii solidarnej kluczową rolę mogą pełnić JST. Podkreśla się to, iż poziom wdrożenia ES w danej gminie w dużym stopniu zależy od przedstawicieli samorządu lokalnego i stopnia zaangażowania jednostek samorządu. To one mają w swojej gestii takie narzędzia, jak stosowanie klauzul społecznych w zamówieniach publicznych, zlecanie usług publicznych, budowanie partnerstw lokalnych na rzecz rozwoju ES.

2.6. Kultura i turystyka

Turystyka¹⁵⁴ związana jest z głównie z podróżowaniem i przebywaniem osób w celach wypoczynkowych, zawodowych (z wyłączeniem działalności zarobkowej) lub innych, w czasie nie dłuższym niż rok bez przerwy, poza swoim codziennym otoczeniem. Atrakcyjność terenu dla rozwoju turystyki i rekreacji związana jest przede wszystkim z występowaniem walorów krajoznawczo-przyrodniczych. Podstawowe znaczenie ma charakter rzeźby terenu, dostępność wód powierzchniowych i lasów, ale również rozbudowana infrastruktura turystyczna czy dostępność komunikacyjna. Turystyka to również ważny dział gospodarki zarówno dla samorządów terytorialnych jak i podmiotów, których działalność ukierunkowana jest na obsługę turystów.

Pod pojęciem rekreacji¹⁵⁵ rozumie się z kolei wszelkie (czynne lub bierne) czynności podejmowane w celu regeneracji sił fizycznych i psychicznych, które przejawiają się w dobrowolnym spędzaniu czasu w godzinach wolnych od obowiązków służbowych, szkolnych i społecznych. Uznanie danej aktywności lub stanu organizmu za rekreację to kwestia subiektywnej oceny danej osoby. Rekreacja może być realizowana zarówno w wymiarze rozrywek kulturalnych, jak i różnych form aktywności sportowej i turystycznej oraz innych.

Aktywność sportowa, mogąca mieć charakter rekreacyjny lub zawodowy, stanowi istotny element w życiu społecznym człowieka, wpływający na jego fizyczny i psychiczny rozwój. Aktualnie wśród ludności (jest to trend ogólnopolski) obserwuje się wzrost zainteresowania zdrowym stylem życia oraz aktywnością sportową. Ponadto sport od wieków niesie ze sobą określone idee i wartości, dostarcza społeczności wielu symboli i emocji oraz wzmacnia zbiorową tożsamość. Coraz głębsze są również związki sportu z biznesem. Ponadto w formie zorganizowanej, stanowi znakomity sposób promocji regionu, przydatny w budowaniu marki i kształtowania jego wizerunku.

Kultura jest z kolei obszarem życia publicznego kształtującym charakter i tożsamość danej zbiorowości, zwłaszcza w odniesieniu do poziomu lokalnego. Zwiększa ponadto atrakcyjność turystyczną regionu, wpływając na jakość życia mieszkańców, i przyciąga turystów. Kultura kształtuje również kapitał społeczny, przez co pośrednio przyczynia się do rozwoju społecznego regionu i do budowy jego konkurencyjności.

2.6.1. Atrakcyjność turystyczna Wielkopolski

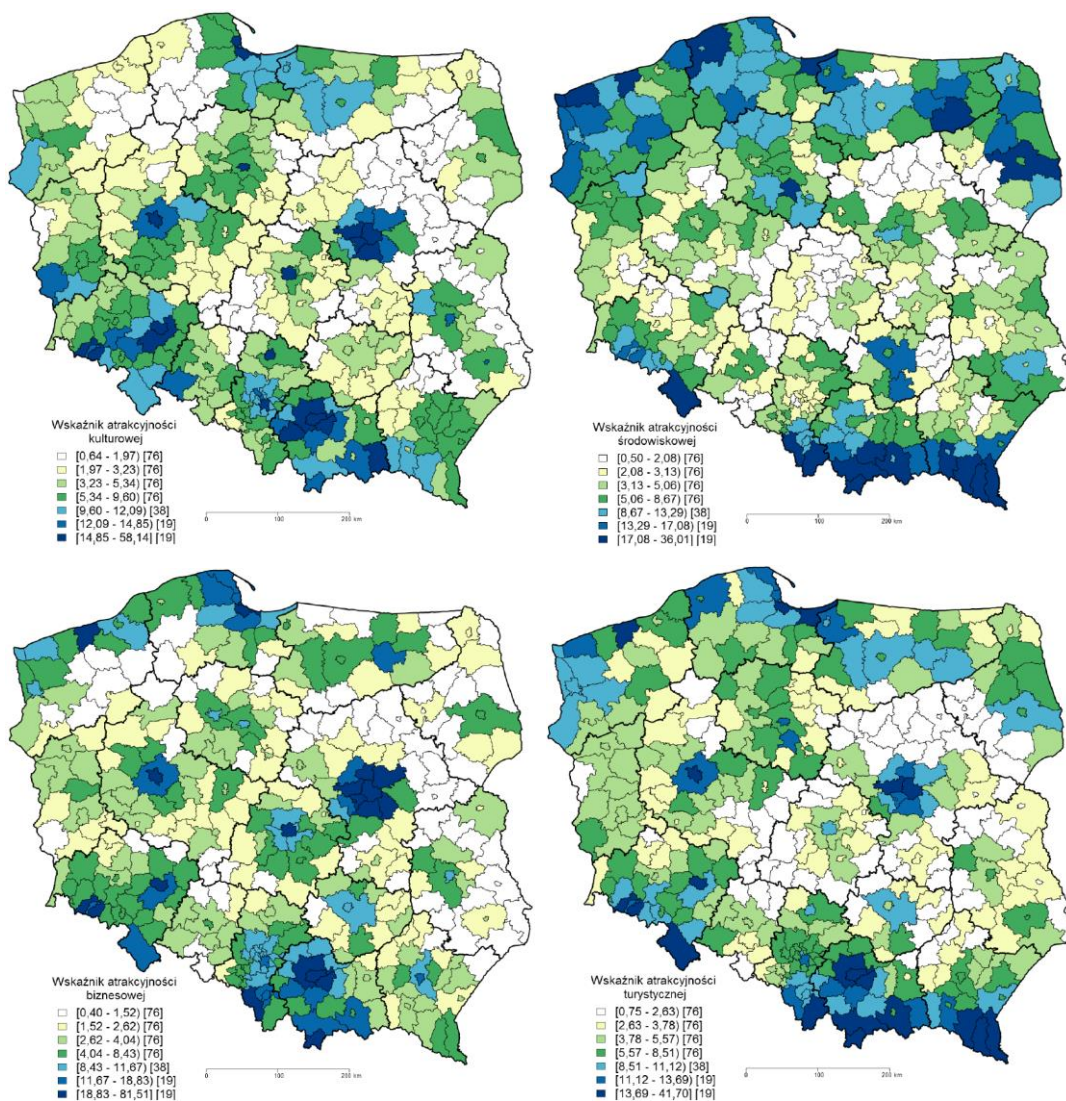
Atrakcyjność turystyczna Wielkopolski nie należy do najwyższych w kraju, a region stereotypowo postrzegany jest jako tranzytowy. W ocenie atrakcyjności turystycznej Wielkopolski wykorzystano wskaźniki atrakcyjności kulturowej (WAK), środowiskowej (WAS) oraz biznesowo-hotelowej (WAB)¹⁵⁶. Pierwszy z nich obejmuje 8 składowych tj. zwiedzający muzea, zabytki ogółem, zabytki powstałe przed XVI w., obiekty z listy UNESCO, Pomniki Historii z listy prezydenckiej, pielgrzymi, liczba miejsc na widowni w teatrach, liczba uczestników imprez masowych. Główne składowe drugiego wskaźnika to: wskaźnik długości linii brzegowej, syntetyczny wskaźnik wód, syntetyczny wskaźnik obszarów górskich, syntetyczny wskaźnik obszarów chronionych, wskaźnik liczby łóżek w zakładach uzdrowiskowych. Z kolei trzeci wskaźnik obliczono na podstawie wskaźnika miejsc noclegowych w obiektach hotelowych i wskaźnika sal konferencyjnych.

¹⁵⁴ Na podstawie definicji Światowej Organizacji Turystyki (UNWTO).

¹⁵⁵ A. Zajadacz Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki. Tom IV Czas wolny, turystyka i rekreacja osób niesłyszących w Polsce – zarys specyfiki problemu. Seria Turystyka i Rekreacja – studia i prace nr 4, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, 2010 r.

¹⁵⁶ Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia, GUS, Warszawa, 2017 r.

Ryc. 351. Wskaźniki atrakcyjności: kulturowej, środowiskowej, biznesowo-hotelowej i turystycznej w Polsce według powiatów w 2016 roku

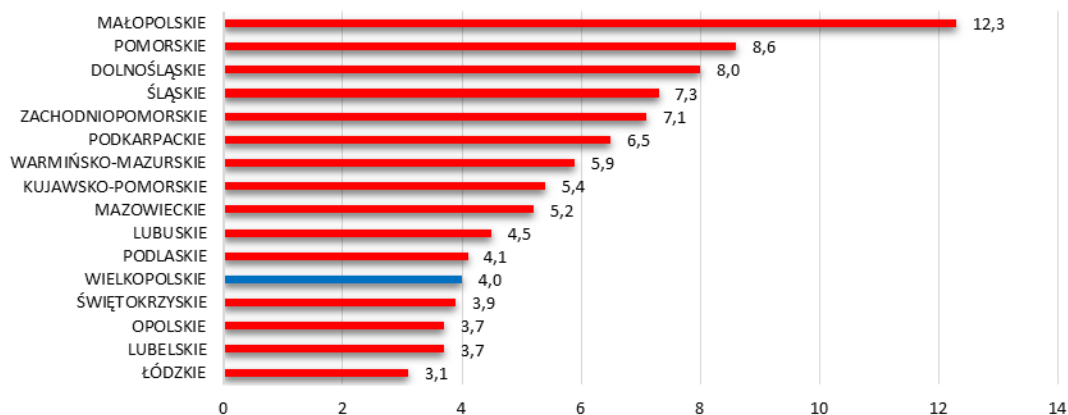
Źródło: Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia, GUS, Warszawa, 2017 r.

Najwyższe wartości WAK (górną grupę decylową – 38 powiatów) ujawniły dominację powiatów i miast na prawach powiatu z województw: małopolskiego (10), mazowieckiego (7) i dolnośląskiego (6). W powyższym zestawieniu miasto Poznań znalazło się na 9. miejscu, a na 23. powiat poznański, korzystający z sąsiedztwa stolicy regionu. W analizie wartości WAS w zbiorze powiatów z górnej grupy decylowej (38) znalazły się głównie powiaty z północnej i południowej części kraju, tj. tereny nadmorskie i z obszaru pojezierzy oraz tereny górskie.

Oprócz walorów kulturowych i środowiskowych część ruchu turystycznego związana jest z turystyką biznesowo-konferencyjną lub pobytem w turystycznych obiektach noclegowych o wyższym standardzie. Liderami w przypadku WAB (w grupie 38 powiatów), podobnie jak w przypadku WAK, były Warszawa i Kraków, a na kolejnych miejscach znalazły się m.in. Gdańsk i Wrocław oraz powiaty otaczające miasta. Miasto Poznań w powyższym zestawieniu uplasowało się na 9. miejscu, a powiat poznański na 20. i były to jedyne powiaty z terenu Wielkopolski w górnej grupie decylowej.

Globalny wskaźnik atrakcyjności turystycznej (WAT) liczony był jako ważona suma wskaźników atrakcyjności kulturowej (z wagą 0,4), atrakcyjności środowiskowej (z wagą 0,4) oraz atrakcyjności biznesowo-hotelowej (z mniejszą wagą – 0,2). Zdecydowanymi liderami pod tym względem były dwa największe miasta i stolice Polski: Warszawa i Kraków, dla których źródłem atrakcyjności są przede wszystkim walory kulturowe. Kolejne lokaty zajęły m.in. powiaty górskie województwa małopolskiego: nowosądecki (3) i tatrzański (4), a także: Gdańsk (5), powiat nowotarski (6), Wrocław (7) oraz powiat kłodzki (8). Warto również zwrócić uwagę na powiaty: bieszczadzki (11), leski (14), żywiecki (15) i sanocki (16). Obok wymienionych liderów atrakcyjności turystycznej: na uwagę zasługuje również wysoka pozycja Poznania (17) i Torunia (21).

Ryc. 352. Wskaźnik atrakcyjności turystycznej w Polsce według województw w 2016 roku

Źródło: Analiza walorów turystycznych powiatów i ich bezpośredniego otoczenia, GUS, Warszawa, 2017 r.

Turystyka kulturowa i biznesowa w Polsce jest postrzegana często przez pryzmat dużych miast. Stąd głównym celem podróży turystycznych w Wielkopolsce jest miasto Poznań. Dostępne zasoby przyrodnicze, kulturowe i walory Wielkopolski warunkują rozwój określonych kierunków rozwoju turystyki w regionie. Szansą na zwiększenie przyjazdów turystów, w tym zagranicznych, jest promocja miejsc w Wielkopolsce, które mogą stanowić niszowe produkty turystyczne, oparte na unikatowych w skali międzynarodowej atrakcjach (kulturowo-historyczno-cywilizacyjnych i przyrodniczych). Województwo wielkopolskie ma szansę konkurować z innymi regionami w kraju i za granicą w zakresie następujących form turystyki:

- turystyka biznesowa,
- turystyka kulturowa,
- turystyka przyrodnicza,
- turystyka aktywna,
- turystyka na obszarach wiejskich,

budując na ich podstawie produkty turystyczne.

Potencjał rozwoju turystyki kulturowej i krajoznawczej, dla której podstawowe znaczenie mają zasoby kulturowe i przyrodnicze, stanowi przede wszystkim dziedzictwo kulturowe Wielkopolski, związane m.in. z takimi ofertami jak:

- Szlak Piastowski,
- Szlak Cysterski,
- zamki, pałace i dwory,
- budowle i kościoły drewniane,
- zabytki wielkopolskich miast i miasteczek,

- wielkopolskie muzea,
- zabytki techniki, w tym historyczne szlaki kolejowe, zabytkowymi obiektami i tabor kolejowy.

Region jest dość atrakcyjny dla rozwoju turystyki wypoczynkowej, na co składa się korzystny obszar klimatyczny, duża jeziorność oraz połączenia między zbiornikami. Wielkopolska posiada stosunkowo dobre warunki do rozwoju:

- ekoturystyki, związanej głównie z odwiedzaniem terenów chronionych. Istotnym czynnikiem rozwoju jest znaczna ilość obszarów objętych prawną ochroną, przy stosunkowo małej lesistości ogółem i niezbyt wysokiej randze tych obszarów i obiektów.
- turystyki jeździeckiej, konkurencyjnej wobec oferty innych regionów, która odbywa się w oparciu o ośrodki jeździeckie, kluby, stajnie, ofertę gospodarstw agroturystycznych, a także szlaki konne,
- myślistwa, które można uznać za konkurencyjne w skali kraju i w stosunku do części regionów przyległych z uwagi na zasobność zwierzyny łownej,
- turystyki rowerowej, z uwagi na dobrze rozwiniętą sieć szlaków rowerowych, na którą składają się:
 - Wielkopolski System Szlaków Rowerowych o znaczeniu wojewódzkim o łącznej długości około 1,8 tys. km, objęty jednolitym oznakowaniem i systemem śladów GPS, obejmujący:
 - Piastowski Trakt Rowerowy (104 km),
 - Szlak Stu Jezior (110 km),
 - Pierścień Rowerowy Dookoła Poznania (293 km),
 - Transwielkopolską Trasę Rowerową – odcinek północny (200 km),
 - Transwielkopolską Trasę Rowerową – odcinek południowy (280 km),
 - Ziemiański Szlak Rowerowy (245 km),
 - Nadwarciański Szlak Rowerowy – odcinek wschodni (250 km),
 - Nadwarciański Szlak Rowerowy – odcinek zachodni (122 km),
 - Bursztynowy Szlak Rowerowy (200 km),
 - międzynarodowe szlaki rowerowe, w tym: EuroRoute R-9 – szlak bursztynowy (1 930 km) – oznakowany na odcinku Poznań – Wrocław – prowadzący z Gdańska do Puli nad Morzem Adriatyckim, oraz EuroRoute R-1 prowadzący z Londynu do Helsinek, w Polsce (675 km) z Kostrzyna nad Odrą do przejścia granicznego w Gronowie,
 - inne rowerowe szlaki długodystansowe, w tym: Cysterski Szlak Rowerowy (147,5 km) z Poznania (Komandoria) w kierunku północnym – Owińska, Wągrowiec, Łęknio, Rowerowy Trakt Przyrodniczo-Kulturowy „Naszyjnik Północy”, który w Wielkopolsce obejmuje Złotów i Sypniewo, przecina parki krajobrazowe: Drawski, Zaborski i Wdzydzki oraz Park Narodowy Bory Tucholskie,
 - inne lokalne szlaki rowerowe.
- turystyki wodnej, mogącej rozwijać się dzięki dość licznym, ciekawym, ale nie najwyższej klasy szlakom wodnym oraz występowaniu na obszarze Wielkopolski kilku pojezierzy; do najpopularniejszych szlaków wodnych, na których panują sprzyjające warunki do rozwoju kajakarstwa, turystyki motorowodnej, windsurfingu, a także w pewnym stopniu żeglarstwa należą:
 - Wielka Pętla Wielkopolski (690 km),
 - Mała Pętla Wielkopolski (370 km),
 - szlaki kajakowe Gwdy, Piławy i Rurzyca, Drawy, Wełny, Proсны, Warty (241 km),
 - szlak kajakowy Proсны (150 km),
 - rzeka Wełna (118 km),
 - szlak kajakowy Obry (Konwaliowy Szlak Kajakowy – 37 km, Kajakowa Pętla Cysterska – 35 km).

Ryc. 353. Turystyka kulturowa na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Ryc. 354. Turystyka kwalifikowana i wypoczynkowa na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Na szczególną uwagę zasługuje szlak wodny obejmujący obszar trzech województw (oprócz Wielkopolski także województwo lubuskie i kujawsko-pomorskie) – Wielka Pętla Wielkopolski, która obejmuje rzekę Wartę na odcinku Konin – Santok, rzekę Noteć na odcinku od ujścia rzeki Drawy przez Kanał Górno-Notecki, Jezioro Gopło i Kanał Ślesiński, przebiegając m.in. przez Konin, Pyzdry, Śrem, Poznań, Oborniki, Wronki, Sieraków, Międzychód, Krzyż Wielkopolski., Wieleń, Drawsko, Czarnków, Ujście i Ślesin. Układ dróg wodnych Wielkopolski pozwala na skomunikowanie szlaku z systemem europejskich śródlądowych dróg wodnych poprzez dostęp do rzeki Odry, wpisując się jednocześnie w odcinek międzynarodowej drogi wodnej nr E70 łączącej Wisłę z Odrą przez Noteć.

Wielkopolska ma duże możliwości rozwoju turystyki biznesowej ze względu na centrum targowe w postaci Międzynarodowych Targów Poznańskich, dobrą bazę noclegową, w tym zaplecze hotelowe o wysokim standardzie, dostępne głównie w Poznaniu i jego okolicach.

Duże możliwości i szanse rozwoju w województwie wielkopolskim ma także turystyka pielgrzymkowa związana z dostępnością kilkudziesięciu miejsc pielgrzymowania, w tym m.in. z największym w kraju sanktuarium w Licheniu Starym (Sanktuarium Matki Bożej Licheńskiej Boskiej Bolesnej Królowej Polski), bazyliką archikatedralną Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Gnieźnie, czy Ogólnopolskim Spotkaniem Młodych Lednica 2000 – wydarzeniem przyciągającym corocznie kilkadziesiąt tysięcy młodych ludzi.

Wzrost popularności obserwowany był w ofercie agroturystycznej regionu, co przejawiało się m.in. systematycznym wzrostem liczby udzielonych noclegów. Sytuacja ta związana była głównie z obsługą większej liczby turystów zagranicznych.

Szczególnym rodzajem turystyki obserwowanym na obszarze województwa jest turystyka kolejowa rozwijana głównie w oparciu o zabytkowe obiekty kolejowe i tabor Parowozowni Wolsztyn, z którą związana jest coroczna Parada Parowozów oraz inne wydarzenia. Na terenie województwa funkcjonują również koleje wąskotorowe, kolejki dojazdowe i parkowe. Przedsięwzięcia te podejmowane są głównie przez pasjonatów kolejnictwa, zaś oferta koncentruje się wokół zwiedzania infrastruktury kolejowej czy organizowania przejazdów zabytkowymi pojazdami.

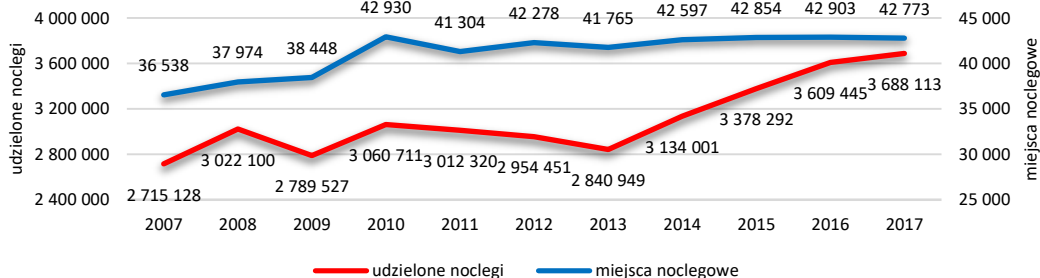
Nie mniejszą rolę w województwie odgrywa turystyka piesza oraz wędkarstwo. Mieszkańcy województwa i turyści mają również okazję skorzystać ze stoków narciarskich – całorocznego w Poznaniu i sezonowego w Chodzieży.

2.6.2. Ruch turystyczny i baza noclegowa

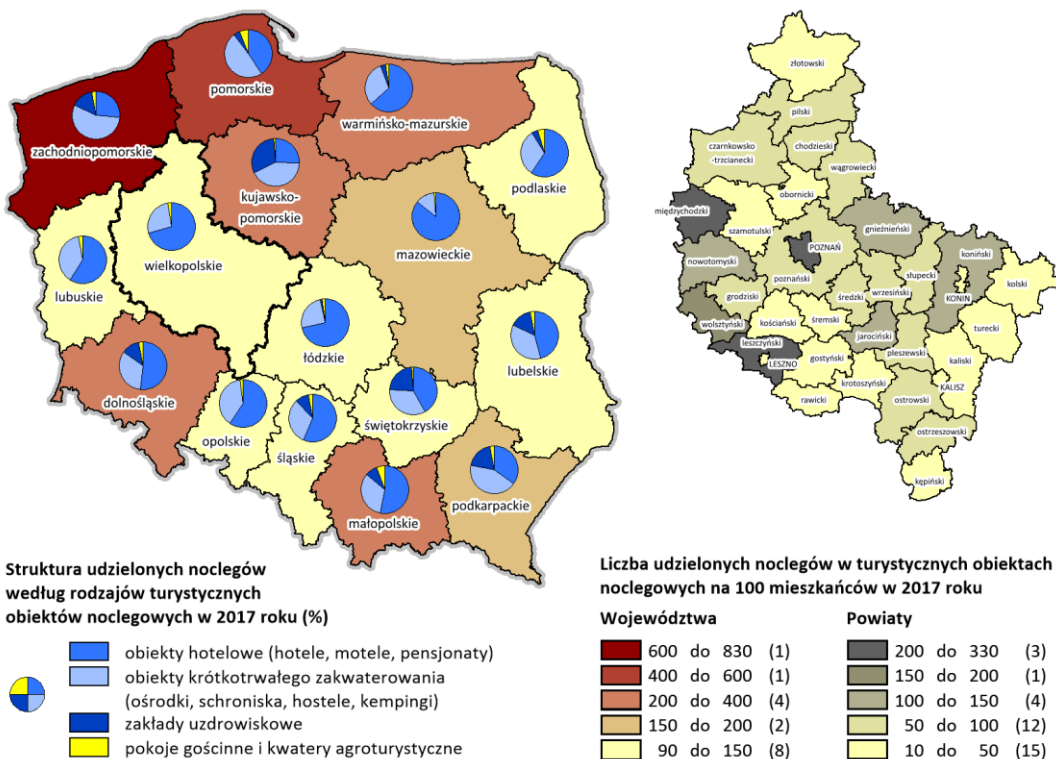
Wykorzystanie walorów przyrodniczych regionu zależy od dostępnej oferty turystycznej oraz stanu i jakości bazy noclegowej. W roku 2017 w województwie wielkopolskim udzielono 3 688,1 tys. noclegów, w tym 82,7% Polakom oraz 17,3% turystom zagranicznym. Udział udzielonych noclegów ogółem w Wielkopolsce w skali kraju był na średnim poziomie i wyniósł 4,4%. Liczba udzielonych noclegów w regionie w latach 2007-2017 systematycznie rosła (zanotowano wzrost o 35,8%, jednak był on niższy niż średnio w kraju – 52,6%), choć w pojedynczych latach zanotowano spadki. Stały wzrost następuje od 2013 roku, podobnie jak w przypadku liczby turystów, zarówno z Polski, jak i zagranicznych. Wzrost liczby korzystających z noclegów należy wiązać także ze stopniowym wzrostem zamożności społeczeństwa i wzrostem zainteresowania turystyką i rekreacją, a pośrednio ze wzrostem atrakcyjności turystycznej Wielkopolski.

Struktura turystów zagranicznych odwiedzających Wielkopolskę ulega zmianom zgodnie z aktualnymi trendami demograficznymi. Od wielu lat dominującą grupą odwiedzających są Niemcy (26,8% w 2017 roku). Kolejne miejsca zajęli goście z Ukrainy, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, USA, Włoch, Holandii i Francji (od 12,5% do 3,3%).

Ryc. 355. Udzielone noclegi i miejsca noclegowe w Wielkopolsce w latach 2007-2017

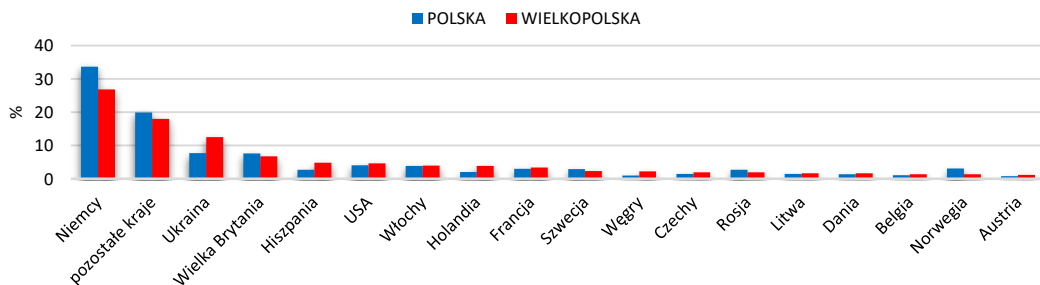

Ryc. 356. Liczba udzielonych noclegów w turystycznych obiektach noclegowych na 100 mieszkańców w Polsce według województw oraz w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 357. Struktura turystów zagranicznych korzystających z noclegów według kraju pochodzenia w Wielkopolsce i Polsce w 2017 roku (%)

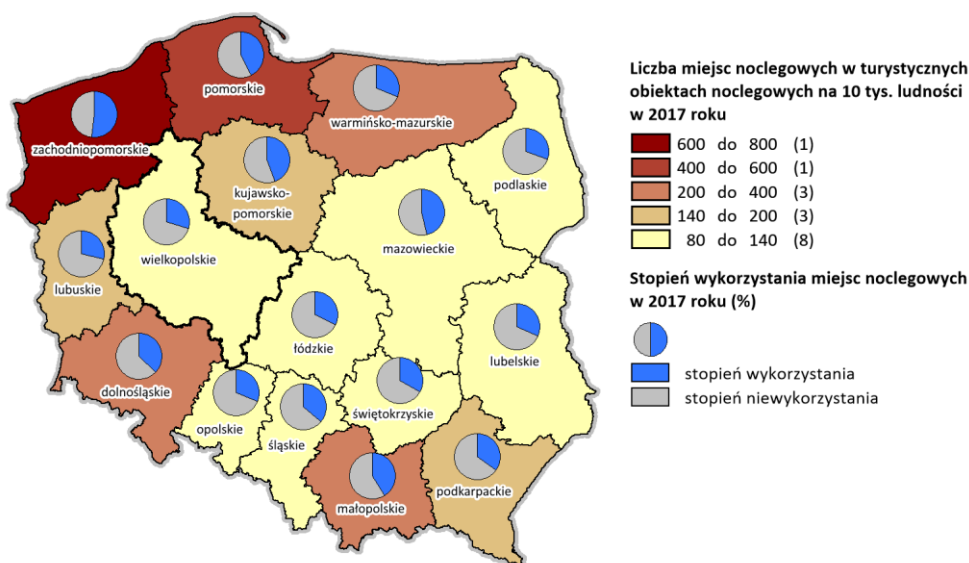

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2017 roku w województwie wielkopolskim oferowano łącznie 42,8 tys. miejsc noclegowych (7. miejsce w kraju, 5,5% miejsc ogółem) w 687 turystycznych obiektach noclegowych (6,4% obiektów w Polsce, 5. miejsce za województwami: pomorskim – 1 629 obiektów, małopolskim – 1 532, zachodniopomorskim – 1 449 i dolnośląskim – 951).

Liczba obiektów noclegowych w Wielkopolsce w skali kraju była względnie wysoka, mimo iż od 3 lat maleje. Jednocześnie zauważalna jest pozytywna tendencja wzrostu zainteresowania wyjazdami turystycznymi do Wielkopolski, co wyraża wzrost liczby udzielonych noclegów, przy zwiększającej się (choć w mniejszym tempie) liczbie miejsc w turystycznych obiektach noclegowych. Tym samym wzrasta stopień wykorzystania miejsc noclegowych w regionie, choć od wielu lat pozostaje on jednym z najniższych w kraju (29,6% w 2017 roku – 14. miejsce wśród województw, wobec średniej krajowej 39,3%). Świadczy to o nadal zbyt dużej podaży miejsc noclegowych w stosunku do zapotrzebowania.

Ryc. 358. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych na 10 tys. ludności w Polsce według województw w 2017 roku

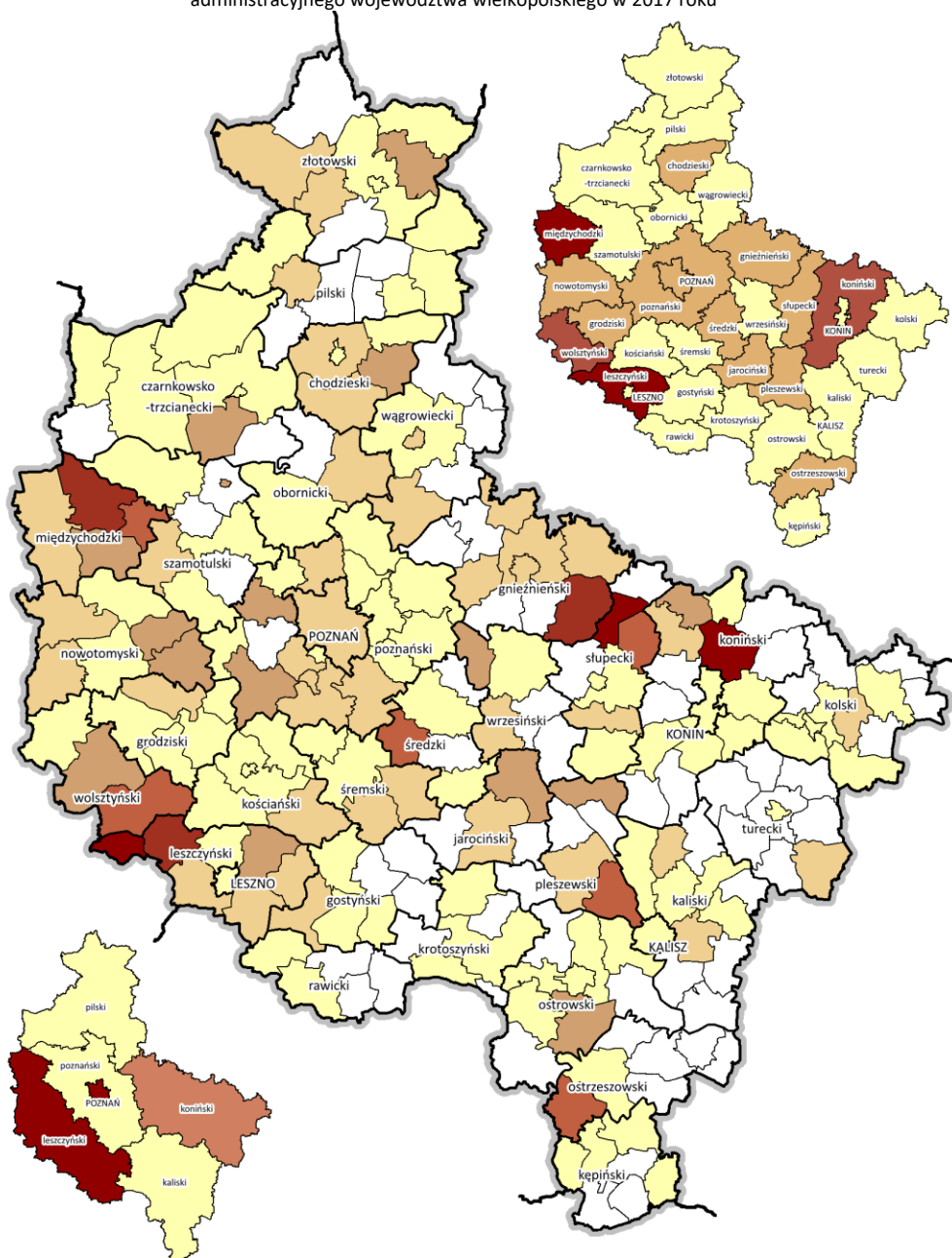
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Największą bazą noclegową w województwie wielkopolskim dysponował podregion leszczyński – 9 985 miejsc (22,8% ogółu miejsc noclegowych w regionie) w 152 obiektach, miasto Poznań – 9 379 miejsc (21,9%) w 95 obiektach oraz podregion koniński – 8 596 miejsc (20,1%) w 160 obiektach. Najmniejszą bazę posiadał podregion piłski – 3 413 miejsc (8,0%) w 74 obiektach.

W strukturze rodzajowej obiektów noclegowych zauważa się różnice w liczbie korzystających z noclegów turystów z Polski i turystów zagranicznych. Wśród obcokrajowców przeważnie bardzo dużą popularnością cieszyły się noclegi w obiektach hotelowych, jednak w ciągu ostatnich 2 lat nastąpił znaczny wzrost zainteresowania noclegami w kwaterach agroturystycznych – wśród nocujących ogółem w tego typu obiektach w 2017 roku odsetek turystów zagranicznych wyniósł 29,7% (4,1% w 2010 roku), z kolei w obiektach hotelowych nocowało 20,7% turystów zagranicznych ogółem (25,0% w 2007 roku). Odsetek turystów z Polski był z kolei mniejszy w obiektach noclegowych krótkotrwałego zakwaterowania i kempingach (spadek z 95,6% w 2015 roku do 91,2% w 2017 roku), a zwiększył się w przypadku obiektów hotelowych (wzrost z 75,0% w 2007 roku do 79,3% w 2017 roku).

Województwo wielkopolskie posiada walory sprzyjające rozwojowi agroturystyki. Od 2010 roku liczba kwater agroturystycznych zwiększyła się o 97,1% do 67 w 2017 roku, a liczba udzielonych noclegów o 148% do 71 132 tys. w 2017 roku, co uplasowało region na 1. miejscu w kraju.

Ryc. 359. Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych na 10 tys. mieszkańców w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku

Miejsca noclegowe w turystycznych obiektach noclegowych na 10 tys. mieszkańców w 2017 roku

Gminy	Powiaty	Podregiony
1 500 do 2 000 (3)	400 do 600 (2)	150 do 180 (2)
1 000 do 1 500 (3)	200 do 400 (2)	110 do 150 (1)
500 do 1 000 (6)	100 do 200 (11)	70 do 110 (3)
250 do 500 (16)	20 do 100 (20)	
100 do 250 (40)		
5 do 100 (83)		
brak obiektów (75)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

2.6.3. Sport i rekreacja

Aktualnie wśród ludności (jest to trend ogólnopolski) obserwuje się wzrost zainteresowania zdrowym stylem życia oraz aktywnością sportową. Ponadto systematycznie wzrasta liczba klubów sportowych oraz liczba osób trenujących.

Wśród najważniejszych obiektów sportowych (zlokalizowanych głównie w Poznaniu), gdzie ma miejsce wiele wydarzeń sportowych, zarówno o skali krajowej, jak i międzynarodowej, służących promocji całego regionu, należy wymienić:

- stadiony piłkarskie – w Poznaniu – przeznaczony na ponad 40 tys. widzów, wykorzystywany do organizacji meczów piłkarskich i treningów, a także imprez o charakterze sportowym i kulturalnym, oraz mniejsze w Grodzisku Wielkopolskim i Wronkach;
- Tor Regatowy Malta w Poznaniu, na którym organizowane są wydarzenia związane ze sportami wodnymi, w tym m.in. zawody Pucharu Świata w wioślarstwie i kajakarstwie. Jezioro Maltańskie stanowi również znakomitą bazę rekreacyjną dla mieszkańców Poznania i okolic;
- Tor „Poznań”, będący jednym z niewielu w kraju obiektem sportowo-rekreacyjnym do organizacji wyścigów samochodowych, pełniący dodatkowo funkcje edukacyjne w zakresie bezpieczeństwa ruchu drogowego;
- Hipodrom Wola – nowoczesne centrum wyszkolenia jeździeckiego, na którym odbywają się liczne imprezy jeździeckie o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, oferujący również kompleksową obsługę jeźdźców i koni oraz naukę jazdy konnej;
- Termy Maltańskie w Poznaniu wraz z basenem olimpijskim.

Baza sportowa Wielkopolski nie ogranicza się tylko do miasta Poznania. W rejonie Leszna, Konina, Ostrowa Wielkopolskiego i Piły bardzo rozwinięty jest sektor sportów lotniczych, natomiast w Czarnkowie funkcjonuje skocznia narciarska (punkt konstrukcyjny wynosi 30 m¹⁵⁷). Ponadto na terenie Wielkopolski funkcjonuje wiele innych obiektów sportowo-rekreacyjnych o znaczeniu lokalnym, w tym: hale i sale sportowe, stadiony żużlowe, aquaparki i pływalnie, kąpieliska, przystanie wodne, pola golfowe, ośrodki jeździeckie, obiekty narciarskie, korty tenisowe, strzelnice sportowe, parki linowe, sztuczne lodowiska, boiska do gier zespołowych oraz inne obiekty oferujące kompleksowo różnorodne możliwości uprawiania sportów, jak np. kręgielnie, ścianki wspinaczkowe, siłownie. W regionie dużą popularnością cieszą się również wszelkiego rodzaju biegi długodystansowe.

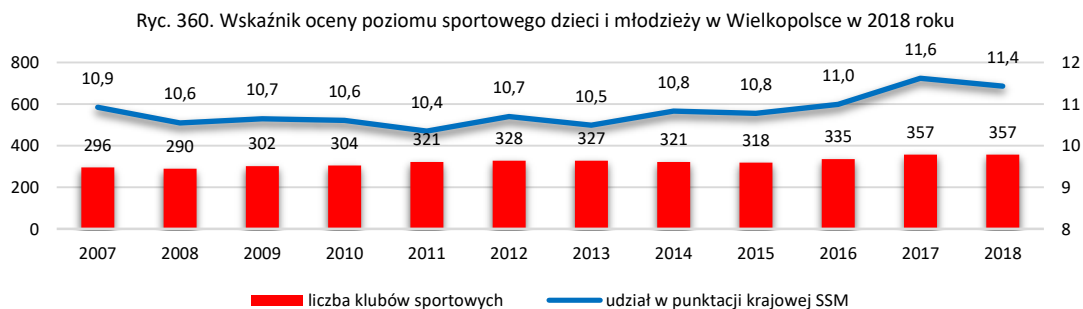
W zakresie sportu szczególną wagę przykłada się do szkolenia dzieci i młodzieży, takie też działania są finansowane w największym stopniu (w tym przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego). Instytucją zajmującą się upowszechnianiem i rozwojem sportu w województwie jest Wielkopolskie Stowarzyszenie Sportowe (WSS), którego celem jest w szczególności wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej, ochrona i promocja zdrowia, działalność na rzecz osób niepełnosprawnych, działalność na rzecz integracji i współpracy, w tym na polu europejskim.

Porównania województw, powiatów i gmin w zakresie poziomu sportowego umożliwia System Sportu Młodzieżowego (SSM), gromadzący wyniki z najważniejszych imprez sportowych w ciągu roku. Tworzy on bazę informacji na temat umiejętności sportowych zawodników w 4 kategoriach wiekowych: młodzieżowca, juniora, juniora młodszego i młodzika, opartą na wartościach punktowych. Istotnym parametrem służącym analizie poziomu sportowego jest wskaźnik procentowego udziału w sporcie dzieci i młodzieży w odniesieniu do kraju.

W 2018 roku we współzawodnictwie krajowym w SSM brało udział 3 766 klubów sportowych, w tym 357 w Wielkopolsce. Od 2007 roku liczba klubów w regionie zwiększyła się o 61. Młodzi sportowcy z Wielkopolski, będący przedstawicielami klubów sportowych, uzyskali w 2018 roku 17 929,71 pkt. (11,4% udziału w wynikach krajowych) w 57 dyscyplinach sportowych. W rywalizacji województw region od wielu lat zajmuje 2. miejsce za województwem mazowieckim (19 657,66 pkt. w 2018 roku, 12,5%) oraz przed województwem śląskim (16 265,60 pkt, 10,4%). W odniesieniu do roku

¹⁵⁷ http://www.czarnkow.pl/sit_main.php3

wcześniejszego Wielkopolska zanotowała spadek liczby zdobytych punktów w SSM o 118,60, natomiast pozostałe województwa z czołówki – wzrost (mazowieckie o 99,88 pkt, śląskie o 500,39 pkt.). Analizując klasyfikację województw, należy mieć na uwadze, że pozycje poszczególnych regionów zajmowane w sporcie zależą m.in. od liczby młodzieży w wieku szkolnym, liczby klubów sportowych oraz liczby obiektów i urządzeń treningowych. Na ostatnich miejscach w zestawieniu z 2018 roku znalazły się województwa świętokrzyskie (2 598,86 pkt., 1,7% udziału w wynikach krajowych), opolskie (3 419,45 pkt., 2,2%) i podkarpackie (4 987,51 pkt., 3,2%).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności WSS za rok 2018

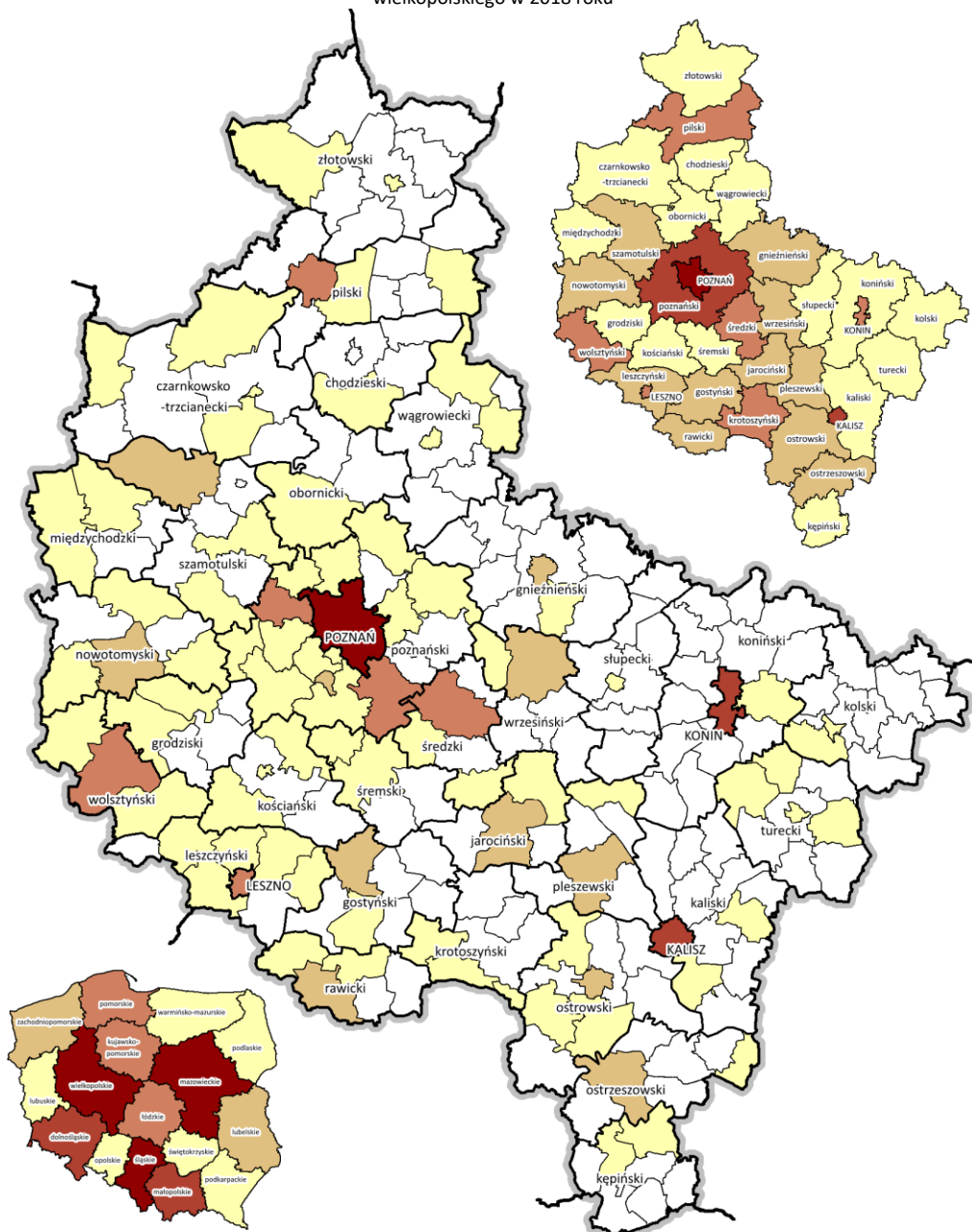
Tab. 30. Dyscypliny sportowe, w których we współzawodnictwie sportowym dzieci i młodzieży Wielkopolska zajęła I, II lub III miejsce w kraju w 2018 roku

I miejsce	II miejsce	III miejsce
kajakarstwo klasyczne	bilard	akrobatyka sportowa
kickboxing	boks	jeździectwo
kolarstwo	judo kobiet	
kreglarstwo	lekkoatletyka	
pływanie synchroniczne	tenis	
sporty motorowe	wioślarstwo	
sumo	zapasy wolne	
szermierka	baseball	
taekwondo olimpijskie	hokej na trawie kobiet	
triathlon	piłka nożna kobiet	
hokej na trawie mężczyzn		
koszykówka kobiet		
piłka siatkowa plażowa kobiet		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Systemu Sportu Młodzieżowego z 2018 roku

Obok klubów sportowych w Wielkopolsce działa również wiele organizacji, które zajmują się rozpowszechnianiem sportu wśród mieszkańców oraz rozbudową zaplecza treningowego i szkoleniowego. Istotnym elementem dla rozwoju sportu są wyspecjalizowane placówki edukacyjne prowadzące szkolenia sportowe w różnych dyscyplinach. Według danych z Systemu Informacji Oświatowej w 2018 roku w Wielkopolsce funkcjonowało 12 szkół mistrzostwa sportowego (podstawowych, gimnazjów, liceów), w których kształciło się ponad 2 600 uczniów, oraz 6 szkół z oddziałami sportowymi.

Ryc. 361. Wskaźnik oceny poziomu sportowego dzieci i młodzieży w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2018 roku

Wskaźnik procentowego udziału w sporcie dzieci i młodzieży w odniesieniu do kraju/województwa (% łącznej liczby punktów w Systemie Sportu Młodzieżowego) w 2018 roku

Gminy (wobec średniej wojewódzkiej)	Powiaty (wobec średniej wojewódzkiej)	Województwa (wobec średniej krajowej)
40 do 45 (1)	40 do 45 (1)	10 do 13 (3)
4 do 6 (2)	5 do 10 (2)	8 do 10 (2)
2 do 4 (6)	2 do 5 (6)	6 do 8 (3)
1 do 2 (11)	1 do 2 (11)	4 do 6 (2)
0 do 1 (73)	0 do 1 (15)	1 do 4 (6)
brak klubów (133)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z działalności WSS za rok 2018

2.6.4. Dziedzictwo kulturowe regionu

Wielkopolska jest najstarszą z historycznych dzielnic Polski, kolebką jej państwowości. Każda epoka pozostawiła na jej terenie liczne ślady. W ostatnich latach, głównie za zasługą funduszy europejskich, w Wielkopolsce rozwijana była infrastruktura kulturalna, związana z zabytkami lub szlakami kulturowymi. W całym województwie znajduje się niespełna 8 tys. zabytków nieruchomości, 680 zabytków archeologicznych oraz 11 pomników historii, co w 2018 roku stanowiło łącznie 10,1% obiektów zabytkowych kraju¹⁵⁸. W 2018 roku do grona nowych pomników historii dołączył zespół pałacowo-parkowy w Dobrzycy (powiat pleszewski). Wiele obiektów na terenie Wielkopolski (40 z 443 obiektów w kraju) zostało uznanych za najciekawsze obiekty krajoznawcze według Kanonu Krajoznawczego Polski¹⁵⁹.

Tab. 31. Obiekty krajoznawcze w Polsce według województw według Kanonu Krajoznawczego Polski ¹⁶⁰

Województwo	Miasta	Parki narodowe	Obiekty			
			zabytki	muzea	inne	ogółem
dolnośląskie	1	2	23	6	8	37
kujawsko-pomorskie	1	-	13	6	3	22
lubelskie	1	2	13	8	9	30
lubuskie	-	1	11	5	4	20
łódzkie	-	-	15	8	8	31
małopolskie	1	5	16	10	13	39
mazowieckie	1	1	13	13	11	37
opolskie	-	-	11	5	2	18
podkarpackie	1	2	12	11	6	29
podlaskie	-	4	7	6	9	22
pomorskie	1	2	5	12	7	24
śląskie	-	-	8	7	8	23
świętokrzyskie	1	1	10	6	8	24
warmińsko-mazurskie	-	-	9	6	11	26
wielkopolskie	1	1	23	14	3	40
zachodniopomorskie	1	2	10	2	9	21
Razem	10	23	199	125	119	443

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Kanonu Krajoznawczego Polski (<https://www.pttk.pl/>)

Elementem ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z bogactwem różnych form krajobrazu oraz zabytkami charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej jest tworzenie parków kulturowych. Obecnie na obszarze województwa wielkopolskiego znajduje się jeden park kulturowy (na 35 w kraju) – Mickiewiczowski Park Kulturowy na terenie gminy Żerków.

Zwiedzanie najbardziej wartościowych obiektów związanych z przeszłością, historią i kulturą danego regionu ułatwiają szlaki kulturowe. Charakterystyczne dla Wielkopolski są następujące szlaki:

- Szlak Piastowski (Ostrów Lednicki – Gniezno – Trzemeszno – Mogilno – Strzelno – Kruszwica – Inowrocław – Biskupin – Gniezno – Giecz) – związany z historią Państwa Polskiego i przemieszczaniem pierwszych Piastów,

¹⁵⁸ <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>

¹⁵⁹ Kanon Krajoznawczy Polski został zrealizowany przez Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze w ramach projektu „Poznajemy Ojczyznę” współfinansowanego ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach rządowego programu „Fundusz Inicjatyw Obywatelskich”. Opracowanie zawiera opisy najważniejszych obiektów krajoznawczych w Polsce. Jego celem była promocja szeroko rozumianego dziedzictwa narodowego i kulturowego, w tym uaktywnienie i integracja środowisk lokalnych. Kanon posiada również funkcję edukacyjną w zakresie nadania należytej rangi kształceniu i wychowaniu regionalnemu, ma służyć lepszemu poznaniu własnej kultury oraz kształtować świadomość obywateli kraju i tzw. „małych ojczyzn”.

¹⁶⁰ Na podstawie załącznika nr 1. do uchwały Prezydium Zarządu Głównego PTTK nr 27/XVII/2013 z 15 maja 2013 roku w sprawie regulaminu Odznaki Krajoznawczej PTTK

- Szlak Cysterski – związany z przemieszczaniem się cystersów w województwie wielkopolskim, obejmuje miejscowości – pozostałości opactw cysterskich, m.in. Owińska, Wągrowiec, Tarnowo Pałuckie, Łęčno, Słupca, Łąd, Pyzdry, Lubiń, Przemęt, Wieluń Zaobrzański, Kaczor, Obra, Gościkowo, Bledzew, Zemsko, Kamionna i Orzeszkowo,
- Szlak Romański o funkcjach kulturowo-oświatowych i religijnych (pielgrzymkowych), związany z powstawaniem polskiej państwowości, obejmuje miejsca i zabytki będące pozostałością monarchii piastowskiej, w tym: kościoły romańskie w Cieszynie, Gieczu, Gnieźnie, Koninie, Ostrowie Lednickim, Poznaniu, Trzemesznie i Tulcach,
- Szlak Św. Jakuba stanowiący historyczną trasę pielgrzymkową z wieloma budowlami sakralnymi (Gniezno – Ostrów Lednicki – Murowana Goślina – Poznań – Żabno – Lubiń – Świąciechowa – Leszno – Wschowa – Głogów – Polkowice – Gromadka – Bolesławiec – Lubań – Zgorzelec – Santiago de Compostella).

Elementem dziedzictwa kulturowego regionu pozostaje również charakterystyczny krajobraz przestrzeni otwartych. W województwie wielkopolskim występuje dominacja krajobrazów równinnych, powiązanych najczęściej z tradycyjnie wysoką kulturą rolną. Urozmaicenie krajobrazu Wielkopolski stanowią historyczne aleje przydrożne, pasy zadrzewień śródpolnych oraz parki dworskie.

Elementami kulturowymi obszarów wiejskich w Wielkopolsce są układy ruralistyczne, tj. historyczne układy przestrzenne wsi (ulicówki, owalnice, wielodrożnice), z tradycyjną zabudową i obiektami sakralnymi, stanowiącymi najczęściej dominanty przestrzenne.

Wielkopolska jest także mozaiką różnych grup etnograficznych, które zachowały w mniejszym lub większym stopniu poczucie własnej odrębności. Kulturę ludową Wielkopolski tworzą najbardziej charakterystyczne grupy, tj. Bambrzy, Biskupianie, Chazacy oraz Krajniacy, Mazurzy Wieleńscy, Olędrzy, Pałuczanie i Tośtoki (w zachodniej Wielkopolsce).

Ciekawą i wartą wyróżnienia inicjatywą (spośród wielu podejmowanych na terenie województwa) jest Sieć Dziedzictwa Kulinarne Wielkopolska. Jest ona częścią Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne¹⁶¹, skupiającej 46 regionów z 13 krajów UE. Idea projektu opiera się na zwiększeniu współpracy pomiędzy małymi producentami lokalnej tradycyjnej żywności oraz na udostępnieniu jej turystom. Lista podmiotów oferujących tradycyjne produkty pochodzące z Wielkopolski jest jedną z najdłuższych wśród województw w Polsce. W sieci funkcjonuje 10 regionów z Polski, współpracujących łącznie z 799 producentami, w tym ze 125 z Wielkopolski (2. miejsce za województwem warmińsko-mazurskim – 136 podmiotów).

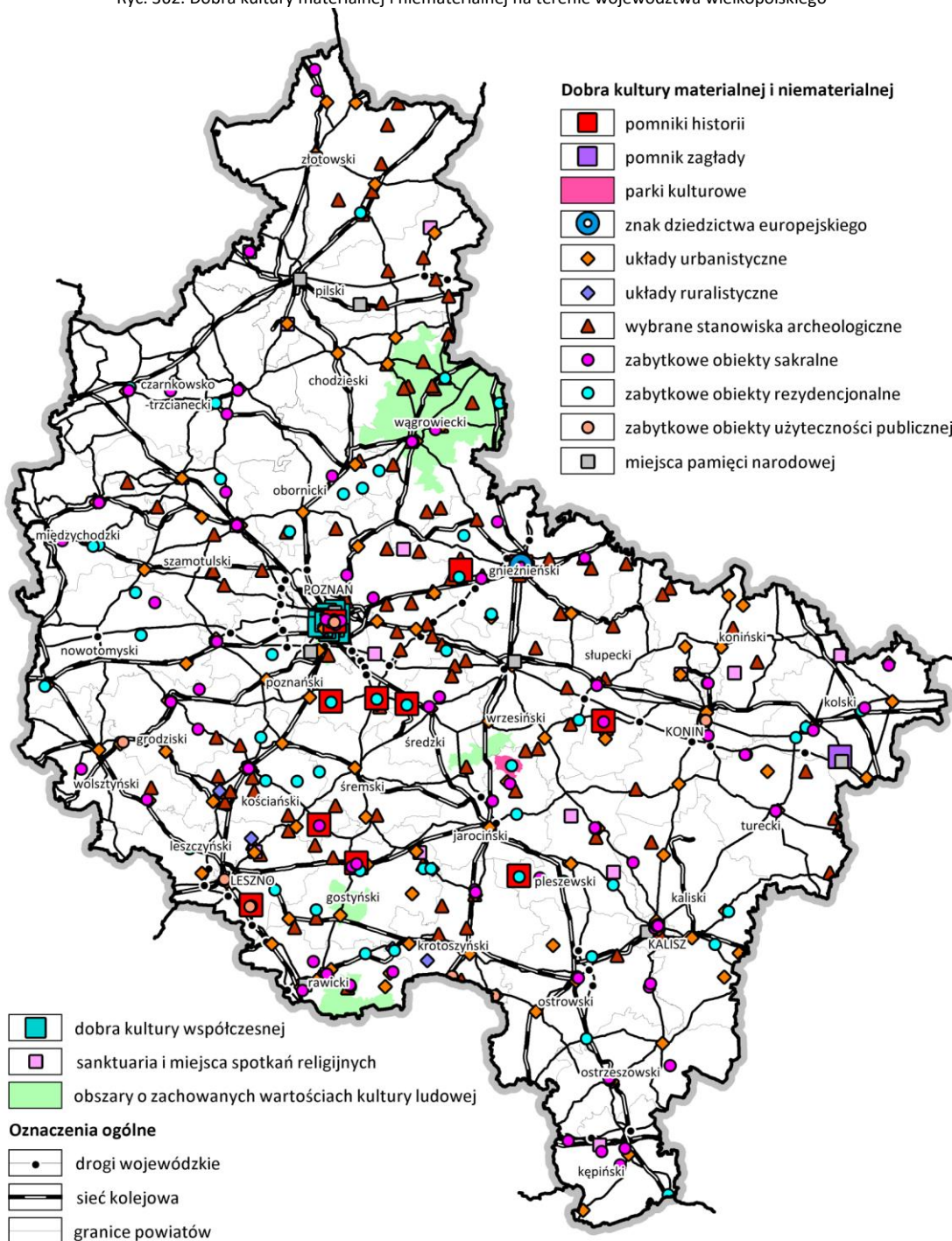
Obok obiektów zabytkowych, krajobraz kulturowy miast (głównie Poznania) uzupełniają dobra kultury współczesnej. W przypadku miasta Poznania, gdzie dóbr tych jest najwięcej, listę obiektów zawiera Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Poznania z 2014 roku (oraz poprzednie dokumenty)¹⁶². Za najbardziej wartościowe i reprezentatywne budynki i zespoły urbanistyczne powstałe w Poznaniu po roku 1945 uznano następujące obiekty: Okrąglak, halę widowiskową Arena, kościół pw. św. Jana Bosko, hotel Mercure (dawny Merkury), centrum handlowe Stary Browar, zespół obiektów straży pożarnej przy ul. Maształarskiej, Dom Weterana, Urząd Skarbowy przy ul. Libelta, Sąd Okręgowy przy Al. K. Marcinkowskiego, Wydział Budownictwa Lądowego Politechniki Poznańskiej, Wydział Nauk Społecznych UAM, Akademię Ekonomiczną (zabudowania dydaktyczne) przy ul. Wojska Polskiego, zespół pl. Wielkopolskiego, zespół mieszkaniowy przy ul. Działowej, Św. Wojciech, zespół mieszkaniowy DBOR przy ul. A. Kosińskiego, J. Prądzyńskiego, zespół pl. Cyryla Ratajskiego, Instytut Obróbki Plastycznej, Wojewódzki Szpital Chorób Płucnych i Gruźlicy wraz z parkiem, Klinikę Psychiatryczną przy ul. Bukowskiej, Szpitalnej, Szkołę Podstawową nr 13 przy al. Niepodległości, AWF (budynek dydaktyczny) przy ul. Królowej Jadwigi. W obowiązującym

¹⁶¹ Na podstawie: <http://www.culinary-heritage.com/> (stan na 4 kwietnia 2019 roku)

¹⁶² Lista została sporządzona na podstawie opracowania pn. Wartości kulturowe miasta Poznania, w którym zidentyfikowano współczesne obiekty wskazane do ochrony, oraz wyboru autorskiego ze Wstępnej listy zespołów i obiektów architektonicznych Poznania typowanych do ochrony jako dobra kultury z lat ok. 1900-1990, przedstawionej jako opracowanie Stowarzyszenia Architektów Polskich.

dokumencie z 2014 roku powyższa lista została uzupełniona o kolejne 22 obiekty w porozumieniu ze Stowarzyszeniem Architektów Polskich, Politechniką Poznańską i Miejskim Konserwatorem Zabytków.

Ryc. 362. Dobra kultury materialnej i niematerialnej na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

2.6.5. Instytucje kultury i wydarzenia o znaczeniu ponadlokalnym

Działalność kulturalną w Wielkopolsce prowadzi wiele różnych podmiotów. Są to m.in. instytucje publiczne, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, związki twórcze, szkoły i uczelnie wyższe, kościoły i związki wyznaniowe, firmy i osoby prywatne.

W Poznaniu działają uczelnie wyższe związane bezpośrednio z sektorem kultury – Uniwersytet Artystyczny oraz Akademia Muzyczna im. Ignacego Jana Paderewskiego, które są głównym elementem szkolnictwa artystycznego w regionie. Według danych z Systemu Informacji Oświatowej w 2018 roku w Wielkopolsce funkcjonowało ponadto 56 szkół muzycznych (w tym 10 niepublicznych) oraz 3 licea plastyczne i niepubliczna artystyczna szkoła policealna, które były zlokalizowane zarówno w Poznaniu, jak i w innych miastach, głównie powiatowych.

Istotnym podmiotem koordynującym politykę kulturalną w regionie jest Samorząd Województwa Wielkopolskiego. Do zadań Samorządu należy przede wszystkim promocja kultury oraz wsparcie i nadzór nad działalnością instytucji kultury oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa narodowego w regionie, a także prowadzenie edukacji kulturalnej, działania na rzecz pielęgnowania polskości oraz rozwoju świadomości narodowej i obywatelskiej w województwie. Wydarzenia kulturalne organizowane przez instytucje wojewódzkie mają często zasięg krajowy, a nawet europejski.

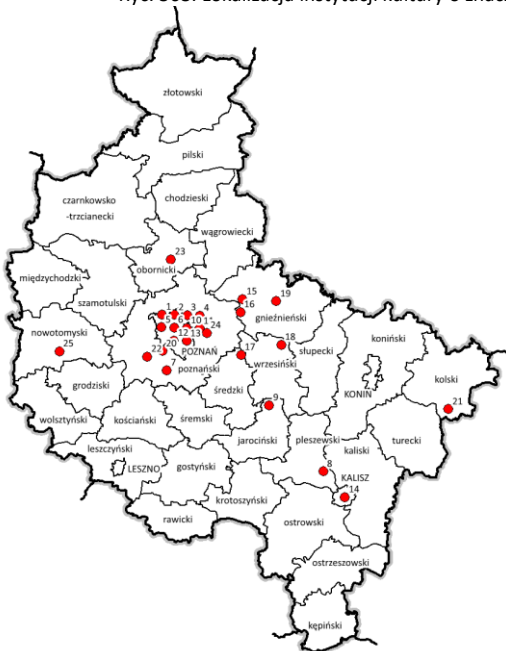
Ponadto w stolicy Wielkopolski zlokalizowanych jest również wiele innych instytucji kultury o znaczeniu ponadlokalnym, takich jak: Muzeum Narodowe, Filharmonia Kaliska, Teatr Muzyczny, Centrum Kultury „Zamek”, Biblioteka Raczyńskich wraz z filiami, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu.

Tab. 32. Instytucje kultury podległe Samorządowi Województwa Wielkopolskiego

Muzea (siedziby główne wraz z oddziałami/galeriami/punktami etnograficznymi)	Instytucje artystyczne	Instytucje upowszechniania kultury
<ul style="list-style-type: none"> • Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy (gm. Łubowo) – Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach (gm. Łubowo) – Rezerwat Archeologiczny – Gród Wczesnopiastowski w Gieczu (gm. Dominowo) – Rezerwat Archeologiczny – Gród w Grzybowie (gm. Września) – Pracownia Archeologiczna Ostrów Radziński (gm. Murowana Goślina) – Punkt Etnograficzny – Wiatrak "holender" w Rogierówku (gm. Rokietnica) • Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie • Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie (m. Luboń) – Muzeum Byłego Niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem (gm. Dąbie) • Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu – Centrum Rysunku i Grafiki im. Tadeusza Kulisiewicza w Kaliszu – Rezerwat Archeologiczny w Kaliszu-Zawodziu – Oddział Literacki - Dworek Marii Dąbrowskiej w Russowie (gm. Żelazków) • Muzeum Okręgowe w Koninie – Skansen Archeologiczny w Mrówkach (gm. Wilczyn) • Muzeum Okręgowe w Lesznie – Galeria Sztuki Muzeum Okręgowego w Lesznie • Muzeum Okręgowe im. Stanisława Staszica w Pile – Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią (gm. Wyrzysk) • Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie (gm. Komorniki) – Muzeum Młynarstwa i Wodnych Urządzeń Przemysłu Wiejskiego w Jaraczu (gm. Rogoźno) – Muzeum Przyrodniczo-Łowieckie w Uzarzewie (gm. Swarzędz) – Skansen i Muzeum Pszczelarstwa im. prof. Ryszarda Kosteckiego w Swarzędzu – Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomysłu – Muzeum Gospodarki Mięsnej w Sielinku (gm. Opalenica) • Muzeum Ziemiaństwa w Dobrzycy - Zespół Pałacowo-Parkowy – Muzeum w Winnej Górze (gm. Środa Wlkp.) • Muzeum w Lewkowie - Zespół Pałacowo-Parkowy (gm. Ostrów Wlkp.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu • Teatr Nowy im. Tadeusza Łomnickiego w Poznaniu • Polski Teatr Tańca (siedziba w Poznaniu) • Teatr im. Aleksandra Fredry w Gnieźnie • Teatr im. Wojciecha Bogusławskiego w Kaliszu • Filharmonia Poznańska im. Tadeusza Szeligowskiego • Orkiestra Kameralna Polskiego Radia Amadeus (siedziba w Poznaniu) 	<ul style="list-style-type: none"> • Centrum Kultury i Sztuki w Kaliszu – Radio Centrum 106.4 FM w Kaliszu – Pałac Książąt Radziwiłłów Dom Pracy Twórczej w Antoninie (gm. Przygodzice) • Centrum Kultury i Sztuki w Koninie – Dom Kultury "Oskard" w Koninie – Galeria "Wieża Ciśnień" w Koninie • Wojewódzka Biblioteka Publiczna i Centrum Animacji Kultury w Poznaniu

Źródło: Opracowanie własne

Ryc. 363. Lokalizacja instytucji kultury o znaczeniu ponadlokalnym w Wielkopolsce w 2018 roku

1. Teatr Wielki im. Stanisława Moniuszki w Poznaniu
2. Teatr Nowy im. Tadeusza Łomnickiego w Poznaniu
3. Polski Teatr Tańca
4. Filharmonia Poznańska im. Tadeusza Szeligowskiego
5. Orkiestra Kameralna Polskiego Radia Amadeus
6. Muzeum Narodowe w Poznaniu oraz jego oddziały
7. Muzeum Pałac w Rogalinie (gm. Mosina)
8. Muzeum Zamek w Gołuchowie
9. Muzeum A. Mickiewicza w Śmiełowie (gm. Żerków)
7. Muzeum archeologiczne w Poznaniu
8. Teatr Muzyczny w Poznaniu
9. Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu
10. Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu
11. Filharmonia Kaliska
12. Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
13. Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach
14. Rezerwat Archeologiczny – Gród Wczesnopiastowski w Gieczu
15. Rezerwat Archeologiczny – Gród w Grzybowie
16. Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie
17. Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie
18. Muzeum Byłego Niemieckiego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem
19. Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie
20. Muzeum Młynarstwa i Wodnych Urządzeń Przemysłu Wiejskiego w Jaraczu
21. Skansen i Muzeum Pszczelarstwa im. prof. Ryszarda Kosteckiego w Swarzędzu
22. Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomyślu

Źródło: Opracowanie własne

W regionie odbywa się szereg imprez kulturalnych o zasięgu krajowym i międzynarodowym, w tym m.in.: Malta Festival Poznań, Short Waves Festival (festiwal krótkiego kina), Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy i Lutniczy im. H. Wieniawskiego w Poznaniu, Kaliskie Spotkania Teatralne – festiwal sztuki aktorskiej, Pyrkon w Poznaniu – festiwal fantastyki, Światowy Festiwal Wikliny i Plecionkarstwa w Nowym Tomyślu, Chopin w barwach jesieni – międzynarodowy festiwal muzyczny w Antoninie, Jazzonalia – festiwal jazzowy w Koninie, Międzynarodowy Festiwal Artystycznych Działań Ulicznych LA STRADA w Kaliszu, Ogólnopolski Konkurs Filmów Amatorskich w Koninie, Festiwal muzyki rockowej w Jarocinie.

2.6.6. Uczestnictwo w kulturze

Wielkopolanie chętnie spędzają swój wolny czas w różnego typu obiektach kulturalnych, których oferta jest bardzo szeroka. Wśród instytucji kultury na terenie województwa wielkopolskiego w 2017 roku znajdowało się 12 teatrów (w tym 6 dramatycznych, 2 muzyczne, 1 operowy i 3 lalkowe) oraz 5 instytucji muzycznych (w tym 2 chóry, 1 filharmonia, 1 orkiestra symfoniczna i kameralna, co łącznie stanowiło 9,2% liczby instytucji w kraju). Pomimo dużej dostępności ww. instytucji, w województwie wielkopolskim odbywało się relatywnie mało przedstawień/koncertów (4 270, co stanowiło 6,5% liczby przedstawień w Polsce), a liczba widzów/słuchaczy również nie była wysoka (670 701 osób, co stanowiło 5,1% liczby widzów/słuchaczy w kraju). Pozytywny jest fakt, że zarówno liczba instytucji, jak i liczba odbiorców przedstawień zwiększa się. Z uwagi na ponadlokalny, a często ponadregionalny charakter wydarzeń teatralnych i muzycznych, odbywających się najczęściej w stolicach województw, liderem w tym zakresie było województwo mazowieckie.

W Wielkopolsce w 2017 roku funkcjonowały 92 muzea, w tym najwięcej (22) w podregionie kaliskim. Liczba muzeów stanowiła 9,7% instytucji w kraju. Obiekty odwiedziło 1 191,5 tys. osób, co w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wyniosło 3 419 osób i uplasowało Wielkopolskę na 14. miejscu wśród województw. Na poziomie kraju zauważalny jest systematyczny wzrost liczby zwiedzających

muzea, natomiast na terenie województwa wielkopolskiego liczba ta jest zmienna, choć od 2009 roku wzrosła. Do województw posiadających na swoim terenie najwięcej muzeów należą mazowieckie (135) i małopolskie (132).

Dostępność kin w regionie nie ulega większym zmianom, na terenie regionu w 2017 roku znajdowały się 44 obiekty stałe (9,0% obiektów w Polsce), najwięcej w Poznaniu (11), podregionie kaliskim (9) i konińskim (9). Z roku na rok kina oferują coraz więcej seansów – w 2017 roku 195 tys., co w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniosło 561 i uplasowało region na 6. miejscu w kraju, powyżej średniej – 541. Uczestnictwo w kulturze, wyrażające się w przypadku kin liczbą widzów na 1 000 ludności, w 2017 roku było największe w województwach: mazowieckim (2 028 osób), pomorskim (1 819 osób) i dolnośląskim (1 758 osób). Wielkopolska zajęła pod tym względem 4. miejsce (1 620 osób), a wartość wskaźnika przekroczyła średnią krajową – 1 476 osób.

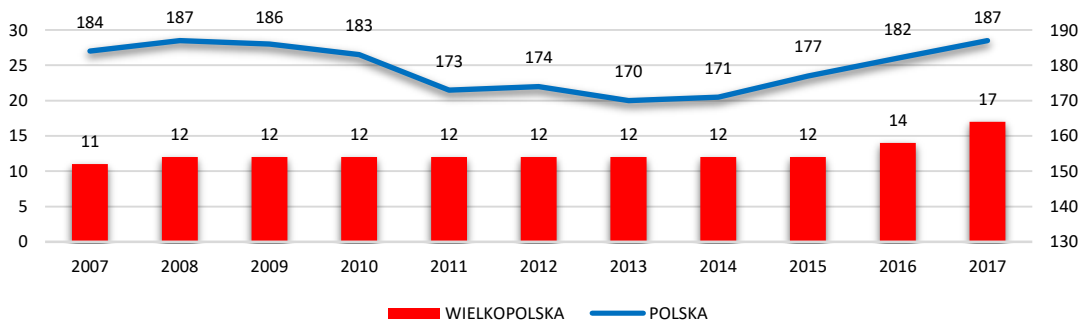
Zarówno w kraju, jak i w regionie sukcesywnie spada liczba bibliotek (w 2007 roku wyniosła 724, a w 2017 roku 676, co stanowiło 8,5% obiektów w Polsce). Jednocześnie maleje liczba czytelników, która w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców w 2017 roku w Wielkopolsce wyniosła 147 osób, tj. mniej niż średnio w kraju – 157 osób. Region znalazł się tym samym na 9. miejscu w kraju. Pozytywnym z kolei jest fakt, iż w regionie wypożyczanych było najwięcej książek w przeliczeniu na 1 czytelnika – 20,1 wobec średniej 17,5. Najwięcej bibliotek, a tym samym czytelników, znajdowało się na terenie podregionu kaliskiego – 161 obiektów, a najmniej w Poznaniu – 41 obiektów.

Województwo wielkopolskie znalazło się na 7. miejscu w kraju pod względem liczby galerii i salonów sztuki (18 obiektów w 2017 roku). Do liderów w tym zakresie należały województwa małopolskie (60) i mazowieckie (56). Liczba wystaw oraz ekspozycji w Wielkopolsce była zmienna, a od kilku lat maleje. W 2017 roku miały miejsce 224 wystawy oraz 224 ekspozycje, a łączna liczba odwiedzających wyniosła 144 tys. osób (3,3% odwiedzających galerie i salony sztuki w Polsce). Wśród podregionów województwa wielkopolskiego wyróżniało się miasto Poznań (7 galerii) oraz podregion kaliski (4 galerie), gdzie liczba odwiedzających wyniosła odpowiednio 60,3 tys. osób oraz 53,1 tys. osób.

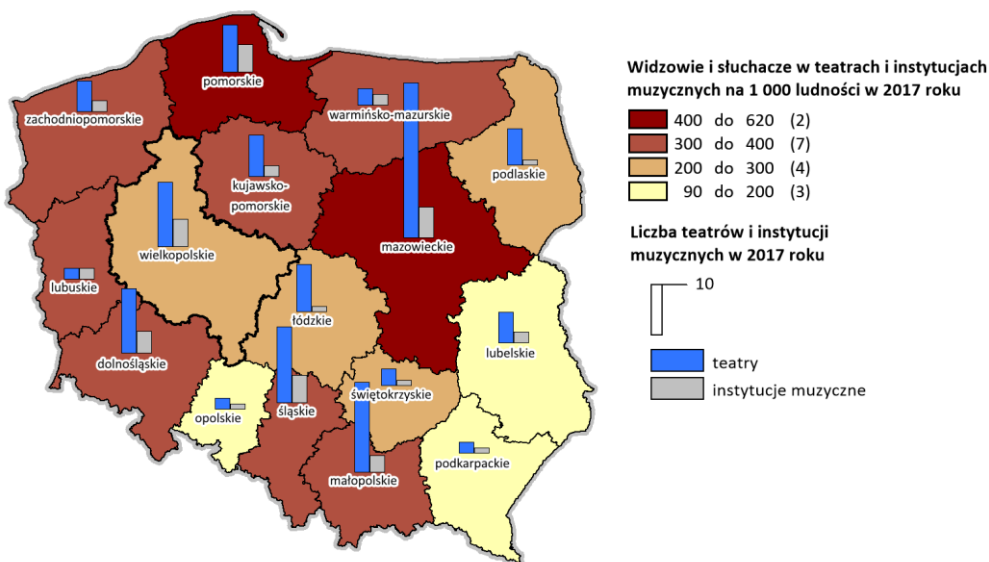
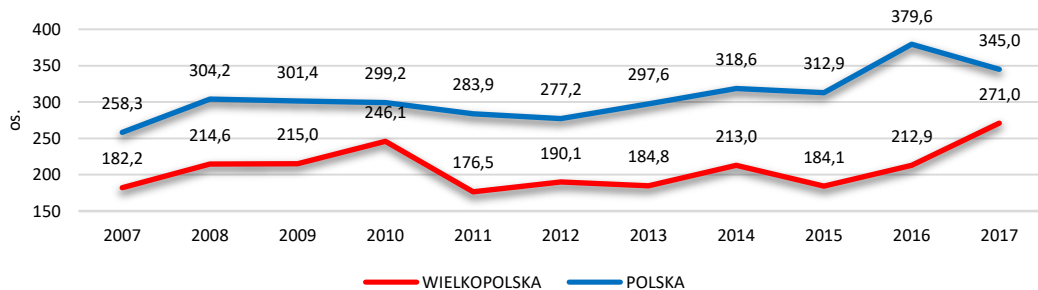
Podczas gdy w Polsce obserwowany był wzrost liczby lokalnych ośrodków kultury (centrów, domów kultury, klubów, świetlic), w województwie wielkopolskim liczba ta zmalała z 433 do 313 obiektów w latach 2007-2017. Liczba organizowanych corocznie imprez przez ww. ośrodki była zmienna, ale generalnie wzrastała, podobnie jak liczba ich uczestników. W latach 2007-2017 zanotowano wzrost liczby imprez o 14,1% w kraju (239,7 tys. w 2017 roku) oraz o 14,8% w Wielkopolsce (18,5 tys. w 2017 roku) oraz wzrost liczby uczestników o 8,1% w kraju (36 321,5 tys. osób w 2017 roku) i o 5,0% w Wielkopolsce (3 227,7 tys. osób w 2017 roku). Ten sam trend widoczny był w przypadku imprez masowych. Od 2013 roku liczba imprez wzrosła o 20,0% na terenie całego kraju i wyniosła 6 876, natomiast w Wielkopolsce wzrost ten był znacznie większy – o 63,5% (698 imprez w 2017 roku). Z kolei w przypadku liczby uczestników region w latach 2013-2017 zanotował wzrost o 5,2% (2 121,1 tys. osób w 2017 roku), przy czym średnio w kraju wyniósł on 24,0% (26 201,3 tys. osób).

W ramach działalności centrów, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w Wielkopolsce w 2017 roku funkcjonowało 1 456 grup artystycznych oraz 2 205 kół, klubów i sekcji. Liczba grup artystycznych ulegała wahaniom, a od 2007 roku zmniejszyła się o 6,0%, z kolei liczba kół, klubów i sekcji wzrastała dynamicznie – w 2017 roku zanotowano wzrost o 175,3% w stosunku do roku 2007. Trendy w tym zakresie identyfikowane na terenie regionu są zbliżone do trendów ogólnopolskich. Największą popularność w Wielkopolsce lokalne ośrodki kultury posiadały w podregionach konińskim i poznańskim, gdzie liczba grup artystycznych oraz liczba kół, klubów i sekcji były najwyższe – odpowiednio 326 i 249 grup oraz 530 i 413 kół, klubów, sekcji.

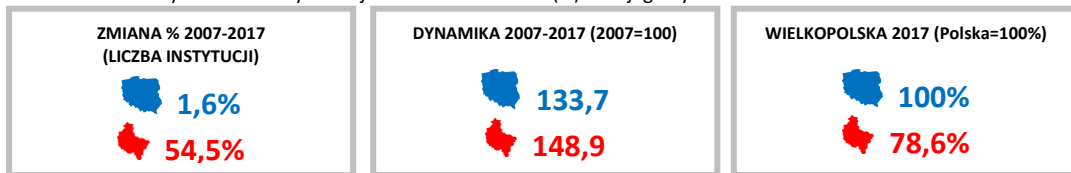
Ryc. 364. Liczba teatrów i instytucji muzycznych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 365. Liczba widzów/słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych na 1 000 mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

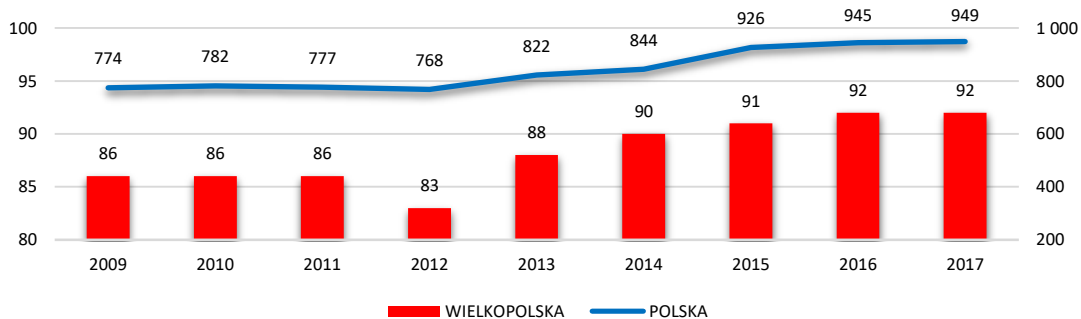

Ryc. 366. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

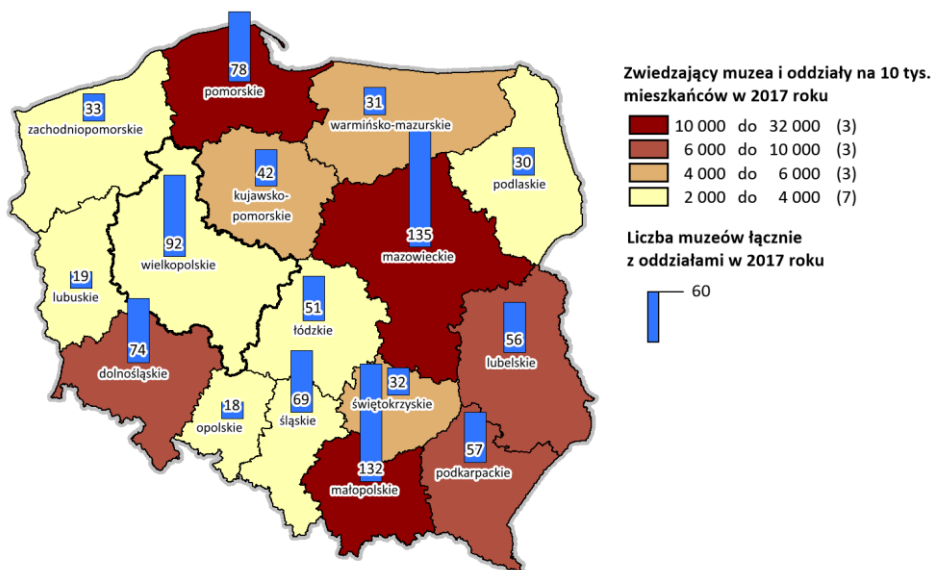
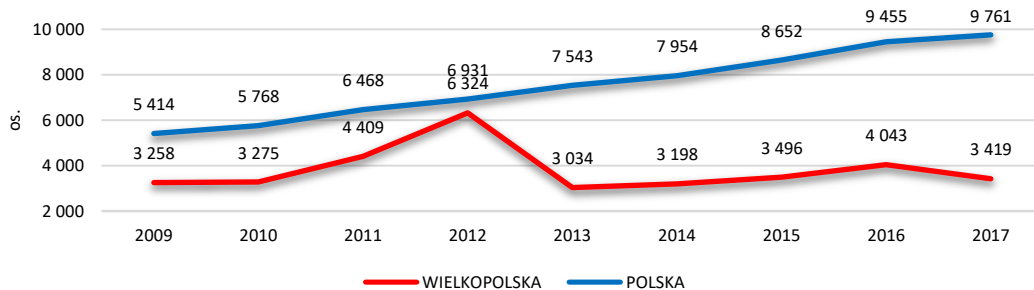

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

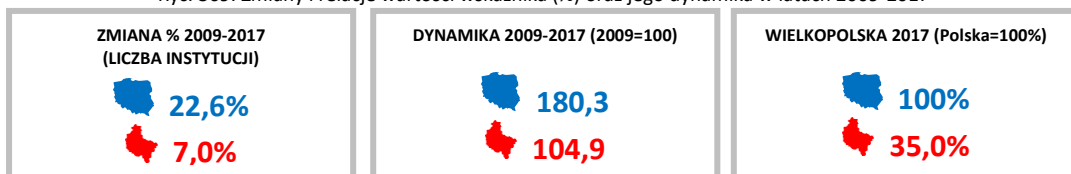
Ryc. 367. Liczba muzeów z oddziałami w Wielkopolsce i Polsce w latach 2009-2017

Ryc. 368. Liczba zwiedzających muzea i oddziały na 1 000 mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2009-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

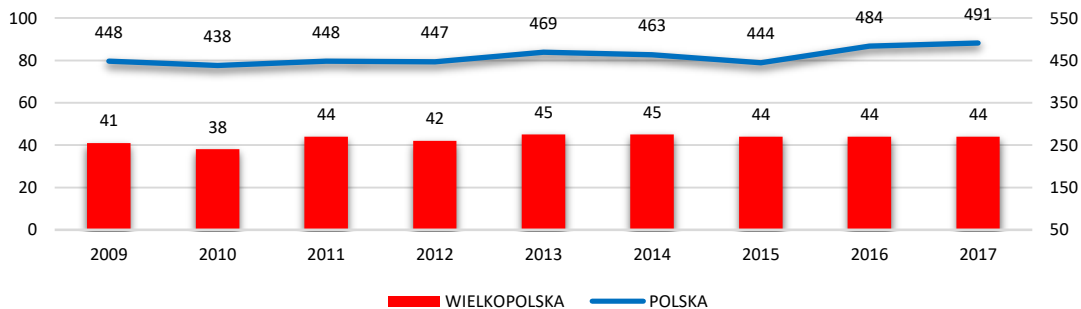

Ryc. 369. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2009-2017

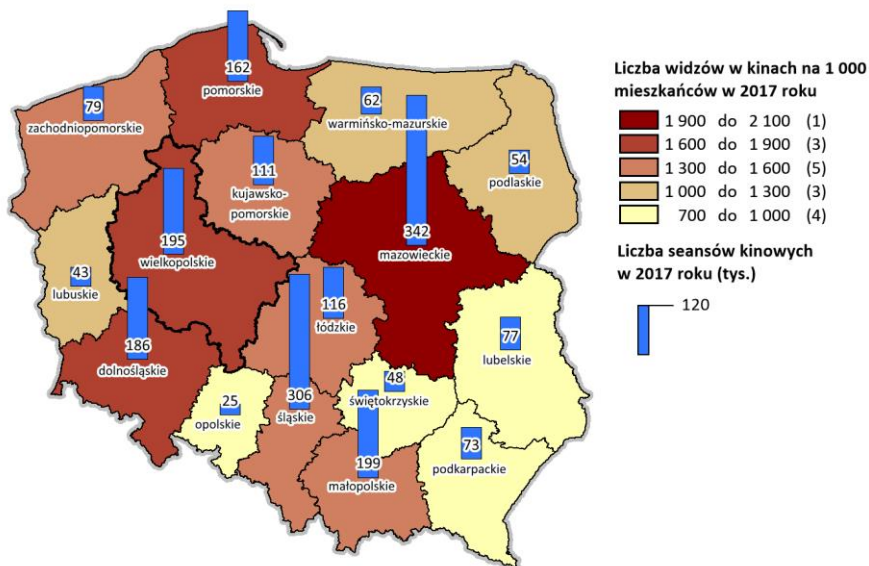
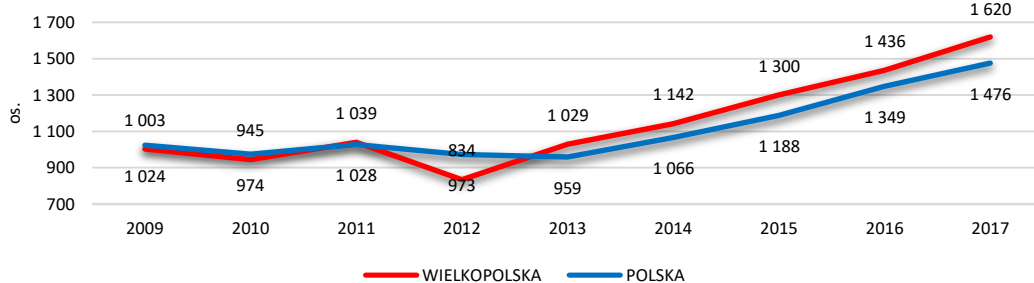

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

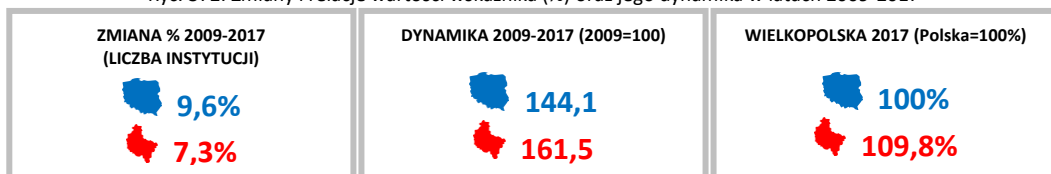
Ryc. 370. Liczba kin w Wielkopolsce i Polsce w latach 2009-2017

Ryc. 371. Liczba widzów w kinach na 1 000 mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2009-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

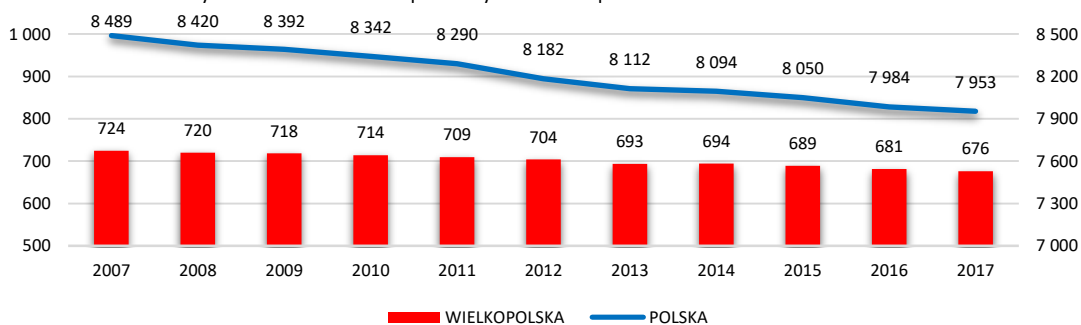

Ryc. 372. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2009-2017

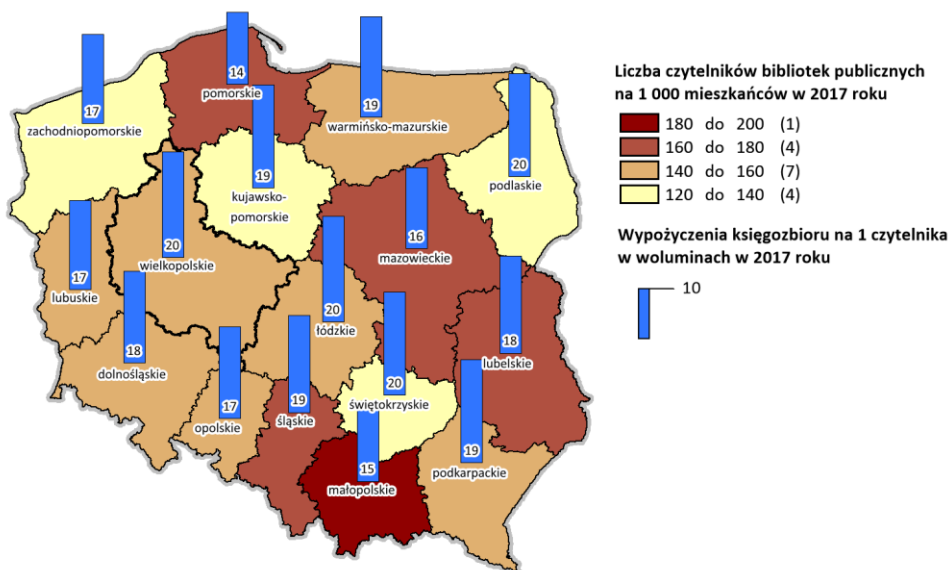
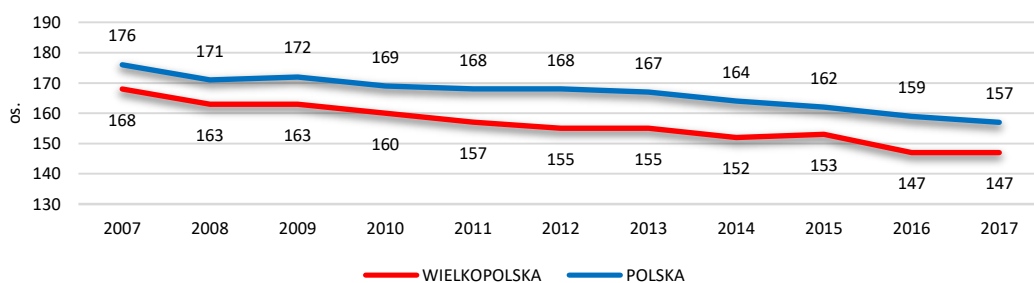

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

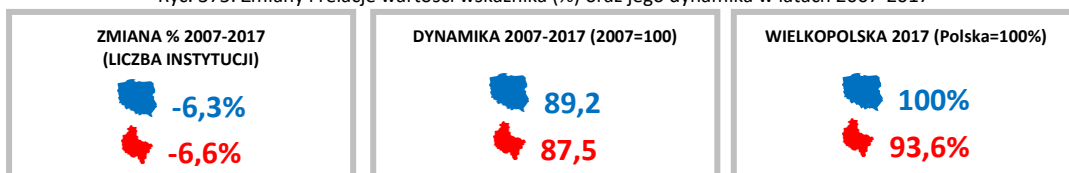
Ryc. 373. Liczba bibliotek publicznych w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017

Ryc. 374. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1 000 mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

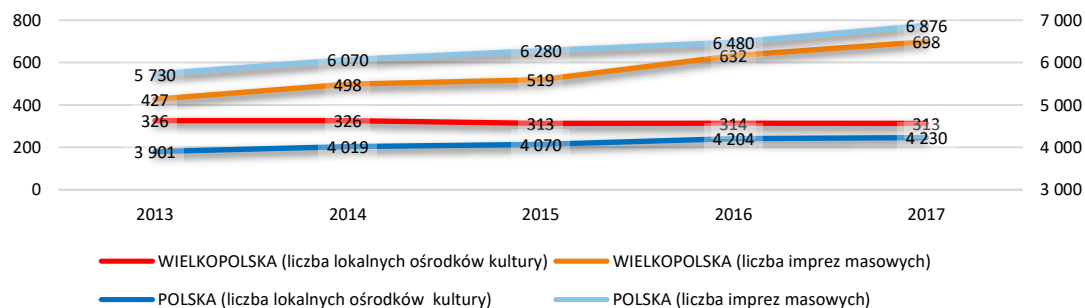

Ryc. 375. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

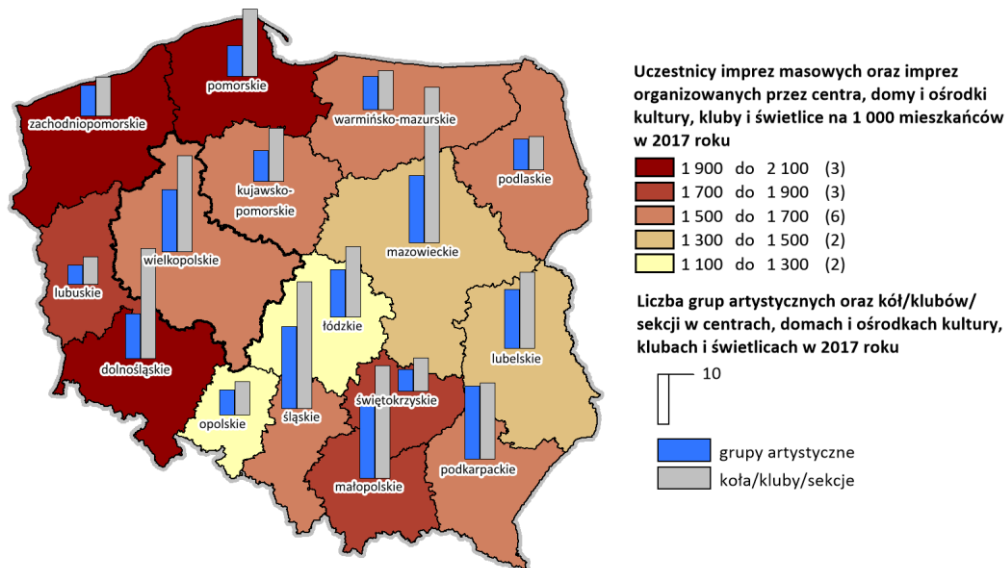
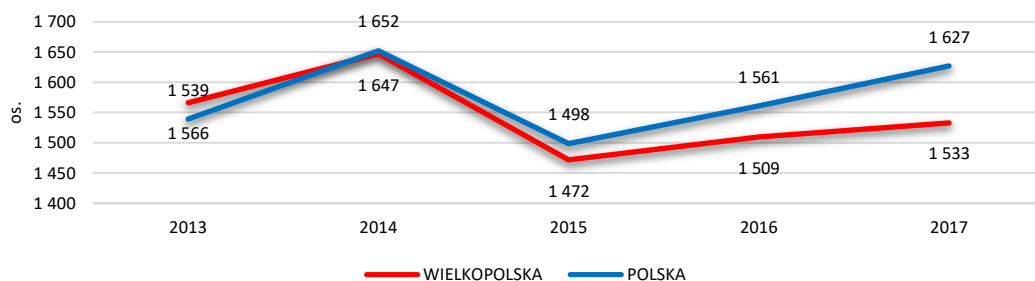

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

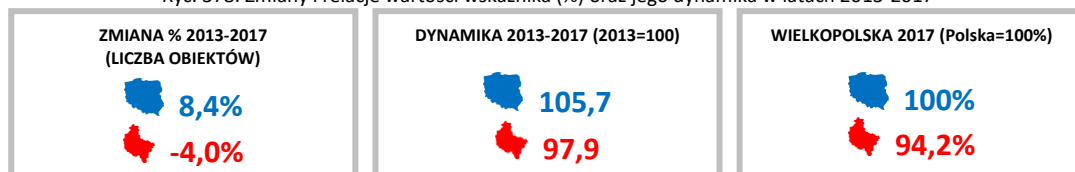
Ryc. 376. Liczba imprez masowych oraz liczba centrów, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic w Wielkopolsce i Polsce w latach 2013-2017

Ryc. 377. Liczba uczestników imprez masowych oraz imprez organizowanych przez centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na 1 000 mieszkańców w Wielkopolsce i Polsce w latach 2013-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (os.)

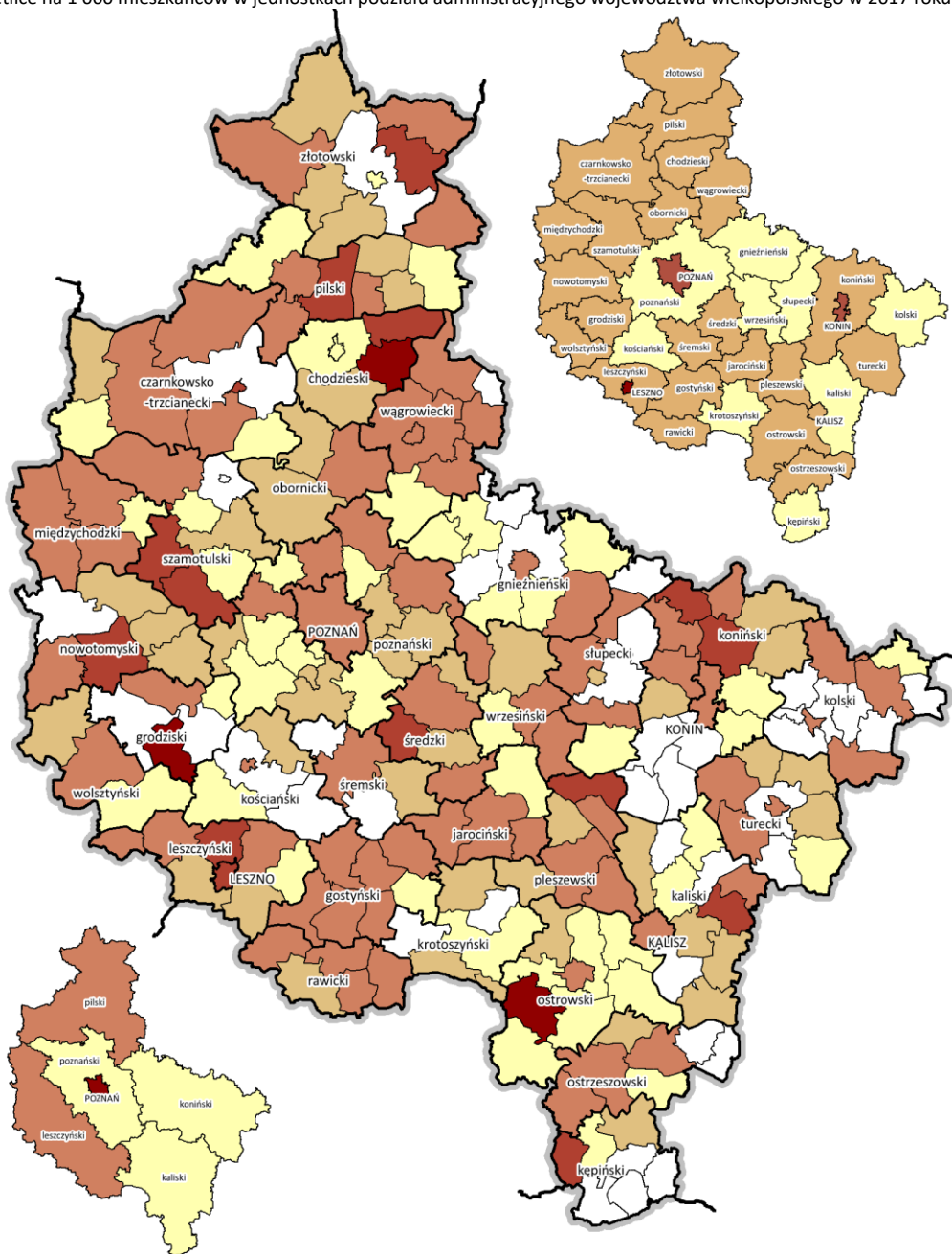

Ryc. 378. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2013-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 379. Liczba uczestników imprez masowych oraz imprez organizowanych przez centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na 1 000 mieszkańców w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (os.)

Liczba uczestników imprez masowych oraz imprez organizowanych przez centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice na 1 000 mieszkańców w 2017 roku

Gminy	Powiaty	Podregiony
5 000 do 7 500 (3)	3 000 do 5 000 (1)	2 000 do 2 700 (1)
3 000 do 5 000 (15)	2 000 do 3 000 (2)	1 500 do 2 000 (2)
1 000 do 3 000 (75)	1 000 do 2 000 (23)	1 100 do 1 500 (3)
500 do 1 000 (47)	400 do 1 000 (9)	
80 do 500 (45)		
brak imprez (41)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Podsumowanie:

- Atrakcyjność turystyczna Wielkopolski nie należy do najwyższych w kraju, a głównym celem podróży turystycznych w Wielkopolsce jest miasto Poznań. Region jest pod tym względem stereotypowo postrzegany jako tranzytowy. Dostępne zasoby przyrodnicze, kulturowe i walory Wielkopolski warunkują rozwój określonych kierunków rozwoju turystyki w regionie. Szansą na zwiększenie przyjazdów turystów, w tym zagranicznych, jest promocja miejsc w Wielkopolsce, które mogą stanowić niszowe produkty turystyczne, oparte na unikatowych w skali międzynarodowej atrakcjach, np. szczególnym rodzajem turystyki obserwowanym na obszarze województwa jest turystyka kolejowa.
- Generalnie w regionie obserwowany jest wzrost ruchu turystycznego i liczby udzielanych noclegów, co jest zjawiskiem pozytywnym. Wzrost popularności obserwowany był m.in. w ofercie agroturystycznej regionu, w tym głównie wśród turystów z zagranicy.
- Potencjałem do wykorzystania jest rozwój turystyki biznesowo-konferencyjnej, a także pobyt w turystycznych obiektach noclegowych o wyższym standardzie (hotele), a stanowiących najczęściej wybierany rodzaj obiektu noclegowego. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej, a także biznesowej i gospodarczej możliwy jest poprzez dalszy rozwój Portu Lotniczego Poznań-Ławica oraz zapewnienie jego dostępności.
- Wielkopolskę charakteryzuje niski stopień wykorzystania dostępnych miejsc noclegowych, przy ich stosunkowo dużej podaży, co sugeruje konieczność większej racjonalizacji potencjalnych inwestycji. Kierunkiem rozwoju obiektów noclegowych może być podnoszenie standardu i komfortu turystów oraz ich wyposażenie.
- Pozytywnym zjawiskiem jest systematyczny wzrost liczby klubów sportowych oraz liczby osób trenujących. Wysoka jakość systemu szkoleń sportowych skutkuje licznymi osiągnięciami sportowców z Wielkopolski.
- Region charakteryzuje duża różnorodność i wartość dziedzictwa kulturowego oraz bogactwo obiektów zabytkowych i obszarów cennych kulturowo.
- Pomimo szerokiego zakresu instytucjonalnej działalności kulturalnej oraz wysokiej rangi wydarzeń kulturalnych w regionie, uczestnictwo mieszkańców w kulturze nie jest wysokie.

2.7. Społeczeństwo informacyjne

Współcześnie dostępne rozwiązania technologiczne stwarzają coraz więcej możliwości szybkiego i łatwego kontaktu oraz dostępu do zasobów wiedzy i informacji. Obecny rozwój cyfrowych kanałów informacji coraz silniej oddziałuje na liczne aspekty życia codziennego, stając się istotnym czynnikiem wpływającym na poziom i jakość życia ludności oraz funkcjonowanie przedsiębiorstw. Nowoczesne technologie odgrywają ważną rolę w sferze gospodarki, obserwuje się ich wzrastającą rolę dla rozwoju innowacyjnej i konkurencyjnej przedsiębiorczości. Rynek telekomunikacyjny ulega aktualnie dynamicznym zmianom, na co wpływ mają zarówno nowe rozwiązania technologiczne, zmiany przepisów prawa, jak i możliwości finansowania inwestycji i przedsięwzięć. Technologie informacyjne i komunikacyjne (w skrócie ICT, ang. *information and communication technologies*), to technologie przetwarzania, gromadzenia i przesyłania informacji w formie elektronicznej, a stopień ich wykorzystania jest wyznacznikiem poziomu rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

2.7.1. Trendy ogólnopolskie i regionalne

Na terenie kraju widoczne są określone trendy w zakresie różnych aspektów rozwoju ICT mających znaczenie w procesie kształtowania się społeczeństwa informacyjnego¹⁶³:

- W porównaniu z innymi krajami UE nasycenie usługami Internetu stacjonarnego w Polsce było najniższe. Penetracja Internetem stacjonarnym kształtowała się na poziomie ponad 18% w 2017 roku, a średnia europejska w przypadku tych usług wyniosła 34%;
- Polska pozostaje jednym z liderów rynku mobilnego w Europie. Nasycenie usługami Internetu mobilnego kształtowało się na poziomie 144% w 2017 roku, czyli o około 54 p.p. więcej niż średnia europejska. Wynik ten dał Polsce 2. miejsce w Europie (za Finlandią – penetracja na poziomie 146%). Wśród technologii mobilnych stale najbardziej popularną jest technologia LTE;
- W ramach inwentaryzacji infrastruktury telekomunikacyjnej za rok 2017 zobowiązane do tego podmioty sprawozdały w Polsce 361 655 węzłów własnych, co stanowiło wzrost o ponad 30 tys. (9,2%) w stosunku do poprzedniego roku. Wzrost na terenie województwa wielkopolskiego był większy niż średnio w kraju i wyniósł 11,0%, a liczba węzłów stanowiła 7,4% węzłów ogółem (26 905 węzłów w 2017 roku). Region nie wyróżniał się pod względem gęstości węzłów dostępowych, a wartość wskaźnika (0,90/1 km²) kształtowała się poniżej średniej krajowej (1,16/1 km²). Ponad połowa węzłów w kraju zlokalizowana była w miastach o liczbie mieszkańców ponad 50 tys., a co czwarty węzeł znajdował się na obszarach wiejskich;
- Liczba węzłów światłowodowych w latach 2016-2017 wzrosła w Polsce o 34 tys. (21,8%) do poziomu 188 390. Udział województwa wielkopolskiego w liczbie węzłów ogółem wyniósł 6,4%. Przyrost liczby węzłów był mniejszy niż przeciętnie w kraju – 16,5% (o 1 709), a łączna liczba osiągnęła 12 048. W Polsce, średnio, co drugi węzeł wyposażony był w interfejsy światłowodowe, w Wielkopolsce wskaźnik ten był nieznacznie wyższy;
- Z roku na rok w Polsce maleje udział łączy o niskich przepustowościach poniżej 30 Mb/s. Największy spadek widoczny był w przypadku prędkości poniżej 2 Mb/s (mniej o 37% w stosunku do roku 2016) oraz od 2 Mb/s do 10 Mb/s (mniej o 21%). Zdecydowanie najbardziej dynamicznie wzrasta udział łączy o przepływności ponad 100 Mb/s. W porównaniu do 2016 roku udział takich łączy w 2017 roku był o 10 p.p. wyższy i wyniósł w kraju 27,1%;

¹⁶³ Opracowano na podstawie: Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 r., Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa, 2018 r.

Tab. 33. Węzły telekomunikacyjne z podziałem na medium w Polsce według województw w 2017 roku

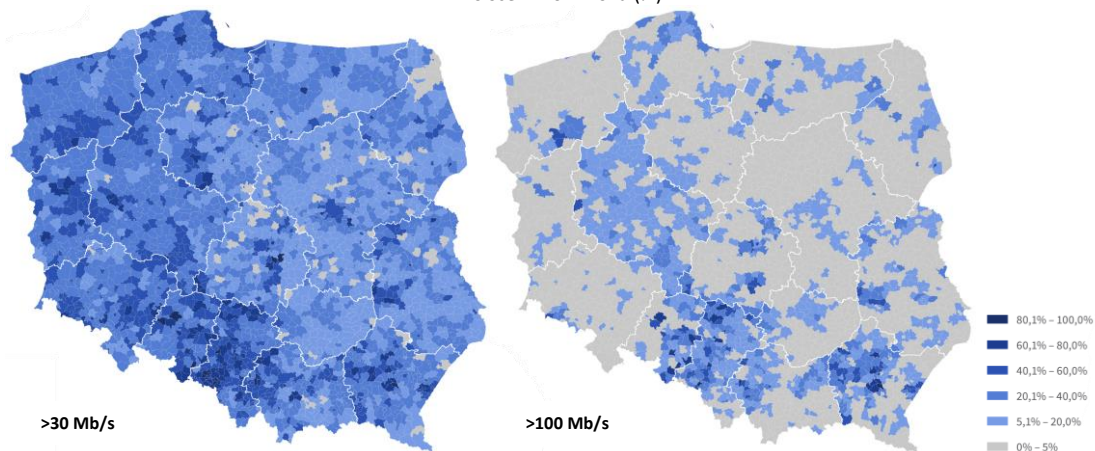
Województwo	Liczba węzłów	Gęstość węzłów (liczba/km ²)	Liczba węzłów światłowodowych	Liczba węzłów kablowych	Liczba węzłów radiowych
śląskie	60 517	4,91	32 577	34 649	10 414
małopolskie	42 024	2,77	22 010	20 909	11 086
dolnośląskie	29 289	1,47	14 937	20 560	7 190
opolskie	13 861	1,47	3 613	11 944	2 088
mazowieckie	45 597	1,28	29 585	28 538	8 198
podkarpackie	19 794	1,11	9 128	8 195	8 482
pomorskie	19 941	1,09	10 404	13 101	5 805
podlaskie	18 467	0,91	13 323	9 366	2 820
wielkopolskie	26 905	0,90	12 048	16 175	8 471
łódzkie	15 267	0,84	7 972	8 976	5 163
zachodniopomorskie	17 713	0,77	6 903	13 604	4 421
kujawsko-pomorskie	13 558	0,75	6 096	9 764	4 491
lubelskie	18 288	0,73	10 174	7 519	6 511
świętokrzyskie	6 952	0,59	3 362	3 523	2 806
lubuskie	6 175	0,44	2 741	3 992	2 237
warmińsko-mazurskie	7 307	0,30	3 517	5 075	2 567
Polska	361 655	1,16	188 390	215 890	92 750

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 roku, UKE, Warszawa, 2018 r.

- Sieci mobilne w Polsce stale się rozwijają uzyskując coraz lepsze parametry, a zasięgiem obejmując coraz większą liczbę ludności. W 2017 roku kraj pokryty był w 100% siecią 3G i w 99,9% siecią 4G/LTE;
- W 2017 roku utrzymany został trend spadkowy w odniesieniu do usług telefonii stacjonarnej. Był on widoczny zarówno w odniesieniu do przychodów operatorów, jak i liczby użytkowników;
- Średnia penetracja lokalowa¹⁶⁴ zasięgami Internetu stacjonarnego o przepustowości minimum 30 Mb/s wynosiła w Polsce około 67% i wzrosła w stosunku do roku ubiegłego o 1 p.p. Najwyższą penetracją charakteryzowało się niezmiennie województwo śląskie (niemal 84%), zaś najniższą świętokrzyskie (42%). Penetracja była większa w Polsce Zachodniej, w tym na obszarze województwa wielkopolskiego. Na terenie wielu gmin regionu ponad 80% lokali mieszkalnych było wyposażonych w dostęp do Internetu;
- Dostęp do usług o najwyższych, wynoszących co najmniej 100 Mb/s, prędkościach miała nieco ponad połowa wszystkich gospodarstw domowych (lokali mieszkalnych) – głównie w dużych miastach. Pod tym względem w najlepszej sytuacji znaleźli się mieszkańcy województwa śląskiego (68%), a najgorzej sytuacja wyglądała w województwie świętokrzyskim (mniej niż 27%). Na tle województw pozytywnie wyróżniała się Wielkopolska z dużą liczbą gmin, w których poziom penetracji wynosił powyżej 20% i 40%;
- Dostępu do Internetu (o charakterze mobilnym) pozbawionych było 2 837 miejscowości w Polsce. W kraju ich liczba zmniejszyła się o 243 w stosunku do roku 2016;
- Wyraźne zagęszczenie linii światłowodowych związane jest z obszarami silnie zurbanizowanymi (konurbacja Śląska, Trójmiasto, Warszawa, Poznań, Wrocław itd.) oraz z połączeniami między głównymi ośrodkami miejskimi wzdłuż międzyregionalnych szlaków komunikacyjnych.

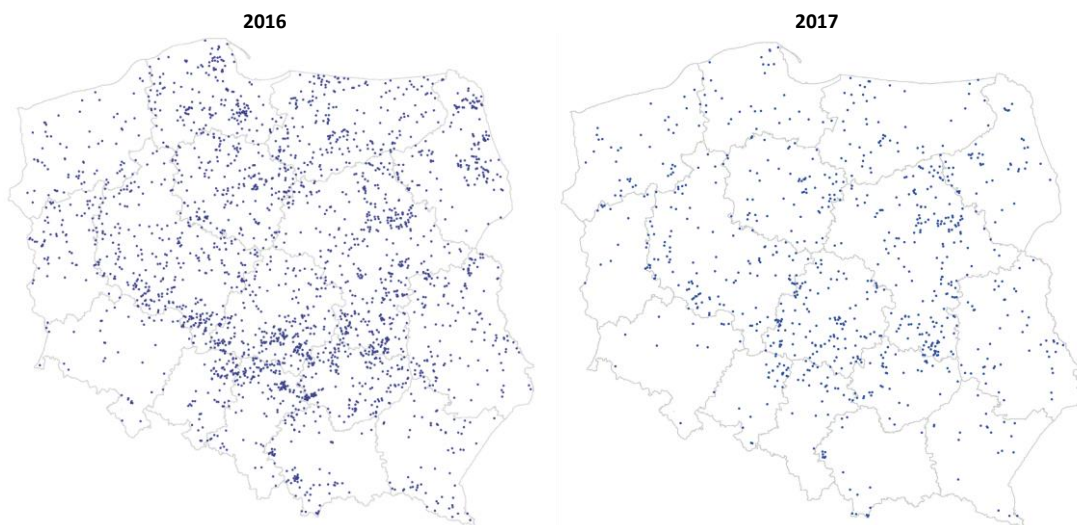
¹⁶⁴ Wskaźnik penetracji lokalowej – stosunek liczby lokali mieszkalnych w budynkach będących w zasięgu sieci o określonych parametrach (budynek, w którym operatorzy deklarują możliwość świadczenia danych usług) do ogólnej liczby lokali mieszkalnych na analizowanym obszarze.

Ryc. 380. Penetracja lokalowa zasięgami Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 30 Mb/s oraz 100 Mb/s w Polsce w 2017 roku (%)

Źródło: Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 roku, UKE, Warszawa, 2018 r.

Ryc. 381. Miejscowości bez dostępu do Internetu w Polsce w latach 2016 i 2017

Źródło: Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 roku, UKE, Warszawa, 2018 r.

2.7.2. Wykorzystywanie komputerów i Internetu przez gospodarstwa domowe¹⁶⁵

W kraju i regionie obserwuje się stale wzrastający odsetek gospodarstw domowych wyposażonych w komputer osobisty oraz komputer z dostępem do Internetu. W 2018 roku w Wielkopolsce przynajmniej jeden komputer w domu posiadało 85,5% gospodarstw domowych, tj. więcej niż średnio w kraju (82,7%). Region znalazł się pod tym względem na 2. miejscu w Polsce razem z województwem pomorskim (za województwem mazowieckim). Biorąc pod uwagę odsetek gospodarstw domowych posiadających dostęp do Internetu w domu województwo wielkopolskie

¹⁶⁵ Opracowano na podstawie: Raport o stanie rynku telekomunikacyjnego w Polsce w 2017 roku, Urząd Komunikacji Elektronicznej, Warszawa, 2018 r.; oraz danych BDL GUS

przodowało wśród innych regionów – Internet posiadało 88,1% gospodarstw domowych, a średnio w kraju było to 84,2% gospodarstw. Wartość wskaźnika w regionie była porównywalna do poziomu dostępności Internetu w UE¹⁶⁶, gdzie w 2017 roku odsetek gospodarstw mających dostęp do Internetu wyniósł około 87%.

Wzrostowi poziomu cyfryzacji społeczeństwa towarzyszy równoległy rozwój zaawansowanych usług teleinformatycznych, takich jak Internet szerokopasmowy, stanowiący podstawę do szybkiego i pełnego wykorzystywania zasobów sieci. W kraju i regionie obserwuje się stale zwiększającą się liczbę gospodarstw domowych z dostępem do tej technologii. W 2018 roku w Polsce 79,3% gospodarstw domowych miało w domu szerokopasmowy dostęp do Internetu, co oznaczało wzrost wskaźnika o 1,7 p.p. w stosunku do roku poprzedniego, a w porównaniu z 2014 rokiem o 8,2 p.p. We wszystkich regionach Polski o wysokim stopniu zurbanizowania odsetek gospodarstw domowych posiadających szerokopasmowe łącza internetowe w domu przekraczał 81% (najwyższy był w Polsce Zachodniej – 83,6%). Najmniejszy udział gospodarstw domowych wyposażonych w szerokopasmowy dostęp do Internetu odnotowano na terenach o niskim stopniu urbanizacji w Polsce Wschodniej – 74,2%. Wartości wskaźników w województwach Polski Zachodniej były najbardziej zbliżone do średniej w UE¹⁶⁷, która w 2017 roku wyniosła około 85%.

Według dostępnych badań GUS poziom dostępności do Internetu (także Internetu szerokopasmowego) w domu w Polsce był zróżnicowany. Podobnie jak w przypadku posiadania komputera, zdecydowanie częściej dostęp do niego w domu posiadały gospodarstwa domowe z dziećmi niż bez nich. Odsetek ten był również nieco wyższy w miastach dużych niż średnich i na wsi (choć dysproporcje w wartości wskaźników w tych kategoriach zmniejszają się), a także na obszarze Polski Centralnej w porównaniu z pozostałymi regionami. Najczęstszą przyczyną braku stałego dostępu do sieci był brak potrzeby jego posiadania.

Największy odsetek regularnych użytkowników Internetu odnotowano wśród uczniów i studentów, osób pracujących na własny rachunek, osób z wyższym wykształceniem, a także mieszkańców dużych miast oraz Polski Centralnej. Wartość odsetka nie zmieniała się z kolei w grupach osób bezrobotnych, emerytów i innych osób biernych zawodowo.

W przypadku ogólnych umiejętności cyfrowych (w populacji osób w wieku 16-74 lata korzystających z Internetu) największą grupę stanowiły osoby, które posiadały niski poziom takich umiejętności (30,8%). Osoby posiadające podstawowe ogólne umiejętności cyfrowe oraz osoby z ponadpodstawowym ich poziomem stanowiły mniejszą część tej populacji (odpowiednio 24,1% i 21,8%).

Uwzględniając cele korzystania z Internetu, w Polsce w 2018 roku najbardziej popularne było wyszukiwanie informacji o towarach i usługach (82,5% korzystających) oraz używanie poczty elektronicznej (78,2%), a także: korzystanie z serwisów społecznościowych (64,3%), korzystanie z usług bankowych (56,8%) i telefonowanie przez Internet (44,0%).

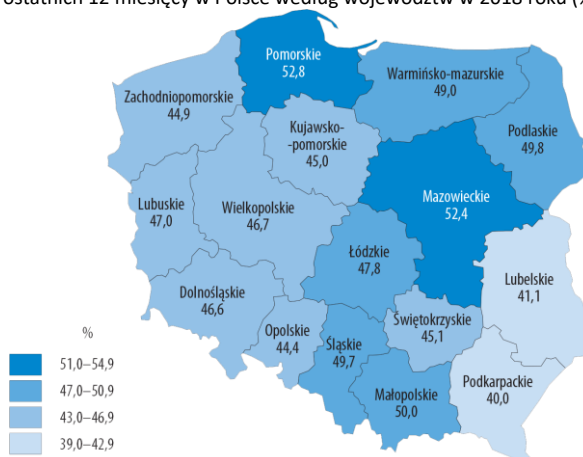
W 2018 roku 47,8% badanej populacji w Polsce dokonywało zakupów przez Internet (w ciągu ostatnich 12 miesięcy). W latach 2014-2018 systematycznie wzrastał odsetek osób zamawiających lub kupujących w sieci, który w okresie tym zwiększył się o 13,6 p.p. W województwie wielkopolskim wartość wskaźnika była nieznacznie niższa od średniej w kraju (46,7%), dominowały województwa pomorskie (52,8%) i mazowieckie (52,4%), a najniższą wartość osiągnęły województwa: podkarpackie (40,0%) i lubelskie (41,1%).

W 2018 roku w Polsce z urządzeń przenośnych w celu łączenia się z Internetem poza domem lub miejscem pracy korzystało 48,6% osób w wieku 16-74 lata. Wśród województw największy odsetek wystąpił w województwach mazowieckim, pomorskim i śląskim, a najmniejszy w podkarpackim, świętokrzyskim i opolskim. Wielkopolskę charakteryzowała średnia wartość wskaźnika – 47,7% gospodarstw domowych, ale niższa od średniej krajowej.

¹⁶⁶ Dane Eurostat.

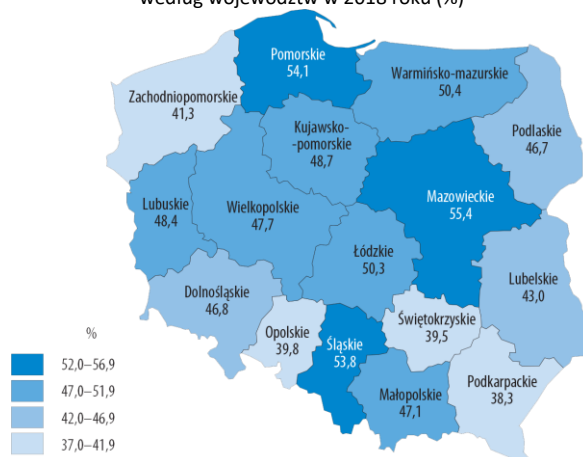
¹⁶⁷ Dane Eurostat.

Ryc. 382. Odsetek osób zamawiających lub kupujących przez Internet towary lub usługi do użytku prywatnego w ciągu ostatnich 12 miesięcy w Polsce według województw w 2018 roku (%)

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

Ryc. 383. Odsetek osób łączących się z Internetem poza domem lub miejscem pracy poprzez urządzenia przenośne w Polsce według województw w 2018 roku (%)

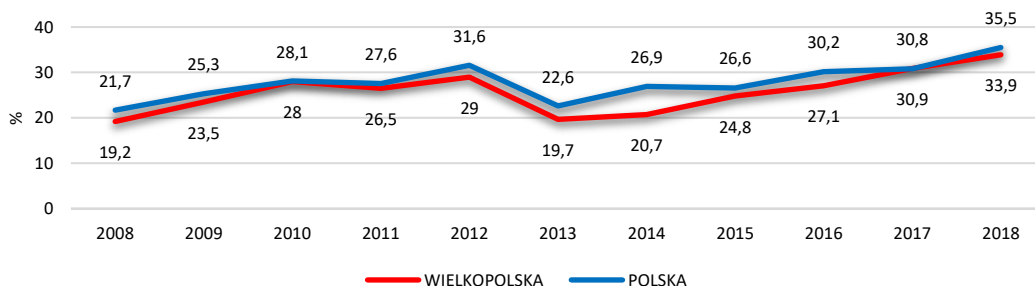

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

Pozytywną tendencją, zarówno na poziomie kraju, jak i w regionie, jest coraz większa powszechność wykorzystania Internetu w celu załatwienia spraw administracyjnych. Pojęcie korzystania z usług e-administracji obejmuje m.in. korzystanie ze stron internetowych dotyczących obowiązków obywatelskich (np. składania deklaracji podatkowych, zmiany miejsca zameldowania), praw (np. pomocy społecznej), oficjalnych dokumentów (np. dowodów osobistych, aktów urodzenia), publicznych usług edukacyjnych (np. bibliotek, informacji i rekrutacji do szkół lub uniwersytetów), publicznych usług zdrowotnych (np. szpitali); z wyłączeniem ręcznie pisanych e-maili.

W 2018 roku w Polsce osoby korzystające z usług administracji publicznej przez Internet w ciągu ostatnich 12 miesięcy od badania stanowiły 35,5% populacji osób w wieku 16-74 lata i w porównaniu z poprzednim rokiem było to o 4,7 p.p. więcej. Najszybciej rośnie zainteresowanie wysyłaniem wypełnionych formularzy. Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną w Wielkopolsce w 2018 roku kształtował się na poziomie 33,9%, tj. na niższym poziomie niż średnio w kraju, plasując region na 8. miejscu wśród województw. Od 2008 wartość wskaźnika wzrosła o 14,7 p.p., wobec 13,8 p.p. w Polsce.

Ryc. 384. Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną w Wielkopolsce i Polsce w latach 2008-2018 (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu STRATEG

2.7.3. Wykorzystywanie komputerów i Internetu przez podmioty gospodarcze

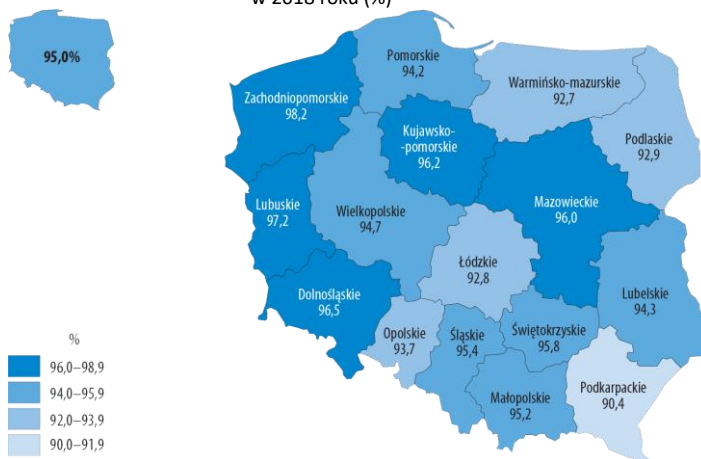
Rozwój przedsiębiorstw nieodłącznie związany jest z wykorzystaniem osiągnięć technologii ICT. Firmy powszechnie stosują komputery z szerokopasmowym dostępem do Internetu. Dynamiczny wzrost wykorzystania Internetu w biznesie wynika głównie z braku ograniczeń biurokratycznych, możliwość międzynarodowej współpracy, światowego zasięgu oraz powszechności stosowania. Internet stał się narzędziem biznesowym służącym do realizacji kupna i sprzedaży, wymiany informacji, rozliczeń finansowych, promocji, poszukiwania dostawców, czyli do budowania konkurencyjności i poprawy efektywności funkcjonowania przedsiębiorstw.

Wskaźniki obrazujące absorpcję technologii informatycznych przez podmioty gospodarcze w województwie wielkopolskim wskazują na średni poziom rozwoju w porównaniu do innych regionów w kraju. W 2018 roku 95,5% wielkopolskich przedsiębiorstw (96,2% w kraju) wykorzystywało komputery, a dostęp do Internetu posiadało 95,2%, tj. na poziomie zbliżonym do średniej w Polsce – 95,6%. Dostęp do Internetu poprzez łącze szerokopasmowe wykazało 95,0% przedsiębiorstw, a poprzez mobilne łącza szerokopasmowe – 67,6% podmiotów. W Wielkopolsce dostęp szerokopasmowy posiadało 94,7% firm, a województwo uplasowało się pod tym względem na 9. miejscu w kraju. Wartości wskaźnika w kraju i regionie znajdują się nieznacznie poniżej średniej UE, która w 2017 roku wyniosła około 96%.

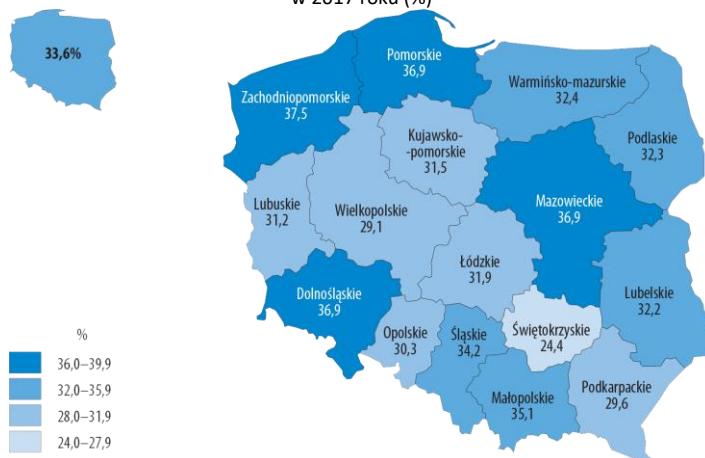
Systematycznie wzrasta odsetek firm składających zamówienia poprzez sieci. W 2017 roku 29,1% przedsiębiorstw z województwa wielkopolskiego dokonywało elektronicznych zakupów. W porównaniu z 2014 rokiem udział ten wzrósł o 9,2 p.p. W przypadku przedsiębiorstw otrzymujących zamówienia za pośrednictwem sieci w 2017 roku, podobnie jak w latach poprzednich, ich odsetek był o ponad połowę mniejszy niż odsetek podmiotów składających zamówienia i osiągnął poziom 13,8%. Średnia krajowa w przypadku obu wskaźników była wyższa i wyniosła odpowiednio 33,6% i 14,0%, a województwo wielkopolskie zajęło 14. i 6. miejsce w Polsce. Udział przedsiębiorstw składających zamówienia przez sieci komputerowe w UE był z kolei znacznie wyższy i w 2017 roku wyniósł około 45%.

Przedsiębiorcy coraz chętniej wykorzystują Internet w kontaktach z administracją publiczną. Korzystają oni z e-administracji głównie w celu pobierania i odsyłania wypełnionych formularzy, a także w celu zdobywania informacji. W Wielkopolsce w 2017 roku odsetek przedsiębiorstw korzystających z e-administracji wyniósł 94,7%, a w kraju 95,1%. Region uplasował się na 8. miejscu wśród województw.

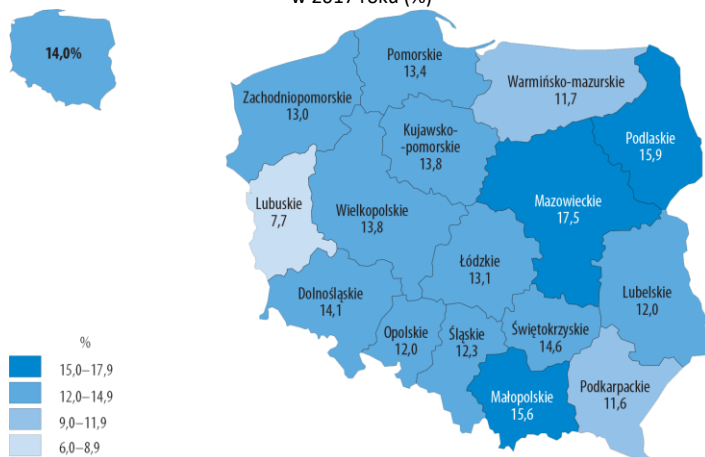
Ryc. 385. Odsetek przedsiębiorstw posiadających szerokopasmowy dostęp do Internetu w Polsce według województw w 2018 roku (%)

Ryc. 386. Odsetek przedsiębiorstw składających zamówienia przez sieci komputerowe w Polsce według województw w 2017 roku (%)

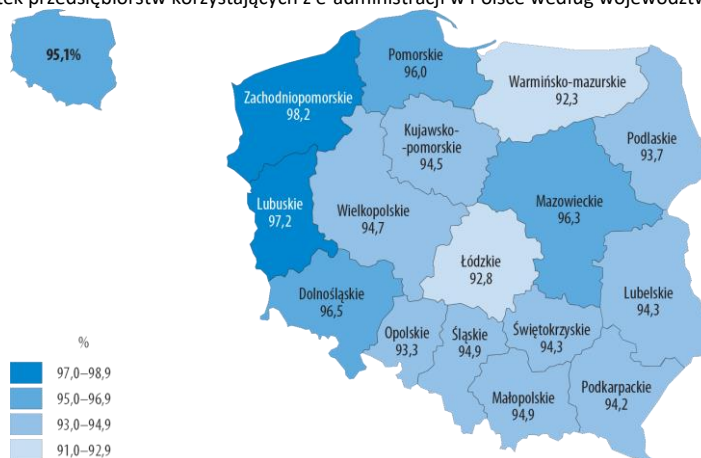

Ryc. 387. Odsetek przedsiębiorstw otrzymujących zamówienia przez sieci komputerowe w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

Ryc. 388. Odsetek przedsiębiorstw korzystających z e-administracji w Polsce według województw w 2017 roku (%)

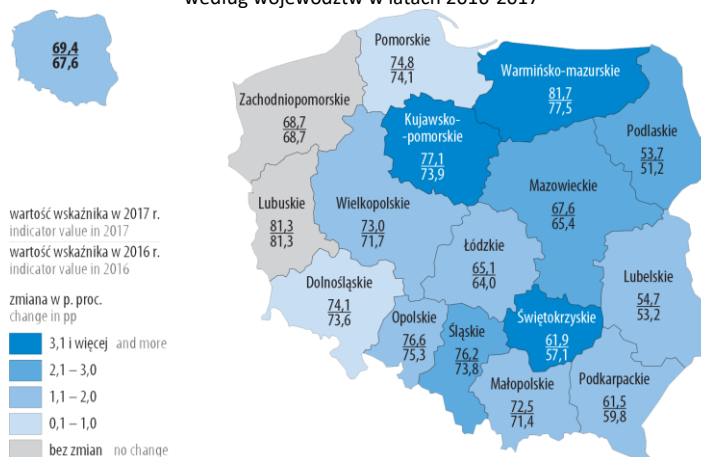
Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

2.7.1. Wykorzystywanie ICT w jednostkach administracji publicznej

Istotnym aspektem budowy społeczeństwa informacyjnego jest zapewnienie sprawnej e-administracji. Podstawowym warunkiem jej rozwoju jest szerokopasmowe połączenie jednostek ze światową siecią komputerową. Obecnie coraz bardziej powszechnym sposobem dostępu do sieci jest łączenie się z Internetem za pomocą technologii mobilnych.

W roku 2017 połączenie z Internetem za pomocą stałego łącza miało w Polsce 75,3% badanych jednostek i zmalało w porównaniu do roku poprzedniego o 0,9 p.p. Dostęp do szerokopasmowych łączy mobilnych w Polsce wyniósł 67,6% w 2016 roku, a 69,4% w roku 2017. Wśród województw największy udział tego typu jednostek odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (81,7%), zaś najmniejszy w podlaskim (53,7%). W Wielkopolsce dostęp do szerokopasmowych łączy mobilnych w jednostkach administracji publicznej kształtował się na średnim poziomie – 73,0%, ale powyżej średniej krajowej.

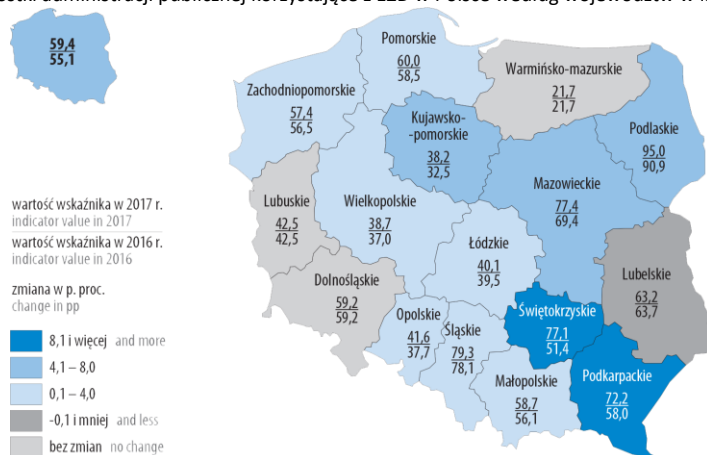
Ryc. 389. Jednostki administracji publicznej z szerokopasmowym mobilnym dostępem do Internetu w Polsce według województw w latach 2016-2017

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

Dużo funkcjonalności dla użytkowników w jednostkach administracji publicznej oferują systemy Elektronicznego Zarządzania Dokumentami (EZD). Zauważyć można duże zróżnicowanie udziału jednostek korzystających z EZD w ujęciu terytorialnym, z kolei wśród rodzajów jednostek największą popularność zyskał on wśród urzędów marszałkowskich. W 2017 roku najwyższy odsetek jednostek wykorzystujących EZD odnotowano w województwie podlaskim (95,0%), a najniższy w warmińsko-mazurskim (21,7%). W województwie wielkopolskim wartość wskaźnika kształtowała się na poziomie 38,7%, tj. znacznie poniżej średniej krajowej – 59,4% (14. miejsce w kraju).

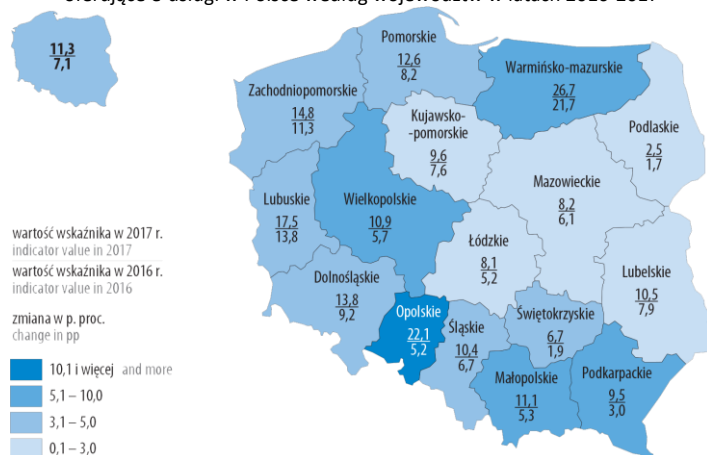
Ryc. 390. Jednostki administracji publicznej korzystające z EZD w Polsce według województw w latach 2016-2017

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

Rozwój e-usług służących społeczeństwu związany jest m.in. z ofertą aplikacji możliwych do pobrania na urządzenia mobilne, co oferują także jednostki administracji publicznej. W 2017 roku w Polsce udział jednostek oferujących aplikacje wyniósł 11,3%, przy czym segment ten stopniowo się rozwija – od 2016 roku nastąpił wzrost o 4,2 p.p. Najwięcej takich jednostek odnotowano w województwie warmińsko-mazurskim (26,7%), natomiast najmniej w województwie podlaskim (2,5%). Województwo wielkopolskie nie przekroczyło średniej krajowej (udział wyniósł 10,9% w 2017 roku), ale region zanotował relatywnie duży wzrost wartości wskaźnika – o 5,2 p.p.

Ryc. 391. Jednostki administracji publicznej, które udostępniły aplikacje możliwe do pobrania na urządzenia mobilne oferujące e-usługi w Polsce według województw w latach 2016-2017

Źródło: Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2014–2018, GUS, Warszawa, Szczecin, 2018 r.

Podsumowanie:

- Analiza wskaźników w zakresie rozwoju społeczeństwa informacyjnego wskazuje na umiarkowane w skali kraju wykorzystanie i oferowanie nowoczesnych technologii, w tym usług internetowych, wobec systematycznego rozwoju tego sektora w skali globalnej. Należy jednak zauważyć, iż województwo wielkopolskie jest regionem bardzo rozległym przestrzennie i relatywnie słabo zurbanizowanym, co powoduje, iż dobre pokrycie siecią teletechniczną umożliwiającą szybki i przystępny cenowo dostęp do Internetu jest trudne. Pomimo tego region nadal pozostaje w tym zakresie liderem w kraju.
- W związku z tym, że współcześnie dostępne rozwiązania technologiczne stwarzają coraz więcej możliwości szybkiego i łatwego kontaktu oraz dostępu do zasobów wiedzy i informacji, a rozwój cyfrowych kanałów informacji coraz silniej oddziałuje na liczne aspekty życia codziennego, stając się istotnym czynnikiem wpływającym na poziom i jakość życia ludności oraz funkcjonowanie przedsiębiorstw, dalszy rozwój sektora usług ICT w kierunku większej dostępności i mobilności wydaje się niezbędny. Ma to szczególne znaczenie w Wielkopolsce, gdzie poziom cyfryzacji społeczeństwa pod względem wykorzystywania różnego rodzaju usług ICT pozostaje na średnim poziomie.

3. ŚRODOWISKO

3.1. Środowisko przyrodnicze

Przyjęcie przez Narody Zjednoczone Agendy 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju we wrześniu 2015 roku określiło nowe podejście do polityki rozwoju, które zostało zdefiniowane jako model rozwoju odpowiedzialnego, w którym czynniki ekonomiczne – przy poszanowaniu środowiska naturalnego – są bilansowane przez czynniki społeczne. Zgodnie z tym paradygmatem województwo wielkopolskie realizuje cele i kierunki interwencji oraz działania zmierzające do poprawy stanu środowiska w następujących obszarach: 1) ochrona klimatu i jakość powietrza, 2) zagrożenie hałasem, 3) pola elektromagnetyczne, 4) gospodarowanie wodami, 5) gospodarka wodno-ściekowa, 6) zasoby geologiczne, 7) gleby, 8) gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów, 9) zasoby przyrodnicze, 10) zagrożenie poważnymi awariami¹⁶⁸.

3.1.1. Ukształtowanie terenu

Wielkopolska charakteryzuje się niewielkim stopniem zróżnicowania ukształtowania terenu wynikającym z położenia w większości na obszarze nizinnym. Krajobraz regionu został w dużej mierze ukształtowany pod wpływem procesów zlodowacenia, których pozostałości w postaci różnych polodowcowych form rzeźby terenu występują w poszczególnych obszarach regionu. W północnej i środkowej Wielkopolsce występują pradoliny, wysoczyzny i pagórki morenowe, powierzchnie sandrowe oraz rynny polodowcowe ze znaczną liczbą jezior polodowcowych. W południowej i wschodniej części regionu, struktura rzeźby terenu zróżnicowana została w układzie równoleżnikowym. Pasma wysoczyznowe obejmuje rejon Kalisza i Leszna oraz wzgórze Dalkowskie, Trzebnickie, Twardogórskie i Ostrzeszowskie. Tereny te są bardziej rozległe, płaskie, pozbawione naturalnych jezior i lasów. Do istotnych elementów rzeźby terenu województwa należą również pradoliny rzeczne: Pradolina Baryczy, Pradolina Toruńsko-Eberswaldzka oraz Pradolina Warszawsko-Berlińska. Specyficzny element stanowią z kolei antropogeniczne formy terenu związane z odkrywczą eksploatacją surowców mineralnych, odkrywki złóż węgla brunatnego w okolicach Konina i Turku¹⁶⁹.

3.1.2. Kierunki wykorzystania powierzchni

Województwo wielkopolskie, zajmujące powierzchnię 29 826 km², tj. 9,5% ogólnej powierzchni kraju, stanowi drugi co do wielkości region w Polsce (za województwem mazowieckim). W 2017 roku znaczną powierzchnię Wielkopolski zajmowały użytki rolne – 64,7%, a w dalszej kolejności grunty leśne oraz tereny zadrzewione i zakrzewione – 26,4%. Zdecydowaną większość użytków rolnych (ponad 82,1%) stanowiły grunty orne, a następnie łąki (11,1%) i pastwiska (4,5%). Grunty zabudowane i zurbanizowane zajmowały 5,5% powierzchni województwa, z czego najwięcej – ponad 54,6% stanowiły tereny komunikacyjne, w tym drogi i koleje. Pozostała część tych gruntów dotyczyła natomiast głównie terenów mieszkaniowych oraz przemysłowych, które zajmowały odpowiednio 20,6% i 6,3% powierzchni gruntów zabudowanych i zurbanizowanych w regionie oraz 1,1% i 0,3% jego ogólnej powierzchni.

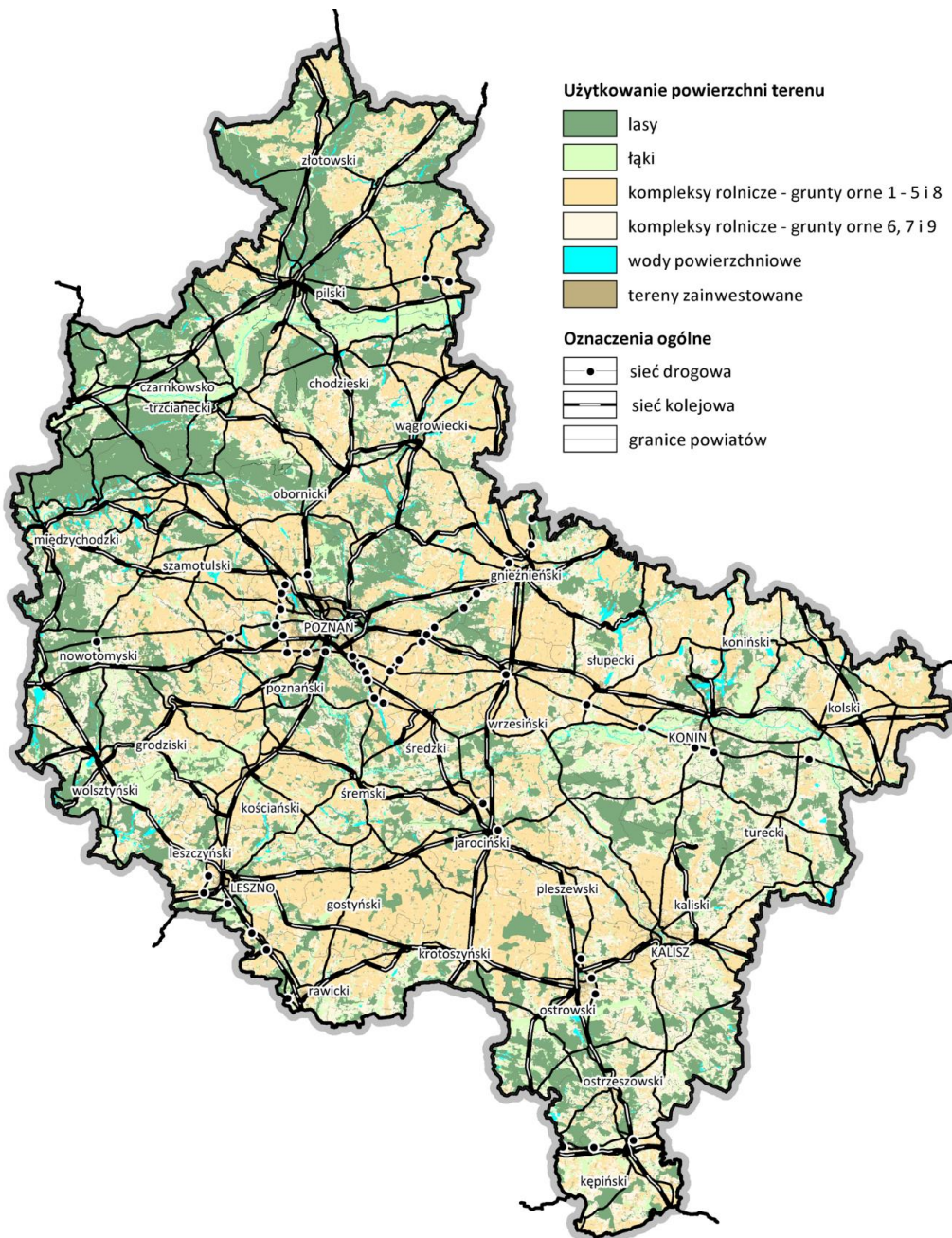
Udział poszczególnych kategorii terenów w strukturze użytkowania gruntów w regionie ulega zmianom. Wśród podstawowych kategorii użytkowania terenu od 2007 roku największy wzrost nastąpił w przypadku powierzchni użytków ekologicznych (o 211,9%), terenów mieszkaniowych (o 38,2%),

¹⁶⁸ Program ochrony środowiska dla województwa wielkopolskiego na lata 2016-2020, Poznań, 2016 r.

¹⁶⁹ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+, Poznań, 2019 r.

zabudowanych gruntów pod stawami (o 35,8%), niewielki wzrost odnotowano również w zakresie terenów zabudowanych i zurbanizowanych (o 12%). Znacznie zmalał natomiast udział gruntów zadrzewionych i zakrzewionych (o 39,9%).

Ryc. 392. Kierunki wykorzystania powierzchni województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Tab. 34. Kierunki wykorzystania powierzchni Wielkopolski w latach 2007 i 2017

Kierunki wykorzystania powierzchni województwa (ha)	2007	2017	Zmiana 2007-2017 (%)
Użytki rolne	1 957 665	1 930 406	-1,4
w tym:			
- grunty orne	1 570 183	1 564 481	-0,4
- sady	18 603	15 613	-16,1
- łąki trwałe	215 772	202 328	-6,2
- pastwiska trwałe	86 913	78 040	-10,2
- grunty rolne zabudowane	43 209	42 659	-1,3
- grunty pod stawami	4 635	6 295	35,8
- grunty pod rowami	18 350	16 055	-12,5
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	783 475	792 486	1,2
w tym:			
- lasy	773 984	786 783	1,7
- grunty zadrzewione i zakrzewione	9 491	5 703	-39,9
Grunty pod wodami	41 456	41 915	1,1
w tym:			
- grunty pod wodami powierzchniowymi płynącymi	31 396	34 547	10,0
- grunty pod wodami powierzchniowymi stojącymi	10 060	7 368	-26,8
Grunty zabudowane i zurbanizowane	147 154	164 272	11,6
w tym:			
- tereny mieszkaniowe	24 540	33 922	38,2
- tereny przemysłowe	7 969	10 351	29,9
- inne tereny zabudowane	9 818	12 931	31,7
- zurbanizowane tereny niezabudowane	4 939	4 315	-12,6
- tereny rekreacji i wypoczynku	7 051	6 811	-3,4
- drogi	77 207	78 246	1,4
- tereny kolejowe	8 707	11 664	34,0
- inne tereny komunikacyjne	1 344	1 199	-10,8
- użytki kopalne	5 579	4 833	-13,4
Użytki ekologiczne	1 963	6 123	211,9
Nieuzutki	37 663	35 593	-5,5
Tereny różne	13 275	13 207	-0,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

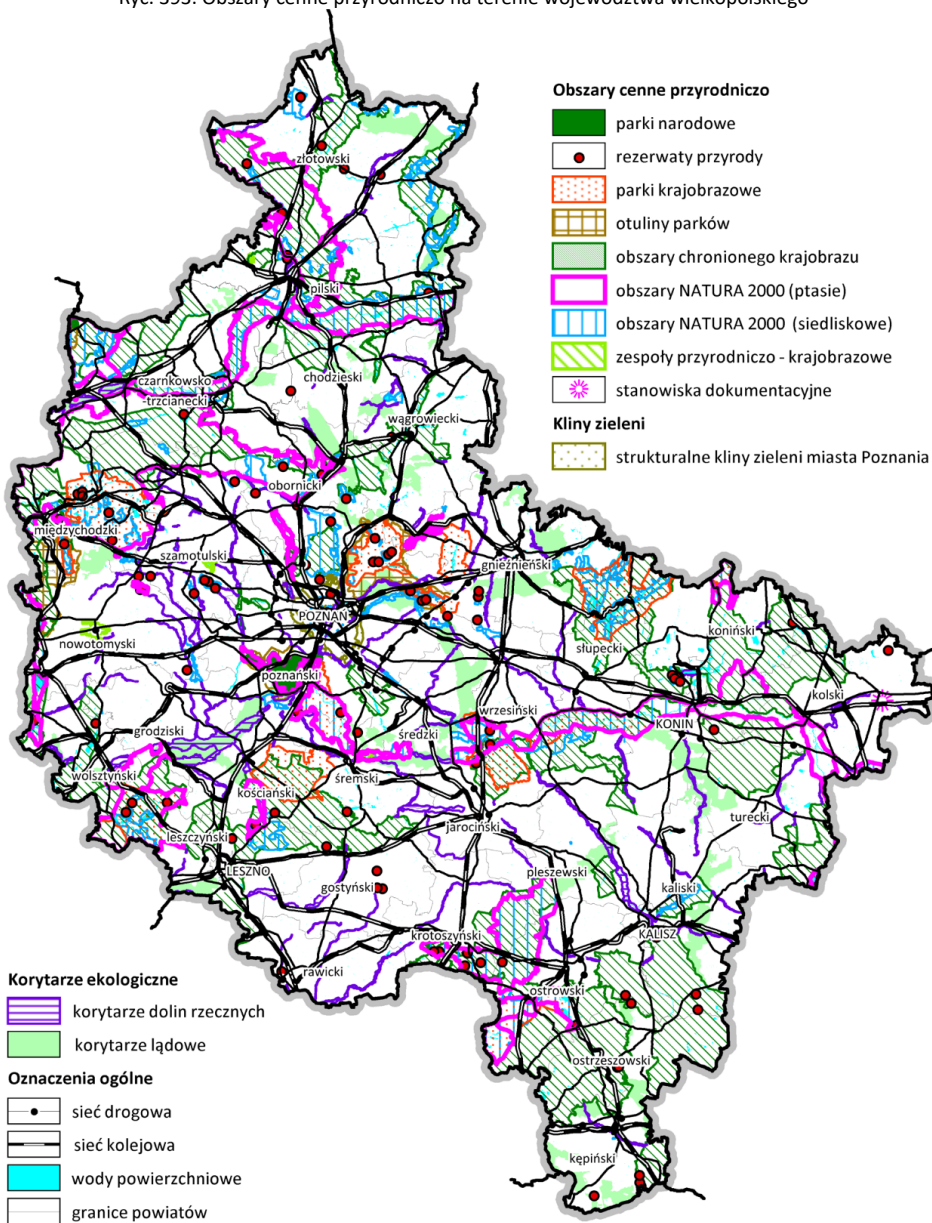
3.1.3. Obszary prawnie chronione

Zachowanie bioróżnorodności jest jednym z celów ochrony przyrody. Liczba obszarów cennych przyrodniczo objętych ochroną wzrasta. Obszary prawnie chronione w Wielkopolsce zajmowały w 2017 roku powierzchnię 943,1 tys. ha, tj. 31,6% jej całkowitej powierzchni oraz 9,3% powierzchni obszarów chronionych w kraju. Udział tych obszarów w ogólnej powierzchni regionu kształtował się więc na poziomie niższym niż średnio w Polsce – 32,5% (8. miejsce w kraju). Wartość wskaźnika osiągnęła najwyższy poziom w powiatach: ostrzeszowskim (84,3%), ostrowskim (69,5%), międzychodzkiem (67,5%) i wolsztyńskim (63,8%), a najniższy w powiecie grodziskim i Kaliszu, a także w Lesznie, gdzie nie występowały obszary chronione. W Wielkopolsce występują następujące formy ochrony przyrody¹⁷⁰:

- 2 parki narodowe – 7,98 tys. ha,
- 98 rezerwatów przyrody – 4,1 tys. ha,
- 13 parków krajobrazowych – o łącznej powierzchni na obszarze Wielkopolski 180,1 tys. ha,
- 31 obszary chronionego krajobrazu – 749,0 tys. ha,
- 7 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych – 2,8 tys. ha,
- 261 użytków ekologicznych – 3,6 tys. ha,
- 2 stanowisko dokumentacyjne – 1,7 ha,
- ponad 3 854 pomników przyrody.

¹⁷⁰ Ochrona środowiska 2018, GUS, 2018 r.

Ryc. 393. Obszary cenne przyrodniczo na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Europejska sieć obszarów Natura 2000, utworzonych w celu ochrony zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych sprzyja zachowaniu przyrodniczych walorów regionu. W obrębie tej sieci wyznaczono:

- 19 obszarów specjalnej ochrony ptaków o łącznej powierzchni 409,4 tys. ha (13,7% powierzchni województwa, 15,7% w kraju),
- 62 obszary specjalnej ochrony siedlisk o łącznej powierzchni 241,3 tys. ha (8,1% powierzchni województwa, 11,2% w kraju).

3.1.4. Zasoby kopalin

Wielkopolska jest regionem zasobnym w kopaliny, o czy świadczy liczba udokumentowanych złóż – 1 477 na które składają się surowce energetyczne (głównie węgla brunatnego i gazu ziemnego), chemiczne i skalne oraz wody podziemne. W 2018 roku eksploatacja prowadzona była zaledwie w 436 złożach, co stanowiło 30% ogółu złóż województwa¹⁷¹.

Największe znaczenie gospodarcze ma węgiel brunatny, który stanowił 34,2% złóż krajowych. W 2017 roku zasoby węgla brunatnego oszacowano na 8 032,2 mln t, z czego zasoby przemysłowe wynosiły blisko 54 351 tys. t. Występowanie węgla udokumentowano w 31 złożach, z czego większość zlokalizowana była w powiatach konińskim, kolskim i tureckim. Pozostałe złoża występowały w rowie poznańskim, na terenie powiatów: obornickiego, poznańskiego, miasta Poznania, kościańskiego, śremskiego i gostyńskiego. W północno-zachodniej części województwa znajduje się udokumentowane i nieeksploatowane złożo węgla brunatnego „Trzcianka”. W 2017 roku z 4 eksploatowanych złóż w rejonie Konina, Turku i Koła wydobyto 11,6 mln t węgla, co stanowiło 18,4% wydobycia krajowego¹⁷².

Duże znaczenie w regionie mają złoża gazu ziemnego. W granicach województwa udokumentowane zostały 64 złoża, z których największe to: „Brońsko”, „Międzychód” (85% powierzchni złoża na terenie województwa wielkopolskiego), „Bogdaj-Uciechów”, „Kościan S”, „Paproć”, „Radlin”, „Kargowa” i „Zbąszyń”. Gaz ziemny towarzyszy ropie naftowej w 7 złożach: „Buk”, „Grotów”, „Lubiatów”, „Michorzewo”, „Antonin 1”, „Jastrzębsko” i „Sieraków”. Do najbardziej znaczących zasobowo złóż ropy naftowej należą: „Lubiatów” (78% powierzchni złoża na terenie województwa wielkopolskiego) i „Grotów” (tylko mały fragment na terenie województwa)¹⁷³.

Wielkopolska zasobna jest również w inne surowce, w tym chemiczne i skalne¹⁷⁴. Sól potasowo-magnezowa występująca w Kłodawie w powiecie kolskim, o zasobach 91 935 tys. t, stanowiła w 2017 roku 13,3% zasobów krajowych. Oprócz Wielkopolski 4 złoża tego surowca zlokalizowane były również w województwie pomorskim, jednak zasoby przemysłowe rozpoznano tylko w Kłodawie. Duże znaczenie gospodarcze ma również sól kamienna, która w regionie zlokalizowana została w 3 złożach, o zasobach 11 865,2 mln t, z czego 2 w Kłodawie i 1 w Wapnie. Wydobycie prowadzone było wyłącznie w złożu Kłodawa 1 (część środkowa) i wyniosło 584 tys. t, co stanowiło 12,5% wydobycia krajowego. Zasoby gipsu i anhydrytu – 7 683 tys. t, występowały w 1 złożu w powiecie wągrowieckim, ogółem w Polsce występuje 15 złóż o łącznych zasobach 256 324 tys. t.

W Wielkopolsce występowało 10 620 tys.t kredy w 16 złożach, co stanowiło 5,1% zasobów geologicznych kraju. Największe zasoby (od 1,3 do 3 mln t) występowały w: Skic-Kujan (powiat złotowski), Sierpówko-Kiączyn (powiat szamotulski), Objezierze (powiat obornicki) oraz Łęknio (powiat wągrowiecki), w żadnym z nich nie prowadzi się jednak wydobycia.

Złożo piasków formierskich Rumin, w powiecie konińskim, obejmowało 13 070 tys. t surowca, co stanowiło 4,3% zasobów krajowych. Piaski i żwiry występujące w 1 205 złożach oszacowano na 1 041,3 mln. t, co stanowiło 5,4% zasobów krajowych (10 117 złóż). Zasoby przemysłowe regionu obejmowały 348 739 tys. t, zaś wydobycie wyniosło 14 596 tys. t (7,8% wydobycia w Polsce). Wydobycie piasków kwarcowych zarówno do wyrobu betonów komórkowych, jak i cegły wapienno-piaskowej w ilości 214,6 tys.m³ stanowiło 22,9% wydobycia krajowego. Zasoby złóż piasków kwarcowych w Wielkopolsce wynoszą 31 004,8 tys. m³ (w 11 z 165 złóż w kraju) i zlokalizowane były w powiatach: czarnkowsko-trzcianieckim, grodziskim, kolskim, poznańskim, wągrowieckim oraz wolsztyńskim. Wydobycie surowców ilastych ceramiki budowlanej oraz do produkcji kruszywa lekkiego wyniosło łącznie 0,081 mln m³ w 107 złożach, co stanowiło 5,2% wydobycia krajowego (1 157 złóż). Odnotowano również niewielki udział zasobów surowców szklarskich: 9 386.13 tys. t w 3 złożach, co stanowiło 1,4% zasobów krajowych.

¹⁷¹ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+, Poznań, 2019 r.

¹⁷² Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce według stanu na 31 grudnia 2017 roku, Państwowy Instytut Geologiczny/Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa, 2018 r.

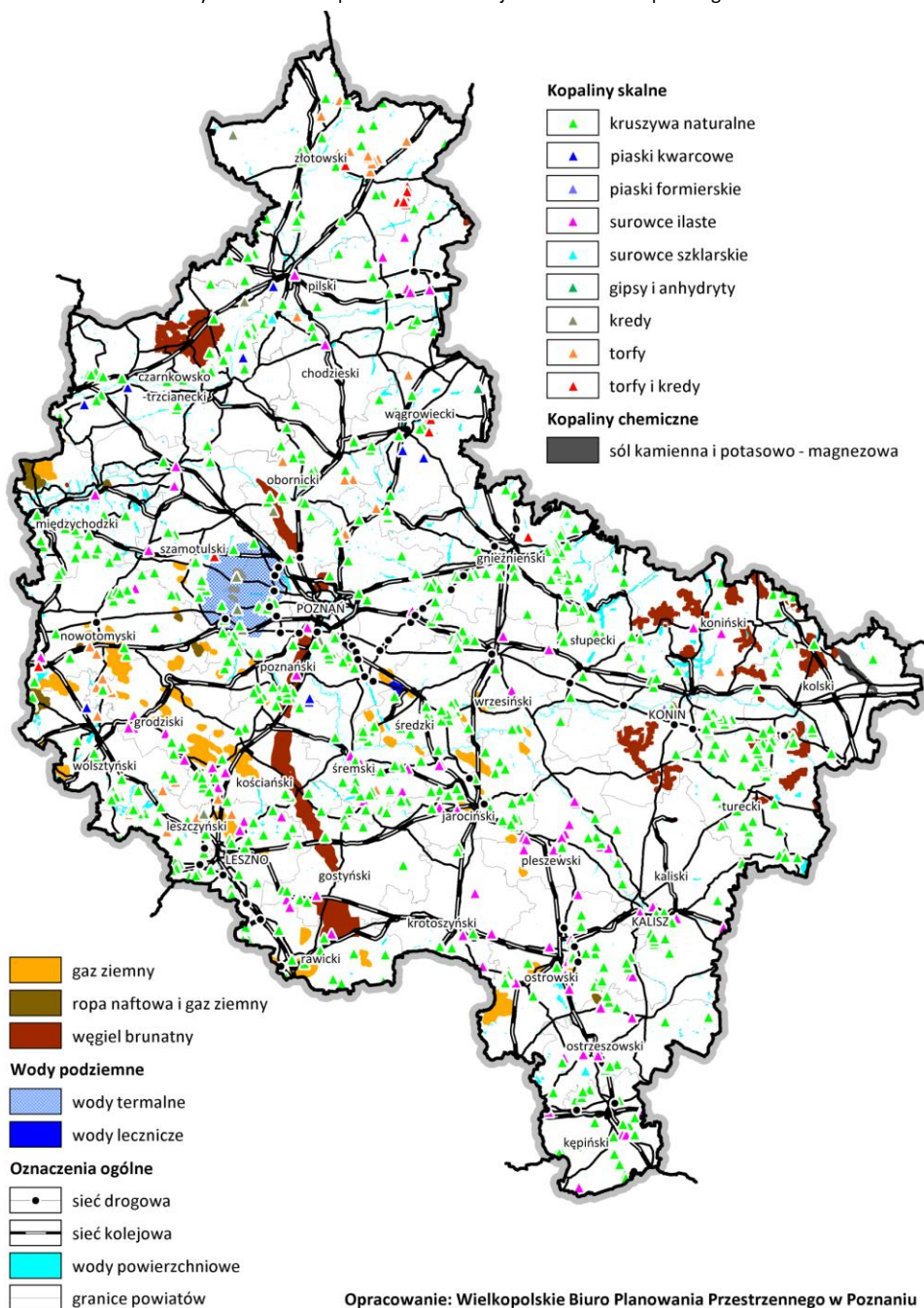
¹⁷³ Tamże (s.31)

¹⁷⁴ Tamże

Wydobycie torfu w Wielkopolsce (z 75 złóż) wyniosło 74,0 tys. m³, co stanowiło 7,3% wydobycia krajowego (z 289 złóż), przy czym zasoby oszacowano na 5 744 tys. m³ (6,5% zasobów krajowych).

Eksploatacja zasobów kopalnianych, w szczególności węgla brunatnego powoduje, że województwo charakteryzuje się największą w skali kraju powierzchnią gruntów zdewastowanych i zdegradowanych (10,3 tys. ha). Dla regionu dużym problemem są tereny pokopalniane oraz zaburzone stosunki wodne będące skutkami eksploatacji surowców.

Ryc. 394. Złóża kopalin na terenie województwa wielkopolskiego

Podsumowanie:

- Wielkopolska charakteryzuje się niewielkim stopniem zróżnicowania ukształtowania terenu wynikającym z położenia, w większości na obszarze nizinnym, w centralno-zachodniej części kraju.
- Pod względem przyrodniczym województwo wielkopolskie jest konkurencyjne na tle Europy.
- Znaczną powierzchnię województwa zajmują użytki rolne, a w dalszej kolejności grunty leśne oraz tereny zadrzewione i zakrzewione.
- Struktura użytkowania terenów ulega zmianom, w ostatnich latach największy wzrost odnotowano w przypadku powierzchni użytków ekologicznych, terenów mieszkaniowych i zabudowanych gruntów pod stawami.
- Europejska sieć obszarów Natura 2000, utworzonych w celu ochrony zagrożonych gatunków i siedlisk oraz powiększająca się liczba obszarów cennych przyrodniczo objętych ochroną z dużą różnorodnością form ochrony przyrody świadczą o tym, że region jest miejscem o wysokich walorach przyrodniczych.
- Wielkopolska jest regionem zasobnym w kopaliny, na które składają się surowce energetyczne (głównie węgla brunatnego i gazu ziemnego), chemiczne i skalne oraz wody podziemne. Największe znaczenie gospodarcze mają węgiel brunatny, ropa naftowa oraz złoża gazu ziemnego i sól kamienna. Surowce chemiczne i skalne nie stanowią dużego udziału zasobów krajowych.
- W efekcie eksploatacji złóż kopaliny województwo wielkopolskie charakteryzuje się największą w skali kraju powierzchnią gruntów zdewastowanych i zdegradowanych.
- Konieczne jest podnoszenie świadomości i edukacji ekologicznej, a także zapewnienie łatwiejszego dostępu i rozpowszechnianie informacji o walorach i sposobach ochrony środowiska przyrodniczego.

3.2. Zasoby wodne i jakość wód

3.2.1. Wody powierzchniowe i podziemne

Wielkopolska położona jest w większości w regionie wodnym Warty stanowiącej oś układu hydrograficznego z jej najważniejszymi dopływami: Notecią i Prosną. W granicach województwa występuje około 800 jezior (60% to jeziora małe o powierzchni poniżej 10 ha, 8% stanowią jeziora o powierzchni powyżej 100 ha), z największą ich koncentracją w północnej i środkowej części regionu.

Wody powierzchniowe w województwie wielkopolskim, będącym jednym z najbardziej deficytowych w wodę obszarów kraju (w największym stopniu dotyczy to wschodniej i środkowej części województwa), stanowią problem pod względem jakości i wielkości ich zasobów. W regionie notuje się wielkość opadów i spływu jednostkowego poniżej średniej krajowej¹⁷⁵. Negatywną sytuację w zakresie bilansu wodnego pogłębiają też wzrost obszarów powierzchni uszczelnionych, górnictwo, niewystarczające zalesienie i niedostateczna retencja wodna. Najmniejsze zasoby wodne występują w centralnej i południowo-wschodniej części województwa – w zlewniach Proсны, Rgilewki, Kiełbaski, Meszny, Powy, Wrześnicy i Czarnej Strugi, zaś największe w zlewniach położonych w północnej części województwa – zlewniach Gwdy, Drawy i Łobżonki. W regionie występują ponadto ograniczone możliwości naturalnej retencji wodnej (m.in. oczka wodne, starorzecza i ekosystemy zależne od wód – mokradła, torfowiska oraz lasy) wymagające wspomagania sztuczną retencją wody (m.in. poprzez budowę zbiorników wodnych, budowli piętrzących na ciekach i rowach, podpiętrzeń jezior, stawów wiejskich i rybnych). Na niekorzystną sytuację w tym zakresie wpływ mają również punktowe i obszarowe źródła zanieczyszczeń, które w sposób bezpośredni oddziałują na jakość i stan wód. Największe zagrożenie dla wód pod względem ilości stanowią ścieki komunalne (17,2 mln m³ w 2017 roku) i przemysłowe (9,6 mln m³ w 2017 roku).

Nadmierne zużycie nawozów powoduje zbyt dużą koncentrację azotanów w wodach przeznaczonych do celów konsumpcyjnych. Ścieki i spływy powierzchniowe z pól powodują dostawanie się do wód zanieczyszczeń organicznych i substancji biogennych powodując eutrofizację wód powierzchniowych i zanieczyszczenie wód podziemnych. W roku 2016 w ramach monitoringu wód podziemnych na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych prowadzono badania wód podziemnych na 8 obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenia pochodzenia rolniczego (OSN). Punkty pomiarowe zlokalizowano w 7 jednolitych częściach wód podziemnych w 17 punktach pomiarowych. Zanieczyszczenie azotanami pochodzenia rolniczego stwierdzono w 4 punktach pomiarowych: w 2 stwierdzono stężenie powyżej 100 mg NO₃ (w Bukownicy i Szkaradowie), w kolejnych 2 powyżej 50 mg NO₃ (w Mórce oraz Kucharkach). W 13 punktach nie odnotowano zanieczyszczenia wód, ani zagrożenia zanieczyszczeniem tego rodzaju¹⁷⁶.

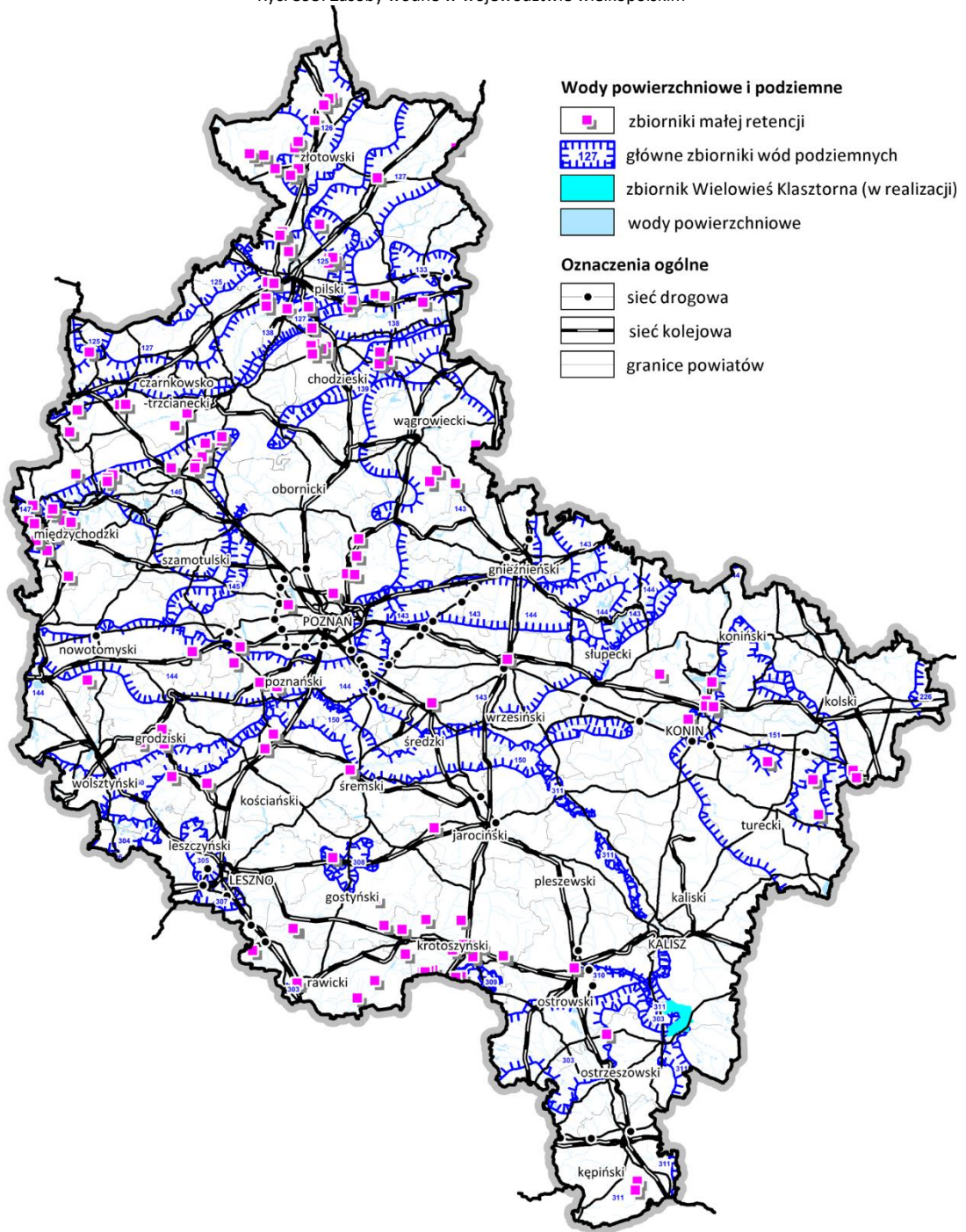
Niemniej ważne presje, chociaż odnoszące się do mniejszej liczby zlewni jednolitych części wód, stanowią ścieki pochodzące z gospodarstw domowych niepodłączonych do kanalizacji (z terenów wiejskich oraz rekreacyjnych, 201,2 tys. m³ w 2017 roku), przekształcenia hydromorfologiczne, a także pobór wody. Na zaopatrzenie ludności w wodę przeznaczoną do spożycia lub na cele socjalno-bytowe przeznaczono w 2017 roku 16,2 mln m³ wód powierzchniowych i 158,2 mln m³ wód podziemnych, które zostały również przeznaczone na potrzeby produkcji (16,9 mln m³).

Dostęp do zasobów wodnych w znacznym stopniu determinuje rozwój społeczno-gospodarczy, dlatego niskie zasoby wód powierzchniowych, związane m.in. z niekorzystnym bilansem wodnym, stanowią istotne w skali regionalnej zagrożenie dla środowiska. Należy mieć też na uwadze to, że zapotrzebowanie w wodę będzie wzrastać w miarę intensyfikacji procesów demograficznych, w szczególności w Poznaniu i jego obszarze metropolitalnym, Aglomeracji Kalisko-Ostrowskiej, a także w pozostałych większych ośrodkach osadniczych.

¹⁷⁵ Średnia roczna suma opadów atmosferycznych w województwie wynosi jedynie około 500-650 mm, przy czym najwyższe zasilanie opadowe ma miejsce w zlewniach Drawy i Gwdy, a najmniejsze w zlewniach Kanału Mosińskiego, Wełny i Górnej Noteci.

¹⁷⁶ Program ochrony środowiska dla województwa wielkopolskiego na lata 2016-2020, Poznań, 2016 r.

Ryc. 395. Zasoby wodne w województwie wielkopolskim

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Zasoby eksploatacyjne zwykłych wód podziemnych w województwie wielkopolskim wynoszą 191 175,45 m³/h, a przyrost zasobów w 2016 roku (stan na 31 grudnia) osiągnął poziom 1 751,81 m³/h. Przeliczając zasoby na powierzchnię regionu region zajmuje 8. pozycję w Polsce (6,41 m³/h/km²). Z występujących poziomów wodonośnych największe znaczenie mają utwory czwartorzędowe – w roku 2016 stan zasobów eksploatacyjnych z tych utworów wynosił 115 202,86 m³/h, natomiast z utworów neogeńskich i paleogeńskich 47 135,26 m³/h. Wody z utworów kredowych i starszych mają mniejsze znaczenie gospodarcze, a ich zasoby wynosiły odpowiednio 25 643,54 m³/h i 3 193,79 m³/h. Pobór wody wywiera znaczną presję na stan ilościowy wód podziemnych, podobnie jak odkrywkowa eksploatacja złóż węgla brunatnego. Na skutek działalności górniczej na dużym obszarze nastąpiło obniżenie zwierciadła wód podziemnych¹⁷⁷.

Wody podziemne w Wielkopolsce występują na wszystkich poziomach wodonośnych, z czego piętro czwartorzędowe jest najbardziej zasobne w wodę. Wodonośne piętro paleogenu – neogenu wykorzystywane jest szczególnie w części centralnej regionu (na wysoczyźnie średzko-wrzesińskiej i wysoczyźnie gnieźnieńskiej), użytkowe piętro kredowe występujące jedynie w rejonie Konina, Turku, Koła, Sompolna, Stawiszyna, Dąbia, natomiast użytkowe piętro wodonośne w pokładach jury występuje głównie w okolicach Kalisza oraz Piły. Na obszarze województwa występują 23 Główne Zbiorniki Wód Podziemnych (GZWP). Do najbardziej zasobnych należą w szczególności GZWP: Wielkopolska Dolina Kopalna, Pradolina Warszawsko-Berlińska i Pradolina Toruń-Eberswalde (Noteć). Największe pobory wód, przekraczające zasoby gwarantowane, występują na obszarze bilansowym P-VII (Warta od Neru do Prosną), a najmniejsze wykorzystanie wód podziemnych ma miejsce w obszarach bilansowych P-XVII (Drawa) i P-XII (Warta od Obrzycka do Noteci).

Wody podziemne w typie wód leczniczych zmineralizowanych i wód termalnych o wyjątkowo korzystnych parametrach użytkowych – występują na znacznym obszarze centralnej, wschodniej i południowej Wielkopolski, na głębokości około 800 m i większej, osiągając temperaturę 30-80°C. Należą do nich wody chlorkowe, chlorkowo-sodowe, bromkowe i borowe o różnym stopniu mineralizacji. W 2017 roku w regionie znajdowało się 8 złóż o łącznych zasobach eksploatacyjnych 496,2 m³/h (8,3% zasobów krajowych).

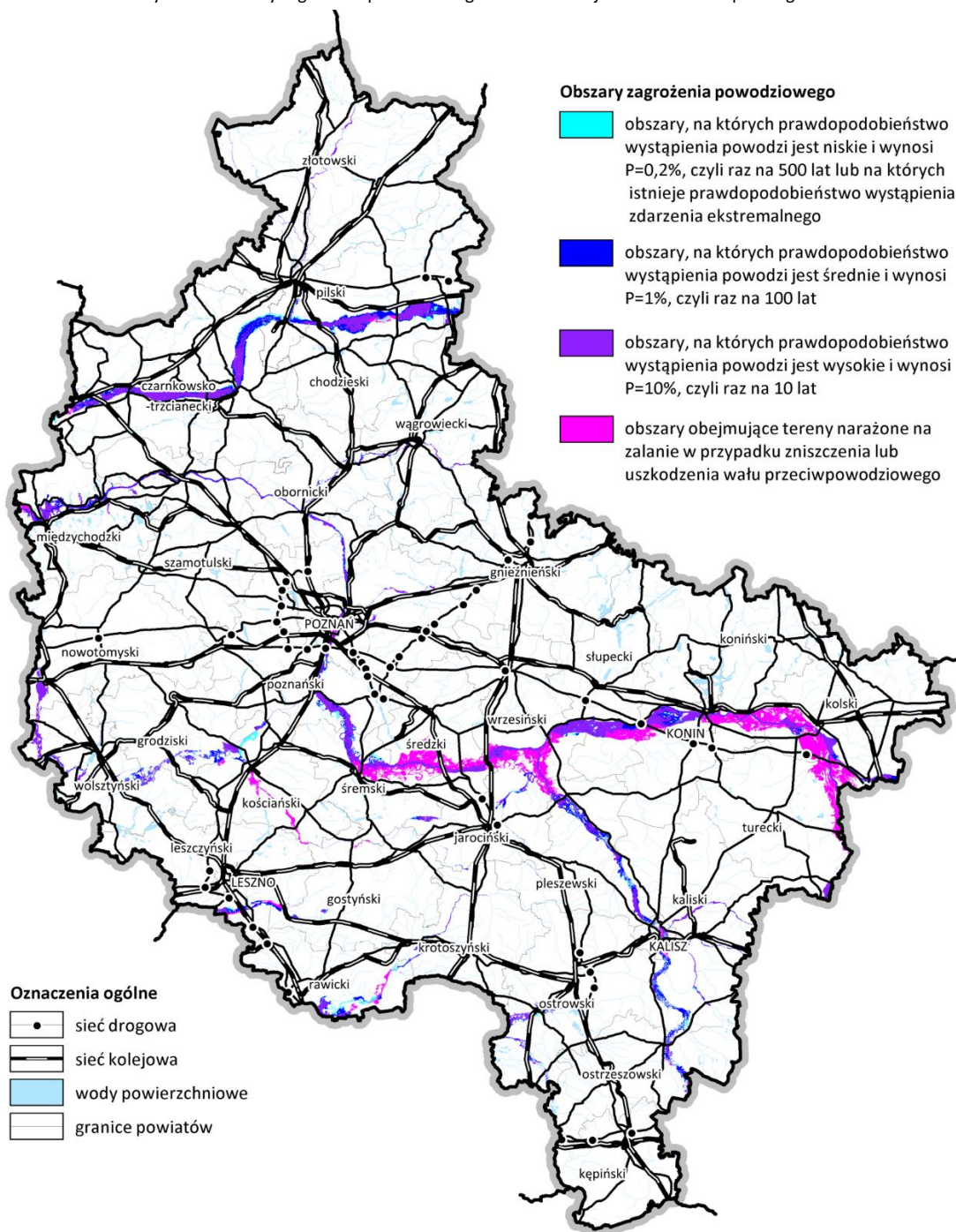
3.2.2. Zagrożenie powodziowe

W celu wskazania rzek lub odcinków rzek w Wielkopolsce, które stwarzają zagrożenie powodziowe wyznaczone zostały obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi, na których istnieje znaczące ryzyko powodzi lub jest prawdopodobne wystąpienie znaczącego ryzyka powodzi. Mapy zagrożenia powodziowego przedstawiają granice obszarów zagrożenia powodziowego i głębokości zalewu dla trzech prawdopodobieństw wystąpienia powodzi (0,2%, 1%, 10%). Mapy te są podstawą do prowadzenia polityki przestrzennej na obszarach zagrożenia powodziowego. Obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy obejmują gminy, na terenie których znajdują się obszary zagrożenia powodzią¹⁷⁸.

¹⁷⁷ Stan Środowiska w Wielkopolsce. Raport 2017, WIOŚ w Poznaniu, Poznań, 2017 r.

¹⁷⁸ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+, Poznań, 2019 r.

Ryc. 396. Obszary zagrożenia powodziowego na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

Podsumowanie:

- Zaopatrzenie w wodę uwarunkowane jest w dużym stopniu wielkością i jakością dostępnych zasobów wód, a także długotrwałym okresem ich odnawiania. Najmniejsze zasoby wodne notuje się w centralnej i południowo-wschodniej części województwa w zlewniach Proсны, Rgilewki, Kiełbaski, Meszny, Powy, Wrześnicy i Czarnej Strugi, a największe w zlewniach położonych w północnej części województwa – zlewniach Gwdy, Drawy i Łobzonki. W regionie występują ponadto ograniczone możliwości naturalnej retencji wodnej.
- Wielkopolska należy do najbardziej deficytowych w wodę obszarów Polski (zwłaszcza jej wschodnia i środkowa część). Niekorzystny bilans wodny, wynika z małej ilości opadów i spływu jednostkowego kształtującego się poniżej średniej krajowej, a także z ograniczonej możliwości naturalnej i sztucznej retencji wodnej
- Jakość powierzchniowych zasobów wodnych w regionie jest niezadowalająca. Nadal utrzymuje się zły stan dla znacznej części wód powierzchniowych. Największe zagrożenie dla jakości wód stanowią zrzuty ścieków komunalnych i przemysłowych, ścieki pochodzące z gospodarstw domowych niepodłączonych do sieci kanalizacyjnej, a także obszarowe źródła zanieczyszczeń pochodzących z rolnictwa, związane z intensywną gospodarką rolną – głównie chowem zwierząt oraz nawożeniem. Dlatego ochrona ekosystemów wodnych polega głównie na właściwym składowaniu nawozów oraz ich racjonalnym wykorzystaniu.
- Wody podziemne w Wielkopolsce występują na wszystkich poziomach wodonośnych, z czego piętro czwartorzędowe jest najbardziej zasobne w wodę.
- Wody podziemne w typie wód leczniczych zmineralizowanych i wód termalnych o wyjątkowo korzystnych parametrach użytkowych występują na znacznym obszarze centralnej, wschodniej i południowej Wielkopolski.
- Konieczne jest objęcie ochroną przeciwpowodziową obszarów położonych na terenach zalewowych.

3.3. Zmiany klimatu

Dynamiczne zmiany klimatu związane z działalnością człowieka stanowią realne zagrożenie dla społecznego i gospodarczego rozwoju regionu. W przypadku województwa wielkopolskiego wśród potencjalnych zagrożeń skutków globalnego ocieplenia można wyróżnić proces osuszania i zaniku biocenoz wilgotnych oraz niską retencję gruntu i niski poziom wód gruntowych. Do niebezpiecznych zjawisk meteorologicznych występujących na obszarze Wielkopolski zalicza się¹⁷⁹:

- intensywne opady deszczu powyżej 30 mm na dobę,
- silne burze, gradobicia,
- upały, gdy temperatura powietrza osiąga lub przekracza 30°C,
- roztopy pokrywy śnieżnej powodowane przez nagły wzrost temperatury powietrza o 10°C lub więcej, gdy temperatura powietrza kształtuje się poniżej 0°C,
- przymrozki powodowane nagłymi spadkami temperatury powietrza, gdy temperatura spada w okresie wegetacyjnym poniżej 0°C,
- silny wiatr, gdy średnia prędkość wiatru przekracza 15 m/s lub porywy 20 m/s,
- intensywne opady śniegu powodujące przyrost pokrywy śnieżnej powyżej 15 cm na dobę,
- zawieje i zamiecie śnieżne,
- opady marznące powodujące gołoledź,
- oblodzenie nawierzchni powodowane nagłymi zmianami temperatury powietrza, gdy temperatura kształtuje się w pobliżu 0°C,
- silny mróz, gdy temperatura spada poniżej -20°C,
- silna mgła występująca na znacznym obszarze lub mgła intensywnie osadzająca szadź.

Występujący w Wielkopolsce niekorzystny bilans wodny przy obecnie panujących warunkach klimatycznych powoduje, że praktycznie cały jej obszar (szczególnie centralna część) zagrożony jest suszą atmosferyczną, a w konsekwencji także rolniczą i hydrologiczną. W największym stopniu na zjawisko suszy w regionie wodnym Warty narażone jest rolnictwo, zaś nieco mniejszą wrażliwością na jej oddziaływanie charakteryzują się sektory środowiska i zasobów naturalnych oraz leśnictwa. Stopień narażenia na skutki suszy dla 33 gmin województwa znajdujących się w tym regionie wodnym był bardzo znaczący, zaś w regionie wodnym Środkowej Odry znalazło się 10 wielkopolskich gmin, które należały do obszarów o bardzo wysokim stopniu zagrożenia suszą (powyżej 80% powierzchni gminy).

Zagrożeniem dla regionu jest także zwiększająca się częstotliwość i intensywność występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych, takich jak opady nawalne, mogące powodować podtopienia lub powodzie o każdej porze roku, czy huragany. System ochrony przeciwpowodziowej w województwie tworzy m.in. 765 km wałów przeciwpowodziowych, około 2 tys. budowli hydrotechnicznych, zbiorniki wodne, poldery przepływowe i kanały ulgi. Możliwość wystąpienia powodzi dotyczy stosunkowo niewielkich obszarów.

Zakres działań adaptacyjnych do zmian klimatu o charakterze horyzontalnym realizowanych na obszarze całego województwa obejmuje¹⁸⁰:

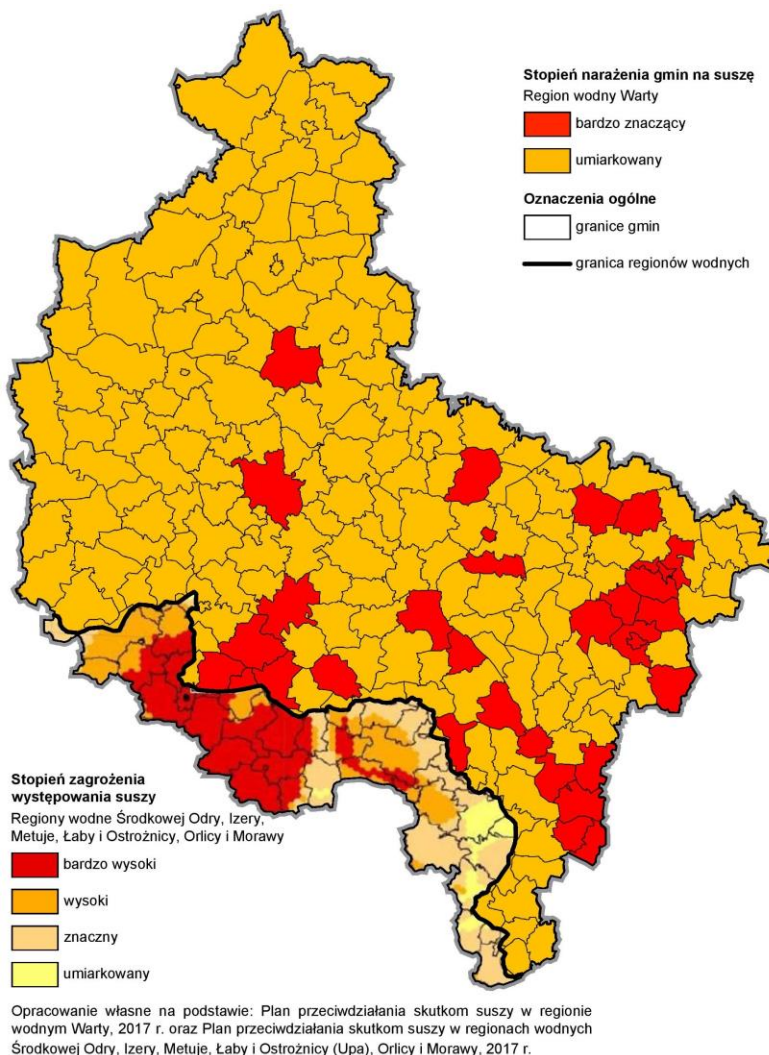
- edukację społeczeństwa w zakresie spodziewanych zmian i ograniczenia ich skutków,
- monitoring zmian wrażliwości gospodarki i społeczeństwa oraz postępu we wdrażaniu strategii adaptacyjnej,
- planowanie przestrzenne na poziomie regionalnym i lokalnym z uwzględnieniem zmian klimatu i adaptacji,
- modernizację systemu energetycznego uwzględniającą zwiększone ryzyko występowania zjawisk ekstremalnych,
- rozwój usług zdrowotnych ze szczególnym uwzględnieniem wrażliwości mieszkańców na występowanie fal upałów,

¹⁷⁹ Program Ochrona Środowiska dla województwa wielkopolskiego na lata 2016-2020, 2016 r.

¹⁸⁰ Tamże

- ograniczenie skutków zagrożeń w rolnictwie, lasach i ekosystemach wynikających z pojawiania się inwazyjnych szkodników i chorób, w tym uwzględnienie przystosowania gatunkowego lasów do oczekiwanego wzrostu temperatury w procesie zalesień,
- właściwe gospodarowanie na obszarach rolnych, chronionych, górskich (wsparcie technologiczne gospodarstw oraz doradztwo technologiczne uwzględniające aspekty dostosowania budownictwa i produkcji rolnej do zmieniających się warunków klimatycznych, - modernizacja
- systemu energetycznego uwzględniająca zwiększone ryzyko występowania zjawisk ekstremalnych, - uwzględnienie trendów klimatycznych i gospodarczych w procesie projektowania i budowy infrastruktury transportowej,
- uwzględnienie konieczności zapewnienia korytarzy wentylacyjnych w miastach i kotlinach górskich w celu ograniczenia skutków rozwoju wyspy ciepła i wzrostu koncentracji zanieczyszczeń powietrza oraz zwiększania obszarów wodnych i zieleni w miastach.

Ryc. 244. Obszary zagrożone suszą na terenie województwa wielkopolskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Plan przeciwdziałania skutkom suszy w regionie wodnym Warty, MGGP S.A. na zlecenie RZGW w Poznaniu, Poznań, 2017 r., oraz Planu przeciwdziałania skutkom suszy w regionach wodnych Środkowej Odry, Izery, Metuje, Łąby i Ostrołęki (Upa), Orlicy i Morawy, Mott MacDonald na zlecenie RZGW we Wrocławiu, Warszawa, 2017 r.

Podsumowanie:

- Dynamiczne zmiany klimatu, będące skutkiem działalności człowieka, stanowią realne zagrożenie dla społecznego i gospodarczego rozwoju regionu.
- Do potencjalnych zagrożeń ze strony skutków globalnego ocieplenia można zaliczyć proces osuszania i zaniku biocenozy wilgotnych oraz niską retencję gruntu i niski poziom wód gruntowych.
- Obserwowany w Wielkopolsce niekorzystny bilans wodny przy obecnie panujących warunkach klimatycznych powoduje, że praktycznie cały jej obszar (szczególnie centralna część) zagrożony jest suszą atmosferyczną, a w konsekwencji także rolniczą i hydrologiczną. W największym stopniu na zjawisko suszy narażone jest rolnictwo, zaś w nieco mniejszym sektory środowiska i zasobów naturalnych oraz leśnictwa.
- Wobec zmian klimatu racjonalne byłoby rozpoznanie możliwości uprawy w Wielkopolsce roślin ciepłolubnych, takich jak kukurydza czy sorgo.
- Dużego znaczenia nabiera przygotowanie programów zabezpieczenia w wodę dobrej jakości w warunkach dłuższych okresów suszy i niedoborów wody zwłaszcza na mniejszych rzekach.

3.4. Gospodarka wodno-kanalizacyjna

3.4.1. Infrastruktura wodociągowa

W 2017 roku w województwie wielkopolskim na potrzeby gospodarki narodowej i ludności zużyto 1 411,3 hm³ wody, co stanowiło 14,6% zużycia wody w Polsce. Na potrzeby przemysłu wykorzystano 79,6% wody ogółem, tj. więcej niż średnio w Polsce (73,1%), a na potrzeby rolnictwa 8,5% (w Polsce 10,5%).

Wielkopolska należy do grona województw o największym zużyciu wody w przeliczeniu na 1 mieszkańca. W 2017 roku wyniosło ono 405,0 m³/1 mieszkańca (w Polsce – 251,3 m³/1 mieszkańca), co uplasowało region na 4. miejscu w kraju. Domniemywać można, że przyczyną tego zjawiska jest silnie rozwinięty przemysł energetyczny, koncentrujący się głównie w Koninie (14 675,9 m³/1 mieszkańca) na obszarze Wielkopolski Wschodniej, a ponadto w wybranych gminach Wielkopolski Północnej i Południowej. Należy jednak podkreślić, że ogólne zużycie wody w regionie ulega ograniczeniu. W relacji do 2007 roku zmniejszyło się o 23,9%, podczas gdy w kraju średnio o 11,9%.

W 2017 roku z sieci wodociągowej korzystały w regionie 3 366 004 osoby. W porównaniu do innych województw zasięg sieci w Wielkopolsce można określić jako bardzo dobry (2. miejsce w kraju, za województwem opolskim). Dostęp do wodociągów posiadało 96,5% ludności Wielkopolski, tj. więcej niż przeciętnie w kraju (92,0%), a od 2007 roku liczba korzystających zwiększyła się o 8,0% (w kraju średnio o 7,1%).

Największy udział ludności korzystającej z sieci wodociągowej (97,9%) odnotowuje się na obszarze miast, gdzie doprowadzenie kosztownej infrastruktury technicznej jest najbardziej uzasadnione ekonomicznie, jednak często trudne z uwagi na zagęszczenie zabudowy. Należy jednak wskazać na relatywnie dobrą, w porównaniu do innych województw, sytuację zaobserwowaną na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego. Z przeprowadzonych analiz wynika, że 94,8% mieszkańców tych obszarów korzystało z sieci wodociągowej. Jest to druga najwyższa wartość wśród wszystkich województw w kraju, za województwem opolskim. Z uwagi na mniejszy zasięg sieci na obszarach wiejskich w ciągu ostatniej dekady odsetek korzystających z wodociągów zwiększył się o 8,5 p.p., a w miastach jedynie o 1,5 p.p.

Dostęp do sieci wodociągowej nie wykazuje silnego zróżnicowania wewnątrzregionalnego. W województwie występowały w 2017 roku 24 gminy, w których z wodociągu korzystało zaledwie 70%-90% ludności, położone w większości na obrzeżach regionu. Niemniej w ujęciu terytorialnym najmniejszy odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej występował w północno-zachodniej i zachodniej części województwa (podregiony pilski i leszczyński).

3.4.2. Oczyszczalnie ścieków i infrastruktura kanalizacyjna

W 2017 roku w Wielkopolsce odprowadzono 225,6 mln m³ ścieków wymagających oczyszczenia, co stanowiło 10,3% ilości ścieków w kraju. W przeliczeniu na 1 mieszkańca region uplasował się na 5. miejscu z wartością 64,7 m³, która była wyższa od średniej krajowej – 57,2 m³, za województwami śląskim, małopolskim, zachodniopomorskim i kujawsko-pomorskim. W województwie wielkopolskim odprowadzana jest z kolei bardzo mała ilość ścieków nieoczyszczonych – jedynie 0,2% ścieków ogółem (w kraju średnio 4,8% i systematycznie maleje). Pod tym względem zdecydowanie dominowały województwa: świętokrzyskie i śląskie, w których udział ten wynosił odpowiednio 19,2% i 15,7%.

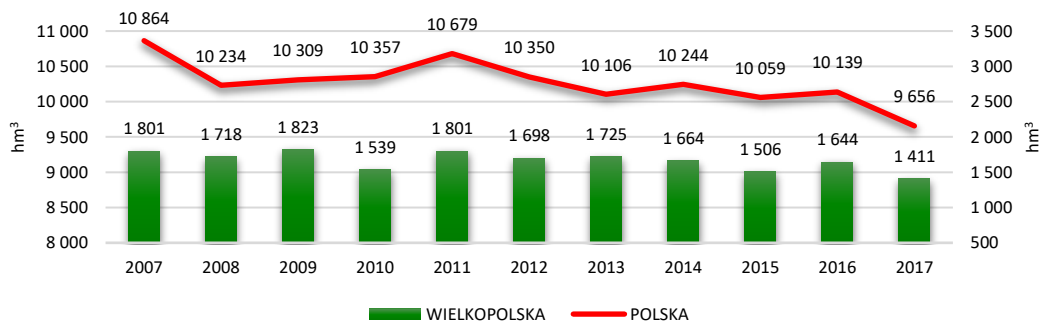
W Wielkopolsce w 2017 roku funkcjonowało 339 komunalnych oczyszczalni ścieków, a ich liczba maleje od 2014 roku, kiedy wynosiła 350. Wśród ogółu oczyszczalni można wyróżnić 247 biologicznych i 92 z podwyższonym usuwaniem biogenów, których liczba także w ostatnich latach zmalała. Ponadto w województwie funkcjonowały 93 oczyszczalnie ścieków przemysłowych, w tym 18 mechanicznych, 7 chemicznych, 63 biologiczne i 5 z podwyższonym usuwaniem biogenów, o łącznej przepustowości projektowej 625,9 tys. m³.

Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni w województwie wielkopolskim w 2017 roku był zbliżony do średniej krajowej – 73,1% (wobec 73,6% w Polsce), co plasowało region na 9. miejscu w kraju. Wartość wskaźnika systematycznie rośnie. Generalnie udział ludności korzystającej z oczyszczalni różni się w przekroju miasto/wieś – w Wielkopolsce wyniósł odpowiednio 94,0% i 48,1%, jednak w porównaniu do innych województw, zdecydowanie lepsza sytuacja występowała pod tym względem na obszarach wiejskich (5. miejsce w kraju) niż w miastach (13. miejsce w kraju).

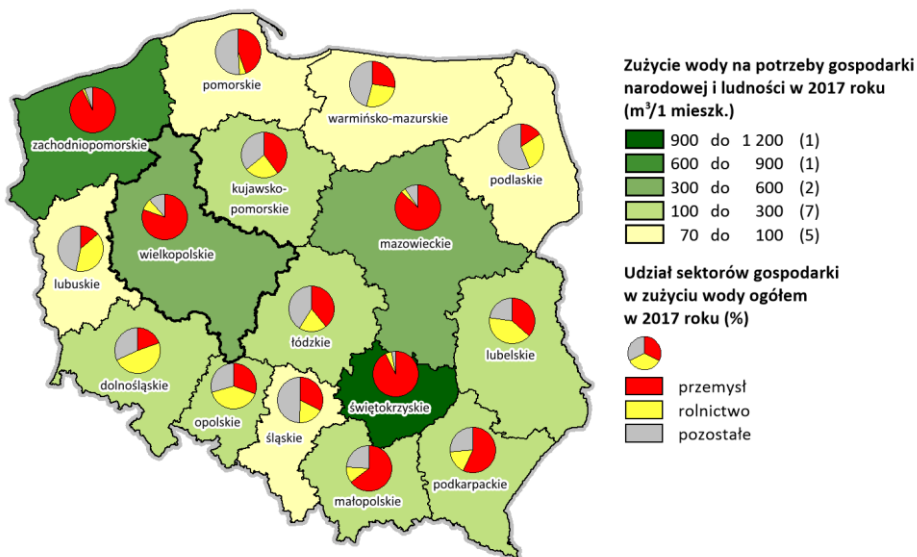
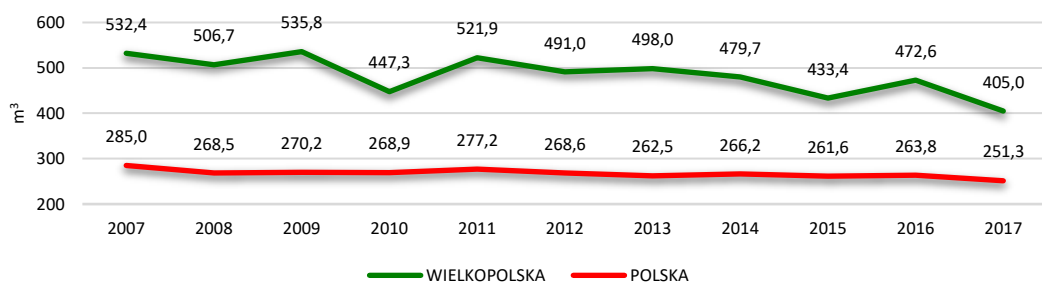
W Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, zwiększa się liczba mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej (2 506 349 osób w 2017 roku), choć poziom ten jest nadal zróżnicowany, przede wszystkim w układzie miasto/wieś. W ciągu ostatnich 10 lat liczba korzystających wzrosła o 25,0% i był to przyrost większy niż średnio w kraju – 17,9%. W wyniku wielu inwestycji w sieć kanalizacyjną odsetek osób z niej korzystających wzrósł do poziomu 71,8%, a od 2014 jest wyższy od średniej krajowej (70,5% w 2017 roku). Pomimo tego Wielkopolska plasowała się pod tym względem na 8. miejscu wśród województw.

Największą wartością analizowanego wskaźnika (88,0%) charakteryzowały się obszary miejskie województwa wielkopolskiego, a wzrost odsetka korzystających z sieci od 2007 roku wyniósł 6,8 p.p. Na obszarach wiejskich jeszcze w 2007 roku z kanalizacji korzystało 25,3% ludności, jednak w wyniku wielu inwestycji poczynionych w ostatnich latach odsetek ten wzrósł do 47,7% w roku 2017 (wzrost o 22,4 p.p.). Wartość ta osiągnęła znacznie wyższy poziom od średniej krajowej wynoszącej 40,8%. Niemniej nadal w regionie występują gminy, w których żaden lub bardzo niewielu mieszkańców (poniżej 10% ludności) korzysta z kanalizacji (4 gminy – Czajków, Wierzbinek, Grodziec i Turek).

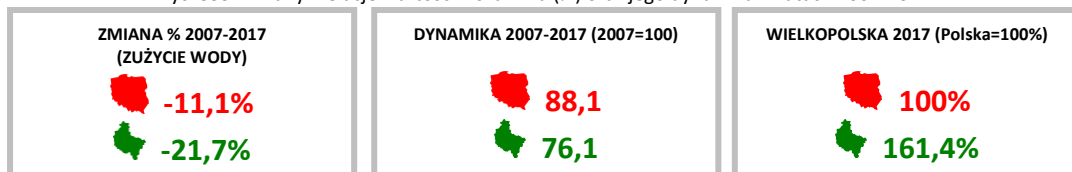
Ryc. 397. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (hm³)

Ryc. 398. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku na 1 mieszkańca w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (m³)

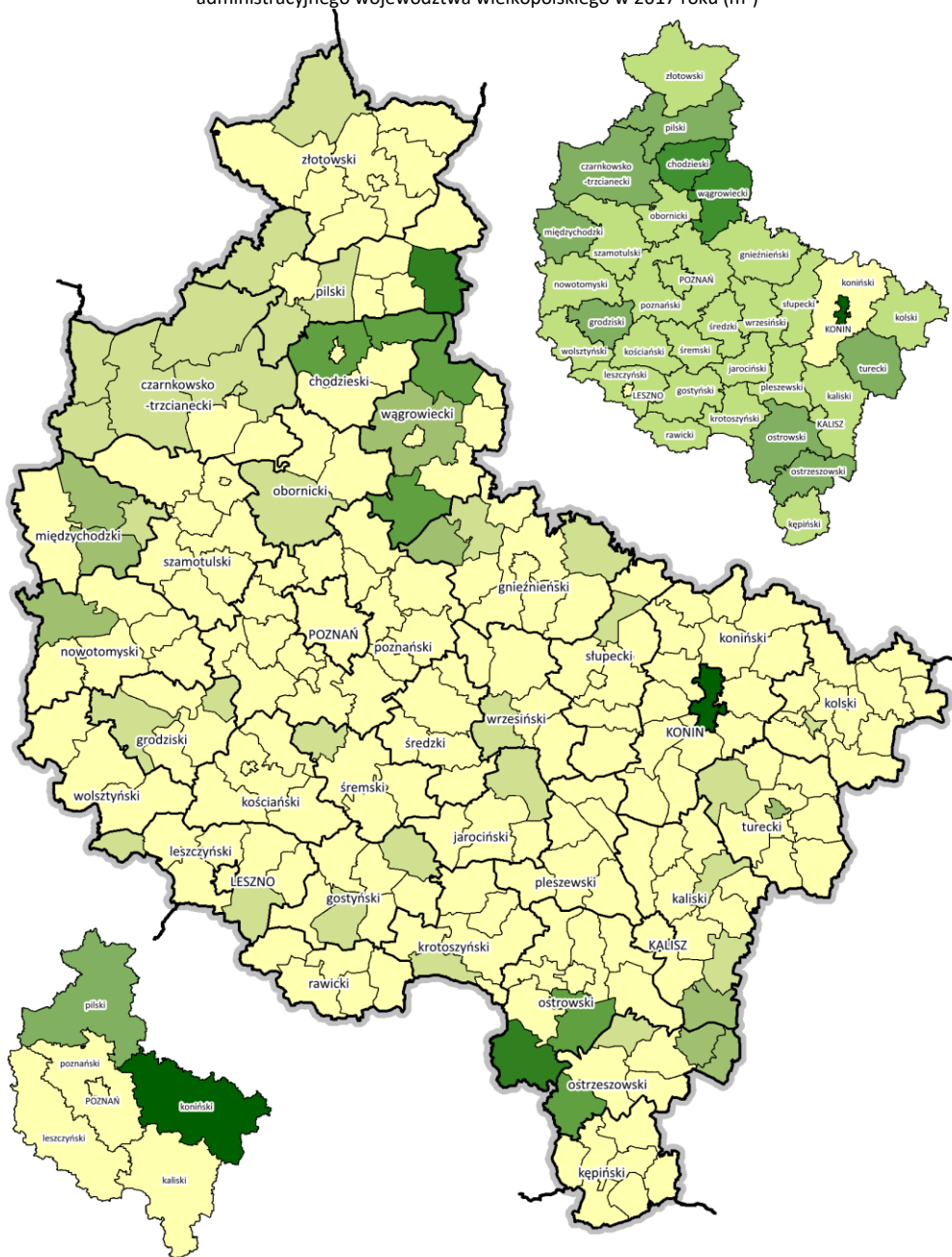

Ryc. 399. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 400. Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku na 1 mieszkańca w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (m³)

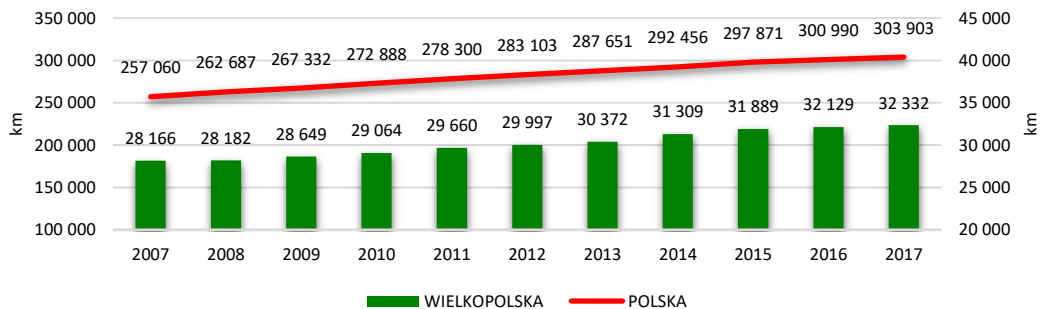

Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności na 1 mieszkańca w 2017 roku (m³)

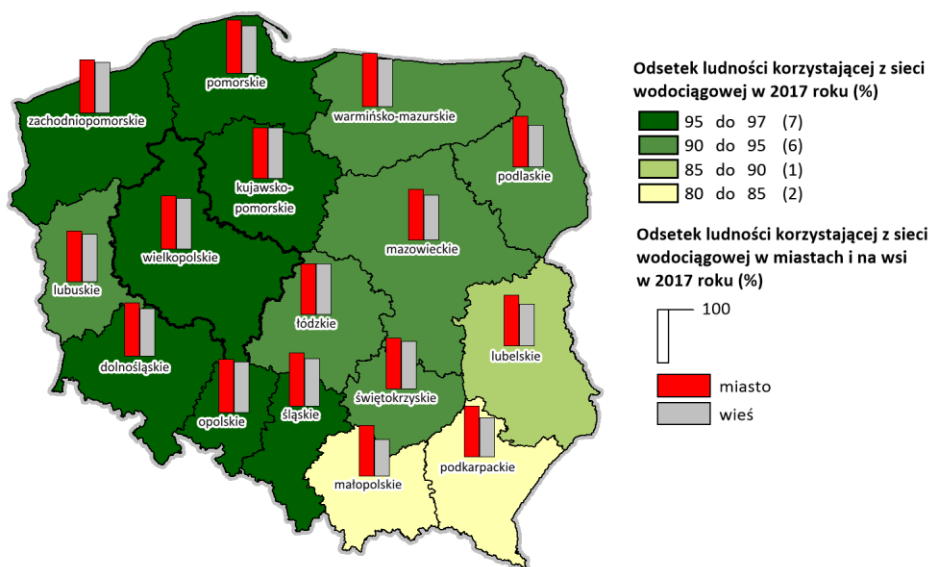
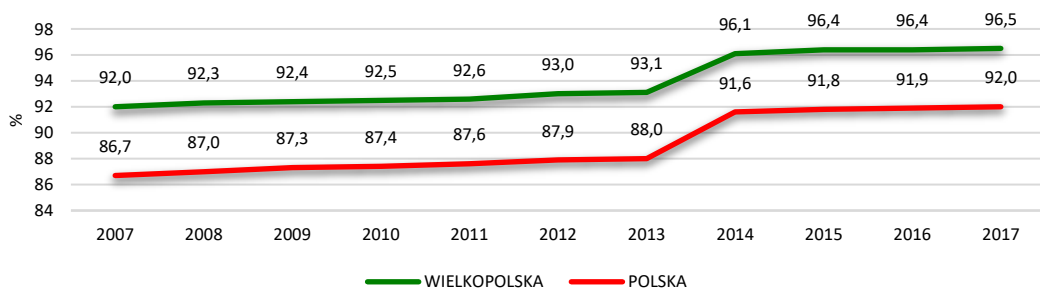
Gminy	Powiaty	Podregiony
14 600 do 14 700 (1)	14 600 do 14 700 (1)	1 700 do 1 800 (1)
1 000 do 1 500 (2)	200 do 300 (2)	100 do 200 (1)
500 do 1 000 (6)	100 do 200 (7)	60 do 100 (4)
250 do 500 (9)	50 do 100 (23)	
100 do 250 (30)	30 do 50 (2)	
20 do 100 (178)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 401. Długość sieci wodociągowej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (km)

Ryc. 402. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

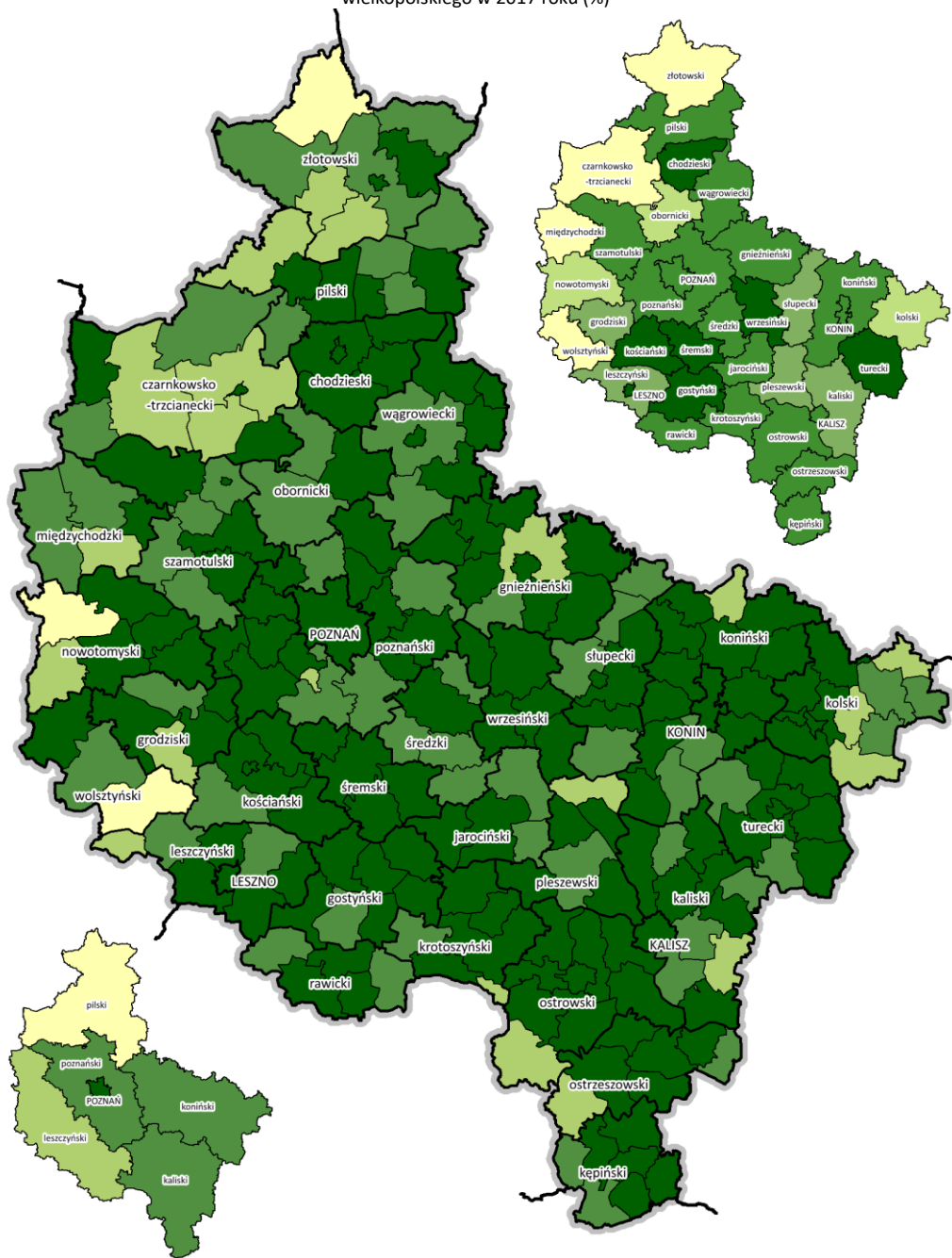

Ryc. 403. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 404. Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej w 2017 roku (%)

Gminy

95 do 100	(143)
90 do 95	(59)
80 do 90	(21)
70 do 80	(3)

Powiaty

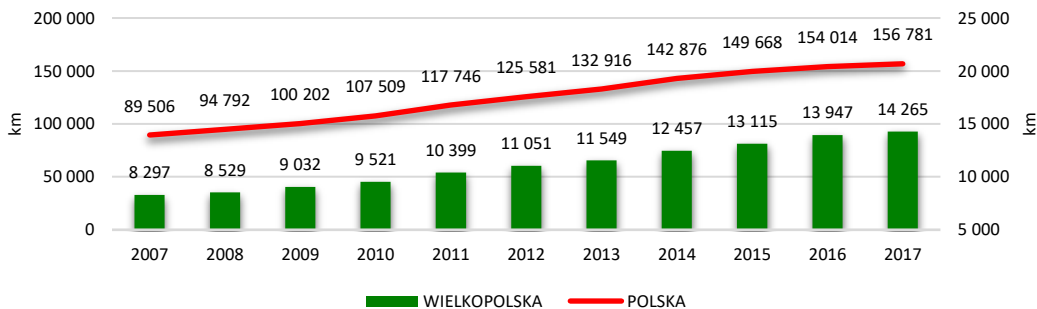
98 do 100	(7)
96 do 98	(16)
94 do 96	(5)
92 do 94	(3)
90 do 92	(4)

Podregiony

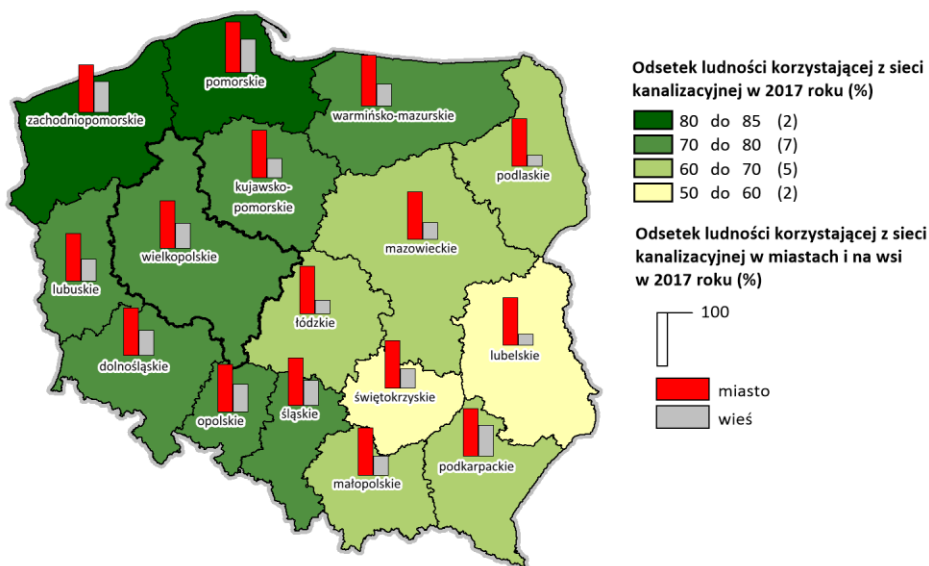
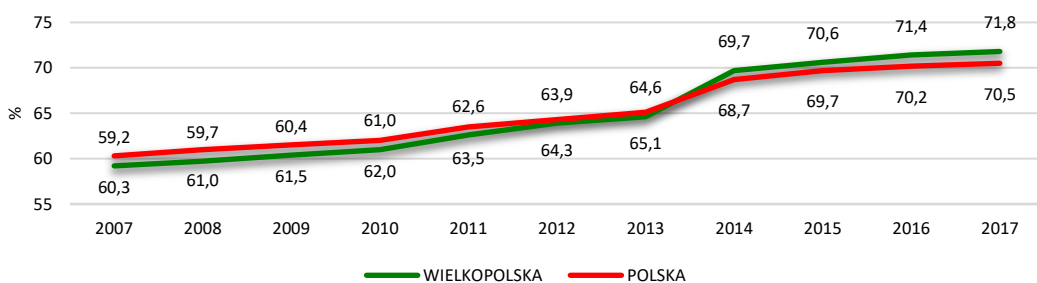
97 do 98	(1)
96 do 97	(3)
95 do 96	(1)
94 do 95	(1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 405. Długość sieci kanalizacyjnej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (km)

Ryc. 406. Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

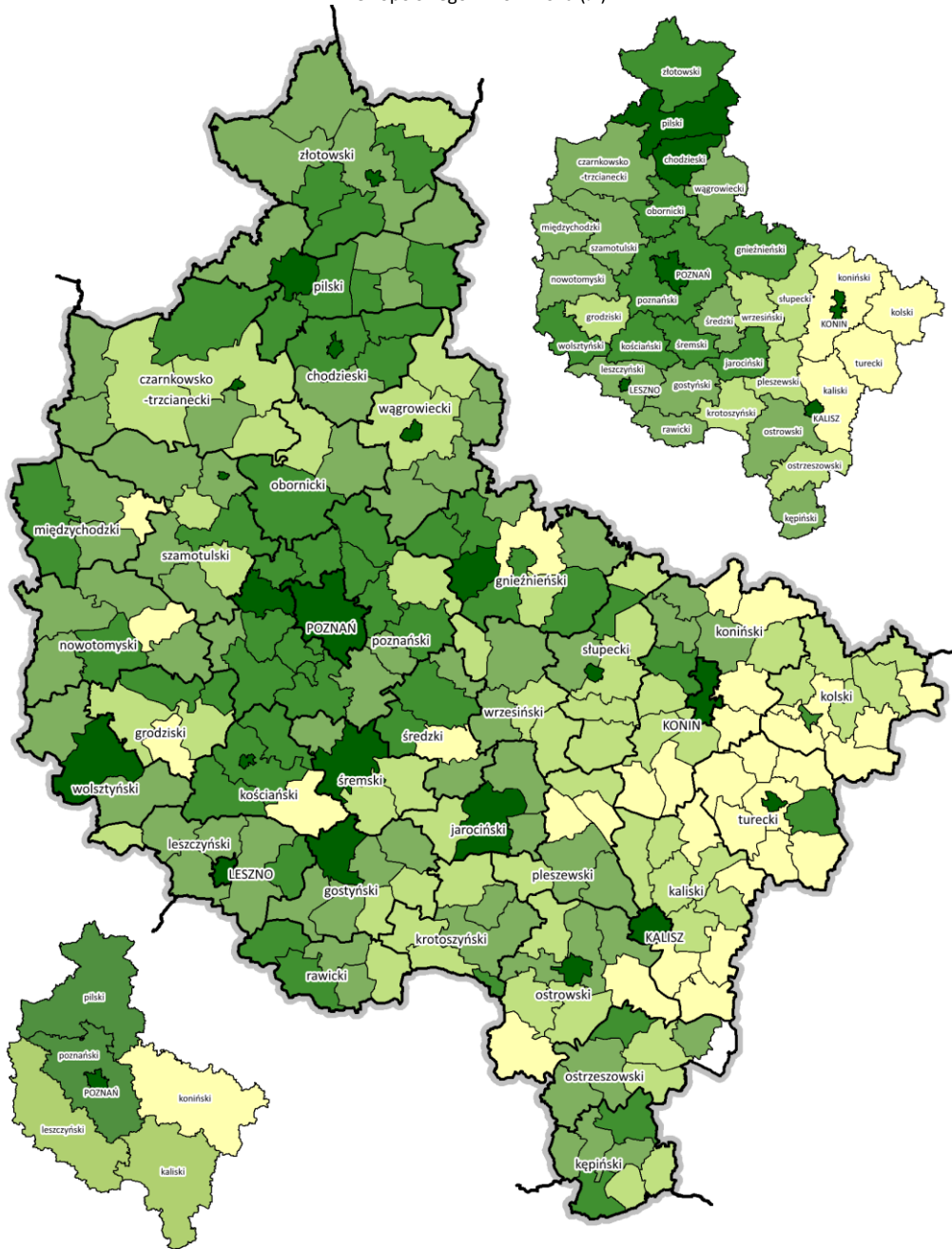

Ryc. 407. Zmiany wartości wskaźników w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 408. Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej w 2017 roku (%)

Gminy

90 do 100	(20)
70 do 90	(50)
50 do 70	(67)
30 do 50	(55)
3 do 30	(33)
brak	(1)

Powiaty

80 do 98	(6)
70 do 80	(8)
60 do 70	(11)
50 do 60	(6)
34 do 50	(4)

Podregiony

80 do 95	(1)
70 do 80	(2)
60 do 70	(2)
59 do 60	(1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Podsumowanie:

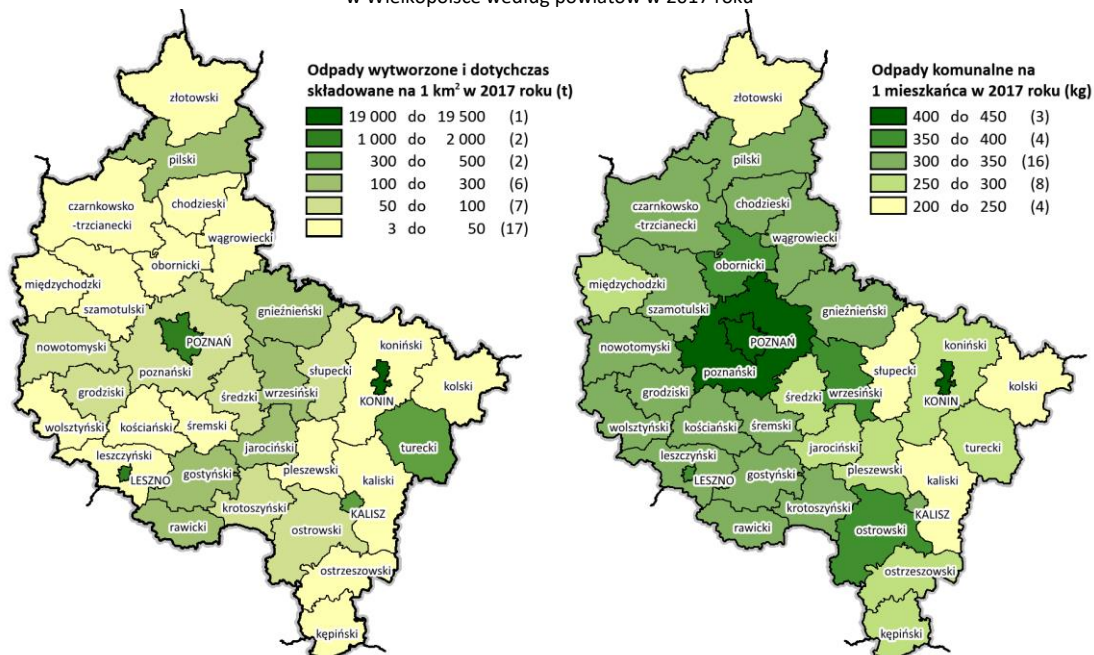
- Zużycie wody w przeliczeniu na 1 mieszkańca w Wielkopolsce ulega ograniczeniu, jednak nadal jest jednym z najwyższych w kraju, na co wpływ może mieć silnie rozwinięty przemysł energetyczny na obszarze Wielkopolski Wschodniej, a ponadto w wybranych gminach Wielkopolski Północnej i Południowej.
- Region charakteryzuje się wysokim stopniem rozwoju sieci wodociągowej. Dostęp do sieci jest równomierny, a największy na obszarach miast.
- Stopień rozwoju sieci kanalizacyjnej w województwie jest zróżnicowany i nadal widoczne są dysproporcje w przekroju miasto/wieś, przy czym mniejszy udział korzystających z sieci posiadają obszary wiejskie. Pozytywny jest fakt zwiększania się liczby mieszkańców korzystających z sieci kanalizacyjnej, a dynamika tego zjawiska jest większa niż średnio w kraju.
- Na przeciętnym poziomie w kraju pozostaje odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni, jak również ilość odprowadzonych ścieków wymagających oczyszczenia.

3.5. Gospodarka odpadami

3.5.1. Podstawowe dane

Na składowiska na terenie województwa wielkopolskiego w 2017 roku trafiło 1 194,1 tys. t odpadów komunalnych oraz 4 150,3 tys. t pozostałych odpadów (o charakterze przemysłowym), co stanowiło odpowiednio 10,0% oraz 3,6% odpadów wytworzonych na terenie całego kraju (łącznie: 5 344,4 tys. t, 4,2%). W poprzednich latach notowano generalnie wzrost ilości wytwarzanych odpadów, jednak w stosunku do 2016 roku ich ilość zmniejszyła się.

Ryc. 409. Odpady wytworzone i dotychczas składowane na 1 km² (t) oraz odpady komunalne na 1 mieszkańca (kg) w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Coraz mniejsza ilość odpadów (z wyłączeniem odpadów komunalnych) w województwie wielkopolskim poddawana jest odzyskowi i unieszkodliwianiu. W 2017 roku udział odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych wyniósł w Polsce 18,9%, a w Wielkopolsce 7,0%, co uplasowało region na 14. miejscu w kraju. Z kolei w przypadku unieszkodliwiania odpadów, województwo zajęło 6. miejsce w kraju z wartością 23,2%, wobec średniej dla Polski wynoszącej 18,5%.

Odpady komunalne stanowiły w regionie w 2017 roku 22,3% wytworzonych odpadów ogółem, natomiast w kraju 9,5%, a ich udział zwiększa się corocznie. Wśród ogółu odpadów komunalnych w Wielkopolsce, podobnie jak w całym kraju, dominują odpady pochodzące z gospodarstw domowych – 82,6% w 2017 roku (w Polsce 83,3%), natomiast odpady z innych źródeł pochodzą głównie z usług komunalnych, handlu, małego biznesu, biur i instytucji.

W przeliczeniu na jednego mieszkańca w 2017 roku w województwie wielkopolskim zebrano średnio 342,2 kg odpadów komunalnych, co plasowało region na 6. miejscu w kraju (przeciętnie w Polsce – 311,4 kg/1 mieszkańca). W ostatniej dekadzie, do 2013 roku tendencje w zakresie produkcji odpadów były w całym kraju podobne, z kolei od 2013 roku ilość odpadów systematycznie wzrasta, a w województwie wielkopolskim od 2007 roku zanotowano jeden z najwyższych wzrostów w kraju (34,0%).

Odpady zebrane selektywnie stanowiły w Wielkopolsce w 2017 roku 24,2% zebranych odpadów komunalnych (289,5 tys. t). Pomimo że udział ten co roku dynamicznie wzrasta (od 2007 roku nastąpił wzrost o 14,3 p.p.) i na początku analizowanego okresu region był liderem pod tym względem, od kilku lat pozostaje on na ostatnich miejscach w zestawieniu województw.

Poważne zagrożenie dla środowiska, ze względu na swój skład chemiczny (głównie przez dużą zawartość metali ciężkich) stanowią osady ściekowe składowane głównie w stawach osadowych. W 2017 roku powstało łącznie 86,8 tys. t osadów, z czego 79,0% pochodziło z oczyszczalni komunalnych, zaś pozostałe z oczyszczalni przemysłowych. Wielkopolska znajdowała się na 5. miejscu w kraju pod względem ich produkcji. Większość osadów komunalnych i przemysłowych powstałych na terenie regionu wykorzystana została w rolnictwie – odpowiednio 22,2% i 23,2%. W Polsce udział ten w przypadku osadów komunalnych wyniósł 18,6%, a duża część osadów została przekształcona termicznie – 18,2% (w Wielkopolsce 0,0%). Osady przemysłowe w kraju były poddane głównie przekształceniu termicznemu (28,0%) lub składowaniu (19,2%).

Na terenie regionu najwięcej osadów powstało w rejonie dużych miast, w szczególności w powiecie poznańskim – 18,9 tys. t., a następnie w mieście Poznaniu (6,2 tys. t) oraz powiatach kolskim, pilskim i leszczyńskim (5,4-4,3 tys. t).

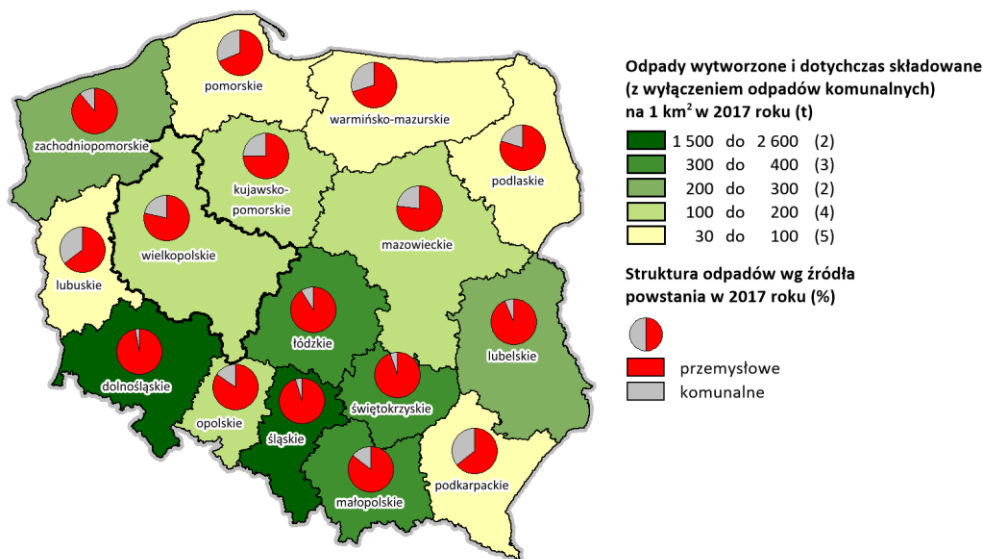
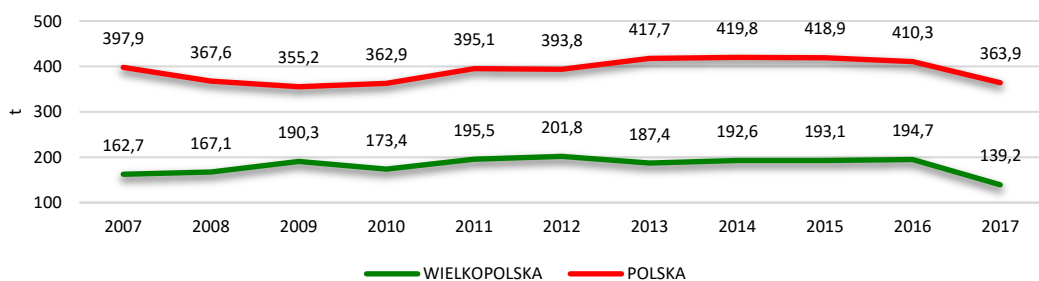
Ryc. 410. Instalacje gospodarki odpadami komunalnymi na terenie województwa wielkopolskiego

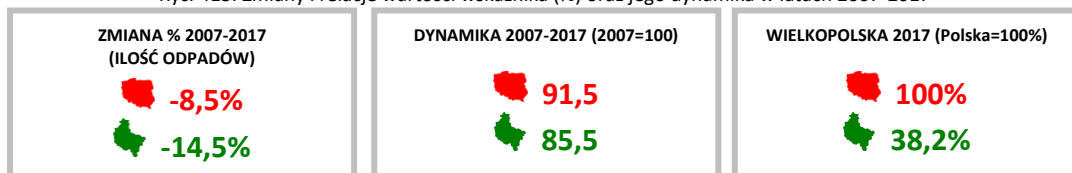
Ryc. 411. Odpady wytworzone i dotychczas składowane (nagromadzone z wyłączeniem odpadów komunalnych) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. t)

Ryc. 412. Odpady wytworzone na 1 km² w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (t)

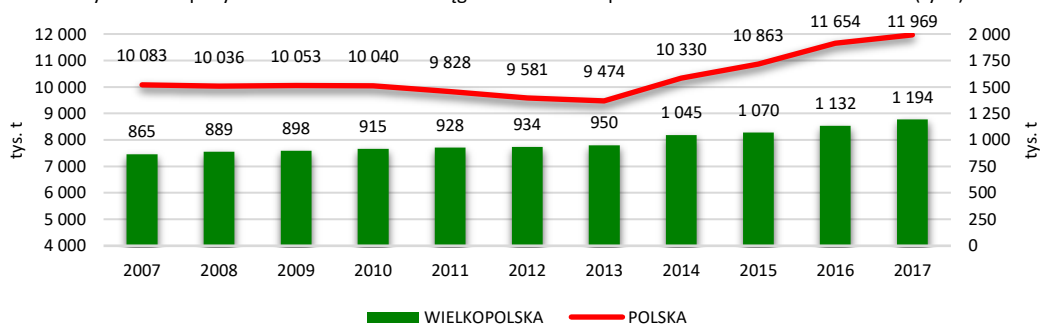

Ryc. 413. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

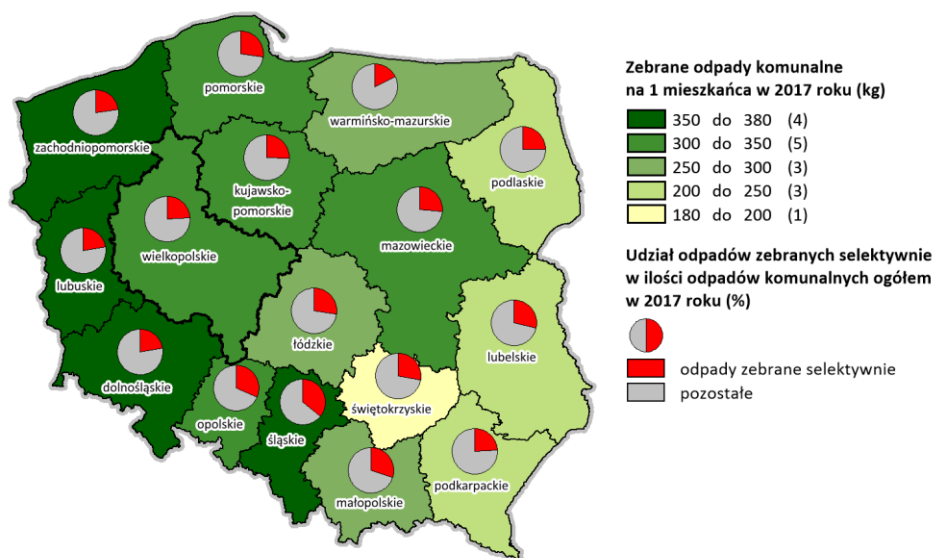
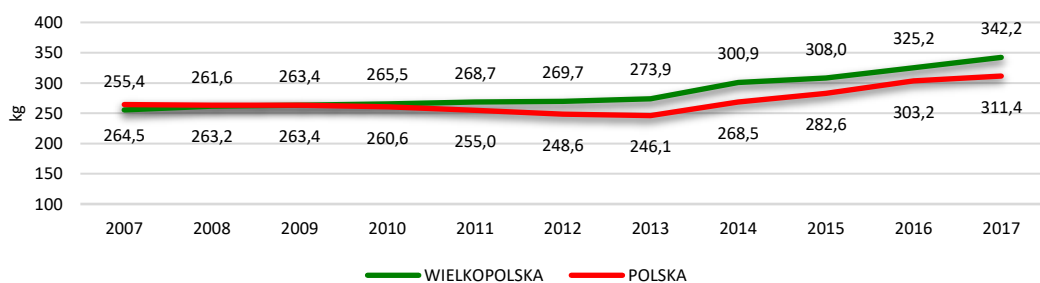

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

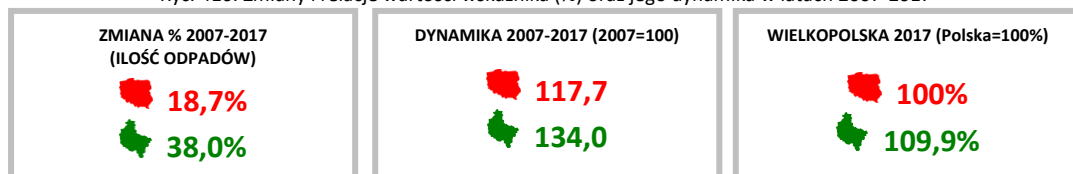
Ryc. 414. Odpady komunalne zebrane w ciągu roku w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys.t)

Ryc. 415. Odpady komunalne zebrane w ciągu roku na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce oraz w Polsce według województw w latach 2007-2017 (kg)

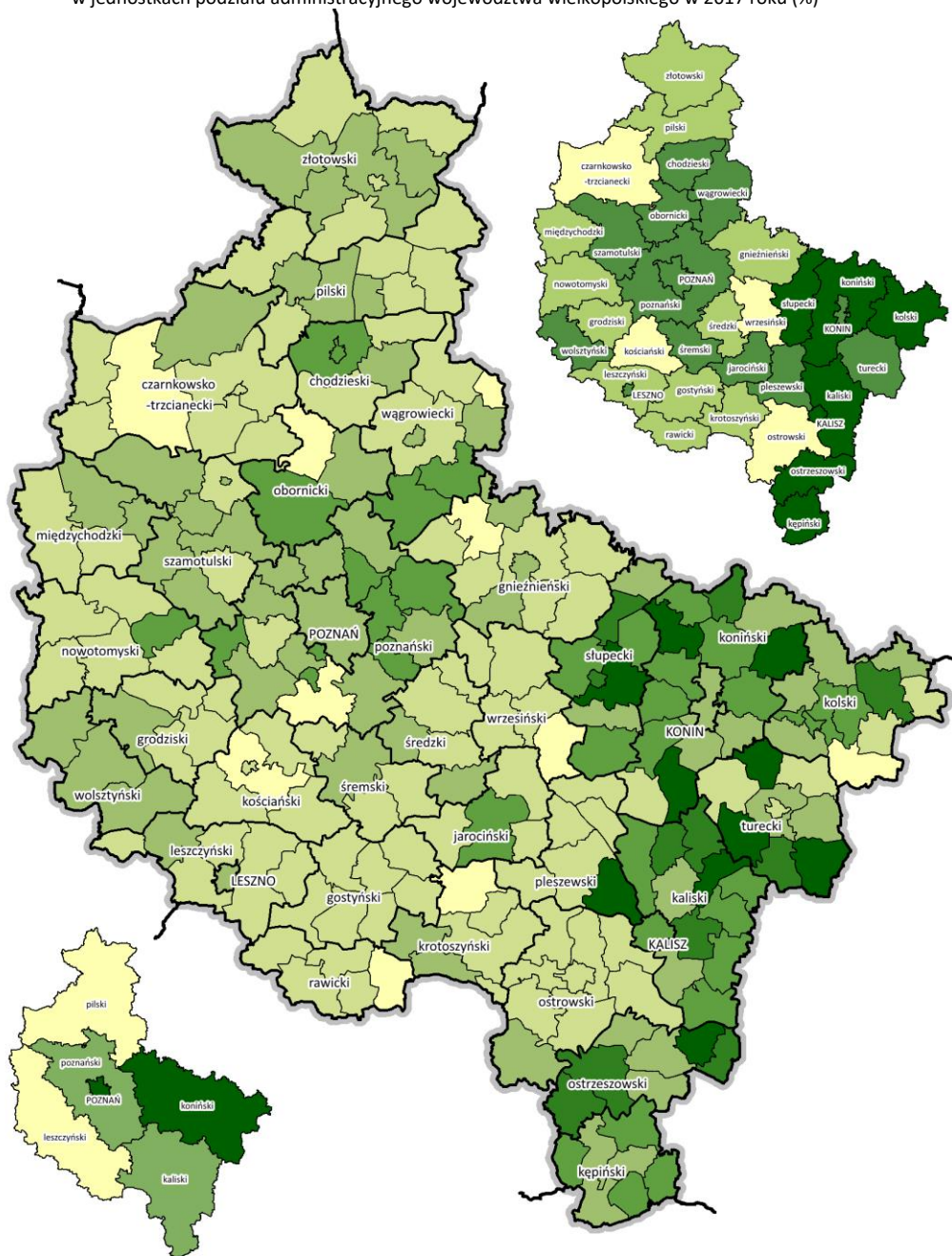

Ryc. 416. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 417. Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Odpady komunalne zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w 2017 roku (%)

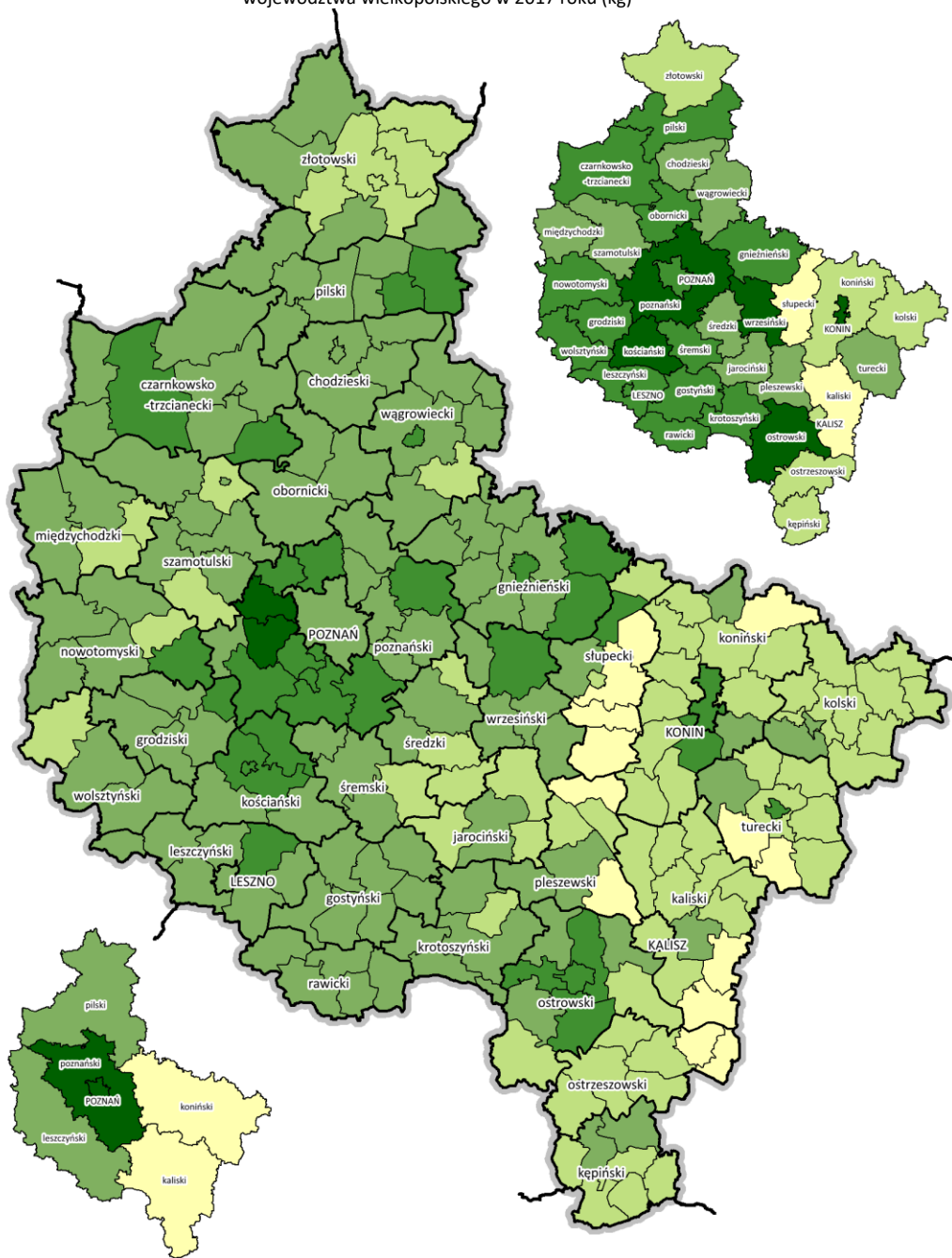
Gminy	
50 do 62	(10)
40 do 50	(11)
30 do 40	(36)
20 do 30	(64)
10 do 20	(95)
3 do 10	(10)

Powiaty	
30 do 42	(7)
20 do 30	(13)
15 do 20	(11)
10 do 15	(4)

Podregiony	
26 do 28	(2)
24 do 26	(2)
16 do 24	(2)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 418. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku na 1 mieszkańca w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (kg)

Zmieszane odpady na 1 mieszkańca zebrane w 2017 roku (kg)

Gminy

400 do 500	(2)
300 do 400	(31)
200 do 300	(111)
100 do 200	(69)
50 do 100	(13)

Powiaty

300 do 330	(5)
250 do 300	(14)
200 do 250	(8)
150 do 200	(6)
120 do 150	(2)

Podregiony

280 do 300	(2)
250 do 280	(2)
220 do 250	(2)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

3.5.2. Instalacje unieszkodliwiania odpadów

Gospodarka odpadami na terenie Wielkopolski ulega systematycznej poprawie. Podstawowym celem gospodarki odpadami komunalnymi jest zamknięcie składowisk odpadów niespełniających norm prawnych. Istotne pozostaje również ograniczenie ilości odpadów magazynowanych na składowiskach oraz rozwój zakładów zagospodarowania odpadów nastawionych na wdrażanie nowoczesnych technologii odzysku i unieszkodliwiania odpadów. Zadania mające na celu ograniczanie ilości odpadów trafiających na wysypiska realizują sortownie, kompostownie i spalarnie odpadów.

Pod koniec 2017 roku eksploatowano w Wielkopolsce 39¹⁸¹ składowisk odpadów (w tym jedno posiadające decyzję na zamknięcie), w tym 32¹⁸² składowiska komunalne. Jednocześnie w regionie zlokalizowanych było 158 składowisk nieprzyjmujących już odpadów, w tym 101 zrehabilitowanych, 52 w trakcie rekultywacji oraz 5 niezrehabilitowanych.

Do czynnych instalacji unieszkodliwiania odpadów należy:

- 30 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przyjmujących odpady komunalne,
- 5 składowisk odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, które nie przyjmowały odpadów komunalnych, w tym 3, których właścicielem jest Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin S.A.,
- 2 składowiska odpadów niebezpiecznych należące do Zakładu Utylizacji Odpadów Sp. z o.o. w Koninie (na jednym składowane są odpady azbestowe),
- 1 składowisko odpadów obojętnych.

W 2017 roku w województwie wielkopolskim funkcjonowały ponadto następujące instalacje do odzysku i unieszkodliwiania odpadów:

- 32 sortownie niesegregowanych odpadów komunalnych lub odpadów z selektywnej zbiórki,
- 27 kompostowni służących do przetwarzania odpadów komunalnych ulegających biodegradacji,
- 2 instalacje do termicznego unieszkodliwiania odpadów komunalnych (w Koninie oraz Poznaniu), które rozpoczęły eksploatację w 2016 roku,

Ponadto w województwie funkcjonowały instalacje, w których przetwarzano odpady inne niż komunalne:

- 2 instalacje służące do termicznego przekształcania odpadów innych niż komunalne z odzyskiem lub bez odzysku energii – spalarnie: odpadów niebezpiecznych i innych niż niebezpieczne w Koninie oraz odpadów medycznych w Pile,
- 25 instalacji pozyskujących energię z biogazu powstającego w procesie beztlenowej fermentacji materii organicznej.

W województwie wielkopolskim w 2017 roku wytworzonych zostało łącznie 5 344,4 tys. t odpadów, z czego 77,7% stanowiły odpady pochodzące z działalności gospodarczej, zaś 22,3% odpady komunalne, których udział systematycznie wzrasta.

3.5.3. Odpady azbestowe¹⁸³

Całkowita masa wyrobów zawierających azbest, tj. zabudowanych jako pokrycia dachowe i elewacje, zinwentaryzowana według stanu na grudzień 2018 roku wynosiła na terenie województwa wielkopolskiego 612 539,1 t, co plasowało region na 3. miejscu w kraju, za województwami: mazowieckim i lubelskim. Właścicielami ponad 82,8% wyrobów azbestowych (mniej niż średnio w Polsce – 90,1%) były osoby fizyczne (m.in. rolnicy, wspólnoty mieszkaniowe, działkowcy, osoby

¹⁸¹ Dane WIOŚ.

¹⁸² Dane BDL.

¹⁸³ Opracowano na podstawie danych WIOŚ oraz danych Bazy Azbestowej (www.bazaazbestowa.gov.pl)

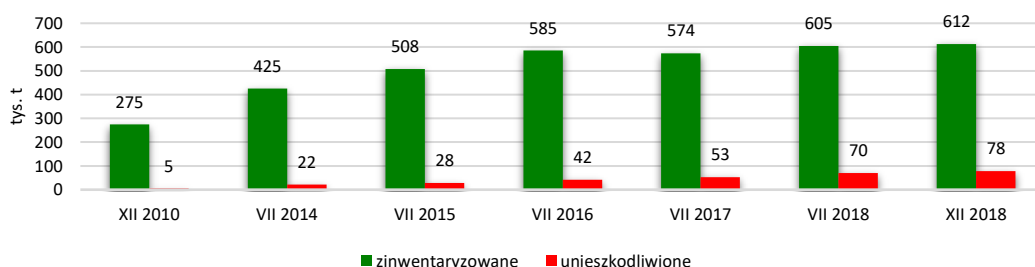
fizyczne prowadzące działalność gospodarczą), natomiast pozostałe 17,2% (9,9% w Polsce) należało do osób prawnych (m.in. do spółdzielni mieszkaniowych i JST). Ilość unieszkodliwionych odpadów wyniosła 78 167,3 t, a do unieszkodliwienia pozostało 534 371,8 t.

Na terenie województwa wielkopolskiego zlokalizowane są 2 (z 57 w kraju) składowiska odpadów zawierających azbest – w mieście Koninie oraz w gminie Trzemeszno.

W przeliczeniu ilości wyrobów azbestowych na 1 mieszkańca¹⁸⁴ województwo wielkopolskie plasowało się na 7. miejscu w kraju z wartością 175,3 kg/os., tj. większą od średniej krajowej, która wyniosła 162,9 kg/os. Największą wartość osiągnęło województwo lubelskie (434,0 kg/os.), a najmniejszą dolnośląskie (55,0 kg/os.).

Najwięcej odpadów zawierających azbest unieszkodliwiono w regionie na terenie powiatów: poznańskiego (6 458,6 t), ostrowskiego (6 448,7 t), słupeckiego (6 168,4 t), gnieźnieńskiego (5 588,8 t) i kolskiego (5 264,8 t).

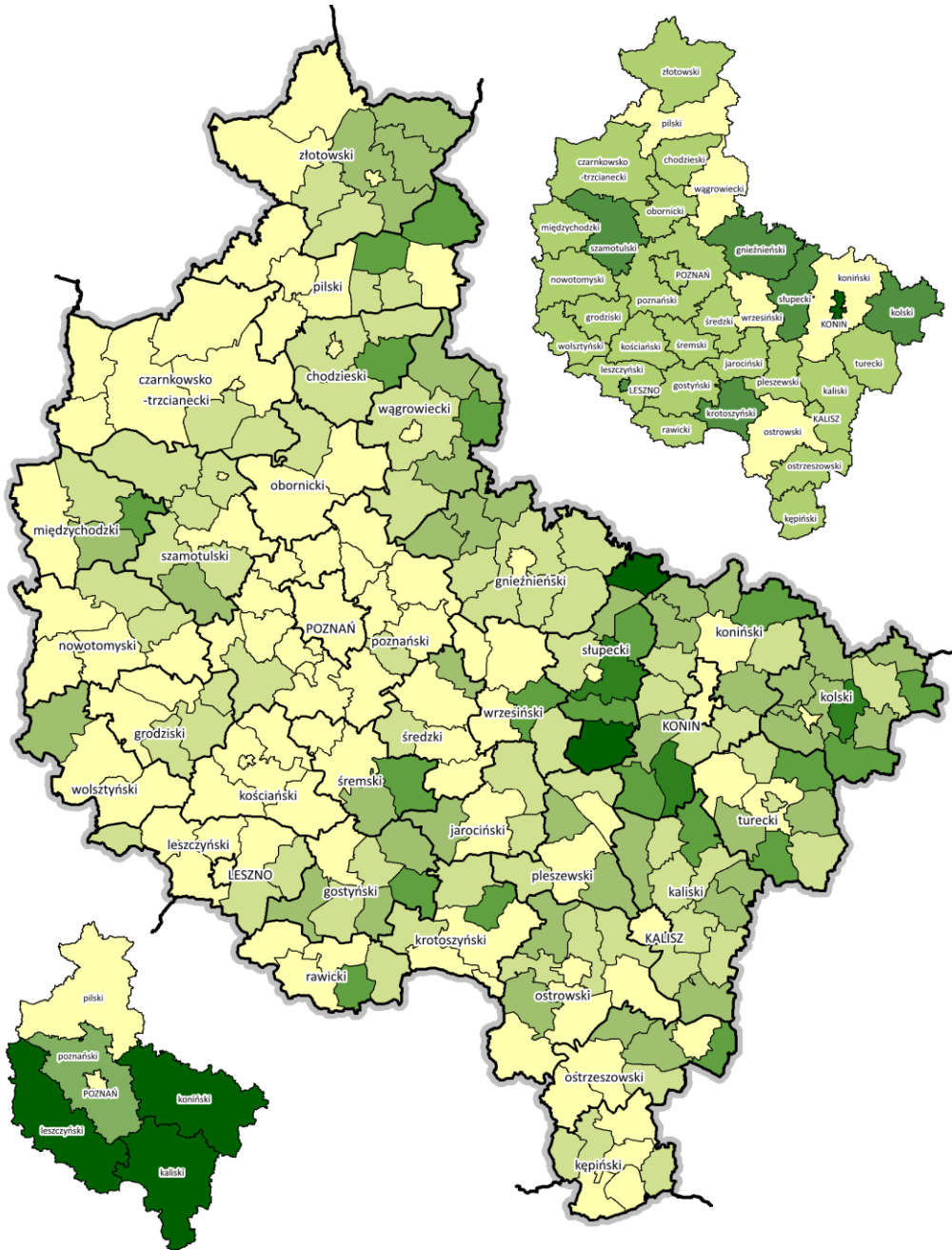
Ryc. 419. Ilość wyrobów zawierających azbest zinventaryzowanych oraz unieszkodliwionych w Wielkopolsce w latach 2010-2017 (tys. t)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Raport o stanie środowiska w Wielkopolsce w roku 2017, WIOŚ w Poznaniu, Poznań, 2018 r. (według danych Bazy Azbestowej – www.bazaazbestowa.gov.pl)

¹⁸⁴ Dane GUS, stan na: 31 grudnia 2018 roku.

Ryc. 420. Zinwentaryzowane wyroby zawierające azbest w przeliczeniu na 1 mieszkańca w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w grudniu 2018 roku (kg)

Zinwentaryzowane wyroby zawierające azbest na 1 mieszkańca w XII 2018 roku (kg)

Gminy	Powiaty	Podregiony
1 000 do 2 000 (2)	500 do 700 (1)	1 500 do 2 000 (3)
800 do 1 000 (3)	300 do 500 (6)	1 000 do 1 500 (1)
600 do 800 (20)	100 do 300 (23)	200 do 1 000 (2)
400 do 600 (42)	0 do 100 (5)	
200 do 400 (67)		
0 do 200 (92)		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Podsumowanie:

- W Wielkopolsce notowany jest systematyczny wzrost ilości wytwarzanych odpadów komunalnych i przemysłowych. Od 2017 roku trend ten uległ odwróceniu, jednak dopiero dane z kolejnych lat potwierdzą czy jest to tendencja stała. Ilość zebranych odpadów komunalnych na 1 mieszkańca kształtowała się w regionie na średnim poziomie.
- Na poziomie kraju zidentyfikować można niedoskonałości systemu gospodarowania odpadami zbieranymi selektywnie i odzysku oraz niedostateczną świadomość ekologiczną społeczeństwa w zakresie gospodarki odpadami, stanowiącą potencjalne zagrożenie dla środowiska przyrodniczego. Skutkiem tego jest niski stopień selektywnej zbiórki odpadów (w tym jeden z najniższych w województwie wielkopolskim), w szczególności odpadów biodegradowalnych i niebezpiecznych oraz wykorzystywanie odpadów z tworzyw sztucznych jako opału. Pozytywny jest fakt, iż odsetek odpadów zbieranych selektywnie w regionie dynamicznie wzrasta. Coraz mniejsza jest jednak ilość odpadów poddawana odzyskowi i unieszkodliwianiu.
- W Wielkopolsce występują nowoczesne instalacje unieszkodliwiania odpadów.
- Na terenie regionu zidentyfikowano dużą masę wyrobów zawierających azbest, jednak w przeliczeniu na 1 mieszkańca sytuacja kształtowała się stosunkowo korzystnie.

3.6. Energia

Energetyka stanowi podstawę działalności gospodarczej, będąc tym samym niezbędnym elementem rozwoju kraju i regionów. Wzrastające zapotrzebowanie na energię niesie ze sobą wiele wyzwań wymagających podjęcia działań służących zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego. Związane jest to nie tylko z koniecznością rozwoju infrastruktury, ale także z potrzebą dywersyfikacji wykorzystywanych paliw. W tym względzie istotny jest także rozwój odnawialnych źródeł energii, będący obecnie jednym z głównych priorytetów w obszarze energetyki, przyczyniającym się do realizacji zasady zrównoważonego rozwoju (pogodzenia wzrostu gospodarczego z dbałością o środowisko).

3.6.1. Infrastruktura energetyczna

W województwie wielkopolskim funkcjonują kluczowe w skali kraju obiekty wytwarzające energię elektryczną. Zgodnie z danymi BDL GUS w 2017 roku osiągalna moc zlokalizowanych na obszarze regionu elektrowni wyniosła 3 615,4 MW, co stanowiło 98,2% ich całkowitej mocy zainstalowanej (3 683,4 MW) oraz 8,4% ogólnej mocy osiągalnej we wszystkich elektrowniach w Polsce (4. miejsce, za województwami: śląskim, mazowieckim i łódzkim). Blisko 80% tej wartości (2 874,9 MW) dotyczyło elektrowni ciepłych, a pozostała część (740,4 MW) odnosiła się do elektrowni wodnych i niekonwencjonalnych. Warto zaznaczyć, że w tym względzie nastąpiły w ostatnich latach korzystne zmiany, przejawiające się wzrostem w strukturze udziału elektrowni wodnych i niekonwencjonalnych – w 2007 roku kształtował się on na poziomie zaledwie 0,8% (w kraju – 7,7%), natomiast w 2017 roku wyniósł 20,5% (w kraju – 19,9%).

Do najważniejszych obiektów wytwarzających energię elektryczną należą elektrownie zawodowe zlokalizowane we wschodniej części regionu, tworzące Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA (ZE PAK), których całkowita moc osiągalna wyniosła w 2018 roku 1 896 MW. Grupa ZE PAK wyprodukowała w 2018 roku 6,05 TWh energii elektrycznej (sprzedaż – 9,33 TWh), będąc pod tym względem czwartym wytwórcą energii elektrycznej w Polsce i drugim krajowym producentem energii elektrycznej otrzymywanej z węgla brunatnego. Warto w tym miejscu zaznaczyć, w 2018 roku wyłączono z eksploatacji wchodzącą w skład ZE PAK elektrownię Adamów – zakończył się okres derogacji środowiskowej dla pięciu bloków o łącznej mocy 600 MW, przez co ilość produkowanej energii elektrycznej zmniejszyła się w porównaniu do 2017 roku o prawie o 5,8%. Głównym paliwem zużywanym w tych elektrowniach do wytwarzania sprzedawanej energii był nadal, pochodzący z okolicznych złóż, węgiel brunatny (jego udział w strukturze wykorzystywanych paliw wyniósł 91,9%), a w znacznie mniejszym stopniu biomasa (7,5%) i inne nośniki energii (0,6%)¹⁸⁵. Poza energią elektryczną w elektrowni Konin (w bloku biomasowym) wytwarza się energię cieplną (w kogeneracji), która sprzedawana jest lokalnym odbiorcom (w 2018 roku sprzedano 1 270 TJ ciepła) – głównie miejskiemu przedsiębiorstwu energetyki ciepłej w Koninie i okolicznym producentom przemysłowym (przed 2018 rokiem ciepło wytwarzane było także w elektrowni Adamów, które dostarczano do miasta Turku)¹⁸⁶. Innymi ważnymi wytwórcami energii w województwie są Elektrociepłownia Karolin w Poznaniu o całkowitej mocy cieplnej 900 MWt i mocy elektrycznej 274 MWe (2018 rok)¹⁸⁷ oraz elektrociepłownia Kalisz-Piwonice o całkowitej mocy cieplnej 148 MWt i mocy elektrycznej 8 MWe¹⁸⁸.

Przesył energii elektrycznej z ZE PAK, jak i innych elektrowni (w tym funkcjonujących poza granicami regionu) do odbiorców z obszaru województwa możliwy jest dzięki istniejącemu układowi sieci elektroenergetycznych wchodzących w skład Krajowego Systemu Przesyłowego i Dystrybucyjnego. System elektroenergetyczny w Wielkopolsce opiera się głównie na 7 liniach elektroenergetycznych o napięciu 400 kV, przebiegających w większości w południowo-zachodniej

¹⁸⁵ Źródło: <http://zepak.pl>, dostęp: 31.05.2019 r.

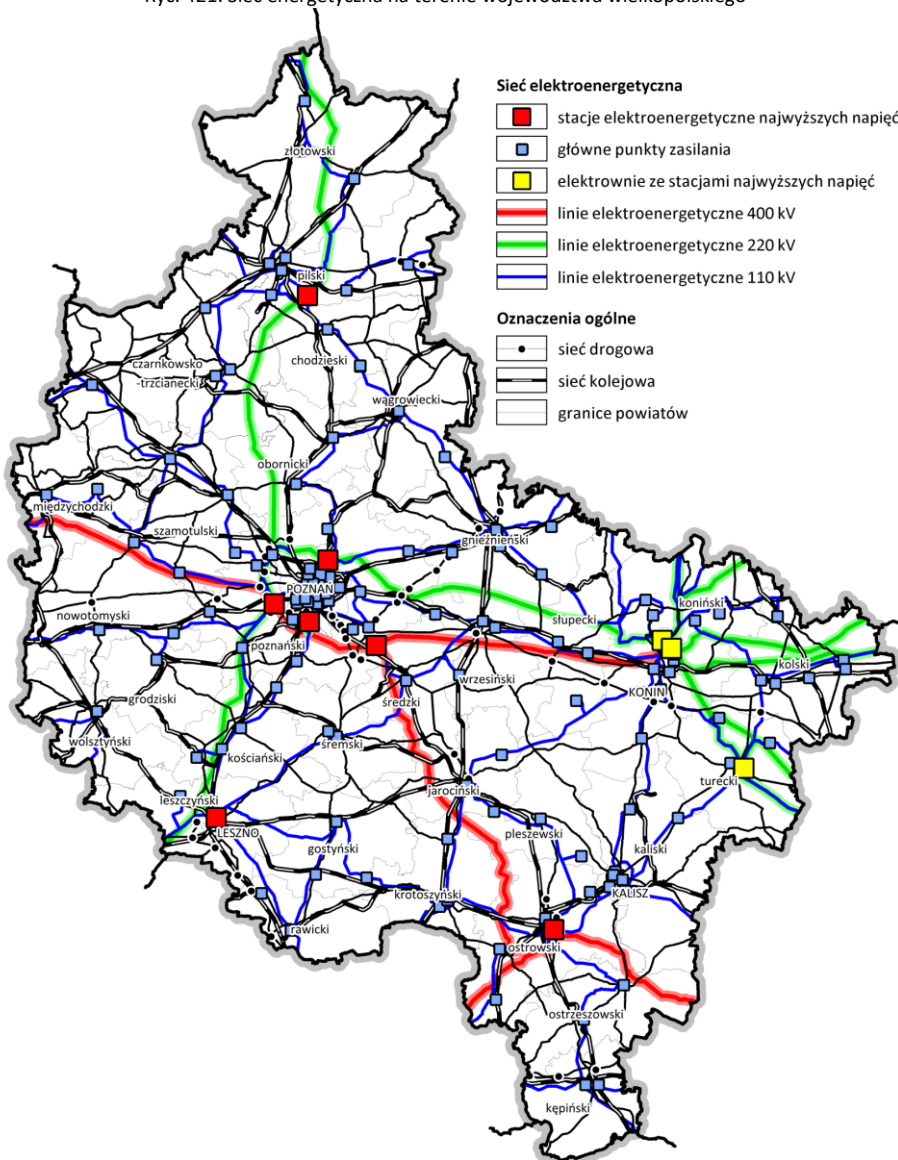
¹⁸⁶ Sprawozdanie Zarządu z działalności Grupy Kapitałowej w 2018 roku, Grupa Kapitałowa Zespołu Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA, 2019 r.

¹⁸⁷ Źródło: <https://energiadlapoznania.pl/>, dostęp: 31.05.2019 r.

¹⁸⁸ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+, 2019 r.

części regionu, a także 17 liniach o napięciu 220 kV, koncentrujących się głównie we wschodniej części województwa. Uzupełnieniem powyższej sieci przesyłowej są, rozchodzące się promieniście ze źródeł wytwórczych (elektrowni zawodowych), linie wysokiego napięcia (110 kV) oraz infrastruktura punktowa w postaci stacji elektroenergetycznych i transformatorowych. Problemem jest duże wyeksploatowanie części sieci energetycznej w Wielkopolsce, zwłaszcza średniego i niskiego napięcia oraz stacji transformatorowych, wskazujące na potrzebę jej modernizacji i przebudowy. Wśród działań koniecznych do realizacji wymienić należy także przedsięwzięcia na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego, zmniejszania strat energii w przesyśle i dystrybucji, poprawy przepustowości linii elektroenergetycznych i ograniczenia przesyłu energii liniami 110 kV na dalekie odległości¹⁸⁹.

Ryc. 421. Sieć energetyczna na terenie województwa wielkopolskiego

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

¹⁸⁹ Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Wielkopolska 2020+, Poznań, 2019 r.

3.6.2. Bilans energetyczny (produkcja i zużycie energii elektrycznej)

W 2017 roku pierwszy raz w okresie 2007-2017 bilans energetyczny Wielkopolski, będący różnicą między wielkością wyprodukowanej i zużytej energii elektrycznej, był ujemny (-3 281,5 GWh), co oznacza, że systematycznie zwiększające się potrzeby energetyczne przekroczyły możliwości wytwórcze elektrowni zlokalizowanych na terenie regionu. Podobna sytuacja występowała w ośmiu województwach: dolnośląskim, lubelskim, lubuskim, małopolskim, podkarpackim, podlaskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim, przy czym większość z nich charakteryzowała się ujemnym bilansem energetycznym w całym analizowanym okresie (wyjątkiem było województwo dolnośląskie).

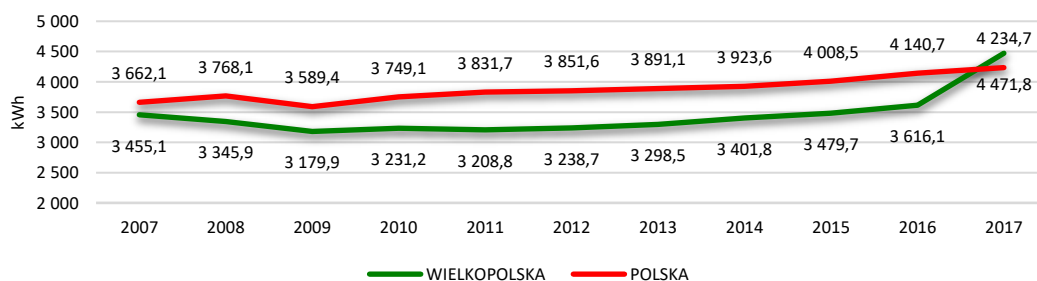
Relacja produkcji energii elektrycznej do jej zużycia w regionie kształtowała się w 2017 roku na poziomie 79,0%, a więc na znacznie niższym niż ogólnie w Polsce (104,7%), gdzie odnotowano dodatni bilans energetyczny. Wartość wskaźnika w Wielkopolsce zmniejszyła się w stosunku do 2007 roku o 38,1 p.p., a więc o więcej niż średnio w kraju (spadek o 9,4 p.p.). Malejąca wartość wskaźnika w regionie była konsekwencją ogólnego ograniczania ilości produkowanej energii, któremu towarzyszył systematyczny wzrost jej zużycia.

W 2017 roku w województwie wielkopolskim wytworzono 12 321,5 GWh energii elektrycznej (tj. o 10,1% mniej niż w 2007 roku), co stanowiło 7,2% ogólnej produkcji w Polsce (4. miejsce wśród województw, za łódzkim, śląskim i mazowieckim) i wskazuje na wciąż duży potencjał energetyczny regionu. Warto jednak zaznaczyć, że w latach 2007-2017 udział ten zmniejszył się o 1,4 p.p., głównie na rzecz województw: łódzkiego, kujawsko-pomorskiego i świętokrzyskiego. Większość wytworzonej w regionie energii elektrycznej pochodziła z elektrowni ciepłych konwencjonalnych (86,0%, tj. 10 598,3 GWh), a pozostała część z elektrowni wodnych i na paliwa odnawialne (1 723,1 GWh).

Wielkopolska była jednym z czterech województw charakteryzujących się największym w skali kraju zużyciem energii elektrycznej, wynoszącym w 2017 roku 15 603 GWh tj. 9,6% ogólnego zużycia w Polsce. Blisko 30% tej wartości wykorzystał sektor przemysłowy (4 631 GWh), 17,4% (2 717 GWh) sektor energetyczny, 17,3% (2 694 GWh) gospodarstwa domowe, a pozostała część związana była z sektorem transportowym (3,7%, tj. 580 GWh), rolnictwem (1,7%, tj. 263 GWh) i innymi sektorami (30,2%, tj. 4 718 GWh), w tym usługowym.

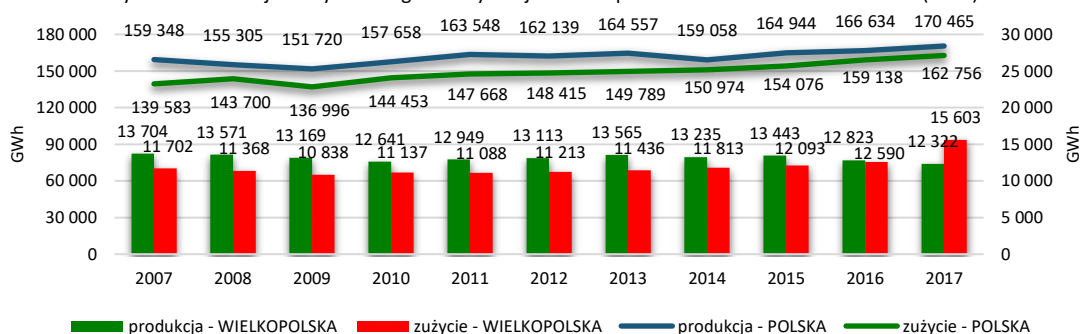
Podobnie jak w kraju, w Wielkopolsce zaobserwować można ogólny wzrost zużycia energii elektrycznej per capita. W porównaniu z 2007 rokiem wartość wskaźnika w regionie zwiększyła się o 29,4% (w kraju – o 15,6%), osiągając w 2017 roku poziom 4 471,8 kWh, a więc wyższy niż przeciętnie w Polsce – 4 234,7 kWh (6. miejsce wśród województw).

Ryc. 422. Zużycie energii elektrycznej na 1 mieszkańca w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (kWh)

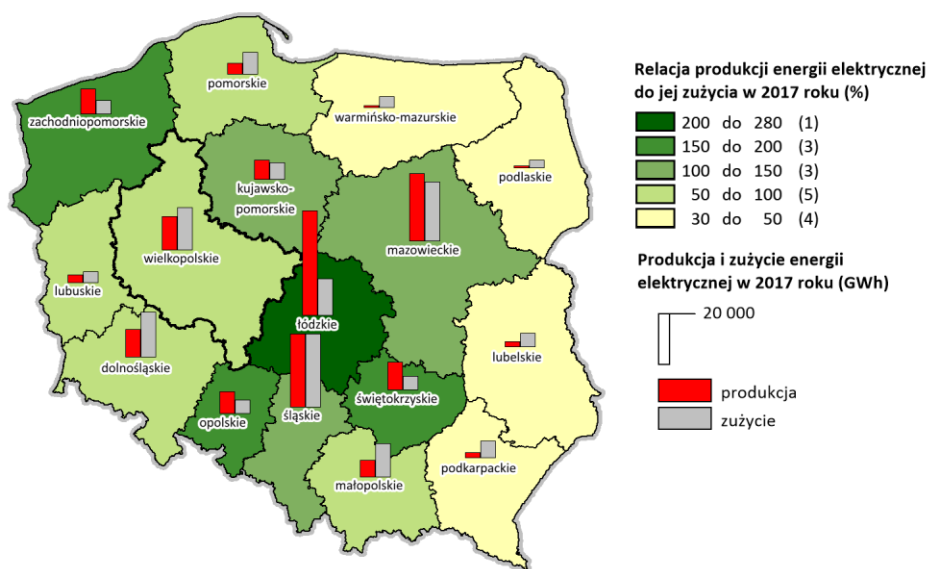
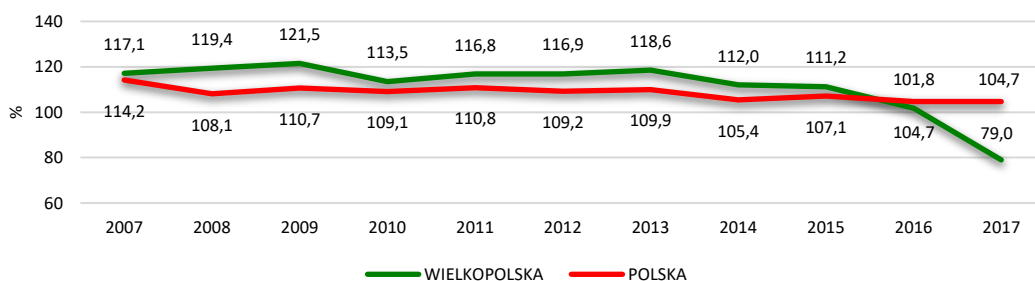

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

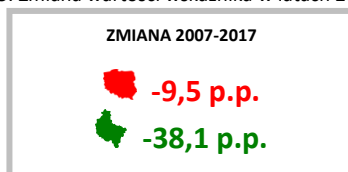
Ryc. 423. Produkcja i zużycie energii elektrycznej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (GWh)

Ryc. 424. Relacja produkcji energii elektrycznej do zużycia energii elektrycznej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Ryc. 425. Zmiana wartości wskaźnika w latach 2007-2017

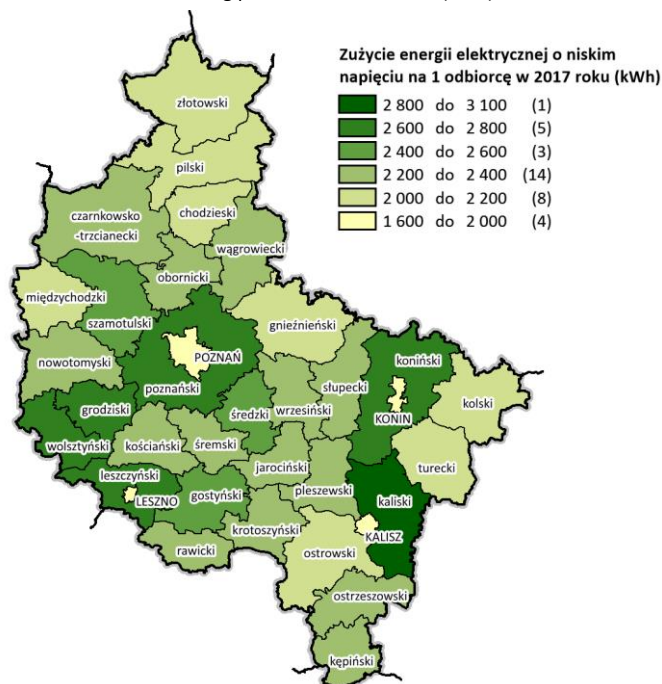
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ważną grupą odbiorców energii elektrycznej o niskim napięciu są gospodarstwa domowe, których liczba systematycznie wzrasta, wpływając także na zwiększenie ogólnego zużycia energii. W latach 2007-2017 liczba tych odbiorców zwiększyła się w regionie z 1 116,6 tys. do 1 230,3 tys., natomiast zużycie energii elektrycznej wzrosło o 7,7%, osiągając w 2017 roku poziom 2 681,4 GWh, tj. 9,2% wartości krajowej (4. miejsce wśród województw).

Podobnie jak w latach wcześniejszych Wielkopolska charakteryzowała się najwyższym w kraju zużyciem energii elektrycznej na niskim napięciu przypadającym na 1 odbiorcę (gospodarstwo domowe). W 2017 roku wyniosło ono 2 179,5 kWh, tym samym przekraczało średnią krajową, kształtującą się na poziomie 1 962,6 kWh. Warto jednak zaznaczyć, że w ostatnich latach w regionie zaobserwować można ogólny trend spadkowy wartości wskaźnika. W porównaniu z 2007 rokiem zmniejszyła się ona o 2,2% (w kraju o 2,0%), natomiast w odniesieniu do 2010 roku (gdy osiągnęła najwyższy poziom) o 6,0% (w kraju o 6,5%). W 2017 roku większą ilość energii elektrycznej zużywali odbiorcy na obszarach wiejskich – przeciętnie 2 763,0 kWh (2. miejsce w kraju, za województwem kujawsko-pomorskim), niż w miastach – przeciętnie 1 821,7 kWh (3. miejsce wśród województw, za małopolskim i mazowieckim). W obu przypadkach wartości wskaźnika były wyższe niż średnia krajowa, wynosząca odpowiednio 2 407,3 kWh oraz 1 736,8 kWh.

W 2017 roku najniższym przeciętnym zużyciem energii elektrycznej na niskim napięciu wyróżniły się gospodarstwa domowe zlokalizowane w miastach na prawach powiatu, tj. w Koninie, Kaliszu, Poznaniu i Lesznie. Obszary położone w bezpośrednim ich sąsiedztwie, tj. powiaty: kaliski, leszczyński, poznański i koniński, charakteryzowały się natomiast jednymi z najwyższych wartości wskaźnika.

Ryc. 426. Zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu na 1 odbiorcę (gospodarstwo domowe) w Wielkopolsce według powiatów w 2017 roku (kWh)

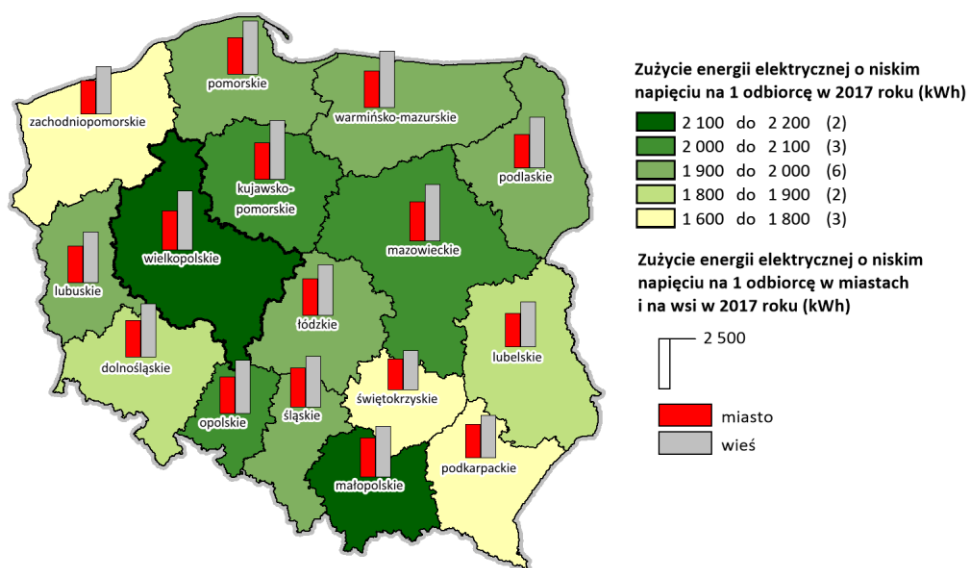
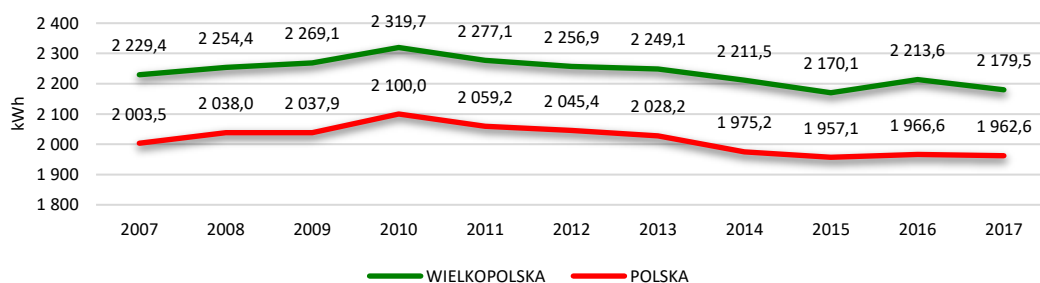

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

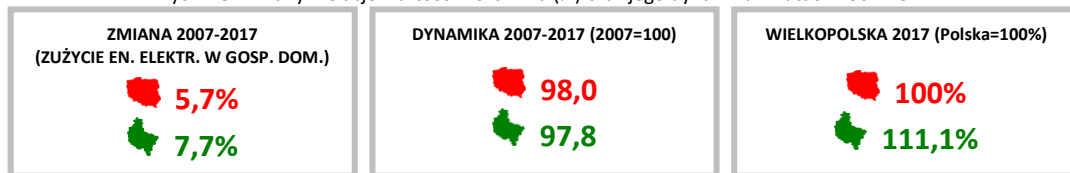
Ryc. 427. Zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu przez gospodarstwa domowe w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (GWh)

Ryc. 428. Zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu na 1 odbiorcę (gospodarstwo domowe) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (kWh)

Ryc. 429. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

3.6.3. Odnawialne źródła energii (OZE)

OZE stanowią istotny element zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, przyczyniający się do poprawy bezpieczeństwa energetycznego kraju i regionów. Wielkopolska posiada względnie dobre warunki do rozwoju energetyki odnawialnej, a potencjał techniczny tej energii w regionie przewyższa jego zapotrzebowanie na energię elektryczną i ciepło, co wskazuje na możliwość i zasadność stopniowego ograniczenia wykorzystania paliw kopalnych do celów energetycznych na rzecz wzrostu wykorzystania odnawialnych nośników energii.

3.6.3.1. Uwarunkowania rozwoju OZE¹⁹⁰

Energia wiatru

Dla rozwoju energetyki wiatrowej duże znaczenie ma szorstkość (pokrycie) terenu, wpływające na prędkość wiatru, a w konsekwencji na wydajność siłowni wiatrowych. W przypadku województwa wielkopolskiego najlepsze warunki do wykorzystania tego typu energii występują w południowo-wschodniej części regionu, gdzie średnie prędkości wiatru (na wysokości 100 m) oscylują w granicach 6-9 m/s. Na pozostałym obszarze kształtują się one natomiast na poziomie 3-6 m/s, a więc zapewniającym potencjalnie niższą produkcję energii. Warto jednak zaznaczyć, że w kolejnych latach prognozuje się wzrost średniej prędkości wiatru, co będzie miało wpływ na warunki dla rozwoju aeroenergetyki. Wielkopolska odznacza się jednym z najwyższych potencjałów energetyki wiatrowej, w tym w zakresie rozwoju małych elektrowni wiatrowych (poniżej 100 kW) przeznaczonych do użytku indywidualnego w gospodarstwach domowych i małych przedsiębiorstwach, które ze względu na niewielkie koszty i system wsparcia są one jedną z najbardziej obiecujących technologii generacji rozproszonej i mikrogeneracji. Warto jednak zaznaczyć, że szacunkowy obszar, który technicznie można przeznaczyć w województwie pod budowę turbin – po uwzględnieniu uwarunkowań prawnych (zapisów tzw. ustawy „odległościowej”¹⁹¹), przyrodniczych (m.in. rozmieszczenia obszarów chronionych, lasów, cieków i zbiorników wodnych, terenów zalewowych) oraz wynikających z istniejącej zabudowy i infrastruktury – wynosi zaledwie 377 km², co umożliwi powstanie około 3 770 turbin wiatrowych o średnicy 50 m.

Energia słoneczna

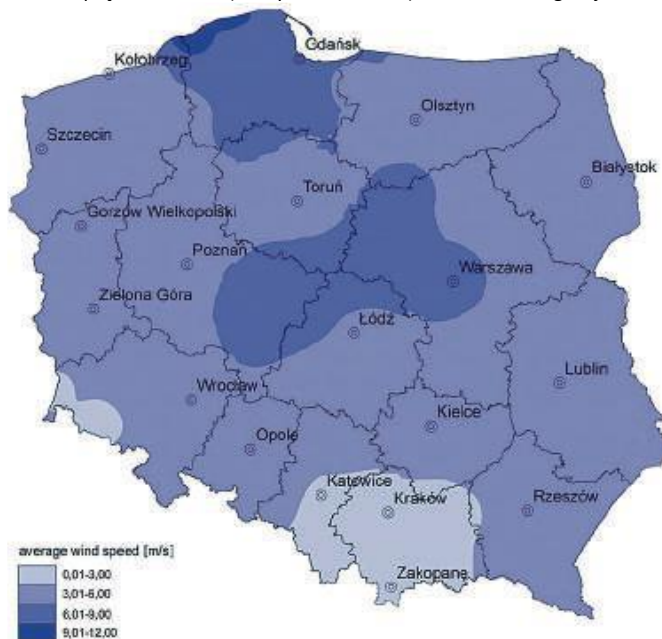
Województwo wielkopolskie posiada względnie jednorodne, niewyróżniające się na tle kraju, warunki dla rozwoju energetyki słonecznej, która może stanowić dodatkowe źródło wytwarzania energii cieplnej (poprzez kolektory słoneczne) i energii elektrycznej (poprzez panele fotowoltaiczne). W Wielkopolsce roczna energia promieniowania słonecznego przypadająca na jednostkę powierzchni (na płaszczyznę poziomą) wynosi około 1 050 kWh/m², przy czym blisko 80% tej wartości dotyczy sezonu wiosenno-letniego (kwiecień-wrzesień). Zróżnicowanie wartości wewnątrz regionu nie jest znaczne, co wynika z relatywnie dużej homogeniczności geograficznej jego obszaru. Średnia wieloletnia rocznego usłonecznienia w regionie kształtuje się na poziomie około 1 600 godzin (wartość zbliżona do średniej wieloletniej dla Polski), oscylując w granicach od 1 250 godzin w latach o najwyższym zachmurzeniu do 2 000 godzin w latach najbardziej słonecznych. Warto zaznaczyć, że wartość rocznego usłonecznienia stopniowo wzrasta, czego potwierdzeniem mogą być wyniki analizy przeprowadzonej w latach 1990-2014 dla Poznania, zgodnie z którą zwiększało się ono średnio o 11 godzin/rok.

¹⁹⁰ Opracowano na podstawie:

- R. Buczkowski i in., Odnawialne źródła energii szansą dla Wielkopolski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, 2016 r.,
- Strategia wzrostu efektywności energetycznej i rozwoju odnawialnych źródeł energii w Wielkopolsce na lata 2012-2020, Wielkopolska Agencja Zarządzania Energią, Poznań, 2012 r.,
- Atlas Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej na Niżu Polskim, Ministerstwo Środowiska, NFOŚ, Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie, Państwowy Instytut Geologiczny w Warszawie, Kraków, 2006 r.,
- Przegląd zasobów odnawialnych źródeł energii w województwie wielkopolskim. Biuro Inżynierjno-Konsultingowe Czesław Przybyła, Opracowanie przygotowane na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Poznań, 2007 r.

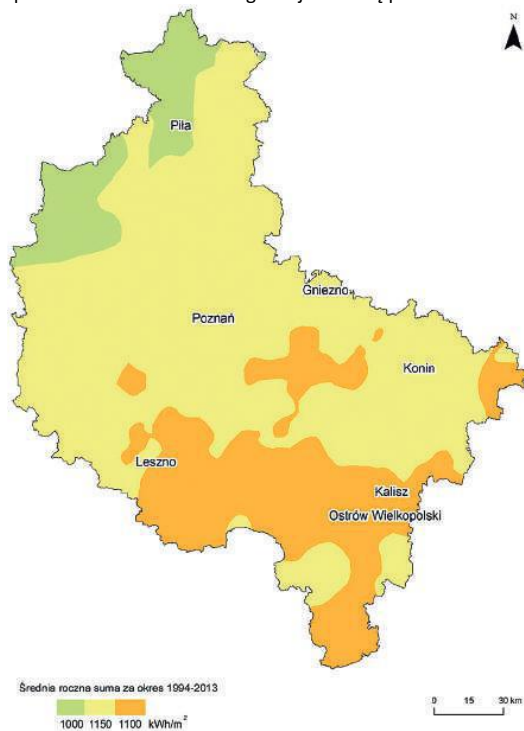
¹⁹¹ Ustawa z dnia 20 maja 2016 roku o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, Dz.U. z 2016, poz. 961 ze zm.

Ryc. Średnia prędkość wiatru (na wysokości 100 m) w Polsce według województw (m/s)

Źródło: R. Buczkowski i in., *Odnawialne źródła energii szansą dla Wielkopolski*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, Toruń, 2016 r.

Rys. 9. Roczna energia promieniowania słonecznego na jednostkę powierzchni w Wielkopolsce (kWh/m²)

Źródło: R. Buczkowski i in., *Odnawialne źródła energii szansą dla Wielkopolski*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika, Toruń, 2016 r.

Energia z biomasy i biogazu

Biomasa jest najmniej kapitałochłonnym odnawialnym źródłem energii, które pozyskuje się przede wszystkim z rolnictwa, głównie w postaci zbiorów roślin energetycznych z upraw celowych (takich jak np. miskant, topinambur, wierzba energetyczna), słomy i siana. Z biomasy produkowane są biopaliwa stanowiące materiał energetyczny, w tym biogaz wytwarzany w instalacjach przeróbki odchodów zwierzęcych, gnojowicy, odpadów przemysłu rolno-spożywczego, czy osadów ściekowych i wysypisk komunalnych. Biomasa do celów energetycznych występuje także w postaci odpadów drzewnych w leśnictwie i przemyśle drzewnym oraz zieleni miejskiej.

Województwo wielkopolskie charakteryzuje się względnie dużym potencjałem biomasy i biogazu na cele energetyczne. Związane jest to m.in. z wyróżniającą się na tle kraju produkcją roślinną i zwierzęcą (zwłaszcza w południowej, centralnej i wschodniej części regionu) oraz z rozwiniętym przemysłem rolno-spożywczym. Źródłem wytwarzania energii w regionie mogą być też oczyszczalnie ścieków i składowiska odpadów. Zgodnie z szacunkami w województwie wielkopolskim z odpadowej biomasy stałej (zwłaszcza z roślin energetycznych, słomy, odpadów drewnianych i siana) oraz wyprodukowanego biogazu (zwłaszcza rolniczego – gnojowicy, słomy kukurydzy) można pozyskać blisko 6,3 TWh energii elektrycznej oraz 26,9 PJ ciepła.

Energia geotermalna

Województwo wielkopolskie posiada duże możliwości w zakresie wykorzystania zasobów wód geotermalnych, zarówno do celów produkcji ciepła i energii elektrycznej, jak i do celów turystycznych, rekreacyjnych i balneologicznych. Stanowi perspektywiczny obszar eksploatacji tych wód, co wynika z ich wysokiej temperatury, korzystnego składu chemicznego oraz ze znacznej wydajności istniejących odwiertów badawczych. Praktycznie w całym regionie istnieją bardzo dobre warunki do pozyskiwania ciepła, którym można ogrzewać budynki mieszkalne i użyteczności publicznej, suszarnie, szklarnie, wykorzystać do przygotowania ciepłej wody użytkowej, a także w celach balneologicznych i rekreacyjnych (poza południowo-zachodnią częścią regionu). Duże możliwości rozwoju związane są także z pompami ciepła, czyli płytką geotermią, będącą względnie tanim źródłem ciepła, które można wykorzystywać dla potrzeb niskotemperaturowego ogrzewania domów jednorodzinnych, szkół, szpitali i innych obiektów publicznych.

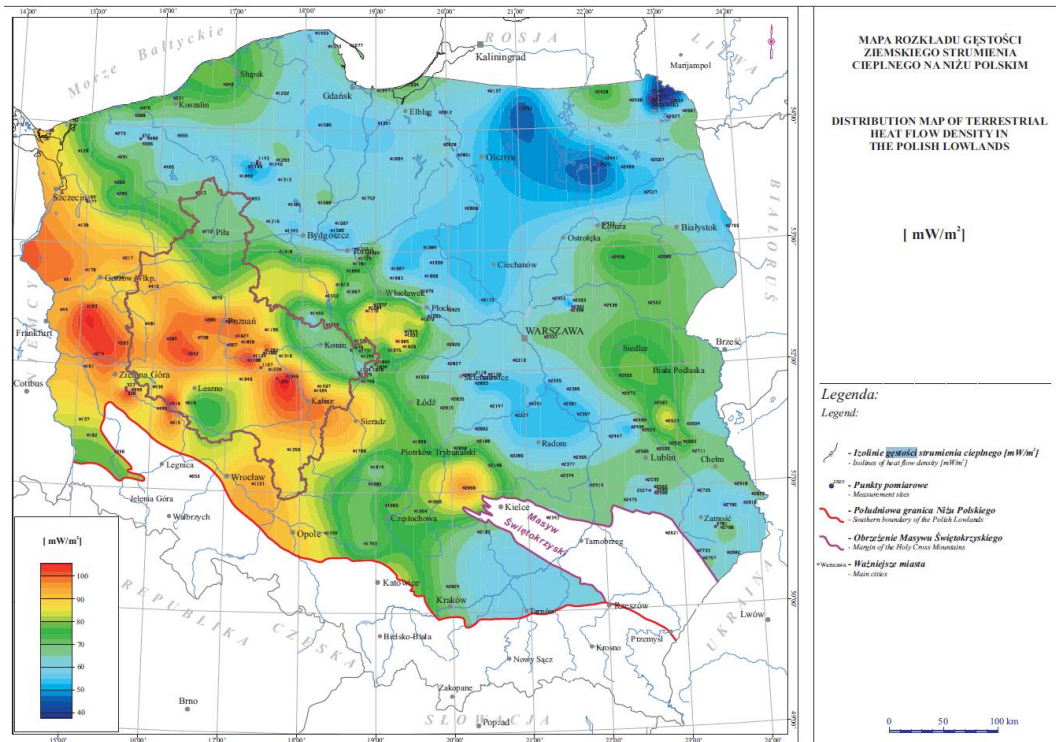
Wielkopolska położona jest w całości na Niżu Polskim i znajduje się w obrębie trzech regionalnych jednostek geologicznych. Zasoby energii geotermalnej kształtują się w nich następująco:

- okręg szczecińsko-łódzki (niecka mogileńsko-łódzka) w środkowej części województwa – powierzchnia 17,4 tys. km², zasoby około 731,6 mld m³ wody,
- okręg przedludecko-północnoświętokrzyski (monoklina przedludecka) w południowej części województwa – powierzchnia 8,7 tys. km², zasoby około 34,9 mld m³ wody,
- okręg pomorski (antyklinorium środkowopolskie) w północnej części województwa – powierzchnia 3,6 tys. km², zasoby około 5,8 tys. m³ wody.

Rozkład średnich rocznych temperatur wód termalnych w regionie w zależności od głębokości zalegania warstw wodonośnych kształtuje się natomiast następująco:

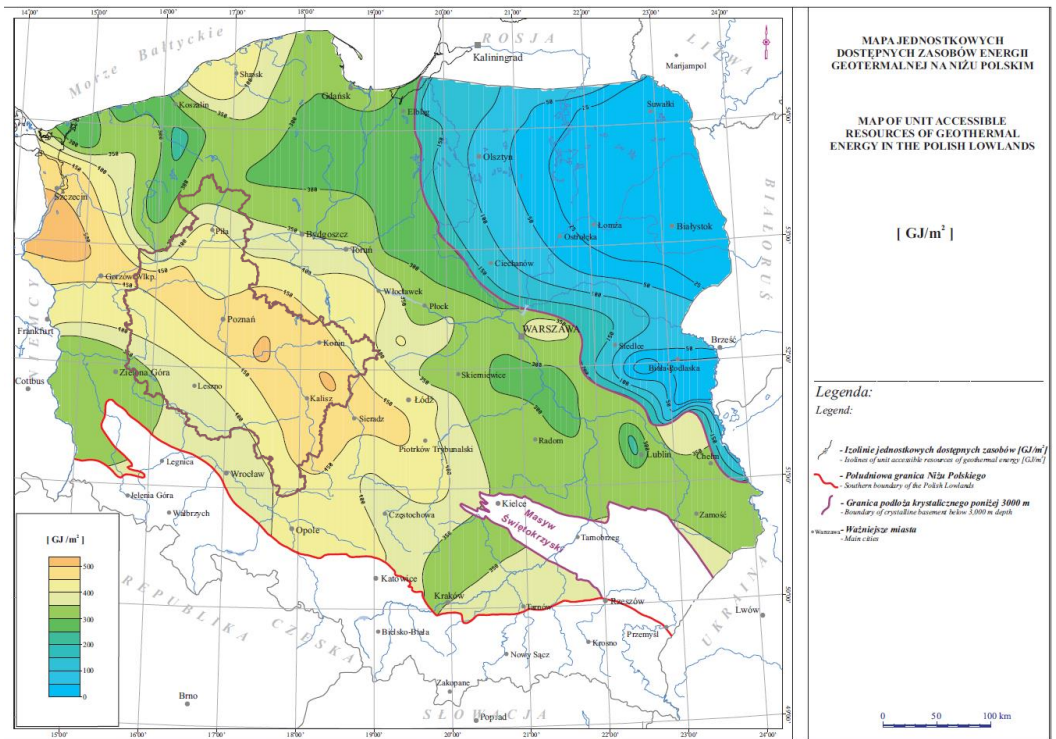
- na głębokości 0,5 m p.p.t. – 9,5°C, jedynie w północno-wschodniej części 9°C,
- na głębokości 1 000 m p.p.t. – od 30°C w rejonie Piły do 45°C w rejonie Szamotuł i Wolsztyna oraz Kalisza, Jarocina i Rawicza, na pozostałym obszarze 40°C,
- na głębokości 2 000 m p.p.t. – od 50°C w rejonie Piły do 80°C w rejonie Poznania i Środy Wielkopolskiej oraz Grodziska Wielkopolskiego i Kalisza, na pozostałym obszarze około 70-75°C,
- na głębokości 3 000 m p.p.t. – od 90°C w rejonie Piły do 110°C w rejonie Międzychodu i na obszarze pomiędzy Poznaniem, Kaliszem a Koninem oraz 120°C w okolicach Pyzdr, na pozostałym obszarze około 100°C,

Ryc. 430. Mapa rozkładu gęstości ziemskiego strumienia ciepłego na Niżu Polskim

Źródło: Atlas Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej Na Niżu Polskim, 2006 r.

Ryc. 431. Mapa jednostkowych dostępnych zasobów energii geotermalnej na Niżu Polskim

Źródło: Atlas Zasobów Geotermalnych Formacji Mezozoicznej Na Niżu Polskim, Ministerstwo Środowiska, 2006 r.

- na głębokości 4 000 m p.p.t. – występowanie wód jedynie w środkowej, północnej i zachodniej części regionu, od 100°C w rejonie Piły do 140-150°C w okolicach Poznania i Kalisza.

Wartym uwagi jest fakt, że region posiada największe na Niżu Polskim ilości zakumulowanego ciepła (do głębokości 3 000 m p.p.t.) na jednostkę powierzchni, kształtujące się w granicach od 400 GJ/m² do powyżej 500 GJ/m².

Energia wody

Rzeki na obszarze województwa wielkopolskiego mają charakter nizinny i charakteryzują się niewielkimi spadkami, co powoduje, że budowa elektrowni wodnych wymagałaby dodatkowych piętrzeń cieków. Niewielkie zasoby wodne stanowią ograniczenie dla rozwoju energetyki wodnej w regionie, która obecnie opiera się jedynie na funkcjonowaniu małych elektrowni wodnych (MEW). Najbardziej korzystne warunki dla ich lokalizacji występują w północnej części Wielkopolski, gdzie średnie roczne przepływy wody przekraczają 0,1 m³/s. Na obszarze województwa warunek średniego rocznego przepływu przekraczającego 0,1 m³/s spełnia 59 rzek i cieków, wśród których wyróżnić można 26, osiągających jego wartość na poziomie 1 m³/s, w tym dopływy:

- Noteci: Miąta, Drawa, Bukówka, Łobżonka, Gwda, Noteć od Jeziora Gopło do granicy województwa,
- Warty: Oszczynica, Wełna, Kopla (Głuszynka), Kanał Mosiński, Kanał Szymanowo-Grzybno, Moskawa, Lutynia, Prosna, Mieszna, Czarna Struga, Powa, Kanał Ślesiński, Kiełbaska-Teleszyna, Rgilewka, Ner, Obra od granicy województwa do Czarnej Wody,
- Odry: Rów Polski (Kopanica), Masłówka, Orla, Barycz.

Wśród nich zidentyfikować można trzy rzeki charakteryzujące się najwyższym potencjałem hydroenergetycznym w regionie, tj. Gwda (23,4 m³/s), Drawa (16,1 m³/s) oraz Prosna (15,0 m³/s), w przypadku których średnie roczne przepływy przekraczają 10 m³/s.

3.6.3.2. Wykorzystanie OZE w Wielkopolsce¹⁹²

W Wielkopolsce obserwowany jest systematyczny wzrost liczby i mocy instalacji wykorzystujących OZE. Według stanu na koniec 2018 roku na obszarze województwa funkcjonowało ich 348, tj. 11,5% wszystkich instalacji OZE w Polsce (2. miejsce, za województwem kujawsko-pomorskim). Ich łączna moc zainstalowana wyniosła 889,8 MW¹⁹³, co stanowiło 10,5% ogólnej wartości dla Polski i było 3. wynikiem w kraju – większą moc zainstalowaną w tego typu instalacjach odnotowały województwa zachodniopomorskie i kujawsko-pomorskie. W porównaniu z 2012 rokiem liczba instalacji wykorzystujących OZE zwiększyła się o 206, a ich zainstalowana moc wzrosła o 561,2 MW.

Największą część instalacji OZE w regionie stanowiły elektrownie wiatrowe (225) o całkowitej mocy zainstalowanej 704,2 MW (2. miejsce w kraju). Pozostałą część tworzyły głównie instalacje wykorzystujące energię promieniowania słonecznego (51, moc: 6,9 MW), małe elektrownie wodne przepływowe o mocy zainstalowanej: do 0,3 MW (29, moc: 2,3 MW), do 1 MW (4, moc 1,7 MW), do 5 MW (5, moc: 8,6 MW), a także wykorzystujące biogaz: rolniczy (10, moc: 10,7 MW), składowiskowy (10, moc: 7,4 MW) i z oczyszczalni ścieków (7, moc: 6,4 MW). Poza nimi funkcjonowało także sześć instalacji bazujących na biomasie: mieszanej (3, moc: 114,5 MW), ze stałych odpadów komunalnych (2, moc: 25,3 MW), pochodzenia leśnego lub rolnego (1, moc: 1,9 MW), oraz jedna wykorzystująca technologię współspalania biomasy lub bioptynów z innymi paliwami kopalnymi.

¹⁹² Opracowano na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki.

¹⁹³ Wskazana wartość nie obejmuje mocy instalacji wykorzystującej technologię współspalania biomasy lub bioptynów z innymi paliwami. Ze względu na technologię wytwarzania energii nie ma możliwości wskazania rzeczywistej mocy zainstalowanej opierającej się wyłącznie na paliwie pochodzącym z odnawialnego źródła energii.

Tab. 35. Liczba i zainstalowana moc (MW) instalacji OZE w Polsce według województw (stan na 31 grudnia 2018 roku)

Województwo	Liczba instalacji							Zainstalowana moc (MW)					
	BG	BM	PVA	WIL	WO	WS	SUMA	BG	BM	PVA	WIL	WO	SUMA ¹⁹⁴
dolnośląskie	28	1	36	12	100	3	180	20,5	100,0	11,0	176,4	73,4	381,2
kujawsko-pomorskie	18	5	20	300	53	2	398	15,5	177,2	11,7	599,5	212,2	1 016,1
lubelskie	15	1	68	12	21	1	118	14,4	2,6	32,5	138,9	1,4	189,8
lubuskie	8	1	21	14	57	-	101	4,9	1,8	4,9	193,3	114,6	319,5
łódzkie	13	2	27	209	43	1	295	12,9	59,3	4,5	577,4	11,1	665,2
małopolskie	18	2	55	12	52	2	141	8,7	20,1	9,3	6,4	186,9	231,4
mazowieckie	37	5	32	102	22	4	202	27,5	275,3	1,9	385,3	21,7	711,7
opolskie	7	-	16	11	42	1	77	3,9	-	4,2	138,9	30,1	177,1
podkarpackie	15	4	43	25	16	2	105	7,0	58,4	4,9	134,4	209,3	413,9
podlaskie	15	4	32	29	12	-	92	12,0	70,0	14,7	197,8	0,8	295,3
pomorskie	20	2	27	58	100	1	208	24,4	2,4	2,6	693,6	34,1	757,1
śląskie	35	4	155	28	31	10	263	21,0	40,3	9,3	33,3	36,5	140,4
świętokrzyskie	4	4	22	20	39	1	90	3,8	238,7	1,0	22,0	2,7	268,1
warmińsko-mazurskie	19	3	43	43	75	1	184	14,1	26,0	18,0	354,3	17,7	430,1
wielkopolskie	27	6	51	225	38	1	348	24,4	141,7	6,9	704,2	12,5	889,8
zachodniopomorskie	24	4	23	98	64	2	215	16,9	99,3	9,6	1 487,4	14,3	1 627,5
SUMA	303	48	671	1 198	765	32	3 017	232,1	1 312,9	146,9	5 843,1	979,3	8 514,2

Instalacje wykorzystujące: BG – biogaz, BM – biomasę, PVA – energię promieniowania słonecznego, WIL – energię wiatru, WO – hydroenergię, WS – technologię współpalania biomasy (lub biopłynów)/biogazu z innymi paliwami

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki

W ujęciu wewnętrznym zaobserwować można pewne różnice w wykorzystaniu odnawialnych nośników energii. W 2018 roku połowa (50,2%) całkowitej mocy zainstalowanej w wielkopolskich instalacjach wykorzystujących OZE kumulowała się na obszarze pięciu powiatów: chodzieskiego, wągrowieckiego, poznańskiego, gostyńskiego i konińskiego. Na przeciwległym biegunie znalazły się natomiast miasto Kalisz oraz powiaty kaliski i szamotulski, gdzie łączna moc tego typu instalacji nie przekraczała 1 MW, a także miasto Leszno, w którym zgodnie z danymi Urzędu Regulacji Energetyki nie funkcjonowała żadna instalacja wykorzystująca OZE.

Konsekwencją rozwoju w Wielkopolsce bardziej przyjaznych dla środowiska instalacji wytwarzających energię elektryczną jest systematyczny wzrost ilości energii produkowanej z odnawialnych nośników energii. W 2017 roku osiągnęła ona poziom 1 816,7 GWh, a więc w porównaniu z 2007 rokiem (314,9 GWh) zwiększyła się prawie 6-krotnie. Stanowiło to 7,6% ogólnej ilości energii pochodzącej z tych źródeł w Polsce i plasowało region na 5. pozycji w kraju.

Udział energii odnawialnej w produkcji elektrycznej ogółem zwiększył się względem 2007 roku o 12,4 p.p., osiągając w 2017 roku poziom 14,7%. Była to wartość wyższa od średniej krajowej (14,1%, wzrost o 10,7 p.p. względem 2007 roku), jednak niższa niż w większości regionów (10. miejsce wśród województw) – co związane jest w dużej mierze z obecnością na obszarze Wielkopolski kluczowych obiektów wytwarzających energię elektryczną przede wszystkim w oparciu o konwencjonalne źródła energii (ZE PAK).

¹⁹⁴ Wskazane wartości nie obejmują mocy instalacji wykorzystujących technologię współpalania biomasy (lub biopłynów)/biogazu z innymi paliwami. Ze względu na technologię wytwarzania energii nie ma możliwości wskazania rzeczywistej mocy zainstalowanej opierającej się wyłącznie na paliwie pochodzącym z odnawialnego źródła energii.

Tab. 36. Liczba i zainstalowana moc (MW) instalacji OZE w Wielkopolsce według powiatów (stan na 31 grudnia 2018 roku)

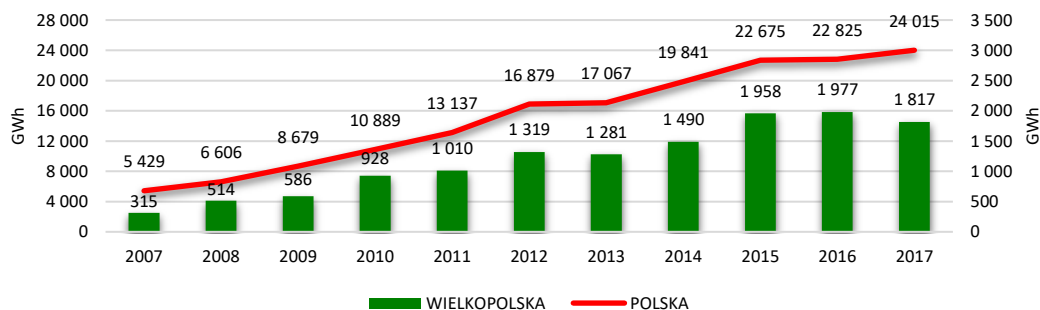
Powiat	Liczba instalacji							Zainstalowana moc (MW)						
	BG	BM	PVA	WIL	WO	WSB	SUMA	BG	BM	PVA	WIL	WO	SUMA ¹⁹⁵	
chodzieski	-	-	-	2	-	-	2	-	-	-	120,9	-	120,9	
czarnkowsko-trzcianiecki	1	-	-	5	4	-	10	0,2	-	-	8,3	0,7	9,3	
gnieźnieński	1	-	1	12	1	-	15	1,0	-	0,03	17,6	0,02	18,6	
gostyński	-	-	1	3	-	-	4	-	-	0,04	75,5	-	75,5	
grodziski	-	-	-	3	-	-	3	-	-	-	5,6	-	5,6	
jarociński	1	-	1	7	-	-	9	0,8	-	0,04	12,3	-	13,1	
kaliski	2	-	3	11	1	-	17	1,9	-	0,03	10,3	0,1	12,2	
kępiński	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	0,6	-	0,6	
kolski	-	-	-	36	-	-	36	-	-	-	46,3	-	46,3	
koniński	2	-	2	36	2	-	42	2,5	-	0,1	71,1	0,1	73,8	
kościański	-	-	1	3	-	-	4	-	-	0,04	11,0	-	11,0	
krotoszyński	1	-	-	5	-	-	6	1,2	-	-	9,4	-	10,6	
leszczyński	1	-	3	4	-	-	8	1,0	-	0,1	10,7	-	11,9	
m. Kalisz	-	-	2	-	1	-	3	-	-	0,1	-	0,1	0,1	
m. Konin	1	2	-	-	-	-	3	2,1	57,3	-	-	-	59,4	
m. Leszno	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
m. Poznań	3	-	-	-	-	-	3	2,7	-	-	-	-	2,7	
międzychodzki	1	1	2	2	-	-	6	0,4	1,9	1,0	4,0	-	7,3	
nowotomyski	-	-	2	5	1	-	8	-	-	0,3	22,4	0,02	22,7	
obornicki	-	-	1	4	5	-	10	-	-	0,3	6,1	0,7	7,1	
ostrowski	1	1	8	19	-	-	29	0,4	1,5	0,1	26,5	-	28,5	
ostrzeszowski	1	-	2	2	-	-	5	1,0	-	3,0	3,6	-	7,5	
piłski	2	-	2	1	9	-	14	0,9	-	0,04	0,9	3,8	5,7	
pleszewski	2	-	1	11	1	-	15	0,9	-	0,01	48,7	0,3	49,9	
poznański	5	2	4	1	1	-	13	5,5	81,0	0,2	1,0	-	87,7	
rawicki	-	-	2	2	-	-	4	-	-	0,1	11,0	-	11,1	
słupecki	-	-	-	13	-	-	13	-	-	-	27,1	-	27,1	
szamotułski	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1,0	-	1,0	
średzki	-	-	2	5	-	-	7	-	-	0,1	12,8	-	12,9	
śremski	1	-	-	1	-	-	2	0,1	-	-	5,0	-	5,1	
turecki	1	-	2	8	-	1	12	1,9	-	1,0	5,6	-	8,6	
wągrowiecki	-	-	1	5	-	-	6	-	-	0,04	88,6	-	88,6	
wolsztyński	-	-	4	2	-	-	6	-	-	0,1	2,6	-	2,8	
wrzesiński	-	-	3	11	-	-	14	-	-	0,1	21,4	-	21,5	
złotowski	-	-	1	4	12	-	17	-	-	0,04	16,4	6,7	23,1	
Suma	27	6	51	225	38	1	348	24,4	141,7	6,9	704,2	12,5	889,8	

Instalacje wykorzystujące: BG – biogaz, BM – biomasę, PVA – energię promieniowania słonecznego, WIL – energię wiatru, WO – hydroenergię, WSB – technologię współpalania biomasy lub biopłynów z innymi paliwami

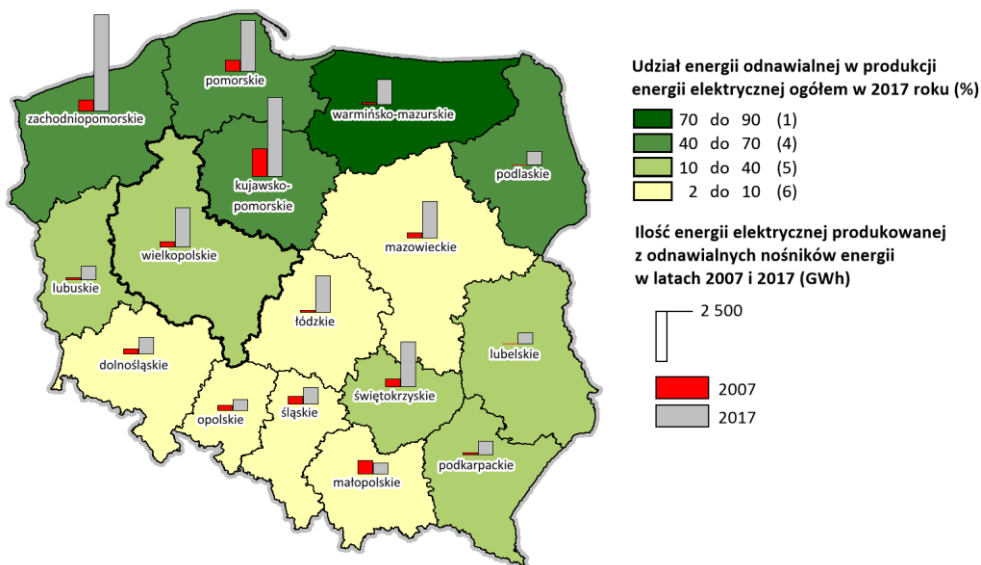
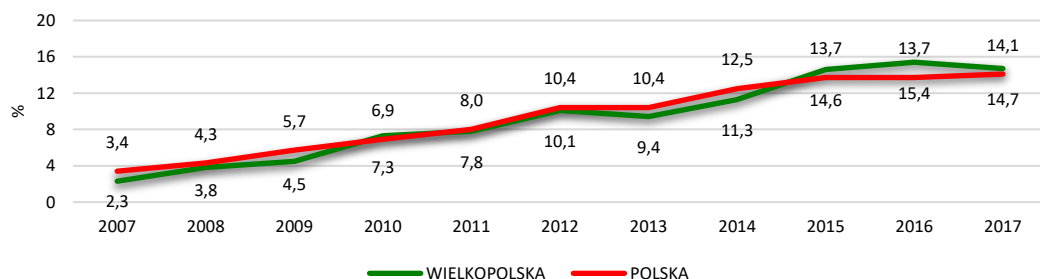
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki

¹⁹⁵ Wskazana wartość nie obejmuje mocy instalacji wykorzystującej technologię współpalania biomasy lub biopłynów z innymi paliwami. Ze względu na technologię wytwarzania energii nie ma możliwości wskazania rzeczywistej mocy zainstalowanej opierającej się wyłącznie na paliwie pochodzącym z odnawialnego źródła energii.

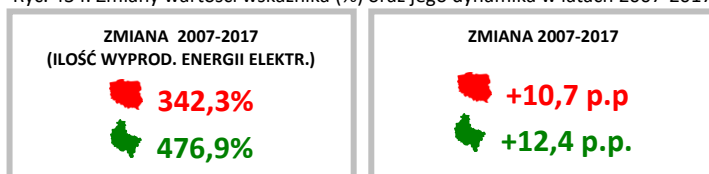
Ryc. 432. Energia elektryczna wyprodukowana z odnawialnych nośników energii w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (GWh)

Ryc. 433. Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Ryc. 434. Zmiany wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

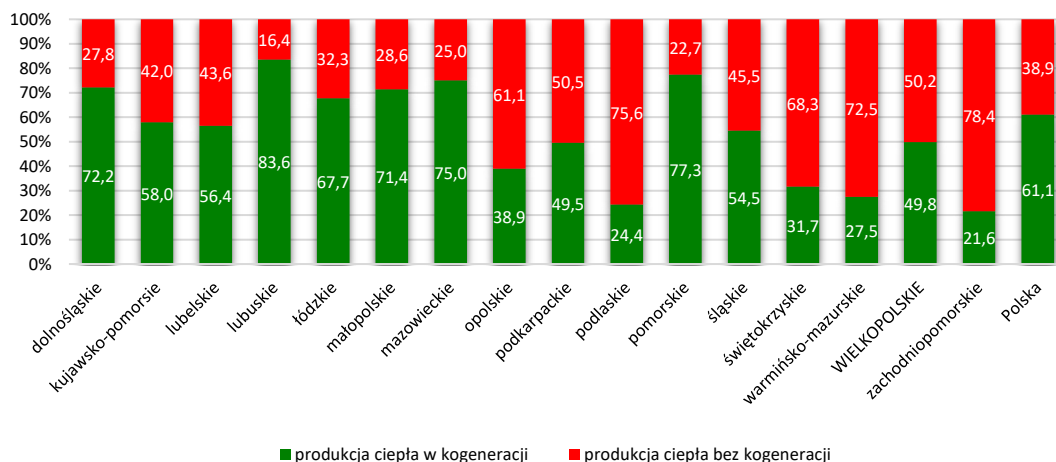
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

3.6.4. Ciepłownictwo

Wielkopolska nie wyróżnia się na tle kraju pod względem dostępności do systemu ciepłowniczego. W 2017 roku długość sieci ciepłej (przesyłowej oraz przyłączy do budynków i innych obiektów) wyniosła 1 702,1 km, tj. 6,7% całkowitej długości w Polsce, a więc na 100 km² powierzchni regionu przypadało 5,7 km sieci (11. miejsce wśród województw, średnio w kraju – 8,1 km). Wartość wskaźnika zwiększyła się względem 2007 roku o 21,9%, a więc o więcej niż przeciętnie w kraju (9,8%). Dostęp do sieci posiadali przede wszystkim mieszkańcy miast, w których gęstość sieci ciepłej kształtowała się na poziomie 101,3 km/100 km² (8. miejsce na tle województw, średnia dla Polski – 109,3 km/100 km²). Na obszarach wiejskich, gdzie dostarczanie ciepła systemowego jest zazwyczaj nieopłacalne (ze względu na rozproszenie zabudowy, które powodowałoby relatywnie duże straty ciepła podczas przesyłu), gęstość sieci ciepłej wynosiła 0,5 km/100 km² (5. miejsce na tle województw, przeciętnie w kraju – 0,4 km/100 km²).

Zgodnie z danymi Urzędu Regulacji Energetyki¹⁹⁶, odnoszącymi się do koncesjonowanych przedsiębiorstw ciepłowniczych, w 2017 roku wytworzono w Wielkopolsce 23 010,7 TJ ciepła (5,8% ogólnej produkcji w kraju), z czego 11 461,6 TJ (49,8%, tj. o 10,5 p.p. mniej niż w 2008 roku) w kogeneracji (w kraju – 61,1%). Podobnie jak w latach wcześniejszych produkcja energii ciepłej opierała się przede wszystkim na paliwach węglowych, z których pochodziło 89,6% (20 613,6 TJ) ogółu wytworzonego w regionie ciepła (18 517,1 TJ z węgla kamiennego oraz 2 096,4 TJ z węgla brunatnego). Pozostała część produkcji pochodziła z paliw gazowych (6,2%, tj. 1 424,5 TJ) – głównie wysokometanowego gazu ziemnego (1 166,7 TJ), odpadów komunalnych stałych (2,5%, tj. 578,4 TJ) oraz OZE (1,7%, tj. 389,2 TJ) – w większości z biomasy (376,8 TJ). Pozostałe paliwa, w tym olej opałowy charakteryzowały się niewielkim udziałem w strukturze produkcji ciepła w regionie.

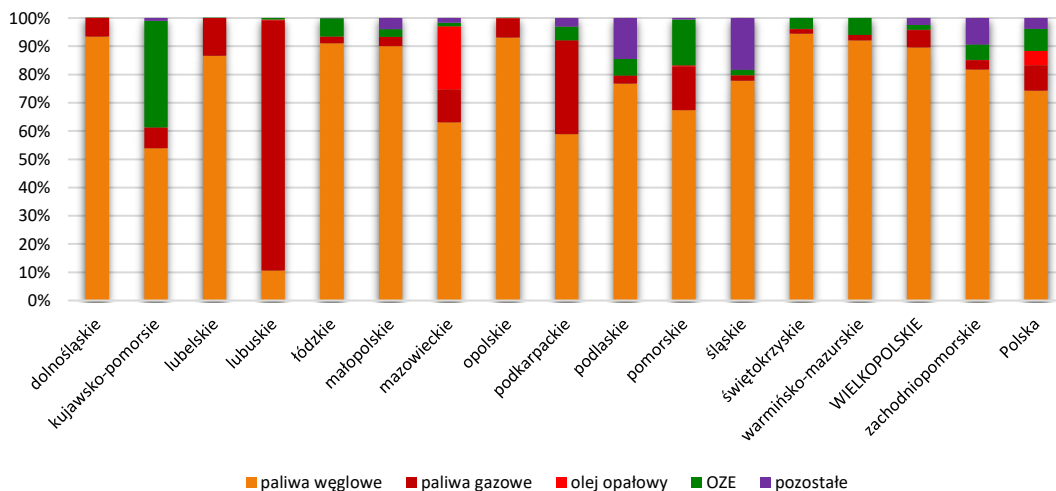
Ryc. 435. Udział produkcji ciepła z kogeneracji w produkcji ciepła ogółem w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Energetyka ciepła w liczbach – 2017, Urząd Regulacji Energetyki, Warszawa, 2018 r.

¹⁹⁶ Energetyka ciepła w liczbach – 2017, Urząd Regulacji Energetyki, Warszawa, 2018 r.

Ryc. 436. Struktura produkcji ciepła według zużywanych paliw w Polsce według województw w 2017 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Energetyka ciepła w liczbach – 2017, Urząd Regulacji Energetyki, Warszawa, 2018 r.

Stopniowy rozwój sieci ciepłowniczej w regionie spowodował wzrost kubatury budynków ogrzewanych centralnie, która w 2017 roku wyniosła 187 155,3 dam³ (o 55,6% więcej niż w 2007 roku, w kraju wzrost o 37,6%). Połowa tej wartości dotyczyła budynków mieszkalnych (94 196,5 dam³) – głównie spółdzielni mieszkaniowych (61 152,4 dam³) oraz prywatnych (26 688,9 dam³).

W 2017 roku sprzedaż energii ciepłej w województwie wielkopolskim osiągnęła poziom 12 672,5 TJ, co stanowiło 6,2% ogólnej wartości dla kraju. Większość sprzedanego ciepła związana była z budynkami mieszkalnymi (9 695,4 TJ, tj. 76,5%), natomiast pozostała część z urzędami i instytucjami (2 977,1 TJ).

W przeliczeniu na kubaturę budynków mieszkalnych ogrzewanych centralnie sprzedaż energii ciepłej w regionie kształtowała się w 2017 roku na poziomie 102,9 GJ/dam³, co było jednym z najniższych wyników w Polsce (średnia dla kraju – 116,0 GJ/dam³) – niższą wartość wskaźnika osiągnęły jedynie województwa śląskie i podkarpackie. W miastach wynosiła ona 103,1 GJ/dam³ (14. miejsce wśród województw, średnio w kraju – 115,5 GJ/dam³), a na obszarach wiejskich 98,0 GJ/dam³ (najniższa wartość w Polsce, średnio w kraju – 158,6 GJ/dam³). Wartość wskaźnika charakteryzowała się pewną zmiennością w czasie – w latach 2011-2017¹⁹⁷ oscylowała w granicach od 91,2 GJ/dam³ (2014 rok) do 125,4 GJ/dam³ (2013 rok).

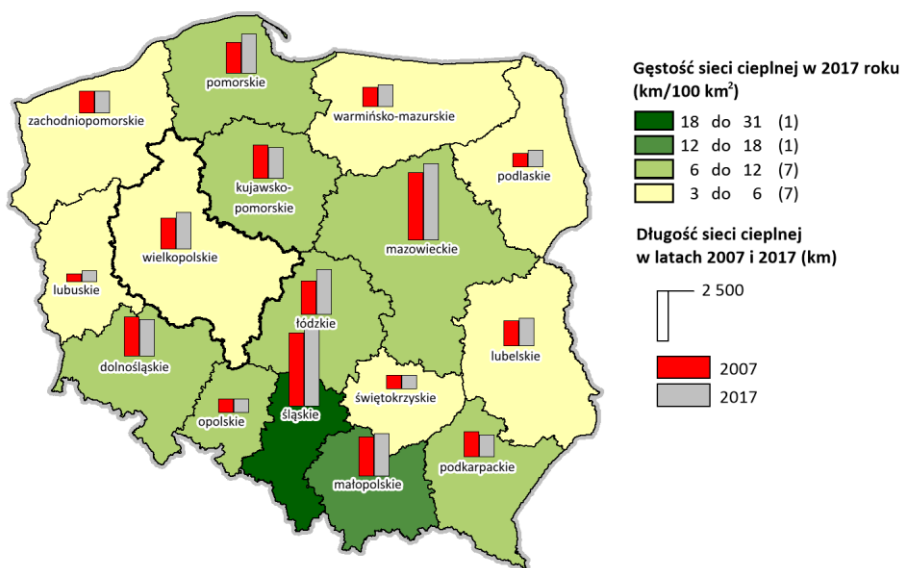
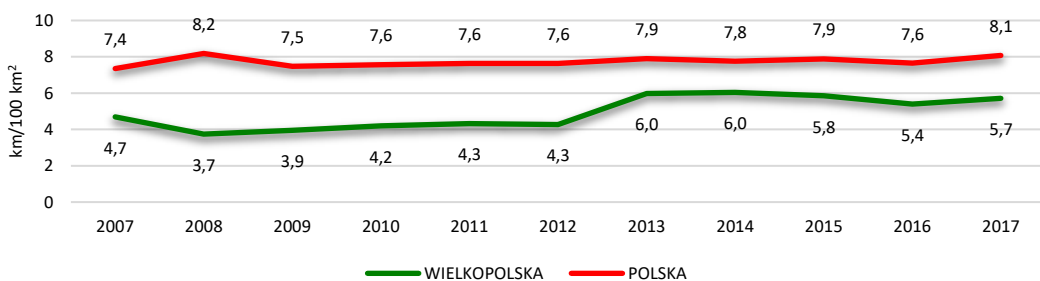
W województwie wielkopolskim występuje pewne zróżnicowanie wewnętrzne pod względem wartości analizowanego wskaźnika. W 2017 roku najniższym jego poziomem, poniżej 100 GJ/dam³, charakteryzowały się powiaty położone w centralnej i zachodniej części regionu. Jednostki o wyższych wartościach wskaźnika skupiały się przede wszystkim we wschodniej i południowo-wschodniej oraz północnej części województwa. Wśród wielkopolskich powiatów zidentyfikować można także jedną jednostkę – powiat kępiński, na obszarze którego sprzedaż energii ciepłej osiągnęła w 2017 roku wartość zerową.

¹⁹⁷ Do 2010 roku sprzedaż ciepła zaliczano do miejscowości, w której jest siedziba jednostki sprawozdawczej. Od 2011 roku dane Agencji Rynku Energii S.A. odzwierciedlają rzeczywiste umiejscowienie sprzedaży ciepła, co uniemożliwia porównywanie danych.

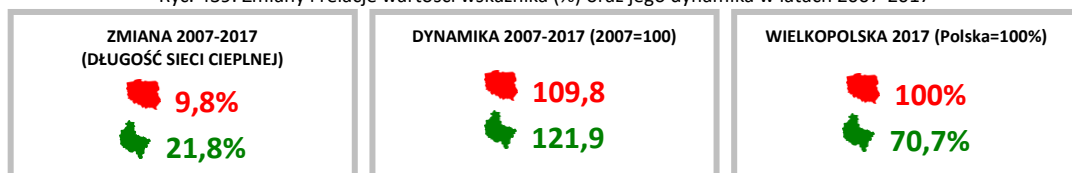
Ryc. 437. Długość sieci ciepłej (przesyłowej oraz przyłączy do budynków i innych obiektów) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (km)

Ryc. 438. Gęstość sieci ciepłej (przesyłowej oraz przyłączy do budynków i innych obiektów) w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (km/100 km²)

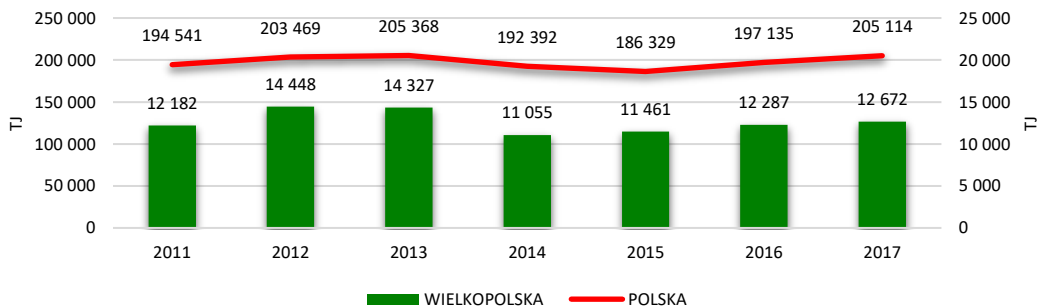

Ryc. 439. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

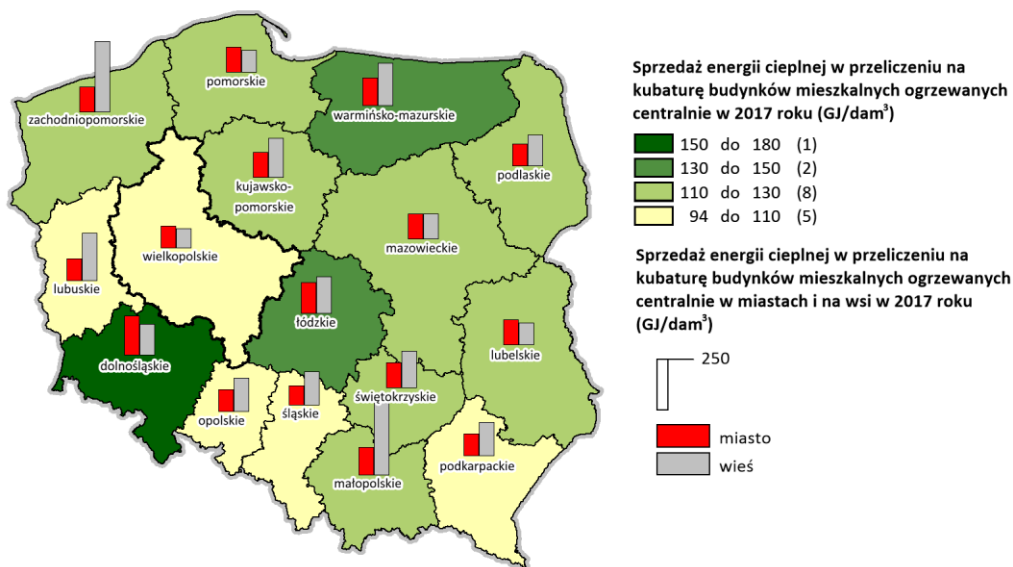
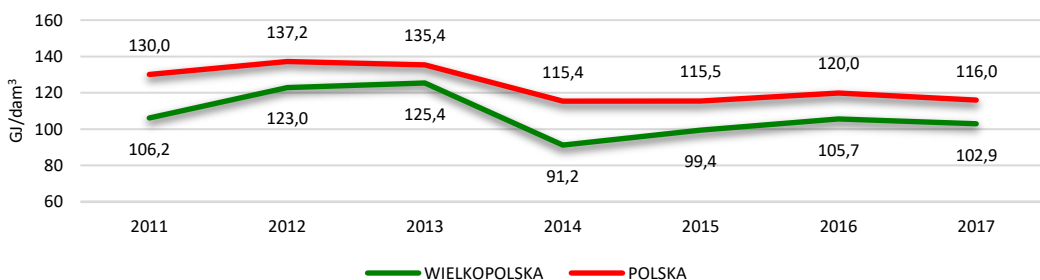

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

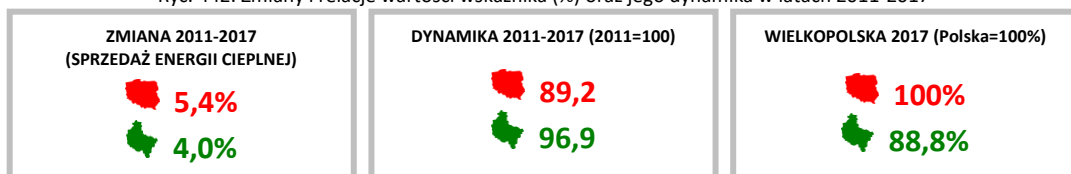
Ryc. 440. Sprzedaż energii ciepłej w ciągu roku w Wielkopolsce i Polsce w latach 2011-2017 (TJ)

Ryc. 441. Sprzedaż energii ciepłej w przeliczeniu na kubaturę budynków mieszkalnych ogrzewanych centralnie w Wielkopolsce i Polsce w latach 2011-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (GJ/dam³)

Ryc. 442. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2011-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

miejskiej (w kraju 71,2%) oraz 23,5% mieszkańców obszarów wiejskich (w kraju – 23,3%), co plasowało region odpowiednio na 14. i 4. pozycji wśród województw. W przypadku miast wartość wskaźnika zmniejszyła się względem 2007 roku o 0,4 p.p. (w kraju o 1,6 p.p.), natomiast w odniesieniu do wsi zwiększyła się o 10,7 p.p. (w kraju o 4,8 p.p.).

W ujęciu wewnątrzregionalnym zaobserwować można duże różnice w dostępie do sieci gazowej. Względnie najwyższym odsetkiem ludności korzystającej w 2017 roku z gazu sieciowego (powyżej 50%) cechowała się przede wszystkim centralna część Wielkopolski oraz miasta. Natomiast jednostki cechujące się najniższymi wartościami wskaźnika (poniżej 10%), w tym nieposiadające dostępu do sieci gazowej, skupiały się głównie we wschodniej części regionu.

Mimo względnie niskiego odsetka ludności korzystającej z instalacji gazowej Wielkopolska należy do grona województw charakteryzujących się największym zużyciem gazu z sieci. W 2016 roku osiągnęło ono poziom 441,3 mln m³, co stanowiło 10,8% zużycia krajowego i plasowało region na 2. miejscu wśród województw (za mazowieckim).

W 2016 roku mieszkańcy regionu korzystający z sieci gazowej zużyli przeciętnie 266,9 m³ gazu, a więc więcej niż średnio w Polsce – 204,2 m³. Pod tym względem Wielkopolska zajmowała 2. pozycję w kraju, za województwem mazowieckim. Wartość wskaźnika zmniejszyła się w odniesieniu do 2007 roku o 10,9% (w kraju wzrosła o 5,7%), jednak należy zaznaczyć, że w latach 2007-2016 charakteryzowała się pewną zmiennością. Większą ilość gazu sieciowego zużywali mieszkańcy obszarów wiejskich – 365,8 m³ na 1 korzystającego (w kraju – 258,7 m³) niż ludność miejska – 239,5 m³ na 1 korzystającego (w kraju – 192,6 m³).

Województwo charakteryzowało się pewnym wewnętrznym zróżnicowaniem pod względem zużycia gazu sieciowego na 1 korzystającego. W dużej części wielkopolskich gmin nie przekraczało ono 300 m³, jednak występowały także takie jednostki, w których kształtowało się ono na względnie wysokim poziomie – powyżej 600 m³, a nawet 1 000 m³.

Ryc. 444. Sieć gazowa na terenie województwa wielkopolskiego

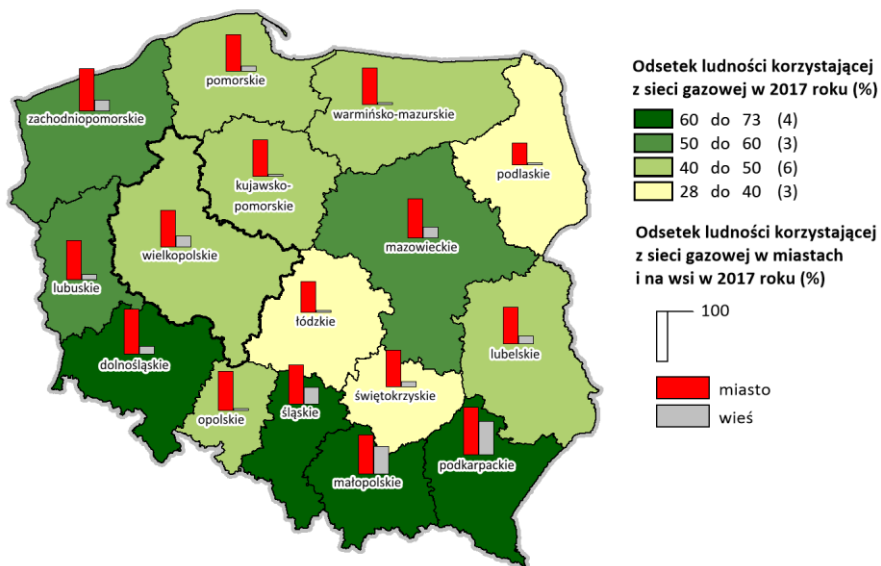
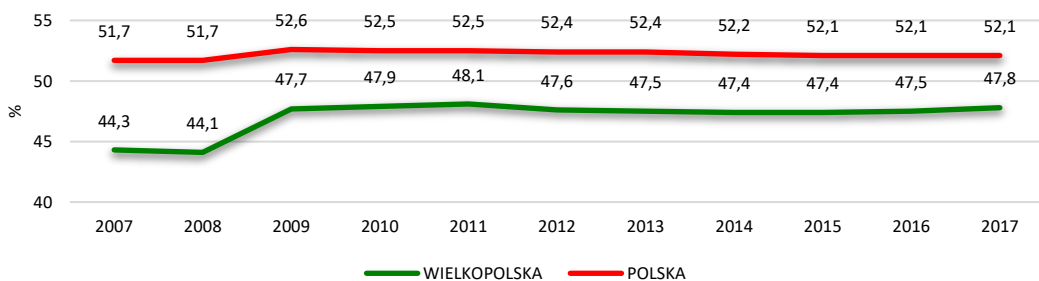

Opracowanie: Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego w Poznaniu

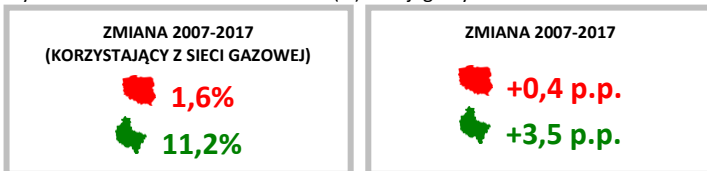
Ryc. 445. Liczba korzystających z sieci gazowej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 (tys. os.)

Ryc. 446. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2017 oraz w Polsce według województw w 2017 roku (%)

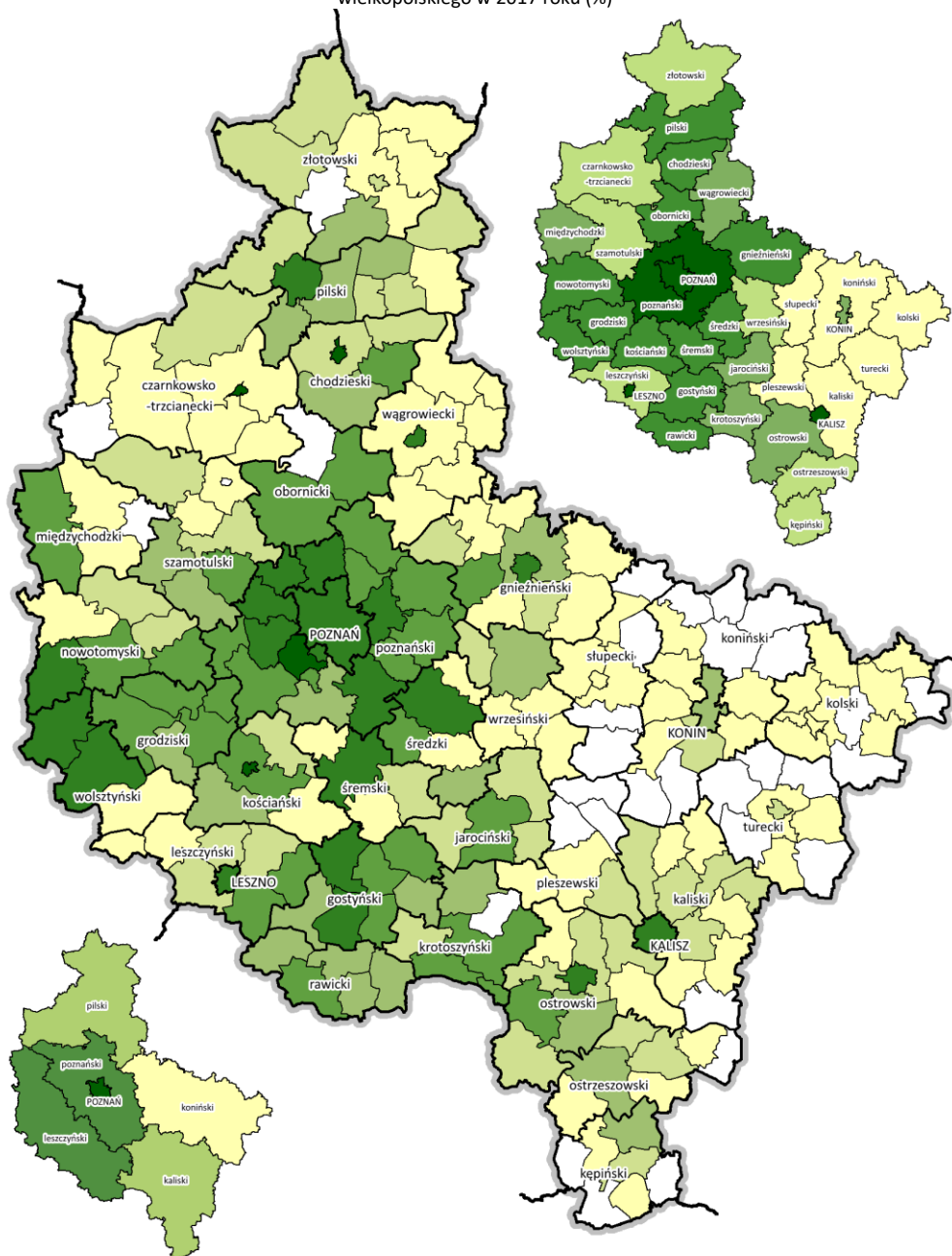

Ryc. 447. Zmiana wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2017

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 448. Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2017 roku (%)

Odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej w 2017 roku (%)

Gminy

90 do 98	(4)
70 do 90	(21)
50 do 70	(33)
30 do 50	(24)
10 do 30	(40)
0,1 do 10	(71)
0,0	(33)

Powiaty

70 do 88	(4)
50 do 70	(12)
30 do 50	(6)
10 do 30	(7)
2 do 10	(6)

Podregiony

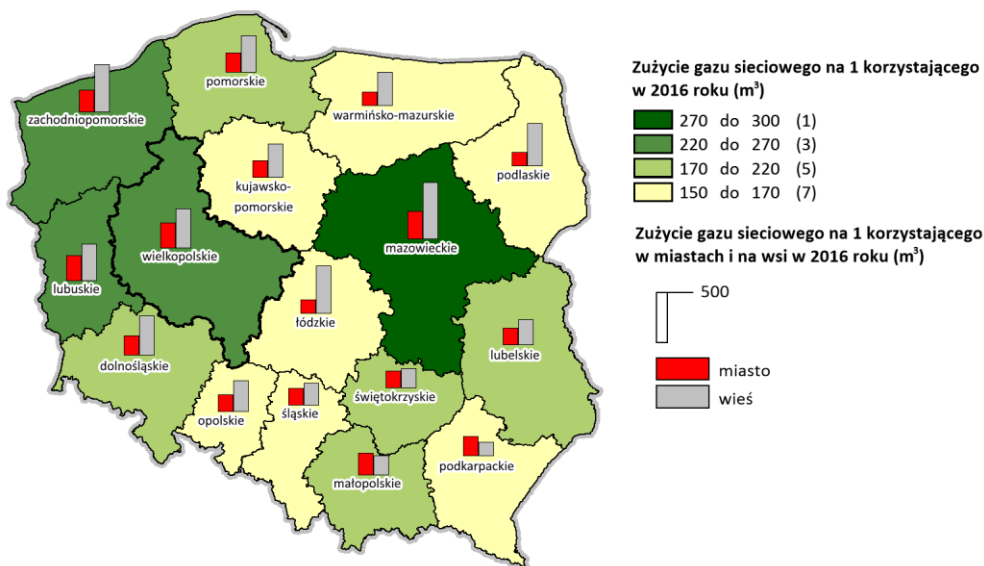
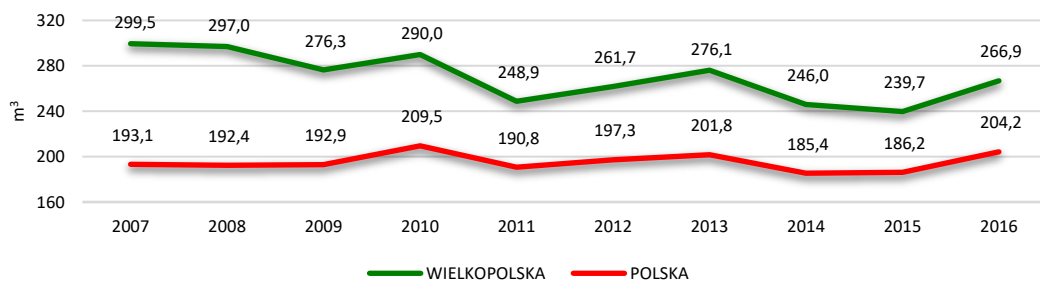
65 do 79	(1)
50 do 65	(2)
35 do 50	(2)
19 do 35	(1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

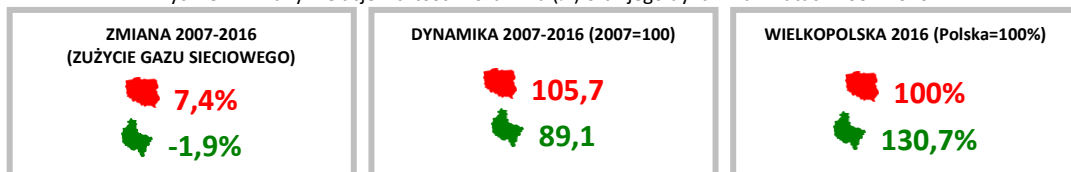
Ryc. 449. Zużycie gazu sieciowego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2016 (mln m³)

Ryc. 450. Zużycie gazu sieciowego na 1 korzystającego w Wielkopolsce i Polsce w latach 2007-2016 oraz w Polsce według województw w 2016 roku (m³)

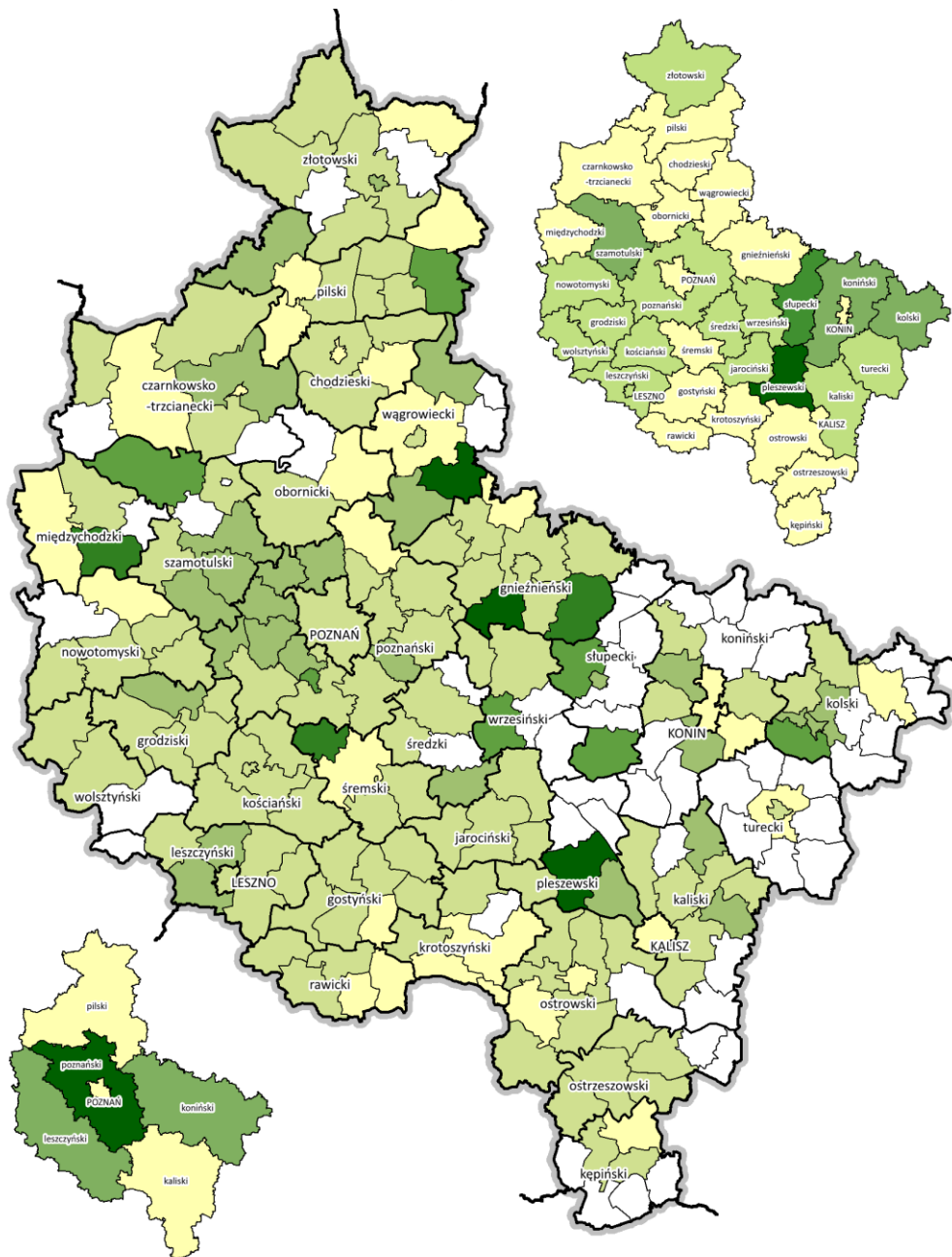

Ryc. 451. Zmiany i relacje wartości wskaźnika (%) oraz jego dynamika w latach 2007-2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Ryc. 452. Zużycie gazu sieciowego na 1 korzystającego w jednostkach podziału administracyjnego województwa wielkopolskiego w 2016 roku (m³)

Zużycie gazu sieciowego na 1 korzystającego w 2016 roku (m³)

Gminy	Powiaty	Podregiony
1 000 do 1 240 (3)	700 do 745 (1)	300 do 360 (1)
800 do 1 000 (3)	550 do 700 (1)	250 do 300 (2)
600 do 800 (7)	400 do 550 (3)	200 do 250 (3)
400 do 600 (27)	250 do 400 (13)	
200 do 400 (101)	150 do 250 (17)	
10 do 200 (29)		
0,0 (56)		

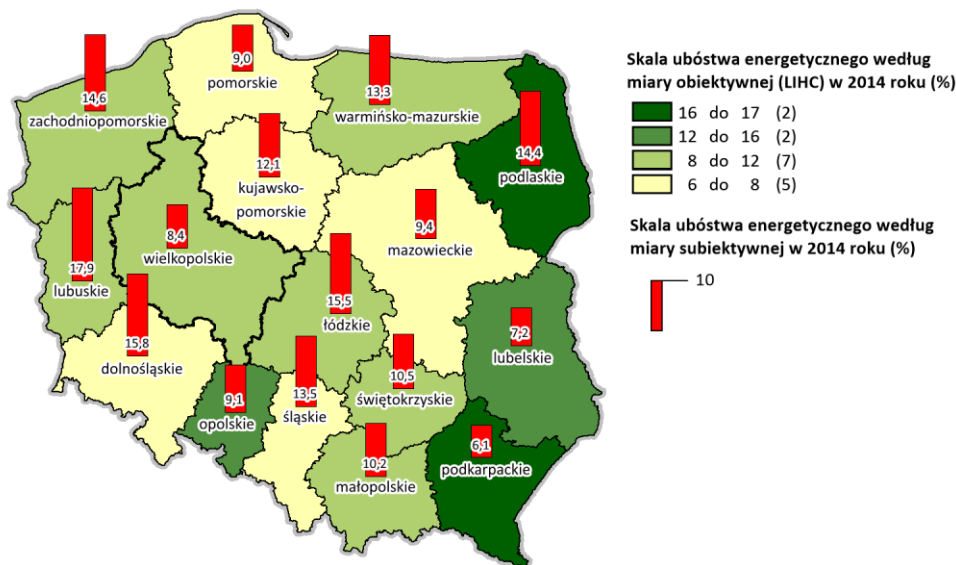
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

3.6.6. Ubóstwo energetyczne

Mimo stopniowego zmniejszania się odsetka osób ubogich energetycznie w Polsce (z 14,4% w 2012 roku do 12,2% w 2016 roku¹⁹⁸), ubóstwo energetyczne, rozumiane jako trudności w zaspokojeniu podstawowych potrzeb związanych z energią ciepłą i elektryczną w mieszkaniu, nadal stanowi istotne wyzwanie społeczne. Przyczynami tego zjawiska są najczęściej niewystarczające dochody gospodarstw domowych, a także niedostateczna efektywność cieplna budynków oraz relatywnie duża powierzchnia użytkowa mieszkań.

Według badania przeprowadzonego przez Instytut Badań Strukturalnych (IBS)¹⁹⁹ województwo wielkopolskie należało w 2014 roku do grupy regionów o wysokim odsetku gospodarstw domowych ponoszących zbyt duże wydatki na energię w porównaniu do osiągniętych dochodów. Wielkopolska cechowała się wyższym niż średnio w kraju odsetkiem gospodarstw domowych ubogich energetycznie rozpatrywanych według miary obiektywnej LIHC²⁰⁰, kształtującym się na poziomie 10,9% (średnio w Polsce – 9,6%), natomiast względnie niskim odsetkiem deklarujących dyskomfort cieplny – według miary subiektywnej²⁰¹ odsetek gospodarstw ubogich energetycznie wyniósł 8,4%, a więc był niższy niż średnio w kraju – 11,5%.

Ryc. 453. Skala ubóstwa energetycznego w Polsce według województw w 2014 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Ubóstwo energetyczne w Polsce – Diagnoza i rekomendacje, IBS, 2016 r.

Zdecydowana większość mieszkańców doświadczających ubóstwa energetycznego (mierzonego wskaźnikiem Wysokie Koszty – Niskie Dochody²⁰²) mieszka w domach jednorodzinnych, w szczególności na wsiach oraz w małych miastach. Według badania IBS z 2018 roku²⁰³ liczba takich osób w Polsce

¹⁹⁸ K. Sałach, P. Lewandowski, Ubóstwo energetyczne w Polsce 2012-2016. Zmiany w czasie i charakterystyka zjawiska, IBS, 2018 r.

¹⁹⁹ M. Lis, A. Miazga, A. Szpor, K. Świącicka, Ubóstwo energetyczne w Polsce – Diagnoza i rekomendacje, IBS, 2016 r.

²⁰⁰ W przypadku miary obiektywnej za ubogie energetycznie uznaje się gospodarstwa, które na pokrycie kosztów energii muszą przeznaczać na tyle duże środki, że zagraża to zaspokojeniu innych podstawowych potrzeb (np. żywność, edukacja, lekarstwa).

²⁰¹ W przypadku miary subiektywnej za ubogie energetycznie uznaje się gospodarstwa, które nie zaspokajają swoich podstawowych potrzeb energetycznych, np. mieszkają w zbyt „zimnych” mieszkaniach.

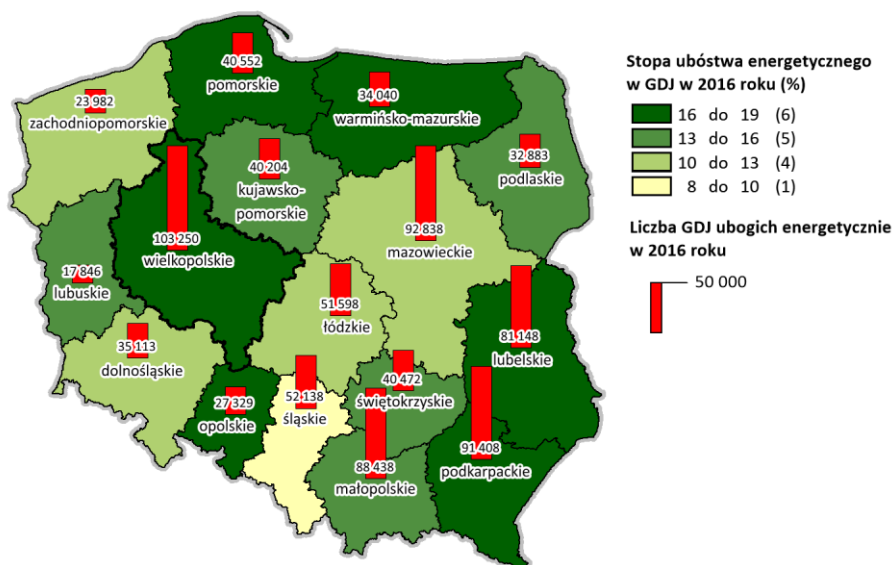
²⁰² Wskaźnik identyfikuje jako ubogie energetycznie gospodarstwa, które spełniają jednocześnie dwa kryteria: (1) wysokich hipotetycznych wydatków na energię tj. wydatków, które poniosłoby gospodarstwo – przy uwzględnieniu swojej sytuacji mieszkaniowej – gdyby miało możliwość pełnego zaspokojenia swoich potrzeb energetycznych, (2) niskich dochodów, tj. dochodów, które po odliczeniu wydatków mieszkaniowych (*After Housing Cost* – AHC), wynoszą mniej niż 60% mediany dochodów AHC w populacji.

²⁰³ Zjawisko ubóstwa energetycznego w Polsce, w tym ze szczególnym uwzględnieniem zamieszkujących w domach jednorodzinnych, IBS, 2018 r.

kształtowała się w 2016 roku na poziomie 3,47 mln (75,4% wszystkich ubogich energetycznie osób), a liczba gospodarstw, które one tworzyły wyniosła 853,2 tys. (65% wszystkich ubogich energetycznie gospodarstw).

W województwie wielkopolskim stopa ubóstwa energetycznego w gospodarstwach domowych zamieszkujących w domach jednorodzinnych (GDJ) wyniosła w 2016 roku 16,4%, tj. o 2,3 p.p. więcej niż przeciętnie w Polsce. Chociaż wartość wskaźnika w regionie nie była najwyższą w kraju, to jednak w ujęciu bezwzględnym na jego obszarze zamieszkiwało najwięcej GDJ ubogich energetycznie – 103 250 (12,1% ogółu takich gospodarstw w kraju).

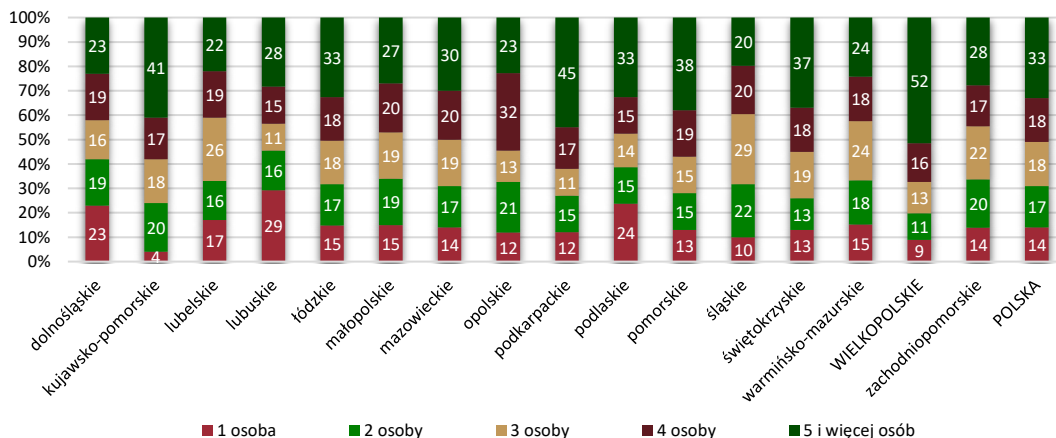
Ryc. 454. Stopa ubóstwa energetycznego w GDJ w Polsce według województw w 2016 roku (%)

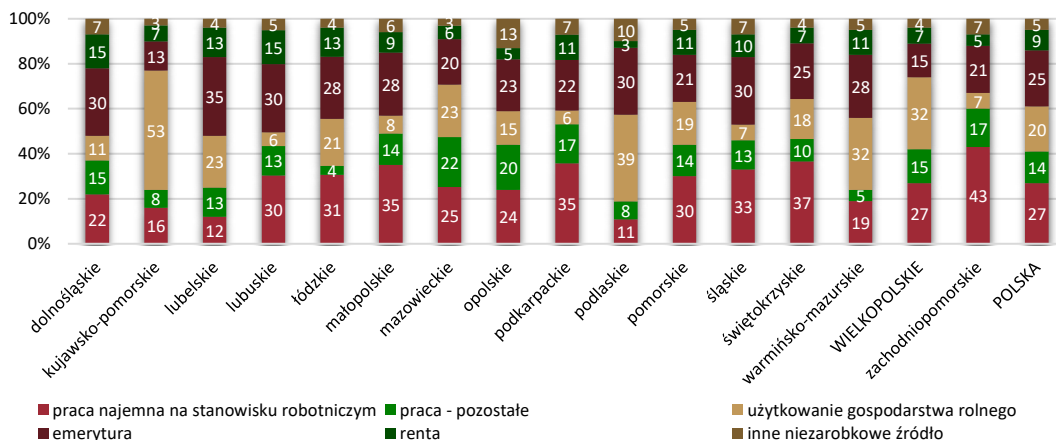
Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Zjawisko ubóstwa energetycznego w Polsce, w tym ze szczególnym uwzględnieniem zamieszkujących w domach jednorodzinnych, IBS, 2018 r.

W Wielkopolsce ubóstwa energetycznego doświadczały przede wszystkim GDJ składające się z 5 lub więcej osób – stanowiły one ponad połowę (52%) wszystkich zidentyfikowanych w regionie GDJ ubogich energetycznie (średnio w kraju – 33%), przy czym w 44% GDJ dotkniętych tym problemem zamieszkiwały dzieci poniżej 14. roku życia (średnio w Polsce – 34%). Prawie 60% ubogich energetycznie GDJ utrzymywało się z użytkowania gospodarstwa rolnego lub pracy najemnej na stanowisku robotniczym, a osiągnęte przez nie dochody w przeliczeniu na 1 osobę były niższe od mediany dochodów (per capita) wszystkich gospodarstw w regionie (i kraju) oraz GDJ ubogich energetycznie w Polsce. Gospodarstwa te zamieszkiwały na ogół w stosunkowo starych budynkach – większość z nich (66%) powstała przed 1980 rokiem, w tym 23% przed 1946 rokiem. Były to budynki o stosunkowo dużej powierzchni użytkowej (średnio 143 m², tj. 37 m²/os., w kraju – 126 m², tj. 42 m²/os.), w niewielkim stopniu wyposażone w gaz z sieci (korzystało z niego 17% mieszkań, średnio w kraju – 25%).

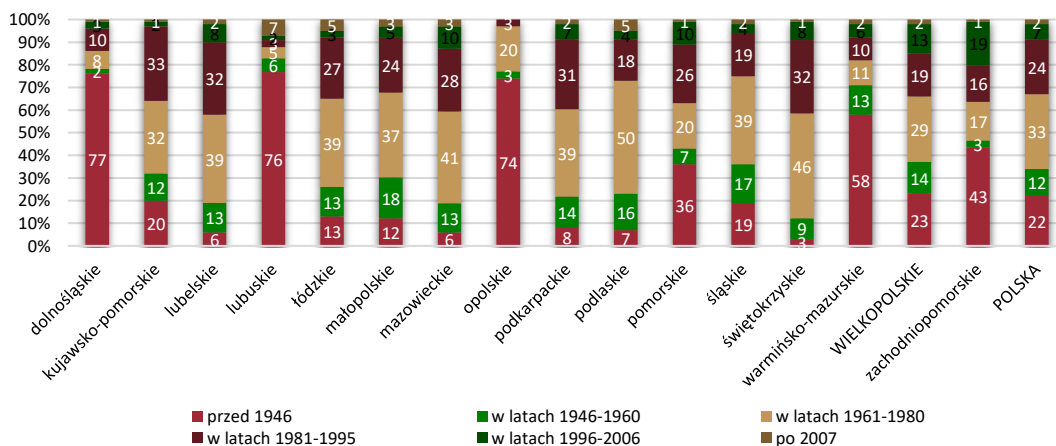
Ryc. 455. Struktura ubogich energetycznie GDJ według liczby osób w gospodarstwie w Polsce według województw w 2016 roku (%)

Ryc. 456. Struktura ubogich energetycznie GDJ według głównego źródła utrzymania w Polsce według województw w 2016 roku (%)

Ryc. 457. Struktura ubogich energetycznie GDJ według okresu wybudowania budynku w Polsce według województw w 2016 roku (%)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie – Zjawisko ubóstwa energetycznego w Polsce, w tym ze szczególnym uwzględnieniem zamieszkujących w domach jednorodzinnych, IBS, 2018 r.

Podsumowanie:

- Na obszarze Wielkopolski funkcjonują kluczowe w skali kraju obiekty wytwarzające energię elektryczną, w szczególności elektrownie zawodowe tworzące Zespół Elektrowni Pątnów-Adamów-Konin SA, bazujące przede wszystkim na niekonwencjonalnych źródłach energii (zwłaszcza paliwach węglowych)
- Istniejący układ sieci elektroenergetycznych zapewnia przesył energii elektrycznej do odbiorców z obszaru województwa, jednak występują problemy związane z dużym wyeksploatowaniem części sieci energetycznej, wskazujące na potrzebę podjęcia działań na rzecz ich modernizacji i przebudowy. Koniecznym jest także poprawa bezpieczeństwa energetycznego, zmniejszenie strat energii w przesyśle i dystrybucji, poprawa przepustowości linii elektroenergetycznych i ograniczenie przesyłu energii liniami wysokiego napięcia 110 kV na dalekie odległości.
- W 2017 roku pierwszy raz w okresie 2007-2017 bilans energetyczny Wielkopolski (różnica między wyprodukowaną i zużytą energią elektryczną) był ujemny, co oznacza, że możliwości wytwórcze wielkopolskich elektrowni nie pozwalają zaspokoić systematycznie rosnących potrzeb energetycznych regionu.
- Wielkopolska posiada dobre warunki do rozwoju energetyki odnawialnej. Potencjał tej energii jest coraz bardziej wykorzystywany, o czym świadczą m.in. wzrost liczby instalacji OZE w regionie oraz ich mocy. Przejawem postępujących w tym zakresie pozytywnych zmian jest systematyczny wzrost udziału energii odnawialnej w produkcji energii ogółem.
- Wielkopolska, mimo stopniowego rozwoju, nadal nie wyróżnia się na tle kraju pod względem dostępności do systemu ciepłowniczego, z którego korzystają przede wszystkim mieszkańcy miast, a w ograniczonym stopniu mieszkańcy obszarów wiejskich. Gęstość sieci ciepłowniczej oraz sprzedaż energii ciepłej w przeliczeniu na kubaturę budynków mieszkalnych ogrzewanych centralnie nadal kształtowała się w regionie na jednym z niższych poziomów w kraju.
- Mimo względnie rozproszonej struktury osadniczej Wielkopolska wyróżnia się na tle kraju jako region o względnie dobrym dostępie do sieci gazowej (gęstości sieci). Stopniowy rozwój sieci w regionie wpłynął na wzrost odsetka osób z niej korzystających. Nadal kształtował się on jednak na poziomie niższym niż średnio w kraju. Pod tym względem szczególnie niekorzystnie kształtowała się sytuacja we wschodniej części regionu, gdzie duża część mieszkańców nie posiadała dostępu do sieci gazowej lub korzystała z niej w niewielkim stopniu.
- W województwie wielkopolskim występuje problem ubóstwa energetycznego mieszkańców. Mimo stopniowego zmniejszania się w ostatnich latach skali tego problemu, region charakteryzował się największą w kraju liczbą ubogich energetycznie gospodarstw domowych zamieszkujących w domach jednorodzinnych.

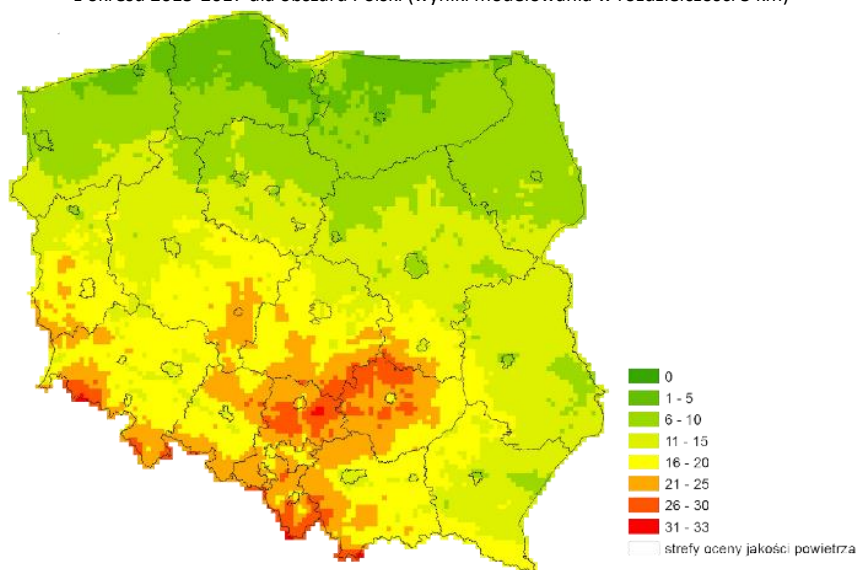
3.7. Jakość powietrza

Jakość powietrza wywiera duży wpływ na warunki życia człowieka, kondycję ekosystemów, jak również procesy związane ze zmianami klimatu. Zawarte w powietrzu zanieczyszczenia w istotny sposób oddziałują na zdrowie ludzi, powodując wiele dolegliwości układu oddechowego i krwionośnego. Największy wpływ zanieczyszczeń powietrza na zdrowie ludzi i zwierząt obserwuje się na obszarach przemysłowych i zurbanizowanych. Zgodnie z dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy, należy utrzymać jakość powietrza tam, gdzie jest ona dobra, lub ją poprawić, w przypadku gdy cele dotyczące jakości powietrza nie są osiągalne. Mając na względzie ochronę zdrowia ludzkiego i środowiska jako całości, szczególnie ważna jest walka z emisjami zanieczyszczeń u źródła oraz identyfikacja i wdrażanie na szczeblu lokalnym, krajowym i wspólnotowym najskuteczniejszych środków mających na celu redukcję ich emisji.

Ze względu na niekorzystne oddziaływanie zanieczyszczeń powietrza na zdrowie ludzi i kondycję ekosystemów corocznie dokonywana jest ocena jakości powietrza pod kątem jego zanieczyszczenia: dwutlenkiem siarki (SO_2), dwutlenkiem azotu (NO_2), tlenkiem węgla (CO), benzenem (C_6H_6), ozonem (O_3), pyłem zawieszonym PM_{10} i $\text{PM}_{2,5}$ oraz oznaczanymi w pyłe PM_{10} metalami ciężkimi: ołowiem (Pb), arsenem (As), kadmem (Cd), niklem (Ni) i benzo(a)pirenem (B(a)P).

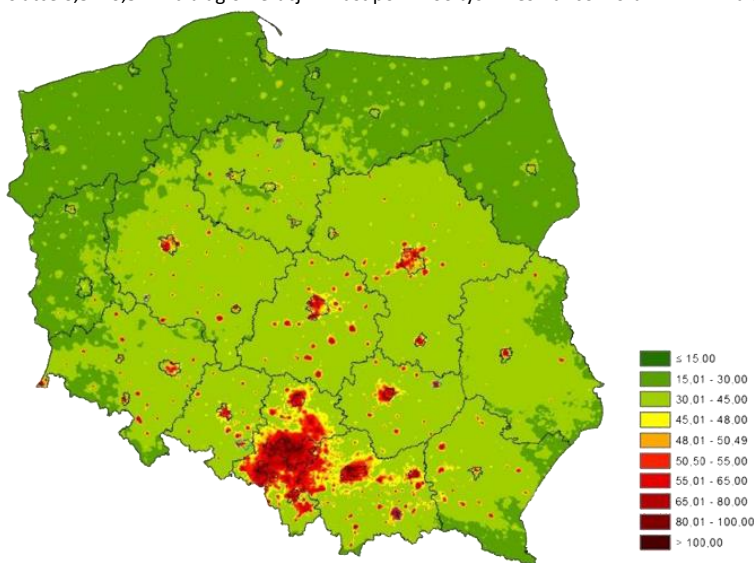
W latach 2004-2017 średnia arytmetyczna liczby dni z przekroczeniami poziomu docelowego ozonu w danym roku była w Polsce bardzo zróżnicowana. Najwyższe stężenia wystąpiły w latach 2006 i 2015 (powyżej $120 \mu\text{g}/\text{m}^3$) – występowały odpowiednio przez 28 i 24 dni, a najniższe w latach 2014 (9 dni) i 2017 (8 dni). Najwyższe stężenia ozonu odnotowano w południowej i południowo-zachodniej Polsce. W Wielkopolsce najwięcej przekroczeń dopuszczalnego stężenia ozonu występowało w części południowej regionu, w okolicach Kalisza, Ostrzeszowa i Rawicza.

Ryc. 458. Średnia liczba dni z przekroczeniami 8-godzinnej średniej kroczącej poziomu docelowego stężenia ozonu ($120 \mu\text{g}/\text{m}^3$) z okresu 2015-2017 dla obszaru Polski (wyniki modelowania w rozdzielczości 5 km)

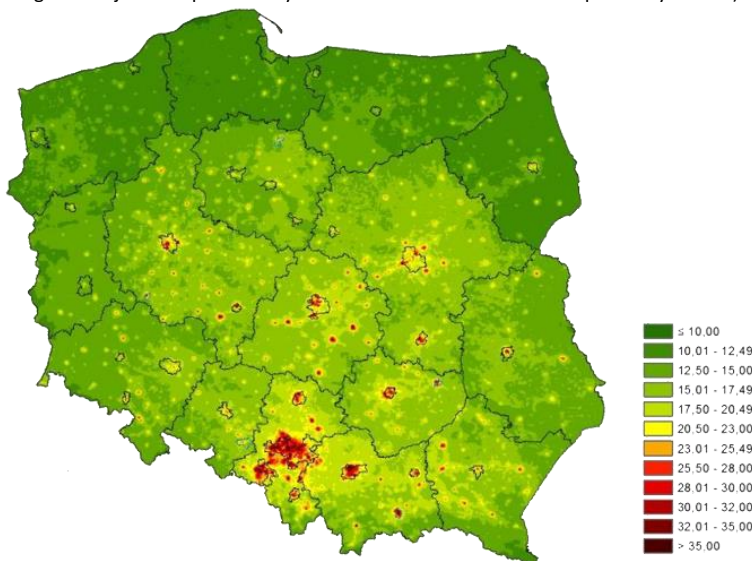
Źródło: Stan środowiska w Polsce. Raport 2018, GIOŚ, Warszawa, 2018 r.

Ryc. 459. Rozkład stężeń 24-godzinnych pyłu PM10 wyrażonych jako 36 maksymalne stężenie dobowe w Polsce w 2017 roku (modelowanie w siatce 0,5 × 0,5 km dla aglomeracji i miast pow. 100 tys. mieszkańców oraz 1 × 1 km dla pozostałych stref)

Źródło: Stan środowiska w Polsce. Raport 2018, GIOŚ, Warszawa, 2018 r.

Ryc. 460. Rozkład stężeń średniorocznych pyłu PM2,5 w Polsce w 2017 roku (modelowanie w siatce 0,5 × 0,5 km dla aglomeracji i miast pow. 100 tys. mieszkańców oraz 1 × 1 km dla pozostałych stref)

Źródło: Stan środowiska w Polsce. Raport 2018, GIOŚ, Warszawa, 2018 r.

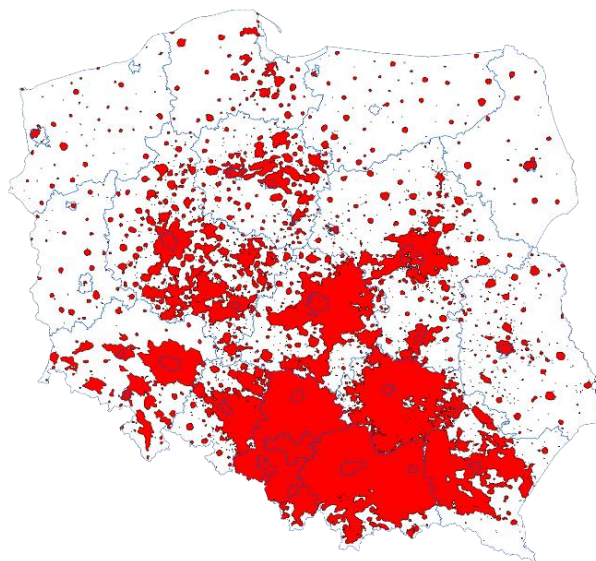
Cząstki pyłu drobnego i bardzo drobnego pochodzą z emisji bezpośredniej – głównie ze źródeł komunalnych (w szczególności w sezonie zimowym) i transportu – lub też powstają w atmosferze w wyniku reakcji między substancjami znajdującymi się w powietrzu, tworząc tzw. wtórny pył zawieszony. W pyłe zawieszonym wyróżnia się frakcję o ziarnach poniżej 10 µm (PM10), w skład której wchodzi frakcja o średnicy poniżej 2,5 µm (PM2,5). Pomimo obserwowanego zmniejszania emisji prekursorów pyłów (zwłaszcza dwutlenku siarki) oraz działań podejmowanych na rzecz redukcji stężeń pyłu zawieszonego w powietrzu, wysokie stężenia pyłu zawieszonego PM10 i PM2,5 pozostają najistotniejszym problemem jakości powietrza w Polsce. Przekroczenia te mają miejsce zarówno

w odniesieniu do standardu dobowego (pył PM₁₀), jak i rocznego (pył PM₁₀ i PM_{2,5}) i dotyczą przede wszystkim obszarów miast i aglomeracji (w tym w Wielkopolsce m.in. Poznania, Kalisza, Ostrowa Wielkopolskiego, Gniezna).

Ocena jakości powietrza za rok 2017 pod kątem benzo(a)pirenu (wartością normowaną jest 1 ng/m³.) wykazała, że spośród 46 stref podlegających ocenie, do klasy A zaliczono w Polsce 3 strefy (miasta Olsztyn i Koszalin oraz aglomerację trójmiejską). Aż 43 strefy zaliczono do klasy C, co wiązało się głównie ze strukturą zużycia paliw w gospodarstwach domowych. Ponieważ źródłem zanieczyszczenia powietrza benzo(a)pirenem jest niepełne spalanie paliw, najwyższe stężenia benzo(a)pirenu i innych wielopierścieniowych węglowodorów aromatycznych występują w okresie jesienno-zimowym na gęsto zabudowanych obszarach, na których domy lub mieszkania są ogrzewane indywidualnie węglem lub drewnem.

Spośród krajów UE skala przekroczeń normy jakości powietrza w Polsce w odniesieniu do benzo(a)pirenu jest największa. Przekroczenia występują we wszystkich województwach, przy czym najwyższe stężenia tego zanieczyszczenia odnotowano w południowej i centralnej Polsce. Rejony przekroczeń obejmują prawie cały obszar województw: małopolskiego, śląskiego i świętokrzyskiego oraz znaczne obszary województw: opolskiego, podkarpackiego, łódzkiego, dolnośląskiego, mazowieckiego i wielkopolskiego.

Ryc. 461. Obszary przekroczeń poziomu docelowego dla benzo(a)pirenu w pyłe PM₁₀ w Polsce na podstawie rocznej oceny jakości powietrza za rok 2017

Źródło: Stan środowiska w Polsce. Raport 2018, GIOŚ, Warszawa, 2018 r.

Emisja zanieczyszczeń gazowych i pyłowych identyfikowanych w województwie w 2017 roku notowała wysokie wartości. Z ponad 3,4 mln mieszkańców województwa 1,4 mln narażonych było na podwyższone stężenia drobnocząsteczkowego pyłu, natomiast 2,4 mln narażonych było na podwyższone stężenia rakotwórczego benzo(a)pirenu. Głównymi antropogenicznymi źródłami emisji zanieczyszczeń są sektor bytowo-gospodarczy, w którym spalane są paliwa nieodpowiedniej jakości, transport samochodowy oraz źródła przemysłowe (energetyczne spalanie paliw i źródła technologiczne)²⁰⁴.

²⁰⁴ Poradnik Antysmogowy Samorząd Województwa Wielkopolskiego. Poznań, 2018 r.

Podsumowanie

- Przekroczenia norm jakości powietrza w odniesieniu do zanieczyszczeń gazowych i pyłowych występują w województwie wielkopolskim. Dlatego konieczne jest kontynuowanie działań ukierunkowanych na poprawę jakości powietrza poprzez:
 - realizację obowiązujących programów ochrony powietrza oraz planów działań krótkoterminowych,
 - prowadzenie przedsięwzięć mających na celu ograniczenie i likwidację niskiej emisji (np. program KAWKA, termomodernizacja budynków), wspierających wzrost efektywności energetycznej, rozwój OZE,
 - podejmowanie działań mających na celu ograniczenie emisji liniowej.

3.8. Klimat akustyczny

Hałas stanowi jedno z zagrożeń środowiska i jakości życia człowieka, dlatego ochrona przed nim staje się coraz większym wyzwaniem nie tylko w aglomeracjach i centrach komunikacyjnych. Liczne obiekty przemysłowe, usługowe, rozrywkowe stwarzające zagrożenie dla klimatu akustycznego wraz z rozwijającą się infrastrukturą komunikacyjną powodują występowanie przekroczeń dopuszczalnych poziomów hałasu, które stanowią problem powszechnie sygnalizowany przez mieszkańców.

Największe zagrożenie w Wielkopolsce stanowi hałas komunikacyjny (drogowy, kolejowy, tramwajowy, lotniczy), w szczególności samochodowy, a także w coraz większym stopniu lotniczy.

Województwo wielkopolskie posiada rozwiniętą sieć:

- komunikacji drogowej, którą tworzą autostrada A2, drogi ekspresowe (S5 i S11), krajowe, wojewódzkie i drogi niższych kategorii, a także dość gęstą – z wyjątkiem środkowo-wschodniej części regionu – sieć linii kolejowych o znaczeniu międzynarodowym, państwowym i lokalnym,
- komunikacji lotniczej. Międzynarodowy Port Lotniczy Poznań-Ławica obsługuje ruch pasażersko-towarowy w relacjach krajowych i europejskich. Aktualna przepustowość terminala pasażerskiego to około 1,5 mln osób rocznie. Ponadto w regionie znajduje się kilka małych lotnisk: w Michałkowie, w Kazimierzu Biskupim, w Kobylnicy, w Strzyżewicach i w Pile, stanowiących bazę sportowo-treningową oraz obsługujących przeloty prywatne. Oprócz lotnisk cywilnych na terenie województwa zlokalizowane są dwa czynne lotniska wojskowe: w Powidzu oraz Poznaniu – Krzesinach, a także trzy odcinki drogowe przystosowane do funkcji lądowisk, zlokalizowane w Rydzynie, Granowie i Wrześni,
- komunikacji tramwajowej, funkcjonującej tylko w Poznaniu.

W 2017 roku badania monitoringowe hałasu drogowego wykonane zostały przez WIOŚ w 15 punktach pomiarowych, w rejonie zabudowy mieszkaniowej jedno- lub wielorodzinnej lub mieszkaniowo-usługowej. Przekroczenia krótkookresowych dopuszczalnych wartości poziomu hałasu w środowisku, stwierdzono w 11 przypadkach, w tym w trzech jedynie w porze nocnej oraz w jednym tylko w porze dziennej. W czterech punktach stwierdzono poprawne warunki akustyczne przez całą dobę²⁰⁵.

W 2017 roku okresowe pomiary poziomu hałasu w otoczeniu dróg o natężeniu ruchu pojazdów powyżej 3 mln rocznie²⁰⁶ przeprowadził Zarząd Dróg Miejskich w Koninie. Badania wykonano w 14 punktach pomiarowych, umiejscowionych w różnych odległościach od krawędzi jezdni. Przekroczenia dopuszczalnego krótkookresowego poziomu hałasu miały miejsce w otoczeniu większości badanych dróg.

Pomimo wskazanych powyżej przekroczeń i wysokiego wskaźnika motoryzacji oraz stałego przyrostu długości dróg w Wielkopolsce, w porównaniu do innych województw, nie występuje najwyższe zagrożenie hałasem. Pod względem hałasu drogowego i kolejowego mierzonego w aglomeracjach Poznań znalazł się odpowiednio na 9. i 14. miejscu wśród 31 analizowanych miast (dane na podstawie map akustycznych). Problemem pozostaje lokalizacja portu lotniczego Poznań-Ławica w granicach miasta, co generuje dużą liczbę osób narażonych na hałas ze strony obiektu. Wśród 4 analizowanych lotnisk, poznańskie znalazło się na 2. miejscu za warszawskim. Problem hałasu przemysłowego w aglomeracji poznańskiej jest znikomy w skali kraju, jednak przekroczenia norm dziennych i nocnych występowały w 35 zakładach, z czego 8 podjęło działania eliminujące zagrożenie, a 6 zmniejszające poziom emisji²⁰⁷.

Gospodarcze koszty zagrożenia hałasem związane są np. ze spadkiem cen nieruchomości oraz obniżeniem wydajności pracy wynikającym z gorszego stanu zdrowia spowodowanego hałasem.

²⁰⁵ Stan Środowiska w Wielkopolsce. Raport 2017, WIOŚ w Poznaniu, Poznań, 2017 r.

²⁰⁶ Obowiązek realizacji badań akustycznych wynika z rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 14.06.2007 r. w sprawie dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku.

²⁰⁷ Stan środowiska w Polsce. Raport 2018, GIOŚ, Warszawa, 2018 r.

Ograniczanie hałasu w środowisku jest procesem długotrwałym, wymagającym często kilku lub nawet kilkudziesięciu lat. Dlatego przywrócenie wymaganych standardów akustycznych możliwe jest poprzez działania ujęte w programach ochrony przed hałasem dla odcinków dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i autostrady, dla określonych terenów wzdłuż linii kolejowych oraz dla miast (np. Poznań, Kalisz, Konina, Leszno)²⁰⁸.

Podsumowanie:

- Największe zagrożenie w Wielkopolsce stanowi hałas komunikacyjny (drogowy, kolejowy, tramwajowy, lotniczy), w szczególności samochodowy, a także w coraz większym stopniu lotniczy.
- Konieczne jest kontynuowanie działań mających na celu ograniczenie ponadnormatywnej emisji hałasu polegających na prowadzeniu właściwej polityki komunikacyjnej dążącej do wyprowadzania ruchu samochodowego poza tereny miast na obwodnice, wprowadzania lokalnych ograniczeń prędkości, zmniejszania udziału ruchu pojazdów ciężkich oraz poprawy płynności ruchu.
- Szczególnie ważne są budowa nowych oraz przebudowa i remonty istniejących dróg. Istotne jest również konstrukcyjne lub techniczne wprowadzenie usprawnienia jakości ciągów komunikacyjnych (np. odpowiednie łączenie szyn, szlifowanie kół i szyn kolejowych), wprowadzanie dodatkowych elementów ochronnych (np. ekranów akustycznych) lub zakup nowego taboru.

²⁰⁸ Obowiązek wykonania Programów ochrony środowiska przed hałasem, został nałożony na Marszałka Województwa Wielkopolskiego zapisami art. 119 ust. 2 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony, która wprowadza do prawa krajowego uregulowania Dyrektywy 2002/49/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 czerwca 2002 roku odnoszącej się do oceny i zarządzania poziomem hałasu w środowisku.

4. ANALIZA SWOT

Analiza SWOT (ang. *Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats*, oznaczające odpowiednio: mocne strony, słabe strony, szanse, zagrożenia) pozwala na przeprowadzenie wiarygodnej diagnozy potencjału wewnętrznego oraz otoczenia wybranego obszaru. Jest jedną z najczęściej wykorzystywanych metod w procesie zarządzania strategicznego, używana zarówno do budowania strategii rozwoju o charakterze kompleksowym (ogólnych), jak i strategii funkcjonalnych, dotyczących wybranej funkcji państwa, jednostki samorządu terytorialnego czy przedsiębiorstwa.

Mocne strony (wewnętrzne czynniki pozytywne) to najważniejsze zasoby, umiejętności i kompetencje umożliwiające zdobycie lub poprawę pozycji konkurencyjnej na określonym rynku. Słabymi stronami (wewnętrznymi czynnikami negatywnymi) są z kolei elementy hamujące lub utrudniające rozwój. Szanse (zewnętrzne czynniki pozytywne) to pewne pozytywne wydarzenia i okoliczności, których wykorzystanie może przynieść sukces. Do zagrożeń (zewnętrznych czynników negatywnych) zalicza się czynniki rozwoju stanowiące bariery czy niebezpieczeństwa utrudniające osiągnięcie zamierzonych celów.

Charakterystyczną cechą analizy SWOT jest brak konieczności wyodrębniania wszystkich czynników rozwojowych. Dlatego też w poniższym zestawieniu uwzględniono zjawiska o kluczowym znaczeniu dla województwa wielkopolskiego, stanowiących elementy specyficzne dla regionu w skali kraju, które mogą jednocześnie decydować o przyszłym rozwoju obszaru.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Silna i zróżnicowana gospodarka zmniejszająca dystans rozwojowy do regionów europejskich. 2. Silna i wielofunkcyjna metropolia poznańska będąca motorem rozwoju całego regionu. 3. Duży potencjał naukowo-badawczy, w szczególności dobrze rozwinięte szkolnictwo wyższe. 4. Wysoki poziom przedsiębiorczości. 5. Względnie duża liczba przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego oraz wysoka (zwiększająca się) wielkość zaangażowanego w nich kapitału zagranicznego, świadczące o atrakcyjności inwestycyjnej regionu. 6. Sektor rolniczy charakteryzujący się wysoką produkcją roślinną i zwierzęcą. 7. Wielofunkcyjny rozwój (większości) obszarów wiejskich. 8. Dobrze rozwinięty sektor przemysłu, w szczególności przemysłu (przetwórstwa) rolno-spożywczego. 9. Korzystne położenie w przestrzeni europejskiej i krajowej, na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych, w korytarzach transportowych, w tym o znaczeniu międzynarodowym (Berlin-Moskwa, Praga-wybrzeże Bałtyku), w zakresie transportu drogowego (E30), kolejowego (E20) i wodnego (E70). Dobra jakość infrastruktury oraz rosnący ruch pojazdów w ciągach komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niski poziom innowacyjności gospodarki, zarówno w skali europejskiej, jak i na poziomie krajowym (względnie niski odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych, niedostatecznie rozwinięte powiązania między sektorami nauki i przedsiębiorstw, niewystarczający poziom nakładów wewnętrznych na sferę B+R oraz nakładów przedsiębiorstw na działalność innowacyjną), w tym niski stopień wdrażania rozwiązań charakterystycznych dla przemysłu 4.0. 2. Występowanie tzw. wąskich gardeł w sieci kolejowej uniemożliwiających dalszy rozwój i zwiększanie częstotliwości ruchu pociągów. 3. Niewystarczające powiązania funkcjonalne z obszarami przygranicznymi województwa, szczególnie położonymi w północnej i południowo-wschodniej części Wielkopolski (wzrost ryzyka marginalizacji i wzmocnienie procesu utraty funkcji społeczno-gospodarczych). 4. Istotne wewnętrzne zróżnicowanie województwa pod względem rozwoju gospodarczego, rynku pracy (skutkujący m.in. wysokim poziomem bezrobocia na północy i wschodzie województwa), dostępu do usług, dostępności komunikacyjnej, infrastruktury. 5. Duża liczba osób biernych zawodowo oraz długotrwale bezrobotnych w strukturze bezrobotnych. 6. Niższy niż w kraju poziom wyników egzaminów w szkolnictwie podstawowym i średnim.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>10. Stosunkowo duża gęstość sieci kolejowej w regionie, w szczególności w rejonie Poznańskiego Węzła Kolejowego.</p> <p>11. Promienisty układ linii kolejowych w rejonie Poznania sprzyjający rozwojowi kolei regionalnej i aglomeracyjnej w obsłudze obszaru funkcjonalnego miasta. Układ linii sprzyjający powiązaniu z siecią komunikacji miejskiej Poznania oraz wykorzystaniu linii towarowych w transporcie pasażerskim.</p> <p>12. Występowanie ważnych węzłów transportowych sprzyjających rozwojowi działalności logistycznej i magazynowej oraz transportu towarowego i wymiany handlowej.</p> <p>13. Dobrze rozwinięty układ sieci osadniczej i jego wielopoziomowa struktura hierarchiczna. Wysoki potencjał ludnościowy i wysoki poziom urbanizacji jednostek osadniczych.</p> <p>14. Umiejętność kooperacji i współpracy JST i innych partnerów wyrażająca się pracą stowarzyszeń, związków międzygminnych itp. w zakresie integracji działań i wspólnych przedsięwzięć inwestycyjnych, służących rozwojowi regionu i jego poszczególnych części.</p> <p>15. Korzystna sytuacja na rynku pracy przejawiająca się najniższym poziomem stopy bezrobocia w kraju.</p> <p>16. Wzrastające i utrzymujące się na wysokim poziomie, (przewyższającym średnią krajową) zatrudnienie w sektorze przedsiębiorstw.</p> <p>17. Rosnąca, wyższa niż w kraju, aktywność zawodowa ludności.</p> <p>18. Znaczący, dobrze rozwinięty ośrodek akademicki z dużą liczbą studentów. Europejska renoma w zakresie nauk ścisłych.</p> <p>19. Stosunkowo dobra baza edukacyjna. Dobrze rozwinięte szkolnictwo zawodowe.</p> <p>20. Względnie korzystna sytuacja w zakresie przyrostu naturalnego, który w przeciwieństwie do sytuacji w kraju, przyjmuje niezmiennie wartości dodatnie.</p> <p>21. Powszechny dostęp do infrastruktury ICT.</p> <p>22. Systematyczny wzrost liczby klubów sportowych oraz liczby osób trenujących. Liczne osiągnięcia młodych sportowców z Wielkopolski.</p> <p>23. Szeroki zakres instytucjonalnej działalności kulturalnej, wysoka ranga wydarzeń kulturalnych.</p> <p>24. Duża różnorodność i wartość dziedzictwa kulturowego. Bogactwo obiektów zabytkowych i obszarów cennych kulturowo.</p> <p>25. Występowanie stosunkowo dobrych warunków do rozwoju: ekoturystyki, turystyki jeździeckiej, myślistwa, turystyki rowerowej, turystyki wodnej, turystyki biznesowej, turystyki pielgrzymkowej, agroturystyki oraz unikatowej turystyki kolejowej.</p> <p>26. Wzrost ruchu turystycznego i liczby udzielanych noclegów.</p>	<p>7. Problem niedopasowania kierunków kształcenia do rzeczywistych potrzeb pracodawców, który odzwierciedla duża liczba bezrobotnych absolwentów w zawodach, na które nie ma zapotrzebowania na rynku pracy.</p> <p>8. Średni poziom cyfryzacji społeczeństwa pod względem wykorzystywania usług ICT.</p> <p>9. Mała unikatowość środowiska przyrodniczego pod względem atrakcyjności turystycznej.</p> <p>10. Niski stopień wykorzystania miejsc noclegowych w regionie.</p> <p>11. Turystyka kulturowa i biznesowa postrzegana często przez przyzmat dużych miast, miasto Poznań jako główny cel podróży turystycznych w Wielkopolsce.</p> <p>12. Małe uczestnictwo w kulturze mieszkańców regionu.</p> <p>13. Negatywne skutki eksploatacji kopalnin.</p> <p>14. Największa w skali kraju powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych.</p> <p>15. Znaczący deficyt wody oraz ograniczone możliwości retencji naturalnej, szczególnie w zasięgu oddziaływania kopalni węgla brunatnego oraz w środkowej części województwa.</p> <p>16. Niski poziom lesistości, nierównomierne występowanie kompleksów leśnych.</p> <p>17. Niekorzystny klimat akustyczny, spowodowany ruchem komunikacyjnym, w tym związany z lokalizacją Portu Lotniczego Poznań-Ławica.</p> <p>18. Niezadowalająca jakość powietrza atmosferycznego, spowodowana głównie niską emisją, występująca w szczególności w miastach w okresie jesienno-zimowym i wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych.</p> <p>19. Rosnąca ilość odpadów komunalnych i przemysłowych. Mała ilość odpadów poddawanych odzyskowi i unieszkodliwianiu.</p> <p>20. Pogarszająca się pozycja województwa pod względem ilości odpadów zbieranych selektywnie.</p> <p>21. Zróżnicowany stopień rozwoju sieci kanalizacyjnej.</p> <p>22. Niski stopień gazyfikacji we wschodniej części regionu.</p>

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<p>27. Zróżnicowanie przestrzenne obszarów o najwyższych walorach przyrodniczych.</p> <p>28. Występowanie obszarów o ponadprzeciętnych warunkach dla rozwoju rolnictwa.</p> <p>29. Znacząca w kraju wielkość produkcji rolniczej.</p> <p>30. Wysoki stopień rozwoju sieci wodociągowej.</p> <p>31. Występowanie nowoczesnych instalacji unieszkodliwiania odpadów.</p> <p>32. Konkurencyjność regionu pod względem przyrodniczym na tle Europy.</p> <p>33. Europejska sieć obszarów Natura 2000, utworzonych w celu ochrony zagrożonych gatunków i siedlisk oraz powiększająca się liczba obszarów cennych przyrodniczo objętych ochroną z dużą różnorodnością form ochrony przyrody, świadczące o tym, że region jest miejscem o wysokich walorach przyrodniczych.</p> <p>34. Korzystne warunki do rozwoju energetyki opartej o źródła odnawialne.</p>	

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>1. Tworzenie korzystnego klimatu dla rozwoju innowacji w regionie.</p> <p>2. Rozwój krajowych i europejskich instrumentów rozwoju (wsparcia), w ramach których pozyskanie środków będzie wymagało konkurencyjności na arenie krajowej i międzynarodowej (w tym środki na rozwój inteligentnych specjalizacji).</p> <p>3. Lokalizacja w regionie nowych podstref SSE.</p> <p>4. Wzrost nakładów zewnętrznych (prywatnych i publicznych), inwestycje zewnętrzne.</p> <p>5. Zwiększanie dostępności komunikacyjnej regionu poprzez dążenie do zapewnienia kompletnej i spójnej sieci drogowej TEN-T o określonym standardzie technicznym.</p> <p>6. Zwiększanie wewnętrznej dostępności komunikacyjnej regionu, usuwanie tzw. wąskich gardeł, budowa obejść drogowych miast i miejscowości, budowa nowych dróg i modernizacja istniejących z uwzględnieniem perspektywy zmian natężenia ruchu pojazdów.</p> <p>7. Rozwój transportu zbiorowego o charakterze regionalnym i lokalnym (rozbudowa siatki połączeń, zwiększanie częstotliwości połączeń, skracanie czasu dojazdu, polepszenie komfortu podróży, racjonalna polityka cenowa, integracja przestrzenna, czasowa i taryfowa).</p> <p>8. Udoskonalanie przepisów w zakresie systemu publicznego transportu zbiorowego.</p> <p>9. Procesy aglomeracyjne, przekształcenia sieci osadniczej, rosnące znaczenie miast i obszarów funkcjonalnych, wzmacnianie powiązań funkcjonalnych jednostek osadniczych, dalsza kooperacja JST i realizacja wspólnych przedsięwzięć o charakterze aglomeracyjnym/metropolitalnym.</p>	<p>1. Globalny kryzys gospodarczy stwarzający bariery dla inwestowania, w tym w innowacje oraz B+R.</p> <p>2. Pogłębiający się problem braku pokrycia finansowego (szerokiego katalogu) zadań realizowanych JST, zmniejszające się dochody własne samorządów.</p> <p>3. Dwustronne umowy handlowe UE z krajami trzecimi, zagrażające rynkowi rolnemu Wielkopolski.</p> <p>4. Odległa perspektywa realizacji inwestycji infrastrukturalnych, na które aktualnie istnieje duże zapotrzebowanie: droga S11, trzeci tor kolejowy między stacjami Poznań Główny i Poznań Wschód (potencjalna realizacja po 2030 roku).</p> <p>5. Utrzymujący się niekorzystny podział modalny transportu z wyraźną dominacją transportu samochodowego nad komunikacją zbiorową.</p> <p>6. Zwiększająca się mobilność ludności w aspekcie konieczność zwiększania dostępności komunikacyjnej miejsc pracy i miejsc zamieszkania.</p> <p>7. Negatywne skutki zjawiska suburbanizacji oraz ponadprzeciętne natężenie ruchu drogowego w miastach i ich otoczeniu.</p> <p>8. Stały wzrost przewozów ładunków transportem samochodowym i rosnąca liczba samochodów ciężarowych.</p> <p>9. Niekorzystne zmiany w strukturze wiekowej ludności skutkującej starzeniem się społeczeństwa.</p> <p>10. Niekorzystna w wielu aspektach sytuacja kobiet na rynku pracy, przejawiająca się wysokim udziałem bezrobotnych kobiet w poszczególnych kategoriach bezrobotnych: do 30. roku życia, długotrwałe bezrobotnych, korzystających ze świadczeń pomocy społecznej.</p>

SZANSE	ZAGROŻENIA
<p>10. Postępujący proces globalizacji wspierający rozwój technologii i społeczeństwa sieciowego (sprawny przepływ informacji i wiedzy umożliwiający wykorzystanie wysokiego potencjału naukowo-badawczego województwa oraz budowanie pozycji konkurencyjnej). Zwiększenie powszechności korzystania z usług ICT przez gospodarstwa domowe, sektor przedsiębiorstw i administrację publiczną.</p> <p>11. Zwiększanie konkurencji regionu w kraju i za granicą w zakresie następujących form turystyki: turystyka biznesowa, turystyka kulturowa, turystyka przyrodnicza, turystyka aktywna, turystyka na obszarach wiejskich, budując na ich podstawie produkty turystyczne.</p> <p>12. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej, biznesowej, gospodarczej poprzez rozwój Portu Lotniczego Poznań-Ławica (z uwzględnieniem niekorzystnych uwarunkowań jego lokalizacji w zakresie hałasu), w tym zwiększanie jego wewnętrznej dostępności komunikacyjnej.</p> <p>13. Nasilające się migracje zarobkowe do Polski (głównie z Europy Wschodniej), pozwalające na uzupełnianie braków kadrowych zwłaszcza pracownikami z Ukrainy.</p> <p>14. Malejący odsetek osób młodych niepracujących, nieuczących się i niedokształcających się.</p> <p>15. Ochrona szlaków migracyjnych roślin i zwierząt.</p>	<p>11. Pogłębiający się deficyt kadr w branżach: transportowo-logistycznej, usługowej, budowlanej i meblarskiej.</p> <p>12. Atrakcyjność turystyczna regionu na średnim poziomie. Postrzeganie regionu stereotypowo jako tranzytowego.</p> <p>13. Niekorzystne uwarunkowania klimatyczne, niekorzystny bilans wodny, zagrożenie suszą atmosferyczną, a w konsekwencji suszą glebową (rolniczą) i hydrologiczną.</p>

5. PODSUMOWANIE – ANALIZA ZRÓŻNICOWANIA REGIONALNEGO POLSKI

Podstawą diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa wielkopolskiego była szczegółowa charakterystyka regionu w odniesieniu do szerokiego spektrum zagadnień wymagających monitorowania w procesie planowania jego rozwoju. Podsumowanie przedmiotowej diagnozy stanowi analiza zróżnicowania poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski w układzie regionalnym, która pozwoliła na ocenę pozycji Wielkopolski na tle innych województw w kraju. Poniższa klasyfikacja jest jednocześnie aktualizacją analizy pozycji konkurencyjnej województwa, wykonanej przez Zespół WROT w 2017 roku²⁰⁹. Pierwowzorem dla metodyki przyjętej we wspomnianym opracowaniu są metody statystyczne wykorzystane w syntetycznej analizie zróżnicowania wewnątrzregionalnego Wielkopolski, również autorstwa WROT²¹⁰. Tam też w szczegółowy sposób opisane zostały poszczególne kroki analizy, natomiast poniższy opis metodyki ma jedynie charakter skrótowy.

5.1. Pozycja konkurencyjna Wielkopolski według przyjętych dziedzin rozwoju

5.1.1. Metodyka analizy zróżnicowania regionalnego – dobór wskaźników i ich grupowanie

Kluczowy element podjętych prac nad analizą zróżnicowania regionalnego i jednocześnie podstawowe wyzwanie badawcze stanowiło wyznaczenie listy wskaźników statystycznych opisujących rozwój społeczno-gospodarczy i pozwalających na porównywanie różnych jednostek przestrzennych między sobą. Doboru zmiennych dokonano kierując się przede wszystkim względami merytorycznymi, w mniejszym stopniu wykorzystując podejście statystyczne. Część zmiennych nawiązuje do zjawisk pozytywnych – stymulanty (np. *nakłady inwestycyjne ogółem na 1 mieszkańca*), a część do negatywnych – destymulanty (np. *przestępstwa stwierdzone ogółem na 1 000 mieszkańców*).

Kolejnym krokiem było pogrupowanie wskaźników i przyporządkowanie ich do specjalnie dla tego celu wyodrębnionych dziedzin charakteryzujących poziom rozwoju społeczno-gospodarczego (tzw. obszary lub dziedziny rozwoju). Wyodrębniono następujące obszary: GOSPODARKA, DEMOGRAFIA, RYNEK PRACY, EDUKACJA, JAKOŚĆ ŻYCIA, JAKOŚĆ PRZESTRZENI. Zgodnie z przyjętymi założeniami określają one poszczególne elementy, czy też płaszczyzny rozwoju społeczno-gospodarczego, dopełniając się nawzajem i uzupełniając, zaś analizowane razem wskazują na łączny potencjał każdego z polskich województw. Obszary tematyczne zostały zapożyczone ze wspomnianych wcześniej publikacji, z kolei poszczególne wskaźniki, będące miernikami poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, były szczegółowo analizowane w ramach niniejszej *Diagnozy*.

Poniższe tabele prezentują zestawienie wyodrębnionych dziedzin wraz z wartościami wskaźników uwzględnionych w analizie, w odniesieniu do wszystkich województw oraz kraju.

²⁰⁹ Pozycja konkurencyjna województwa wielkopolskie w kraju i Unii Europejskiej 2016, WROT, Poznań, 2017 r.

²¹⁰ Analiza zróżnicowania wewnątrzregionalnego województwa wielkopolskiego 2015 (wraz z kolejną edycją z roku 2017), WROT, 2015 r. (oraz 2018 r. – druga edycja)

Tab. 37. GOSPODARKA (dziedzina A) – wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego

Jednostka terytorialna	Produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca	Wartość dodana brutto na 1 pracującego	Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców	Udział podmiotów gospodarczych sektora prywatnego zarejestrowanych w rejestrze REGON	Nowo zarejestrowane podmioty gospodarki narodowej na 10 tys. mieszkańców	Produkcja sprzedana przemysłu ogółem na 1 mieszkańca	Produkcja sprzedana budownictwa wg PKD 2007 w cenach bieżących na 1 mieszkańca	Wartość brutto środków trwałych na 1 mieszkańca	Nakłady inwestycyjne ogółem na 1 mieszkańca	Nakłady wewnętrzne na działalność B+R na 1 mieszkańca	Patenty udzielone przez UPRP na 1 mln mieszkańców	Łączne dochody budżetów gmin, miast na prawach powiatu, powiatów i województwa na 1 mieszkańca
Kod	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12
[stymulanta/destymulanta]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]
[jednostka]	[zł] (2016)	[zł] (2016)	[-]	[%]	[-]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[zł]	[-]	[zł]
KRAJ												
POLSKA	48 432	113 872	1 121	96,1	94,0	36 886	4 976	99 703,2	6 712	535,6	72,7	5 981,2
WOJEWÓDZTWA												
dolnośląskie	53 659	127 705	1 271	94,6	106,0	42 326	4 049	104 911,5	8 358	522,9	89,2	6 031,9
kujawsko-pomorskie	39 503	102 757	940	96,6	80,0	28 816	2 988	81 831,8	4 736	209,9	43,2	5 758,4
lubelskie	33 371	81 789	834	96,0	75,0	17 770	2 120	77 498,4	4 145	314,1	74,7	5 558,8
lubuskie	40 639	109 645	1 110	95,0	95,0	34 520	1 986	105 769,3	5 426	161,6	20,7	5 873,3
łódzkie	45 199	103 942	993	97,2	82,0	32 987	3 232	96 221,8	5 792	346,3	80,2	5 645,0
małopolskie	43 865	100 619	1 121	97,1	101,0	28 922	4 482	85 259,9	5 669	873,6	96,6	5 800,8
mazowieckie	77 359	147 962	1 503	95,8	125,0	50 499	11 495	151 313,6	10 802	1 482,7	116,1	7 134,5
opolskie	38 551	107 399	1 016	95,2	65,0	28 413	3 633	89 890,3	6 809	188,6	61,5	5 460,1
podkarpackie	34 120	85 093	803	96,0	73,0	22 458	2 831	79 466,1	5 136	371,5	44,2	5 713,7
podlaskie	34 299	88 680	854	96,5	72,0	23 322	5 180	83 151,2	5 381	220,6	22,8	5 876,7
pomorskie	46 913	117 622	1 264	96,4	119,0	39 988	5 215	92 625,5	7 399	541,9	56,0	6 353,2
śląskie	50 184	122 175	1 033	95,9	77,0	51 934	5 213	96 356,2	6 614	336,2	77,1	5 437,8
świętokrzyskie	34 633	84 759	900	96,8	77,0	22 575	2 974	79 466,1	3 883	114,9	33,6	5 593,7
warmińsko-mazurskie	34 514	101 178	874	95,7	75,0	23 759	2 234	79 495,7	5 075	184,5	28,6	5 950,9
WIELKOPOLSKIE	52 844	111 549	1 210	96,5	100,0	49 950	5 341	102 349,5	6 960	357,0	66,9	5 863,1
zachodniopomorskie	40 592	115 074	1 308	96,1	109,0	24 167	2 643	97 041,0	5 917	192,8	80,3	6 165,1
WYBRANE CHARAKTERYSTYKI ROZKŁADU (WOJEWÓDZTWA)												
x śr	43 765,3	106 746,8	1 064,6	96,1	89,4	32 650,4	4 101,1	93 738,9	6 131,4	401,2	62,0	5 888,6
S(x)	10 859,6	16 936,4	195,8	0,7	17,9	10 759,3	2 223,6	17 654,7	1 663,0	334,4	27,2	400,6
V(x)	24,81%	15,87%	18,39%	0,74%	19,99%	32,95%	54,22%	18,83%	27,12%	83,35%	43,84%	6,80%

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 38. DEMOGRAFIA (dziedzina B) – wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego

Jednostka terytorialna	Gęstość zaludnienia (ludność na 1 km ²)	Przyrost naturalny na 1 000 ludności	Urodzenia żywe na 1 000 ludności	Zgony na 1 000 ludności	Współczynnik dzietności	Przeciętne dalsze trwanie życia – kobiety w wieku 0 lat	Przeciętne dalsze trwanie życia – mężczyźni w wieku 0 lat	Małżeństwa zawarte na 1 000 ludności	Saldo migracji na pobyt stały wewnętrzne na 1 000 ludności	Saldo migracji na pobyt stały zagraniczne na 1 000 ludności	Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym
Kod	B1	B2	B3	B4	B5	B6	B7	B8	B9	B10	B11
stymulanta/ destymulanta]	[S]	[S]	[S]	[D]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[D]
[jednostka]	[osoba]	[-]	[-]	[-]	[-]	[lata]	[lata]	[-]	[osoba]	[osoba]	[osoba]
KRAJ											
POLSKA	123	0,00	10,46	10,48	1,453	81,6	74,0	5,0	0,00	0,04	63,4
WOJEWÓDZTWA											
dolnośląskie	146	-1,30	9,79	11,04	1,361	81,1	73,5	4,8	0,89	0,06	63,4
kujawsko-pomorskie	116	-0,20	10,03	10,20	1,411	81,0	74,0	4,9	-0,73	0,10	62,5
lubelskie	85	-1,20	9,81	11,00	1,372	82,2	73,6	5,0	-2,39	0,16	63,7
lubuskie	73	0,00	10,13	10,12	1,430	81,2	73,4	4,9	-0,77	-0,17	62,1
łódzkie	136	-3,00	9,59	12,57	1,409	80,8	71,9	4,7	-0,79	0,07	66,6
małopolskie	223	1,90	11,27	9,41	1,486	82,6	75,4	5,4	1,11	0,10	62,6
mazowieckie	151	0,90	11,51	10,65	1,570	82,1	74,0	5,1	2,23	0,28	66,4
opolskie	105	-1,80	9,16	10,98	1,288	81,6	74,1	4,8	-0,75	-0,48	59,7
podkarpackie	119	1,20	10,31	9,08	1,372	83,1	75,6	5,2	-1,01	0,17	60,2
podlaskie	59	-0,40	10,17	10,57	1,401	82,9	74,2	5,0	-1,58	0,14	60,8
pomorskie	127	2,50	11,85	9,33	1,625	81,7	74,8	5,4	1,56	-0,02	64,2
śląskie	369	-1,40	9,88	11,29	1,424	80,8	73,4	4,9	-0,72	-0,22	63,8
świętokrzyskie	107	-2,70	8,73	11,47	1,258	82,2	73,8	4,7	-1,94	0,16	63,8
warmińsko-mazurskie	59	0,10	10,13	10,05	1,412	81,4	73,0	4,8	-1,70	-0,21	60,0
WIELKOPOLSKIE	117	2,10	11,61	9,54	1,579	81,6	74,1	5,3	0,29	0,04	63,1
zachodniopomorskie	75	-0,90	9,54	10,42	1,372	81,2	73,7	4,8	-0,47	-0,11	62,5
WYBRANE CHARAKTERYSTYKI ROZKŁADU (WOJEWÓDZTWA)											
x śr	129,2	-0,3	10,2	10,5	1,4	81,7	73,9	5,0	-0,4	0,0	62,8
S(x)	73,5	1,6	0,9	0,9	0,1	0,7	0,9	0,2	1,3	0,2	2,0
V(x)	56,92%	-610,25%	8,51%	8,46%	6,78%	0,86%	1,16%	4,56%	-299,24%	4322,49%	3,12%

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 39. RYNEK PRACY (dziedzina C) – wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego

Jednostka terytorialna	Stopa bezrobocia rejestrowanego	Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok w liczbie bezrobotnych ogółem	Bezrobotni zarejestrowani powyżej 50. roku życia na 1 000 zarejestrowanych bezrobotnych	Pracujący na 1 000 ludności	Współczynnik aktywności zawodowej	Bierni zawodowo na 1 000 ludności	Współczynnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat	Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto
Kod	C1	C2	C3	C4	C5	C6	C7	C8
[jednostka]	[%]	[%]	[osoba]	[osoba]	[%]	[osoba]	[%]	[zł]
KRAJ								
POLSKA	6,6	40,5	276,0	247	56,4	346,8	70,9	4 527,9
WOJEWÓDZTWA								
dolnośląskie	5,7	37,5	322,0	268	56,1	348,7	70,7	4 654,5
kujawsko-pomorskie	9,9	45,2	252,7	227	54,8	361,5	68,1	3 886,2
lubelskie	8,8	44	231,3	183	54,9	360,2	68,1	4 020,3
lubuskie	6,5	31,7	290,3	229	55,5	351,1	70,1	3 951,0
łódzkie	6,7	41,9	307,6	244	57,3	353,3	73,4	4 141,9
małopolskie	5,3	39,5	262,5	238	56,1	343,2	71,3	4 347,1
mazowieckie	5,6	44,3	285,5	305	60,1	321,7	75,0	5 523,7
opolskie	7,3	38,9	316,1	215	55,8	337,4	71,0	4 144,9
podkarpackie	9,6	46,1	238,9	213	56,5	334,4	68,2	3 837,2
podlaskie	8,5	45,4	280,3	192	55,5	341,9	71,2	4 005,9
pomorskie	5,4	32,6	261,6	248	58,3	324,4	72,7	4 496,6
śląskie	5,1	36,9	296,5	270	53,4	376,9	68,6	4 481,6
świętokrzyskie	8,8	35,5	249,0	191	54,9	367,1	68,0	3 911,5
warmińsko-mazurskie	11,7	39,7	285,0	200	54,0	356,4	65,5	3 803,0
WIELKOPOLSKIE	3,7	34,6	262,6	277	58,9	330,2	74,0	4 124,1
zachodniopomorskie	8,5	38,1	309,6	210	53,6	368,2	67,5	4 154,3
WYBRANE CHARAKTERYSTYKI ROZKŁADU (WOJEWÓDZTWA)								
x śr	7,3	39,5	278,2	231,9	56,0	348,5	70,2	4 217,7
S(x)	2,1	4,5	27,2	33,9	1,8	15,7	2,6	415,3
V(x)	28,71%	11,35%	9,76%	14,63%	3,26%	4,52%	3,68%	9,85%

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 40. EDUKACJA (dziedzina D) – wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego

Jednostka terytorialna	Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych	Uczniowie szkół ogólnokształcących (bez specjalnych) na 10 000 mieszkańców	Studenci szkół wyższych na 10 000 ludności	Uczestnicy studiów doktoranckich na 10 000 ludności	Zdawalność egzaminów maturalnych	Uczniowie przypadający na 1 oddział w zasadniczych szkołach zawodowych	Odsetek ludności w wieku 15-64 lata z wykształceniem wyższym	Odsetek uczniów szkół podstawowych dodatkowo uczących się języka obcego	Łączne wydatki ogółem na "Oświatę i wychowanie" budżetów gmin, miast na prawach powiatu, powiatów i województw na 1 mieszkańca
Kod	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8	D9
[stymulanta/destymulanta]	[D]	[S]	[S]	[S]	[S]	[D]	[S]	[S]	[S]
[jednostka]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[%]	[osoba]	[%]	[%]	[zł]
KRAJ									
POLSKA	17	123,2	336	10,8	78,5	15	26,3	9,4	1 689,32
WOJEWÓDZTWA									
dolnośląskie	19	106,7	428	13,2	76,1	15	26,6	15,8	1 624,44
kujawsko-pomorskie	18	107,1	285	6,0	78,0	15	21,8	6,7	1 636,15
lubelskie	16	146,9	341	13,3	77,8	15	23,5	8,6	1 630,09
lubuskie	18	101,7	139	3,1	79,8	13	20,7	16,4	1 673,76
łódzkie	17	124,7	313	10,6	79,5	14	24,9	8,9	1 574,84
małopolskie	17	128,9	465	18,7	82,6	16	29,1	5,9	1 677,74
mazowieckie	18	150,0	481	19,3	80,3	14	35,7	9,6	1 873,90
opolskie	16	90,4	222	6,8	77,6	18	22,8	11,2	1 646,21
podkarpackie	16	134,3	233	2,5	77,9	18	24,3	8,8	1 760,52
podlaskie	17	137,8	266	6,5	80,4	11	26,7	10,7	1 655,73
pomorskie	18	122,0	371	12,2	78,1	14	28,5	7,6	1 754,84
śląskie	18	107,9	260	7,9	77,3	15	25,0	4,8	1 629,98
świętokrzyskie	16	126,9	203	3,5	78,3	12	24,5	8,6	1 551,83
warmińsko-mazurskie	17	116,4	202	4,0	74,1	15	20,3	4,8	1 646,81
WIELKOPOLSKIE	18	115,7	351	8,5	78,0	18	22,4	14,2	1 780,99
zachodniopomorskie	18	111,0	246	8,1	74,2	13	23,5	14,1	1 531,55
WYBRANE CHARAKTERYSTYKI ROZKŁADU (WOJEWÓDZTWA)									
x śr	17,3	120,5	300,4	9,0	78,1	14,8	25,0	9,8	1 665,6
S(x)	0,9	16,0	95,9	5,0	2,1	2,0	3,7	3,6	86,2
V(x)	5,29%	13,28%	31,94%	55,74%	2,71%	13,45%	14,71%	36,53%	5,18%

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 41. JAKOŚĆ ŻYCIA (dziedzina E) – wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego

Jednostka terytorialna	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	Odsetek korzystających z sieci kanalizacyjnej	Przychodnie na 10 000 ludności	Ludność na ogólnodostępną aptekę	Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach	Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 000 dzieci w wieku 3-6 lat	Miejsca w placówkach stacjonarnej pomocy społecznej (wraz z filiami) na 10 000 ludności	Samochody osobowe na 1 000 ludności	Przestępstwa stwierdzone ogółem na 1 000 ludności	Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw ogółem	Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę	Odsetek gospodarstw wyposażonych w komputer osobisty z szerokopasmowym dostępem do Internetu
Kod	E1	E2	E3	E4	E5	E6	E7	E8	E9	E10	E11	E12
[stymulanta/ destymulanta]	[S]	[S]	[S]	[D]	[S]	[S]	[S]	[S]	[D]	[S]	[S]	[S]
[jednostka]	[m ²]	[%]	[ob.]	[osoba]	[%]	[osoba]	[msc.]	[szt.]	[-]	[%]	[zł]	[%]
KRAJ												
POLSKA	27,8	70,5	5,6	2 882	8,6	863,9	30,2	585,5	19,62	71,7	1 598,13	53,8
WOJEWÓDZTWA												
dolnośląskie	29,2	76,6	5,3	2 695	13,9	861,7	28,6	603,0	25,10	64,1	1 626,18	63,6
kujawsko-pomorskie	25,1	70,0	4,1	3 214	6,5	796,8	25,6	573,4	17,99	74,1	1 456,55	74,0
lubelskie	28,1	52,7	6,1	2 559	6,1	845,5	24,7	566,9	14,59	77,4	1 436,58	67,1
lubuskie	27,0	73,8	5,8	3 091	10,1	843,0	29,0	619,5	23,00	73,7	1 591,21	43,7
łódzkie	28,4	63,9	6,5	2 620	8,3	865,1	33,0	591,9	17,76	65,9	1 566,02	58,2
małopolskie	27,3	63,0	5,6	2 931	8,9	878,8	31,1	554,3	24,34	79,4	1 491,91	37,6
mazowieckie	30,3	68,9	5,6	3 000	9,5	921,2	31,5	648,4	19,35	60,0	1 912,09	48,5
opolskie	29,0	72,9	5,5	2 955	12,5	900,3	42,2	625,8	19,95	74,1	1 510,73	71,2
podkarpackie	25,4	69,8	5,8	2 982	7,6	845,2	26,4	532,3	13,97	79,9	1 254,30	74,9
podlaskie	29,1	64,3	6,4	2 868	8,2	854,7	27,8	503,5	13,89	73,5	1 585,57	58,9
pomorskie	26,8	83,1	4,4	3 120	7,0	827,7	31,0	576,9	19,02	65,3	1 649,04	31,7
śląskie	27,5	78,0	6,3	2 980	8,1	876,4	30,0	562,6	24,53	77,6	1 645,75	46,0
świętokrzyskie	26,6	58,7	5,0	2 888	5,8	827,1	35,8	545,5	16,87	79,9	1 432,68	44,9
warmińsko-mazurskie	24,6	74,2	6,1	3 266	5,7	775,7	37,1	524,1	17,07	71,5	1 496,15	55,0
WIELKOPOLSKIE	28,2	71,8	5,5	2 558	8,4	888,3	26,3	647,5	16,50	74,6	1 606,64	55,3
zachodniopomorskie	27,1	81,0	5,7	2 901	10,0	827,9	32,9	554,6	19,88	73,7	1 652,60	61,0
WYBRANE CHARAKTERYSTYKI ROZKŁADU (WOJEWÓDZTWA)												
x śr	27,5	70,2	5,6	2 914,3	8,5	852,2	30,8	576,9	19,0	72,8	1 557,1	55,7
S(x)	1,5	7,9	0,6	208,6	2,2	36,1	4,5	41,6	3,6	5,8	137,5	12,5
V(x)	5,57%	11,21%	11,40%	7,16%	26,09%	4,24%	14,65%	7,21%	18,71%	8,00%	8,83%	22,39%

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 42. JAKOŚĆ PRZESTRZENI (dziedzina F) – wskaźniki rozwoju społeczno-gospodarczego

Jednostka terytorialna	Długość autostrad i dróg ekspresowych na 1 000 km ²	Gęstość eksploatowanej sieci kolejowej (na 100 km ²)	Gęstość ścieżek rowerowych (na 10 000 km ²)	Zasoby mieszkaniowe na 1 000 ludności	Mieszkania oddane do użytkowania na 1 000 ludności	Lesistość	Udział obszarów prawnie chronionych w powierzchni ogółem	Odsetek odpadów komunalnych zebranych selektywnie	Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków w % ogólnej liczby ludności
Kod	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9
[stymulanta/ destymulanta]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]	[S]
[jednostka]	[km]	[km]	[km]	[-]	[-]	[%]	[%]	[%]	[%]
KRAJ									
POLSKA	10,9	6,1	388,2	375,7	4,6	30,0	32,5	27,1	73,6
WOJEWÓDZTWA									
dolnośląskie	16,8	8,7	376,9	402,7	5,9	30,7	18,6	22,5	80,9
kujawsko-pomorskie	11,1	6,7	532,1	358,1	3,7	23,9	31,7	25,8	72,7
lubelskie	3,6	4,2	271,8	364,2	3,5	22,8	22,7	28,6	57,0
lubuskie	16,9	6,3	412,3	366,7	3,9	50,9	38,6	22,4	76,7
łódzkie	24,7	5,9	399,9	410,4	3,0	20,4	19,7	27,6	69,3
małopolskie	11,7	7,1	326,7	348,5	5,9	29,0	53,0	30,3	66,1
mazowieckie	8,2	4,8	439,0	420,4	6,9	23,5	29,7	26,5	72,3
opolskie	9,4	8,2	351,2	358,8	2,0	27,5	27,6	31,8	75,6
podkarpackie	10,2	5,0	331,2	311,5	3,8	38,6	44,9	24,4	73,9
podlaskie	3,0	3,6	256,3	379,9	4,2	31,3	31,6	25,3	67,8
pomorskie	7,6	7,0	634,6	371,5	6,8	37,3	32,6	27,2	82,7
śląskie	24,9	15,8	668,2	387,4	2,7	32,7	22,0	35,9	80,8
świętokrzyskie	6,6	6,2	204,7	356,1	2,5	28,7	65,0	28,0	64,0
warmińsko-mazurskie	8,7	4,5	207,2	358,6	3,3	32,2	46,7	18,0	76,6
WIELKOPOLSKIE	13,5	6,3	490,9	347,2	5,4	26,4	31,6	24,2	73,1
zachodniopomorskie	7,0	5,1	329,9	382,6	4,4	36,7	21,8	22,8	81,4
WYBRANE CHARAKTERYSTYKI ROZKŁADU (WOJEWÓDZTWA)									
x śr	11,5	6,6	389,6	370,3	4,3	30,8	33,6	26,3	73,2
S(x)	6,3	2,7	133,0	26,0	1,5	7,3	12,7	4,1	6,8
V(x)	54,84%	41,59%	34,14%	7,03%	34,54%	23,79%	37,64%	15,56%	9,34%

Źródło: Opracowanie własne

Poszczególne wskaźniki poddano wstępnej analizie statystycznej, koncentrującej się w szczególności na skonfrontowaniu ze sobą kluczowych miar dyspersji w ramach analizy zbiorowości regionów, takich jak: średnia – \bar{x} , odchylenie standardowe – $S(x)$ i klasyczny współczynnik zmienności – $V(x)$. Punkt wyjścia do bardziej zaawansowanych analiz, związanych z wyznaczeniem mierników syntetycznych stanowiło zbadanie stopnia skorelowania przyjętych zmiennych. Pozwoliło to w dalszej analizie syntetycznej na eliminację tych z nich, które zawierały powtarzające się informacje. Za maksymalny poziom współczynnika korelacji, powyżej którego odrzucono wskaźniki wybrane wstępnie do analizy, przyjęto wartość $r=89\%$. Na podobnej zasadzie wyeliminowano z dalszych analiz zmienne cechujące się zbyt niskim współczynnikiem zmienności. Przyjęto, że granica w tym przypadku powinna wynosić 2,5%.

Wskaźniki, które (po odrzuceniu skorelowanych w zbyt dużym stopniu lub charakteryzujących się zbyt niskim współczynnikiem zmienności) wykorzystano w obliczeniach wartości cząstkowych mierników syntetycznych oznaczono w powyższych tabelach pogrubionym drukiem.

5.1.2. Wyznaczenie cząstkowych mierników syntetycznych

Wyznaczenie cząstkowych mierników syntetycznych (metodą porządkowania liniowego Juliana Perkala) w ramach każdej z analizowanych dziedzin rozwoju dla poszczególnych jednostek terytorialnych, pozwoliło na określenie stopnia rozwoju regionów oraz ich pozycji wśród innych (w odniesieniu do każdej z analizowanych dziedzin), ukazując tym samym wieloaspektowe przestrzenne zróżnicowanie całego kraju. Ponadto, wykorzystując wartości średnich arytmetycznych oraz odchyłeń standardowych mierników syntetycznych przyporządkowano obiekty do jednej z czterech grup ze względu na poziom rozwoju. W ten sposób uzyskano następujące grupy:

A – grupa bardzo wysokiego poziomu rozwoju ($W_{cz} \geq \bar{x}_{sr} + S_{(x)}$)

B – grupa wysokiego poziomu rozwoju ($\bar{x}_{sr} + S_{(x)} > W_{cz} \geq \bar{x}_{sr}$)

C – grupa niskiego poziomu rozwoju ($\bar{x}_{sr} > W_{cz} \geq \bar{x}_{sr} - S_{(x)}$)

D – grupa bardzo niskiego poziomu rozwoju ($W_{cz} < \bar{x}_{sr} - S_{(x)}$)

gdzie:

W_{cz} – cząstkowy miernik syntetyczny dla konkretnego województwa w ramach danej dziedziny,

\bar{x}_{sr} – średnia arytmetyczna cząstkowych mierników syntetycznych wszystkich województw,

$S_{(x)}$ – odchylenie standardowe cząstkowych mierników syntetycznych wszystkich województw.

Tab. 43. Miary niezbędne przy określaniu przynależności obiektów do grup poziomu rozwoju

DZIEDZINA/ OBSZAR ROZWOJU	GOSPODARKA	DEMOGRAFIA	RYNEK PRACY	EDUKACJA	JAKOŚĆ ŻYCIA	JAKOŚĆ PRZESTRZENI
\bar{x}	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
$S(x)$	0,8514	0,5588	0,6441	0,4815	0,3704	0,4478

Źródło: Opracowanie własne

Tab. 44. Zestawienie cząstkowych mierników syntetycznych wraz z określeniem pozycji regionu w kraju oraz przynależności do grupy poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego

DZIEDZINA/OBSZAR ROZWOJU	GOSPODARKA			DEMOGRAFIA			RYNEK PRACY			EDUKACJA			JAKOŚĆ ŻYCIA			JAKOŚĆ PRZESTRZENI		
	Wartość	Pozycja	Grupa	Wartość	Pozycja	Grupa	Wartość	Pozycja	Grupa	Wartość	Pozycja	Grupa	Wartość	Pozycja	Grupa	Wartość	Pozycja	Grupa
dolnośląskie	0,65	2	B	-0,09	9	C	0,25	5	B	-0,10	10	C	0,27	4	B	0,32	4	B
kujawsko-pomorskie	-0,50	11	C	0,00	6	B	-0,60	14	C	-0,50	14	D	-0,65	16	D	-0,12	10	C
lubelskie	-0,72	14	C	-0,39	13	C	-0,51	13	C	0,26	4	B	-0,02	9	C	-0,84	16	D
lubuskie	-0,44	10	C	-0,23	10	C	0,06	7	B	-0,15	11	C	-0,09	10	C	0,36	3	B
łódzkie	-0,10	8	C	-0,87	16	D	0,06	6	B	0,05	8	B	0,27	5	B	-0,02	7	C
małopolskie	0,37	5	B	1,05	1	A	0,36	4	B	0,53	3	A	-0,25	12	C	0,14	6	B
mazowieckie	2,66	1	A	0,55	5	B	1,32	1	A	1,21	1	A	0,43	3	A	0,17	5	B
opolskie	-0,44	9	C	-0,59	14	D	-0,13	8	C	-0,45	12	C	0,72	1	A	-0,14	11	C
podkarpackie	-0,70	13	C	0,61	4	A	-0,27	10	C	0,06	7	B	-0,17	11	C	-0,24	12	C
podlaskie	-0,62	12	C	-0,03	7	C	-0,39	11	C	0,58	2	A	0,11	7	B	-0,47	15	D
pomorskie	0,55	3	B	0,82	2	A	1,00	3	A	0,23	5	B	-0,46	14	D	0,62	2	A
śląskie	0,28	6	B	-0,04	8	C	-0,14	9	C	-0,54	15	D	0,07	8	B	1,11	1	A
świętokrzyskie	-0,82	16	C	-0,75	15	D	-0,41	12	C	0,06	6	B	-0,37	13	C	-0,31	13	C
warmińsko-mazurskie	-0,74	15	C	-0,30	11	C	-0,97	16	D	-0,73	16	D	-0,49	15	D	-0,44	14	C
WIELKOPOLSKIE	0,53	4	B	0,65	3	A	1,09	2	A	-0,04	9	C	0,44	2	A	-0,04	8	C
zachodniopomorskie	0,04	7	B	-0,39	12	C	-0,73	15	D	-0,45	13	C	0,19	6	B	-0,10	9	C

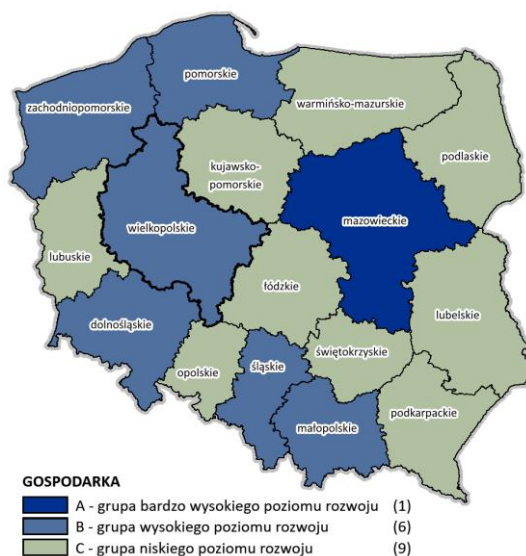
Źródło: Opracowanie własne

5.1.3. Analiza cząstkowych mierników syntetycznych według przyjętych dziedzin rozwoju

5.1.3.1. Obszar GOSPODARKA

W obszarze GOSPODARKA wśród jednostek wyróżniających się najwyższą wartością miernika syntetycznego (2,66), wskazującego na najwyższy stopień rozwoju w ramach tej dziedziny, dominowało województwo mazowieckie. Obok niego do regionów grupy bardzo wysokiego poziomu rozwoju (grupa A) nie przypisano innych województw. Następne w kolejności znalazły się województwa dolnośląskie oraz pomorskie, choć z wartościami miernika o wiele niższymi niż w przypadku regionu stołecznego (odpowiednio 0,65 i 0,55). Województwo wielkopolskie z wartością miernika syntetycznego na poziomie 0,53, w niewielkim stopniu odbiegającą od Dolnego Śląska i Pomorza, przypisano również do grupy B, tj. wysokiego poziomu rozwoju (4. miejsce w klasyfikacji województw). Obok nich do grupy tej należały także województwa: małopolskie, śląskie i zachodniopomorskie. Na drugim biegunie rozwoju znalazły się natomiast wszystkie regiony Polski Wschodniej, w tym w szczególności świętokrzyskie – najstąbiej rozwinięte województwo pod względem gospodarczym (z wartością wskaźnika -0,82). Województwa te przypisano do grupy C – niskiego poziomu rozwoju. Żadne z województw w obszarze GOSPODARKA nie znalazło się w grupie D, tj. bardzo niskiego poziomu rozwoju.

Ryc. 462. GOSPODARKA – analiza miernika syntetycznego

Źródło: Opracowanie własne

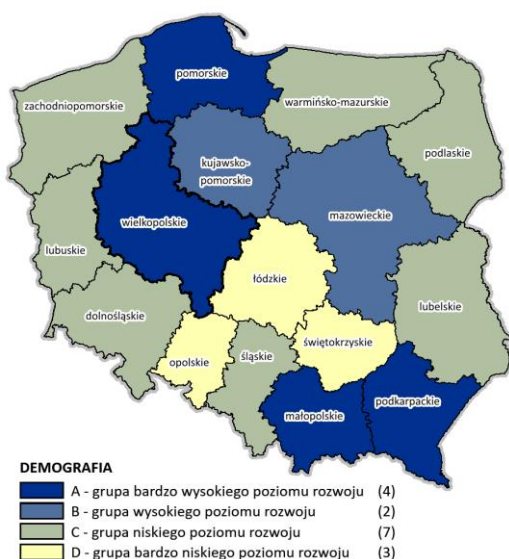
Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, iż województwa o wyższym poziomie rozwoju w ramach dziedziny GOSPODARKA, poza nielicznymi wyjątkami, zlokalizowane są przede wszystkim w zachodniej części kraju, natomiast jednostki o niskim poziomie rozwoju położone są w Polsce centralnej i wschodniej (z wyłączeniem Mazowsza). Wyznacznikiem jednostek wysokiego poziomu rozwoju jest również obecność kluczowych biegunów wzrostu, będących ich stolicami (m.in. Warszawa, Kraków, Wrocław, Poznań).

5.1.3.2. Obszar DEMOGRAFIA

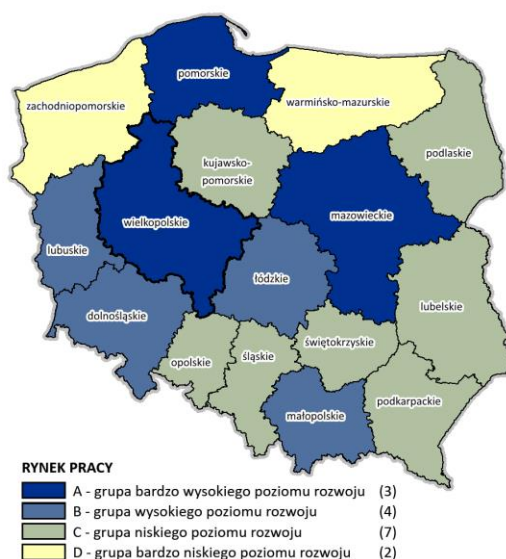
Podczas obserwacji sytuacji społeczno-gospodarczej polskich województw w obszarze DEMOGRAFIA przede wszystkim należy zwrócić uwagę na cztery województwa wyraźnie odróżniające się *in plus* od pozostałych (grupa A), a zatem małopolskie (najwyższa wartość miernika – 1,05), pomorskie (0,82), wielkopolskie (0,65, 3. miejsce w klasyfikacji województw) i podkarpackie (0,61). Każdy z tych regionów prezentuje bardzo wysoki potencjał demograficzny ujmujący wysokie wartości praktycznie wszystkich wskaźników składowych (statystycznych). Jeśli dodać do tego regiony w tylko o odrobinę gorszej sytuacji (grupa B), a więc mazowieckie i kujawsko-pomorskie, to można powiedzieć, iż koncentracja pozytywnych zjawisk demograficznych widoczna jest w szczególności w Polsce centralnej (poza łódzkim) i południowo-wschodniej oraz częściowo północnej (pomorskie).

Szczególnie niekorzystna sytuacja w aspekcie demograficznym dotyczy natomiast trójkąta województw łódzkie- świętokrzyskie- opolskie (grupa D, tj. bardzo niskiego poziomu rozwoju), spośród których najniższą wartością miernika syntetycznego odnotowało łódzkie (-0,87). Charakterystyczne dla regionów należących do grupy niskiego poziomu rozwoju (grupa C) jest natomiast położenie na zachodnich oraz północno-wschodnich obrzeżach kraju.

Ryc. 463. DEMOGRAFIA – analiza miernika syntetycznego

Ryc. 464. RYNEK PRACY – analiza miernika syntetycznego

Źródło: Opracowanie własne

5.1.3.3. Obszar RYNEK PRACY

Analiza sytuacji polskich województw pod względem wartości miernika syntetycznego w obszarze RYNEK PRACY wskazała na najkorzystniejszą sytuację w trzech regionach Polski położonych w części centralnej i północnej, tj. na Mazowszu (wartość wskaźnika 1,32) w Wielkopolsce (1,09) i na Pomorzu (1,00). Wymienione regiony przyporządkowane zostały jako jedyne do grupy bardzo wysokiego poziomu rozwoju (grupa A). Do kolejnej grupy, tj. o wysokim poziomie rozwoju (grupa B), przypisane zostały cztery województwa, jednak w ich przypadku wartości mierników znacznie odbiegają od trójki liderów (wartości wskaźników oscyływały pomiędzy 0,06 a 0,36). Charakterystyczna dla nich okazała się lokalizacja w południowo-zachodniej i częściowo centralnej części kraju.

Regionami o najmniej korzystnej sytuacji w zakresie rynku pracy (przynależność do grup C i D, tj. niskiego i bardzo niskiego poziomu rozwoju) są województwa Polski Wschodniej i Południowej, a także dwa regiony północne – warmińsko-mazurskie oraz zachodniopomorskie, w których wartości wskaźników były najniższe (odpowiednio -0,97 i -0,73).

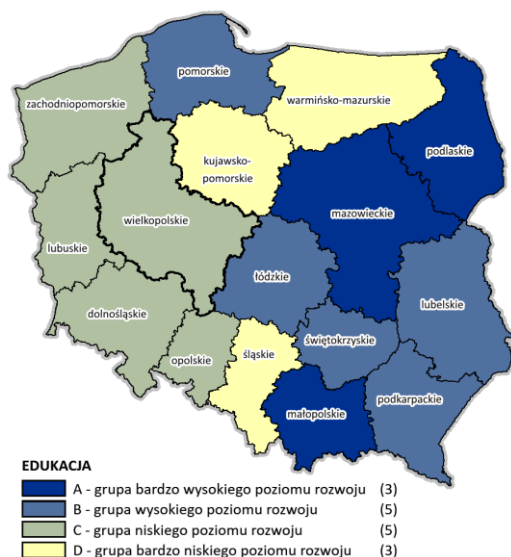
5.1.3.4. Obszar EDUKACJA

Wyniki obserwacji zróżnicowania sytuacji społeczno-gospodarczej w kraju w ramach obszaru EDUKACJA wskazują na nieco inny obraz województw w porównaniu z wcześniej analizowanymi dziedzinami. W tym przypadku najwyższy poziom rozwoju występuje co prawda po raz kolejny na Mazowszu (wartość wskaźnika 1,21), jednak do grupy bardzo wysokiego poziomu rozwoju (grupa A) należą również województwa podlaskie i małopolskie, ale z dużo niższymi wartościami wskaźników syntetycznych (odpowiednio 0,58 i 0,53). Wśród regionów przypisanych do kolejnej grupy (grupa B, tj. wysokiego rozwoju) wyróżniają się trzy należące do tzw. Polski Wschodniej (lubelskie, świętokrzyskie i podkarpackie) oraz województwa pomorskie i łódzkie, przyjmujące dodatnie wartości miernika syntetycznego.

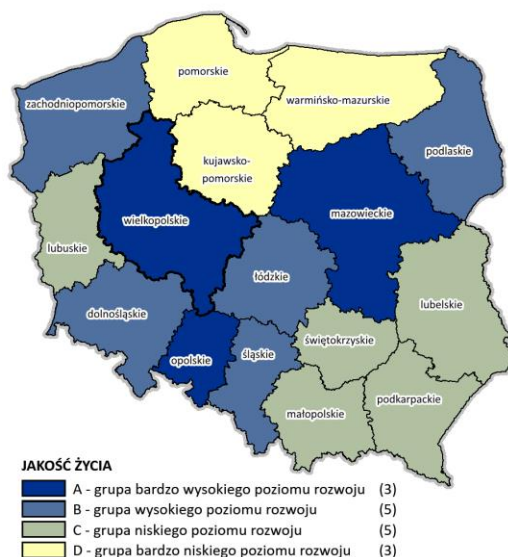
Na przeciwnym biegunie rozwoju w analizowanym obszarze znajduje się natomiast zachodnia oraz częściowo północna i południowa część Polski, gdzie wartości wskaźników syntetycznych wskazują na mniej korzystną sytuację w zakresie EDUKACJI. W gronie województw o niskim poziomie rozwoju znalazła się m.in. Wielkopolska z wartością wskaźnika -0,04 (9. miejsce w klasyfikacji województw). Dość zbliżona sytuacja w tym zakresie występowała w województwie dolnośląskim (-0,10) i lubuskim (-0,15). Do grupy D (tj. najniższego poziomu rozwoju) zaliczono natomiast województwa: warmińsko-mazurskie (-0,73), śląskie (-0,54) i kujawsko-pomorskie -0,50).

W przypadku obszaru EDUKACJA należy mieć na uwadze dość dużą zmienność poszczególnych wskaźników wchodzących w skład miernika syntetycznego, stąd sytuacja poszczególnych województw może ulegać większym zmianom niż w przypadku pozostałych dziedzin rozwoju.

Ryc. 465. EDUKACJA – analiza miernika syntetycznego

Ryc. 466. JAKOŚĆ ŻYCIA – analiza miernika syntetycznego

Źródło: Opracowanie własne

5.1.3.5. Obszar JAKOŚĆ ŻYCIA

Analiza sytuacji społeczno-gospodarczej województw w ramach dziedziny JAKOŚĆ ŻYCIA pokazuje dość wyjątkowy w interpretacji obraz kraju. W jego ramach Polska podzielona jest przekątną (wytyczoną z północnego wschodu na południowy zachód) na regiony o bardzo wysokim (grupa A) i wysokim poziomie rozwoju (grupa B) oraz na regiony o bardzo niskim (grupa D) i niskim poziomie rozwoju (grupa C). Jedynymi regionami, które zaburzają przedstawioną prawidłowość przestrzenną są województwa wielkopolskie (grupa A, wartość wskaźnika 0,44) i zachodniopomorskie (grupa B). Jednostki o korzystniejszej sytuacji zlokalizowane są w Polsce Centralnej (w tym Wielkopolska –

2. miejsce w klasyfikacji województw) i Południowo-Zachodniej oraz na krańcach północnych, zaś te w gorszej sytuacji na południowym wschodzie i północy kraju. Województwo mazowieckie po raz kolejny jest regionem o wysokim poziomie rozwoju (grupa A, wartość wskaźnika 0,43), jednak to województwo opolskie jest krajowym liderem z najwyższą wartością miernika syntetycznego (0,72).

Wśród województw charakteryzujących się szczególnie negatywną sytuacją w analizowanym aspekcie uwagę zwracają trzy jednostki należące do grupy regionów bardzo niskiego poziomu rozwoju (grupa D): kujawsko-pomorskie (ostatnie miejsce w rankingu, wartość wskaźnika -0,65), warmińsko-mazurskie i pomorskie. Szczególnie niekorzystna jest tu sytuacja warmińsko-mazurskiego, które w przypadku kolejnej dziedziny zakwalifikowało się do grupy bardzo niskiego poziomu rozwoju.

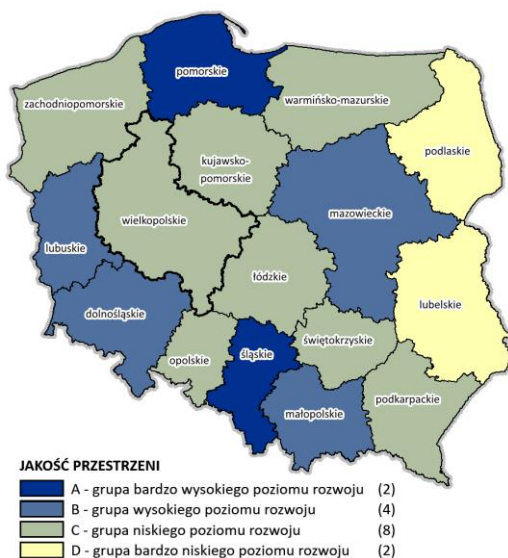
5.1.3.6. Obszar JAKOŚĆ PRZESTRZENI

Analizowany jako ostatni, poziom zróżnicowania Polski w oparciu o wyznaczony miernik syntetyczny dotyczący obszaru JAKOŚĆ PRZESTRZENI wskazuje na większą nieregularność przestrzenną zjawisk. Regiony wyróżniające się najkorzystniejszymi warunkami pod względem jakości przestrzeni zlokalizowane są zarówno na północy, jak i na południu kraju. Są to województwa: śląskie i pomorskie (1. i 2. miejsce w rankingu województw, wartości wskaźników 1,11 i 0,62), które jako jedyne zaliczono do grupy bardzo wysokiego poziomu rozwoju (grupa A). Na podobnej zasadzie, dość nieregularnie, rozmieszczone są województwa z grupy wysokiego poziomu rozwoju (grupa B) – lokalizacja zarówno w zachodniej, jak i centralnej oraz południowej części Polski.

Jedyną istotniejszą prawidłowością jest natomiast kwestia rozmieszczenia województw cechujących się sytuacją najmniej korzystną (grupa D – bardzo niskiego poziomu rozwoju), tj. lubelskiego (najniższa wartość miernika syntetycznego -0,84) i podlaskiego (-0,47). Takie zestawienie województw potwierdza tym samym bardzo niekorzystną sytuację nagromadzenia wielu negatywnych zjawisk (pod względem poszczególnych przeanalizowanych dziedzin rozwoju) na obszarze Polski Wschodniej.

Na koniec należy podkreślić, iż obszar JAKOŚĆ PRZESTRZENI to druga dziedzina, w której Wielkopolskę przyporządkowano do grupy regionów o relatywnie gorszej sytuacji. Z wartością miernika syntetycznego na poziomie -0,04 zaliczono ją do grupy niskiego poziomu rozwoju (grupa C) – 8. miejsce w klasyfikacji województw.

Ryc. 467. JAKOŚĆ PRZESTRZENI – analiza miernika syntetycznego

Źródło: Opracowanie własne

5.1.3.7. Podsumowanie analizy cząstkowych mierników syntetycznych

Przeprowadzona powyżej analiza poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego województwa oparta o badanie przestrzennego zróżnicowania kraju w ramach sześciu obszarów rozwoju (ujęcie częściowe) prowadzi do kilku bardzo istotnych wniosków.

Warto zwrócić uwagę, iż praktycznie w ramach każdej z analizowanych dziedzin wyodrębniły się pewne części kraju wyróżniające się pozytywnie lub negatywnie. Granice tych obszarów w dużej mierze wykraczały poza obręb jednego województwa, tworząc pewną zbiorowość regionów podobnych, wyróżniających się zbliżonymi wartościami badanych mierników. Niektóre z nich, jak np. część zachodnia i południowa, częściej (w ramach większości dziedzin) wykazywały wysoki lub bardzo wysoki poziom rozwoju, a niektóre, jak wschodnia część kraju, przeważnie wyróżniały się negatywnie. Wyjątkiem dla cechującej się niższymi wartościami mierników syntetycznych wschodniej części Polski było Mazowsze, wyróżniające się w każdym przypadku bardzo pozytywnie. W wielu aspektach wyższy poziom rozwoju prezentowało również województwo pomorskie. W ujęciu przedmiotowym częściowo odmienne wyniki w stosunku do reguły występującej w ramach wszystkich analizowanych dziedzin rozwoju wykazał obszar EDUKACJA, w ramach którego dla części wschodniej kraju większość regionów należała do grupy wysokiego poziomu rozwoju.

Wśród analizowanych jednostek najwyższymi wartościami mierników cząstkowych wyróżnił się w szczególności region stołeczny (województwo mazowieckie), który aż w czterech przypadkach zaliczany był do grupy bardzo wysokiego poziomu rozwoju (grupa A), przy czym w ramach obszarów GOSPODARKA, RYNEK PRACY i EDUKACJA był niekwestionowanym liderem. Wskazuje to na zdecydowaną dominację Mazowsza. Wśród innych województw wyróżniających się pozytywnie wymienić należy kilka regionów, dla których cechą wspólną jest obecność na ich obszarze bardzo silnego ośrodka wzrostu jakim jest ich stolica, tj. województwa: pomorskie (w trzech przypadkach przynależność do grupy A i w dwóch do grupy B), małopolskie (w dwóch przypadkach grupa A, w tym dominacja w ramach obszaru DEMOGRAFIA, i w trzech grupa B), dolnośląskie (w czterech przypadkach grupa B), śląskie (w jednym przypadku grupa A – dominacja w obszarze JAKOŚĆ PRZESTRZENI i w dwóch grupa B) oraz wielkopolskie. W przypadku Wielkopolski przynależność do grupy bardzo wysokiego poziomu rozwoju (grupa A) zidentyfikowana została w przypadku trzech dziedzin rozwoju (DEMOGRAFIA, RYNEK PRACY i JAKOŚĆ ŻYCIA), przy czym w żadnym z tych przypadków województwo nie było liderem w skali kraju. Ponadto zaliczone było ono jednokrotnie do grupy B, tj. wysokiego poziomu rozwoju (GOSPODARKA) i dwa razy do grupy C, czyli niskiego poziomu rozwoju (EDUKACJA, JAKOŚĆ PRZESTRZENI). Na podstawie powyższego, odnosząc się do zobrazowanej sytuacji społeczno-gospodarczej wszystkich polskich regionów, można zatem określić pozycję rozwojową województwa wielkopolskiego jako wysoką, klasyfikującą go w gronie sześciu podobnych jednostek o najwyższych wartościach wyliczonych mierników.

Przechodząc do jednostek o najmniej korzystnym poziomie rozwoju w analizowanych dziedzinach należy wskazać na cztery szczególne jednostki związane ze wspomnianym wcześniej obszarem Polski Wschodniej, a więc województwa: lubelskie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie, a także na województwa opolskie i kujawsko-pomorskie. Wśród nich zdecydowanie najgorsza sytuacja rozwojowa dotyczyła województwa warmińsko-mazurskiego (w trzech przypadkach przynależność do grupy D, tj. bardzo niskiego poziomu rozwoju, w tym najniższe wartości mierników w obszarach RYNEK PRACY i EDUKACJA, i w trzech do grupy C – niskiego poziomu rozwoju), a w dalszej kolejności kujawsko-pomorskiego (w dwóch przypadkach grupa D, w tym najgorsza sytuacja w kraju w obszarze JAKOŚĆ ŻYCIA, oraz w trzech grupa C), świętokrzyskiego (w jednym przypadku grupa D oraz w czterech grupa C, w tym najgorsza sytuacja w kraju w obszarze GOSPODARKA), lubelskiego (w jednym przypadku grupa D, w tym najgorsza sytuacja w kraju w obszarze JAKOŚĆ PRZESTRZENI, oraz w czterech grupa C) oraz opolskiego (w jednym przypadku grupa D, oraz w czterech grupa C).

5.2. Kompleksowa analiza zróżnicowania kraju – SUPERMIERNIK rozwoju społeczno-gospodarczego województw

Kluczowym elementem analizy kompleksowej, wykorzystującym uzyskane wartości częściowych mierników syntetycznych, było wyznaczenie na ich podstawie jednego globalnego miernika syntetycznego dla każdego z województw (SUPERMIERNIKA). Jego wartość, obliczona według przyjętej metodyki (jako średnia arytmetyczna wszystkich częściowych mierników syntetycznych), świadczyć może o faktycznym, kompleksowym potencjale każdej z analizowanych jednostek. Miernik globalny umożliwił jednocześnie stworzenie rankingu województw ze względu na cały zestaw cech określających poziom rozwoju społeczno-gospodarczego – uporządkowanie ich od regionów najatrakcyjniejszych, charakteryzujących się największymi potencjałami i perspektywami rozwoju, do najgorzej rozwiniętych, o najślabszych potencjałach i możliwościach rozwojowych. Ponadto, podobnie jak w przypadku mierników częściowych, pozwolił on przyporządkować obiekty do odpowiedniej grupy ze względu na określony poziom rozwoju.

Tab. 45. Wyznaczenie SUPERMIERNIKA

SUPERMIERNIK Kod DZIEDZINY/ OBSZARU ROZWOJU	Częstkowe mierniki syntetyczne						Globalny miernik syntetyczny poziomu rozwoju społeczno- gospodarczego	Pozycja w rankingu	Grupa
	A	B	C	D	E	F			
dolnośląskie	0,6520	-0,0920	0,2456	-0,1030	0,2706	0,3170	0,2150	5	B
kujawsko-pomorskie	-0,4963	0,0001	-0,5991	-0,5012	-0,6484	-0,1195	-0,3941	14	C
lubelskie	-0,7178	-0,3916	-0,5065	0,2572	-0,0193	-0,8397	-0,3696	13	C
lubuskie	-0,4440	-0,2344	0,0608	-0,1465	-0,0923	0,3622	-0,0824	7	C
łódzkie	-0,0993	-0,8697	0,0626	0,0530	0,2661	-0,0179	-0,1009	8	C
małopolskie	0,3699	1,0537	0,3564	0,5282	-0,2450	0,1385	0,3670	4	B
mazowieckie	2,6646	0,5509	1,3243	1,2051	0,4322	0,1738	1,0585	1	A
opolskie	-0,4366	-0,5899	-0,1264	-0,4482	0,7210	-0,1378	-0,1697	11	C
podkarpackie	-0,7032	0,6102	-0,2729	0,0586	-0,1737	-0,2409	-0,1203	9	C
podlaskie	-0,6201	-0,0260	-0,3878	0,5768	0,1118	-0,4663	-0,1352	10	C
pomorskie	0,5502	0,8191	0,9969	0,2263	-0,4619	0,6200	0,4584	2	A
śląskie	0,2798	-0,0439	-0,1393	-0,5354	0,0661	1,1077	0,1225	6	B
świętokrzyskie	-0,8231	-0,7484	-0,4135	0,0618	-0,3661	-0,3091	-0,4330	15	D
warmińsko-mazurskie	-0,7446	-0,2953	-0,9656	-0,7334	-0,4852	-0,4401	-0,6107	16	D
WIELKOPOLSKIE	0,5328	0,6457	1,0905	-0,0446	0,4358	-0,0446	0,4359	3	A
zachodniopomorskie	0,0354	-0,3885	-0,7259	-0,4548	0,1885	-0,1033	-0,2414	12	C

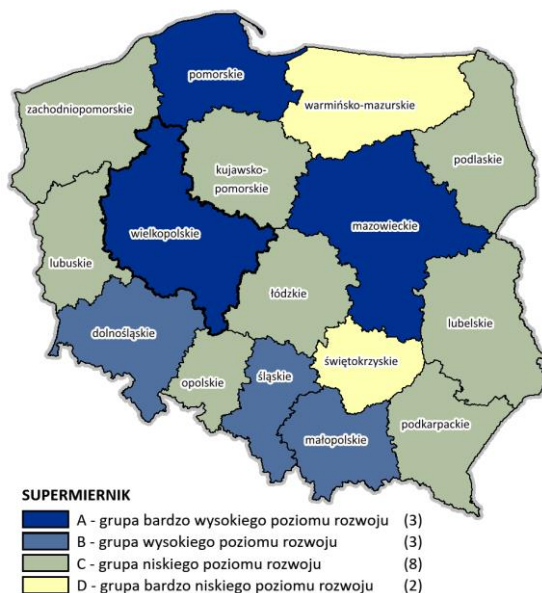
Źródło: Opracowanie własne

Analiza wartości globalnego miernika syntetycznego pozwala na zwrócenie uwagi na kilka niezwykle istotnych prawidłowości dotyczących zdiagnozowanej sytuacji społeczno-gospodarczej polskich województw. Większość z nich potwierdza wyniki dotychczasowych analiz dotyczących zarówno poszczególnych wskaźników społeczno-gospodarczych, jak i częściowych mierników syntetycznych w ramach przyjętych dziedzin rozwoju.

W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na sześć regionów bardzo wysokiego i wysokiego poziomu rozwoju: mazowieckie, pomorskie, wielkopolskie, małopolskie, dolnośląskie i śląskie. Nie jest zaskoczeniem, iż lista ta powtarza się w porównaniu z wcześniejszymi analizami. Wśród nich wyróżnia się jeden dominujący region o wartości globalnego miernika syntetycznego zdecydowanie przewyższającej wszystkie pozostałe regiony – województwo mazowieckie (1,06). Pozwala to na sformułowanie wniosku o ogromnym, nieporównywalnym z innymi częściami kraju, potencjale regionu stołecznego. Obok niego znalazły się tylko dwa inne, które również przyporządkowane zostały do grupy

bardzo wysokiego poziomu rozwoju (grupa A), a więc województwa pomorskie (0,46) i wielkopolskie (0,44). Zwracając jednak uwagę na same wartości SUPERMIERNIKA należy obiektywnie wskazać, że Wielkopolsce zdecydowanie bliżej pod względem rozwojowym do czterech pozostałych województw w rankingu (tj. poza pomorskim, do małopolskiego, śląskiego i dolnośląskiego – przyporządkowanych do grupy wysokiego poziomu rozwoju – grupa B) niż do mazowieckiego. Niemniej osiągnięta wartość globalnego miernika syntetycznego i znaczna przewaga nad grupą pozostałych województw (o niższym poziomie rozwoju) pozwala jednoznacznie określić Wielkopolskę jako region o bardzo dobrej sytuacji rozwojowej.

Ryc. 468. SUPERMIERNIK – zróżnicowanie poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju

Źródło: Opracowanie własne

Przeprowadzona analiza wartości SUPERMIERNIKA pozwala również potwierdzić wnioski dotyczące regionów wyróżniających się *in minus*, a więc te z przynależnością do grupy bardzo niskiego (grupa D) i niskiego poziomu rozwoju (grupa C). Wśród tego typu województw po raz kolejny znalazły się wszystkie regiony Polski Wschodniej, przy czym dwa z nich, tj. warmińsko-mazurskie oraz świętokrzyskie, przypisano jako jedyne do grupy bardzo niskiego poziomu rozwoju (najgorsza sytuacja rozwojowa), a pozostałe, czyli lubelskie, podkarpackie i podlaskie, z niewiele wyższymi wartościami SUPERMIERNIKA, do grupy C. Listę województw przyporządkowanych do grupy niskiego poziomu rozwoju uzupełniają regiony mniejsze, pozbawione największych ośrodków gospodarczych, często zlokalizowane na obrzeżach kraju bądź w sąsiedztwie regionu stołecznego: kujawsko-pomorskie, lubuskie, łódzkie, opolskie i zachodniopomorskie.

Reasumując powyższe analizy, należy wysnuć jeden podstawowy wniosek, iż powszechne opinie o różnym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych polskich województw (często diametralnie różnym) okazują się w dużej mierze prawdą. Wskazała na to przeprowadzona analiza, która potwierdziła występowanie grupy regionów cechujących się ponadprzeciętnymi wartościami wskaźników, ale również tzw. peryferii, dla których często wspólnym mianownikiem okazywało się położenie we wschodniej części kraju.